Anna Seghers

Ölüler Genç Kalır

Roman

Almancadan Çeviren: Sevinç Altınçekiç

Yordam Kitap

Anna Seghers (1900-1983)

Asıl adı Netty Radványi'dir. Almanya'nın Mainz kentinde Musevi bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Köln Üniversitesi'nde ve Heidelberg Ruprecht Karl Üniversitesi'nde tarih, sanat tarihi ve Çin filolojisi okudu. Macar sosyolog László Radványi ile evlendikten ve 1926 yılında oğlu Peter dünyaya geldikten sonra Berlin'e taşındı.

İlk kitabı *St. Barbara Balıkçılarının Ayaklanması* (1928) Anna Seghers takma adıyla yayınlandı ve aynı yıl Kleist Ödülünü aldı. Gene 1928 yılında Alman Komünist Partisine (KPD) girdi ve sonraki yıl Proleter Devrimci Yazarlar Birliği kurucu üyesi oldu. Nazilerin başa geçmesinden sonra, kısa süreliğine Gestapo tarafından göz altına alındı. Kitapları Almanya'da yasaklandı ve 1933 yılındaki kitap yakma eyleminde yakıldı. Kısa bir süre sonra İsviçre'ye kaçmayı başardı ve oradan da Paris'e geçti.

Sürgünde Alman mültecilerinin gazetelerinde çalıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Alman birliklerinin Paris'i işgal etmelerinden sonra Seghers'in eşi Güney Fransa'da tutuklanarak toplama kampına gönderildi. Anna Seghers çocukları ile birlikte Paris'ten kaçmayı başardı. Mart 1941'de ailesi ile birlikte Meksika şehrine ulaşmayı başardı. 1947 yılında Meksika'dan Batı Almanya'ya döndü. Aynı yıl Büchner Edebiyat Ödülünü aldı ve 1950 yılında Doğu Almanya'ya taşındı.

Eserin orijinal adı:
Die Toten Bleiben Jung
(1974, Aufbau Verlag, Berlin ve Weimar)

Ölüler Genç Kalır

Anna Seghers

Almancadan Çeviren
Sevinç Altınçekiç

Yordam Kitap: 157 • **Ölüler Genç Kalır** • Anna Seghers • ISBN 978-605-5541-65-1
Çeviri: Sevinç Altınçekiç • *Düzeltme:* Ali Gündoğan
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Eylül 2012 • *Yayın Yönetmeni:* Hayri Erdoğan
© Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin 1949 (Aufbau Media GmbH, Berlin)
© Yordam Kitap 2008

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 **F:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap. com **E:** info@yordamkitap. com

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 12027)
Cihangir Mah. Güvercin Caddesi Baha İş Merkezi A Blok
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

roman

Ölüler Genç Kalır

Romanın Başkişileri

Ölü:

ERWIN, Birinci Dünya Savaşı'nda genç asker;
Martin, en iyi arkadaşı;
Marie, sevgilisi;
Hans, Erwin ile Marie'nin oğlu;
Geschke, daha sonra Marie'nin kocası;
Helene ve Franz, Geschke'nin ilk evliliğinden çocukları;
Emilie, Marie'nin halası.

Erwin'in katline katılanlar:

VON KLEMM, Ren bölgesindeki bir sanayici ailesinden, Birinci Dünya Savaşı'nda subay;
Lenore, karısı;
Helmut, Von Klemm ile Lenore'nin oğlu;
Klemm (von unvanı yok), kuzeni;
Ticaret Müşaviri Castricius, iş arkadaşı, ikinci nişanlısının babası;
Schlütebock, IG-Boyaları fabrikasında direktör, iş ve parti arkadaşı.

BECKER, Klemm'in şoförü.

VON WENZLOW, muvazzaf subay, Klemm'in kayınbiraderi;
Amalie von Wenzlow, halası;
İlse, karısı;
Von Malzahn, Binbaşı, Wenzlow'un kayınpederi;
Anneliese, Wenzlow'un büyük kızı;
Von Stachvvitz, arkadaşı;
Hukuk Müşaviri Spranger, babasının arkadaşı.

VON LIEVEN, Baltık göçmeni, subay, sonra çeşitli meslekler, daha sonra SS subayı;
Otto von Lieven, kuzeni;
Elisabeth, kuzini.

WILHELM NADLER, çiftçi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir gönüllü alayında asker, İkinci Dünya Savaşı'nda yeniden asker;
Liese, karısı;
Christian, erkek kardeşi.

Birinci Bölüm

I

Yüzbaşı, "İşini bitirin" sözlerini sadece homurdandıysa da Erwin onun ne dediğini anladı. Sonu gelmişti artık. Daha dün, Beyaz Muhafızlar, saray ahırına karşı hücuma kalktıkları sırada, ölebileceği hiç aklına gelmemişti. Oysa 1914'te tüyü bitmemiş bir oğlan olarak askere gönüllü yazıldığından beri her an ölüm düşüncesine alışıktı. O zamanlar ordu ona, kendi öksüz, sefil gençliğinden daha iyi bir hayat vaat etmişti. Artık onu daha fazla beslemek ve bir meslek öğrenmesi için para harcamak istemeyen amcasının ayarladığı iş yerinin kıyafeti, yani Berlin çöpçülerinin sefil önlüğü yerine, üzerine bir üniforma geçirmeyi yeğlemişti.

Erwin, "İşini bitirin" sözlerinin ta içinden ya da yüzbaşının dişleri arasından iki kez daha yankılandığını hissetti. – Ordu o günlerde Erwin için her şey demekti: annesi, memleketi ve sığınağı. Silahını nasıl isteyerek kuşandıysa, onur ve vatan kelimelerini de öyle içten gönülden benimsemişti; o güne kadar müsamaha edilen, dövülen veya unutulan o bücüre birden büyük işler verilmişti. Geçirdiği ilk fiziksel korku nöbetlerinden sonra ölüm tehdidi ona doğal gelmeye başlamıştı, tıpkı günün birinde öleceklerini bilen, ama bu düşünceyle kendilerini huzursuz etmek istemeyen yeryüzündeki bütün diğer insanlar gibi. Ama gerçek hayatı aslında Aralık 1916'da siperdeyken eline ilk bildirinin geçtiği gün başlamıştı. Şayet "İşini bitirin" gerçekten de son anlamına geliyorsa, bildiriyi aldığı tarihin üzerinden henüz üç yıl bile geçmemişti. Araba freni

gıcırdadığında kafasına doluşan o minicik, anlamsız düşünceleri daha kovamamıştı. Bildiri ona ulaştığından beri, ölmek başka bir anlama bürünmüştü; sanki bu ölümle değil de yaşamakla daha ilgiliydi. Eskiden hayatını sıkıntı, bazı pazar akşamları ise eğlence olarak görmüştü. Ama bu bildiri, o güne kadar kendisine insan eliyle ulaşan ilk teselli olmuştu. Sonsuz bir heyecanla kendisini arayan, ona tez elden ihtiyaç duyan, bedenen ve ruhen onsuz yaşayamayacak birinin varlığını ilk kez hissetmişti. Eskiden hep vatanın ona muhtaç olduğunu düşünmüştü. Kendisinin şahsen arzuladığı bir şeyle kandırılmış olabileceği utancına karşı şiddetle direnmişti. Yüreğinin bir yarısı, diğer yarısının hissettiğine uzun süre karşı koymuştu. Kendisinden kurtulduğuna sevinen halası gibi o da ordunun anne ya da memleketle ilgisi olmadığının çoktan farkındaydı. Övüp durdukları vatan, hiç de onun sandığı sığınak değildi.

Bildiriyi üniformasının cebine sokuşturduğu anda, o güne kadar sıkıntıyla ve bilmeden aradığı şeyin nihayet onu bulduğunu anlamıştı. Kafasından, hayal meyal şimşek hızıyla geçen soruları açık seçik görmüştü. Hayat savaştan önce neden böyleydi de başka türlü olmamıştı? Savaş neden çıkmıştı? Neden sona ermesi gerekti?

Az önce "İşini bitirin" diye homurdanan yüzbaşı, bu kez daha yüksek sesle "Hadi hadi!" diye homurdandı. Yol boyunca Erwin'i gözetimi altında tutan nöbetçi asker onu kolundan daha da sıkı kavradı. Acaba bu daha kaç dakika sürecekti? Her dakika, ona yıllar kadar uzun geliyordu. Son iki yıl, hayatının gerçekten yaşadığını hissettiği yılları, o anda saniyeler hızında gözünün önünden geçti. O gün bildiriyi ona veren adamın adı Martin'di. Erwin bu bildirinin basımına kadar neler yaşandığından habersizdi: sahte kimlikler, tehlikeli yurtdışı seyahatleri, İsveç ve İsviçre'de konferanslar, haşin kavgalar, gizli matbaalar, cephede ve yurtta tutuklanmalar, cezaevi ve sıkıyönetim, sonunda basılı birkaç satırı görebilmişti. Bildiride âdeta komut gibi "Oku ve okut!" denildiği için, o da hemen başkasına iletmişti. Çok geçmeden yine bildiri-

ler dağıtmıştı. Bu vesileyle karşılıklı görüşmelere alınmış, zaman zaman da danışma toplantılarına katılmıştı. Siperlerde iki çarpışma arasında bir tür eğitim olmuştu bu onun için. Yağmurlu bir kasım günü, doğudan esen rüzgâr, Kızıl Ekim ayından yaprakları savaşın dördüncü kışını bekleyen yorgun ve aç Almanya'nın içine savurmuştu. Kızıl Devrim, en az Erwin kadar gençti.

Erwin, Buluşacağımız yerde arkadaşım beni mutlaka umutsuzca beklemiştir, diye düşündü. Martin'i, sanki çok eskiden hep birlikteymişler gibi anımsadı. Kim bilir, belki de randevulaştıkları yerde hâlâ bekliyordur. – Üç ay kadar önce Berlin'e birlikte gelmişlerdi, ikisinin de ailesi yoktu. İkisini de ne anneleri, ne kız kardeşleri, ne sevgilileri bekliyordu, onları bekleyen bir tek devrimdi. Onların devrimden anladıkları ise sadece ihtilal, Sovyet iktidarı ve "Bütün İktidar Sovyetlere!" demek değildi. Öbür dünyanın bu dünyayla ne kadar az ilgisi varsa, devrim de onlar için geçmiş hayatla o kadar az ilgisi olan yeni bir hayat demekti. Sadece toprağın bölüşülmesini beklememiş, yüreklerinde filizlenmiş özlemler de taşımışlardı. Sonsuz bir gücün bu yeni dünyayı gelecekte nasıl adalet ve özgürlük içinde yöneteceğini umduysa, kendisinin de aynı şekilde bir tesviyeci, hatta bu yeni hayatta bir makine desinatörü olabileceğini ummuştu. Bu umut uğruna haftalarca Berlin sokaklarında, en son da Noske'nin* yardıma çağırdığı Beyaz Muhafızlarla dövüşmüşlerdi. Kasım ayında Cumhuriyet, tıpkı masalda ak saçlarıyla dünyaya gelen çocuk gibi, geçmiş dönemin ağır yükleri ve sorunlarıyla felç olmuş halde, yaşlı doğmuştu. Şimdi kendi ölümü yeniden mümkün hale gelmişse, bu ona göre, kendisi olsun olmasın, hızla devam edecek bu ortak hayatta, sıradan, ikincil bir olaydı. Muhafız kıtası Saray Ahırına saldırarak sıradaki sokakları işgal edip bütün tutukluları tek tek saydığında, ancak o zaman, süregelen bu ortak hayatta sadece kendisine ayrılan bir bölümün, ha-

* Noske: Gustav Noske, SPD politikacısı ve Almanya tarihindeki ordudan sorumlu ilk sosyal demokrat bakan. Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'in de öldürüldüğü 1919 yılındaki Spartakist Ayaklanmasının kanlı biçimde bastırılmasından da sorumluydu, *-çev.*

yattan ve ölümden kendisine düşen bir payın olduğunu anlamıştı. Yüzleştirme için Nowawes'deki karargâha götürülmek üzere arabaya bindirildiği anda, sadece bir tek kendisinin yazgısı olduğunu sanan herkes gibi o da bir sürü umuda kapılmıştı. Wannsee gölünün arkasındaki ormana girdiklerinde, arkadaşlarının son bir kez daha toparlanarak, Saray Ahırını yeniden ele geçirmiş olabilecekleri gibi çılgınca bir umuda kapılmıştı; onu götürdükleri karargâh binasını kuşatmış olabilirler, mahkeme binasını kuşatmış, hatta mahkemeye giden yolu kesmiş olabilirlerdi.

Tam o sırada Wannsee ile Nowawes arasında, arabasının bir lastiği patlayan Yüzbaşı von Klemm'le karşılaşmışlardı. Klemm, Saray Ahırına hücum eden Beyaz Muhafız kıtasındaydı, sağında ve solunda oturan iki teğmen de öyle. Klemm tutuklu arabasının nereye gittiğini sormuş, şoföre kendi şoförüyle yer değiştirmesini emretmişti. Erwin, merakla emirlere kulak kabartmıştı. Yüzbaşının arabasının lastiği şişirilecekti. Araba "Fürstenberger Hof" oteline götürülecekti. Bu arada Klemm'in şoförü de tutuklu arabasını sürecekti. Zaten artık hep birlikte Nowawes'teki karargâha gitmeleri gerekiyordu.

Erwin, arkasında, Yüzbaşı Klemm'in solunda ve sağında oturan adamları görebilmeyi çok istemişti. Ama başını çevirmesi yasaktı, ayrıca başı da zaten kurşun kadar ağırdı. Sadece yan gözle yeni şoföre bakmıştı, onun yuvarlak, tıraşlı kafasına. Çenesi burnundan daha çıkıktı. Bu çene hayatında gördüğü son yabancı çeneydi. Klemm'in söylediklerini tam duyamamış, ama ne demek istediğini anlamıştı. Bunca şamataya gerçekten gerek yoktu; hemen burada işini bitirselerdi ya.

Herhalde arabanın içindeyken vurmazlar beni, diye aklından geçirdi Erwin. Bir süre sonra onu bir şekilde ayağa kaldırırlardı. Kendilerini sıkıntıya sokmamak için arabanın az uzağında öldürürlerdi. Erwin, hayatında olmadığı kadar zorlanarak, saçma umutlar ve işe yaramayan anılarla yüklü bu anlamsız ağırlığı son bir gayretle üzerinden atıverdi. Belki şu anda kendisini düşünen, yeryüzündeki tek arkadaşı ve kardeşi olan Martin: lüzumsuz ağır-

lık. At gitsin. Son pazar gecelerini yanında geçirdiği kız, hoş kız, bütün bir hayatı birlikte geçirmeye değecek iyi bir kız: lüzumsuz ağırlık. At gitsin. Artık üzerinde yük kalmamıştı. Dimdik ayağa kalkabilirdi; sanki koca bir halkın önündeymiş gibi durabilirdi onların karşısında. Onun için artık her şey bitmişti. Hayattan hiçbir beklentisi, hayatın da ondan bir beklentisi kalmamıştı. Gerçi hayat hâlâ bu kayınlara ve çamlara, bulutlara sahipti; ormanın arkasındaki büyük şehre; işini bitiren bu beş erkeğe de sahipti. Erwin'in yerine onlar yollarına devam etti. Onun yerine şehre döndüler. Buluşma yerinin önünden geçtiler. Ölümünün haberini taşıdılar.

Erwin frenin sesini duydu: Şoför, "İyisi mi inin!" diye homurdandı. Nöbetçi asker kollarının altından tutarken dizini Erwin'in dizinin arkasına çarptı, az kalsın birlikte arabadan dışarı yuvarlanacaklardı. Sonra da Erwin'i yolun üzerinden çam ormanındaki açıklığa doğru itti. Erwin'in kafasının içinde son söz yankılandı: "Bitirin!" Arkasındaki iki subay kaygan çam iğnelerinin üzerinde patenle kayarmış gibi kaydı. Buna güldüler. Erwin de, Şimdi neye benzediklerini görebilirim, diye düşündü. Aniden durdu, nöbetçi asker az kalsın kayıp düşecekti. Erwin, üçünün de suratına baktı. Ama yüzlerini pek seçemedi, dünyanın ışığı onun için artık yavaş yavaş sönmeye başlamıştı. Bağırdı ya da bağırdığını sandı, çünkü sesi zayıf çıkmıştı: "Artık işimi bitirebilirsiniz. Ama sıra size de gelecek." – Devrildi, başından vurulmuştu. Genç teğmen yüzbaşının işareti üzerine ateş etmişti. Nöbetçi asker, "Az kalsın elimden kaçacaktı," dedi. Yüzbaşı da, "Hemen kaldırın hadi," dedi. Şoför kendisine seslenildiğini duyunca, tek başına beklediği arabadan dışarı atladı. Ölüyü iki kum tepeceği arasındaki bir çukura taşıdılar. Toprağı eşelediler, mezarı kum ve çam iğneleriyle doldurdular, çünkü etrafta iyi cins toprak yoktu. Şoför caddeye koştu; ağırlık yapması için birkaç taşla birlikte döndü.

Üç subay eski yerlerine geçti. Klemm, deminki gibi Wenzlow ile Lieven'in arasına oturdu. Ateş eden Wenzlow, elmacık kemiklerini hafifçe hareket ettirdi. Çok genç, ince tenli yüzü; burnu, elleri ve

bütün kemikleri gibi uzundu. Askerî okuldan cepheye gittiğinden bu yana ateş ettiği insanların çoğunu öldürmüştü. Burada memleketindeyken kendi toprağında, aynı topraktan olan bir kişiye atılması emredilen son kurşunun, özel olabileceği hiç aklına gelmedi, bunun üzerinde de fazla durmadı. Elmacık kemikleri, ince, sanki fazla gerili gibi duran derisinin altında biraz daha seğirdi. Klemm'in sağında oturan Lieven, dönüp mezara doğru duygusuzca baktı. "Bakın dostum, şu çamların arasındaki kayınları görüyor musunuz? Güneşin altında kar taneciklerine benziyorlar. Bizde, Baltık'ta bunlardan ormanlar dolusu var," dedi. Klemm de şoförüne, "On bire on var, Becker. Toplantıya yetişebileceğiz," dedi. Yolun iki yanında, kış mevsimine özgü çıplak ama bakımlı bahçeler içinde hoş ve temiz birkaç ev görünmeye başlamıştı bile. Klemm yolun sonuna geldiklerinde, belki de yakında eve gidebilirim, diye düşündü. Kısa bir süre önce doğan oğlunu görebilirdi o zaman. Belki de arkadaşı Lieven'i yanında götürebilirdi, ya da kayınbiraderi Wenzlow'u, ya da ikisini de, ya da en iyisi hiçbirini. Onu oraya elbette Becker götürecekti; önce uşağı, sonra şoförü olarak savaş başladığından beri yanından hiç ayrılmamıştı.

II

Marie yatak takımlarını çabucak çıkardı. Lavabonun önünde saçlarına şekil veren Luise küçük aynadan onu izliyordu. "Takımları sereli daha bir hafta olmadı," dedi. Marie cevap vermedi; kirli çamaşırları dertop edip yatağın ucunda asılı olan kirli çamaşır torbasına tıkıştırdı. Luise, aynada iki yandan kendini süzerek, saçını ve tepeden tırnağa bütün kıyafetini gözden geçirdi. Sonra da "Senin şu Erwin sanki hayatında böyle bir şey görmedi. Genç bir kızın birkaç damla kanı. Bu kadar lükse düşkünsen, bu sefer bunları kendin yıkayabilirsin."

Marie, dar iç etekliği, çıplak kolları ve sırtından aşağıya sarkan pek gür olmayan örgü saçıyla öğrenciye benziyordu. Konuşması da öğrenci gibiydi: "Yarın sabah erkenden, işe gitmeden hemen önce

hepsini kendi sabunumla yıkarım. Yarın güneş de çıkarsa akşama da hemen ütülerim." Luise, kadife bir kurdeleyle süslenmiş fötr şapkasını düzeltti. Kırıta kırıta kapıya doğru yürüdü. "Yine uslu olup sizi yalnız bırakacağım. Senin şu oğlan dışarıda sana bir şeyler ısmarlamaya niyetli değil galiba?" – "Neden ısmarlasın ki? Burası çok rahat. Buradan iyisini bulamayız." – "İlk sevgilide hep böyledir, sanırsın ki bundan yepyeni ve özel bir keyif alırlar. Beyefendiye benden selam söyle. Görüşürüz, bebeğim."

Marie hemen yıkanmaya başladı. Pazar günleri için sakladığı çizgili elbisesini giydi. Yazlık bir elbiseydi, içinde donuyordu. Saçlarını tarayıp ördü; örgüyü topuz yaptı. Aynaya bakmadı. Özenle ütüleyip ovaladığı şeylerin düzgün olduğundan emindi. Her yer toplandığı için odada her şey yerli yerindeydi. Minik demir döküm sobada yakacak birkaç odun da vardı. Erwin gelince kendisi sobayı yakıp üzerine birkaç briket koyardı. Basma battaniyeyi diğer zamanlar Luise'le paylaştığı yatağın üzerine yaydı. İkisi de aynı binadaki "Çapa" lokantasında garsonluk yapıyorlardı. Geriye birkaç eşyayı daha düzene koymak kalmıştı: iğne yastığı, sabunluk; hepsi de Luise'nindi. Birkaç fotoğraf ve kartpostal da onundu. Marie'nin hayatında, kendisine kartpostal gönderen kimsesi olmamıştı. Luise daha iki yıl önce bu üst katta oturmuş, Marie'nin daha sonra bir halasının aracılığıyla işe başladığı aynı lokantacının yanında kalmıştı. Marie sonra da her gece yorgun argın yukarı tırmanmıştı. Maaşını ve küçük bahşişleri düzenli olarak Pellworm'a, annesine göndermişti. İnsan tuhaf rüyalara nasıl şaşırmıyorsa Marie de kavga dövüşlere, Luise'nin sevgililerine, lokantacının flörtlerine şaşırmamıştı.

Marie, caddeyi göremeyeceğini bildiği halde pencereden dışarıya doğru sarktı. Çatıların ve ağaçların üzerinden baktı. Küçük şehir, Berlin'in hemen yakınında yolunmuş bir varoş gibiydi. Sıra sıra çıplak tarlalar ve buluta benzeyen leke misali ormanları ve gece karanlığının gökyüzünden aşağı damlamış gibi görünen, tek tek parlayan golleriyle düzlük, bir deniz kadar düz ve hareketsizdi. Marie, memleketteki adasını gözleri yeterince keskin olmadı-

ğı için göremediğini sanıyordu. Yoksa buharlı gemiyi, büyükbaş hayvanları, damlardaki tuğlaları, komşularının ve okula giden çocukların yüzlerini de görebilirdi. Aşağıdaki sokaklardan birinde bir ışık yandı. Marie gözlerini kapattı. Saatin kaç olduğunu ancak ışıklar yandığında bilirdi. Luise'nin saati vardı.

Pencereyi kapattı; ama oda yine de daha fazla ısınmadı. Evin içine kulak verdi, sevgilisi birazdan yukarı çıkardı. Hem korkuyor, hem seviniyordu. Gökyüzü hâlâ aydınlıktı. Ama aşağıda çoktan bir sürü ışık yanmıştı. Sevgilisi her an gelebilirdi. Tekrar geleceğine dair üzerine basa basa söz vermişti. Üç kez, geleceğim diye söz vermiş, üç keresinde de gelmişti. Marie'nin yüzü ve saçları, akşam saatindeki gökyüzü gibi pırıl pırıldı. Sokak kapısının gıcırdadığını ve birinin ayaklarını vura vura yukarı, ama sadece ikinci kata kadar çıktığını duydu. Sonra biri daha geldi; daha yukarı, daha yukarı çıktı. Marie'nin beti benzi attı, adımlar yaklaştı, ama sadece yan kapıya kadar. Kulağına gülüşmeler geldi, birileri de ellerini çırpıyordu. Oda loşlaşmıştı. Aşağıda bütün ışıklar yanmıştı, yukarıda yıldızlar pırıl pırıldı. Marie, ilk kez sevgilisinin gecikebileceğini düşündü. Tek başına beklemek zorunda olduğu odada ilk kez etrafına bakındı. Oda çıplaktı. İçindeki birkaç eşya hiçbir şeyi hızlandırmıyor, hiçbir şeyi güzelleştirmiyordu. Duvar kâğıdı üzerine dizili çiçekler, yemyeşil çimenleri andırmıyordu. Sevgilisini düşündü, ama şu anda içeri girse, acaba nasıl görünür diye değil. Eskiden nasıl görünürdü diye merak ederek.

Marie bir akşam Luise'yle birlikte "Çapa"da bira ve et servisi yapmıştı. Pırıl pırıl kocaman bir Noel ağacı köşede duruyordu. İçeriye iki erkek girmişti. Biri genç, sağlam yapılı ve sarışındı; diğeri de gençti ama gençliği değil de neredeyse birbirine yapışık gür kaşları dikkatini çekmişti Marie'nin. Boylu poslu da değildi, tıknaz ve ufak tefekti. Şapkasını çıkarınca, saçları kazınmış, koni biçimindeki kel kafası ortaya çıkmıştı. Delikanlının tepesinden açık renk saçları, tek tek perçemler halinde sarkıyordu. Marie, Noel ağacından iki adamın oturduğu masaya dökülen iğneleri toplamıştı. Delikanlı Marie'nin kolunu kavramıştı. Hemen ardından,

sanki Marie'nin, sormasını beklediğini tahmin etmiş gibi, onun burada oturup oturmadığını sormuştu. Sanki Marie delikanlıyı masada tutmayı istiyormuş gibi o da arkadaşıyla birlikte masadan kalkmamıştı, oysa diğer konuklar, hatta Luise bile çoktan gitmişti. "Çapa" lokantası kapanırken delikanlı arkadaşıyla vedalaşmıştı. Yağmurla cıvıklaşan karın üzerinde uzun süre öylece durmuşlardı. Marie'ye sanki o anda ilk kez değil de, uzun bir ayrılıktan sonra nihayet yeniden buluşmuşlar gibi gelmişti. Birlikte merdivenleri çıkmışlardı. Luise daha uyumamıştı; Marie ona odayı boş bırakması için rica etmek zorunda kalmamıştı. Luise, Marie'nin sayısız iyiliklerine hemen karşılık vermişti. Yatağı boşaltıp sabaha kadar Sperber caddesinde, tanıdığı tramvay kondüktörünün yanında kalmıştı. Sabah işe gitmek için üstünü değiştirmek üzere tekrar eve döndüğünde "İyi miydi?" diye sormuştu. Marie, Luise'nin iyi miydi sözüyle neyi kastettiğini anlamamıştı. Luise'nin bazen süslenip pembe bluzunu giyme nedeninin kendi durumuyla aynı olduğuna ancak Luise kadar aptal olan biri inanırdı. Kendisinin, yani Marie'nin başına gelenlerin, evdeki kızların sık sık çene çalıp güldükleri ve kavga ettikleri konuyla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Marie "Çarşamba yine gelecek," diye yanıtlamıştı. Luise'nin "İnşallah unutmaz" demesi ona kötü niyetli ve alaycı bir ifade gibi değil de, sadece alık bir cevap gibi gelmişti. Sevgilisi çarşamba günü sözleştikleri dakikada gelmişti. Luise yine iyi niyetle odayı ve yatağı boşaltmıştı. Ertesi cumartesi, sözleştikleri gibi, yine gelmişti. Bütün pazar odada kalmış, Marie'nin işten sonra odaya gelmesini beklemişti. Son hafta da, üçüncü kez, dakikası dakikasına, bu sefer "Çapa"ya değil, doğrudan odaya gelmişti. Bugün henüz gelmediği için Marie, daha önce geldiğinde nasıl olduğunu anımsamaya çalışmıştı. O gün dudaklarıyla gülümsememişti, ama gözlerindeki gülücük, zayıf yüzünü, odayı ve akşam vakti pencereden görünen bir parçacık gökyüzünü aydınlatmaya yetmişti. Gözlerindeki minicik parıltılar da o arada, Marie'nin ve yatakla komodinin üzerinde dolaşmıştı.

Marie pencereye döndü; ama hâlâ solgun duran ilk buz çiçekleri, sanki nüfuz edilemez yoğun bir çalılıkmış gibi hemen başını çevirdi! Aşağıda lokantada durmaksızın çalan gramofon şimdi susmuştu. Gecenin sessizliği kulağı gürültüden daha çok rahatsız ediyordu. Yüreği ıssız bir çölden farksızdı, ama yine de birkaç şey düşünmeden edemedi. Belki araya önemli bir şey girmişti, belki aradığı işle ilgili bir şey olmuştu. Kollarını Marie'ye doladığında, her şey anlam kazanacaktı.

Marie, dünyada her şeyin ne kadar paramparça ve karmakarışık olduğunu şimdi daha iyi anlamıştı. Yan yana yattıkları sürece huzur vardı. Nasıl bir düzensizlik ve karmaşa içinde bir başına kaldığını ancak şimdi fark etti.

Pencereden görünen gökyüzü öylesine solgundu ki, yıldızlar neredeyse hiç yanıp sönmüyordu. Avluda ilk horoz öttü. Marie tramvayın düdüğünü duydu. Emilie halası onu buraya yerleştirdiğinde, bir kez tramvaya binmişti. Yine tramvayla geri dönebilirdi. Ailesi kızardı gerçi. Bilet parası da yoktu. Nerede olduğu da önemli değildi aslında. Yüreği taş gibi ağır olsa da, tramvayda insanın yüreği göğsünden fırlamıyordu.

Sabah serin ve nemliydi. Marie'nin dişleri birbirine vurdu. Pazar elbisesini iş kıyafetiyle değiştirdi. Luise merdivenleri her seferinde birkaç basamak atlayarak çıktı. Şapkası kırışmıştı, pembe bluzu da, her haliyle perişan görünüyordu.

"Gitti mi?"

"Gelmedi ki."

"Fazla dert etme," dedi Luise ve üstünü değiştirmeye başladı, "ninem hep şöyle derdi: İnsan sadece pantolonları değiştirir, içindekiler hep aynı kalır."

III

Martin, acaba Erwin'in başına gelenleri kıza anlatmalı mı diye düşündü. Erwin'le aynı siperde yatmışlardı. Daha sonra itiraf ettiği gibi ona bildiriyi gizlice veren de oydu. Son gece bile

onun yanında savaşmıştı. Ama sadece kendisi kaçmayı başarmıştı.

Erwin, rastlantıyla bulduğu kızı polisten saklanmak için uygun bir yer olarak görebilirdi, ama Martin Erwin'i çok iyi tanıyordu, birdenbire karşısına çıkan o kız onun için çok daha önemliydi. Erwin'in hayatındaki biricik arkadaşı Martin'in yanında suskunlaşması da kızdan hoşlandığına işaretti. Martin ona başka bir kızla ilgilenmesini söylediğinde de Erwin başını sallamıştı: "Onlar bana göre değil." O sırada Martin, Erwin'in kendisine neyin uygun olduğunu çok iyi bildiğini fark etmişti. Buluşma yerine gelmediğinde önce Erwin'in yine sevgilisinin yanında saklandığını sanmıştı. Boşuna bekledikten ve birkaç yere sorduktan sonra Martin, Erwin'in alınıp götürüldüğü söylentisini duymuştu. Bir akşam "Huzurlu Ede" lokantasında gerçeği kısmen öğrenebildi. "Huzurlu Ede"de çalışan temizlikçi kadın, yiğit bir kadındı; bir şoförle arkadaşı gevezelik ederken kulağına çalınmıştı. Tutuklunun nakledilmesi sırasında kimliği açığa çıkan şoföre önce yaklaşmaya çalışmışlardı. Ama temizlikçi kadın, lokantacı kuzeni aracılığıyla haberi getirmişti. Şoför Nowawes'e kadar gidememişti bile. Bir subay, arabasının yanından geçmişti. Arabadaki yolcular, nöbetçi askerler ve tutukluyla birlikte kendi arabasına el koymuşlardı. Yaşlı şoför de bu arada subayların arabasının lastiğini şişirmişti. Subay arabasının durduğunu, ateş edildikten sonra da yola devam ettiğini çok iyi duymuştu. Martin, bu haberi aldığında bedeninin bir yerinde onulmaz bir sancı hissetti, inlemedi, sövmedi. Hatta hemen gerçek bir üzüntü bile duymadı. Sadece kalbinin tam nerede olduğunu, kaburgalarının arasında bir noktada olduğunu hissetti. O saatte rengârenk ve insanlarla dolu meydana dikti gözlerini. Dünya nasıl da boşalmıştı! Erwin onu nasıl da sipsivri bir başına, yapayalnız bırakabilmişti! Sonra Erwin'in çok sevdiği kıza haber vermek geçti aklından. Ama Erwin aslında ondan hiç söz etmemişti. Demek ki benim yaptığım gibi her düşüncesini benimle paylaşmamıştı, diye düşündü acı acı. Sonuçta kız üzülse de Erwin bütün sorunlarından kurtulmuştu. Hayatta olanları sürekli

zora koşan bu dünyanın hengâmesinden kurtulmuştu. Düşünmeyi başardığından beri uğruna savaştığı kendi insanları için ölmüştü. Kimse bundan daha fazlasını yapamazdı. Martin de bir yüzyıl daha yaşayacak bile olsa, bundan daha iyisini yapamazdı. Erwin, artık ele geçirilemez ve dokunulmaz olmuştu.

IV

"İşini bitirin!" sözleriyle Erwin'i kaçınılmaz sonunun geldiğine inandıran yüzbaşı von Klemm eve dönüşünde, şoför Gustav Becker'e Opel marka arabayı geçmesini emretmişti. Küçük mavi Opel, o gün lastiği şişirilerek otele geri götürülmüştü. Şoför olanları aktarırken kendi gözlemlerini de eklemeye başlamıştı ki, amiri bundan haberi olduğunu işaret ederek sözünü kesmişti. Ondan sonra da olan biteni düşünmeye bir daha fırsat bulamamıştı.

Klemm sivil kıyafetlerini giymişti. Kendine alelacele iki yeni takım elbise diktirmişti. Ne kadar karşı dursa da, bundan sonra artık asıl yerinin evi olduğuna onu ikna etmişlerdi. Mirası kabul etmek handiyse görevi olmalıydı. Onun gibi adamlar böyle bir dönemde Ren bölgesinde bulunmalıydı. Bölgeye girmesi de kolaydı, zaten evi, karısı, çocuğu ve devraldığı fabrika da işgal bölgesindeydi. Burada, yukarıda muhafızlarından ayrılmak istemediği için kuzeninin onu temsil etmeye devam etmesini arkadaşları artık anlamsız buluyordu. Vatanın onun gibilere daha çok ihtiyacı vardı, binlerce insan üzerinde hâkimiyet kurup etkileyebileceği ve kim bilir kimin eline düşebilecek bir yığın parayı yönetebileceği işinin başında olması daha önemliydi.

Klemm, Becker'in otel avlusunda motorunu çalıştırdığı Opel'e bindi. Becker'in üzerinde asker pantolonuyla yeni bir ceketten uyduruk bir üniforma vardı. Klemm, Wiesbaden'de şimdi şoförlerin giydiği gıcır gıcır yeni bir beyaz üniforma alacağını söyleyerek onu teselli etti. Becker buna pek inanmadı, ama sustu, çünkü efendisi yeni görevinin anlamını birkaç kere tam ve ayrıntılı olarak, tıpkı insanın kendisinin de pek emin olmadığı bir şeyi anlatması gibi,

açıklamıştı. Arkadaşlıkları ne kadar kutsal da olsa, işgal bölgesinde iken Bay von Klemm ile şoförü gibi davranmak zorundaydılar.

Önceleri, böyle davranmak Becker'e tuhaf gelmişti. Efendisiyle bütün Avrupa'yı, batı cephesinden Galiçya'ya, Doğu Prusya'dan Balkanlar'a kadar dolaşmıştı. Argonlardaki bir makineli tüfek mevzisini koruyup bir tek kendileri hayatta kalmış, sonra da ikisi birden aynı anda Demir Haç nişanı almışlardı. Üstelik Becker, bir kurşunla yaralanan Klemm'i taşımıştı. Bir başka sefer de Flandre'de düşman hattından geçmişlerdi. Sofya'da iken Klemm onun şoförlük öğrenmesini sağlamıştı. O tarihte Klemm, Balkan Komisyonu üyesiydi. Emir eri ve şoför tutma hakkı vardı. Becker'in bir süre için iki görevi birden yerine getirmesi konusunda anlaşmışlardı. Konstantinopolis'e gitmeleri emredilmişti. Becker, ateşkesten sonra yüzbaşıyı Balkanlar'daki bütün haydut yuvalarından ve Avusturya'yla Macaristan denilen Sodom ve Gomora'dan geçirip Berlin'e götürmüştü. Bu ülkeleri daha geçemeden eski devletler parçalanmışlardı bile. Bir keresinde kendisini Çek topraklarına götüreceklerini sanan kızıl bir Macar'ı arabalarına almış, sonra da büyük bir keyifle yollarını uzatıp kızıl Macar'ı beyaz Macarlara teslim etmişlerdi. Sonra, ordu dağılıp, bütün askerler evlerine koştuklarında, bir avuç kalan ordudan Beyaz Muhafızlar doğmuştu. Bütün bir kış efendisini Berlin'de gezdirdiği yolları hesaplasa, Avrupa'daki yolların toplamına ulaşırdı. Efendisini savaş bölgesinden karargâha dört kere götürmek zorunda kaldığı son hafta, çarpışmaların en sert olduğu bir gece, birden aklına hınzırca bir fikir gelmişti, kızılların mimlediği kendi arabalarını bir depoya koyup, Güney Amerika konsolosluklarından birinden yabancı bir arabayı ödünç alacaktı.

Berlin'den çıkarken edindikleri izlenimleri karşılıklı paylaştılar. Şehir şimdi sessizdi. Sel gibi akan insan kalabalığıyla tıkanan tek bir cadde, tek bir ses, tek perişan bir yüz yoktu. Duvarlardaki paramparça afişleri kimse durup okumuyordu. "En önemli iş halloldu," dedi Klemm. "Hem Liebknecht, hem de o karı halloldu," dedi Becker. Yüzbaşı dizlerini yukarı çekti. Becker önce onun

uyuduğunu sandı, ama sonra dikiz aynasında dumanı tüten, yavaş yavaş sonuna gelen sigarayı gördü. Klemm, uykuyla uyanıklık arasında, şayet hayatta olsaydı babasının bu eve dönüşe ne kadar çok sevineceğini düşündü. Ölülerin, dolambaçlı yollardan da olsa hep haklı çıkmaları ne garipti. Çocukken Klemm hep subay olmak istemişti. Askerî okula gitmek için yalvarmıştı, babasıysa inadım inattı. Bütün diğer çocuklar gibi, o da Henkellerin ve Opellerin, çevredeki şarapçıların oğulları gibi Mainz'deki ya da Wiesbaden'deki herhangi bir düzgün ortaokula gitmeliydi. Normal liseye gerek yoktu. Anlaşılan onun seviyesindeki çocuklar için olağan olan olgunluk sınavına hazırlanacaktı. Bu arada babası ona "von" payesini de sağlarsa, bu payenin bir savaş meydanında mı, yoksa Amöneburg'taki bir fabrikanın dumanında mı kotarıldığı gelecekte anlaşılmazdı. Baba ile oğul, savaş patlak verdiğinde erken ve kısa bir olgunluk sınavından sonra subay adayı olarak orduya girmesi konusunda anlaşmışlardı. Aldığı sayısız yarayla, para karşılığı kazandığı asalet unvanını telafi ettiğinde de gencin vicdanı rahatlamıştı. İhtiyarla bir kez daha kavga etmişti. Yaşlı Klemm'e göre oğlunun, seyyar hastanede kendisine bakan Lenore von Wenzlow'la evlenmek istemesi gereksiz bir namus duygusundan kaynaklanıyordu. Oysa burada bir sürü hoş kız vardı, mesela banker Schröder'in yeğeni ya da Class'ın kızı. İhtiyar, oğlu için fazlasıyla ürkek ve sıkıcı bulduğu gelinine sonradan alışmıştı. Öldüğünde oğluyla barışıktı, çünkü batı cephesinden Balkanlar'daki karargâha giderken izinli gelen oğlu sayesinde erkek torununun doğumunu da görmüştü.

Klemm, karısından çok çocuğunu göreceği için seviniyordu. Babasının ölümüyle tartışmalardan kurtulduğu için de, şimdi nihayet huzurlu olacağım, diye düşündü. Artık evliyim; görelim bakalım savaşta nasıl bir kadın edinmişim. Becker, uyuyan komutanını taşırken arabayı her zamanki gibi dikkatli kullanıyordu. Sınır çizgisine gün ışırken varabilmek için gece yol alıyorlardı; Klemm belli aralıklarla bir istasyon birahanesinde mola verdirirdi. Masada birlikte bir şeyler içerlerdi. Becker için bu ortak molalar, ister

savaşta olsun ister barışta, yaptıkları bunca zorlu araba yolculuklarını telafi eden anlardı. O anlarda Klemm, sanki şoförü orada yokmuş gibi, ara ara, ikinci bir ben ya da kendisiyle konuşurdu: "Seyyar hastanede iki operasyon arasında..." – "Başüstüne, komutanım." – "Salon âdeta pusluydu. O kocaman beyaz başlığının altındaki küçük yüzünü seçememiştim bile; ama yine de gelenin Lenore olduğunu biliyordum. Kutsal aşk denilen şey buydu işte. Ona dokunamıyordum bile, o kadar güçsüzdüm." – "Başüstüne, komutanım." – "Komutanım demekten vazgeçmelisin. Fransız bölgesine geliyoruz." Klemm, yolda, "Buraya bir makineli tüfek yerleştirilirse bütün mevki tutulabilir," dedi.

Leuna fabrikalarının ateşleri nedeniyle Berlin'le Frankfurt arasında, toprak, ürkütücü bir kızıllıktaydı. Becker yapay azotla ilgili yapılan açıklamayı tam anlamamıştı, ama efendisinin ses tonu ve Alman mucit ruhu hoşuna gitmişti. Klemm birden başka bir konuya geçti. "Eve dönmemiz yine de iyi." Becker, "Evet, Bay von Klemm," dedi. Klemm her "biz" sözcüğünü, komutanına ve kendisine atfediyordu. Leuna'daki ateşlerin sönmesi ve aysız karanlıkta küllenmeye başlaması bir saatten fazla sürdü. Klemm, uykulu uykulu babasının düşüncelerini hatırladı: Böyle bir eser, tıpkı askerlik hizmeti gibi ödüllendirir adamı. Daha yolun ilk yarısında ülkeyi ve insanları askerî olarak sınıflara ayırmıştı. Yaklaşık Merseburg'tan itibaren köylerle yolları, oralara yerleşmek isteyen bir insan gibi görmeye başladı. Sonra Gießen'e kadar derin bir uykuya daldı. Sabahın erken saatlerinde sert ocak ayına rağmen pırıl pırıl görünen Frankfurt'u geride bıraktılar. Höchst'e doğru yol almadan önce Klemm şoförüne birkaç talimat verdi: Fransız işgalindeki bölgeye gireceklerdi. Çeneni tut. Dikkatlerini üzerimize çekme ki bizi sorgulamaya kalkmasınlar. Koca yıl boyunca neyin peşinde olduğumuz anlaşılmamalı. En kısa zamanda hedefe varmalıyız. Sınır nöbetçileri her zamanki gibi Senegalli olabilir. Ola ki bir zenci kimlik sorarsa, sanki zenci çikolatadan yapılmış gibi, serinkanlı ol.

Höchst-Griesheim'de kararlaştırdıkları lokantada durdular. Şirketin başkâtibi gözlüklü, ufak tefek Erbenbeck onları burada bekliyordu; Klemm, şoför ve araba için sınırdan geçiş evraklarını getirmişti. Klemm, "Bir Alman şehrinden diğerine geçmek için böyle evraklara gerek olması, inanılır şey değil," diye homurdandı. – "Sevgili Bay von Klemm, savaşı kaybetmenin bedeli bu." – "Kaybettiğimizi pek anlamadık, değil mi, Becker? Argon ormanlarında." – "Yooo" dedi Becker, "sadece buraya yayılan Fransızların orada tavşanlar gibi kaçıştıklarını gördük." Erbenbeck, küçük bıyığını burdu. Demek, onlarda rüzgâr böyle esiyor, diye düşündü. Sorun yok. Hemen uyum sağlarız, olur biter.

Sınır geçişinde zenci değil, zayıf sarışın bir Fransız vardı. Başkâtip Erbenbeck akıcı Fransızcasıyla tercümanlık yaptı. Ren nehrinin sağ kıyısı boyunca birkaç köyün yanından geçtiler. Gün ışığında pırıl pırıl görünen tepeleriyle Taunus dağları yağmurlu havada daha da yakınlaşmıştı sanki. Çatılarla kulelerin üzerinde dalgalanan üç renkli Fransız bayraklarını Becker, icra memurunun haciz konulan yerlere vurduğu damgalara benzetti. Komutanıyla birlikte kanlarını akıtmışlardı; oysa kendi ülkesindeki madrabazlar, yabancı madrabazları korkakça içeri almıştı. Ama Klemm'in emrini ezberlediği için sesini çıkarmadı.

Ren nehrinin sol kıyısında, yani Mainz'de üç renkli bayrak, eskiden grandükün şatosu olan binanın önünde dalgalanıyordu. Klemm bu şehirde okula gitmişti. Köprünün altındaki çayırda arkadaşlarıyla oynamıştı. Söğüt dallarını keserken az kalsın parmağını uçuruyordu. Tam o yerde, eskiden babasıyla geçerken olduğu gibi bugün de birkaç kestane dalı çıtırdadı. Şoför, virajda iki devriyeyi gördü. Nihayet o aşağılık, gerçek zencilerdi.

Araba başkâtibi yarı yolda, küçük kuleler ve alçıdan cücelerle süslü, şövalye şatosuna benzeyen minicik evinin önünde bıraktı. Evde Erbenbeck karısının heyecanlı sözlerine cevap verdi: "Hık demiş babasının burnundan düşmüş, aşırı milliyetçiye benziyor." Karısı da, "O zaman sen de şu Fransız arkadaşlarınla dikkat etsen, iyi edersin," dedi. Erbenbeck karısının hakkını teslim ede-

rek hemen, "Ama onlarla ilişkilerim ticaretten öte değil ki, ayrıca Klemm'in de Armont'un cila siparişini engelleyeceğini sanmam," diye cevap verdi.

Eltville'e girerken Becker yeşermiş fundalıkları ve güne henüz uyanmamış eski çiftlik evlerini umursamaz bir merakla izledi. Klemm, evine dönen her insanın kapıldığı duyguya kapılmıştı, sanki o değil de memleketinin bu toprak parçası onu tanımıştı. Kayıkhanenin dikkatini çekti; sadece yüzen bir tutam çalılık olan adacık ve bahçe girişinin kavisli kanatları da, Klemm daha kendi kendine demek eve döndüm diyemeden onu tanıdılar. Büyük giriş kapısı, düzensiz bahçenin sivri bir açı oluşturduğu tepede bulunuyordu. Solmuş armanın Klemm ailesiyle ilgisi yoktu. Çoktan ölmüş olan ev sahibi tarafından takılmıştı. Klemmler evi satın aldıktan sonra her şeyi yenilemişlerdi. Klemm çıngırağın ipini çekti. Eskiden olduğu gibi, çıngırak, ipi ancak birkaç kere çekince çaldı.

Genç kadın, hizmetçi kızın önünden koşarak hemen dışarı çıktı. Sımsıkı ona sarıldı. Klemm şaşırmıştı, ama belli etmedi. Sanki heyecanlı bir çocukmuş gibi, saçlarını okşayarak, kadını sakinleştirdi. Kadın sakinleşti de, sessizce yanında durdu. Onu tanıyalı ne çok zaman geçmişti! Savaşta zaman nasıl da hızla akıp geçiyordu, hele ona dikkat edilmezse! Daha dün karısı hastanenin karanlık bir köşesinde onu öpücüklere boğuvermişti. Sanki hafif bir ışığın aniden parlaması gibi öyle beklenmedik bir şeydi ki. Duruma göre maviye veya siyaha çalan gri gözlerinin ani kararması veya aydınlanması dışında karısının duygularını bu şekilde açığa vurduğunu daha önce hiç görmemişti. Şoföre gelince o bagajlarını çıkaran hizmetçi kızın kahverengi, kiraz gibi yuvarlak ve parlak gözlerinden daha çok hoşlanmıştı. Klemm, Becker'e düzgün bir oda ve siyah bira verilmesi için talimat verdi. Becker'in hoşuna gitti bu; bu tarz konuşmakla, ev halkı onun efendisinin yanındaki değerini anlamış olurdu böylelikle.

"Eski şoförü ne yapacaksın peki şimdi?" diye sordu kadın çocuk odasına geldiklerinde. Eski şoför Alfons, Klemmlerde önce arabacılık, sonra şoförlük yapmıştı. İhtiyarlayıncaya kadar çalışan

iki ata, güç bela kullanmayı öğrendiği Opel kadar iyi bakmıştı. Son zamanlarda en çok genç Bayan von Klemm'i gezdirmekten hoşlanmıştı, çünkü onun alışkın olmadığı arabayla gezmekten keyif aldığını fark etmişti. Bazen de Bayan von Klemm, Amalie halasını yani kendisinin ve erkek kardeşinin annesinin yerini alan Potsdam'daki yaşlı hanımı da geziye çıkarmayı ne çok istediğini söyleyerek içtenlikle sohbet ederdi onunla. Potsdam'dan Ren'e gidecek bilet parası bile yoktu halanın, yeğeninden yol parası alması da söz konusu değildi – "Amalie halamızı hiç bilmezsiniz siz" derdi Bayan von Klemm. Yaşlı şoför, pek çok şeyi hayal edebiliyordu, hele de gururlu, yaşlı bir halayı.

"Emekli parası alacak," diye cevapladı Klemm Lenore'nin sorusunu; kastettiği at değil –onlar çoktan ölmüştü zaten– Alfons'tu. Burada evde yatmaya devam mı edecekti? – "Hiç olur mu, yeni işçi yerleşimimizdeki sıra evlerden birinde kalır." Lenore, neden hayal kırıklığına uğradığını söyleyemezdi. Kocasının elinden çıngırağı alıp beşiğe koydu. Oymalı, antik beşik, kar beyazı çocuk odasındaki tek yabancı eşyaydı. Lenore, burada, üst katta, hemşire kıyafetiyle kepini giymekten çok hoşlanırdı, Klemm onu böyle görünce kendini evinde hissederdi. Becker'e ne kadar çok şey borçlu olduğunu; Argon ormanlarında hayatını nasıl kurtardığını, Balkanlar'dan başlayarak sayısız sınır üzerinden geçen tehlikeli yolculuklarını, Berlin'de geçirdikleri son dönemi anlattı. "Çenesi ne kadar da komik," dedi bebekten söz ederken. Kadın, orduevinde Fındıkkıran diye çağrılan büyükbaba Wenzlow'a benzediğini söylemek istemedi. Sonra, Klemm'in aklına birden, kayınbiraderinin de çenesinin aynı olduğu geldi. Kadın, "Fritz neden seninle gelmedi?" diye sordu. Yoksa Fritz'in şimdi Berlin'den çıkabileceğini mi sanıyordu? Gerçi Cumhuriyet denilen bir belayı başa getirmişlerdi, ama Spartakistleri sokakta yere sererken aynı anda icra komitelerinde olanlara katlanılması zordu. İşte bu yüzden de daha dün apoletlerini söktükleri askere yeniden ihtiyaç duymuşlardı. Artık onları tekrar iş başına getiriyorlardı, çünkü tek başlarına bir şey yapmaya cesaretleri yoktu. Kıçlarıyla taht koltuğunu ısıtan sosyal

demokrat bakanlar, tek başına bu USPD'lilerle* baş edemezdi. Bir bağımsıza karşı bir sosyalist çıkarmak, kurt köpeğiyle kurt avına çıkmaya benzerdi, işe yaramazdı yani. Kızıl ayaktakımı şehri tekinsiz hale getirirdi. Chaussee caddesindeki kışlalardan hiç kimse sürüye ateş etmeye cesaret edememişti; sonunda tabancasını çeken bir teğmenin başı epey derde girmişti. Yakınlarda Saray Ahırlarına saldırmışlar ve nihayet herifler yakalanmıştı ki, kodamanın biri dava açılmasını, ardından yüzleştirme, sorgulama ve kim bilir başka ne tür seremoniler yapılmasını istemişti. Daha yoldayken, kaçmasına fırsat bırakmadan birini yakalayıp öldürmüşlerdi. – Genç kadın onu sessizce dinledi, kelimeler sanki gölge düşürüyormuş gibi gözleri arada bir renk değiştiriyordu.

Becker de aşağıda, mutfakta aynı raporu verdi. Onu dinleyenler de oda hizmetçisi, kalın at kuyruklu küçük yardımcı hizmetçi kız, aşçı kadınla aşçının bahçıvan kocasıydı. Şoföre jambon ve yumurta vermişlerdi. Bu evde cimri kimse yoktu, şoföre değer veriyorlardı, Westfalen'de yaşayan kendi ailesi ona hiç bu kadar değer vermemişti. Herkes onu heyecanla dinliyordu. Burada Ren'de ortalık oldukça sakindi.

Mutfağa yaşlı, yüzü buruş buruş bir adam girdi; uzatılan tabağı geri çevirdi. Yumurtaları bir gazete kâğıdına sardı. "Herhalde yeni şoför sizsiniz," dedi Becker'e. "Ben eskisiyim çünkü." Ardından kız kardeşinin yanında yaşamak için Bingen'e gideceğini anlattı. Herhalde cep harçlığı olarak bir tür emeklilik maaşı alırdı. Bu maaştan kız kardeşi de yararlanırdı. Cümleten iyi geceler diledi. Kaşla göz arasında kayboldu. Yirmi yıldan sonra bu teklifsiz vedaya herkes şaşırdı. Eski efendiyle yenisini karşılaştırdılar. Becker, eski Bay von Klemm'le tanışma mutluluğuna ermiş olmadığını söyledi; ama kimse efendisinin eline su dökemezdi, böyle birini aklına bile getiremezdi.

İşten çıkarılan şoför, bir yan kapıdan Ren'e doğru yürüdü. Genç kadın bu saatlerde, kışın bile, bir bankta oturup buharlı gemilerle

* USPD: Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschland (USDP/Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi) *–çev.*

mavnaları izlerdi. Bu yüzden bu akşam da birkaç dakika yalnız kalmak için dışarı çıkmıştı. Şimdiyse gözleri suyun gri rengini almıştı. Alfons, kendince vakur bir tavırla, kepini çıkarıp Lenore'ye bundan sonraki hayatında mutluluklar dilediğini söyleyince, kadının yüzünün rengi değişti. Lenore, boynunda taşıdığı, annesinden miras kalan küçük bir grena haçını, Bingen'deki kız kardeşine vermesi için çıkarıp ona uzattı. Ona özel bir şey vermek istemişti. Yaşlı adam, eve bir hediyeyle gideceği için sevindi. Araba vapuruna yürüdü; karşı kıyıdan trenle yoluna devam etti. Genç kadın sanki hüzünlenmek için önemli bir neden varmış gibi arkasından üzülerek baktı.

V

Erwin'i sorgulamaya götürecekken, kurşuna dizilmeye götüren, sonra da gömülmesine yardım eden asker, Chaussee caddesindeki kışlasının bir çıkışında nöbet tutuyordu. Eski piyade kışlası, Berlin'de konuşlandırılmış olan muhafızların bir bölümüne şimdi karargâh olarak tahsis edilmişti. Sıkıcı bir pazar sabahıydı. Her zamanki gibi, oyun oynayan birkaç çocuk ve bir sütçü dükkânının çıngırdayan kapısı, hepsi buydu. Nadler burnunu çekti. Şehirde bugün isyankâr bir hava sezilmiyordu. Ne yürüyüşlerden ne manifestolardan ne de bir asinin cenazesinden eser vardı, uyuşuk, uykulu bir hava vardı. Geçenlerde, Liebknecht'in cenazesine bile korkulduğu kadar çok kızıl katılmamıştı. Çetenin nihayet ödü bokuna karıştı, diye düşündü Nadler. Bizi uzak tutarlarsa Karl Liebknecht'in şimdiki ölü halinden daha acıklı bir duruma düşemeyeceğini sandılar herhalde. Rosa henüz bulunamamıştı. Söylenenlere bakılırsa suya atmışlardı, şişko karı kesin suyun dibini boylamıştı.

En kötü pislik çoktan yok edilmişti. Keşke Nadler'in evinde de her şey bu kadar iyi olsaydı! Karısı ona pek öfkeli bir mektup yazmıştı. Hâlâ eve gelmemesini başına kakıp duruyordu. Oysa evi buradan olsa olsa üç saat uzakta, Schwielow gölündeydi. Çiftliği

sefalet içindeydi. Çiftçilerin hepsi aylar önce evlerine dönmüştü, ama o askercilik oynamaya devam etmişti; filintasından ayrılmak bu kadar zor muydu? Karısı anlaşılan çok öfkeliydi çünkü yazdığı mektup, sahra postacısının taşıdığı bütün mektupların toplamından bile uzundu. – Yine arsanın bir kısmını kiraya vermek zorunda kalmıştı. Kendi yerine kardeşi Christian'ın geçebileceğini hiç aklına getirmese iyi olurdu. Her adım attığında bacağını döndürmek zorunda kalan, delik deşik edilmiş kalçasıyla Christian'dan çok daha işe yarar tahta bacaklı komşular vardı. Kira parası da sadece vergilere yetiyordu zaten. Ama ihtiyacı olan iki ineği alabilirse, o zaman da kiraya verdiği tarlaya yonca için ihtiyacı olacaktı.

Nöbetin can sıkıcı yanı insanın düşünmeye zamanı olmasıydı. Sonuçta günün birinde eve dönmek zorundaydı. Ama buna hiç hevesli değildi; pek kötü olmasa da, karısına, küçük çocuklarına, hele tarlaya dönmeyi hiç istemiyordu. Savaştan önceki çiftçilik hayatını düşündükçe tüyleri ürperiyordu. Kurşunların delik deşik ettiği Christian, iyi kötü çiftliğini kazıp dursundu, burada Wilhelm Nadler'e ihtiyaç duyulduğu sürece bunu pekâlâ yapabilirdi. Bu çılgın mektubu okur okumaz, komutanına terhis konusunu açtığında komutanı Yüzbaşı Degenhardt dün ona ne demişti? "Nadler, karına imparatorluğun, onun patates tarlasından daha önemli olduğunu söyle. Burada kendini kanıtladın. Bize zorla yaptırdıkları barış denilen bu zırvayla her şey elimizden kayıp gittiğinde senin gibilere eskisinden daha çok ihtiyacımız olacak, işte o zaman muhafızlarımız iliğimiz kemiğimiz olacak. Gördün ya, biz olmadığımızda her şey arapsaçına dönüyor." Nadler, bir bölüğün önünde yürüdükten sonra bir sabana bağlanan beygir gibi hissediyordu kendini. Bir süre sabanı belki çeker, ama sonra en ufak bir esintiyle ürkerdi.

Nadler hazırolda duruyordu. Yüzbaşı, iki teğmenin arasından dışarı çıktı. Sağdakini, şu yaylanarak yürüyen, iyi giyimli ve görgülü, gözü pek bu insanı daha önce nerede görmüştü acaba? Dünyada hiç kimse Degenhardt'ın eline su dökemezdi ya. Büyük patırtıdan sonraki gece, diye aklına geldi, bir tutukluyu Nowawes'e

taşıması gerektiği o gece görmüş olmalıydı. Arızalanan arabadan inip kendi arabalarına binen o üç kişiden biriydi bu insan. O zaman tutukladığı kişiyi neden teslim edemediğini rapor etmişti. Ah, o günler, insanın yapacak işlerinin olduğu günlerdi. Bugünse, o aptal mektubu düşünmekten başka yapacak işi yoktu. En azından savaşa katılanların hakkı olan vergi indirimini alarak kadına destek olabilirdi. O zaman kadının devlete kira parasını ödemek için başka bir tarlayı kiraya vermesine gerek kalmazdı; fazladan iki inek için de daha çok yoncası olurdu. Yüzbaşı Degenhardt'ın herhalde maiyetinde çok insan vardı. Yüzbaşı adamlarını dinlerdi. Bu tür vergi indirimlerinin nasıl halledileceğini bilen doğru kişiyi kesin tanıyordu. Kadın, kardeşi Christian'la uğraşmaya devam etsindi. Eve gitmekten nefret ediyordu.

VI

Klemm'in bir işaretiyle tutukluya öldüren kurşunu sıkan Wenzlow, Lieven'i de yanına alarak bu savaşta cephede düşen babasının bekâr kız kardeşi Amalie halasını ziyarete gitti. Halası, kendisine ve şu anda da von Klemm'le evli kız kardeşi Lenore'ye, çok genç yaşta ölen annelerinin yokluğunu hissettirmemişti. Ayrıca kıt emekli maaşının her kuruşunu çocukların eğitimi için kullanmak üzere evi ve bahçeyi tek başına idare etmişti. Babası, iddia ettiklerine bakılırsa, bir sürü yalan dolanla erken emekliliğe sevk edilmişti. Sonra da kaprisleriyle çocukların gençliğini cehenneme çevirerek kumandanlık güdülerini onlardan çıkarmıştı. Diğer yandan Amalie Hala da temizlik ve düzen takıntısıyla onları rahat bırakmamıştı; ama ailenin saygınlığını korumak için halanın boyalı olmayan her ayakkabıyı, kırılan her tabağı, kaybolan her mendili neden bir ahlaksızlık, zaten tehlikede olan mülke neden sinsice bir saldırı olarak gördüğünü Wenzlow artık anlıyordu. Barış antlaşması gerçekleştiğinde, işimize son verildiğinde, ben ne olacağım, halam ne olacak? Ailemin üç yüz yıldır taşıdığı onuru bana o sağladı. Yuvamı o ayakta tuttu, diye düşündü. – Gelgeç sa-

vaş hayatından sonra yaşadığı, klasik ve barok tarzının anlaşılmaz bir karışımıyla inşa edilmiş, neredeyse yüz yılı aşkın bir geçmişi olan Scharnhorst caddesindeki o tek katlı eve bağlıydı. Amalie Hala ne kadar çaba harcadıysa da, evin bahçesine ve cephesine âdeta hüzünlü bir hava veren çöküntüyü yok edememişti. Wenzlow, ancak sokak kapısının önüne geldiğinde Lieven'i neden pazar gününü Potsdam'da birlikte geçirmeye davet ettiğini sordu kendi kendine. Birlikte yaşadıkları olaylar sırasında arkadaş olmamışlardı gerçi, ama gene de birbirlerine epey yakınlaşmışlardı. Çünkü Wenzlow, Lieven'in eniştesinin arkadaşıydı, aynı şekilde Lieven de Wenzlow'un arkadaşının kayınbiraderiydi, onları yakınlaştıran bu olmuştu. Wenzlow, her yerde göz kamaştıran, çekiciliğiyle gözleri üzerine çekmeyi başaran Klemm'in, Lieven'in arkadaşlığını tercih etmesini bilinçsizce kıskanıyordu, çünkü Klemm kendisine sadece tahammül ediyordu.

Wenzlow, kafasında sadece "Eniştem Klemm'in arkadaşı" diye sınıflandırdığı adamın ne gibi özellikleri olduğunu hiç düşünmemişti. Ancak şimdi, evin iç merdiveninde halasının adımlarını duyunca Lieven'in buraya yakışmadığını hissetti. Lieven'se bu arada, sokak kapısının sağına ve soluna yerleştirilmiş, dökülmeye yüz tutan soluk renkli karyatid heykellerini inceliyordu. Yağmurların hırpaladığı sahte mermerden yapılmış kızları, tanıştırıldığı ve elini öptüğü Amalie Hala'yla karşılaştırdı. Göğsü dümdüz ütülenmiş gibi geldi ona. İki karyatid heykelindeki memeler herhalde burada görüp görebileceği tek memeler olacaktı. Amalie Hala'nın uzun boynu, kulak memelerine kadar uzanan dik bir yaka içindeydi. – Wenzlow da, bu arada, burulup topuz haline getirilen saçların, çocukluğundan beri alışkın olduğu gibi artık açık sarı değil, beyaz olduğunu gördü. Tam o sırada kendi oğlu gibi gurur duyduğu yeğenini gizlice seyre dalan halasının bakışıyla karşılaştı ansızın.

Ziyaret seremonisi sırasında eğlendiğini saklamayı başaran Lieven, sofrada halanın sorularını kibarca cevapladı. Elbette kendisi Riga'nın arkasındaki mülklere sahip olan Lievenlerdendi. Bu mülkler kuzenine miras kalmıştı; yani daha doğrusu eskiden mi-

ras kalmıştı. Şimdilik Bolşevikler her şeyi çalmışlardı. Almanlar da şimdi her şeyi geri almak zorundaydı. Düzeni tam bozmak için de, eskiden kimsenin değer vermediği aşağılık kim varsa oraya yerleşmişti. Çünkü insan bir yere müdahale etmek istiyorsa, sayın hanımefendi, en azından kimin adına müdahale ettiğini bilmesi gerek. Elbette İngiliz efendiler Bolşevikleri desteklemiyor. Biz Almanlar ne de olsa düşmanlarıyız. Bu yüzden de bir Liliput devleti icat edilir. Adına da Letonya denilir.

Tuzluğu salataya boşalttı. Hala bundan hoşlanmadı. Konuğun gözleri de hoşuna gitmemişti. Gerçi gözleri maviydi, ama çarpıktı, üstelik telaffuzu da hem yumuşak hem de kabaydı! Lieven, köftesine çatalını batırıp duruyordu. Hiç sesimi çıkarmadan açlığa katlanabilirim, diye düşündü. En çılgın ziyafetlere katlanabilirim. Ama bu yemeğe katlanmak, işte bu zor. – Ama eviyle yaşıt olan porseleni övünce ve kanepenin üzerindeki işlemeleri keşfedip ne denli güzel olduğunu söyleyince, Amalie Hala'nın gönlünü almış oldu.

Lieven, bu sıkıcı akşamüstü hiç sona ermeyecek mi, diye aklından geçirdi. Yemekten sonra komşu evdeki aile ziyaret edildiğindeyse, diğerlerinden çok kendisi eğlensin diye pür keyif oldu ve birden dili çözüldü. Kış bahçesine dönüştürülen balkonda, harpte yaralanmış olan ev sahibi von Malzahn'ın çevresine sıralanıp oturdular. Binbaşının karısı, yeniyetme, uzun saç örgülü kız, küçük oğlan, Wenzlow, Amalie Hala – hepsi de merakla Lieven'in ağzının içine bakıyordu. Wenzlow bile daha önce onun böyle renkli hikâyeler anlattığını duymamıştı. Gerçi burada evde savaştan yeterince söz edilirdi, ama Lieven'in esir kampından, Bolşeviklerin arasından Baltık Denizi boyunca Finlandiya'ya kaçışı –savaşın başında Petersburg'da gözaltına alınmıştı– bunlar burada pek bilinmeyen cepheye ait hikâyelerdi. Şimdi, kendi balkonlarında oturmuş, gazetelerde neredeyse inanılması güç olan haberleri, bir halk yığınının nasıl soysuzlaşabileceğini, evlerin yakılmasını, toprak sahiplerinin asılmasını ilk ağızdan dinlediler.

Yarın kesinkes eve dönerim, diye düşündü Lieven. Akşam yatağında yatarken, akşam çayını sağ salim atlatmış olduğuna se-

vindi. Yavan, tatsız tuzsuz günden geriye gece penceresine vuran yapraksız dalların gölgesinden başka bir şey kalmamıştı. Oda bir zamanlar Lenore'nin kızlık odası olmasına rağmen yatak sertti. Kız herhalde burada güzel günler geçirmemişti. Artık şimdi hayatı daha iyi olmalı, diye düşündü.

Tam da kızı hayal ederken telaşla kapı vuruldu. Wenzlow, hışımla içeri girip yatağın kenarına oturdu; böylesi laubaliliğe asla katlanamayan Lieven öfkelendi. Wenzlow heyecanla, "Biraz önce okudum. Gazetede. Ölüyü çıkarmışlar. Nowawes yakınlarında bir yol inşaatı sırasında," dedi. – "Ne olmuş yani? Krematoryuma, sonra da mezarlığa götürürler." – "Peki ya bizi bulup sorgularlarsa?" – "Kaçarken ona ateş etmek zorunda kaldılar deriz" dedi Lieven, "eğer bize sormak birilerinin aklına gelirse. Ama kimin aklına neden gelsin ki." Keşke şu adam artık yatağımdan bir kalksa, diye düşündü. Bir kadının bile yatağıma oturmasına katlanamam. Böyle tepeden bakarlar insana. "Ama bu insanın sırtından vurulmadığı hemen anlaşılabilir," dedi Wenzlow. "Tam önden, alnından vuruldu." – "O zaman başını çevirdi, bizden biraz öndeydi." – "Biz mi? Neden biz? Herhalde onu öldüren kurşunu kimin sıktığını bulmaya çalışırlar. Sanırım soruşturmalarda böyle yapılıyor."

Nasıl da her şeyi düşünmüş, diye aklından geçirdi Lieven keyifle. Aramızdan kim ateş etti, sahi? Birileri daha vardı. Şoför mü? Nöbetçi mi? Klemm mi? Ben mi? Sanırım, ateş eden gerçekten de Wenzlow'du. Evet, şimdi hatırladı. Zavallı çocuk aklını yitirecek. – Elini Wenzlow'un elinin üzerine koydu. "Hepimizin orada olduğunu ve hepimizin aynı anda ateş ettiğini söyleriz. Kimse de ayrıntıları hatırlamıyor. Mesela ben unuttum bile." – "Ama kafasında tek bir kurşun var. Sonra da sizin attığınız kurşunların açtığı yaraları ararlar." – "O zaman öyle hemencecik bulamazlar. Sakin olun! Bana öyle geliyor ki heyecanlı olaylara pek karışmışlığınız yok." – "Ama şimdi her yerde yeni kodamanlar türedi. Bir milletvekilinin burnunu işe sokması yeter. Bağımsızlar ortalığı bulandırmaya pek meraklı." – "Lütfen, yeter artık. Adamlar kendi kurdukları cumhuriyeti koruyamıyor, sonra da bizi yardıma çağırıyorlar. Onlar

adına başkenti temizliyoruz, sonra ortadan kaldırdığımız pisliğe bozulmaya başlıyorlar. Yapmayın, Wenzlow, abartıyorsunuz. Şimdi gidip yatın artık."

Çok şükür odadan çıkarabildim onu, diye düşündü Lieven. – Bir sigara yaktı, uyumadan önce alışık olduğu gibi. Dalların gölgeleri zayıf fener ışığında hareket ediyordu. – Şu Wenzlow da neler uydurdu öyle? Böyle bir dava asla açılmaz. – Son yıllarda acaba kaç yatakta uyumuştu? Sigaranın ucundaki minicik nokta – kendine ait bunun dışında başka bir ışığı yoktu.

İkinci Bölüm

I

Lieven, Wenzlow'un perdelerinin arkasındaki huzursuz dalların gölgeleri arasında oyun oynayan hafif fener ışığından uyanmamıştı. Gerçi rüyasında Amalie Hala yatağına o kadar çok yaklaşmıştı ki Lieven, hafif bir umutsuzlukla, inşallah çirkin cadı yatağıma oturmaz, diye düşünmüştü. Gazetedeki önemsiz bir haberin uykusunu kaçırdığı zavallı Wenzlow da kapıda tereddüt içinde duruyordu. Lieven doğruldu; Wenzlow'un kendisiyle Rusça konuşmasına şaşırdı. Sonra onu uyandıranın Yüzbaşı Kaşevnikov'un emir eri olduğunu anladı. Uyanmasının sebebi belki o da değildi, belki Lieven'in dosdoğru yüzüne vuran dolunay ışığıydı. Çok şükür Potsdam'da Scharnhorst caddesinde değil, Riga'dan birkaç saat uzaklıktaki bir çiftlikte bulunan karargâhta yatıyordu; burada Kaşevnikov Rusların, Lieven de Almanların ara bulucusuydu.

Yaz gecesi öyle sessiz, ay ışığı öyle süzgündü ki, çiftçi odasındaki ışıkla ayın belirsiz gölgesinin iç içe geçmesi gibi yaşantıların hatırasıyla rüyaların hatırası uyandıktan sonra iç içe geçiyordu. Böyle bir gecede insanın olabileceği kadar uyanıktı şimdi. Hayat keskin ve önemsiz ayrıntılarıyla içine akıyordu; sabah kahvesini içerken gazeteden barış koşullarını sayan erkek profilli Amalie Hala'nın: "Sayın Clemenceau'nun işine gelir tabii. Biz altmış milyon Alman –halkımızın nüfusu ne kadar, söylesenize Lieven?– biz on yıl boyunca pişmanlık gözyaşlarıyla onun için çalışıp durduk, değil mi, çünkü savaşı kaybetmedik ki," derken Kaşevnikov'un

emir eri Sergey'in, Amalie Halanın sözlerinden hiç de daha anlaşılır olmayan, hatta onun rüya sesinden çok daha yumuşak biçimde Rusça konuştu: "Yüzbaşım teğmenin geldiğini bildiriyor."

Lieven artık kendisini uyandıranın fener değil ay olduğunu biliyordu. Burada ne işim var ki benim? Ha, biz Baltıklılar Rus-lara Sovyetler'i kovmaya yardım ediyoruz da ondan. Ay ışığı ne kadar da delici, zayıf, ama delici. Şimdi von der Goltz, Belmondt'la birlikte Riga'ya saldırıyor. Letonyalılar ne bizden ne de Ruslardan hoşlanıyor. Noske bizi yurda çağırdı bile. İngilizler düdüğü çalıyor, o oynuyor. Bundan sonra neler olacak bilmiyorum. Zaten bilmek de istemiyorum. Önemli olan sürekli bir şeylerin olması.

Emir eri. "Beyefendiler çağırıyor," diye tekrarladı. Beyefendiler mi? Tamam, Otto Lieven zaten gelmişti. Ernst Lieven çıplak ayaklarını yataktan dışarı uzattı. Ay ışığı ne serinletiyor, ne ısıtıyor. İnsanın ayak parmaklarına sızıyor. – Emir eri el çabukluğuyla birkaç kıyafet uzattı ona. Kaşevnikov onu iyi yetiştirmişti.

Yandaki oda iki subayın sigaraları yüzünden duman altı olmuştu bile. Kaşevnikov'un sakalı kısa kesilmişti. Tıknaz, ama çevikti. Yaşça daha büyük Lieven'in yanında, bir haçlı süvarinin yanındaki seyise benziyordu. İki Lieven sadece kuzen oldukları halde, sanki kardeşmiş gibi birbirlerine benziyorlardı. Büyük olan sigarasını atıp, "Acele edersek sekizde dönmüş oluruz." dedi.

Atlara bindiler. Emir eri atıyla onları izliyordu. Bitmeye yüz tutan gece sessizdi. Ay ışığı bütün tahribatı silip süpürüyordu. Ay sulara yansıdığı için de göllerin ardındaki ormanlar gökyüzündeki bulutlara benziyordu. Gece boyu tek bir kurşun atılmamıştı. Atların tırıs gidişinin sesi, sanki toynakları bir şeyle sarılmış gibi ürpertici; içinden geçtikleri köy de sefil değil, hayaletimsiydi. Delik deşik kilisede ışık şeritleri ve gölgeler hayaletler gibi koşturuyordu.

"Buradan başlıyor" dedi Otto Lieven. Durdular. Sopasıyla bir yarım daire çizdi. "Aşağıdaki, otlaktan başlıyor. Şu ormanla kıyı arasındaki birkaç ev, balıkçı köyümüzdür. Göl de oraya ait."

Sanki her şeyi gözleriyle yutabilecekmiş gibi aşağı dikmişti bakışlarını. Ona eşlik edenlere veya sadece kendi kendine konuşur

gibi: "Şu küçük, temiz evler çiftliğe sokuluyorlar, tıpkı civcivlerin annelerine sokulduğu gibi. Litvanya'daki gibi pis, tek başına bırakılmış, bakımsız köyler gibi kokmuyorlar."

Ayın aydınlattığı, kısmen sürülmüş, kısmen ormanlık, arada bir göllerle bezenmiş bu topraklar altı yüz yıldır Lievenlerin mülküydü. Genç Sovyet iktidarı iki yıl önce onları buradan kovmuştu. Sonra da Beyaz Ruslar kızılları kovmuştu. Bu sırada kendilerine yardıma gelen Baltıklılara da kaybedilen topraklarını vaat etmişlerdi, imparatorluk ordusuna sırtını dönen von der Goltz birliğine de keyfine göre adamlar topladı. Barış nedeniyle vatanlarını kaybeden sayısız Alman gencini yanına çekti. Birkaçı, ülkeleri yeni sınırlarla ayrıldığı için, çoğuysa gerçek vatanları savaş olduğu için gelmişti. Doğu'da hâlâ askere ihtiyaç vardı. Burada, henüz hiçbir şey karara bağlanmamıştı. Hep çekici, hep adı duyulmuş o hayatın, insanın bir kenara attığında ancak kazandığı o hayatın Avrupa'nın bu parçasında hâlâ var olduğuna inanıyorlardı.

Otto Lieven, "Bak, yel değirmenimiz hâlâ ayakta," dedi. "Sapasağlam ayakta." Rus, "Keşke ben de size büyüdüğüm evi gösterebilsem," dedi. "Volga kıyısındaki Kazan'a epey yol var daha." Genç Lieven, bütün dünyayı atla gezsek de size büyüdüğüm evini gösteremezdim, diye düşündü. – Otto'nun gözleri parlayarak baktığı evi sadece çocukluğundaki tatillerinden biliyordu. Zaten arzulamamıştı da. Dünyada bir yerde, ailesinde; günün birinde isterse eğer, ihtiyaç duyduğunda sığınabileceği ve huzur bulabileceği, kimsenin kımıldatamayacağı sağlam bir yerinin olduğu düşüncesi ona yeterli gelmişti. Ama böyle bir şeyi hiç istememişti. Kendisi gibi babası da çok dolaşmıştı; acil bir durumu her zaman fırsata dönüştürmeyi bilmişti. Berlin'den Riga'ya, Riga'dan Stockholm'e, Stockholm'den Petersburg'a; bir konsolosluktan diğerine, görev peşinde şehir şehir dolaşmıştı. Tıpkı Lieven gibi o da, en kötü senaryonun gerçekleşmesi olasılığı karşısında, başka bir sorumluluk taşımak zorunda olmadan, bir parça toprakla hem avunuyor hem de huzur buluyordu. Kaşevnikov, "Bizden biri yuvasına bir dönsün, şu Sovyetler rezaleti en kısa zamanda herkes için bitmiş olacak," dedi.

Genç Lieven geri dönmek için atını kamçıladı. Bir köyün kenarında atlarından atladılar. Birkaç genç, yakındaki balkondan onlara şüpheyle bakıyordu, sanki yabancılar köydeki kuyularından su yerine kanlarını çekiyorlardı. Masada oturan iki kadından yaşlı olanı bir çocuğu besliyordu. Genç kadın bağırdı, yaşlı kadınsa Lieven'in üzerine atıldı, elini yakalayıp öptü. Balkondaki gençler homurdandı. Biri genç kadını tuttu. Kadın bir şeyler söyledi, ama sonra yerine oturdu. Gençler onu azarlarken kadın Lieven'in arkasından parlayan gözlerle bakıyordu. Lieven'se yanındakilere, "Hizmetçilerimizden biriydi. Çiftlikte doğdu." diye açıkladı.

Akşam Ernst Lieven, yaralıları taşımak için büyük bir zorlukla bulduğu birkaç çiftçi arabasıyla aynı köyden yine geçti. Kendi atı bir yerlerde vurulmuş yatıyordu, kuzeni ağır yaralı olarak bir saat uzaklıktaki bir demiryolu bekçisinin evinde yatıyordu. Sessiz gece başkentten topraklarına yöneltilen beklenmedik bir saldırıyla son bulmuştu. Lievenlerin çiftliğinin bulunduğu bölge, demiryolu hattına kadar kaybedilmişti bile. Köy yakılıp kül edilmiş, halkın çoğu ölmüş ya da kaçmıştı. Geriye sadece birkaç kişi kalmıştı, onların da donmuş yüzleri sadece yaralı arabalarını gördüklerinde öfkeli veya kinci bir ifadeye bürünüyordu. Lieven acele ettiriyordu. Sağ salim demiryoluna ulaşmaları bir mucize olurdu. Söylenenlere göre İngilizler, kendi ordularının yurda dönüş emrine uymayan Almanlardan; nihai olarak başka türlü kurtulamayacakları için, Letonyalıların saldırısını desteklemiş, bütün yabancıları; Almanları, Rusları, kızılları ve beyazları kendilerinden uzak tutmaları için halkın silahlanmasını sağlamış, yerel hükümeti parayla desteklemişlerdi.

Otto ağır yaralıysa, diye düşündü Ernst Lieven, geriye en büyük ben kalacağım, artık var olmayan bir ailenin reisi ve var olmayan bir çiftliğin mirasçısı olacağım. Bu düşüncenin keyfine vardı. Manzaraya kaçamak bir bakış atmak, onu bir haritada görmek demekti. Yumuşak eğimli tarlalar, yel değirmeni, balıkçı köyü ve göl, karşılarındaki orman... Sabahın erken saatlerinde genç kadının

kuzenini coşkuyla selamladığı aynı balkonun altından geçtiler. Çatı çökmüştü. İç duvar delik deşikti, molozların ve parçalanmış mobilyaların arasında parçalanmış insanlar görünüyordu. Lieven duraksadı, ne zaman temelden bir yıkım görse yüzü alaycı bir ifadeye bürünürdü. Çünkü sadece savaş, sadece hedefini tutturan bir yaylım ateşi, insanların ömürleri boyunca gizledikleri en büyük sırrı ifşa edebilir.

Sabah karşılaştıkları kin dolu iki erkek, mutfakta, duvarların ve ocak enkazının altında yatıyordu. Birinin elinde tüfek vardı, bir bebek gibi göğsüne bastırmıştı. Ölürken dipçiğe dişlerini geçirmişti. Diğeri, kalçasında asılı kalan baldırını var gücüyle tutuyordu; uyluğu paramparçaydı. Üçüncüsü, göğsü delik deşik halde caddenin ortasında boylu boyunca yatarken, yaralıları taşıyan araba aceleyle onun üzerinden geçti; insan bizzat görecek kadar yaşamazsa zaferin ona ne yararı olur sorusuna tanıklık ediyordu. Yaşlı nine balkonda, masanın arkasındaki eski yerinde saygı uyandıran haliyle oturuyordu; bu masa sağlam kalan tek mobilyaydı. Yaşlı nine de elbette kurşundan nasibini almış olmalı ki, garip bir biçimde yana kaykılmıştı. Yaşayan tek varlık, yaşlı ninenin sabah doyurduğu çocuktu. Fırsattan istifade, karnını doyuruyordu. Diğer zamanlarda dikkatle dağıtılan yiyecekten ne bulduysa ağzına tıkıyordu. Arabalara koşuyor, Lieven'e bakıp kirli ağzıyla gülüyordu. Lieven, eğilip çocuğu kaldırdı ve ayakları üzerine dikti. Tüy kadar hafifti. Lieven, gözleri ne kadar da soğuk ve kehribar sarısı, küçük yüzü ne kadar hassas ve ince! diye düşündü. Tanrı yeryüzündeki kızlarına lütuflarını dağıtırken nasıl da cömert!

II

Wenzlow Anhalter istasyonundaki gece trenine bindi. Tatilini Klemmlerin evinde geçirmeye karar vermişti. Kız kardeşini değil, eniştesiyle yüz yüze görüşmeyi özlemişti. Gazetede çıkan kısa haberden sonra bir şey olmamışsa da Grünewald'da cesedin bulunması yüzünden hâlâ biraz huzursuzdu. Sadece bir kere tutuklu-

yu Nowawes'e götüren şoförün çağrılabileceğini duymuştu. Celp, şoför çoktan sınır karakollarından birine gittiği için gelmemişti. Lieven'in de tahmin ettiği gibi herhalde bulunan cesedin onlarla hiçbir ilgisi yoktu. Celp ne işe yarayacak ki, diye sormuştu Lieven.

Ama Lieven de çoktan tugayıyla birlikte Baltık'a gitmişti. Wenzlow da görevi gereği memlekette kalmıştı. Arkadaşları gibi o da, gerekçeleri ne olursa olsun Weimar Cumhuriyeti'nde görev almaktan çekinmeyenlerden nefret ediyordu. Babasının arkadaşı Malzahn, Versailles Antlaşması'yla hasta bir cüce gibi küçülttüğü orduya mümkün olduğunca sağlıklı kan pompalamanın ne kadar önemli olduğunu ona açıklamaya çalışıyordu. Görevinden istifa etmek saçmalıktı; yeni devlette güvenebilecekleri insanlar bulunmalıydı.

Sabahın erken saatlerinde Frankfurt istasyonuna indiğinde peronda hemen tanıdık bir yüz gördü: eniştesinin şoförü. Wenzlow onu kısaca selamladı. İkisi de birbirlerini sivil kıyafetlerle görmeye alışkın değildi. Bu da kız kardeşi gibi kaba, diye düşündü Becker. Genç kadın, gizliden gizliye eski şoförünü özlediği için kendisine sadece sert emirler veriyordu. – Genel geçiş belgelerimiz var, diye açıkladı Becker; biz derken de efendisiyle kendisini kastediyordu. – Höchst'te işleri çoktu. İşgal edilmemiş bölgede görevli olan sayın teğmenin başı belaya girmesin diye, o sırada bir konferansta bulunan sayın kuzeninin geçiş belgesini ödünç almıştı; sonra belgeyi zamanında iade edecekti.

Komutanla bir bira içmek isterdi, efendisi bunu hiç unutmazdı, ama Wenzlow'un aklına bile gelmedi. Yüzü soğuktu. Savaş sırasında sadece bir kere Ren köprüsünün üzerinden geçmişti. O zamanlar dolu vagondan, arkadaşlarının omuzları üzerinden, şarkılardan ve okul kitaplarından bildiği nehre şöyle bir bakmıştı; sandığı gibi mavi değildi, çağıldamıyordu da, gri ve sessizdi. – Şimdiyse bahçelerden güçlü, tatlı bir yasemin kokusu geliyordu. Wenzlow gözlerini kapattı. Sabahın havası alnını okşuyordu. Ardından fabrikadan gelen duman bahçe kokularına karıştı. Şoför onu Amöneburg'ta bıraktı.

Şirket tabelası üzerinde "Reçine ve Vernik" kelimelerinin yanında Klemm adını gördüğünde Wenzlow'un canı sıkıldı. Sanki kız kardeşinin kocası aracılığıyla, bu garip, alışkın olmadığı bağlantı sayesinde kendisini buraya aitmiş gibi hissetti. Kapıcı, onu ziyaretler ve toplantılara ayrılmış deri döşemeli odaya götürdü; Wenzlow, kanepenin üzerinde yağlı boya resmi asılı olan yaşlı adamın kim olduğunu daha düşünemeden Klemm içeri girdi ve karısı Lenore şüphe uyandıracak biçimde kardeşini beklediği için, kıskandığını gülerek açıkladı. Klemm üniformasız her zamankinden daha iyi görünüyordu. Wenzlow'un yolculukta kırışan ucuz elbisesine canı sıkıldı. Eniştesinin takım elbisesinin, bir çalışanın İngilizlerin işgal ettiği Köln'den getirdiği İngiliz kumaşından dikildiğini elbette bilemezdi. Gelirken von Klemm'i yeni ortamında sivil kıyafetlerle hayal edememişti, şimdiyse artık onu başka türlü hayal edemiyordu.

Klemm, gergin misafirine nasıl davranması gerektiğini pek bilemediğinden, Wenzlow'un bir kez daha göz ucuyla baktığı yağlı boya resimden söz etmeye başladı. "Babam. Şirketin başarısını ona borçluyuz. Büyükbabam zanaatkârdı. Babamsa yetenekliydi, onda ticaret ruhunun yanı sıra halkına sadakat denilen şey de vardı." Wenzlow bir kez daha huzursuzluğunu bastırdı, Klemm'se buraya ilk girdiğinde kendisinin de benzer bir huzursuzluk hissettiğini çoktan unutmuştu. Geçmiş yıla o kadar alışmıştı ki kayınbiraderine neredeyse büyük bir gururla anlattı: "Büyük babam çırak olarak bütün Almanya'yı dolaşmış. Rus sınırına kadar gelmiş. Litvanya'ya kadar; galiba şimdi Polonya'ya ait. Orada kayınların özünü çıkarmayı öğrenmiş. Eve döndüğünde de bu işe devam etmiş. Kendi atölyesini kurmuş. Kabuklardan, köklerden ve çam iğnelerinden çıkarılan özü dericilere ve kunduracılara satmış. Daha sonraları da, babamın zamanında deri fabrikaları aynı malzemeyi büyük miktarlarda sipariş etmişler. Babam sayesinde dükkân büyümüş. Çünkü o, nerede ne eksik, neye ihtiyaç var, hemen fark ederdi. Kimyagerler onun için doğru özler, o da doğru kimyagerleri bulmak zorundaydı."

Bir an Wenzlow'un bir şey demesini, belli aralıklarla eklendiklerinde güzel bir sohbetin meydana geldiği herhangi bir cümle söylemesini bekledi. Ama Wenzlow'un aklına hiçbir şey gelmediğinden ve misafirle birlikte susmak ayıp olacağından tek başına sözünü sürdürdü: "Böylece nihayetinde babam, imparatorluğun dört bir yanındaki bütün telgraf direklerinde ve traverslerde, tahtalar çürümesin diye kullanılan bir malzeme üretti. Anlıyor musun?"

Wenzlow, hiçbir şey anlamamıştı. Klemm'in telgraf direklerinin çürümesini önleyen bir macun üzerine bu kadar çok kelime üretmesini tuhaf buldu.

"Sonunda demiryolları bizden koruyucu yağlar sipariş etti. Eskiden, gençken bu konuları bilir miydik? Bana olsa olsa çok sıkıcı, hatta utandırıcı gelirdi. Gençken bütün bunlar bizim için yeterince olağanüstü değildi. Gençliğimizde bu tür sıradan, önemsiz şeyler değersiz gelirdi bize."

Gençliğimizde mi, diye düşündü Wenzlow, ne zamandı acaba? Gençlik ne zaman biter? Klemm için ne zaman sona ermişti acaba? Üç yıl önce mi, yoksa iki yıl mı, yoksa geçen yıl mı? Tren gibi geçip gider mi? Saat onu yirmi geçe şu veya bu durakta durur mu bir daha? Bu duraktan sonra da ancak insan "Reçine ve Vernik" şirketine ve eskiden sıkıcı veya utandırıcı olan bütün o şeylere değer vermeye mi başlar?

Klemm, Wenzlow'un düşüncelerini okumuş gibi heyecanla konuştu: "İnsan ancak daha sonraları, şu koskoca ülkede tek bir travers yok ki şirketimizle bağlantılı olmasın lafının anlamını öğreniyor. Bu laf sadece para demek değil, binlerce çalışan için maaş demek değil. İktidar demek. Bu Almanların mucit ruhu demek, biz Almanların emeğinin gösterişsiz, pek dikkat çekmeyen sonucudur bu – ama formülü bulan kimyagerden tutun, ürünü talimatlara uygun olarak eksiksiz üreten son işçiye kadar; bu emeğin içinde ruh, çalışkanlık, mükemmeliyet, sorumluluk duygusu vardır. Diyebiliriz ki bütün bunlar ordumuzu hatırlatıyor. – Üstelik daha şimdiden, savaş henüz bitmediği halde, düşmanlar ürünlerimiz

için deliriyor. Bak, çalışma masamda Fransız ve İngiliz şirketlerinin yığın yığın siparişleri. Kendi ülkelerinde bu ürünü bizimkinin yarısı kadar iyi yapamıyorlar. Tecrübelerimizi ele geçirmek için akıllarına getirmedikleri şeytanlık yok. Höchstlüler, en yeni şirketlerini Orta Almanya'ya taşıdılar, ticari casuslar oraya sızmakta zorlanıyor. Sızamadıkları yerlerde de patentlerimizi elimizden almak için müzakereler başlıyor."

Wenzlow kulak kabartmaya başladı. Sohbette kendi alanıyla ilgili bir noktaya gelinmişti. Ticari casuslukla ilgili bir soru sormak istiyordu. Ama söyleyeceği kelimeleri ararken fazla zaman geçtiğinden Klemm, sözlerine ara vermek için başka bir yol buldu. Bir kahvaltıyla birlikte şişeler ve bardak ısmarladı.

Geveze insanlar gibi laflamakta ve şunun bunun sözlerini aktarmakta sakınca görmedi. Tam o anda da Fransızlardan hoşlanmayan, ama şaraplarını severek içen gerçek Alman erkeği aklına geldi. Şarap olmasa da eski bir konyak koydu bardaklara. Wenzlow tam zamanında gelmişti; kuzeni Fransız yönergeleriyle baş edemiyordu –o sırada bir bisküviyi ufalıyordu– oysa kendisi işgalin yarattığı zorluklardan sıyrılmaktan zevk alıyordu. – Gerçekten de her şeyden keyif alır gibi görünüyor, diye düşündü Wenzlow. Wenzlow, Klemm'in yanında kendisini beceriksiz, hantal hissediyordu, garipti ama ister toplantı odasında isterse savaşta olsun, yanında Klemm'le insan kendini her yerde güvende hissederdi. "Hemen," diye sözünü sürdürdü Klemm, "memurlarımla mühendislerim arasından en iyilerini seçtim. İşçiler arasından da... Derneğimizi kurduk. Spor etkinlikleri yapıyoruz, özellikle savaşa gitmemiş gençler için. İşgal kuvvetlerinin burnunun dibinde böyle bir şey yapmak çok hoşlarına gidiyor."

Sonra da sohbeti gerçekten de gerektiğinden fazla tek başına sürdürdüğünü fark etti. Artık kayınbiraderi bir şeyler anlatmalıydı, anlatabilirdi. İnatla Berlin'i sordu. Wenzlow, sohbetin nihayet bildiği bir konuya gelmesinden memnundu. Kızıllar biraz sakinleşti, diye anlattı. İlkbahardaki büyük grevler, iş çığırından çıkmadan bastırılabildi. Sonra da gelişinin asıl nedenini laf arasında açtı.

Öldürdükleri herifin cesedi bir yol inşaatı sırasında bulunmuştu. Klemm hatırlamıyor muydu yoksa? Hani, arabaları arızalanmıştı, bir tutukluyu başka bir yere götüren bir araba da yanlarından geçmişti; arabayı değiştirmişlerdi. Kendisi, yani Klemm adamı öldürmekte ısrar etmişti; gerçi, cesedi bulunan kişinin o adam olup olmadığı bilinmiyordu; ama her durumda şoförü Becker'e nasıl davranması gerektiği söylenmeliydi, olur ya sorgulanır. – "Haydi canım," dedi Klemm, "sorgu filan yok. Hele burada, işgal bölgesinde, asla. Ama artık Eltville'e gitmen lazım, unutma ki, Lenore sabah, kahvaltıda kirazlı pastayı kesmeme izin vermedi. Senin için saklıyor, bütün halde önüne koymak istiyor."

Aklından geçenleri anlattıktan sonra Wenzlow kız kardeşini görmek istedi. Gerçi tıpkı Lieven gibi Klemm de pek önemsememişti konuyu. Ama Wenzlow öyle keyifli ve rahattı ki, sanki bu yolculuğu, sadece, eniştesinden endişeye mahal olmadığını duymak için yapmıştı. Klemm nihayet, bir soruşturma olabileceği düşüncesinin, bu yüzden de olayla ilgili her türlü düşüncenin çocukça olduğuna ikna etmişti onu. Sıra sıra meyve ağaçları ve tarhları üzerinde fıskiye sularının parladığı bahçe yoluna girdiklerinde sıcak, parıltılı bu yeşilliğin arasında her türlü huzursuzluktan arındığını daha da çok hissetti. Lenore boynuna sarıldı; Wenzlow, Nesi var acaba? diye düşündü, kesin memleket hasretidir. – Lenore, Becker'e seslenip bavulları misafir odasına götürmesini emretti. Sonra da ağabeyinin kirazlı pastayı kesmesini gülümseyerek izledi; bu sırada mutfakta Becker ve hizmetçi kız ağabeyin tıpkı kız kardeşi gibi burnu büyük ve kaba olduğu, efendilerine hiç benzemediği konusunda anlaştılar.

Lenore bir sigara yaktı. Kız kardeşinde gördüğü ikinci değişiklikti bu. Önce o heyecanlı kucaklama, şimdi de sigara. Bunun dışında değişmemişti. Mavi çizgili genç kızlık elbisesini tanıdı. Saçını okşamak istedi, ama duygularını gizlemeye alışmıştı. Her zamanki soruları sordu. Wenzlow'a öyle geldi ki sanki eskisine göre daha hızlı ve yeni bir gülümsemeyle cevap verdi: "Çocuğu sana sonra gösteririm. Beyaz önlüğümü takıp otuz ağır yaralıya

bakmak yerine onun poposuna krem sürmek tuhafıma gidiyor. Kocaman ev tuhafıma gidiyor. Evi sürekli bölümlere ayırıyorum, yemek salonu pekâlâ bir ameliyathaneye dönüştürülebilir. Kapı kanatları enfeksiyon hastalıklarını ayırmak için kullanılabilir. – Bugünlerde bir Kızılhaç kursu veriyorum, yine işler karıştığında kadınlarımız hastalara bakabilsinler diye. Klemm'in geldiğinden beri düzenlediği toplantılara katılan gençlerin nişanlılarına ve kız kardeşlerine. Böylece o kadar da işe yaramaz hissetmiyorum kendimi."

Ren vadisi taraflarından bir borazan sesi duyuldu. "Silahlara selam" pembe ve sarı renkli sabahın içinden duyuldu. Gülerek ağabeyinin başını okşadı. "İlk duyduğumda ben de senin gibi şaşırmıştım, artık alıştım; bunun dışında Fransızların sesi soluğu çıkmıyor, buraya yerleşmekten vazgeçtiler. Sadece bazen, yarı resmî olarak, birkaç tanesi gelir. Gittiklerinde her yere sinen parfüm kokusu çıksın diye büyük temizlik yapılır. Köye de gitmiyorum, çünkü orada herkes parfüm kokuyor." Kardeşine keyifle baktı. "Sevdiysen pastayı bitir. Hatırlıyorum da çocukken keşke birini tek başıma yesem derdin. Evde ne var ne yok, anlatsana. Amalie Hala neler yapıyor? Onu özledim. İster inan ister inanma, eskiden Amalie Halayı özleyebileceğimi hiç düşünmezdim." Piyano çalarmış gibi parmaklarını oynattı. Elleri hâlâ oğlan çocuğu elleriydi, uzun, ince ve yüzüksüz. "Artık anneyim. Ev hanımıyım. Savaşta, orada burada hemşireydim. Bir baktım, evlenmişim. Güzel bir evdeyim. Eskiden Amalie Halanın bir zamanlar genç olduğunu hayal edemezdim. Yaşlanacağını da." Wenzlow, "Ateşkesten sonra yaşlandı. Saçları bembeyaz," dedi. Kız kardeşi gözlerini kocaman açarak ona baktı. "Sanırım babasıyla kardeşinin görev yaptığı alayın dağıtılması onun için ağır bir darbe oldu. – Peki, sen ne yapacaksın bundan sonra?" – "Ben mi? Galiba sorduğun bu sorunun ne anlama geldiğini Amalie Hala çok da anlamaz. Görevde kalma şansım var, eğer insan bu devlette böyle bir şeye şans diyebilirse tabii. Galiba Malzahn, dostu, şu yaşlı Spranger'le birlikte bir şeyler yapmak istiyor. Başka ne yapabilirim ki? – Belki, her şeye

rağmen sınır karakolu mu? Bankada çalışmak mı? Kocandan bana iş vermesini rica etmek mi? Gelecek ay ordudan yine bir on bin kişi çıkarılacak."

Lenore, "Oğlumun da sizin alaya gireceğini düşünmüştüm," dedi. Wenzlow da, "Oğlunun arkası sağlam, merak etme," dedi sakince. "Gerçi babası da görevde kalıp şirketi kuzenine bırakmayı düşünmüştü. Her halükarda oğlun için endişelenmene gerek yok. Bir kere ürün alıp satmayacak. Bir bankanın veznesinde de oturmayacak." – Lenore de sakince, "Oğlanın geleceği için sandığın kadar endişelenmiyorum," dedi. "Senin için endişelendiğim kadar bile değil. Pek hayal gücüm yok. Gelecek beni pek heyecanlandırmıyor. Günümüzle daha çok ilgileniyorum."

Daha sonra bahçede dolaştılar. Lenore ona serayı ve meyve ağaçlarını gösterdi. Minicik kare bahçesinde Frenk üzümü toplayan Amalie Hala geldi akıllarına. Bahçıvana budama işinde yardım eden, gömlek ve asker pantolonu giymiş genç bir oğlan onlara baktı. Bahçıvan onlara günaydın diye seslenirken oğlan "... naydın" diye bir şeyler geveledi. Wenzlow, oğlanın bakışlarını yakaladı, yılışık buldu. "Annesini babasını ziyaret ediyor. Babası bahçıvan, annesi de aşçı. Haklısın, ben de bakışlarından hoşlanmıyorum." – "Kim bilir ne haltlar karıştırmıştır, işgal altındaki bölgeye neden kaçmıştır." – "Burada hiç kimse neyin ne olduğunu bilmiyor," dedi Lenore. "Karşı tarafta başı belaya girenler gizlice sınırı geçip buraya geliyor." – Wenzlow kısaca, "Hiç hoşuma gitmedi," dedi. "Klemm'e, oğlanı göndermesini söyledim, babası bahçıvan olduğu için buraya yerleşebileceğine inanmasın diye. Burada kovuşturmalardan ve sorgulardan korunduğunu sanıyor."

Wenzlow aşağı yukarı dolaşırken bahçıvanın oğlunun kendisine baktığını hissetti. Huzursuzca kız kardeşini kolundan tuttu. Neden bakıyor bana? Kim olduğumu kokumdan anlamaya çalışıyor. Kızılların hepsi birbirini tutuyor, diye düşündü. – Wenzlow, oğlan huzurlu tatil sabahını bozduğu için öfkelendi. Bahçıvanın oğlu da, ne bakıyor bana yine; hepsi de birbirinin aynısı, protesto, muhafız ve vatanın o kükürt kokusu var havada, diye düşündü.

Biri "vatanı", diğeri "kızılları" düşünürken aynı nefretle doldular. İkisini ayıran çizgi, Wenzlow'un en üst basamaktan izlediği Ren kadar derindi; Ren yazın parlak gökyüzü altında sabahkinden biraz daha maviydi, ama maviliği ta dipten geliyormuş gibi aynı derecede sessiz ve karanlıktı.

III

Astsubay Wilhelm Nadler iznini geçirmek için evine gitti. Mektuplarında sürekli şikâyet eden karısının istediği oldu: Savaşı artık bıraksın; çiftliği düzene soksun diye yazıp durmuştu. Şimdi, insanın mektupta yazmak istemediği şeyleri bu salak kadına bizzat açıklayabilecekti. Artık söylenti olmaktan çıkmış gelecek planlarını, sabanın arkasına geçmesinin, hayvan tüccarına para ödemesinin veya yeni bir ineğe yonca sağlamak için tarlayı kiraya vermesinin veya vermemesinin bir işe yaramayacağını ona anlatabilecekti. İşe yarayacak tek şey, diye açıklayabilirdi ona –aklında başka bir şey olmadığında ona pek çok şey açıklardı– hükümetin çökmesi olacaktı, böyle bir yönetim altında insan sefaletten kurtulamıyordu. Onun gibilerinin borçlarının silindiği yeni bir imparatorluk, karısının mektuplarında bahsedip durduğu o yeni buğday ambarından çok daha önemliydi.

Son istasyonda trenden indi. Schwielow Gölündeki köyüne ulaşmak için bir saat kadar ormandan ve kırlardan geçmesi gerekti. Ayağında asker çizmeleri, göğsünde de muhafız birliğinin işaretinin ve demir haçının bulunduğu eski bir ceket giymişti. Sırt çantasında bayram günlerinde giymek üzere beraberinde getirdiği ıvır zıvır vardı. Revirde topallarken ihtiyaç duyup oyduğu eski sopasını da taşıyordu. Dağ tırmanışlarında kullanılan sopalara, gezilen yerler için nasıl çentik atılıyorsa o da sopasına ana muharebeler için birer çentik atmıştı.

Kısa boylu bir ihtiyar ona yetişti. Selam verip onu gördüğüne sevindiğini söyledi. Nadler yavaş yavaş onun meyhanecı Zeibel olduğunu hatırladı; köydeki müşterileriyle birlikte Zeibel de, bo-

ğumlu köklerini meyhanenin içine uzatan, yaşı bilinmeyen meşeyle gurur duyardı. Nadler'in bunca zamandır evde görünmemesine, hatta bütün komşular gibi eve temelli dönmemesine şaşmıştı. Bunun üzerine Nadler, kendisini bırakmadıklarını, başkentte hâlâ işlerin karışık olduğunu açıkladı. Onun gibi insanlara ihtiyaç vardı. Berlin çalışmazsa, bütün imparatorluk çökerdi. Meyhaneci, geçen kış silah seslerinin buradan bile duyulduğunu; kendi oğullarının savaştan bıktıklarını; barış antlaşmasının çok kötü olduğunu, ama sonu olmayan bir felaket yerine sonu olan bir felaketi yeğlediğini anlattı. Nadler bu sözün yerinde olmadığını söyledi şevkle. Kızıl köpekler havlar ve ulurken cephe gerisindekiler kulaklarını tıkamasaydı, kimse bu kötü barışı kabul etmeye yanaşmazdı. "Düşmanın ülkeye girmesini önledik; şimdiyse aklı evveller üç yıl boyunca patakladığımız Fransızları içeri alıyor. Üstüne bir de para vermemiz isteniyor. Yahudiler bu parayı ödemeyecekler, oysa Rothschild tek başına bütün bu parayı ödeyebilir. Ama ödeyecek sadece biziz, ne de olsa bizim zaten bir şeyimiz yok, sen Zeibel, oğulların ve ben ve kemikleri kırılan kardeşim Christian gibiler." Kısa boylu yaşlı adam, konuşmanın belirsiz bir düşünce dünyasından bildiği bir konuya gelmesine içtenlikle sevindi. Bıyık altından gülmesini bastırdı. "Bütün kemikleri kırıldı Christian'ın, çok şükür bir erkek için en önemli şeye hâlâ sahip!" Wilhelm Nadler, Christian'ın durumundaki birinin istediği gibi bir kadın bulabileceğinden kuşkulu olduğunu söyledi. İhtiyar, ona sadece yan gözle baktı, bakmak için başını çevirmeye değmezmiş gibi. Bir kez daha köyde herkesin bildiği şeyi asıl bilmesi gerekenin bilmediğini fark etti. Sanki bu eksikliği gidermek göreviymiş gibi Wilhelm'in sadece başından sonuna kadar savaşta kalmasına değil, barışı fırsat bilip hemen eve dönmemesine bir kez daha hayıflandı. Bunun üzerine Nadler, tam da bu zamanda Berlin'de neden kendisi gibi insanlara ihtiyaç olduğunu baştan açıkladı. "Bu işlere zamanı olanların karısı ve çocukları yoktur. Böylelerinin olup bitenin farkına varıncaya kadar her şeyin altüst olduğu çiftlikleri yok," dedi ihtiyar. Bunun üzerine Nadler, karısının elbette işinin kolay olmadığını, ama ne de

olsa kardeşinin ona yardımcı olduğunu söyledi. Nihayet ihtiyarın varmak istediği noktaya gelmişlerdi. Ormandan kırlara geçtikleri sırada Nadler'e tarlalarla ailenin bakımını kardeşine bırakmakla iyi etmediğini bir daha açıkladı. Wilhelm, "Doğru, Christian'ın da gücü kuvveti artık yerinde değil, onu delik deşik ettiler," dedi. "Yok, yok. Tırpan kullanacak gücü yok. Oğulların da daha küçük. Bunun için de Liese'nin çok çalışması gerek. Ama Christian'ın başka işler için gücü var hâlâ, işte o işler için de bir kadının çalışması gerekmez."

Göl, görünen ilk evlerin arasından parlıyordu. Nadler'i bir düşüncedir aldı. Köye saptıklarını, ihtiyarın veda ettiğini, evine giderken omzuna vurulduğunu, izlendiğini ve selamlandığını pek fark etmedi.

Daha kapıyı açar açmaz hoş geldin yemeğinin kokusunu aldı. Karısına geleceğini bildirmişti. O da beline temiz bir önlük bağlamıştı. Başının etrafına doladığı saç örgüleri tarlada gerektiğinden fazla kalan buğdaya benziyordu; yer yer sararmış, yer yer de koyuydu. Vücudunun biçimi, kabarmış bir kek gibi bozulmuş, diye düşündü Nadler. Güleç, açık mavi gözleri ve zıp zıp zıplayan çilleriyle yüzü hiç değişmemişti. Ya acele ettiğinden ya da paramparça olan bacağını her adımda kalçası etrafında döndürmeye üşendiğinden tek bacağı üzerinde zıplaya zıplaya gelen kardeşi Christian'ı süzdü. Christian'sa kardeşine ne doğrudan ne de birdenbire baktı, kademe kademe yandan baktı, sanki manzarayı gizlice izlemesi gerekirmiş gibi. Wilhelm son beş altı yıl içinde her çeşit kadına alışmış, tam da bu nedenle kendi karısından uzaklaşmış olmasına rağmen meyhanecinin aşıladığı, yani pırıl pırıl, tombul Liese'nin yıkıntıya benzeyen Christian'la bir ilişkiye girmiş olabileceği düşüncesi nihayet aklına geldiğinde çok öfkelendi. Liese yemek yerken, en küçük çocuğunu emzirdi; onun doğumunu babasının ateşkesten sonra eve dönüşüne borçluydular. Wilhelm bugüne kadar çocuklarını bir an olsun düşünmemişti, ama sarışın, neredeyse ak saçlıymış gibi görünen ve bu haliyle babasından çok amcasına benzeyen en küçük çocuğunu kaygıyla süzdü. Christian, piposu ağzın-

da yere çökmüştü. Liese hemen dırdıra başladı. Wilhelm'in mektuplardan zaten bildiği şeyleri tekrarladı: yeni inek, hayvan tüccarı Levi, yoncalar, kira. Sonra yeni bir konuyu açtı: Kocası eve gelirse, Christian çabucak, güzel güzel kunduracılığa başlayabilirdi, nasılsa bu işi öğrenmişti; ama kocası yakında eve dönmezse ve bu yüzden Christian da kendisine el vermeye devam etmek zorunda kalırsa Josef Winkler ondan önce işe el atacaktı, o da kunduracılık öğrenmişti, köyde de iki kunduracıya ihtiyaç yoktu. – Wilhelm Nadler, bu sözlerden karısının Christian'a fazla düşkün olmadığını çıkardı. Yıl içinde eve döneceğine söz verdi. Sonbahara kadar ordudan ayrılamazdı. "Neden ki, herkes eve dönmedi mi?" – "En iyileri tutuyorlar, yoksa her şey altüst olur." Kadın, "Burada zaten her şey altüst," dedi. – "İşte bu yüzden, düzeni biz getireceğiz. Şimdi bırak da önce halkı bir düzene sokalım, yaban otlarını ülkeden temizleyelim, sonra sıra tarlana gelir." Aklından tekrarladığı şeyleri dile getirdi, ama ağzından çıkan kelimeler düşüncelerindeki kadar güzel değildi. Üstelik saklaması gerekenlerin bir kısmını da açıklamıştı. "Doğru kişiler iş başına bir geçsinler, o zaman başka kanunlarımız olur. O zaman daha iyi olacağız, o zaman en tepede biz olacağız." – "Halkmış, peh" dedi Liese. "Ben neyim, Çinli mi? Ülkeymiş, peh, tarlamız da ülkenin bir parçası."

Tütün kesesindeki artıkları tırtıklayan Christian'a stok kutusundan tütün vermek için ayağa kalktı. Christian dolu piposuyla topallayarak dışarı çıktığında Wilhelm öfkesine hâkim olamadı: "Christian'a bir daha yardım edersen kemiklerini kırarım." Kadın hiç irkilmedi. Eğlenerek adama baktı. "Bir sakata hiç böyle davranılır mı, hele hele kardeşine," dedi. Yüzündeki çiller deli gibi seyiriyordu; parlak mavi gözleri çakmak çakmaktı. Wilhelm, ciddi mi konuştuğunu yoksa onunla alay mı ettiğini anlayamadı. Bu tür konularda karar vermeyi beceremezdi. Şaşkınlıkla, bak sen haspaya, diye düşündü. Liese, sakin sakin yaptığı hesabı ona anlatmaya başladı, Wilhelm kirayı iptal etmek için zamanında eve gelirse Christian'ın da dükkânını açabileceğini söyledi.

Wilhelm, kırık bir yemliği tamir etmek için ahıra gittiğinde Liese, Christian'ın uyuduğu odanın kapısını açtı. "Wilhelm evdeyken, lütfen mümkün olduğunca ortalıkta görünme," dedi. "Ya kendi anladı, ya da kulağına birisi bir şeyler fısıldadı. Zamanla fikrini değiştiririm. Ama o zamana kadar aramızda bir şey olmayacak. Ne mırıldanıyorsun öyle? Çiftliğe düzen getirmem lazım, yoksa çocuklar dilenecekler. Wilhelm evin reisi, eve gelmek zorunda, bu yüzden şüphelenmesini önlemem gerek."

Christian kadının yüzüne baktı, yan gözle değil, dik dik. Ne diyebilir ki insan bu sözlere, diye düşündü. Haklıydı. Ona verecek bir şeyim yok; tek bacağımla topallayarak Berlin'e gidip saraylarda org çalamam ya. – Ama işte biraz fazla kurnaz bir kadındı. Hayatı o kadar iyi tanıyordu ki, kendisinin -ki kafası da işlerdi- en azından uykusuz kalmasına yol açacak şeyleri hemencecik fark etmişti.

Wilhelm, düşündüğünden daha fazla eğlendi karısıyla. Ama kışlada görev için uyandırıldığından daha erken bir saatte tarlada çalışmak için uyandırılıyordu. Gökyüzünde hâlâ yıldızlar parlıyordu; karısı ondan da erken uyanmıştı, süt sağmış, tavukları yemlemiş, kahve pişirmiş, öğle yemeğini hazırlamıştı. İneği arabaya koştular. Christian süt teslimatını halletmek üzere evde kaldı. Çocuklar arabaya bindirildi; büyükler yardım etmek, küçük de emzirilmek için. Kadınsa elinde sopa ineğin yanında yürüyüp arada bir dehliyordu. Wilhelm bir adım geriden ayağını yere vura vura yürüyordu; tarla işine, çocuklara ve hayvancılığa artık alışkın değildi. Ayrıca ara sıra komşularının seslenmeleri, ailesinin ve arabanın peşi sıra tıpkı eski günlerdeki gibi, herkes gibi yürümesini görmeleri canını sıktı. Üstelik kimse aslında kim olduğunu anlayamıyordu. Hâlâ elinde silahı olan bir erkek, hayata ve ölüme karar veren efendi.

Kadın tarlada en küçük çocuğunu saban izlerinden birine bıraktı. Adamdan çok daha çevikti, iki tırpancıya bedeldi; gözlerine akan teri sildi; içinde çocuğunun sonsuz gökyüzü altında anne kucağındaymış gibi sakin sakin uyuduğu saban izine çabucak bir bakış attı. Göl, elma ağaçlarının arasında parlıyordu. Liese'nin tır-

pan sallamaya bile başlarda yabancı olan kocasından aşağı kalır yanı yoktu. Kısa sürede öne geçmişti bile, sanki çocuğu emzirirken verdiği molayı kapatmak ister gibiydi. Bir buharlı geminin düdüğü duyuldu. Wilhelm buna öfkelendi, kendini başka bir dünyadan çağrılıyormuş gibi hissetti. Karısının çocuğu yapıştırdığı kocaman beyaz memeye de öfkelendi. Tırpanı elma ağacına astı. Karısının önüne dikildi. "Şu beyaz yün kafa Christian'a çok benziyor," dedi. Liese, vereceği cevabı düşünmek için çocuğu öbür memesine geçirdi. "Ailelerde olur böyle şeyler; babana çekmiş," dedi. – Adam tırpanını çekip daldan aldı.

Evdeki yemek dünkü yemekten tamamen farklıydı. Kışla yemeğinden daha iyi değildi. Yemekten sonra geceye kadar toprağı tekrar kazdılar. Wilhelm'se, kızgınlıkla, ölünceye kadar sürecek bu terane, diye düşündü. Yüce Tanrı demek en baştan ona bu işi uygun görmüştü. Ama sen hesabını yaparken efendiyi düşünmemişsin, diye aklından geçirdi. "Sen" derken Tanrı'yı, "efendi" derken de Yüzbaşı Degenhardt gibi birini düşünüyordu. Çünkü Degenhardt'ı düpedüz özlemişti.

Akşam yemeğinden sonra bir bardak bira içmek için meyhaneye gitti. Kısa süre sonra meyhanedekiler ona bir bardak ısmarladılar, sonra bir bardak daha. Oysa eskiden bu kadar cömert değillerdi. Ama Wilhelm anlatmaya başlamıştı, onu dinlemek bile ısınmalarına yetiyordu. Kapı tarafından ve çizmelerin arasından dal çıtırtıları duyuluyordu. Evdeki her şeyden iğrenmese bütün bunlar hoşuna giderdi. Apoletsiz de olsa hâlâ üniforma giyen genç çiftçiler, meyhanenin kapısının önünde hemencecik üzerine geçiriverdiği güzel ceketini merakla süzüyorlardı. Üzerindeki işaretlerin ne anlama geldiğini sordular. Nadler zevkle açıkladı. Berlin'deki çarpışmaları anlattı, eskiden izine geldiğinde savaşı anlattığı gibi. Gazetelerin bulunduğu mahalleye olan saldırıyı anlattı, eskiden Fransa'daki Maubeuge şehrine saldırıyı anlattığı gibi. Sıradan geçen iş gününden sonra aldığı alkışla teselli buldu.

Çiftçi Olsen, her zamanki yerinde büzülmüş oturuyordu. Liese'nin yonca için ihtiyaç duyduğu toprakları ondan fazla fazla

koparan adam. 1916'da akciğerine kurşun yediği için eve gönderilmişti, ama kır havası onu iyileştirmişti. "Ben payıma düşeni aldım," dedi. "Sizse Berlin'deki karmaşadan hâlâ zevk alıyorsunuz." – "Kızıllar yönetime geçerse," dedi Nadler, "elindeki son ineğini ve son tarlanı da alırlar, Rusya'da olduğu gibi." – "Yok yok, bu ülkede bunu kimse yapmaz. Daha demin kendin söyledin, savaşın parasını çıkarmak için cebimizdeki son kuruşu bile alacaklar, dedin. Bunun için de yukarılarda zenginlere, aşağıda da yoksullara ihtiyaç var." Nadler kızdı. Bir turp gibi yusyuvarlak –dünyada askerlikten nasibini almamış bunun gibi başka biri daha yoktu– yerinde oturan Çiftçi Olsen'den nefret ediyordu. Nadler yumruğunu masaya vurmak isterdi. Herifi yola sokmak için herkesin şaşkın bakışları arasında hemen oracıkta kira sözleşmesini iptal etmek de. Ama olmazdı. Daha aklı tamamen başından gitmemişti, öfkesi sarhoşluğunu bile yok etmişti. Kira sözleşmesini şimdi iptal ederse fazla topraklar için bir adam daha lazım olacaktı; işte o zaman burada kalması kaçınılmaz olurdu. Bunu da yapamazdı. Daha yeni görev almıştı. Yakında işler kızışacaktı, o zaman da onun gibilere ihtiyaç olacaktı. Ancak ihtilal gerçekleştiğinde eve dönebilirdi. Yakında büyük bir ihtilal olacağına ve sonra da hayatın, bugün hayat denilen şeye benzemeyeceğine tüm kalbiyle inanıyordu! Rezil tarla işleri, insandan vergi koparan devlet, Olsen'e ve kira sözleşmesine, hatta Liese'ye duyduğu öfke olmayacaktı. Tam olarak nasıl ve neyle olacağını bilmiyordu. Ama ondan sonra her şeyin kendiliğinden değişeceğine inanıyordu. İşte o zaman kendisi de önemli olacaktı.

Herkes gibi o da, birileri için inanılmaz bir acı, diğerleri içinse inanılmaz bir keyif anlamına gelen; kanlarına işlemiş bu savaşın, kan ve alevler içindeki koşuşturmanın böyle birden, bir boşlukta sona erebileceğine inanmıyordu. Bu savaş, çiftçinin zavallı gündelik hayatından, bu dünyayla öteki dünya kadar farklı olan, daha güçlü bir şeyin başlangıcı olmalıydı.

Nadler, düşüncelere dalmıştı. Artık bira ısmarlanmıyordu; konuşmayan birine neden ısmarlasınlardı ki? Eve sessizce yaklaşırken sanki içeride kapıların çarptığını sandı. Önce mutfağın yanın-

daki odaya, yani Christian'ın yattığı odaya süzüldü. Christian hâlâ siperde yatıyormuş gibi battaniyesine sarılmış uyuyordu. Horultusuyla mobilyalar sarsılıyordu. Wilhelm, hem hayal kırıklığına uğramış, hem de rahatlamış halde kendi odasına süzüldü. Liese'nin sadece saçlarını gördü. Uyuyalı çok olmuştu herhalde. Neredeyse uykudan taş kesilmişti.

IV

Lokantanın kapısı her açıldığında Marie'nin kalbi daha hızlı atıyordu. Sahanlıkta adımlar duyduğunda da donup kalıyordu. Sonra bir an gevşeyip bembeyaz kesiliyordu. Saçlarından daha koyu, gür kirpiklerinin gölgesi küçük, kar tanesi yüzüne vurmuştu. Günün birinde Luise, onu üzmek için değil –bunu yapamayacak kadar iyi niyetliydi çünkü– ama Marie'nin anlamsız bekleyişini sona erdirmek için "Pazar günü onu bir başka kızla gördüm," dedi. Marie inanmaz gözlerle ona baktı. "Sadece kol kola değillerdi, sarmaş dolaş haldeydiler." Marie, "Yalan söylüyorsun," dedi. Bunun üzerine Luise o kadar öfkelendi ki, sanki gerçeği söylüyormuş gibi: "Kendini ne sanıyorsun sen? Seni aptal, kimse seni aldatamaz mı sanıyorsun? Gün gelecek çok daha başkaları da aldatacak. Savaştan beri güvenebilecek adam kalmadı. Savaş erkekleri farklılığa alıştırdı. Artık onu unutmalısın, kızım, unut ve ikinciye geç." Marie sustu. Luise'ye neden kendisi için her şeyin farklı olduğunu açıklayamazdı. Luise, iki kişinin ta en baştan birbirleri için, şimdi ve sonsuza kadar, hastalıkta ve sağlıkta, iyi ve kötü günde, ölüm ayırıncaya kadar yaratılmış olduğunu asla anlayamazdı. Sevgilisi, nasıl ki, kim bilir hangi nedenle birden gelmemişse, yine aynı şekilde birden geri dönebilirdi.

Erwin, yanında olmadığı zamanları nerede geçirdiğini ona hiç anlatmamıştı. Marie için gerçek hayat, Erwin kapıyı arkasından kapadığında başlardı. Erwin'in, son ziyaretinde vaktini nerede geçirdiğini ona anlatmak istediğini bilmiyordu. Arkadaşı, Erwin'i hep uyarmıştı. En iyi kız da olsa, günün birinde daha az iyi birine

yüreğini açar. Aşkın da içinde bulunduğu gerçek hayat, ancak en önemli iş gerçekleştiğinde başlar. O ana kadar da her şey şüpheli ve eksik olur, derdi.

Marie, mutluluğun gerçekte ne olduğunu ancak yok olduğunda anladı. Var olduğunda bile mutluluğun eksikleri olduğunu da. Artık yatamadıkları biçimde yan yana yatarlarken bile, ta baştan aralarında duran duvar henüz yıkılmamıştı.

Diğer kızlar gibi, çocuk bekliyor muyum diye günlerini korkuyla saymadı. Emin olduktan sonra Berlin'deki Emilie Hala'sına gitmek için işinden ayrıldı. "Zavallı küçüğüm," dedi Luise, "umarım sana yardım edebilir." – Marie geldiğinden beri şehre gitmemişti. Şehirdeki raylar ve tellerden oluşan karmaşanın içinde kendini sarılmış ve aldatılmış hissediyordu. Ama hiçbir şeye şaşıramayacak kadar yorgundu. Aradığını bulabilir mi diye bütün yüzlere baktı. Sandığından çok daha fazla insan vardı. Her yer evlerle, tramvaylarla ve caddelerle doluydu, ama hiçbir yerde sevgilisi yoktu.

Belle-Alliance meydanında indi. Halasının çalıştığı konfeksiyon dükkânını mutfak penceresiyle aynı avluya çıkıyordu. Zımba atölyesi de aynı avluya çıkıyordu. Zımba makinesinin titretmediği tek bir duvar bile yoktu. Marie beklerken sarsılıyordu, ne de olsa bir yaprak kadar hafif ve inceydi. Böyle sarsılmaktan memnundu, sanki acısı hafifliyordu her sarsıntıda. Kızlardan biri avlu penceresinden halasına bir ziyaretçisi olduğunu bildirdi. İşinin başından ayrılamayacağı için halası anahtarı dışarı attı. Marie sokak kapısını açtı. Ev topu topu bir mutfak ve bir odadan ibaretti. Emilie'nin savaşın ilk yılında ölen kocasıyla birlikte sahip olduğu her şey buradaydı. Gelinlik tacı, komodinin üzerinde bir fanusun içinde duruyordu. Demir Haç, genç evli çiftin ve yeni topçu olarak kocasının fotoğrafları, Emilie'nin hoşuna giden çeşit çeşit resimli baskıların arasında duvarda asılıydı. Bir daha evlenmeyi hiç düşünmemişti, oysa kazancı, neşesi, kalçaları, memeleri ve hem zarif hem de yuvarlak vücudu sayesinde bolca talibi vardı. Çalışarak tek başına yaşamaya, sevgililerini seçmeye ve değiştirmeye alışmıştı; bu özelliklerinin tümünü ölen kocasına sadakatinin bir işareti ola-

rak görüyordu. Marie, bir resme bakarken bir an acısını unuttu; bu resimde kanatlı bir oğlan, alışılmış melek görevini yerine getirmiyor, ayaklarının dibinde uyuyan genç bir kızı izliyordu. Avluda siren sesleri duyduğunda Marie irkildi. Halası hemen yukarı geldi. Şapır şupur öpüştüler. Domuz pirzolaları tavada cızırdarken sorular yağmur gibi yağdı. Çocuklar büyüyor, diye düşündü halası. Marie, sakin sakin anlatmaya başlamıştı, neredeyse duygusuzca, ama çekinmeden anlattı, halası da sözünü kesmeden sakince onu dinledi. Ne de olsa Emilie akıllı kadınların dikkatine sahipti; başlarını sallamaları ve davranışlarıyla dünyada her şeyin olabileceğini anlatırlar. Öğüt vermek ve vah vah etmek için de uğraşmadı, hemen pratik bir çözüm buluverdi: Marie onunla oturabilir, sofrasında yiyebilirdi. Her şeyi de taksitle Marie'nin kazandığından kesecekti, şimdi ödünç vereceği on markı da; vakit kaybetmeden gideceği Bayan Hänisch bundan daha fazlasını istemeyecektir, sonuçta ona Emilie'nin tavsiyesiyle gitmiş olacaktı Marie. Bayan Hänisch kendisine de çok yardım etmişti. Namuslu, güvenilir bir insandı; özellikle böyle bir olayı ilk defa yaşayanlar için doktorlarınki gibi bir dinlenme salonu vardı. Halası Marie'yi kızı gibi görüyordu, çünkü kendisinin çocuğu olmamıştı.

Marie, başta halasının neyi kastettiğini tam olarak anlamadı. Emilie Hala, özellikle yeğeninin, verdiği öğüdü dinlemeye çekindiğini hissettiğinde çok kızdı. "Hadi git, annenin yanına, Pellworm'a dön o zaman. Senin gibi akıllı bir kızı olduğu için pek sevinir. Bunu istemiyor musun? Başını beladan kurtarmaya çalıştığıma sevineceğine!"

Marie, bütün gece halasının sözlerini dinledikten sonra sabah Belle-Alliance meydanına gitti. Metroya binip Bayan Hänisch'in yanına vardı. Çocukluğundan beri büyüklerinin öğütlerini dinlemeye alışkındı. Yolda artık yüzlere arayarak bakmadı. Yolunu gayet iyi buldu. Şehre de dünden daha az şaşırmıştı. Bayan Hänisch'e gidilecekse, bundan sonra oradan çıktığındaki gibi yaşayacaksa, o zaman hayatının neye benzediği, bir çimenlik mi, yoksa bir şehir mi olduğu fark etmezdi. Ziyareti beklenmediğinden, randevu

almış bir kızla karşılaştı. Kız hemen Bayan Hänisch'i övmeye, sonra da hayatın zorluklarını açıklamaya başladı. Kızın üzerinde siyah kıyafetler vardı, belki yas içindeydi. Genel olarak erkeklerin düşüncesizliğinden, ardından da, önce evlenme sözü verip sonra başka bir kıza yeni sözler vermek üzere başını alıp giden birinin düşüncesizliğinden dem vurdu. "Sanırım sende de işler böyle başladı," dedi kız, tıpkı bütün kötülüklere şeytanın neden olması gibi bu felaket de sadık olmayan sevgilisinden kaynaklanıyordu sanki. Bayan Hänisch kısa bir süre sonra içeri girdi, sayısız çocuğun dünyaya gelmesine yardım eden bir ebe gibi şişman ve anaçtı. Marie'ye yarım saat beklemesini söyledi. Marie iki kapı ileride akan suyu, avluda çocukların bağrışmasını, evin önündeki arabaların seslerini duydu. Deri kanepe, yabancı kız yeterince dinlendikten sonra kendisinin de biraz sonra dinlenebileceği kanepeydi herhalde. Sonra demişti yabancı kız, her şey eskisi gibi olacaktı. Birkaç gün insan kendini sefil hissedecekti, ama sonra işine devam edebilirdi, ileride başına bir şey gelmesin diye de yeterince deneyim kazanmış olurdu, ama olur da yine başına bir şey gelirse, ondan kurtulmayı da bilirdi nasılsa artık. Marie, ancak şimdi neye evet dediğini kavradı. Sonra her şey eskisi gibi olacaktı. Artık acı çekmek zorunda kalmayacaktı. Arada bir tesadüfen sevgilisini düşünecekti. Büyük aşk, duman gibi uçup gidecekti. Ama bu işi sonuna kadar götürmezse, ne olurdu peki? O zaman hiçbir şey bir zamanlar olduğu gibi olmayacaktı. O zaman hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Bekleme süresi birazdan sona erecekti. Kapıya kulak kabarttı. Sessizce ayağa kalktı. Kapıyı gürültüsüzce açıp kapadı. Caddede metroya doğru koştu, sanki Bayan Hänisch onu yakalar ve gerisin geri içeri sokabilirmiş gibi.

Emilie Hala akşam yeğenini canlı ve neşeli bulunca şaşırdı. "Bakıyorum siz gençler için her şey çocuk oyuncağı," dedi. Marie'nin aslında kararını şimdi anlatması, ödünç verilen parayı da iade etmesi gerekirdi. Ama halasının sözünü dinlemediği için ondan bir şeyler gizlemek artık zor gelmiyordu. Pazartesi halasının yanına atölyeye gitti. Emilie'nin ne kadar becerikli ve candan olduğu ora-

da anladı. Ama sık sık yanına tavsiye almak veya kahve içmek için gelip gitmeyi seven diğer dikişçi kızlarla arkadaşlık etmediğini de anladı. Emilie, kızların bazen sevgililerini getirmelerini de umursamıyordu. Kendisi de sık sık Hedemann caddesinden bir berberi konuk ediyordu; berber ona gramofonunu veriyor, Emilie'nin pişirdiği leziz kekler ve poğaçalar için küçük bir katkıda da bulunuyordu, böylece evi kısa zaman içinde bütün atölye için bir bereket yuvasına dönüşmüştü. Marie, sofrayı kurup büfelerde "iştah açıcı" olarak adlandırılan ekmeklerden hazırlardı. Bütün bunları lokantada öğrenmişti. Gramofon açıldığında ortadan kaybolurdu. Belle-Alliance meydanındaki ağaçların altına otururdu. Hava kararırdı. Yakındaki metro istasyonunun girişindeki gümüş renkli U harfi, gecenin karanlığında yarım ay gibi süzülürdü. Marie o anda yalnızken, sanki Erwin yanına, banka otururmuş gibi gelirdi. Gri gözleri kendisine baktığında, onlardan fırlayan noktacıkları hissederdi. Hatta cesaretini toplayıp odasından çıkıp nereye gittiğini de sorardı. Kısa bir süre önce ziyarete gelen lokantadaki arkadaşı Luise, sorularına sert cevap vermişti: "Unut onu artık. Bakıyorum, hayatını pek bir güzel düzene soktun. Herifi artık düşünme. Unut gitsin." Marie o ziyaretten sonra büsbütün umudunu yitirmişti. İnsanların vazgeçtikleri son şey hayaller olduğundan ikili bir hayat yaşıyordu. Gerçekte, beklemenin kesinlikle anlamsız olduğunu biliyordu, sakin sakin çocuğunun doğumu için bir çıkar yol arıyordu. Ama metrodan meydana çıkan insanlar arasında sevgilisinin yüzünü aramaktan da kendini alamıyordu.

Pek fena görünmeyen genç bir oğlan yanına oturdu. Metroda biletçiydi. Her zaman aynı yoldan eve gidiyorlardı. Marie'den gitgide daha fazla hoşlanmaya başladı. Bazen bir bira veya kahve içerlerdi birlikte. Nihayet evlenme teklif etti. Marie, talibine aslında, onu geri çevirecek bir nedeni olmadığını söyledi. Ama başka bir erkeğin çocuğunu taşıdığını da ondan gizlemek istemiyordu. Metro biletçisi, heyecanla tam bir büyükşehirli olduğunu, kızların onu beklemesini istemediğini, bir bakireyle evlenmeye meraklı olmadığını söyledi. Mesele herhalde düğünden önce halledilebilirdi;

Marie annesine bir şey söylemek zorunda değildi, çünkü o hâlâ eski kafalıydı. – Marie, çocuğu dünyaya getirmek istediğini söyledi. Bunun üzerine biletçi, şu anda çocuk yetiştirmek için parası olmadığını söyledi. İki üç yıl sonra, maaşına zam yapıldığında, bir çocuğu olsun isterdi, ama kendi çocuğu. Marie, başka bir şey söylemedi. Sonra sessizce gitti.

Bazen, meydandaki kum havuzunda oynayan çocuklarla oynamak istiyordu. Aralarından üçünü tanıyordu; şişmanlığını umursamadan kısa etek giyen kısa saçlı bir kadın onları sık sık buraya getiriyordu. Çok geçmeden anneleri olmadığı anlaşıldı. Kadın bir keresinde Marie'den çocuklara bakmasını rica etti, babaları birazdan metroyla gelecekti. Baba, çocukları ona bırakır, iş aramaya giderdi, çünkü savaştan önce şoför olarak çalıştığı eski taşımacılık şirketi kapanmıştı. Her zaman komşunun yükünü biraz azaltmak gerektiğine inanırdı, çocuklar da zaten çok sevimliydi. Bay Geschke savaştan dönmeden birkaç hafta önce, anneleri grip olup hastalanmış, sonra da ölmüştü. Bu yüzden de anneleri olmayınca yardım etmek gerekmişti, teşekkür beklemek de anlamsızdı. Ama zaten kim teşekkür ederdi ki?

Kadın iki oğlanın ve kızın burnunu sildi. Marie, oğlanlardan birini seviyordu; fıldır fıldır kahverengi gözleri vardı. Bazen aniden banka koşarak gelir, acaba Marie gitmiş mi diye bakardı. Marie güler, oğlan da gülerdi. Küçük kız hiç Marie'ye bakmazdı. Bankın etrafında kocaman bir daire çizerdi. Geniş bir burnu vardı; burun delikleri gözleri kadar karanlık ve öfkeli bakıyordu. İkinci oğlansa zayıftı; gözleri açık mavi, saçları da açık sarı olduğu için daha da solgun görünüyordu. Ama dayanıklı ve komikti. Ona göre annenin yerini kimin doldurduğu önemli değildi herhalde. İri kafalı, saçları dibinden kesilmiş, apoletlerin çıkarıldığı yerlerdeki dörtgenlerin hâlâ görülebildiği koyu gri ceketli, yaşlı bir adam kum havuzuna geldi. Islık çalıp çocukları eve çağırdı.

Komşu kadın birkaç kere daha Marie'nin çocuklara bakmasını rica etti. Bir keresinde de çocukları eve bırakması için evin anahtarını verdi. Daire perişan durumdaydı. Kalıntılardan, kadın

yaşarken evin tertipli olduğu anlaşılıyordu. Balkon Marie'nin hoşuna gitti, çünkü daha önce hiç balkona çıkmamıştı. Çiçek saksıları da kurumuştu; evin hanımı zamanında, herhalde yeşiller içindeydiler. Marie süt ısıttı. Çocuklar sütü içerken solmuş birkaç yaprağı kopardı, ölü filizleri kesip attı. Canlı olanları parmaklığa sardı. Yuvarlak burun delikleri olan kız yanına geldi ve Marie'yi izledi; sonra o da yardım etti. Bu arada adam eve geldi. O andan sonra Marie çocukları daha sık eve getirmeye başladı. Onlar için süt ısıttı, çorba pişirdi. Adam da arada bir Marie'yle karşılaşmaya alıştı. Marie ona gerçek bir akşam yemeği de pişirdi. Komşunun daha önce de söylediği gibi, adam hiç de teşekkür etmeye alışkın değildi. Sanki kaderin ona işini üstlenecek birisini göndermesini bekliyor gibiydi. Bu da Marie'nin işine geliyordu, ne de olsa kaderden ona düzgün bir iş vermesini beklemişti. Adam sonunda bir inşaat şirketinde geçici bir iş buldu. Bunun üzerine şehir yuvasının çocukları ne kadar zaman kabul edeceği sorusu ortaya çıktı. Çünkü komşu kadına pek fazla güvenilmezdi. Marie de sadece mutlu bir tesadüftü, kesin bir çözüm değildi.

Bunun üzerine Marie, çocuklar yatırıldıktan sonra adamla mutfakta yalnız oturduğunda çocuklarla onun yanında sürekli kalmaya da hazır olduğunu söyledi. Adamın ikinci kez evlenmeyi düşünüp düşünmediğini öğrenmek istedi. Geschke şaşkınlıkla baktı ona. Marie, gözlerini indirdi. Adam, gür kirpiklerinin gölgelediği yüzüne baktı. Hep duygusuz ve somurtkandı. Şimdi sıcak bakıyordu, yüreğindeki karanlık hafiflemişti, sanki o yabancı, genç yüzdeki anlaşılmaz çekingenliğin ve hüznün izi kendi yüzünün ifadesini de rahatlatmıştı. "Sevgili çocuğum," dedi, "seninki gibi bir teklifin işime gelmediğini söylersem düpedüz yalan olur, rahmetli karımın kanatları olsa ve yaklaşıp mutfağın tavanından bize bakabilse, evi ve üç çocuğu için birini bulmuş olmam onu çok mutlu ederdi, çünkü bir insan bakımevinden daha iyidir. Ama küçüğüm, sana bir şey sormak istiyorum. Bana yalan söylememelisin. Bana körü körüne âşık olmadın, sanırım. Yanlış hayallere kapılmam. Ama senin gibi genç bir kızın, hazır çocuklar, bir sürü

yük ve düzensiz bir gelirden başka bir şey vaat etmeyen, kahve tanelerinin bile sayılmak zorunda olduğu ve gelecek ay ya yetmezse diye her şeyin kıtı kıtına hesap edildiği bir evliliği isteyebileceğini de pek düşünemiyorum. Sana bir şey söyleyeyim: Aptal yerine konulmaya meraklı değilim. Bunun bir nedeni varsa, şimdi söyle."

Adam Marie'ye Pellworm'da, baraj işlerinde geçici işçi olarak çalışan kendi babasını hatırlatıyordu. Geschke ondan çok da genç değildi. Yine işler yolunda gitmezse Marie ne yapacaktı? "Çocuklara iyi davranırım," dedi. "Kıza yeni bir elbise dikmek istiyorum, işe yaramayan bir perde var şurada. Pazar günü pasta da pişirmek istiyorum, size iyi, çok iyi bakarım."

Bunun üzerine adam heyecanlandı. Acı onu körleştirmişti, ondan önce de savaş. Arada bir yardıma gelen bu kıza fazla dikkat etmemişti. Şimdiyse ne kadar narin ve yumuşak olduğunu gördü. "Başına ne geldiyse şimdi söylemelisin bana," dedi kaba bir sesle. "Yanımıza yerleşmenin niye işine geldiğini anlat. Belki bir yerlerde bir şeyler yaptın. Cesaretini topla da anlat. Belki bir işler karıştırdın ve şimdi seni arayabileceklerinden, her şeyin anlaşılabileceğinden korkuyorsun. Öyle mi? Bir daha söylüyorum: Aptal yerine koydurtmam kendimi. Çamura ne kadar batmış olsam da..."

Babam gibi onun da şakası yok, diye düşündü Marie. Pat diye kapının önüne koyacak beni. "Kötü bir şey yapmadım, suçlu değilim," dedi. – "Peki," dedi Geschke düşünceli olarak, bakışı hâlâ kızın üzerinde. "Şimdi hiçbir şeyi umursamamanın başka nedenleri de olabilir elbette, belki de büyük bir aşk acısı çekiyorsun. Bundan sonra kim gelirse gelsin, Geschke ya da başka biri, önemli değil, diye düşünüyorsundur." Kaşlarını çattı. Turnayı gözünden vurdum, diye düşündü Geschke. Yazık. Bu rezil dünyada bir kez olsun ben de şansım yaver gitsin isterdim. Akşam eve geldiğimde, şu genç kız karşılardı beni. Hoşuma giderdi. Marie, babama da, buna da yalan söylemek mümkün değil, diye düşündü. Emilie Hala'ya, Luise'ye yalan söylenebilir. Şişko Bayan Melzer'e, komşu kadına utanmadan yalan söylenir, ama adama yalan söylemeye hevesim yok. Zaten hiç hevesim kalmadı yalan söylemeye; iğreniyorum. –

Sertçe, "Çocuğum olacak," dedi. Gözünü adama dikti. Hadi bakalım, ne olacaksa olsundu. Adam, sakince Marie'ye baktı, ne iyi ne de kötüydü bakışı. "Peki neden halletmedin bu işi?" – "İstemiyorum." – Bakışını ondan ayırmadan, "Demek, ben sormasam hiçbir şey söylemeyecektin. Daha sonra bana yalan söylemeye, yabancı çocuğun benden olduğunu söylemeye çalışırdın." Marie, alçak sesle "Belki" dedi. Adamın kolunu tuttu. Korkudan ve üzüntüden sesi kısık bir halde, "Çocuklarınıza kesinlikle benimkine davrandığımdan daha kötü davranmayacağım. Belki de kendiminkine daha kötü davranırım; kimseye de bir şey söylemem, çocuklara da, komşulara da. İkimiz arasında kalacak," dedi. Adam daha yumuşak bir sesle, "Üç kişinin doyduğu yerde dört kişi de doyarmış," dedi. "Bir de tabii, üç kişinin neredeyse aç kaldığı yerde, dört kişi kesin aç kalır da denilebilir. Kolay bir işe girişmedin ve açık açık konuşmaya başladığına göre her şeyi anlat. İşe temiz başlamalı. Ayrıntıları merak etmiyorum, tek bilmek istediğim çocuğun babasının nasıl bir insan olduğu. Bizlerden biri mi, yoksa çalıştığın yerdeki küçük beylerden biri mi?" Marie, "Hayır," diye bağırdı. Sorulara son vermek için hızla, "Öldü," dedi. Yüreği burkuldu. Korktu. Sanki Erwin'in hayatını Marie söndürmüş, ondan ufacık bir parçayı tekrar görmeyi sonsuza kadar imkânsız kılmış gibi geldi.

Geschke hâlâ ona bakıyordu. Elini uzattı. İşaret parmağıyla Marie'nin saçını okşadı, uzun zamandır çatısının altındaki ilk ışıktı bu.

Böylece gelecek hemen hemen kararlaştırılmıştı. Mutfakta her zamankinden daha uzun oturdular. Marie, Geschke'nin soruları üzerine Pellworm'daki ailesini anlattı. Evini seviyordu. Sevdiği bir şeyden bahsetmekten hoşlanmazdı. Emilie Hala geldi aklına. Geschke, onu davet etmekte ısrar etti. Evleneceklerse, o zaman her şey doğru yapılmalıydı.

Eve gitmeden önce Marie, yalnız kalmak için bir kez daha Belle-Alliance meydanında oturdu. Genel olarak memnundu, ama aynı zamanda hüzünlü ve düşünceliydi. Birkaç laf atma girişimini el hareketiyle savuşturdu. Sonra metrodan başka kimse çıkmadı.

Bu arada Geschke de mutfakta bir süre oturdu tek başına. Kız sonuçta gerçeği anlatmıştı. Kızlardan pek anlamazdı; iş arkadaşlarının eskiden anneler ne kadar çok doğurduysa bugünlerde de kızların o kadar kürtaj yaptıklarından söz ettiklerini duymuştu. Marie, herhalde oğlana delice âşıktı. Sadece narin ve yumuşak değil, aynı zamanda –eğer savaşta düşman ateşi altında yaşanmayan bir şeyi böyle tarif etmek mümkünse– dayanıklı ve cesurdu. Parmak ucunda Marie'nin sert saçını hissetti. Ne olursa olsun, onu özlemeye başlamıştı bile.

Emilie Hala habere çok şaşırdı. Birkaç çocuklu bir adamla evlenmesinden hoşlanmamıştı. Ama genç kızları, akıllı uslu gerekçelerle ikna etmek zordu. Yeğeni bu adamda gerçekten çekici bir şeyler bulmuşsa, o zaman Bayan Hänisch'e gitmeye ikna etmekle onun hayatında yeni bir kapı açmıştı. Ayrıca her tür eğlence ve değişiklik gibi pazar günkü davet de hoşuna gitmişti.

Marie, müstakbel evini süpürdü, çocukları yıkadı ve onlara bir şeyler dikti. Geschke, çocuklara yeni bir anne geleceğini anlatmıştı. Büyük oğlan Marie'nin etrafında zıplayıp durdu, küçük oğlan bir şey demedi, çünkü hiçbir şeyi umursamıyordu, kız da dik dik baktı ona. Marie, balkon için bir miktar tohum aldı. Yüreğine büyük bir ağırlık çökmüştü, hamuru karıştırırken dişlerini sıkıyordu.

Üçüncü Bölüm

I

Marie'nin göğüs ve kalçaları aynı kalmış, büyümemişti, Geschke bile hamileliğinden kuşkulanabilirdi, ama Marie'nin sözlerini başını sallayarak hatırlıyordu. Hemen Marie'ye âşık olmuştu, bunu kendisine bile itiraf etmek istemiyordu. Onun gibi zor, asık suratlı, savaş ve mesleği yüzünden mahvolmuş bir adamın hayatında ilk kez kendi dışındaki bir şeye odaklanmış olmasını, koyu gür kirpikli, alnının üzerindeki saç dipleri daha da açık olan düz sarı saçlı bu sessiz, sakin, incecik kıza gönül koymasını saçma buluyordu. Böyle uysal ve genç biri daha önce hayatına hiç girmemişti. Daha çok gençken bile böyle bir şeyi hayal etmemişti. Gerçek hayatta besbelli ki var olmayan bir şeyi zihninde canlandıracak hayal gücünden yoksundu.

İnşaat şirketinin taşımacılık işlerinde geçici bir iş bulmuştu. Savaşın dört yılı boyunca ihmal edilen metronun çevresi iyileştiriliyordu. İnşaat malzemeleri, Geschke'nin evden yürüyerek kolayca ulaşabildiği bir depodan şantiyelere taşınıyordu. Sanki Marie, dört duvar arasını olduğu gibi yaşadığı çevreyi de düzene sokabilirmiş gibi. Bu şansı bu geçici işi bile Marie'nin varlığına borçlu olduğunu düşünüyordu.

Marie cılız kalıntılardan şaşırtıcı yemekler pişiriyordu. Çamaşırlar, mobilyalar, hatta duvar kâğıdı bile yavaş yavaş kendine geldi. Çocukken en ufak bir lekeye veya çatlağa tahammül edemediği için Marie sık sık alaya alınırdı. Bir komşunun penceresi-

ni siliverir veya sokakta bir çocuğun saçını örerdi. Bir keresinde kaybettiği bir ayakkabı tokasını sanki paraymış gibi inatla aramıştı. Şimdiyse insanların yük gelen her işe tez canlılıkla atılıyordu. Geschke'nin onu kabul etmesini konukseverliğin karşılığını verir gibi ödüllendiriyordu. Çocuğunu burada dünyaya getirebileceği için Geschke'nin dört duvarı arasında kendini huzurlu hissediyordu. O ana kadar çevresinde kim varsa hepsi bir olup çocuğun doğumunu önlemişti.

Geschke'ye bakılırsa Marie mutlu görünüyordu. Kızın yüzüne bir gölge düştü mü ilk kez doğuracağı için endişelendiğini sanıyordu. İnsanlar hep bu şekilde dünyaya gelir, diyerek onu teselli ediyordu. Geschke, ilk karısının anısı zihninden silindiği için kendini suçluyordu. O da kendisi gibi aksi ve iyi yürekliydi. Çocuklarla uğraşır dururdu. Marie içinse her şey bir oyun gibiydi, sanki büyük bir çocuk küçüklerle oynuyordu. Bir deri bir kemik yaramaz Franz, eskiden olduğu gibi bir meydanda veya inşaat alanında sürtmek yerine, bir şey onu daha çok eğlendirdiği için, artık eskisinden daha sık evde kalıyordu. Büyük oğlan Paul utangaç babasından daha şefkatliydi. Somurtkanlığıyla ölen annesine benzeyen küçük kız bile artık yeni anneye bağlıydı. Üç çocuk da sanki yeni dünyaya gelmişlerdi, kuş gibi hafif ve çevik görünüyorlardı. Marie, eski çamaşır sepetini bir beşik yapmak için çekinerek Geschke'den izin istedi. Geschke de yeni karısına o kadar çok alışmıştı ki, beklediği çocuğun kendisinin olmadığını pek düşünmez olmuştu. Burada doğacak olan dördüncü çocuktu. Marie artık uzun zamandır sevgilisinin ortaya çıkabileceğini sanmıyordu. Ama yalnız olduğu zamanlar Erwin, sürekli rüyalarına giriyordu. O zaman doğmuş olan çocuğu kolunda, peşinden koşuyordu. Sonra da, sanki Geschke'yi gerçekten terk etmiş gibi, rüyasındaki bu sadakatsizliği telafi etmek için onu akşam işten geldiğinde kılı kırk yarar bir gayretle karşılıyordu.

Apartmanda herkes Geschke'nin mutluluğuna şaşırıyordu. Karısının ölümünden sonra arada bir çocuklara bakan komşu kadın Bayan Melzer, bu evlilikte düzgün olmayan bir şeyler var

diye düşünüyordu. Kızgındı ve bu kızgınlığı için gerekçeler arayıp duruyordu. Marie'nin yüklendiği bu büyük yükü eziyet olarak hatta ne yapıp edip yerine getirmesi gereken bir görev olarak bile görmemesine kızıyordu. Üstüne üstlük başkaları için eziyet olan işlerin üstesinden de kolayca geliveriyordu! Ona göre çift birbirinin dengi değildi. Somurtkan, artık genç olmayan Geschke ve körpecik Marie. Kocası Gustav'ın başının etini yiyordu, yeni haberler almak için. Melzer, savaştan önce dericilik yapmıştı. Onun da şimdi geçici bir işi vardı. Eskiden arada bir Geschke'yle yemek yerdi. Bayan Melzer sadece kızmakla kalmayıp aynı zamanda kızmak için fırsat yaratırken kocası, komşuların hayatına burnunu sokmaya pek meraklı değildi. Onun daha önemli konuları vardı: Yeni yıldızların keşfedilmesi, Mars'taki kanallar, dünyanın genel gidişatı. Kafasında bu tür sorularla, kendisini sessizce dinleyen Geschke'yi ziyarete gitmişti. Onun yeniden evlendiğini bile fark etmemişti. Ama sonradan bu mutlu evlilikten o da karısı gibi hoşlanmamaya başladı, çünkü karısı yüzünden dinleyicisini kaybetmişti.

Lorenz meyhanesi apartmanın karşısındaydı. Geschke, evine götürmek için bir şişe aldı. Meyhanedekiler gitmesine izin vermediler. "Arada bir burada bizimle de kalabilirsin. Ne sürtüp duruyorsun yukarıda, yaşlı kediler gibi?" diye sordular. Bu sözlere Geschke cevap vermedi, çünkü apartmanın alt katında kiracı olan Triebel'in alaylı gözlerle cevap vermesini beklediğini görmüştü. Savaşta birlikte olmuşlardı. Aralarında sadece bir kat olmasına rağmen pek konuşmazlardı ve birkaç kelime edecek olsalar bile, tatsız sözlerdi. Lorenz meyhanesinde kuşkusuz herkesle, hatta Triebel'le bile arada bir sohbet edilebilirdi. Burada siperdeki gibi aralarında yabancı kimse yoktu.

Ama şişeyi yine de yukarıya çıkardı; Marie'yle akşam yemeğinde dibine kadar da içti. Marie yumuşak ve tatlıydı, ama her zamankinden sessizdi. Geschke; pek haksız da değiller, neden bir kere olsun aşağıya inmeyeyim, diye aklından geçirdi. Kız uçup gitmeyecekti ya. Marie hareketsiz ve yorgundu. Geschke ilk kez, be-

nim suçum değil nasıl olsa, diye düşündü. – Tekrar dışarı çıkmaya yeltendiğinde Marie dinleneceği için çok sevindi.

Triebel, hâlâ tezgâhın önündeki eski yerinde oturuyordu. Çevresi kalabalıklaşmıştı. Geschke aralarına güç bela girerken, özlediğinin farkında bile olmadığı bir şeyi tekrar bulduğunu anladı. Çok içmezdi; işsiz olsun olmasın para harcamamaya dikkat ederdi. Etrafını saran hava ve tartışmaya dönüşen konuşmalarla hemen canlandı. Savaştan döndüğünden beri hep tek başına yaşamıştı. Kendi kabuğu içine hapsolmuş gibiydi. Şimdiyse uzun bir ayrılıktan sonra sanki yabancı bir memleketten dönmüş gibiydi. Çevresinde bazı isimlerle ilgili tartıştıklarını duymuştu, bunlar aşağı yukarı duyduğu aynı adlardı. Kulağına gelenler o tarihlerde aynen olmuştu, ilk karısına üzüldüğü ve ikinci karısının onu yaşamın acı gerçeklerinden uzaklaştırmasından mutlu olduğu dönemde: Ebert cumhurbaşkanı seçilmişti, Triebel'in dediği gibi imparatoru tahtından istemeye istemeye indiren aynı Ebert; Spartakistler artık kendilerine komünist demeye başlamışlardı. Geschke sustu, hiçbir şeye karışmadı. Triebel siperlerde de yaygara koparırdı. Bu yüzden de sık sık kodese girmişti. Araya ateşkes girmeseydi Allah bilir başına neler gelirdi. Her zaman her şeyin fazlasını isterdi, bunu da gerektiğinden önce ve yüksek sesle yapardı, ateşkes konusunda olduğu gibi. Şimdi de ayağa fırladı, sanki işçiler ve askerî kurul önünde konuşuyor gibiydi. Sovyetler Birliği'ni, bilinmeyen bu ülkeyi övdü; zaten hep bilinmeyen, denetlenmesi zor olayları tutkuyla överdi. Dazlak kafasında gözleri çakmak çakmak parlıyordu. Bir mahkûma benziyor, diye düşündü Geschke ve galiba bir gün öyle de olacaktı. Meyhanecinin oğlu genç Lorenz, sanki baba Lorenz'miş gibi temkinli bir karşılık verdi. Geschke, Lorenz'i diğerlerinden daha sık görürdü. Bazen Schulze için para almaya gelirdi. Geschke de hemen paraları önüne iterdi, tıpkı aynı veznede, aynı durakta, aynı paraları verir gibi, kimi günler üzüntüyle, kimi günler de gizli bir neşe hissederek. Şimdiyse bu genç Triebel'e her zamanki sükûnetle, sizin tavsiyelerinize uyulsaydı, burada da Rusya'daki gibi kaos, yani katliamlar ve ölümler hüküm sürerdi;

müttefikler de sadece Ren'de durmaz Spree'ye kadar gelirdi; imparatorluk da bitmiş olurdu; işte Ebert bunu önledi, dedi. Bunun üzerine Triebel, Böyle bir imparatorluk bitseydi kimseye zararı olmazdı, diye bağırdı ona. – Geschke hâlâ iki arada bir derede kalmıştı. Birçok şey ona yeni, birçok şey de eski geliyordu, bu yüzden de kimilerinin sürekli aynı şeyi savunmasını aklı almıyordu. Düşüncelerine öyle çok dalmıştı ki farkında olmadan bira altlıklarından bir ev yapmıştı. Sonra ilk karısını nasıl üzdüğü geldi aklına. Haftalardır onu düşünmemişti, aklında hep yeni kız vardı. Bu kaçamak düşüncelere, kendi hayatı aklına gelince son verdi. Sık sık kulağına çalınan iki adı duyunca kulak kesildi. Henüz daha evdeyken ya da çoktan uzakta olduğu sırada şehri altüst eden bu erkekle kadının henüz ocak ayında öldürüldüğüne inanamıyordu. Şimdiyse yaz gelmişti, üstünden daha altı ay geçmemişti. Yaşamlarıyla ilgili söylentiler gibi ölüm haberini de katı mizacı yüzünden umursamamıştı; oysa insanlar, kapıldıkları paniğin de etkisiyle istekleri ve vaatleri meydanlardan ve sokaklardan ta evine kadar taşımışlardı Bu anıyı neredeyse unutmuştu. Oysa burada insanlar sanki hâlâ ocak ayındaymış gibi aynı heyecan içindeydiler. Kadın, öldürüldüğünden beri yattığı kanaldan daha yeni çıkarılmıştı. Haber yeniydi. Geschke de bir anda diğerlerine benzedi. Liebknecht'in cenazesine pek katılan olmamıştı; çok sayıda polis toplanmıştı, askerî birliklerin yürüyüşü, sopalar, tutuklamalar, mezara giden yolda bol bol tükürmeler ve ıslıklar. Öldürülen kadını uzun süre saklayan Landwehr Kanalının suyu acıklı cenaze törenini tekrarlamaya vesile olmuştu. Triebel'in dediğine göre, o gün kaldırım kenarında durup törene katılamamanın utancıyla tükürenler de çok olmuştu, çünkü törene katılmaktan korkmak ile törene katılanlara tükürmek arasında insanın sandığı kadar da büyük bir fark yoktu. Ne de olsa bir yerlerde bir şeylere katılmaktan korkanlar, korkmayıp katılanları küçümsemek için bir bahane ararlardı. Kendini iyice anlatmaya kaptırmıştı. Defalarca anlattıklarını bir daha anlatıyordu. Liebknecht'in cesedi de aranmıştı; yolda ortadan kaldırıldığı biliniyordu. Morga birini göndermişlerdi. Ama ölüden iz yoktu. Bunun üzerine adam tekrar

morga gönderilmişti, ölüyü bulmak zorundaydı, mutlaka, mutlaka bulmalıydı. Adam bunun üzerine morg müdürünü sıkıştırınca; müdür mahzenin altında bir başka mahzen daha bulunduğunu, orada da buza yatırılan cesetlerin olduğunu söylemişti sadece. Sonra da adam oraya girmiş, etrafına bakınmış ve Liebknecht'i bulmuştu; buza yatırılmış halde. Geschke kulak kesilip dinledi. Buz hikâyesini ilk kez duymuştu; hoşuna gitmedi. Bu onu ürpertti; ölünün katılığı daha da acımasızdı; insan yaptıklarını bir kez göz ardı etti mi devlet tuhaf şeyler yapıyordu. Sanki meyhanesi donmuş mahzene dönmüş gibi geldi Geschke'e. Yeni cenaze törenine katılmaya karar verdi. Yabancı bir memlekette değildi artık. Şehir onun şehriydi ve kendi arkadaşlarının böyle rezilliklerle işi yoktu; bunu Triebel'e kanıtlayacaktı. Ama bu yüzden de Triebel'den daha çok hoşlanacak değildi elbette.

Geschke, mezarlıktan zamanında dönüp dönemeyeceğini bilmediğini söyleyince Marie şaşırdı; yayan dönmediği takdirde en az kırk beş dakikasını alırdı. Marie, önce Geschke'nin ilk karısının mezarını ziyaret etmek istediğini düşündü; belki de ölüm yıl dönümüydü. Ama sahanlıkta söylenenleri dinleyip, bugün Rosa'nın cenazesinin olduğunu öğrendiğinde Geschke'yle birlikte diğer komşuların başka bir cenazeye gittiğini sandı; çünkü karısının ölüm yıldönümünde Geschke'den başkası mezarlığa gitmezdi herhalde. Ayrıca ilk karısının adı Anna'ydı. İnsanları heyecanlandıran şeyin ne olduğunu ancak sonradan anlamıştı. Marie yukarıdaki inzivasında dünyadan bihaberdi. Akşam Lorenz yukarıya geldi ve Geschke'ye cenazeye neden katılmak istediğini sordu. Geschke, ne sen ne de Triebel bana ne yapacağımı söyleyebilir, diye düşündü. Bu işlerin içinde ben sizden önce vardım! "Bu işlere" derken, halkı mı, işçi sınıfını mı, yoksa yaşanmış hayatı mı kastettiğini kendisi de bilmiyordu. "Merak etme," dedi. "Neyi yapıp, neyi yapamayacağımı ben bilirim."

Geschke bir sabah evini toplaması için kendisini almaya gelince, Bayan Melzer'in neşesi yerine geldi: Geschke'nin dediğine

göre, bu gece biri biraz erken dünyaya gelmişti. – Bayan Melzer, inanılmaz bir istekle melek gibi uçarak içeri girdi. Bebek bezlerini, kahve değirmenini ve tencereleri, sanki takım edevattaki bütün kötülükleri süngerle çekiyormuşçasına temizledi. Oğlan erken bir doğum için epeyce iri görünüyor, dedi. "Hem de nasıl," diye cevap verdi Geschke. Bayan Melzer, Marie'yle birlikte Belle-Alliance meydanında sırayla çocuklara bakmışlardı! O zaman kız Geschke'nin hiç ilgisini çekmemişti! "Çok akıllısınız, Bayan Melzer," dedi Geschke. Bayan Melzer, her şeyi öğrenmeye müthiş meraklı ve kararlı bir pişkinlikle sürpriz bir erken doğum için yatakların yeni yapılmış, beşiğin bile hazır, yemeğin de pişirilmiş ve bebek bezlerinin katlanmış olduğunu söyleyerek, bunun nasıl beklenmedik bir tesadüf olduğunu söyleyince, Geschke, "Tesadüfler böyledir işte," dedi, "Berlin'de hiç beklemediğin anda karşına çıkıverirler." Marie konuşmaları sakin sakin dinliyordu, başını koluna dayamıştı; karşısına çıkan adamın hiç de en kötüsü olmadığını düşündü. Bayan Melzer kinayeli biçimde sütünü, çocuğun gücünü ve oburluğunu övdüğünde sevindi. Kadınlar yeni doğan bebeği ve Bayan Melzer yönetiminde odada başka neler olduğunu görmeye geldiler. Çocuk bütün o yağlı bakışlar altında Marie'ye kirlenmiş gibi göründü. Şimdi, kadınların konuşmaları ve bakışları arasında sağlıklı ve güçlü oğlanı kollarında tutarken, onu kaybedebileceği korkusunu unutuverdi. Şimdi buradaydı artık. Cennet çayırında doğmamıştı; ama yeryüzünde elbette daha berbat yerler vardı. Artık pek genç olmayan, saçlarını ikiye ayırmış ve ona sadece kapıdan başını sallayan ve hediye olarak birkaç yumurta bırakan sakin kadından hoşlanmıştı. Yumurtalar ve bu kadının sessiz haline kızan Bayan Melzer, kocası Triebel için kadının fazlasıyla yaşlı olduğunu söyledi, adam da onu aldatıyordu; zaten Geschke'ye de başka zamanlar hiç gelmezdi, erkekler kedi köpek gibiydiler. Gustav Melzer, aynı kattaki dairesinden geldi, yanında bir yıldız haritasıyla, çocuğun hangi burçta doğduğunu Marie'ye gösterdi. Hangi yıldıza karşı dikkatli olması, hangisine uyması gerektiğini de anlattı. "Gördünüz mü Marie, erken doğumla normal doğum

arasındaki fark bu işte," diye konuştu Bayan Melzer. Marie, yıldızlardan artık söz etmesin diye ona iki yumurta hediye etti. Kısa, çiçek desenli elbisesiyle kurumlu kurumlu içeri giren Emilie Hala'sının bakışlarından daha da çok korkuyordu. Bayan Hänisch'in hizmetleri karşılığında Emilie Hala'dan borç alınan, Marie'ye ait olmayan para, hâlâ bir çiçek saksısında el sürülmemiş halde duruyordu. Hayatında oyunbozanlık etmemiş olan Emilie, Marie'nin sütünü övdü. Bayan Melzer'in ikram ettiği kahveyi içti; zaten kahve dendi mi onun için akan sular dururdu. Biri neşeli neşeli, diğeri iğneleye iğneleye gevezelik ederken Marie uykuya daldı.

Marie, içindeki çocukla birlikte sepeti, balkonuna vuran güneşe koydu; balkon, evlerin dış cephesine düzenli aralıklarla sıralanmış kuş yuvaları misali diğer balkonların altına yapışıktı. İnsanların şehrin merkezinden buraya akışı duyuluyordu, bu ses memleketindeki denizin kabarmasına benziyordu. Duvarlara ve caddelere, memleketinde olduğu gibi bulutların gölgeleri ve batan güneşin ışınları vurmuştu. Bir yandan sıla hasreti çekerken, oradaki sonsuz boşluğun içinde olduğu gibi burada da ürkütücü kalabalığın içinde kaybolabileceğinden umutsuzca korkuyordu.

Geschke işten dönüp bağırış çağırışları ve bebek bezi kokusunu duyduğunda, N'apalım, bir çocuk daha işte, diye düşündü. Bir haftaya kalmaz Marie, yine eskisi gibi olurdu. Gerçi eski Marie'nin nasıl biri olduğunu tam bilmiyordu; ama hayatın eskisi gibi hızla, biraz daha dolu, biraz daha zor devam edeceğini biliyordu; o zaman da, sonradan biraz daha dolu, biraz daha zor olan şimdiki hayata eski hayat diyeceklerdi. İki oğlan yeni kardeşlerini umursamıyolardı; huysuz kız Helene ona iyi davranıyordu, çünkü oğlan onun büyük burun delikleriyle alay etmiyor ve hemen Helen'in elinden biberonu kapıp annesinin memesini emer gibi emiyordu.

Geschke, son günler Lankwitz'de tahtaları yüklemesi gerekmişti; sabahın erken saatlerinde yoldayken arabasını onarması gerektiği için de mahallesindeki deponun önüne her zamankinden biraz geç saatte varmıştı. Sürekli geç kalıp geçici işini kaybede-

ceği korkusuyla epey acele etmişti; depoda, neden kurulduğunu öğrenmek istediği birkaç barikatın etrafından dolaşmıştı; afişlerin önünde toplananlara da katılmamıştı.

Depoyla kamyon parkının bulunduğu, tahtalarla kapatılmış arazinin önünde, dün onunla birlikte yükleme işini yapan iki iş arkadaşı bekliyordu. Onu görür görmez koşarak geldiler; sesleri girişin etrafında bekleşen insan yığınından gelen seslere karıştı. Hepsi avludan fırlamış, orada âdeta bir yumak halinde birikmişlerdi. Avlu, alışılmamış boşluğuyla, fırlamış çubuklar ve tekerlekler ve yerlere saçılmış kumların oluşturduğu ilk bakışta ne olduğu anlaşılmayan donuk görüntüsüyle insanı etkiliyordu. İnsanların çoğu kendinden önce Kapp'ın adamlarının oraya buraya astıkları ilanı görmüştü. Bilmedikleri birinin acele verdiği talimatla afişleri yırtıp parçalamışlardı. Sakalsız masum yüzlü, ışıl ışıl gözleriyle gencecik bir oğlan, ana girişin yanındaki musluğu çevirdi, sanki Tanrı'nın susuz kalanlara kayadan su dağıttığı aziz gibi gülümsedi, ama bu genç artık su akmadığı için gülümsüyordu. Mucize, yani genel grev gerçekleşmişti. Geschke sanki kendi iradesiyle suyun akmasını durduruyormuş gibi gözlerini dikip baktı; ağzı ve gözleri küçüldü, sanki bütün varlığı tereddütsüz ve itiraz etmeden tüm düşünceleri ve kaslarıyla birlikte bu karara uymuştu. Sadece su değil, gaz ve ışık da kesilmişti ve hatta tüm hayati faaliyetler ve beyninin içinde dolaşan tüm o hayati veya hayati olduğunu sandığı düşünceler de durmuştu. Bugün kendilerine hükümet demeye cüret eden o aşağılık heriflerin bildirileri vız gelirdi. Ama bu herifler hükümette kaldıkları sürece geriye nihai değişim namına umut kalmayacaktı. Aslında kim haklıydı bilmiyordu, belki Lorenz, belki de Triebel; tek bildiği, Kapp ve Lüttwitz koltuklarında kaldıkları sürece daha iyi bir hayat için didinmenin anlamsız olduğuydu, çünkü o zaman sadece daha iyi bir hayat değil, daha iyi bir hayat için kalan son umut da yok olacaktı. Pis güruh, yeniden saraylarına ve bakanlıklarına geleceğini ve savaşta her şeyini henüz kaybetmiş olan halka tekrar kan döktüreceğini umuyordu. Bu utanmaz, dolandırıcı güruha karşı gözü dönmüş bir öfkeye kapıldı; hemen

oracıkta onlara ateş etmeye hazırdı; hatta vurulmaya da; geriye kalan şuncacık ömrü korunacak denli değerli değildi. Depodaki herkes müthiş bir öfke seline kapıldı, çünkü namuslu bir hayatın son kalıntısını ellerinden aldıktan sonra, namuslu bir hayata dair umutlarının son kalıntısını da ellerinden almak istiyorlardı; hepsi de ateş etmeye ve gerekirse vurulmaya hazırdı.

Geschke'nin geçici işini kaybetme korkusuyla iş yerine vardığı andan kendisi için en önemli olarak gördüğü şey için hayatını vermeye karar verdiği ana kadar, Marie zamanı bebeğini emzirmekle geçirmişti. Bebeği sepetine koydu, tekrar ev işlerine döndüğü sırada, sahanlıkta kadınların konuşmaları ve koşuşturmaları başladı. Kapısı vuruldu, önce Bayan Melzer geldi; Marie olup biteni ondan öğrendi; bakkalın dükkânını kapattığını, gaz kesildiği için bulgur almanın da işe yaramadığını önce anlamamıştı. Mutfağına yavaş yavaş başka kadınlar da yığıldı, kadınlar sahanlıkta açık buldukları her kapıdan girdiler. Dairelerin arasındaki duvarlar yok olmuş gibi eşiklere oturdular; şimdi kurşun sesleri duyuluyordu, pek uzakta değillerdi, Kapp'ın adamlarından bir alay şehir merkezine girmeye çalışıyordu. Marie, çocuğunun derin uykuda olduğuna sevindi. Geschke bir adam gönderip hastalandığı için evde olan kızını, asker sırt çantasıyla birlikte depoya göndermesini istediğinde şaşırdı; kızı yataktan çekip çıkardı ve kız daha gitmeden garajda çalışan bir oğlan geldi ve sırt çantasına kurşunları doldurdu; kız oğlanla birlikte koşarak gitti, sanki hemen her şeyi anlamıştı. Marie, verilen emrin ciddiyeti dışında bir şey anlamamasına rağmen, hazırlanmalarına sessizce yardım etmişti. Hemen arkasından yine Geschke tarafından gönderilen, buranın yabancısı olan bir oğlan daha geldi; ama oğlan mutfak dolabını itti, döşeme tahtalarından birini kaldırıp Geschke'nin savaştan sonra oraya gizlediği ordu tüfeğini çıkardı. Marie, evde böyle bir silahın olduğunu tahmin etmemişti. Sanki genel grevin bilinmeyen yasasına mecburmuş gibi sesini çıkarmadan akıl erdiremediği bütün emirlere uydu. Bu arada kız geri geldi, yüzü ateşten kıpkırmızı olduğu halde, erkek kardeşlerini bulup babasına götürmesi gerekiyordu. Üçü de, yürü-

yüşlerin durdurulması gerektiği yerde ihtiyaç duyulan kurşunları yüklemede babalarına yardım edeceklerdi. Akşam ancak geç vakit döndüler; Marie'nin endişeli sorusunu cevapsız bıraktılar, Geschke hakkında bilgileri yoktu. Küçük kardeşlerinin yanında durup dolu memeden süt emmesini kıskanç gözlerle seyrettiler, onlara sıcak yemek yoktu. Geschke o gece eve gelmedi; gelen haberlerden beyazların darbeyi gerçekleştiremedikleri anlaşıldı. İçlerinden birinin de yaralanıp öldüğü haberi de geldi; savaşın başından sonuna kadar hayatta kalan sakin, ufak tefek bir babaydı. Ne Karpatları, ne de Argonları, bula bula Rosenthaler caddesini buldu ölmek için. Üstelik toplantılara koşarak katılanlardan da değildi, zamanını en çok ailesiyle birlikte geçirirdi; Spartakistlerle de ilgisi yoktu, adı hiçbir yerde duyulmamıştı.

Bu gece, yaşadığından çok ölüsünü konuştular. Eskiden çokça kavga etmiş, hatta birbirlerinden nefret etmiş olsalar da, şimdi artık bu gece herkes sadece gelecek için kavga edebileceği için sevinçliydi ve bütün bir güruhu kovdukları bu ülkenin gelecekte nasıl olacağını tartışabilecekleri için seviniyorlardı.

Geschke ancak ertesi gün yemeğe geldi. Yeniden çalışmaya başlamışlardı. Mutfağındaki mutfak dolabı hâlâ yerinde yamuk duruyordu, çünkü tüfek ancak akşam getirilmiş ve eski yerine konabilmişti. Savaştan döndükten sonra silahı fazla düşünmeden aklına önce ilk gelen yere saklamıştı. Asla yakın arkadaşları, danışabileceği kimseleri olmamıştı. İçinden bir his, sevgili silahını teslim etmemeye, evde bırakmaya dürtmüştü onu.

Marie, şaşırarak, Geschke'nin tek bir kelime etmediği bir sürü şeyi gizlediğini düşündü. Evde iki önemli yer vardı: çocuğunun yattığı çamaşır sepeti ve Geschke'nin tüfeğini sakladığı mutfak dolabının altındaki döşeme tahtası. O da kendi sığınağını, karısı gibi, gereksiz sorulardan uzak tutuyordu. "Bana bundan hiç söz etmedin," dedi Marie. – "Söz etsem ne olacaktı?" diye cevap verdi Geschke.

II

Sabahın erken saatlerinde binbaşı von Malzahn, komşusu genç Wenzlow'la birlikte Berlin'e gitmişti, karısına da bunun bir babalık görevi olduğunu açıklamıştı. Rahatsız edilmeden konuşabilmeleri için genci ıssız bir lokantaya götürmüştü; ama lokanta kapalıydı çünkü grev yüzünden ne garsonlar ne de aşçılar gelmişti. Tramvay da çalışmadığı için Hukuk müşaviri Spranger'in Mommsenstraße'deki bürosuna da yürüyerek gittiler. Çocukluklarından beri arkadaştılar: Malzahn, yaşlı Spranger ve genç Wenzlow'un savaşta ölen babası.

Hukuk müşaviri Spranger, yapamadıkları kahvaltıyı telafi etti; vişneli ve kimyonlu brendinin yanında Fransız konyağına kadar bir sürü içki vardı; şişeler, Spranger'in gülümseyerek açıkladığı gibi eskiliklerinden bir şey kaybetmesinler diye tozlu bırakılmıştı. "Bundan sonraki görevin," dedi Malzahn, "ortak oğlumuzun aklını başına devşirmesini sağlamak. Bu genç adam bu sabah Ehrhardt tugayı Brandenburg Kapısından içeri girdiğinde Ludendorff'un yanında duramadığı için vicdan azabıyla kahroluyor." Spranger, gülümsemeye devam ederek, "Vicdan azabı gençliğin imtiyazıdır," dedi. Wenzlow'un genç, kasvetli yüzüne baktıktan sonra çabucak ses tonunu değiştirdi. "Bizim için de daha az üzücü değil bütün bunlar; insanoğlunun ikilemi budur işte, insanın yüreğiyle aklı farklı yönlere gider." Genç Wenzlow hemen dikkatle ona baktı. Spranger, hukuk mesleğini yıllarca boşuna icra etmemişti. Başkentteki ailelerin onu büyük bir takdirle ketum, cerrah kadar becerikli biri olarak bellemesi boşuna değildi; hatta o güne kadar müvekkilleri olan sayısız memur ve saray görevlisi ailelerinin pek de hoş olmayan özel ve meslekleriyle ilgili öykülerinde bu özelliklerini, bir ameliyattan diğerine geçen bir cerrah gibi korumayı bilmişti. Film ve basın davalarından iyi anlıyordu, eskiden daha çok haysiyet divanında görülen, ama savaştan bu yana belli bazı kişilerin gayretkeş çabalarıyla kamuya aktarılan, abartılı siyasi davalardan da iyi anlıyordu.

Konuklarına önce kendi purolarından ikram etti, iyi cins bir puroydu, ne Malzahn'ın emekli maaşı, ne de Wenzlow'un teğmenlik maaşıyla satın alınabilirdi. "Sevgili Fritz, genelde az da olsa, yine de nispeten başarı potansiyeli olan ceza davalarını üstleniyorum. Aksi halde avukatlık değil, üçkâğıtçılık yapmış olurdum.

İlgili beyefendilere komplo işlerine karışmayacağımı üstüne basa basa ve açıkça anlattım; ve sen sevgili genç adam, diğer namuslu hukuk adamları da aynı cevabı verdiğinden, ilgili beyefendilerin bu işten kesinlikle ellerini çekmeleri gerekirdi. Bu sabah olanlarsa pek bir güzeldi, pek bir onurlu ve edepliydi. Ama ne yazık ki bu kadarcık bir komployla Alman İmparatorluğu devrilemez, işte bunun için daha fazlası gerekir. Acele ettiler, ciddi değildiler, bu yüzden de başarısızlığa mahkûm oldular."

Spranger'i sessizce dinleyen Wenzlow'un sadece durmadan elmacık kemikleri titremişti, şimdiyse sesinin kısıklığından anlaşılan bir heyecanla, "Elbette, efendim," dedi, "başarılı olmayan sonsuza dek başarısızlığa mahkûmdur. Yeterince hazırlık yapılmadığını söylüyorsunuz, efendim, ama bunu söylediğinizde başarısızlığa mahkûm olan girişimleri desteklemedikleri için katılmayanlar haklı çıkarılmış oluyor. Ama bu girişimler, tam da biz onları desteklemediğimiz için başarısızlığa mahkûmlar. Aceleye geldiler, çünkü biz zamanında ayağa kalkmadık." İki yaşlı adam genç olanı ikna etmek isterken evin hanımı içeri girdi. İki konuk ayağa fırladı, kadın üzerinde sandviç bulunan tepsiyi masaya koyduktan sonra da kadının elini öptüler. Kocası hizmetçi kızın çalışma odasına girmesini istemediği için, bütün bu işleri kendisi yaptığı için, özür diledi. Tozlu şişeler için de özür diledi, kocası şişelerin yeşil pas tutmasında ısrarcıydı; gözleriyle evin aslında ne kadar temiz olduğunu kontrol etmeye davet etti. Yazı masasının üzerindeki büyük yer küresi bir elma gibi parlıyordu; kâğıt ağırlığı olarak kullanılan küçük bir yer küresinin tepesindeki altın rengi Merkür heykelciği, yazı masası takımı, hepsi de toz bezleriyle değil alkolle temizlenmiş bir doktorun aletleri gibi pırıl pırıldı. Parke tahtaları öyle cilalanmıştı ki sanki Acem halısı suyun üzerinde yü-

züyordu. Kitaplığın camı da, gelinlik tacı takmış güzel kızın gerçek boydaki fotoğraf çerçevesinin camı da insanın gözlerini kamaştırıyordu. Kız, İsveçli bir elçilik sekreteriyle evliydi; ev sahibesi de İsveçli kadınların boyu ve endamına sahipti; bugünkü haline bakıp gençliğinde kızından da güzel olduğuna inanabilirdi insan. Bu sefer küçük ekmek yerine kızarmış ekmekler getirdiği için üçüncü kez özür diledi. Grev yüzünden bütün fırınlar kapalıydı. "Gördün mü, oğlum," dedi Spranger, "geçen hafta bu sandalyede arkadaşlarından biri oturmuş, hiddetle asla genel grev olamayacağını öne sürmüştü; çünkü daha birkaç ay önce sosyalistlerle Spartakistler birbirine girmişlerdi." Bayan Spranger dışarı çıkarken, "Ayaktakımı bugün kavga eder, yarın barışır," dedi. Malzahn da daha çok kendi kendine, "Ah, şu Kapp, şu Lüttwitz bildirilerin altında adlarını görmekten vazgeçmiş olabilseydi, güruh arasından adı sanı bilinmeyen, halkın henüz tanımadığı ve bu nedenle de güven duyduğu biri bulunabilseydi keşke," dedi. – "Keşke, keşke, keşkelerin sonu yok," dedi Spranger; her keşke deyişinde de Öğrenci Birliği yüzüğünün takılı olduğu orta parmağıyla masaya vurdu. "Keşke halkın bir yarısının öteki yarısına duyduğu güvensizlik, bize duyulan güvensizlikten daha büyük olsaydı, ama henüz bu duruma gelmedik. Savaş biteli topu topu iki yıl oldu." Birden Wenzlow'a döndü ve "Karım sürekli sitem eder bana, kalbimde sana kendi oğullarım kadar yer verdiğim için," dedi. "Malzahn, seni geleceğini düşünmen için uyarmakta haklı. Biz yaşlılara senin geleceğin lazım." Malzahn gülümseyerek, "Bir başka vatan kurmak için sana ihtiyaç duyduğumuzda hâlâ genç olacaksın," dedi. "O zaman Spranger'le benim saçlarımıza çok fazla ak düşmüş olacak." – "Şimdiden düştü bile," dedi Spranger, "oğlanı geleceği belli olmayan şeylerle tedirgin etmesene." Elini parmakları bitişik duran Wenzlow'un elinin üzerine koydu hafifçe. "Başarısızlığa mahkûm bir davanın başarısız olmasını beklemenin sizin için korkunç bir durum olduğunu anlıyorum elbette. Üstelik bu davanın niyeti de iyi ve bu davaya hizmet edenler de kuşkusuz iyi insanlar, sadece yeteri kadar sabırlı değiller." Konuklarını kibarca başından sav-

mayı biliyordu; evlerine götürmesi için İsveçli kızının arabasını teklif etti. Arabanın üzerindeki bayrakla şoförün üniformasının üstündeki konsolosluk işareti, onları genel grevin olası tatsızlıklarından korurdu. Arabaya kadar onlara eşlik ederken de gülerek, "Akıllarına ne tür muziplikler gelirse gelsin, çok şükür bu ülkede iktidarın simgelerine karşı saygıda asla kusur edilmez," dedi.

Potsdam'da akşam Scharnhorst caddesindeki evde de aynı konuşmalar yapıldı. Ama bu sefer Malzahn tek başına konuştu, Wenzlow sustu. Birkaç saat önce onun Spranger'in evinde oynadığı rolü, bu sefer annesi, kızı ve Amalie üstlenmişlerdi. İmparatorun kısa bir süre sonra Amerongen şatosundan* Berlin'e dönebileceğini düşünmüşlerdi. Ama şimdi, ilk anda korkudan Berlin'den kaçan cumhurbaşkanının tekrar saraya döndüğü anlaşılmıştı. Wenzlow birbirine kenetlenmiş dudakları, içine gerginleşen yanaklarından halasının için için kendisine çok kızdığını anladı. Onun yüzündeki ifadeden bunu anlıyordu. Aynı yüz ifadesiyle pantolonunu yırttığında, bir selam vermeyi unuttuğunda da kızmıştı, şimdiyse ayaklananlara yardım etmediği için kızıyordu. Ah, yardım etmememin bana neye mal olduğunu bir bilse, diye düşündü. – Malzahn'ın kızı kolunu çekiştirdi. "Endişelenmeyin, eminim yaptığınız doğrudur; size her zaman güvenmişimdir," diye konuştu usulca. Kızın sıcak yüzüne keyifle baktı. Göğsünden artık küçük bir kız olmadığını fark etti. Ama öpmek için de henüz çok gençti."

III

Gönüllü alayına bağlı subaylara acil talimatları bildiren telgraf ticari bir siparişmiş gibi gönderilmişti. Klemm, şoförüne bavullarla birlikte Amöneburg'a gelmesini emretti. Efendisi sabahleyin ona artık ihtiyaç duymadığı için Becker, genç kadını Wiesbaden'e

* Amerongen şatosu: Eski Almanya imparatoru II. Wilhelm, kasım 1918'de Hollanda'ya sığındı ve Mayıs 1920'ye kadar şatoda yaşadı, bundan sonra hayatını geçirdiği Doorn'a taşındı. *-çev.*

terziye götürmüştü. Genç kadından daha ilk günden itibaren hoşlanmamıştı; onu kibirli buluyordu ve kadın güzelliğine dair hayallerine hiç mi hiç uymuyordu. Kemikleri o kadar ince ki, birbirlerine vurunca çıkardıkları ses duyuluyor, diyordu mutfakta sık sık. Şimdiyse ona "Sayın hanımefendi, üzgünüm ama bir taksi tutmalısınız, Bay von Klemm Amöneburg'a gelmemi emretti," diyebileceği için memnundu. Oysa Lenore, "O zaman acele edin bakalım, Becker," dediğinde hayal kırıklığına uğradı. Efendisi onu çağırdıktan sonra Lenore'nin ona acele etmesini söylemesine hiç gerek yoktu. Kafasının içinde komutan yıl içinde efendiye dönüşmüştü.

Lenore bu çağrıyı beklemişti. Yolculuğun nereye gittiğini biliyordu. Müttefiklerinin burnunun dibinde Ruhr bölgesine yuvalanan Kızıl Ordu, bütün Almanya'yı tehdit ediyordu. Berlin'deki başarısız darbe, herifleri daha da cüretkâr kılmıştı; tıpkı geçen yıl kışın olduğu gibi, hani Ebert'in eski subayları yardıma çağırmak zorunda kaldığı zaman; devrim boyunu aştığından, başkentte zorluk çıkardığı o adamlara bir kez daha sığınmıştı. Yasaklanan gönüllü ordusu ve feshedilen tugaylar, görevden alınan generaller; herhalde Ebert de onların gerçek anlamda feshedilmemiş, büsbütün yasaklanmamış olduklarına seviniyordu. Lenore, terzi kadının prova yaptığı bluzu çıkardı. Becker, kapıdan çıkmak üzereyken, kadına bak, dışarı çıkmamı beklemiyor, ne utanmaz, diye düşündü. Ona göre erkek bile değilim, sadece bir şoförüm.

Klemm içinse savaş arkadaşı olmuştu, hep de öyle kalmıştı; kısa bir süre sonra bavullarını arabaya koydu; efendisi Höchst'e giderken üniformaları bavulda olsa bile yeniden Sayın Komutan olurdu. İşgal edilmemiş bölgeye geçmek için, her zamanki gibi Griesheim yolunu kullandılar, çünkü oradaki nöbetçiler onları zaten tanıyordu. "Önce Schlütebock'tan postamızı alalım," dedi Klemm. Schlütebock, IG Boyaları Şirketinde müdürdü. Taunus bayırındaki bir evde oturuyordu; işgal edilmiş ve edilmemiş bölgeler arasındaki haber iletişiminden sorumlu güvenilir bir kişiydi. Soluk yüzü, kolalı yakası ve bıyığıyla pek tuhaf, ufak tefek bir adamdı. Sıradan biri gibi görünüyordu, yaşını belli etmiyordu; daha

savaştan önce, mallarını satacak pazarları ve ham madde aramak üzere bütün dünyayı dolaştığını, Tientsin'i adı gibi ve Sidney'i de avucunun içi gibi bildiğini görünüşünden kimse anlayamazdı. Arada bir Klemm'e siparişler ve bu siparişleri yerine getirebilecek uygun kişiler bulurdu, karşılığını da alırdı. Hem ticarette hem de dostlukta iyi anlaşıyorlardı. Klemm, genç bir adam yaşlı birinden tavsiye alırken olduğu gibi Schlütebock'un ağzını arardı. Schlütebock da, yaşlı bir adamın genç birine tavsiyeler vermesi gibi Klemm'in ağzını arardı.

Şimdi de Schlütebock, hangi işveren için otuz yıl garanti vermek zorunda olduğunu, hangisi için de yüksek ısıya dayanıklı saf katrana ihtiyaç duyduğunu Klemm'den öğrenmeyi isterdi. Ona bir rapor bulmuştu. Peki, Klemm bu malları ne yapacaktı? Eskiden sömürgelerden de bu tür şeyler istenirdi. Bu sefer işveren, İngiliz ya da Fransız, ama her halükârda deniz aşırı, tropik bölgelerden biri olmalıydı. Konuğuna önemsiz birkaç soru sordu. Klemm bugün heyecanlıydı. Ama yaş tahtaya basmadı.

Klemm, aldığı emir gereği gitmesi gerektiği yeri haritada ararken, personel mutfakta şoförü karşıladı. Tıpkı efendisinin gittiği her yerde adıyla bilinmesi gibi, Becker de bu adın şoförü olarak nam yapmıştı; nasıl ki efendisi konferans odaları ve kışlalarda saygıyla karşılanıyorsa, o da garajlarda ve mutfaklarda, efendisinin tüm arkadaşlarının hizmetkârlarından aynı muameleyi görüyordu.

Acele bir şeyler atıştırdıktan sonra dinlenmeden gecenin karanlığına doğru yol aldılar. Klemm, geçen yılı hemen üstünden silip atıvermişti. Schlütebock'un tavsiyelerini, büyük işler ve işgalle ilgili bütün sorunları da. Şoförüne şimdi tehlikeli bir bölgeye girdiklerini söyledi, savaş sona erdiğinde yine birlikte buna benzer bir yerden geçmişlerdi. Becker için bundan iyisi olamazdı. Hanımefendiyle birlikte yaptıkları o saçma gezintilerden nihayet kurtulduğunu hissetti; arabayı o kadar hızlı kullandı ki, yüzler yol boyunca havada çizgi gibi kaldılar. Bir tren yolu geçidini, bir kontrol noktasını geçerken, üstlerinde hâlâ sivil kıyafetler olduğu halde, sanki tehlikeli birileriymiş gibi kendilerine kısılmış dudaklarla kuşkuyla bakan

gözler dikkati çekti. Büyük bir şehrin önündeki kuruma bulanmış tarlaların içine gömülmüş birkaç sanayi köyünden geçtiler, imparatorluk ordusunun ve tugayların nöbetçi ve devriye askerleriyle karşılaşmaya başlamışlardı bile. Arabada giderlerken, kızılların yırtılmış posterlerini, gülerek birbirlerine gösterdiler; bunlar geçen hafta ihlal edilen bir antlaşmanın kalıntılarıydı: İşletmelerin kontrol edileceğini, kızıllardan oluşan yüz kişilik gruplar kurulacağını, imparatorluk ordusunun buraya girmesinin yasak olduğunu duyuruyordu. Berlin'den kovulan subayların askerlerini küstahça şehirde yürütmelerinden sonra duvarlardaki kızıl yazılar çizilmiş veya üzerleri katranla kapatılmıştı. Bütün erkekler dışarıda geriye parçaları kalan yırtılmış anlaşmanın her harfi için hâlâ öfkeyle savaşmayı sürdürdüğü için, Lichtschlag gönüllü kıtasının ve imparatorluk ordusunun askerlerinin devriye gezdiği sokaklar boş ve sessizdi, askerlerin postal ve mahmuz sesleri duyuluyordu sadece.

Klemm, Waldorf adındaki bir binbaşının karargâhına çağrılmıştı; karargâh, şehrin uzağında, el konulan bir köy okulundaydı. Okulun bahçesi asker kampıydı; saçları örgülü iki küçük kız, kapıdan bakıyordu; -anne ve babalarının söyledikleri- değer verdikleri ne varsa hepsinin yok edilmesine bakmaları yasak olduğu halde, yine de bakmaktan kendilerini alıkoyamadıkları için, toparlak çehrelerinden korku okunuyordu. Klemm arabadan dışarı fırlayınca korkuyla kaçtılar. Becker, kantine bir şeyler yemeye gitti. Klemm geldi. Çok şükür tam zamanında gelmişti, yüzbaşı L. Hagen'deki hastaneye götürülmüştü; R. köyü takviye kuvvetler gelinceye kadar tutulmalıydı. Bağlantıyı kurabilirlerse bu bölge yarın sabaha kadar temizlenmiş olurdu. Klemm, harita üzerinde bölgeyi gösteren ve takviye kuvvet anlamına gelen kurşun kalemle çizilen oku ezberledi. Alnını kırıştırdı, savaşla bugün arasında kalan süre silinmişti; bunlar artık iş görüşmeleri değildi: Bu kendi içinde bir sürü emre bölünmüş olan bir emirdi. Klemm haritaya öyle dalmıştı ki, biri omzuna vurduğunda irkildi. Arkadaşı Lieven'in güzel ve sakin yüzünü gördü. Birlikte okulun bahçesine doğru yürüdüler, çünkü Klemm hemen yola çıkmak zorundaydı. Bu arada Lieven'in

de aynı yere gideceği anlaşıldı. Becker kantinden koşarak geldi; bir an duraksadı ve eskiden efendisiyle birlikte birkaç kere arabasında taşıdığı Lieven'i tanıyınca keyifle güldü. İkisine tekrar şoförlük edebileceği için sevindi.

Şehirden çıktılar, ovadan tepelere tırmandılar. Lieven şoförü, burada arabalara tuzak kuruyorlar, yola teller geriliyor; bölgeyi daha henüz dün son olarak ele geçirdik, diye uyardı. Marta özgü çıplak çalılar, griyle yeşil renkli çirkin bir orman, mart ayının dik yükselen güneşinde parlayan nehrin bir kolu uzanıyor. Kızıllar köprüyü havaya uçurduğu için seyyar bir köprü kurulmuştu. Yanıp kül olan bir çiftlik; C. köyünde bir kalabalık; bir kadın arabanın iki okuna bağlanmıştı; işçilere ispiyonculuk ettiği için dövülüyordu. Fabrikalar zorla çalıştırılıyordu; bacalarından çıkan duman bir mezarlık denli sessiz yerleşimin üzerinde yükseliyordu. Bütün bölge sarılmıştı, ta R. köyüne kadar. Tıpkı bir düşman ülkesinde gibiydi, Aridenler ya da Ukrayna'da gibi. Arabayla tepelerden inip çıkarak birkaç köyün içinden geçtiler. Arabanın iki camından, havada ıslık çalan bir patlama duyuldu; arka koltuğa birkaç cam kırığı sıçradı, o kadar. Hedeflerine vardıklarında ancak o zaman Becker, kapıyı açmaya çalışırken iki büklüm kıvrıldı. Özür diledi; yüzü bembeyazdı, ayağa kalkamıyordu, ceketi kan içinde kalmıştı. Az önce arabanın camlarını parçalayan kurşunun onu sıyırdığı anlaşıldı. Ama o dişlerini sıkmış, efendisini hedefine ulaştırmıştı. Klemm kollarını omzuna sardı ve yatağına kadar ona destek oldu. Becker'in yarası sarılırken bir kez daha içeri girdi. Bir zamanlar Becker'in savaşta yaralı efendisini taşıdığı gibi bugün de aynı şekilde efendisinin onu taşıdığını hatırlayarak güldüler.

Kurşun yarası önemsizdi. Ruhr savaşı sona erince Becker, Klemm ve Lieven'i Höchst'e geri götürebildi. Klemm, emirlerini aldığı Schlütebock'un evinde arabadan indi. Lieven, Klemm'in Eltville'deki evinde dinlenme davetini kabul etti. Sınırdan geçebilmesi için ona bir geçiş belgesi verildi.

Klemm'in arabasının kornasını duyduğunda Lenore hâlâ yataktaydı, kızılları yendiler, savaş bitti diye düşündü acı acı. Peki,

ben ne yaptım bu arada? Onun evine baktım. İçinde olabildiğince zayıf göründüğü ve âdeta üzerinden kayacak denli yumuşak gri ipeksi sabahlığını giydi. Saçını topuz yaptı, ama topuz hemen çözüldü. Islık çalarak merdivenden indi. Şoför Becker, arabanın kapısının yanında duruyordu. Arabadan Klemm değil, yabancı biri indi. Kendini tanıttı. Adam, Lenore'yi neşeyle ve sessizce inceledi. Lieven'e Lenore'nin erkek kardeşinin odası verildi. Birlikte kahvaltı ederlerken Lenore güzel giyimli bir ev kadını görünümündeydi, özenle gerçek ev kadını kılığına bürünmüş bir çocuk, diye düşündü Lieven, ama tırnaklarını pek bir yuvarlak kesmişti. Gri gözlerinin sürekli renk değiştirmesi Lieven'in hoşuna gitti. Bu yüzden de heyecanlı araba yolculuğunu, çiftlikteki benzin istasyonunu, iki camı delip geçen kurşunu ve Becker'in ne kadar güvenilir biri olduğunu anlattı. İkindiyi ve akşamı Ren nehrinin üzerine inşa edilen terasta geçirdiler. Gökyüzü orada burada deliniyordu, sanki bulutların üzerinde bir ikinci, asıl gökyüzü varmış gibiydi. Bu gökyüzünün ışığı daha derindeki her zamanki gökyüzünün çatlakları arasından sızıyor, uzaktaki bir çiftliğe, bir ormanın kenarına veya bir mısır tarlasına, bir araba vapuruna vuruyordu.

Kışlalarda "Salut des armes" için toplandıkları yerin dört bir yanından ıslıklar yankılanıyordu havada. Mainz tarafından bu saatte geçit töreni yapan bir birliğin çaldığı müzik duyuluyordu. Batıda kızıl bir aralık kalana kadar, gökyüzü gecenin bir vakti yeniden kapandı, aralıktan sızan aydınlık, Ren nehrinin sol kıyısındaki düzlük ışıklarla kaplanana ve mavnalarla buharlı gemilerin fenerleri arkalarında suyun içinde ışıktan bir iz bırakana kadar daha epey bir zaman parladı. Lieven, aklına geleni anlattı. Bu konuda sıkıntısı yoktu; yeterince yaşamış, az da okumamıştı hani. Lenore, ağzının içine düşecekti neredeyse. Lieven bir büyücüydü, kadının tek düze sandığı dünyasından inanılmaz bir zenginlik yaratıyordu. Kendi yaşadıkları tükenince, dostlarının hikâyeleri aklına geliyordu; aynı veya kendininkinden daha çoğunu yaşamışlardı. Şimdi sıra yıldızlardaydı. Onları iyi biliyordu. Daha önce hiç kimse Lenore'ye yıldız haritalarını açıklamamıştı. Sanki Ülker

yıldız kümesini ve Cassiopeia takımyıldızını bizzat Lieven keşfetmiş gibi hayretle dinledi. Lieven, sanki fikir aklına yeni gelmiş gibi önemsemez bir tavırla, "Yıldızlı gökyüzü üzerimde ve ebedi yasa göğsümde," dedi. "Rusya'daki esaretten, bütün tehlikelerden, Bolşeviklerin tüm tuzaklarından beni Finlandiya'ya General Mannerheim'e, oradan da tam zamanında Spartakistleri kovmak üzere Almanya'ya, sonra Ruhr savaşlarına, nihayet de buraya getiren yüreğimdeki bu ebedi yasaydı. – Kimilerinin iddia ettiği gibi insanlar birbirleriyle rastlantıyla değil, Orion takımyıldızındaki yıldızlar gibi sarsılmaz yasalara göre karşılaşırlar," derken de elini Lenore'nin elinin üzerine koydu. Lenore de elimi çekebilir miyim acaba diye düşünürmüş gibi alnını kırıştırdı. – Çekmeyeceksin, diye düşündü Lieven, eminim seni iyice altüst edeceğim, sarsacağım; burada sadece bir gün kalsam bile. Başka yerde olsam da arkamda iz kalsın istiyorum. Birlikteliklerini uzatmak için anlatmaya devam etti: "Bir grup kızıl, önümüzden Ren'i geçerek kaçtı; işgal edilen bölgeye geçiş yasak, bu yüzden de sabah müttefikler onları geri gönderdi. Yine bizim burada demir parmaklıklar arkasındalar." Lenore de, "Umarım kurşuna dizilmişlerdir; düşmanla dost olan güruha ders olsun," dedi. Şimdi eline çekti; çocuk odasına koştu, uyuyan çocuğa baktı; sonra da ıslık çalarak döndü. Lieven, "Dostoyevski'nin tasvir ettiği genç kadına benziyorsunuz," dedi. "O kadar zayıftı ki kalçalarından düğüm atılabilirdi." Lenore güldü. Bu adı ilk kez duymuştu. Çevresinde, Lieven gibi kitaplarla içli dışlı olan bir adam olmamıştı hiç. Lieven çocukluğundan bahsetti, kâh akrabalarının Baltık'taki çiftliklerinde, bazen de bugün devrimi başlatan Bolşevik liderinin isim babası olduğu şimdiki adı Leningrad olan Petersburg'daki Alman-Rus okullarında geçen çocukluğundan söz etti. Orada, bütün o yıllarda Lieven'in hiç arkadaşı olmamıştı; bu yüzden de arkadaşlarını kitaplar okuyarak yaratmıştı. Orada Rodion Raskolnikov ve İvan Karamazov yakın dostları olmuşlardı. Sonra da bu ikisinin hikâyesini anlattı. Bu kitapları Lenore'ye göndermeye söz verdi.

Ertesi sabah Wiesbaden'de birlikte öğle yemeği için randevulaştılar. Bir muzipliğe hazırlanan arkadaşlar gibi gülümsediler. Becker, Lieven'i efendisinin seçkin bir arkadaşı olarak biliyordu. İkisi de doğru yerde, arkadaşlığın ya da açık sözlülüğün doğru örnekleriydi. Birinin önünde el pençe durup, hep devamlı lütfen diyenlerden nefret ederdi. Yine de şu Lieven'in diziyle, kadının ipek çoraplı dizinin birkaç kere birbirine temas etmesine Klemm adına biraz sevindi. Efendiler ne kadar üstün olurlarsa olsunlar, Becker'in direksiyonun önündeki küçük aynadan da fark ettiği gibi kadınlar ve sevgililer dendi mi, nahoş durumda kalmakta aralarında pek bir fark olmuyordu. Becker'in henüz anlayamadığı bir nedenle hizmetçi kız Ella, artık eskisi gibi ona çekici gelmiyordu. Kaiserhof otelinin önünde Lieven, "Aman ha, Becker, yemekten içmekten sakın kaçınmayın, elbette konuğum olarak, sevgili Becker," dedi.

Masada menüyü incelerken şakakları birbirine dokundu. Lenore'nin gençliği ne kadar zavallı geçmiş olursa olsun, Klemm'in karısı olarak bir menüde fiyatlara bakmamaya alışmıştı ve Lieven de, maaşının büyük bir bölümünü Kaiserhof'taki bu öğle yemeğine ayırmaya kesinlikle hazırdı. Şu kısacık süre içinde Lenore'nin hayatını kökünden değiştirmeye karar verdi. İster okul arkadaşlarından ister sevgililerinden biri olsun, bir yabancının hayatına karışmak onun için ta çocukluğundan beri gücünün kanıtı olarak görünürdü. Lenore, daha şimdiden hem iç dünyası hem de dış görünüşüyle dünkü ilk karşılaşmalarından çok daha farklı görünüyordu.

Yemek salonunda yanlarında bir sürü insanı getiren Fransız subaylar arasında tek Alman çift onlardı. Lieven, Petersburg'daki okulunda epey Fransızca öğrenmişti. Yan masadaki iki teğmen "bu ikisi su katılmamış Alman, ama iyi bir aileden geldiklerine de kuşku yok," diye konuştular. Lieven, "Bir Alman kadının nasıl aşk yaptığını merak ediyorlar," diye konuşulanları çevirdi. Lenore'nin soluk, hatta kireç beyazına dönen yüzü kızardı. Fransız teğmenler, kadının kasabalı kadınlardan çok farklı olduğunu söylediler: Ne

tombul yanakları, ne kocaman memeleri vardı, savaş bazı kızlara çok yaramıştı, yüzleri âdeta daha da solgunlaşmıştı. Kış bahçesine geçip kahve ve sigara ısmarladılar. – Bu arada Becker, uzun süre beklemek zorunda kaldığına sevinmişti. Otelde edindiği yeni kız arkadaşı onunla birlikte arabada bekliyordu; Becker, karoserle aynı renge boyattırdığı son kurşun deliklerini gururla kıza göstermişti. Savaşta, Berlin'de ve Ruhr'da efendisinin hayatını beş kere kurtardığını anlattı. Otelin oda hizmetçisi olarak çalışan yeni kız arkadaşı kendinden geçerek onu dinliyordu. Lieven nihayet hanımefendisiyle birlikte dışarı çıktığında kız ikisini de dikkatle ve yüzünde memnun bir ifadeyle süzdü.

Ertesi sabah Lieven, çok erken bir saatte şoföre onları kahvaltıya Bierstädter tepesine götürmesini emretti. Herkes sanki birbirine dokunmaktan çekiniyormuş gibi arabada kendi köşesine sıkışarak oturdu. Becker aynadan, Lieven'in genç kadını yandan gözlediğini fark etti; kadınsa gözünü kaldırmadan önüne bakıyordu. Mart dışarıda kahvaltı edecek kadar sıcaktı; ikisi de çayırlarda dolaşıp buldukları menekşeleri arabadaki bir cam boruya koydular. Becker'e günü istediği gibi geçirmesini söylediler; kendileri yürüyüş yapacaklardı, o da kuşkusuz dinlenmek için bir günlük izni hak etmişti; akşam onları Kaiserhof'tan almaya gelebilirdi. Lieven, bu tür emirleri bakışında ve gözlerinde hafif bir gülümsemeyle verirdi, birlikte geçirdikleri sayısız tehlikeli günleri ima ederek.

Becker, saat sekizde Kaiserhof'a gelmişti bile. Oteldeki kızı özlemişti. Evdeki Ella'ysa aklını karıştırıyordu. Kaiserhof'un küçük kızı, Becker'in elini dekoltesine koymasına izin verdi, ama Fransız aygırlarını asla yanına yaklaştırmadığına yeminler etti. Ayrıca efendilerinin iyi bir gün geçirdiğini de anlattı. – "Gezintide mi?" – "Yok canım, parka bakan üçüncü kattaki, banyolu 78 numaralı odayı kiraladılar."

Becker, kibirli kadından hiç hoşlanmadığı için hemen kötü düşünmeye hazırdı; sevgili efendisinin aşkta şansının yaver gitmemesi doğaldı, doğa bu tür konularda ayrım yapmazdı. Eve gider-

lerken aynadan ikisinin yüzüne bir göz attı. Lieven'in yüzü geçen hafta karşılaştıkları bazı tehlikeli olaylarda aynen gördüğü gibi yine sakindi. Kadınsa her zamankinden daha solgun ve ciddiydi. Birbirleriyle konuşmadılar.

Becker mutfakta hiçbir şey anlatmadı, ona göre böyle bir dedikodu kadınlara özgüydü ve evin itibarına leke sürerdi. Sadece ikisini dikkatle izlemekle yetindi; ama artık gözlemlenecek bir şey kalmamıştı.

Ertesi sabah erkenden Mainz'e çağrıldı; Klemm onu tren istasyonunda bekliyordu. Gerçi Becker Lieven'den de bir anlamda hoşlanmıştı, ama istasyonda Klemm'in yüzünü görünce, kendi kendine bütün kadınlar gibi onun karısının da kimin daha iyi olduğunu anlayamadığını düşündü. Ama kuşkusunu kimseye söylememeye karar verdi; sonuçta Kaiserhof'ta tanık olduğu sadece kadınların dedikodusuydu. Ayrıca, bu tür adamların kolayca tüfeğe sarılmasından ve genç bir kadının hoppalığının aklı başında iki adamın birbirine düşman olmasına değmeyeceği konusunda da Klemm'i ikna edememekten korkuyordu. Klemm ona selam verdiğinde, sadece hafif bir zafer duygusuna kapıldı, bir an için kendini ondan üstün hissetti.

Eve dönerken ağzından hiçbir şey kaçırmadığına sevindi; bu kötü olayı neredeyse unutmuştu. Lieven bile unutmuş görünüyordu, çünkü evin reisini neşeyle selamladı. Üstelik akşam da yola çıktı. Klemm, her zamanki nahoş bir suskunluk ile ani ve açıklanamayan patlamalar arasında bocalarken buldu karısını. Bazen Lieven'in kitap gönderip göndermediğini soruyordu. Kitap mı? Lenore'nin, belli bir Rus yazarın, belli bir Rus'un romanını heyecanla anlatması Klemm'i eğlendiriyordu.

Klemm bir keresinde Lieven'in artık Silezya'da bir birliğe kumanda ettiğini anlatmıştı. Orada Polonyalılarla savaşıyordu. Lenore, çocuk odasına girip kapıyı kilitledi; Lieven'in neden yazmadığını sonunda anlamıştı. Ayrıca bir daha hiç dönmeyeceğini de anlamıştı. Lieven gelmeden önceki sessizliğine döndü yeniden. Başlarda Klemm'e çekici ve hoş gelen, ama sonraları tuhaf görünen

ani şefkat gösterileri tamamen sona erdi. Bundan sonra kocasına sessiz, kaprissiz ve kayıtsız davrandı.

IV

Liese mutfağın yerlerini ovuyordu; cumartesi için büyük temizlik yapmaya karar vermişti. Christian avluyu süpürürken her adımda bacağını sallamamak için tek ayak üzerinde zıplıyordu. Çocukların yaygarası, ineklerin ahırdaki böğürtüsü onu rahatsız edecek yerde huzuru daha da artırıyordu. Huzur dediğin böyle bir şeydi. Ne zaman ufak bir çatlakta bir şeyler bulsalar, avludan, mutfaktan birbirlerine gülüyorlardı. Bütün bu ufak şeyler komik anılara yol açıyor, bu anılar da onları birleştiriyordu. Şurada bir misket, orada bir firkete, hatta bakkala giderken deli gibi aradıkları bir bozuk para.

Mutfak kapısından içeri bir gölge vurdu. Liese, kocası Wilhelm'i görünce irkildi. Ama hemen kendini toparlayıp neşeyle konuşmaya başladı: "Hay Allahım! Yarın geleceksin sanmıştım, bu yüzden her şeyi pazara kadar yoluna koymak istedim. Ama bugün gelmen de iyi." Nadler cevap vermedi. Yorgun görünüyordu. Yorgunluktan olduğu yere, mutfak döşemesindeki bir su birikintisine oturuverdi. Kadın, buna şaşırdıysa bile duygularını göstermeyi gereksiz buldu. Güldü ve şakalaşmaya devam ederek kocasının arkasında yeri süpürdü. Wilhelm Nadler'se sanki son zamanlarda kim bilir hangi yerde kim bilir hangi su birikintilerinden birine oturmuş gibiydi. Başını soğuk fırının kenarına yasladı; gözlerini kapadı. Gözleri kapalı da olsa kadının kocaman çizgili önlüğünü görmeye devam etti; şu anda iç huzurundan taşan bütün görüntüler de hâlâ şerit halinde akıyordu: Kapp birliklerinin Tempelhoff Feld'e yürüyüşü, şehrin dışında takviye güç olarak tutuldukları için emir gelmesini beklemeleri, sonra da son komuta gelmeyince, kendilerine ulaşan tek tük söylentiler. Sonunda da beklenen emir yerine gelen haber; her şey sona ermişti, Berlin'de artık savaşılmadığı için de

takviye güce ihtiyaç yoktu, kaçaklar da acınası bir şekilde gruplara ayrılarak dağılmışlardı. Komutanı, Yüzbaşı Degenhardt, sığınabilecek yer bulanların gruptan ayrılabileceğini söylemişti; kendisi adamlarının yanında kalmıştı. Komutanı onu görevden alınca, Wilhelm'in kalbi bayağı kırılmıştı. Aileden ayrılmak bile ona bu kadar dokunmazdı. İşte eve dönüşü böyle olmuştu, Liese'nin zavallı mutfak önlüğünün mavi çizgilerine bulanarak. Neden o lanetli genel grevi bastıramamışlardı? Liese, Christian'ın kulağına fısıldamak için avluya koştu: "Buna bir haller olmuş, sakin ha içeri gireyim deme!" Christian Nadler, yarı öfkeli, yarı keyifli, eminim Kapp'ın adamlarıylaydı, bütün ayaktakımının onlara katıldığı söyleniyor, diye düşündü.

Wilhelm Nadler, asker çizmelerini çıkardı, köye rahatsız edilmeden gizlice girebilmek için de yolda üniformasından kurtulmuştu. Çizmeleri mutfağın ortasına attı. Liese de istifini bozmadan onları yan yana bir kenara koydu. Kış erzakından bir parça tütsülenmiş jambon kalmıştı. Kocasına bir parça kesti. Bir kâseye çorba koydu, ekmek kesti. "Ye hadi, açsındır." Nadler de ruhunun çektiği üzüntü açlığa dönüşmüş gibi yemeğe saldırdı. Artık sonsuza kadar yuvası olacak bu yeri çok farklı hayal etmişti. Cebinde bir veya birkaç uşak ve gündelikçi kiralayacak kadar parası olacaktı; kendisiyse arada bir eve geldiğinde saygıyla selamlanıp içtenlikle karşılanacak, kendi toprağının efendisi olacaktı. Tıpkı gölün diğer yakasında oturan ve çizmelerini giyip arada sırada işleri denetleyen Baron von Ziesen gibi. Ancak şimdi, canı cehenneme her şey olup bittikten sonra, eve dönüşünün başka olabileceğini düşünmüştü.

Önceleri sadece Berlin'e girmeyi ve kızılları kovmayı, bu arada da hep vatanını düşünmüştü. Bunu düşündüğünü sanmıştı. İnsan, hayatını şu ana kadar olan hayatından çok daha değerli olan bir şey için tehlikeye atar. Savaştan bu yana üzerine yağan kelimelerle resimleri âdeta yutarcasına ezberlemişti. Neden başka resimleri değil? Neden başka kelimeleri değil? Çünkü ona çocukluğundan beri özlediği bir şeyi vaat etmişlerdi: güç ve onur. Onur, onun için

herkesçe resmen onaylanan, imrenilen, hayran kalınan, madalyalarla süslenen onurdu. Güç, bütün uşaklar, bütün gündelikçiler ve bütün diğer çiftçilerden daha güçlü olmaktı. Bunların, ne papazların geveledıklerinin güç ve onurla, ne Tanrı'nın yüceliğinin onuruyla, ne de dualaların güç ve görkemiyle ilgisi vardı. Yüce Tanrı, bilinmeyen, boş bir onurla ne yapacaktı ki? Oralarda yukarılarda zaten görünmezken, her şeye muktedir olması ne işe yarardı ki? Şimdi vatan için de, Wilhelm Nadler için de ne güç ne de onur vardı. Versailles Antlaşması'nı yapan serserilerse şimdi en tepede oturuyorlardı. Eve dönüşünde, madalyalarla demir haçlarını üzerinden koparıp alan o kızıl pazubentli herifler. Tam o sırada savaş bakanlığındaki adamın, hani yüzbaşısının kendisi adına aracılık edeceği adamın da bundan sonra herhalde mevkiinde yükselemeyeceği geldi aklına. İneklerin böğürtüleri, avlunun süpürülmesi ve çocukların bağırışları arasında, suda boğulmakta olan biri gibi borçla, eziyetle dolu hayatının dalgalar halinde kendisine çarptığını hissetti.

Yemeği bitirdiği tabağını dirseğiyle öyle bir itti ki, tabak yere düşüp parçalandı. Liese kırıkları toplarken Nadler de yatağa uzandı. "Gel!" diye bağırdı. Liese, uyku zamanı değil diyerek itiraz etti. Nadler, "Gel, dedim sana!" diye bağırdı. Öfkeyle Liese'yi tuttu ve sanki her şey onun suçuymuş gibi de sarstı.

Liese daha sonra Christian'a, "Sakın onun yoluna çıkma," dedi. Christian'sa öfkeli ağabeyinin yoluna ikisi de çıkmasa iyi olur, diye düşündü. Ama aynı zamanda kendi kendine, çiftçi olan kardeşimdi, anlaşılan eve kesin dönüş yaptı, diye de düşündü. Ağabeyinin bu nihai dönüşü kimse için hayırlı değildi. Ne ona karşı yumuşak ve iyi davranıp yanında yatmayı tercih eden Liese için, ne de ağabeyinden iyilik beklemenin yararsız olduğu kendisi için, özellikle de burada bulunmaktan hiç hoşnut olmayan Wilhelm için. Christian ağabeyinin uğradığı hayal kırıklığını anlayacak kadar da zekiydi.

En azından kendisi için çıkar yolun ne olduğunu biliyordu: Hayallere değil gerçekleşebilecek girişimlere tutunacak kadar çiftçi-

liği biliyordu. Babası daha hayattayken Christian, ayakkabıcılığı öğrenmişti. O zamanlar, hayatı boyunca işinde hareketsiz oturmak zorunda kalacağı düşüncesi hoşuna gitmemişti. Ama babası, tarlalar herkese yetmediği için en küçüğünün bir zanaat öğrenmesini emretmişti. Bu arada babası ölmüş, üçüncü kardeş de savaşta hayatını yitirmişti. Zaten Christian da yaralandığı için çiftçiliği layıkıyla yapamazdı. Yıllardır akrabalarının ve tanıdıklarının ayakkabılarını tamir etmeye alışmıştı. En iyisi kendi başına bir yer açmaktı, o zaman onu rahat bırakırlardı. Liese'yi bu herife terk etmekten elbette pek hoşlanmıyordu, ama başka çare olmadığını Liese de anlamıştı. Çiftliği ve çiftlikle birlikte çocukları da boş veremezdi. Christian da ne tek başına, ne de Liese'yle birlikte sakat bacağı üzerinde topallaya topallaya alıp başını gidemezdi.

Hep birlikte bu topraklara, bu aile birliğine, böyle bir işe bağlıydılar. İki kardeş de kendine göre, hem aileden, hem de işten bir an önce kurtulmak istiyordu, Ama bu isteğin yerine gelmesi ikisi için de mümkün değildi. Christian Nadler, ne vatanını, ne de kızılları umursuyordu, hatta hiçbir şey umurunda değildi. Yapabileceği, bundan sonra onu rahat bırakacakları işi için bir köşe bulabilmekti, daha fazlası değil.

Dördüncü Bölüm

I

Evine temelli dönmek Wilhelm Nadler'in düşündüğü kadar içini karartmamıştı. Karısı hatırladığından daha keyifliydi. Yatağında genç ve güçlü bir kadın vardı, üstelik bu kadın gündüz tarlada kürek sallarken bir yandan da ortak mülkleriyle ilgileniyordu, bundan iyisi olamazdı. Buralarda onunla aynı durumda olanlar da vardı; nihayetinde sadece savaşta değil, sonraki yıllarda da birçoklarına göre başından çok daha fazla şey geçmişti, saygı görmesi bundandı. Meyhaneci haftada birkaç kere kendi oturma odasını, çevredeki bozkıra ve gölün etrafına dağılmış köylerden gelip meyhanesinde buluşan özel konuklara ayırıyordu. Meyhanenin bu grubun dışındaki müşterilerinin meraklı gözleri önünden geçmek Nadler'in hoşuna gidiyordu; bu grup özel bir odada, köklerin delik deşik ettiği meyhane zemininden farklı olarak, meyhanecinin pahalı halısı üzerinde bir araya gelir, ne olacak bu dünyanın hali diye açık açık tartışırdı. Köylülerin zihniyeti Nadler'i endişelendiriyordu; bundan sonra bu kovuktakileri uykusundan uyandırabilecekti artık. Başkan seçildikten sonra savaşta ölenlerin anılarak şereflendirilmesini emretti. Savaşı anma günlerinde bira bardakları kaldırılıp köyün caddesine kadar duyulan şerefe nidaları atıldığında, Versailles Antlaşması'nın yıldönümünde, yas töreni yapıldığında, sonra da antlaşmayı imzalayan Erzberger'in suikasta uğraması gizlice kutlandığında köylüler meyhanenin oturma odasında yine neler çevriliyor diye merak ediyordu. Meyhanenin müdavimleri,

nasyonal sosyalist bir Alman gazetesinden kesilip duvara asılan ve Erzberger'i şişko, küçük bir papaz olarak gösteren karikatüre göz atabilmek için gizlice birliğin odasına girerdi. Köyün papazı Möbius bile odaya bu şekilde girenlerden biriydi; Cizvit Erzberger'den nefret ediyordu. Hıristiyanların cinayeti kutlamalarına kızsa da, karikatüre gülmekten alamamıştı kendini.

Vatansever Köylü Savaşçılar Birliği'nin başkanı, her ay villa ve çiftlik sahiplerinin buluştuğu göldeki otele giderdi; bu efendiler de burada kendilerince ayrı bir yerde, bira yerine şarapla, ailesiyle birlikte gölün diğer yakasına taşınan Bay von Ziesen'in başkanlığında toplanırdı. Von Ziesen sık sık kendi arabasıyla Berlin'e Aşırı Almancıların toplantılarına giderdi. Nadler, Bay von Ziesen'e hayrandı; ne de olsa von Ziesen Nadler'e güvenilebileceğini anlamıştı; verdiği ciddi talimatların sonuçlarına dair ondan ciddi raporlar alırdı. Nadler, eskiden komutanı Yüzbaşı Degenhardt'ın ifade tarzını ve alışkanlıklarını ezberlemişti, şimdiyse Ziesen'in yüz çizgilerini ve ifade tarzını, el hareketlerini ve şakalarını zihnine kazıdı.

Liese de kocasının belli günlerde evden uzak olmasından memnundu; arada bir evliliğin keyfini sürmese de olurdu. Ayrıca bundan böyle, Christian'a yüz vermemeye kesin kararlıydı. Zaten evdeki görevlerinden kaçıp her fırsatı ganimet bilen kocasını, küçük bir savaşa ya da bir maceraya katılmasın diye evde tutmak için çok uğraşıyordu. Kadın, kocasını habire Sileziya'da bir yerlere sığınan Erhardt tugayının kalıntıları veya Berlin kazamatlarına yerleşen paramiliter imparatorluk ordusu gibi askerî çevrelere sürükleyecek hayallerinden vazgeçirmeyi biliyordu. Wilhelm'in bir toprak parçası için çarpışma kararı vermesini öyle geciktiriyordu ki sonunda bu toprak parçası kalıcı olarak taraflardan birine veriliyordu.

Christian, yeni bir sevgili arayışına girdi, ama onun gibilerin, üstelik köyde, birini bulması zordu. Ama daha çok kunduracı dükkânını nasıl geliştirebileceğini düşünüyordu. Köyde kapı kapı gezmiş, yeterince iş olursa kunduracılığa tekrar başlayacağı kararını anlatmıştı herkese; ardından bir süre sessizce ve üzülerek haber beklemiş, ama bir aferinden öte olumlu veya olumsuz bir

cevap alamayınca zavallı ve yenik düşmüş bir halde topallayarak uzaklaşmıştı. En inatçı köylülere de zavallı ve zayıf olmaktan ziyade onlar gibi inatçı, kötücül mavi gözleriyle, son bir bakış atmıştı uzaklaşırken. Bunun üzerine de köylüler, bu genç adam savaşta sağlığını yitirdi, bir kundura dükkânını pekâlâ hak ediyor diye düşündüler. Christian aniden topallaya topallaya kiliseye geldiğinde de şaşırdılar; papazın karısı ve yetişkin üç kızı, sol bacağını iki eliyle destekleyerek yürüyen sakat adamı fark etti. Ortanca kız, pazartesi günü ayakkabısını ona tamire götürdü. Köyün eski kunduracısı, artık hiçbir vaazı kaçırmayan Christian'a alçak sahtekâr diye küfretti. Christian'ın şansı yaver gitti ve epey varis üretmiş olan papaz Möbius da -Berlin'de yaşayan ve tatillerde onu ziyaret eden bir oğlu ve durmadan ayakkabı eskiten bir sürü torunu vardı- kilise sıralarındaki cemaati, kışla avlusundaki eğitim çavuşunun adamlarına yaptığı gibi hazırolda tutuyordu.

Papaz bazen, arabayla veya motorla Ziesen'in evine götürülürdü. Ziesen'in karısıyla kızları da, Möbius özel bir vaaz vereceğini söylediğinde bazı pazar sabahları kiliseye gelirdi. Gerek göldeki otelde, gerek Ziesen'in evinde, Möbius'un Rathenau suikastına dair yaptığı vaaz büyük bir övgü almıştı. "Kutsal kitapta," diye başlamıştı Möbius kürsüye çıktığında, "bir Yahudiden söz edilir; bu adam Tanrı'nın mükâfatlandırdığı halkın sandığını -bilindiği gibi, içinde kutsal kitabın yasaları yazılıdır- taşıyan kutsal arabaya eşlik edermiş. Kutsal arabayı öküzler çekermiş; çünkü mükâfatlandırılmış halk, çiftçilik yapar, öküzleri araba çekmeleri için kullanırmış; tıpkı sizin gibi oğullarım, kızlarım. Ama bir keresinde bu öküzler tökezlemiş ve bu adam da düşebileceği endişesiyle sandığı tutmaya çalışmış. Tam o anda da yıldırım çarpmış, ölmüş. Peki, neden yıldırım çarpmış, evlatlarım? Yahudi'nin sandığı korumaya çalışması övülesi bir hareket değil miydi? Kutsal kitap," diye konuşmaya devam etmişti Möbius gerilimi arttırmak için bir ara verdikten sonra alçak ve etkileyici bir sesle, "kutsal kitap, bize bu adamın ölümünü, bir görevi haksız yere ele geçirmek isteyen bir kişinin cezalandırılmasına örnek olarak gösterir."

– Cemaat nefesi kesilmiş bir halde derin derin soluk alıyordu, arka sıradakiler ön sırada oturan Ziesen ailesinin gülümsediğini göremişti. En arkadaki Christian Nadler gülümsememişti, zira hiç gülümsemezdi. Ayrıca kimin kimi vurduğunu zaten umursamıyordu. Ama papazın kimi ima ettiğini biliyordu. İki oğlanın bir arabadan ateş edip Bakan Rathenau'u öldürdüklerini okumuştu: İşte mucizevi yıldırım çarpması dediği buydu. Çoğu ölümlü gibi ayakkabılarını tamir ettirmek zorunda olan papaz Möbius'a, temiz yürekliliğinin kanıtı masum, mavi gözleriyle bakarak onu dinlediğini göstermişti. Aileden ayrılıp kendi kulübesinde yaşamaya başladığından beri kazandığından fazlasını harcamıyordu. Sakatlık maaşını her ay kenara koyuyordu. Barışın üzerinden o kadar çok zaman geçmişti ki, çok olmasa da, epey bir para biriktirmişti. Ağabeyine bir kısmını borç olarak teklif etti, bu teklifle onu incitmekten korkuyormuş gibi titrek bir sesle. Utanarak ve çekinerek, herhalde başka bir çare yok, diye de ekledi. Kiracının da işleri çok iyi değildi; hem vadesi gelen kirayı hem de harman parasını aynı anda ödeyemediği için harman makinesini kullanma parasını borçlu olduğuna göre borcun silinmesini talep edeceği de açıktı.

Tam bu dönemde halden gelecek mal teslimatını beklemektense köye adam gönderen Berlinli bir otelci sayesinde çiftliğin işleri düzeldi. Otelci ekimde toplanacak bütün elmaları önceden kapattı. Bir akşam Wilhelm Nadler, bir tur attıktan sonra keyifli bir halde eve geldiğinde yanında yolda rastladığı yabancı bir delikanlı vardı. Elmaların aceleyle toplanması gerektiği için onu gündelikçi olarak işe aldığını söyledi. Delikanlı, bu iş için epey genç görünüyordu. Bir deri bir kemikti; son sınıf öğrencisiydi ve hasat için okuldan bir hafta izin almıştı. Babası savaşta ölmüş, annesi, ablaları ve enişteleri gölün arkasındaki çimento fabrikasında çalışıyordu. Annenin delikanlıyı gündelikçi olarak çalıştırmaktan başka çaresi yoktu ve köylülerden oğluna ürünle ödeme yapılmasını istiyordu. Markın değeri sarsılmaya başladığı için de ücreti para yerine ekmek, yumurta ve un olarak hesaplanıyordu. Böylece bütün aile, çimento fabrikasından aldıkları haftalık gibi hemencecik parmak-

larının arasından kayıp gitmeyen bir ücret almış oluyordu. Ayrıca delikanlı çalıştığı süre boyunca çiftlikte yemek yiyordu.

Paul Strobel adındaki bu delikanlı göründüğünden daha dayanıklıydı. Ama o kadar çok çalıştırılıyordu ki bazen yorgunluktan açlığını hissetmiyordu. Nadler'in çiftlik işlerine alışkın olan oğulları bu yabancı oğlanın tabağını sıyırmamasına pek şaşırıyorlardı. Delikanlının kepçe kulakları, yuvarlak, güleç gözleri ve güzel dişleri vardı. Annesi, ne olursa olsun çenesini tutmasını tembihlemişti ki hasat bitmeden köylüyle bozuşmasın. Wilhelm Nadler de, geçici ve pek bir zavallı da olsa, bir tür uşağa sahip olmakla tuhaf bir biçimde gururlanıyordu.

"Ağabeyiniz hoş, ama çok çalıştırıyor," dedi delikanlı, Christian'ın yanında kundura tamirci dükkânında otururken. Christian gülerek, "Yakında nasılsa kurtulacaksın ondan," dedi. Mutfaktayken yemekleri ve köylünün sözlerini sesini çıkarmadan yutan oğlan, burada pek gevezeydi: "Paskalya'da okulu bitiriyorum, sonra da Berlin'e gideceğim," dedi. "Orada kaynakçılık öğreneceğim." – "Aman dikkat et, orada da çok çalıştırırlar seni." – "Fark etmez, nasılsa en fazla sekiz saat çalışacağım; sonra istediğimi yapacağım." Christian cevap vermedi; köylülerin, Berlinli işçilerin saçma sapan taleplerine, küstah tembelliklerine, sekiz saat çalışmaya –sanki sekiz saat sonra inek sağmak veya ekinleri biçmek bırakılabilirmiş gibi– sövdüklerini duymuştu hep. Delikanlıya, eve gitmeden önce aşınmış ayakkabılarını gece tamir etmeyi teklif etmişti, gündüz ihtiyacı olacaktı çünkü. Bu yüzden de, "Ben de bu sekiz saat çalışmaya uysam ayakkabıların tamir olmazdı," dedi. "Şimdi bakın ama," dedi ufaklık; sakat Nadler'in dükkânında oturmaktan hoşlanıyordu; orada çiftlikte bulamadığı bir şeyi, bütün yaşıtları gibi, madeni bulan değnek misali, hoşuna giden bir şeyi bulduğunu hissediyordu. Bu şey, çiftlikte, sadece huysuz ve suskun Christian'da, onun ahırdan ayrılmış dükkânında vardı. "Bakın şimdi, ayakkabılarımı tamir etmeniz elbette güzel bir şey; ama bizler de birbirimizi aynı şekilde destekleriz." Christian bir şey demedi. Delikanlıdan hoşlanıyordu; ücretine denk, bir gram

bile fazlası olmayan, dolu sırt çantasıyla çiftlikten ayrıldığında üzüldü. Üstelik bu delikanlı, her ne kadar çocuksu da olsa, belki de çimento fabrikasında duyduğu, Christian'ınsa köyde daha önce hiç duymadığı sözler, garip düşünceler sokmuştu aklına. Bütün kunduracılar gibi Christian'ın da çekiç sallarken düşüncelerinin peşine takılacak vakti vardı.

Wilhelm kısa bir süre sonra kardeşinden yine bir şey istedi. Kira sözleşmesini iptal ettikten sonra artık yemi sağlamıştı, şimdiyse yemin yanına inek lazımdı; Liese'nin uzun süredir kabul etmesi için başının etini yediği plan artık hayata geçirilebilirdi. Gerçi Wilhelm önce bütün aletlerini yenilemek zorundaydı; ama hayvanlarının sayısını arttırırsa köylülerin şaşkınlıktan ağızları açık kalacaktı. Christian bir kere borç verdiyse, bir kez daha verebilir, diye düşünmüştü Wilhelm. Zaten Christian da, topallaya topallaya ahırdan mutfağa girdiğinde tam da inek pazarlığının ortasına düştü ve para vermeyi kendiliğinden teklif etti. "Şu Yahudiye bak, benden o kadar çok para istiyor ki," dedi Wilhelm, "otelciden alacağım elma parasını eklesem bile inek almaya yetmiyor." Christian başını salladı; tüccarın istediği fiyatı düşürmeyi denedi birkaç kere. İki eli paltosunun ceplerinde, alt dudağını ileri çıkararak fiyatta ısrar eden hayvan tüccarına ters ters baktı. Bunun üzerine Christian, kararlaştırdıkları taksitleri ödeyemezse ağabeyine kefil olacağını söyledi. Yaşlı Levi hayrete düştü; ne Yahudilerde ne Hıristiyanlarda böyle bir cömertlik görmemişti; ama Christian kefil olduğunu yazıya döküp verince geriye söyleyecek bir şey kalmamıştı. Wilhelm bu davranıştan daha da hoşlandı.

Daha sonra Christian, gözlerini öne eğip, ahırını tamirci dükkânı olarak kullanmasına izin verdiği için, bir şekilde ağabeyine müteşekkir olduğunu ima ettiğinde, Wilhelm, teklifi kabul etmekle yüce gönüllülük gösterdiğini sandı.

Liese yine çocuk bekliyordu, bu sefer doğru adamdan. Bazen sabahları hayvanlara yem verirken Christian'ın, ahırdan bir tahta duvarla kendine ayrılan bölümde topalladığını duyar; taburesini çekip bir çizmeye çekiç sallamasını dinlerdi. Christian, hâlâ

aileden uzak duruyordu, sadece bir kere seslendi ona: "Hey, Liese, şu yumurcağı getirsene!" Bunun üzerine Liese dükkâna girdi; bir bakışta, aslında Christian'ın durumunun hiç de kötü olmadığını gördü; pençelenmek ve yamalanmak için getirilen ayakkabı yığını, ona sakatlık maaşına ilaveten, tek başına yaşayabilmesini sağlayacak kadar para kazandırıyordu. Liese, "Hangisini?" diye sordu. Christian, çekicini sallamaya devam ederken yavaşça, "Elbette küçüğünü, ona yakından bakmak istiyorum," dedi. Bu arada kadın bir sandığın üzerine oturdu. "Bu çizmelerin arasında ne yapacaksın ki onu?" Christian sustu; kadın yerinden kalkmadı, kocaman karnına rağmen ayaklarını salladı, hatta dudaklarını büzüp ıslık çaldı. Christian ona baktı; sonra da işine gömüldü. Kadın, usulca ıslık çalarak, ta ki Christian konuşuncaya dek bekledi: "Merak etme, Liese; senin gibi bir kadın, benim gibi biriyle yatar mı acaba diye saçma bir düşünceye kapılacak değilim." Liese gözleri gülerek, "Ha, bilesin işte," dedi. "Yalnızca küçüğe bakmaya meraklıysan, o zaman hemen bir koşu alıp getireyim, çünkü bugün ilk kez patates toplamaya çıkacak, yaşı geldi artık."

Liese, eve gitti; kocasının büyük oğlanlarla dışarıda olduğundan emin oldu; beklerken bir süpürgenin kıllarını yolan çocuğu çekiştirdi. Çocuk dükkâna girdiğinde deri yamalarıyla oynamaya başladı. Christian bir şey demedi; sözüm ona ikisini de umursamadan, çekiç sallamaya ve çivi çakmaya devam etti.

Wilhelm nihayet ineği aldıktan sonra, çiftliğine şöyle bir çekidüzen vermek üzere Berlin'e gitti, gitmeden önce de "Levi'ye verdiğin gibi, ağabeyin Wilhelm'e kefil olduğuna dair bir senet yazsan diyordum," dedi Christian'a. "Fiyatı uygun bir şey bulurum da param yetmezse diye."

Christian, bakışının fazla mavi, fazla sert olduğunu bizzat hissetmiş gibi gözlerini indirdi; yüzünün kalanı neredeyse alçak gönüllü bir ifadeye büründü; gün gelir de Alman mahkemelerinin birinde ağabeyinin ona ne kadar borcu olduğunun anlaşılabileceği böyle bir teminatın hiç de kötü olmadığını, hatta başına gelebilecek en iyi şey olduğunu düşündü. Christian'ın sadece biriktirdiği

emeklilik maaşı yoktu, miras anlaşmasına göre, kardeşler toprağı aralarında bölmezlerse, Christian bir zanaat öğrenmek ve dükkân kurmak için payını alabilirdi, üstüne bir de yaşlılığını garantileyen bir hisse, ev ve yemek. Christian bütün bunların artık yazıya dökülmesini isterdi. Ağabeyi böyle soyut şeyleri önceden kestiremezdi. Christian'ın kâğıda neler çiziktirdiğine pek dikkat etmedi. Önemli olan ikisinin de imzasıyla birkaç makine parçasını taksitle alabilmesiydi. Wilhelm, tavuklarını, domuzlarını ve üstüne üstlük bir de fazladan patatesi çok uygun bir fiyata Berlinli alıcıya sattığında da Christian, parayı geri istemeyi düşünmedi.

II

Lenore, Lieven gittikten sonra her gün mektubunu beklemişti, oysa onun bir daha dönmeyeceğini biliyordu. Evin hizmetçileri, çok geçmeden onun günde iki kere sahanlığın köşesindeki bir pencereden postacının yolunu gözlediğini fark ettiler. Postacı da Eltville köyüne varmadan baksa, pencerenin arkasında Lenore'nin yüzünü, mektuplarıyla tarlalardan geçerken bir kilometre öteden onu izleyen ve beklemekten kuruyan gözlerini görebilirdi. Ama gelenler sadece Bay von Klemm'in iş mektupları ve yabancı işgal kuvvetlerine fark ettirmemek için sınırın ötesindeki birliklerle gizlice ve ihtiyatla bağlantı kuran arkadaşlarının mektuplarıydı. Bu arada Klemm, kendi şirketindeki çalışanları ve mühendisleriyle, hatta tek tek işçilerle, birlik listelerinde "Ren Kardeşlik Birliği" adıyla bilinen birlik akşamları düzenliyordu. Programları, en uzak Alman şehirlerindeki benzer birliklerle ortak özellikler taşıyordu. Eltville'de ve köyün etrafında çoktan Klemm'e ne tür mektupların geldiğini herkes öğrenmişti; çünkü akşamları meyhanede postacıyı sorguluyorlardı.

Lenore, Lieven'in el yazısını hiç görmemişti. Bir keresinde üzerine Lieven'in adresini kendi eliyle yazdığı bir mektup geri geldi. Kendisinin bile nedenini anlamadığı ve dayanmakta zorlandığı bu terk ediliş karşısında, gururundan vazgeçip ondan hayatta oldu-

ğuna dair zorla bir işaret almak istemişti. Yapmacıklı bir neşeyle Lieven'in övdüğü kitapları rica etmişti; ama mektup "Alıcının adresi bilinmiyor" notuyla geri geldi. Lieven, girdiği gibi hayatından çıkmıştı, bir hayalet gibi kayarcasına, geriye de Lenore'nin bilmediği birkaç fikir, garip alıntı, sevişme anısı ve kitap adı bırakmıştı. Klemm ona artık nasıl da kaba saba görünüyordu! Atılganlığı ve şakaları da saçmaydı. Klemm'in ani sarılmalarına kollarını kıpırdatmadan katlanıyordu. Klemm, bir keresinde kuzenine –adının önünde "von" bulunmayan kuzenini şirketine geçici temsilci olarak atamış, sonra da yetkilerini azaltmış ve bunu da ona neredeyse kardeşçe, içten bir açıklıkla davranarak telafi etmişti– "ne yazık ki Lenore, evlenmeden önce birçok şey vaat eden ama sonra çocuklarını aşklarına yeğleyen kadınlardan biri" demişti. Böylece eskiden cephe hastanesinde kendisini şaşırtan ve sonra da ilk ziyaretinde neredeyse telaşa düşüren Lenore'nin o ani duygu patlamalarını kendince açıklamış oldu.

Günün birinde sofradayken arkadaşı Ernst Lieven'in Polonya'daki isyancıların ayaklanmaları sırasında büyük bir başarı gösterdiğinden söz etti. Lenore, zaten solgun olan kadınlar ne kadar solabilirse o kadar soldu. Yüzü sadece iç dünyasında aydınlandı. Klemm, Lenore'nin normalde uyuşuk ev kadınlığının Ren Kardeşliği gecelerinde canlanmasına seviniyordu. Arkadaşlarının nişanlıları ve sevgilileri, ev sahibinin konuşmasını dinlemek için gelirdi; Lenore de konukseverliğini göstererek itibarını düzeltti. Konuklar çay, şarap ve pasta yiyip içerken sıkışık otururlardı. Becker de çalışma odasına çağrılmıştı. Klemm, kapımız herkese açık demişti. Toplantıları, Marksistlerin ileri sürdükleri saçma sapan sınıf ayrımı fikirlerine karşı birer gösteriydi. Kocasının emriyle kendisine de çay doldurmak zorunda kalan hanımefendinin hali Becker'in pek hoşuna gitti. Hatta çayı sırayla verdiği için önce kendisine, sonra da Direktör Schlütebock'a doldurması gerekmişti. Pek olmazdı ama bugün Schlütebock da gelmişti. Klemm, iş toplantısından sonra onu kalmaya ikna etmişti. Toplantıda Lüksemburg'ta şube açıp, bunları Fransız şirketleri olarak tescil

etmeye karar vermişlerdi. Böylece savaş tazminatı ödemelerinden veya bu ödemelerin kesilmesinin çıkarabileceği olası sorunlardan da kurtulmuş olacaklardı. Amöneburg'taki toplantı odasında tartışırken, rezil Versailles Antlaşması'nın bunca yıldır süren işleri bozamayacağı konusunda hemfikirlerdi. Sonra da Schlütebock'un arabasıyla Eltville'e gitmişlerdi. Becker izinliydi ve diğer katılımcılarla birlikte konuşmayı bekliyordu. Yaşını göstermeyen ihtiyar Schlütebock, parti arkadaşlarının "Ren Kardeşlik Birliğini" sık sık övdüklerini duymuştu; öyle ki Klemm'in beceri ve insan sarraflığıyla şirketinde kurduğu bu örnek girişimi bizzat görmeye karar verdi. Keyfi yerinde olduğu için de hemencecik kalmaya ikna oldu. Toplantıda Klemm'in yüksek ısıya dayanıklı katran yağına neden ihtiyacı olduğunu öğrenmişti; su geçirmezlik işlemi sırasında bitkiler bozulmasın diye; katran tropik ülkelerde değil ama güney Fransa'da bahçıvanlıkta kullanılacaktı. Schlütebock içeri girdiği sırada Klemm de konuklarına, Ren bölgesi insanlarında Alman yaşayışı çevresinde birleşmenin ve en doğudaki savaş bölgesine sürekli Alman gönüllülerini gönderme duygusunu canlı tutmanın ne kadar önemli olduğunu anlatıyordu yüksek sesle. Yazı masasının üstündeki haritanın bir noktasına bir bayrak dikti: Alman gönüllülerin saldırdığı Silezya'daki Annaberg, onlar için Taunus'taki Feldberg kadar önemli olmalıydı. Düşman, Almanya'yı doğuda Silezya'dan ve batıda Ren'den kıskaç içine almıştı. Londra Konferansından beri burada acısı çekilen yaptırımlar neyse, Yukarı Silezya'daki halk oylaması oydu. Kıskaç, Silezya'dan bir parça koparıp Polonyalılara verecekti; buradaysa Duisburg şehri önemsiz nedenlerle işgal edilmişti, Ruhr bölgesine girmek için de bahane aranıyordu. Ruhr'daki ve Silezya'daki madenler, kemikteki ilik misali ülkenin zenginliğiydi.

Becker arabayı yıkarken Lenore de kocasının yanına çıktı. Klemm çalışma masasında oturuyordu, sırtı Lenore'ye dönüktü. Lenore, haritada, altında sevgilisinin bulunduğunu hayal ettiği bayrağa baktı. Hatta istifini bozmadan "Adamlarımız şimdi nerede?" diye sormaya bile cesaret etti; Klemm de öylesine cevap verdi:

"Elbette yine Almanya'dalar; Polonya'da da kanlarıyla kazandıklarını halk oylaması ve anlaşmalarla kaybettiler ya." Ayrıca, "Sanırım Lieven de Doğu Prusya'da bir yerlerde; orada birkaç namuslu insan, bölükten kalanları çiftliklerinde ağırladı" diye de ekledi.

Klemm yarım saat sonra Amöneburg'a giderken şoförü Becker başını ona doğru çevirdi. "Efendim izin verirseniz, görüşümü söylemek istiyorum, efendim bugün öyle bir konuşma yaptınız ki tüylerim diken diken oldu." – "Hoşuna gitti demek, öyle mi Becker? Yukarı Silezya'daki karmaşada ikimizin de tanıdığı bazı eski arkadaşlar olayların tam göbeğindeydi. Teğmen Lieven yaralandı; eminim onu hatırlıyorsundur." – "Hatırlamaz mıyım!" dedi Becker. Klemm'in "ikimizin de tanıdığı eski arkadaşlar" demesi Becker'in gururunu okşamıştı. Ayrıca efendisinin aile mutluluğuyla ilgili bir sırrı yüreğinde sakladığı için de gurur duyuyordu.

Ama o hafta içinde Becker, kendi çapında basit olarak gördüğü meselelerin meğerse onun için bile gizli belalara yol açabileceğini öğrenmek zorunda kalacaktı. Ella'yla barıştıktan sonra, ona açıkça evlenmeyi teklif etmemiş olsa da onu nişanlısı olarak görüyordu. Mutfakta yemek yerken sadece, kendisi gibi, görev yapan askerlerin iyi günde ve kötü günde, her zorlukta mutlak sadakat gösterdiklerini iddia ederek böbürlenmişti; Ella'nın bu sözlerinden incinebileceği izlenimine hiç kapılmamıştı; üstelik kız öpüşmekten, Becker'in bahçedeki odasını ziyaret etmekten de çekinmiyordu. Günün birinde Ella mutfakta zırıl zırıl ağlıyordu; Becker içeri girdiğinde dışarı kaçıyordu; uşaklar kıkır kıkır gülüyordu; sonra Becker, kızın sanki başı ağrıyormuş gibi birdenbire başına bir örtü sardığını fark etti. "Gece de örtüyle mi uyuyorsun?" diye sordu bahçıvan. Becker kızı aniden yakalayıp başına uzandığında örtü ensesine düştü. Gür saçlarının yerinde yeller esiyordu. Danstan eve dönerken, diye açıkladı ağlayarak, güya bir Fransızla dans ettiği için birkaç hain oğlan ona saldırmış, saç örgülerini kesmişlerdi. Oysa Fransız sadece yolda ona laf atmış, kendisi de hızla uzaklaşmıştı. Fransızsa o utanmaz Fransızlığıyla kolunu kızın beline sarmış, köyden biri de bu hareketini görmüştü. Fransızı

döveceklerine oğlanlar kıza Fransız orospusu diye sövmüş, sonra da köyde yolunu kesmişlerdi. Herhalde yeterince dans etmediği kıskanç birkaç oğlan ondan öç alıp onu köyün yüz karası yapmak istemişti. Kız sevgilisinden teselli bulacağını umarken Becker ona buz gibi gözlerle baktı. "Hoşuma gitmedi, küçüğüm," dedi. Hatta ona sarılmak istediğinde dizini kaldırıp karnına vurarak kızı itti.

Mutfakta da sert bir tavırla, "Kimse bizden bir Fransız orospusuyla masaya oturmamızı bekleyemez," dedi. Bizzat evin efendisiymiş gibi "Tasını tarağını topla, defol," diye de ekledi. Ella yıkılmıştı. Kendini savunamayacak kadar da uyuşmuştu.

Evdeki hizmetçiler önce meraklandılar, ama Klemm çifti şoförün başına buyruk kararını, itiraz etmeden onayladıklarında da memnun oldular. Mutfaktakiler, özellikle hanımefendinin bu konuda iki erkeğe, yani kocasına ve şoförüne hak vermesini olumlu buldu; Ella'nın Klemmlerin evine ait olmadığı konusunda herkes hemfikirdi. İşgal edilmiş bölgede bulunan böyle bir ev tepeden tırnağa ak pak olmalıydı. Üstelik Ella'nın saçlarını kesen köylü oğlan Klemm'in kurduğu "Ren Kardeşlik Birliği"nin bir üyesiydi. Küçük hizmetçi kız da, benimkileri kesemezsiniz demek istercesine kalın örgülerini bir sağa bir sola sallıyordu.

Alman ve Fransız uzmanların Klemm'in evinde toplantı yapmasının önüne geçmek mümkün olmadı. Toplantıdan sonraysa evin her yanına adı sanı bilinmeyen bir merhemin yabancı, tatlımsı kokusu, yani Renlilerin iyi bildikleri yerleşimciliğin kokusu yayıldı; hatta arabanın koltuklarına bile sindi. Becker'in, hayatında ilk kez canı sıkkındı, çünkü büyük bir kabalıkla ayrıldığı kızın arkasından gizliden gizliye yas tutuyordu ve yabancı işgalin her bir izi, her bir sesi ve her bir kokusu, duygularını ne kadar gizlemeye çabalasa da kovulan kızın ahlaksızlığını hatırlatıyordu ona.

III

Lieven'in Yukarı Silezya'da bulunduğu bölükten geriye kalanlar, subaylara ve askerlere süresiz barınma imkânı sunan Gleim ai-

lesinin çiftliğine yerleşmişti. Ama süresiz derken de sınırsız kastedilmiyordu. Ev sahibiyle konuklar, konaklamanın geçici olduğu, öyle ya da böyle en kısa sürede sona ermek zorunda olduğu konusunda hemfikirdi. Nasıl ki Dünya Savaşı'ndan sonra yaralı, umutsuz, sakat, derinden sarsılmış bir halde eve dönenlerin, yeni bir imparatorluk anayasası, anlaşmalar ve yaptırımlarla her şeye bir çözüm gelebileceğine inanamadıkları gibi, şimdi de kana ve gerilime yol açan son olaylardan sonra her şeyin birkaç devlet adamının davranışıyla nihayet düzene girebileceğine kimse inanmıyordu. Son söz henüz söylenmemişti; hangi slogan uğruna olursa olsun birkaç ülkede, gençler kanlarının son damlasına kadar savaşmıştı. Gerçi Macaristan'da kızıllar ortadan kaldırılmıştı, ama sayısız şehirde sonu gelmeyen yürüyüşlerde kızıl bayraklar tehlikeli bir biçimde dalgalanmayı sürdürüyor, hatta Paris ve Londra'da bile işçi çocukları donan pencere camlarına orak çekiç işaretleri çiziyordu. Genç Sovyet hükümeti işgali geri püskürttü; tarih yazarlarına bir kez daha içte yaşanan değişimlerin genç halkları zayıflatmak şöyle dursun, daha da gerdiğini ve sertleştirdiğini gösterdi. Sovyetler Birliği Mareşali Budyonni'nin Varşova'ya kadar ilerlemesiyle Avrupa'daki başkentlerin hepsi dikkat kesilmişti; kızıllar paçavralar içinde ve çıplak ayaklarıyla gerçekten oraya kadar gelmişlerse kim bilir Batı'da ne kadar ilerleyeceklerdi. Kızıl Ordu Varşova önlerinde saplanıp kaldığında kimileri rahatlarken diğerlerinin korkudan soluğu kesildi. Yeni Polonya devleti taleplerini ileri sürdü. Alman Gönüllü Alayı Silezya'da isyancılara karşı savaşıyordu. Sonra çarpışmalar durduruldu. Sıra, tartışmalara, oylamalara, kararlara gelmişti. Birdenbire, yaşanan hayatlar, akan bütün o kanlar, bir gazete makalesi misali kansız formüllere sıkıştırılacaktı.

Kâğıt üzerinde alınan bu tür kararlara kimse inanmıyordu. Tarafların ortak yönleri az olsa da kuşkuları ortaktı. Hepsi de nihai, sıcakkanlı, gerçek kararı bekliyordu. Ama bir tarafta kimileri bütün dünya temelden değişirse kendi hayatlarının da değişebileceğine inanırken, diğer taraftakiler ancak, eskiden olduğu gibi korkulan ve muktedir bir Alman İmparatorluğu yeniden doğdu-

ğunda hayatlarının değişebileceğine inanıyordu. Tarihteki adıyla Kutsal İmparatorluk ve bu Kutsal İmparatorluğun, Alman ulusunun vatandaşı olmak, işte ancak o zaman bütün bu fedakârlıklara değerdi.

Bu arada Lieven'in bölüğü için, bir tür barakalar köyü kurulmuştu; barakalar birkaç yüz küçük köylünün yaşadığı, tren istasyonu da bulunan küçük Bannwitz köyüne çiftlikten daha yakındı. Genç Gleim, seferberlik bittikten sonra Gönüllü Alayına katılmıştı. Çiftliğiyse hiç beklenmedik bir dizi ölüm sonucunda ona miras kalmıştı. Gerçekten yakında darbe yaşanacaksa çiftlikte kalan askerler, kızıl çetelerinin doğal bir felaketi andıran taşkın ve azgın baskınlarına karşı siper olurdu. O gün gelinceye kadar da askerler, hasat dönemi ve acele işlerde yabancı ve yerli işçilere karşı iyi bir denge oluşturuyordu.

Subaylar çiftliğin bir kanadında yaşıyorlardı; burada sayısız odanın yanı sıra bahçeye bakan kocaman bir ortak salon vardı. Bu kanat eskiden ana binaydı, sonradan genişletilmişti. İnşaat sırasında da, üsluptan uzaklaşılıp sayısız süslemeler kullanılmıştı; bunların birçok örneği Büyük Friedrich'in Potsdam ve Sanssouci'de yaptırdığı saraylarda görülebilirdi. Kemerli pencerelerden oluşan uzun cephenin orta penceresi iki Korint üslubundaki sütun arasında açık duruyordu; diğer iki penceresi de çöldeki seraplar gibi sapa, dalgalar halinde parlayan bu ıssızlıkta hiçbir işe yaramayan bir hülya gibi hafifçe uzanıp son buluyordu. Binanın dar tarafındaki ana giriş yerine bahçeden eve girerken Lieven bunları düşünüyordu. Genç Gleim'den ortak salonda kullanmak üzere çeşit çeşit eski mobilya, telli çalgı, saat, oyun masası ödünç almıştı. Salonda oyun oynayan, kitap okuyup içki içen arkadaşları onu neşeyle karşıladı. Kolu askıdaydı; sanki kendini eve gelmiş gibi hissetti; Lieven, ister bir otel odası, ister bir tren vagonu veya bir çiftlik olsun, o anda yolu artık nereye düştüyse oraya damgasını vurur ve yanındaki insanları da buna alıştırırdı.

Bugün Lieven onuruna bir şenlik veriliyordu; salona da bizzat Gleim gelecekti, hem de ev sahibi olarak değil konuk olarak,

onunla birlikte ailesinin üyeleri ve çevredeki çiftlik sahiplerinin aileleri de. Gleim'in asker konukları, şenliği kendi paralarıyla düzenlemişlerdi, çünkü barınma ve yemek sağlayan Gleim, askerlerin cep harçlıklarına katkıda bulanacak kadar gelir elde etmiyordu topraklarından. Gerekli yardım, imparatorluktan, bu Gönüllü Alayının henüz hizmetlerine son verilemeyeceğini anlayan kimi milliyetçi gruplardan geliyordu. Lieven, çiçekleri, sofra düzenini ve hepsi planına uygun yapılan diğer hazırlıkları kontrol etti. Askerlerin keyfi yerindeydi; birkaç güzel kadının gelmesini ve dans etmeyi bekliyorlardı. Lieven, bir bahaneyle şenlik başlayıncaya kadar bir saatliğine oradan ayrıldı.

Süslenen salonda askıdaki kolunun iç bayıltıcı kokusunu duydu; neredeyse kendini evinde sandı. Davet edilen aileleri; kimin ne diyeceğini, nasıl görüneceğini biliyordu. Arkadaşları şenlikten büyülü bir başkalaşma bekliyormuş gibi görünüyordu; ama büyü diye bir şey yoktu. Böyle büyülü şenlikler de yoktu. İnsanları büyüleyen tek şey tehlikedir, diye düşündü Lieven; işte ancak o zaman başka türlü görünürler, ancak o zaman. Savaşta bütün bu heriflerle yaşamaya dayanılabilirdi, Baltık'ta, Ruhr'da ve Polonya'da. Şimdiyse kemikleri eski mobilyalar gibi gıcırdamaya başlamıştı bile. Belki de Lieven'in en çok cömertçe sunulan bu konukseverliğe ihtiyacı vardı, ne de olsa ne evi, ne de ailesi vardı; ama bir zamanlar arkadaşları olan bütün bu yaşlı yüzlerle, kuş uçmaz, kervan geçmez bu çiftlikteki hayat dayanılır gibi değildi.

Şenliğin başladığına işaret eden bir sürü ses duydu: Lütgens'in en sevdiği müzik, kahkahalar, bir arabanın korna sesi... Kolu askıda olduğundan seyis yamağı ata binmesi için ona yardım etti. Atıyla uzaklaşırken geride kalan evin pencerelerindeki ışıklarla gölgeler şenlik havasına bürünmüştü. Lieven, buradan bakınca hepsinin ne kadar sıkıcı olduğunu unutmam işten bile değil, diye düşündü. Bir tarihte kibirli bir savaşçı takımıydılar; sonra kaderin bir araya getirdiği, şimdiyse can sıkıntısı yaratan bir gruptular.

Köye sürdü atını; istasyondaki bir meyhaneye oturdu, ama burasının bile hayatında gördüğü en sıkıcı meyhanelerden biri oldu-

ğunu hemen anladı. Bir süre sonra çuvallarını taşıyan iki köylü içeri girdi; birer bira içtiler; gözlerini Lieven'e diktiler; karşılıklı izlenimlerini paylaşırken kunt kafaları birbirine dokunuyordu. Sonra Lieven'in tanıdığı bir adam girdi içeri; Gleim'in Schubhut adlı kâhyası; Lieven'e kolunun nasıl olduğunu sordu. Ama Schubhut yanına oturmasına rağmen Lieven, susup kâhyanın söze başlamasını beklemeye karar verdi. "Kızım gelecek, o yüzden geldim buraya; Stettin'de okula gitmişti. Karım savaş zamanında öldü, bir kızın benim gibi yaşlı bir babayla geçireceği bir hayat değil bu." Bıyıklı, askerce sert yüzünde çok genç, pırıl pırıl gözleri vardı. "Özür dilerim, teğmenim, istasyonda beklesem daha iyi olacak; ama paketimi burada bırakabilirsem sevinirim," dedi. Lieven, arkasından baktı. Bu ihtiyar neden bu kadar keyifliydi acaba, hiç yerinde duramıyordu bugün? Ha, anladım, diye düşündü hemen sonra. Tren, istasyona girip durmuş, hemen sonra da hareket etmişti. Schubhut bu sefer yanında kızıyla geldi. Yaşı ya on beş, ya on altıydı. – Doğa, insanın endamlı genç kızları nerede bulabileceğine dair bir kılavuz hazırlamadı, diye düşündü Lieven; endamlı kızlar antik Atina'nın tekelinde değillermiş, Doğu Prusya'nın tren istasyonlarından birinde de bulunabilirlermiş meğerse. – Uzun ince bacaklı, küçük memeleri belirmiş kızın, şakaklarından aşağı sarkan olağanüstü gür iki saç örgüsü vardı. En sıradan özelliği olan ortadan ayrılmış saçı ve kırmızı mavi çiçekli giysisi, sanki özenle düşünülmüş gibi ona tam uymuştu. "Şimdi de paketimi öbür yöne giden trene götürmeliyim", dedi Schubhut, "bu yüzden de birkaç dakikalığına kızımı size emanet ediyorum." Kız, Lieven'i sakin sakin süzdü. Bakışı, babasınınki gibi parlaktı. Lieven, ona saniyeler boyunca baktı; uzun suskunluğu kızı rahatsız etmemişti hiç; sanki bir manzara veya kuşmuş gibi yüzüne dik dik bakılmasını da umursamadı. Lieven, "Çocukken, bir masal kitabı vermişlerdi, eminim size de hediye etmişlerdir: Grimm Masalları," dedi. "Bu kitapta, bir cadının kuleye kapattığı bir kızı anlatan bir masal vardı. Kız, geceleri başını dışarı uzatır, sevgilisi de güçlü saç örgülerinden yukarı tırmanırdı." Cevap olarak kız, "Ooo, eminim

canı çok acımıştır," dedi. – "Sanmıyorum; örgüleri sizinkiler kadar uzun ve güçlüydü. Yıllarca örgülü kızı hayal ettim; sanırım her zaman da onu özledim." – "Peki, aradığınızı bulabildiniz mi?" – "Üç dakika önce; oysa onu aramaktan vazgeçeli çok olmuştu." Kız, örgülerini başının arkasına yeterince hızlı atamadı, Lieven birini yakalayıverdi. Örgüyü bileğine öyle çabucak sardı ki kız, başını öne eğmek zorunda kaldı. Sonra iki örgüsüne kavuşup da onları sırtına savurduğunda kız, "Elinize ne oldu?" diye sordu. – "Bir mayın döşemiştik, Polonyalıların üssünü havaya uçurdu. Sanırım babanız çoğunu anlatmıştır. Sonunda bizi burada konuk ettiler, her şeye rağmen ülkeden çıkmak zorunda kaldığımızda." – "Neden çıkmak zorunda kaldınız?" – "Düzmece bir halk oylaması yüzünden. Bunun üzerine müttefikler arası komisyon, ülkeyi Polonya'ya hediye etti." Hızlı hızlı anlatmaya başladı. Kız gözünü kırpmadan ona baktı, anlattıklarını zihninde canlandırırmış gibi. Aklına o kadar çok şaşırtıcı olay, gözlem geldi ki Lieven'in, sanki kendi hayatı yerine birçok başka hayat da yaşamıştı. Hoşuna giden bir şey güç alanına girdiğinde hep böyle hissederdi.

Schubhut döndü. Kızını gördüğünde yaşadığı sevinçle gözlerinin kenarları kırıştı. Dışarıda bekleyen arabasına paketleri ve kızını yerleştirdi. Dizginleri eline aldı. Lieven de atını yanlarında sürdü.

Kız babasıyla yer değiştirdi, çünkü okulda geçirdiği beş aydan sonra arabayı kendisi sürmek istiyordu. Tarla yolunun ana yoldan ayrıldığı noktada Lieven'in sapması gerekirdi. Çiftliğin önüne gelen konukların arabalarının seslerini duymaya başlamıştı bile. Ama arabanın yanında kâhyanın evine kadar gitti. Atın sarı kahverengi yelesi; ufka kadar uzanan topraklar, akşam karanlığının bulutlara çizdiği kırmızı izler; kızın geriye attığı başı, şakaklarından sallanan örgüleri, ah ne güzeldi bütün bunlar. Bir de gelen konukları selamlayan müzik. Daha önce sıkıcı bulduğu yer, kızın eve dönüşü uğruna hazırlanan sahneydi şimdi. Kâhyanın evinin önünde durdular. Yeşil panjurlar ve yabangülleri, sahne için hiçbir şey unutulmamıştı. Koşumların çıkarılmasına yardım etti.

Yardımcı kadın gelenler için sofraya kahve ve pasta hazırlamıştı. Lieven'e de servis açıldı. Kızının güzelliği böylesine seçkin bir konuğu evine çektiği için Schubhut mutlu ve gururluydu. Lieven'se kızın durgun gençliği yanında kendini sofrada dışlanmış ve yabancı hissetti. Sonunda Schubhut masayı köşeye itmeye yardım etti de, dans etmek için yer açıldı. Lütgens'in çiftlikte konuklar için çaldığı vals, çiçekli perdeler arasından loş oturma odasına sızıyordu. Kız başını kaldırıp Lieven'e kısaca baktı, lambanın ışığı gözlerine ve dişlerine yansıdı. Beni yarın beklesin, diye düşündü Lieven, bugünlük bu kadarı yeter. Kızı küçük bir çocuk gibi koltuk altlarından tutup babasının dizlerine oturttu. Schubhut da piposuna dalmış halde keyifle dansı izlemişti. Gururlanıyordu, oyun hoşuna gitmişti.

On dakika sonra Lieven arkadaşlarının Gleim'in konuklarıyla eğlendikleri salona girdi. Geç kaldığı için gülerek azarlandı. Lieven'in içeri girmesiyle şenlik yeniden canlandı, sanki sönmüş bir ateşe yeni odunlar atılmıştı. Yine aynı vals çalıyordu; Lieven kadın yüzleri, çıplak omuzlar gördü. Kadınlar belki pek güzel, belki pek çirkindi. Her sevdaya eşlik eden sihir, sayısız kelimede ve bakışta dağıldı. Sihre susamış konukların her biri, nereden kaynaklandığını bilemese de ondan kendine de bir parça bulaşsın istiyordu. Zayıf, alçak gönüllü Gleim, Lieven'i birkaç arkadaşıyla tanıştırdı. Lieven'in, konuklarını düşünmeye iten garip ve şaşırtıcı cevaplarıyla da gurur duydu.

Hazır konuklar buradayken Gleim, ertesi sabah için bir toplantı ayarladı. Sadece birkaçı gece eve döndü, çoğu hafta sonu için geniş ana binada kaldı. Gleim'in bakanlık müsteşarı kayınpederi uzun uzun konuştu. Konuşmasının, zihniyetinden farkı yoktu: Giriş, gelişme ve sonuç. Lieven yüzlere tek tek baktı. İşte bunlar fikir arkadaşlarım, diye düşündü, burada konuğum, bakanlık müsteşarı da müstakbel kayınpederim olabilir. – Kızın nasıl beklediğini hissetti, herhalde odasında oturmuş çoktandır tarla yolunu gözlüyordu.

Öğlen geç vakit kâhyanın oturma odasına girdiğinde kıza bakıp hissettiği şeyin doğru olduğunu anladı. Dün nüfuz edilmez görünen sükûneti çoktan dağılmıştı. – İhtiyar, tarım işçilerinin yaşadıkları yere gitmek için onları yalnız bıraktı. Tarım işçileri, birkaç bin askerin çiftliğe yerleştirilmesi maaşlarını etkileyeceği için, kâhyaya isteklerini bildirmişlerdi. Gleim, onlara kâhya aracılığıyla, yurtsuz kalan askerlere sadece kullanılmayan bir arsanın gönüllü olarak yerleşmeleri için bırakıldığını açıkladı. Kâhya döndüğünde konuğu aynı sandalyede oturuyordu. Kızı saçlarını örmek için çabucak dışarı koşmuştu. Geri döndüğünde de lamba ışığının aydınlattığı yerin en kenarına oturdu bir şeyler dikmek için. Babası akşamüstünün nasıl geçtiğini anlattı; sınır koruma için yukarı topraklardan gelen kişilerin gerçekten de buraya yerleşmelerinin gerekli olup olmadığını yüksek sesle sordu. Ne kadar kalacaklardı? Ne de olsa alay er geç tekrar ayaklarının üzerinde duracaktı. Köşeli kafasına Lieven'in sabah toplantısında duyduğu söylentiler sızmıştı. Devrimden de tekrar söz edildi. Ne işine yarayacaktı bu? Belki de Gleim'in verebileceği daha iyi bir maaş... Ücretler konusunda çenelerini kapatmak zorunda olan adamları bir daha sorun çıkarmayacaktı. Veda ederken Lieven sırtını babaya döndü ki bir kez daha kızın örgülerini hızla yakalayabilsin diye.

Değirmenin arkasındaki bir çukurda buluşmak üzere randevulaştılar. Önce Lieven, bu buluşmaya gitmemeye karar verdi. İlk umutsuzluk anından sonra kız teselli olurdu ve Lieven de, onu ilk kez istasyonda gördüğü gibi hatırlayabilirdi: hayatında gördüğü en güzel ve en sevimli şey olarak. Evet, ama şimdi en sevimli şey bir gıdım daha az sevimliydi. En genç olan bir gıdım yaşlanmıştı. Lieven artık onun hayatından çıkamazdı. O zaman da akşamüzeri anlaştıkları yerde beklemek daha iyiydi. Kız rahat, dimdik adımlarla geldi, gururlu ve sakindi, Lieven yüzünü ayırt edemediği sürece. Keten elbisesi serin ve temizdi; Lieven'e dayandı, sonrasındaysa kırış kırıştı. Ardından da kız örgülerini açıp tekrar örerken o da elbisesini sürekli düzeltip durdu.

Sonraki günlerde Lieven bazen beklendiğinden daha erken, bazen de daha geç geldi. Kızın sakin, dik yürüyüşünü izledi. Geç kaldığında gözlerinin korkudan kuruduğunu, etrafındaki yeşillikleri yolup durduğunu gördü. Sonra eve bir gramofon getirdi. Mürebbiye konuk için güzel yemekler hazırladı. Schubhut bazen, "Savaş ne zaman başlayacak yeniden?" diye soruyordu. Kız da Lieven'in umursamadan verdiği cevabı yüzü asılarak bekliyordu. "Henüz başlayacakmış gibi görünmüyor." Burada, dışarıdan gelen konukların, hakkında korku hikâyeleri anlattıkları enflasyon henüz pek hissedilmiyordu. Mürebbiyenin masaya koydukları, çiftlikte yetişiyordu.

Lieven aniden gelmemeye başladı. İhtiyar, kızına "Nerede kaldı?" diye sordu. "Bozuştunuz mu?" Kız başını hayır anlamında salladı. İnsanı merakta bırakan da buydu zaten, hiç kavga etmemişlerdi.

Çiftlik evinin subay kanadında küçük Lütgens, "Küçük Schubhut'u kaçırdın galiba, Lieven, öyle mi?" diye sordu. "Dün onu dans ederken görecektin." – "Anladık", dedi Lieven. Lütgens de, "Sonunda birine âşık oldun galiba. Gelin olmasın?" Gleim'in müstakbel karısına, yani bakanlık müsteşarının kızına gelin diyordu herkes. Kız pek bir hazırcevaptı ve buralara göre pek şık giyiniyordu. Lieven uzun süre uyumadan yattı yatağında. Kızdan çoktandır hoşlanmıyordu. Sadece, onun sürekli, anlamsız bekleyişini hissediyordu. Bu his de onu şefkatten daha fazla büyülüyordu. Etrafındakiler kızı birden dizginlenemediği için ihtiyar Schubhut'un ne yapacağını bilemediğini anlatıyorlardı. Kız hiçbir eğlenceden geri kalmıyormuş, nerede dans varsa oradaymış, yabancı tarım işçilerinin, kimsenin yaklaşmadığı yerleşiminde bile.

Lieven, kızı köyde bir grup kaba saba oğlanla gördü. Kız pişkin pişkin bakmak isterken ümitsizliğini açığa vuran bir bakış atmıştı ona. Bu bakış da, Lieven'in yüreğine, çoktan öldüğünü, hiçbir duygunun erişemediğini sandığı noktaya kadar battı. Kız üzerinde bıraktığı etkinin henüz kaybolmadığını ummuştu, ama emin

de olamamıştı. Kendi varoluşundan emin olmak için hayatının bir başkasını etkileyebilmesine ihtiyacı vardı. Herkes ima ettiğine göre o da "geline" kur yaptı. Bu yüzden de Lieven gideceğini söylediğinde Gleim hiç de üzülmedi. Yıl içinde konukların kaldığı bölümden bir sürü insan ayrılmıştı. Kimi, geçici de olsa ailelerini görmek istemiş; kimi de yakında tekrar ihtiyaç duyulabilecek gizli gruplarda görev almak üzere Berlin'e gitmişti. Bu gibi durumlarda her zaman olduğu gibi bizzat çağrılıncaya kadar Gleim çiftliğinde beklemek isteyenler de vardı. Yitip unutulduklarını düşünemiyorlardı. Ya Ren'e ya da Silezya'ya sefer yapılmasını bekliyorlardı.

Tam da bu sırada Otto Lieven'in yeğenini çağırması iyi olmuştu. Borç aldığı parayla birkaç saat uzakta bulunan Baltık Denizi kıyısında bir toprak kiralamıştı. Baltık'ta, aldığı ağır yaralar epey iyileşmişti ve ailesi olmasa da hâlâ ailenin en büyüğüydü. Lieven en kısa zamanda geleceğini yazdı. Ayrıca hayatındaki tek akrabayla yeniden bir araya geleceği için çok sevindiğini de yazdı, ama bu pek doğru değildi.

IV

Marie, Emilie Hala'nın yardımıyla kendine evde yapacağı bir iş bulmuştu. Avludaki atölye haftada bir, bir şirkete teslimat yapıyor ve bu şirket de sayısız atölyelerden gelen malları büyük bir mağazaya yetiştiriyordu. Mağaza, şirketle uzun pazarlıklardan sonra dolar kuru üzerinden ödeme konusunda anlaşmıştı ve küçük atölyelerin sahipleri, şirketi, kendilerine de aynı şekilde ödeme yapmaya zorluyordu. Avludaki kadın çalışanlar paranın değerine hiç yetişemiyordu; ödemeler yapılıncaya kadar bir-iki gün, en iyi durumda da birkaç saat geçiyordu; bu süre içindeyse paranın değeri hızla düşüyordu. Kadın, evde maaşı beklemiş ve adam da eve gecikmişse, kadın aynı akşam değil de ancak ertesi sabah fırına giderse, bir somun ekmeğin parası ancak birkaç küçük ekmeğe yetiyordu. Pazar günü için planlanan et kızartması bir pirzolaya dönüşüyordu. O anki etin parasıyla, yeni mark kurundan sonra

yalnızca bir kilo kemik alınabilirdi ve bu kemik de ancak çorbaya ve çocukların kemirmesine yarardı.

Marie evde halası için birkaç yüz düğme veya birkaç metre kurdele dikebildiğinde parasını kocasından daha önce alıyordu; avluda ödemeyi bekleyebilir ve şimdi de uzakta çalışan Geschke eve gelmeden avludan hemen kasaba veya fırına koşabilirdi. Bazen Marie geceleri çalışırdı, Emilie sabahın erken saatlerinde süt ve ekmek için para versin diye.

Emilie'nin her tür erkekle ilişki kurabilmesi avludaki bütün işçiler için bir nimetti. Hem şirketin arada bir ortaya çıkan, neşeli ve komik satış elemanıyla hem de aksi, neredeyse soğuk bir kişiliği olan atölye sahibiyle çok iyi anlaşabiliyordu. Ona güveniliyordu; koruduğu kızlardan hiçbiri kovulamazdı. Pazar günü pişirmek üzere, fiyatı gece yükseldiği için kahve alamadan dönen ve ağlamak üzere olan yeğenini teselli etti. Banknotların üzerindeki rakamların ne anlama geldiğini kimse anlamıyordu, insanlar milyon ve milyar sayılarının Tanrı'nın kudreti altındaki yıldızlar için kullanıldığını duymuştu. Oysa şimdi bu sayılar kirli kahverengi kâğıtlar üzerinde dolaşıyordu şu ölümlü günlerde. Geschke, vefat eden ilk karısının banka hesap defterini gizlice saklamıştı; o bile oradan buradan biriktirdiklerinin nasıl yüz marka kadar yükseldiğini anlayamamıştı. Belki de karısı, Geschke hâlâ siperdeyken, kendisini kötü hissettiğinde, belki de gribe yakalanıp ölümü beklerken son bir kez biraz daha kazanmak için bir apartmanın merdivenlerini silmiş ve parasını yüz marka tamamlamıştı. Geriye böyle bir miras bırakabildiği için duyduğu gurur belki de onu ölüm döşeğinde teselli etmişti; belki de kocası ve çocukları için geriye en azından böyle bir iz bırakabileceğini düşünmüştü. Bu paranın birkaç gün içinde erimesi, Geschke'yi büyük bankaların batışından daha çok üzmüştü. Artık hiçbir değeri olmayan bu küçük defteri göğsünün üzerindeki cebe soktu. Zemin kattaki Bensch'in alayla ve umutsuzlukla yaptıklarını asla yapamazdı: Adam parayı bankadan çekip, değersizleşti diye tuvalette bir demir çengele asmıştı.

Marie, tıpkı merhum kadın gibi çocukları beslemek için elinden geleni yapıyordu. Kendi oğlu doyacaksa, o zaman Geschke'nin üç çocuğu Paul, Franz ve Helene de doymalıydı. Oğluna babasının adı Hans verilmişti – rastlantı bu ya iki büyükbabanın da adı Hans'tı. Kendi ailesinde yeni doğanlara ölülerin adını vermek adetten olsa da Marie, o zamanlar Erwin adını önermekten çekinmişti. Oğluna fazladan bir parça ekmek kesmekten veya kardeşlerinden gizli şeker vermekten çekiniyordu. Oğlu o kadar zayıftı ki kaburgaları tek tek sayılabiliyordu. Bir deri bir kemik kaldığı için tilkiyi andıran yüzü daha da sivri görünüyordu; çenesinde bir çukur ve alnında da iki kabartı vardı, tıpkı sevgilisi Erwin gibi. Öfkelendiğinde veya güldüğünde gri gözlerinde aynı kıvılcımlar uçuşuyordu. Hans, en çok da annesinden uzakta Geschke'nin ortanca oğlu Franz'la inşaatlara gitmeyi seviyordu. Marie'yse en büyük üvey kardeşi gibi mutfakta oturup düğmelerle oynamasını tercih ederdi.

Geschke, akşamları yedikleri yetersiz yemekte, sık sık bugünleri bilseydi herhalde çocuğu doğurmak için bu kadar uğraşmazdı diye düşünürdü. Ama böyle düşüncelere kapılmak kötüydü. Dünyanın gidişatında çocuğun bir suçu olmadığı için onu dizlerine oturtup havada sallardı. Marie de artık eskisi kadar güzel değildi; yıl içinde yaşadıkları, ona hastalıklardan ve doğumlardan daha çok çektirmişti; ama alnı ve saç dipleri hâlâ biraz parlıyordu. Geschke, bakkala baktığında sayısız başlar arasındaki özellikle bu ince ışığın hayatının bir parçası olduğuna seviniyordu.

Geschke'nin evde olmadığı ve çocukların da uyuduğu bir akşam Emilie Hala Marie'yi ziyarete geldi. Kapıyı esrarlı bir biçimde arkasından kapatıp ayak parmaklarının ucuna basa basa Marie'nin ütü yaptığı masaya geldi. İleriye doğru uzanmış boynu, parlayan gözleri saklanması ve müjdelenmesi gereken bir şeyden söz etmek istediğini anlatıyordu. "Marie, seni soran bir adam gelmişti. Adresimi nasıl buldu, bilmiyorum; çok ısrarcıydı. Sekiz düzine düğme iliği teslim etmek üzere yarın sabah geleceğini söyledim ona."

Marie, boğuk bir sesle, "Konuşurken bir gözünü kısıyor mu; sol kaşından saçına doğru bir yara izi de var mı, sarışın mı?" diye

sordu. "– "Evet, sarışın", dedi Emilie. "Ama yara izi var mı, fark etmedim. Gözünü kısıyor mu, ona da pek dikkat etmedim."

Marie, bütün gece uyuyamadı. Erwin'in, mezarda değilse geri döneceğini biliyordu. Çoktan ölmediyse sürekli ona seslendiğini duymuş olmalıydı. Bekleyerek onu yanına getirmesi mümkün olmalıydı. Belki son günlerde insanın hayatındaki en değerli şeyi beklediği şekilde beklememiş olabilirdi onu. Belki de yaşadığı bütün endişeler ve güçlükler yüzünden beklerken ona sadık kalmamış, yabancı insanlara bağlanmış olabilirdi; şimdi kendisine bunca iyilik gösteren bu aileden kurtulması gerekebilirdi. Kendisinden başka bir anneleri olmayan üç çocuktan vazgeçmesi gerekecekti; Geschke de eskisi gibi huysuz olacaktı. Mutluluğu her ne kadar beklenmedik, sıcak ve şaşırtıcı olsa da, sevgilisinin sanki gereğinden uzun ortada görünmemesi, içinde bir yerlerde bir acıya yol açıyordu; yoksa çocuğu elinde, alıp başını gitmesi gerektiği kesindi. Herkesi yüzüstü bırakacağı için pişmanlık bile hissetmiyordu; en fazla "Nasılsa her şey yoluna girer" ya da "Keşke fasulyeleri suda bekletseydim" diye düşündü.

Ertesi sabah oğlan evden gitmesin diye bir sürü dolap çevirdi. Bir ara oğlanın kaçıp gitmeyi başardığı avluya koşarak indi; oğlanı zorla yukarı çıkardı, yeni yıkanmış bir kıyafet giydirdi ve elinden tutup dışarı çıktı.

"Geldi bile", dedi Emilie. "Oğlanı neden getirdin ki?" diye de ekledi. Konuk ayağa fırladı. Ortadan ayrılmış saçları, kolalı yakası ve bir kravatı vardı. Marie, çocuğu kendine çekti. Emilie, merakla titreyen burun delikleriyle bir ona, bir adama baktı. Konuk, "Tanımadınız mı beni, Fräulein Marie?" diye bağırdı. "Özür dilerim, Bayan Geschke diyecektim!" Marie konuşmadığı için de sözüne devam etti: 'İtiraf etmeliyim, ben de evlendim. Karım şu anda nerede olduğumu bile bilmiyor. Korkarım beni buraya çeken şeyin ne olduğunu tam olarak anlamaz; eminim burada aşk değil de sadece duygularımın söz konusu olduğunu söylesem, bana inanmaz. Oysa tersidir doğru olan, genel kanıya göre, kadınlar somut şeylere inanırken biz erkekler pek bir romantik oluruz. Bir gün tesadüfen

uzaktan buraya girdiğinizi görmüştüm; o zaman eskiden burada oturduğunuz aklıma geldi. O zamanlar beni çok etkilemiştiniz Bayan Geschke. O zamanlar ikimiz anlaşamasak da artık mutluluğu bulduğunuza sevindim."

Marie, önünde duran adamın bir gün Belle-Alliance meydanında ona evlilik teklif edip hamileliğini sona erdirmesini söyleyen adam olduğunu hatırladı. Canlı sarı saçlı, enflasyona rağmen bu arada biraz şişmanlamış olan bu genç insan ona bir hayalet gibi geldi. Ölesiye yorgundu Marie, üstelik Erwin'in ilk kez yanına gelmediği akşamki kadar üzgündü. Birden bu yabancı insan, ona bekleyişin ne kadar anlamsız olduğuna dair inkâr edilemez bir kanıt gibi göründü. Şık ve canlı, rengârenk bir kravatla süslü bu haliyle, mezarın üzerinde kanatlarını komik komik çırpan bir ölüm kuşu gibi göründü.

Uykusu gelen çocuğu kanepeye yatırdı; düğmelerle ilikleri saydı; yabancı adam da sessizliği ve açık renkli saçlarıyla başta onu hayal kırıklığına uğratan, ama şimdi tekrar çekici gelmeye başlayan Marie'nin eğik yüzünü gizli gizli süzdü. Emilie çabucak kahve getirdi ve iki konuğunu lafa tuttu, ne de olsa bu işte ustaydı; kendi kendine belki de bu adamın yeğeninin o zaman kurtulduğu çocuğun babası olduğunu düşündü.

Marie, yeni işini yetiştirmek için o gece uyumadı; arada bir gizlice Franz'la aynı yatakta olan çocuğunun yanına gitti. İşaret parmağını kaşlarının üzerinde gezdirdi; sabaha karşı da yattı. Geçen akşam aynı anda nasıl mutluluk ve anlaşılmaz bir huzursuzluk hissettiyse, bu sefer de ümitsizliğine ta derinden bir tür huzur eşlik ediyordu. Demek ki bu yabancı aileyi yüzüstü bırakmak zorunda değildi. Ertesi sabah, erkenden çeyrek bir salam almak için dışarı çıktı, öğlene kadar fiyat yükselebilir, o da satın alamayabilirdi. Marie'nin hazırladığı sandviçleri gördüklerinde arkadaşları, Geschke'nin genç karısından dolayı çok şanslı olduğunu düşündüler.

Kendisi de şanslı olduğuna inanıyordu. Yine işten çıkarıldığında, Marie, canı sıkılmış görünmedi. Halasının atölyesine daha

fazla düğme ve kurdele dikti sadece. Geschke iş bulma kurumundan eve geldiğinde kafasını sorarak kaldırır, gür kirpiklerinin gölgeleri sessiz yüzüne vurur, hiç şikâyet etmezdi.

Nihayet iş bulduğunu söylediğinde de değişmedi. Siemens İnşaat Birliği için taşımacılık yapan bir şirkete girmişti. Kuzey-Güney metrosu, Seestrasse'den Tempelhof'a kadar inşa ediliyordu. Hat ilerledikçe Geschke'nin de işe gitmek için yolu uzuyordu; saatte seksen sekiz fenik gibi kötü bir para almasına rağmen Marie ona, iş arkadaşlarının kıskandığı büyük sandviçler vermeye devam ediyordu. Geschke, mutluluğu tekrar yakaladığına inanıyordu. Mutluluk getiren kişinin bu mutluluğu bizzat hissetmesi gerekmediğine inanan kişilerden değildi.

Marie'yse her şeyi olduğu gibi kabulleniyordu. Kötü zamanlarda, henüz en kötüsünü görmedin diye düşünürdü; iyi zamanlarda da, henüz en iyisini görmedin diye.

V

Wenzlow, temizliğin karanlık çökmeden yapılması emrini verdi. Bloktan iki kere ateş edilmişti; adamlarından biri yaralanmıştı. Subaylar, nöbetçilerle sarılı bir lokantaya yerleştiler. Duvarlarda, Saksonya eyalet hükümetinin yırtık bildiriler ve proleter birliklerin sosyalist çağrıları ve talepleri asılıydı. Bu yırtık ilanlardaki harflerin gözleri olsaydı, burada şimdi imparatorluk ordusunun adamlarının oturmasına şaşarlardı; askerler Berlin'den, sağcıların darbe yaptığı Bavyera yerine solcu bir hükümetin kurulduğu Saksonya'ya gönderildikleri için. Evi arayan gruplar tek tek, arama ve silahları toplama işlerinin gidişatına dair birkaç dakikada bir rapor veriyordu.

Wenzlow'un emrindeki blokta neredeyse bütün ailelere hizmet sunan eski bir fırın vardı. Burada da artık pek genç olmayan bir fırıncı çırağı çalışıyordu, çok genç bir yaşta savaşa gitmiş, sonra da yaralanarak sayısız hastaneyi dolaşmıştı. Sonunda boğaz tokluğuna ve yatak karşılığında savaşta yitirdiği bilgilerini tazeleyen yaşlı

fırıncıda çalışmaya başlamıştı. Yüzünün sol yarısının titremesine bakıldığında savaşta gerçekten çok şey yitirdiği anlaşılıyordu. Uzun boylu, yıpranmış bir gençti, kilerlerde biten otlar gibi susuzdu. Meyhanenin, dairelerden görülemeyen arka sokağa bakan yan kapısından içeri girdi. Savaştan önce neşeli, pek içtendi; ama durumu kötüleşince yavaş yavaş nerede olursa olsun kendine bir koruyucu aramaya başlamıştı. Bölükte ya da hastanede, ister fırıncının ailesinde ya da apartmanın müşterileri arasında, her zaman daha güçlü birine bağlanmak ikinci bir doğası gibi olmuştu. Saksonya'daki bütün insanlar gibi müşterilerinin nefeslerini tutmasına yol açan fırın dışındaki olaylarla uğraşamayacak kadar duygusuz ve hastaydı. Onun gibiler için toplantılar, yürüyüşler söz konusu olamazdı; hele de sivil savunma ve kızıl takımlar asla. Titrek uzuvlarında, vurula vurula sersemleşen kafasında, başkalarıyla, hele kendisinden üstün kişilerle bir şekilde boy ölçüşmesini sağlayabileceği güçleri yoktu. Ama etrafında yaşayan, bütün o heyecana kapılmış, ürkmüş ve dağınık insanlara nazaran bu parlak, tepeden tırnağa silahlı bölüklerin onu daha iyi koruyup destekleyeceklerini bedeninin her hücresinde hissediyordu. Halkın Saksonya'da kızıl eyalet hükümetini destekleyen bölümüne karşı imparatorluk ordusunun topladığı gönüllülere katılamayacak kadar güçsüzdü. Saksonya'daki bu hükümet, imparatorluğun gözüne batıyordu. Komünistlerle sosyalistler arasındaki birlik, imparatorluğa böyle birliklerin kurulabileceğini gösteriyordu.

Dışarısı sessizdi şimdi; bir kadının feryadı, bir kapının çarpılması veya merdivenlerden aşağı bir şeylerin paldır küldür düşmesi, bunlar sıradan gecelerdeki şehrin gürültüsüyle karşılaştırıldığında daha az sayılırdı. Zira bir kadının feryadının kocasının tutuklandığı, bir şeyin merdivenlerden aşağı paldır küldür düşmesinin de bir ev aramasını engellemek için sandalyeye atılan bir tekme anlamına geldiğini, burada meyhanede oturup olup bitenlere katılmayanlar anlayamazdı. Lokantada şehir haritaları, isim listeleri ve bira altlıklarıyla döşeli yuvarlak masada oturan subaylar, tıpkı atılan kurşunlar veya emirler gibi bütün bu seslerin, hükümetin

feshedilmesine, şehir yöneticilerinin görevlerinden alınmalarına ve kızıl konseylerin yasaklanmasına eşlik ettiğini çok iyi biliyorlardı. Bir eyaletin hükümetini veya güçlü bir şehrin belediye meclisini feshetmenin, bir proleter birliği feshetmekten daha kolay olduğunu da... Bir süredir elinde şapkası, burun delikleri titreşerek köşede duran fırıncı oğlan, sesleri tıpkı subaylar gibi iyi anlıyordu. Hatta onlardan daha iyi anlayabiliyordu, çünkü fırınının bulunduğu apartmandaki her aileyi ve her katı biliyordu. Yüzbaşı sertçe masaya gelmesini emretti. Sonra, şüpheli adların bulunduğu bir isim listesinde avluda tutuklanan kişilerin isimlerinin olup olmadığını baştan bir daha kontrol etmesini emretti. Fırıncı çırağı yüzbaşının el hareketiyle yan kapıdan dışarı çıktı. Bir emir eri sokağa bakan ana kapıdan içeri girdi. Operasyonun sona erdiğini bildirdi. Operasyon bittiğinde karanlık henüz çökmemişti; güneş ışınları, sadece daracık bir gökyüzünden meyhanenin penceresinden içeri girmesine rağmen dosyalarla dolu masaya kadar ulaşıyordu. Sokağın üzerindeki dar çatıların arasında, acı dolu günün soldurup mavimsi gri renge bürüdüğü ikinci bir gökyüzü şeridi vardı. Subayların işgal ettiği mekâna, üzerinde bulunan, gözü andıran yuvarlak kurşun deliğinden bakan çatlamış pencere camının arkasında, birkaç cam kırığı ve parçalanmış şişe vardı. Sadece, üzerinde muhteşem bir kök kapağının bulunduğu ağaç kabuğundan yapılmış tuhaf bir kap sağlamdı; herhalde bir zamanlar lokantacılar bununla pek övünmüşlerdi. Duvarda, hâlâ son hücre toplantısının ilanları ve sosyalistlerle komünistlerin imzaladığı hükümet çağrısı asılıydı. İki kurşun deliği görünüyordu; kurşunlardan biri tam da lokanta işgal edildiğinde, temizlik ve çevirme hareketi henüz başlamamışken Wenzlow'un adamını vurmuştu. Diğeriyse tezgâhın üzerinden geçmişti; kurşun garip bir biçimde sanki bira bardaklarına çarpmamak için dikkat etmişçesine iki raf arasında duruyordu hâlâ.

Emir eri bir adım geriye çekildi, çünkü yüzbaşı kısaca bir şeyler fısıldamak için başını subayların arasına soktu. Aralarından biri yüzbaşıdan epeyce yaşlı olan üç teğmen hemen söylediklerine

katıldı. Az önce tutuklananlar arasından özellikle şüpheli olanlar, kızıl konseylerin sorumlu yöneticileri, tehlikeli hücre liderleri ayrılmalıydı. "Karanlık basmadan her şey bitsin," diye de tekrarladı, ufak tefek ama gergin gergin dimdik duran yüzbaşı, imparatorluğun değil de cennetin ordusunun yüzbaşısıymış edasıyla delik deşik edilmiş camdan gri-mavi gökyüzüne bakan gözleriyle. Emir erini geri göndermek üzereydi ki yan kapıdan fırıncı oğlan tekrar içeri girdi ve yüzbaşının başını sallamasıyla masadan ucu sivriltilmiş kurşun kalemi alarak, pazarda bir kadının sebzelerle meyveler arasından en çok ihtiyaç duyduklarını seçmesi gibi, ayrılan listeden iki isimi özenle işaretledi. Yüzbaşı da kurşun kalemle bir çizgi çekerek bu iki ismi önceden ayrılmış isimlerle birleştirdi. Fırıncı oğlan yan kapıdaki eski yerine geçip dikildi. Wenzlow, onunla ilgilendiğini fark etmesin diye başını çevirmeden oğlanı kısaca süzdü. Wenzlow çok gençti daha ve bu yüzden de bunca ayrıntılı izlenim henüz aklını tamamen köreltmemişti. Görevi sırasında bu fırıncı oğlan gibi iki paralık adamlarla o kadar az karşılaşmıştı ki oğlanın solgun yüzü Wenzlow'u biraz tedirgin etti. Bu herif neden iki ismi daha ekliyor? diye düşündü. Para hırsı mı? İşgüzarlık mı? Yoksa savaşta bozulan sinirleri yüzünden aklını mı kaçırdı sadece? Yüzbaşı, verdiği emrin nasıl yerine getirildiğini kontrol etmesi için onu avluya gönderdiğinde Wenzlow düşünmeyi bıraktı ve yanına meyhanenin önündeki nöbetçilerden ikisini aldı.

İki kapıyı geçip iç avluya girdiğinde tutuklananların sayılması bitmişti bile. Altı erkek ve iki kadından oluşuyordu. Kadınlardan biri ciddi ve hareketsizdi. Yirmi dakika önce zorla girilen odalarında, verdiği ateş etme kararını, herhalde uzun uzun düşünecek vakti olmuştu. Diğeriyse utanmaz gözleri ve minicik burnuyla neredeyse daha çocuktu; eskiden nasıl utanmazca taş atıyorduysa şimdi de utanmadan ateş etmişti. Ama Wenzlow, yüksek ve daha şimdiden karanlığın çöktüğü avlunun bir köşesinde sıralanan kadın ya da erkek tutuklularla ilgilenmedi. Askerler omuzlarında, metal parçalarında güneşin son ışınlarının parıldadığı tüfeklerle tutukluların etrafında duruyordu; her şey, karanlık çökmeden

yapılsın emrine uygun gidiyordu. Wenzlow fırıncı oğlanın işaret ettiği iki ismi de okudu. Diğerlerinden ayrılan bu ikisi, yakacak odunların depolanması için kullanıldığı yandaki avluya, tahta duvarla arkadaki evlerin cephesi arasına sürüklendi. Tüm katlara nöbetçi yerleştirilmişti. Bütün katlardaki, gerek avluya gerekse sokaklara bakan pencereler, zorla kapatılmıştı. Avludaysa çelik miğferlerle tüfek namluları üzerinde oynaşan ışık noktacıkları da söndü. En dıştaki ışığın parıltısı önce en alttaki avlu pencerelerinde, sonra sırasıyla birinci ve ikinci katta söndü ve nihayet sayısız pencerenin hepsi karardı. Gruptan ayrılan kişiler, tahta duvarın içine itildiklerinde ölüm korkusu ve nefretten oluşan bir içgüdüyle şiddetli bir direniş sergilediler. Nefrete ve ölüm korkusuna kapılan nöbetçi askerler de, silahlarına rağmen, taşlardan ve insanlardan oluşan bu düşman çukurunda kendilerini aynı şekilde teslim edilmiş ve yalnız hissettiler. – Meyhanedeki masada oturan subaylar dört kez ateş edildiğini duydu. Avluda bir asker birden imdat diye bağıran kızın kolunu arkasına çevirdi. Kız bağırıyordu, sesi mahallede, meyhanede duyuldu. Askerin kolunu ve parmaklarını ısırdı.

Masanın arkasındaki yüzbaşı, "Görev tamam" dedi; bunu söylerken kendisine verilen, sonra da kendisinin verdiği emri kastetmişti. Bir anlığına dünyanın bütün sesleri bu dört kurşun sesinin içinde tükenmişçesine sessizleşti ortalık. Hem vurulanların, hem de avluda veya ev cephelerinin arkasındaki diğer tüm insanların soluğu kesildi. Wenzlow bile soluğunu tuttu. Epey uzaktan bir kamyonun yaklaşan sesi duyuldu. Kalanları götürmeye geliyordu. Askerler, onlara dipçikleriyle vuruyorlardı; küçük kız sert bir dipçik yedi; bu yüzden sürüklenmesi gerekti, ama ısırmaya ve tırmalamaya devam ediyordu. Tam o anda kapı girişinde ne yüzbaşının ne adamlarının, ne de tutukluların nakledilmesiyle ilgilenen Wenzlow'un anlam verebildiği tek bir silah sesi duyuldu. Ardından iki asker kapı girişinden avluya bir oğlanı sürükledi. Oğlan direnmiyor, sadece sakin ve umursamaz gözlerle bakıyordu. Sarışın, yirmilerindeydi, apartmanda oturanlardan biri değildi. Hemen

arkasından avludan bir ölü çıkarılırken oğlanın ağzına alaycı bir ifade yerleşti. Wenzlow ölüyü derhal tanıdı, fırıncı oğlandı. Önünde oğlan sıkıca tutulurken Wenzlow'a, oğlanın biraz önce fırıncı oğlanı vurduğu tabanca gösterildi. Katil başka bir mahalledendi. Arada bir buraya irtibat ajanı olarak gelirdi. Oğlanın babası bir proleter konseyin üyesiydi, tıpkı oğlu gibi başlarda heyecanla ve ateşli bir biçimde önemli şeylerin gerçekleşmesini beklemişti. Ama geçen hafta, imparatorluk ordusunun girişiyle Berlin'den savaşma emri yerine fesih emri geldiğinde, ihtiyar hayal kırıklığına uğrayarak, elinde silah olmadan bir köşede inatla ve mutsuz bir halde oturmuştu, sanki nişanları olmadan çıplaktı, sokaktakilerin bakışlarından utanmıştı.

Oğlan herhalde çok iyi gizlenmişti; yürüttüğü görev hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmiyor, ismi hiçbir listede bulunmuyordu; şu ana kadar da kimse onu ihbar etmemişti. Bu akşam neden geldiği ve barikatı nasıl geçtiği de anlaşılamadı. Her ne olursa olsun kendisinin veya başkalarının gözlemiyle fırıncı oğlanın subaylara gammazlık yaptığına ikna olmuştu; peşine düşmüş ve fırına açılan kapı girişinde onu vurmuştu.

Tam o sırada yüzbaşı, sevkiyat işi hızlandırılsın diye yeni bir emir verdi. Wenzlow da sadece oğlanın işini bitirmelerini emretti. Elebaşları yakalandığına göre insanları kendi hallerine bırakmak iyi olurdu.

Oğlan, tahta bölmeye götürülürken sakindi. Kuşkusu yoktu. Yerde onu bekleyen ölülere pek bakmadı. Eskiden irtibat görevini yürütürken ölülerden birini düzenli olarak ziyaret etmişti. Silah ateşlenip bu ölünün üzerine yanlamasına düştüğünde genç, sakin yüzü, sanki ölüyken bile irtibat sorumlusu olarak emirleri iletmeye devam edermiş gibi görünüyordu. Biraz önce avluda, Wenzlow'a sakin sakin, endişelenmeden, hatta korkmadan, daha çok dikkatle bakmıştı. Wenzlow, birinci kamyona tüm tutukluları, ikincisine de ölüleri yükletti. Ardından da kapı girişinde ve merdiven sahanlıklarında kalan nöbetçiler dışında çekilme emri verdi.

Akşam Wenzlow nihayet yatakta yatarken, aşırı yorgunluktan umduğu kadar çabuk uykuya dalamadı. Mümkün olduğunca ilgisiz nesneleri ve resimleri düşündü; komşu kızı, küçük Ilse Malzahn'ı düşündü, uzun bir süre önce sahanlıkta aceleyle ve müteşekkir biçimde yüzüne bakan halini. Öpmeye cesaret edemediği ağzını, dokunamadığı küçük göğüslerini hayal etti. Şimdi ikisine de cesaret etti, yarı uyanık, yarı uykulu bir halde. Müstakbel kayınvalidesi Bayan Malzahn, merdiven başında, Amalie Halanın arkasında onları izliyordu. Gülünç bir durumdu. İki kadının merakıyla rahatsız edilmesin diye kızın başını öteki tarafa çevirdi. Kendisi ise umursamıyordu. Hatta özellikle ne istiyorsa onu yaptı. Sahanlığın çabucak yukarı kadar dolmasını da umursamadı. Uyurken kurtulmak istediği bütün o yüzleri kovamıyordu. Hepsi sıralanmıştı basamaklara: yüzbaşı, meyhanedeki üç subay; kendi askerleri, en üst basamakta sabah, evden üzerine ateş edilen koca kulaklı asker, sonra da tutuklanan insanlar. Rüyasında, sahanlıkta, hepsi barış içinde, hepsi de küçük Malzahn'la başka ne yapacak diye merak ediyordu. En son fırıncı oğlanı vuran çocuk sakin sakin baktı ona. Bakışı berrak, korkusuz, ama dikkatliydi. Gri gözlerinde Wenzlow'u rahatsız eden minicik açık renkli noktacıklar vardı. Ama Wenzlow'un rüyasında, daha sonra anlaşıldığı gibi etrafı sarılan bloğun irtibat ajanı değildi; tamamen farklı bir insandı. Burada sahanlıkta işi yoktu artık; Wenzlow onu çoktan öldürmüştü. Yüzünün eti de düşmüş, kemikleri görünüyordu; alnındaki iki yumru ve iki yanak kemiğini oluşturan dört parlak nokta dışında her tarafı grileşmişti. Ona bir şey sormak isterdi, daha arabada istemişti: Hayatını neden tehlikeye attın, bana bunu bir açıklasana; ikimiz de aşağı yukarı aynı yaşlardayız. Ama Klemm'in yanında bunu sorması mümkün değildi. Klemm, sadece bu soru değil, yanındayken hiçbir soru sorulamayacak denli yüceydi. Hele hele Lieven varken hiç sorulamazdı. Nöbetçi ve şoför gibi iki yabancının yanında da bu tür sorular sorulamazdı. Zaten sorulamazdı, zira adam ölmüştü. Klemm başıyla işareti vermiş, Wenzlow da ateş etmişti. Hatta sahanlıkta artık tek bir yüz bile

yoktu, sadece Amalie Hala hoşnutsuzca başını sallıyordu. Hoşnutsuzluğu yeğeninin küçük Malzahn'a yaptığı en son hareketiyle ilgiliydi. Bunun üzerine onun kendisi için doğru kadın olduğunu Amalie Halaya açıklamaya çalıştı. Halasının ince dudaklarını büzmesiyle açıklamasının onu etkilediğini de gördü. Uykusunda bile evde onu sürekli beklediğini hissetti. Dünya üzerinde tümüyle ona ait, halasından başka kimsesi yoktu. Halası da tam bu sırada yeğenini düşünüyordu kesinlikle, zira her zaman onu düşünürdü.

Beşinci Bölüm

I

Mutfak camı bahçeye bakıyordu, böylece Amalie Hala marmelat hazırlarken kimseye görünmeden dışarıyı izleyebiliyordu. Aşağıda, leylakların arasında, bahçe çitinin üzerinden gülüşüp kimsenin onları görmediğini sanan sevgililere arada bir bakmaktan kendini alamıyordu. Onlara bakarken Amalie Halanın sert dudakları yumuşuyordu. Gözleriyle ağzını aslında âşık olmaktan kaynaklanan bir gülümseme sarmıştı. Kolalı yaka yüzünden yükselen boynu ve yukarı taranmış saçlarıyla daha da uzun görünen kemikli yüzü kızardı. Yüz çizgilerindeki hafif parıltı, hareketlerindeki yumuşaklık; yaprakların üzerindeki tozu ve ihtiyar kızların hüznünü üfürüp yok eden hayatın rüzgârında, geçmişte, onun aslında başka türlü de görünmüş olabileceğini açığa vuruyordu. Erkek, komşu bahçede kızı ikna etmeye çalışmaktan vazgeçmişti. Şimdi ona elinin, kendisininkiyle karşılaştırıldığında, yuvasındaki bir kuş kadar küçük olduğunu gösteriyordu.

Komşu bahçedeki kız da aşk için henüz çok gençti herhalde. Amalie Hala, kaderin ona nasıl bir âşık sunduğunu anlamayacak kadar da aptal diye düşündü. Wenzlow, babasının, yani Amalie Halanın kardeşinin yirmi, otuz yaşındaki haline benziyordu. Başı da aynı şekilde yüksekti, parlak saçlıydı. Ama bedeni genel olarak belki de daha dik, daha kısaydı. İliklerine işlemiş savaş onu bu hale getirmişti, oysa erkek kardeşi bir önceki savaşta, yani 1870-71'de ne yazık henüz çocuktu. Yeğeniyse, savaşta yetişkin bir adama

dönüşmüştü. Savaşta, sadece anlatılanlarla talimlerden duyduklarıyla değil, tehlikeleri, bütün benliğini vermeyi, insanlar üzerinde güç sahibi olmayı, ölüm kalım kararları alabilmeyi öğrenmişti. Amalie Hala, yeğeninin neden şimdi komşu evdeki şu en sıradan küçük kıza âşık olduğunu anlıyordu. İleride bu kız belki de gerçek bir kadına dönüşebilirdi, ne de olsa tıpkı onun yeğenlerini yetiştirirken gözettiği ilkelerin aynılarıyla, onurlu bir ailede büyümüştü. Gerçi daha gençti; ama bu, bilindiği gibi gün geçtikçe giderilen bir eksikti. Kız, başını erkeğin göğsüne yasladığında ve o da çitin üzerinden, kızın kendisininkinden bir parça daha açık renkli saçlarını okşadığında, işte o zaman, her bir okşama Amalie Halanın yüreğine saplandı, hayatında ilk kez; zira o bugüne kadar hiç âşık olmamıştı. Kendi annesi erken ölmüştü. Babasına, sonra da karısı aynı şekilde erken ölen kardeşine ev işlerinde yardım etmişti. Asla güzel olmamıştı; ama ister güzel ister değil, ailesinin gülünçlük derecesinde belirgin çizgilerini taşıyan yüzüyle gurur duyuyordu. Evine konuk gelen subaylar, biraz içtiklerinde, veliaht prensin, tıpkı Amalie Hala gibi, tıpkı Büyük Friedrich gibi, hafif kıvrık burnuyla, uzun ve ince yüzüyle, bir tazıya benzediğini söylerdi; Wenzlowların hâlâ sarayla içli dışlı oldukları geçmiş yüzyıllarda, asil aileden birinin yanlış bir adım atmış olabileceği konusunda şakalaşmaktan geri durmazlardı. Hatta şimdi, değer verdiği adı korumuş olduğu için de büyük bir gurur duyardı. Diğer kadınlar gibi, adını evlendiği için değiştirmek zorunda kalmamıştı.

Amalie Hala kaynatmak üzere frenk üzümlerini gaz ocağının üzerine koydu. Üzerinde artık yapacak bir işi kalmadığı mutfak masasına döndüğü sırada, yeğeninin, küçük Malzahn'ın başını iki eli arasına alıp ağzından öptüğünü gördü. Yakını görmeyen ihtiyar gözleriyle kızın kızardığını bile görebildi. Kendisi de bir tuhaf olmuştu. Hatta küçük Malzahn'dan daha da etkilenmişti belki de, zira Amalie Halanın dışı bir tahta kadar dümdüz olsa da içi kızdan daha derinlere ulaşıyordu. Küçük Malzahn, ikinci, sonra da üçüncü öpücüğünü aldı. Ama Amalie Hala, her öpücükle, zamanın düğüm düğüm akışını, görünmez geleceği, kendisinden daha uzun yaşayacak olan yeni neslin gidişatını gördü.

Komşu bahçeden biri "Ilse" diye seslendi. Kız, ürküp geriye çekildi. Wenzlow, bir leylak dalını kırıp kopardı. Mutfakta frenk üzümlerini karıştıran halasının yanına geldiğinde dal hâlâ ağzındaydı. Halası kaşığı dikkatlice reçelin içinden çıkardı. Yeğenine de, "Eminim tadına bakarsın şimdi," deyip uzun kaşığı ona uzattı; Wenzlow çocukluğundaki gibi kaşığı iştahla yaladı, ama bu sefer parmak uçları üzerinde yükselmek zorunda kalmamış, başını kaşığa doğru eğmesi yeterli olmuştu. Halası, dudaklarını yine içeri çekerek güldü, dişleri görünmeden. "Malzahnların kızını akşam yemeğine çağırayım mı?" diye sordu. Gizli işlere alışkın birinin edasıyla da, "Ne yazık ki kızı tek başına davet etmem gerek," dedi. "Frenk üzümü ancak üçümüze yeter." – Wenzlow da, "Ne harika bir kadınsın," diye bağırdı. – Amalie Halaya bugüne kadar hiçbir erkek böyle bir şey söylememişti. Hemen, frenk üzümünü yüreği sevinçten pır pır ederek karıştırmaya başladı. O güne kadar hayatında bu tür gizli işlere ve hilelere ihtiyaç duymamış Amalie Hala için bu küçük gizli işlerle hileler, yaşamadığı gelinlik döneminin yerine geçiyordu.

"Etrafa ne kadar da çok meyve suyu sıçramış; sanki kan gövdeyi götürmüş." Fräulein von Wenzlow, sözünü keyifle sürdürdü: "Ondan sonra da kız bavullarını hazırlarken sana yardım edebilir, emir erin bu işi pek beceremiyor. Ayrıca savaşa veya manevraya giderken neler gerekiyormuş, şimdiden öğrenmesi de fena olmaz." – "Halle'ye kadar arabayla gideceğim. Sabah dörtte de yoluma devam edeceğim. Ancak o zaman komutan asıl rotayı bildirecek." – "Baltık işinin yatması yazık oldu." – Amalie Hala, yeğeni imparatorluk ordusunda göreve başladığında hissettiği o ilk hoşnutsuzluğu unutmuştu. Korktuğu gibi ne istenmeyen ziyaretçiler, ne de toplantılar için utandırıcı görevler vardı. Kim olduğu belirsiz cumhuriyetçilerle zorunlu olarak yüzleşmek, selam verdikten sonra el yıkamak da gerekmiyordu. Yaşlı Malzahn, tam zamanında alay etmişti onla. "Oğlanı merak etmeyin. Çocuklarımız için hangisi daha kötü bir utanç kaynağı acaba? Tanrı adına bir cumhuriyete ant içmek mi, yoksa kapı kapı dolaşıp elektrikli süpürge satmak

mı? Bizde, gönüllüler alayında, geriye en azından onur kaldı. Oysa imparatorlukta bu onur ayaklar altına alınıyor. Merak etmeyin, yakında istenmeyenleri, kızılları ve kızılımsı olanları kovacağız."

"Yazık oldu, ne demek, Amalie Hala?" diye sordu oğlan. "Kuzeyde kendimizi göstermemiz o kadar da önemli değil. Ama Orta Almanya'ya acilen müdahale etmemiz gerek. Tam da yıllardır esip gürledikleri yer burası. Bay Erbert, komünist üvey kardeşlerini yasaklamayı ancak bir yıl sürdürebildi; sonra onlara tekrar izin verildi, zira parlamentoya milletvekilleri seçmemiz gerekti, cumhuriyet olmuştuk ya! Ayrıca İngiliz ve Fransız komşularımızı da taklit etmeliydik, bu sefer gizli ve doğrudan seçme hakkını aldık onlardan. Parti yasağından önce sayıları dörtken, şimdi altmış komünist milletvekili var, sanki parlamentoya o dördü yetmezmiş gibi. Orta Almanya'daki bu güruha hâlâ nişan alıp hedefimizi vurabildiğimizi gösterebilmek bu nedenle iyi olacak. – Sevgili Amalie Hala, bu yolculuğa çıkmadan önce içimi biraz boşaltayım dedim. Frenk üzümü reçelinin başına oturmaya korkuyorum, iyisi mi ben oturma odasına gideyim. Ah sevgili halam, bu işlerde inanılmaz beceriklisin, rica etsem Malzahnlara gidip kızı akşam yemeğine davet eder misin?"

II

Marie'nin kocası Geschke, Lenin'in ölüm haberi duyulduğunda Berlin'de yapılan gösteriye katılmamıştı. "Henüz Rus değiliz ya," demişti garajdaki adamlar ve "Sakın katılayım deme," diye sözlerini sürdürmüşlerdi. "Yoksa komünistler bunu da sonradan kendilerine mal ederler." Schlüter adındaki bir delikanlının yüzü öfkeden kireç gibi solmuştu. "Ne demek kendileri için? Ne demek kendilerine mal etmek?" demişti. – "Kabarma öyle çocuğum, sakin ol. Moskova'da davul çalar, siz oynarsınız, öyle değil mi?" Kavga dakikalar boyunca sürerken Geschke hiç konuşmamıştı. Koyu koyu parlayan kömür gözlü oğlanın, üzerinde babasından kalan, rengi atmış, eskimiş, ama görünüşe göre epey de dayanıklı asker ceke-

tiyle, tartışma sırasında kastettiği dünya işçi sınıfı ve işçi sınıfının liderliğiydi; şoförlerse alınan her çeşit önlem yüzünden tanınan, değiştirilebilir, görevden alınabilir, sevilen veya sevilmeyen tek tek insanları kastetmişlerdi. Geschke, yola çıkmak için kamyonun manivelasını çeviriyordu. Bir kez daha oğlana baktı, bakarken de duyguların ve duyuların keskinleştiği o zor anlarda olduğu gibi, artık büyüdüğü için ceketi üzerine oturan bu oğlanı, genel grev işe yaramış mı diye, parlayan gözlerle musluğu denerken gördüğü o mart sabahını hatırladı. Bugünkü kavgadansa uzak duruyordu, iki tarafın da neyi kastettiğini anlıyordu az çok, ama çözümü bulacak adam değildi, zaten sunacak bir çözümü de yoktu.

Geschke gösteriye katılmamaya kararlıydı, katılmanın "Moskova'nın dümen suyuna gitmek" anlamına geldiğine bütün yüreğiyle inanmasa da. Ayrıca bir gören olursa iş bulma kurumundan yeni bir işi zor bulurdu. Hayatında, arkadaşlarının hiçbirinden korkmadığı ve işsiz kalmaktan endişe etmediği kimi anlar olmuştu. Henüz gömdükleri adam belki de gerçekten büyük bir adamdı; belki de çok büyük bir iş yapmayı düşünmüştü, ama başarısız olmuştu. Dediklerine göre ülkesinde aç kalan çocuklar sürüler halindeydi. Bütün ülkelerdeki bütün işçiler ona katılsaydı belki de başarısız olmazdı. Geschke tek başına ona yardım edemezdi. Hele cenazesine gitmekle hiç mi hiç yardımı dokunmazdı.

Eve giderken uzun tören alayı yüzünden beklemek zorunda kaldı. Gözleri sonu gelmeyen dörtlü sıralar arasında yeşil-gri asker ceketli oğlanı aradı; insanın tamamını göremediği bir kitle arasında tanıdığı bir noktayı araması gibi. Sabah adamlardan biri oğlanı sakinleştirmek istemişti. "Lenin'e karşı söylenecek bir söz yok, herhalde kendi halkı için büyük şeyler düşünmüştü; hatta bir şeyler de başarabilirdi belki. Ama şimdi iş işten geçti, planladıkları da suya düştü" demişti. Geschke'yse şu anda her şeyin sona erdiğini düşünmüyordu. Şimdi katılmadığına üzüldü. Ama aralarına atlamak isteseydi bile dörtlü sıralar kapalı gibi görünüyordu. Ölenin nasıl bir insan olduğunu ve kendi cenazesini görebilseydi bu yas alayıyla ve dünyanın her yerindeki yas alaylarıyla gurur duyup

duymayacağını merak etti. Alaylar dünyanın bütün şehirlerinde beyaz, siyah, kahverengi ve sarı yüzlerden oluşuyordu. Yas alayları birbirine eklense bütün yerküreyi bir kere dönebilirdi. Geschke, katılmadığı alayı yüreğinin en derinlerinden çıkan ince, kararsız bir iple izledi. Yanında, ince paltosu içinde üşüyen ufak tefek bir adam duruyordu; kulakları pespaye şapkası altında soğuktan kızarmıştı; "Bütün bu güruhu onunla birlikte mezara atmalı," diye homurdandı. Adamın yanında duran kadın, belki de kendi karısıydı, gerçi ondan daha şişman ve uzundu, herkesin duyabileceği biçimde, "Bence Alman işçileri için rezalet bir şey bu," dedi. Geschke, onlara öfkeyle baktı. "Sizin gibilerle kaldırım kenarında durmak, asıl rezalet bu," diye geçti aklından; sanki bir başka üçüncü noktadan her şeyi ve herkesi, alayı ve izleyenleri görüyordu, bizzat kendisinin izleyenlerden biri olduğunu neredeyse unutacaktı. Ama yüreğinden çıkan ve alayı hâlâ izleyen ve onlara katılamadığı için hafif bir pişmanlıktan başka bir şeyi simgelemeyen o ince ip, onu hayatın özüne bağlıyordu, bu yüzden de artık solmuş bir yaprak gibi etrafta boş boş sallanmıyordu.

Her zamankinden daha geç döndü eve. Marie, onun bu huysuz halini sadece evlenmeden önce görmüştü. Komşu kadınlardan birkaçıyla caddedeki yürüyüşü izlemişti. Kocasına, "Sen de katıldın mı?" diye sordu. Geschke de, "Ne için? Komünist değiliz ki," diye cevap verdi. Sabah kendisine acı veren aynı sorulara, iş arkadaşlarının genç Schlüter'e cevap verirken kullandıkları sözlerle ve aynı şekilde kaba cevaplar verdi: "Bize ne, biz Rus değiliz."

Birlikte masada oturuyorlardı, çocuklar da, hem anne babalarının masanın üzerinden gidip gelen kelimelerini yutuyor, hem de akşam yemeğini yiyorlardı. Kız, evde olmayı avluya çıkmaya tercih ediyordu; zira aşağıdaki çocuklar onunla dalga geçmeye alışmıştı, kız da kendini savunmamaya. Büyük oğlan rahat bırakılıyordu; çünkü güçlü, güzel bir çocuktu ve elinden her şey geliyordu. Tahta oymayı ve resim yapmayı biliyordu; bu yüzden de evde oturmayı seviyordu. Yaramazlık etmediği veya pantolonlarını yırtmadığı sürece Geschke'nin çocuklarının en küçüğüyle ise kimse fazla

uğraşmıyordu. Oğlan, söylenenlerin tamamını anlamadı, sadece birkaç kelimesi ilgisini çekmişti: "Bize ne, biz Rus değiliz."

Geçen yıl okula annesiyle babasından çok daha fazla bağlandığı bir sınıf öğretmeni gelmişti. Bu öğretmen, bir süre önce evde Alman olan ne varsa ezberlemelerini söylemişti: baba, anne, ekmek, dil, kömür ve patates... Franz'ı yazdığı kompozisyon için övmüştü; ardından da Almanya'nın büyük bir haritasını asmıştı duvara. Baba, okul defterlerine asla bakmazdı, zira bunun için bir neden yoktu. Baksaydı da, olsa olsa pek bir güler veya kendi öğrencilik yıllarını anlatırdı.

Marie yemeği, yettiği kadar kaşık kaşık dağıttı. En küçük oğlan tabağının dibini kazıyıp annesine baktı. Arkasının gelmeyeceğini biliyordu, boş boş bakıyordu annesine. O var olduğu sürece annesi de hep yanında olmuştu. Tıpkı insanlar var oldukça güneşin de var olması gibi. Marie, bakışına karşılık verdi. Yine de üvey kardeşlerine verdiğinden daha fazlasını vermezdi ona.

Ocakta su kaynıyor, buhar çıkıyordu. Mutfak çok sıcaktı. Gün bitmiş, ailenin de uykusu gelmişti. Şu anda huzurlarını bozacak bir tohum bile yok gibiydi. Akşamın son ışığı, dondurucu akşamların sert kızıllığına sahipti. Çocuklar, donmuş camlarda oluşturdukları çiçekleri hohluyordu. İçlerinden biri buzdan çiçekleri kazımak için pencereyi açtı, Geschke buna kızarak bağırdı. Marie düşüncelere daldı. Buzdan çiçeklerin kendi boş odasındaki pencerede, içten içe ağlaya ağlaya kuruyan gözlerinin önünde oluştuklarını en son ne zaman görmüştü acaba? Sevgilisini boşuna beklemiş olmasına artık hatıra denilemezdi pek. Olsa olsa artık bir rüyaydı. Gerçek hayatından önce yaşamıştı; gerçek hayatı türlü türlü emek, acı, hayal kırıklığı ve biraz da eğlenceyle iç içeydi. Geçmiş olanlar artık acı vermeyecek kadar geride kalmıştı, ama öte yandan tıpkı soğuk gecelerin birbirine benzemesi gibi de yanı başındaydı.

III

Gleim, Lieven'e çiftlikten istasyona gitmesi için kendi arabasını kullanmasını teklif etmişti. Hatta bavulları yetmeyebilir diye deri bir seyahat çantasını almasını da.

Lieven, yola çıkışını epey ertelemişti. Bütün bu gerilimli haftalar içinde arkadaşlarının ısrarlarına razı gelip ayrılmayı uzatmıştı, kendi kendine devrimin nihayet belirsiz bir zamana ertelendiğini en azından itiraf edecek kadar akıllandığında bile. Bir arada oturulup, gelen haberlerin heyecan içinde yorumlanarak delik deşik edildiği ortak salonda dolaşan tahminleri dinlerken, her zamankinden daha sessiz kalmıştı. Kimi zaman Ruhr bölgesindeki pasif direnişten sonunda vazgeçildiğinde bile batıdan gelecek işareti bekliyorlardı. Fransızlara meydanın boşaltılmasının nedeninin, bütün gönüllü alaylarını doğuda bir araya getirip Yukarı Silezya ülkelerini geri almak olduğuna inanıyorlardı. Kimi zaman da daha önce hiç bilinmeyen, kısa boylu, kaçık bir adamın ani gözü karalığının duyulduğu imparatorluğun güneyine, yani Münih'e kulak kabartıyorlardı. Lieven, gece bir yataktan diğerine seslenerek Lütgens'e, "Birkaç arkadaşıyla birlikte Feldherrnhalle'ye yürüdüğünde bütün dünyanın soluğunu tutacağını sandı herhalde," dedi. "Ama fazla gürültü patırtı olmadan, birkaç kurşunla işleri bitti," diye de ekledi. "Solcular da ayaklanmadı ki çarpışalım." İmparatorluk ordusu Saksonya'daki kızılları da çabucak bastırdı. İki tarafın da soluğu kesilmişti, nihai karar bir kez daha ertelendi. Lieven Lütgens'e "Bu kaynaşmadan bir sonuç çıkmayacağını biliyordum zaten, devrim dediğin çok başka bir şey," dedi "1917'de Rusya'da olmalıydınız, işte orada devrim nasıl yapılırmış öğrenirdiniz."

Ama şimdi artık herkes geriye fazla zaman da kalmadığından kendiyle ilgili küçük kararı almak zorundaydı, zira herkesi karar vermekten alıkoyacak o büyük işaret gelmemişti. Belirsiz bir zamana ertelenen bekleme döneminde ne yapmalıydı insan? Burada çiftlikte kalmaya devam etmek mi? Lütgens de, Lieven de bıkmıştı bundan. Büyük şehirdeki arkadaşların yanında gitmek mi? Onlar da artık yoksullaşmış, hayata küsmüş, çaresizdi. Çok şükür savaş ve ayaklanma vaat eden birkaç ülke vardı. İnsanın kesintisiz gerilim yaşayabileceği tek şey hayatla ölüm arasındaki bu sınırdı. Ne uğruna yaşamalı? Ne uğruna ölmeli insan? Bunlar önemsiz sorulardı. Berlin'de bir büro, Afrika'da Rif kabileleriyle birlikte

Fransızlara ve İspanyollara karşı savaşan Abdülkerim adında biri için her rütbeden subay arıyordu, en kötü durumda oraya gidilebilir. Lütgens, "En azından orada Fransızları çileden çıkarabiliriz," dedi. Ama Lieven gülerek, "Şu Abdülkerim, ya da adı her neyse, en kısa zamanda çılgın bir savaşa girsin de, kime karşı olursa olsun, hiç umurumda değil," dedi. – Güney Amerika'da da girişimci ülkeler vardı. Mesela Bolivya, Paraguay vesaire; onların da savaşları ve konsoloslukları, iş bulma büroları vardı.

Gleim'in Berlin'deki akrabaları bu tür yurtdışı işlerine el atan birçok insan tanıyordu. Lütgens elinde bir güvence olmadan böyle bir tavsiyeye uymaktan çekiniyordu. Ama Lieven, şu anki çevresinden tiksinmeye başlamıştı. Çağrılıncaya kadar kuzeninin evinde beklemeye karar verdi. Bunca başarısız gelecek planına tanık olan bu yerlere ve insanlara bakmaya tahammül edemiyordu artık.

Gleim, son kez birlikte kahvaltı ederlerken, sanki yardım teklifiyle arkadaşını rahatsız etmekten utanıyormuş gibi, kendisine özgü o çekingen nezaketiyle Lieven'e yol biletini verdi. Aslında işin aslı Gleim, Lieven gideceği için rahatlamıştı. Bu arada evlenmişti. Çiftliğin Berlinli genç hanımı konuklarla birlikte oturmaktan hoşlanıyordu, özellikle de Lieven'in yanında; kocası için değil, onun için özenle giyiniyordu. Lieven, kadının doğru renk seçtiğini veya yeni bir bluz giydiğini söylemeyi asla unutmazdı. Lieven, veda ederken saçları masallardaki gibi örgülü öğrenci kızını düşündü. Onun hayatını hızla ve temelden sarsmıştı. Olur olmaz bir biçimde ileriye götürülmüş bir aşktan, tüketilmiş, alışkanlıkla solmuş bir birliktelikten çok daha temelden ve hızla. Daha az değerli bir şeyi sarsmaya değmezdi ve şehirlilerin o kendine özgü pişkinliğine, utanmazlığına ve şakacılığına sahip Gleim'in karısının değeri kuşkusuz çok daha azdı.

Son kahvaltıda Lieven bir kez daha onur konuğuydu. Çiftliğin ana kapısı, sonra da arabanın kapısı, en son da kompartıman kapısı arkasından kapandığında, artık onur konuğu değil, sadece işsiz ve yurtsuz biri olacaktı. Daha şimdiden Lieven bu durumunun hafif hafif ne anlama geldiğini anlamıştı, oysa yurtdışına çıkma

planının başarısız olabileceğini düşünmemeye karar vermişti. İnsanın planlarını gerçekleştirirken ihtiyaç duyduğu gücü, endişeler ve kuşkulardan başka hiçbir şeyin bitirmediğine inanırdı. Belki de daha gençliğinden bu yana yaşadığı kimsesizlik ve belirsizlik duygusundan kalan bir şeydi bu. Lieven, nasıl arkadaşlarının ve akrabalarının yüzlerini, nesneleri ve manzaraları titrek ve acımasız ışık altında sık sık gördüyse, veda ederken de vatanını ve yüzleri bir kez daha öyle gördü.

İstasyona giderken, bu kıraç topraklardan son kez geçtiği için kendini şanslı sayması gerektiğini söyledi kendi kendine. Gleim'in arabacısı ödünç aldığı bavulu istasyon lokantasına taşıdı. Bavul küçük de olsa içindeki az sayıdaki eşya sağa sola kaymak için yer buluyordu. Sadece çok gerekli iç çamaşırlarını almıştı. Binici pantolonlarının dışında sadece birkaç parça üniforması vardı. İyi korunmuş, ama modası geçmiş bir takım elbise giymişti. Geçen on yıl, ona, derisi ve saçı dışında bir şey bırakmamıştı. Son bardak birasıyla treni beklerken yanında ganimet taşımadığını düşünerek gururlandı; bu işi başkalarına bırakırdı. Ayrıca her seferinde sevgililerini de oldukları yerlerde bırakmıştı. Batan bir gemide gemi başı heykeli nasıl bırakılırsa o da Finlandiya, Berlin, Ren ve Silezya'da ordunun geçtiği her yolda bırakmıştı onları.

Yan masadan, ne köylü, ne efendi olan bir adam gözlerini ona dikmişti. Alkol, kovulan kâhya Schubhut'u perişan etmişti, Lieven'e hiçbir uyarıyı dikkate almadığı için kovulduğu anlatılmıştı. Güllerle çevrili eve yeni bir kâhya taşınmıştı; Lieven masayı değiştirmekte geç kalmıştı. Sessiz sedasız içkisini içen adam, birden dosdoğru Lieven'e yaklaşarak, "Nihayet, sizi tekrar görebildim," dedi. Lieven ayağa kalktı. Schubhut, sarhoşlara özgü inatçı bir nezaketle yolunu kesti. "Burada, köyde oturuyorum. Bir kere olsun, içimi dökmeyi ne kadar çok özlediğimi bilemezsiniz, evet, içimde ne var ne yoksa söylemeyi. Neden mi içimi dökmek istiyorum? İnsanlar içini döker mi ki?" – Lieven, "Üzerinden araba geçmiş bir köpeğe benziyor," diye düşündü, "Acıma ne demek, sadece iğreniyor insan." – Korunmak için kollarını önünde tuttu, ama

adamın şiddete başvurabileceği endişesi çabucak boşa çıktı. "Her trenden çocuğumun inmesini bekliyorum. Neden mi? Oysa durumu hiç de kötü değil; Berlin'e iyi bir ailenin yanına gitti." Lieven, "Okula gitmiyor mu artık?" diye sorma dikkatsizliğini gösterdi. – "Yoo, değil," dedi Schubhut, "Artık okul parasını ödeyemiyorum. Elbette, keşke babası ona bakabilseydi, onun için iyi olurdu." – "Kuşkusuz iyi olurdu," dedi Lieven. – "Değil mi ama? İçimi dökebileceğim tek insansınız." Bu deyişten pek hoşlanmışa benziyordu. "Ama sonra birden daha az ve daha az geldiniz, sonra da gelmez oldunuz, evet ya, yer yarılmış da içine girmiş gibi hiç gelmediniz, işte o zaman kızım gibi ben de yolunuzu gözleyip durdum. Ben de onun kadar ağlamaklı olmuştum neredeyse." Bütün sarhoşlar gibi o da, içinde ta derinlerde saklı tuhaf düşünceleri sadece yüzeyde bulunanlarla karıştırıp dışarı vuruyordu. Lieven'in ortaya çıkışıyla kayboluşunun kendi felaketine nasıl bağlı olduğunu hatırlayamadı. Tek bildiği, bu adamın yüzünü ne zaman görse sevindiğiydi.

"Kızımla karşılaşırsanız, bana mektup yazmasını söyleyin." – "Söylerim," dedi Lieven, "onunla karşılaşırsam." Schubhut, veda ederken şaşılacak kadar uzun kollarıyla Lieven'e sarılmaya çalıştı, ama beceremedi. Tren istasyona girdiğinde Lieven sevindi. Schubhut, bavulunu illa kompartımana taşımak istedi. Hatta neredeyse bu yüzden bavulla birlikte tekerleklerin altına düşecekti. Trenin arkasından el salladı, oysa Lieven bir daha dışarı bakmamıştı.

Sonunda indiği istasyondan, arkasında kuzeninin oturduğu Olmütz köyüne kadar yürüdü. Gleim'in verdiği seyahat çantasını omzuna asmıştı. Her adımla neşesi yerine geldi. Geçmiş, arkada kalmıştı. Taşıdığı valiz de onu rahatsız etmiyordu, yürüdüğü yol ay ışığında bir nehir gibi parlıyordu. Sadece ineklerin geviş getirirken çıkardıkları ses duyuluyordu. Tek tük çiftliklerde ışıklar yanıyordu hâlâ. Deniz görünmese, gece rüzgârı esmese de, Lieven, birçok ülkenin anası Baltık denizinin yakınlığını hissediyordu.

Olmütz'ü geçmesi on dakika sürdü. Lieven, kuzeninin alışkanlıklarına hiç kafa yormamıştı. Süslü olmaktan ziyade yavan, sade

çiftlik evinin, bütün evler gibi alçak çatısıyla dinlenen bir kuşa benzeyen bu evin, kuzeni Lieven'den başkasına ait olamayacağını biliyordu. Lieven'in şerefine bayrak çekilmişti bile. Lieven, Otto Lieven'in Baltık'ta yanında gezdirdiği küçük köpeği tanıdı. Adını roman kahramanı bir köpekten almıştı: Peresvon.

Otto Lieven merdivende onu bekliyordu. "Ah, nihayet!" diye bağırıp konuğuna sarılıp öptü. Böyle karşılanmayı çoktan unutmuş olan Ernst Lieven, acaba "Ah, nihayet!" ne demek diye bir an düşündü. Bir tasarlanan bir vazgeçilen planların kargaşasında, kuzeni Otto'nun onu beklemiş olması imkânsızdı.

Ama sonra akşam birlikte yemek yerken –masa geniş mutfaktan çiçekli bir perdeyle ayrılmıştı– Ernst Lieven, nihayet kendini evine gelmiş gibi hissetti, kendisi de şaştı buna. Eskiden huzursuz, dayanaksız gençliğinde bu ailenin çatısı altında hissettiği o huzur, yeniden, ondan yaşça büyük kuzeninin hareketlerinden ve sesinden yayılıyordu. Gerçi şimdiki çatı, artık Riga'nın arkasındaki eski evin İskender üslubu sütunlarının üstünde yükselen değil, sadece fakir bir çiftlik evinin üstündeki alçak ve sivri bir çatıydı. Birkaç hektar toprakla birlikte borç harç toplanan parayla inşa edilmişti. Otto Lieven, borçlarını ödeyebilmek ve büyük şehirde bir yerlerde oturan annesiyle kız kardeşini çağırmak için çok çalışıyordu. Sabahın erken saatlerinde adamlarından önce kalkıyor, onlardan sonra yatıyor ve odasında gecenin bir yarısına kadar mektuplar ve faturalarla ilgileniyordu.

Yaşça daha küçük olan kuzense, onunki kadar uzun, onunki kadar güzel yüzüyle şaşkın şaşkın süzdü onu; karşısındakinin yüzü köylüler gibi yanık ve sertti, ama gözlerinin etrafında çok çalışmanın ve düşünmenin izleri görülüyordu.

Ernst Lieven, şimdi de Gleim ailesinin ondan söz ettiği bir aracıdan haber beklediğini anlattı. Her an Berlin'e çağrılabilirdi, sonra da Abdülkerim'in genelkurmayında – eğer bu vahşilerin böyle bir kurumu varsa – görev almak üzere Rif'e gidebilirdi.

Otto Lieven, "Neden illa da gitmek istiyorsun?" diye sordu. "Hayatın boyunca Almanya adına savaştın. Gücünü neden Afrika'da boşa harcıyorsun? Ülkemizde her birimize ihtiyaç var."

Ernst Lieven, "Hangi amaçla? Ne için?" diye sordu. "Yurtdışına gidemezsem, beni oturtacakları banka veznesinde çalışmak için mi? Bize orada veya bir radyo şirketinde ihtiyaç var." Düşünmeye bile cesaret edemediği bir şeyi kelimelere döktüğü için kendine kızdı. Karşısındaki konuşmamıştı ve bu yüzden kendini savunması gerekirmiş gibi de ekledi: "Ama sen kendini bir ailenin reisi olarak görüyorsun hâlâ; dibe batsan bile bize tavsiyelerle, hareketlerinle destek olman gerektiğini sanıyorsun, görevin bu mu sence? Böyle bir görevin olduğunu sanıyorsun herhalde. Bir adım ilerlemediğini bildiğin halde canın çıkıyor çalışmaktan. Kiraladığın tarlada ölesiye çalışıyorsun, sanki sahiplik hakkı da sana verilmiş gibi." – "Belki," dedi Otto Lieven. Sessiz, yanık tenine rağmen soluk olan yüzünü aşağı eğdi. "Çocukken babam, elime ne geçerse geçsin, ister tarla, ister at, isterse de bir çocuk, onları tüm geliri verilmiş gibi görmeye alıştırdı bana. Hem benim, hem de değil. Bunu doğru düzgün yönetmem için verdiler bana. Buna babamı, babası alıştırdı. Babamın babasını da onun babası... Bu böyle devam eder geriye doğru; başkaları için işler farklı olabilir, çünkü onlar her şeyi unuttu. Bizdeyse işler böyle, değişmeyecek de."

Ernst Lieven'in öfkesi dindi. Hatta kuzeninin saçını okşama isteğine kapıldı, aptal, fazlasıyla ciddi bir çocukmuş gibi. "Sevgili Otto, Töton Şövalyeleri, Baltık denizi etrafındaki ülkeleri işgal ettiklerinde bu ülkeler, şimdi bizim de sıvışmamız gereken ülkeler gibi yabancıydı," dedi. – "Hatırlarsın belki," dedi kuzeni, sanki olaylar birkaç yıl önce gerçekleşmiş gibi, "Töton Şövalyeleri zamanında, komutanı, donan gölün üzerinden kalkanlarımızdan yaptığımız bir kızak üstünde geçirdiğimizde tımar verilmişti bize. Bugünkü gibi o zaman da bizimle halkın çoğu arasında büyük bir uçurum vardı. Zira o zaman halkın çoğu Töton Şövalyelerini işgalci gibi, düşman gibi görmüştü. Ama atalarımız bu şövalyelerin daha akıllı, daha güçlü insanlar olduklarını derhal anlamıştı." – "Ve onlara boyun eğdiler." – "Boyun eğmek mi? Elbette, hayır. Onları benimsediler. Daha sonra ve silah zoruyla değil, hemen ve kendi istekleriyle, tanıdılar ve onayladılar." – "Her halükârda bu

insanların, yani atalarımızın, torunları açısından şansları yaver gitti." – "Hayatı asla boşa geçirmedik. Bu açıdan şanslıydılar, evet. Geriye bıraktıklarını genişlettik." – Ernst Lieven, "Zavallı habire onu kızdırmam için zorluyor beni," diye düşündü. Sonra bu kışkırtmaya karşı koyamadığı için bir kez daha konuştu: "Herhalde halk, atalarımıza bu şövalyeleri fazlasıyla sevinerek karşıladıkları için kızmıştı. Kendi kalkanlarından bir kızak yapmalarına şaşmamalı. Herhalde atalarımızın desteğine ve yardımına çok ihtiyaçları vardı. Büyük büyük torunlarının onları nasıl bir anlayışla karşılayacaklarını bilemezlerdi elbette."

Otto Lieven bu sözlere tepki vermedi. Sözlerine sabırla devam etti: "Daha sonra da İngilizler ülkeyi Letonlara hediye etti. Bizim çiftlikle birlikte. Ama bir kere elimize geçti, çünkü o zaman değerliydi; Almanya sınırındaydı; gitmek istediğin ülke gibi ta aşağılarda değildi." – "Sevgili Otto, bir başka ülkenin de sınırıydı; sınır olmanın özelliğidir bu." – "Doğru, ama biz, biz daha güçlüydük, bize bu topraklara sahip olma hakkı veren değerlerimiz vardı." – "Bence, o tarihte daha güçlüydük, sonra da Ruslar, en sonunda da İngilizler daha güçlendi. Daha güçlü olsan, Otto, belki sen de benimle gelirdin. Bence başkalarından daha güçlü olanın, bir mülke sahip olma hakkı var." – "Buna inandığını sanmıyorum. İnsan farklı şekillerde güçlü olur. Sonuçta," bir kelime arıyordu ve "Sonuçta Hıristiyan'sın," dedi. Ernst Lieven gülüp, "Ne yazık ki çok yanılıyorsun; Hıristiyan mıristiyan değilim, sapına kadar dinsizim. Dinsizlerin taptığı şeylere tapıyorum: güç, güzellik, iktidar ve şehvet." – "Sanırım dinsizler iktidar ve şehvetten başka tanrılara da taptılar, mesela bilgeliğe – her neyse, erkenden yatsak iyi olur. Çatımın altında sana iyi geceler."

Çatımın derken ne demek istedi, diye düşündü Lieven. Ev, beklemek için uygundu; o kadar rahat ve uzun uyumuştu ki uyandığında kuzeni çoktan tarlaya gitmişti bile. Akşam kuzenine, "Fotoğraftaki şu iki güzel kadın kim?" diye sordu. – "Annemi ve kız kardeşimi hatırlamıyor musun artık?" – "Annen bir kız gibi, çocuk da bir kadın gibi bakıyor."

Lieven, kuzeniyle yalnız kalmanın verdiği rahatsızlıktan eve sürekli bir konuğun gelmesiyle kurtuluyordu. Hamburglu bu köy öğretmeni sarışın, uzun boylu, zayıf bir insandı. Savaşa ilk günden son güne kadar katılmıştı. Şimdiyse, savaşta öğrendiklerini mesleğine ve öğrencilerine uyguluyordu. Her akşam, uzun kollarıyla bacaklarını bir sandalyeye sarmış halde, Lieven'in oturma odasında düşüncelerini dile getirmeye alışmıştı. Batıda, Orta Almanya'da, Hamburg ve Saksonya'da yaşanan savaşlar, bu terk edilmiş çiftlik odasında sözlerden oluşan bir başka savaşa yol açıyordu. Tartışmaları şiddetli olsa da, burada köyde birbirlerinin en iyi dostuydular, zira tartışabilecekleri başka kimse yoktu. Ernst Lieven, bu genç, sarışın, zayıf öğretmenin söylediklerine şaşıyordu; bunları sadece Bolşeviklerin, Yahudilerin ve huzursuz, yabani insan yığınlarının fikirleri olarak biliyordu. Eminim, diye düşündü Lieven, her köyde ve her sokakta, buna benzer el yapımı mobilyalı, Lenin'in veya Hindenburg'un, Schlageter'in, Ludendorff'un, hatta İsa'nın resimlerinin asılı olduğu odalarda bu tür konuşmalar yapılıyor. Tıpkı Otto Lieven'in raflarda biriktirdiği sayısız kitap ve ikisinin kavgalarının sonunda keman çalmaları gibi vakit geçirmek için bir bahane. Belki de bu yüzden huzurluydular: birbirlerinin ne düşündüklerini öğrenerek, sonra da bunları biteviye iğnelemek, hiçbir tehlikeye maruz kalmadan, tembelce.

"Tarihin dayandığı güç, asla kitlelerden doğmamıştır," dedi kuzeni. "Sadece fikirlerden doğmuştur, fikirler de senin ve benim gibi bireylerden çıkmıştır." – "Almanya'da kaç insan, açken, soğuktan donarken fikir geliştirebilir ki," dedi öğretmen, "Bilmiyoruz. Onların ne tür fikirlere muktedir olduklarını hiç bilmiyoruz henüz." – "Sosyalist düzensizliğin teşekkülü," dedi Lieven. – "Devrim asla düzenli ve steril olmaz. Büyük temizliklerde kan akar ve her yere pislik bulaşır. Fransız devriminde de, Orta Çağ'daki köylü ayaklanmaları sırasında bizde de böyleydi. Hıristiyanlık da doğarken huzur ve düzen getirmedi; o dönemde bilgin Romalılar ondan nefret ediyordu, çünkü ta derinlere müdahale ediyor, kitleleri hareketlendiriyordu. İlk kez sadece senin ve benim gibi birkaç seçki-

ni değil, herkesi ilgilendiren bir şeydi." – "Uluslararası değil, uluslar üstüydü; halkları birbirine karıştırmadı; halkların tümünden daha yüce bir fikrin etrafına, her halkın en seçkinlerini topladı. Sence de öyle değil mi?" – O kadar hızla kuzenine bakmıştı ki yüzündeki alayı silemedi. "Ne demek, bence de öyle mi? Sen değilim ki ben, bu kadar hızla bütün evreni dolaşayım." Öğretmen, "Kastettiğiniz idealist bir insansa söylediklerinizle! Huzurundan çok fikrine değer veren bir insansa, o zaman biz, tam da biz idealistiz. Özellikle biz, çünkü insanoğlunu alçaltan malzemeyle hayatımız pahasına savaşıyoruz." – "Göreceğiz bakalım," diye düşündü Ernst Lieven. Bütün bu sözler ona birçok olayın havaya kaldırdığı tozdan başka bir şey değilmiş gibi geliyordu. Bütün o gevezelikler de tozun savrulması gibiydi.

Ernst Lieven, daha iyi bir şey beklediği sürece bu huzura dayanabilirdi. Sonra Berlin'den bir mektup geldi, Gleim'in eniştesi asker toplama işinden vazgeçildiğini yazıyordu; Lieven, artık çoğu hemşerisinin yaşadığı Münih'e gitmeyi tercih etmeyecekse, namlı işsiz memurlarla subaylara bankalarda ve sanayi işletmelerinde iş bulabilen birkaç tanıdığı vardı Berlin'de.

Ernst Lieven birden kuzeninin belki de gerçekten haklı olduğunu düşündü: Nerede olursa olsun halkın seçkinlerini oluşturuyordu. Bu yer, Gleim'in eniştesinin sonraki mektubunda teselli ederek sözünü ettiği ışık reklamları şirketinin bir şubesinden daha iyi bir yer olmasa bile.

IV

Wilhelm Nadler, kardeşinin birden mutfağına girmesine şaşırdı; oysa akşamları hiç gelmezdi. Liese, her zaman akşamları yemlikle uğraşıyordu, böylece tarlaya gitmeden önce domuzları beslemiş oluyordu. Christian her zamanki gibi sakin ve özenle sözüne başladı; bir karar vermişti, kardeşine hemen bildirmesi gerekti. Babasının vasiyetine göre –Christian önemli kelimeleri vurgulamadan mırıldanmasına rağmen Wilhelm birden kulak kesildi–, işte

babasının vasiyeti, oğulları eşit olarak göz önüne alıyordu. Çiftlik büyük kardeşin payına düştüğü, ortanca savaştan dönmediği için, Christian'ın evden ayrılması durumunda bir tazminat alma hakkı vardı, hem de mal mülk olarak. Artık tarlalar da söz konusu değildi. Emekli aylığının bir kısmıyla kardeşini desteklemişti, hatta kardeşine, makbuzlardan da anlayabileceği gibi epeyce avans para da vermişti.

Liese, parçaladığı şalgamlara masmavi gözlerinden ince sivri bakışlar fırlattı. Wilhelm'in içinde müthiş bir öfkenin kabardığını hissetti. Yüzü şişmişti bile. Christian, kopuk kopuk, ama sakince mırıldanmasını sürdürdü. Wilhelm kendini tuttu. "Ne söyleyeceksen, söyle," diye hırıldadı. – "Anlıyorum," dedi Christian, düşünmüştü ki, çiftlikten taşınması herkes için daha hayırlı olacaktı. Gölün yakınlarındaki arazide, kayıkhane olarak kullanılması düşünülen bir kulübe vardı, biraz uğraşırsa bir süreliğine kullanmak için tamir edilebilirdi. Böylece bir dükkânı olurdu, böylece Wilhelm şimdilik harcama yapmaktan da kurtulurdu. Zaten kendisinin de müdavimleri vardı; fazla uğraşmadan kiliseye giderken onları da halledebilirdi. Kısacası, kardeşi bir kere el atacaktı; yarın nasılsa göl arazisine gideceği için, arabaya iki parça eşyasını ve yatağını da atabilirdi; gerçi kulübe haraptı ama yağmurun onu eritecek hali yoktu nasılsa. – "Hepsi bu kadar mı?" diye sordu Wilhelm. Kardeşi bu kadarla yetindiği için rahatladı. Kardeşinin, şu tembel topalın vasiyet diyerek yaptığı giriş bütün o boş lafların arasındaki ana konuyla alakasızdı. "Evet, bu kadar," dedi Christian. "Tek istediğim yarın bunları halletmen, çatı için de kiremit lazım. Şantiyede üç kuruşa alırsın." Bir süre bekledi, sonra da, "İstersen şimdi 'Meşe' meyhanesine bir git, şantiye şefini bulursun ve işi hemen halledebilirsin." Konuştuğu gibi güçlükle, topallaya topallaya çıktı.

Liese, dişlerini sıkarak ağır yemliği ocağa taşıdı. Bu ağır işe razıydı, çünkü yüreğinde belli belirsiz bir sızı vardı ve bu sızı da duygularını uyuşturuyordu, bunun nedenini kendisi de bilmiyordu. Kayınbiraderinin kararından hoşlanmamıştı. Kocası döndüğünden beri ondan uzak dursa da, salt ahırdaki varlığı bile hoşuna

gitmişti; yürürken çıkardığı sesi dinlemek, birlikte yemek yerken elbisesi içinde göğsüne bakabilmesi için kâsesine çorba doldurmak hoşuna gitmişti. Bazen kocası, o sürüngen, o yalancı köpek diye hırladığında da hoşuna gitmişti, geceleri kocasının yatağına girmesi ve kayınbiraderinin de dükkânından onlara kulak kabartması da, şimdi de kocası önce tehdit edip sonra da pes ettiği için keyfi yerindeydi.

Kundura dükkânına gitti. Ayakkabılarından başını kaldırmayan kayınbiraderine seslendi. "Ne oldu da böyle birdenbire gitmeye karar verdin?" Christian başını kaldırmadan, "Kendimin efendisi olmak istiyorum; artık sürekli işlerim engellensin istemiyorum!" – "İşlerini kim engelledi ki, söylesene." Liese, uzun bir tartışma başlayabilsin diye dükkâna yerleşti. Tam o sırada karşıda bir kapı çarptı, kocası da "Liese!" diye seslendi. Liese omuzlarını silkip karşıya geçti. Christian kulak kabarttı. Ağabeyi kiremitleri almaya gitmemişti demek. Ama çatı olsun, olmasın, yarın sabah kulübeye taşınacaktı. Liese'nin hiçbir yere varmayan huzursuzluklardan haz etmediğini gayet iyi anlamıştı. Çiftliğin sahibiydi ve bir sürü de çocuğu vardı. Kendisi de bunu anlayacak kadar köylüydü daha. Ne yazık ki kadına biraz fazla alışmıştı. Bütün kadınlar gibi Liese de zaman zaman ona dokunarak yanından geçmekten kendini alıkoyamıyordu. Bu yüzden bu ikisinin yolundan çekilmek en hayırlısıydı. Ayrıca Wilhelm'den farklı olarak içtenlikle huzur içinde yaşamayı istiyordu. Kulübesinin önünde, üç ayaklı taburesinde otururken su pırıl pırıl parlardı; arada bir yürüyüşünden tanıdığı birinin uzaklardan gelmesini duyardı; göldeki vapur düdüklerinin seslerini de. Oysa burası artık küflenmeye ve dar gelmeye başlamıştı.

Christian mutfaktan avluyu geçerken korkunç bir patırtı duydu. Sonra da Liese ikinci kez dükkâna geldi. "Bir baksana, hayvan tüccarı yine geldi. Yolunda gitmeyen bir şeyler var." Christian olabildiğince hızla peşinden gitti.

Hayvan tüccarı şehirli ayakkabılar ve lekeli bir muşamba palto giymişti. Umursamadan bakıyordu, Wilhelm'se öfkeden kıpkırmı-

zıydı. "Şuna baksana, güzel yeni hayvanı yarın sabah geri alacakmış." – "Sen bir sakinleş," dedi Christian. "Siz de Bay Levi, sizin ne alıp veremediğiniz var?" – "Bir dakika lütfen, ağabeyinizle bizzat anlaştık, taksitler ödenmezse hayvan uyarıdan sonra satıcıya döner. Ben uyardım, şimdi hayvanı alma zamanı." – Wilhelm, "Sadece son taksidi ödemedim, size başka da borcum yok!" diye bağırdı. – "Hayvanı bedelsiz almıyorum ya. Zaten ben de son taksitte bir şeyler kazanıyorum. Siz nasıl keyfe keder süt sağmıyorsanız, ben de keyfe keder iş yapmıyorum. Şimdi ödemezseniz, yarın eve dönecek." – "Evde bir tüfek olacaktı. Göreceğiz bakalım yarın kim neyi alıp gidecek. O kirli muşamba paltona kurşunları bir boşaltayım da." – "Bay Nadler, kendinizi üzmeyin; devlet boğazınıza çöksün istemezsiniz herhalde. Şikâyette bulunursam jandarmalar gelir." Gökyüzüne bakınca canı sıkılacak, ama beklenen doluyu kabullenmiş bir insan misali sakin konuşuyordu. Christian henüz müdahale etmemişti. Durumu anlayıncaya kadar dinlemişti onları. Ağabeyi, "Devlet, ancak sizin gibilere yardım eder, biz namuslu çiftçilere işkence yapasınız diye." – Christian ayağa kalktı. "Bir dakika bekleyin. – Hey, Liese, Bay Levi'ye bir kiraz rakısı doldur, sonra rahat rahat anlaşabiliriz." Topallayarak uzaklaştı. Liese, eski günlerdeki gibi Christian'ın dediğini yaptı. Bardak bitinceye kadar Christian, elinde bir senetle döndü. "İşte, alın size bir kefalet senedi. Bir kere daha uzatabilirsiniz. Ayrıca ağabeyimin bana ne kadar borçlu olduğu da yazıyor. Bunu size bırakıyorum. Üçümüze de zararı yok. Mark da bundan sonra hareketli olmayacaktır; uslu ve cici artık." – "Öyle," dedi borç senedini inceleyen hayvan tüccarı. Bardağını yalayıp bitirdi. Küçük kardeşin mavi gözleri birden onun üzerine yönelmişti; öyle sert ve boştular ki hayvan tüccarı, sanki tüfeğin namlusu kendisine tutuluyormuş gibi konuşmaktan vazgeçti.

Wilhelm sabah, göldeki araziye gitmek için arabayı koşarken Christian zorlukla dışarı çıktı. Ağabeyi, kalıpları, yatağı, dikiş makinesi ve taburedeن oluşan eşyalarını yüklemeye yardım etti. Taşınmayı izleyen komşular kendi kendilerine "Artık çiftçi, kun-

duracıdan kurtuldu," dediler. Liese de mutfak penceresinden taşıma işlerini izledi. İnek arabası köyden çıkarken arkasını döndü. Ağlamaklıydı. Tarlalarla, çocuklarının miras payıyla karşılaştırıldığında üzüntüsü önemsizdi. Zaten hiç ağlamazdı, çünkü başka kadınların gözyaşlarını tutamadıkları duygulara kapıldığında, garip ama, onun gözleri kururdu. Şimdiyse mutfak penceresinin arkasında dururken gözleri çakıl taşları gibi boş ve soğuk kaldı.

Gölün kenarındaki kulübe gerçi konforlu değildi ama duvarları sağlamdı ve demir döküm bir sobası vardı. İskele yoluna bir sundurma inşa ettikten sonra kısa sürede dükkân olarak hazır hale geldi. Christian'ın taşındığı sabah hava güneşliydi. Christian aletleriyle birlikte hemen su kenarına oturdu. Ağabeyine bu büyük yardımı için teşekkür etmişti. Ağabeyi de bu tereddütlü teşekkürü gerçekten hak ettiğine inandı. Christian, çalışırken sık sık baktığı iki veya üç açık renkli noktayla birlikte ağabeyinin saban sürdüğü tarlayı da keskin bakışlarıyla süzüyordu.

Sonbahar kısa sürede o kadar soğudu ve rüzgârlı oldu ki Christian sundurmadan kulübeye kaçmak zorunda kaldı. Ağabeyi ona bir araba yakacak odun, kömür ve birkaç da briket getirdi. Christian da her seferinde öyle çekinerek teşekkür ediyordu ki ağabeyi her seferinde kardeşine büyük bir iyilik ettiğini düşünüyordu. Christian, rüzgârlı kulübedeki hayatını çok seviyordu. Kimse onu izlemiyordu. Olsa olsa ona acıyorlardı, ama kimse ondan kuşkulanmıyordu. Bu sessizliğin keyfine varıyordu; derneklerde bir rütbeye, yoklamalarda övülmeye ihtiyacı yoktu. Ağabeyinin, onsuz hayatın keyfine varamadığı, ün denilen şeyi bir an olsun istemiyordu.

Ayrıca bütün o öne eğilmiş bedenler arasından, sadece kendisinin ilgilendiği, ağabeyinin yuvasındaki o guguk kuşu yumurtası olan yuvarlak, beyazımsı sarı çocuk kafasını görmekten de keyif alıyordu. Ayakkabıları dikerken ve derilerini döverken düşüncelere dalıyordu; köyde en önemli kişi kendisiydi, bunu ilan etmek için de trompetlere ihtiyacı yoktu. Birçok şey ona bağlıydı; bunlar gün ışığına ne kadar az çıkarsa, o kadar iyiydi.

Birden kapıya vuruldu. Yine tüccar gelmişti; taksitler yine ödenmemişti. Çiftlikteki tek nakit para Christian'daydı. Bir zamanlar mallarını Nadler'den alan Berlin'deki otel, alışverişini yine halden yapmaya başlamıştı. "Yüce Tanrımızın kilden yaptığı ilk insana benzemişsiniz," dedi Christian. – "Her yer yağmurdan çamura dönmüş," diye konuştu ufak adam perişan halde, "Kardeşiniz araba koşmak istemedi bana." – "Niye geldiniz ki buraya kadar Bay Levi?" Ufak tefek adam şikâyetini anlattı. Tek kardeşini yarı yolda bırakamazdı ya. Cebren satış sonsuza kadar ertelenemezdi.

Christian, vadesi gelen ödemeyle başlayıp Tanrı'ya yalvarmakla biten şikâyetlerin zorunlu aşamalarını biliyordu. Ne de olsa borçlardan vazgeçip insanın bizzat sersefil duruma düşmesi için dünya üzerinde olmayan bir ruh hali gerekliydi, işte böyle durumlarda da insanın aklına sürekli cennet gelirdi. İhtiyar bazen kardeşin neden her seferinde imdada yetiştiğini soruyordu kendi kendine, herhalde ağabeyinin yüzü suyu hürmetine değildi sadece.

Christian, bir kez daha Wilhelm'e ne kadar borç verdiğine dair bir yazı aldı. Ağabeyiyle ortak noktası ikisinin de tüccardan nefret etmeleriydi. Ona göre susmak iktidar ve güç anlamına geldiği için tüccarın gevezeliğine dayanamıyordu. Kardeşinin, savaş palavraları ve derneklerdeki konuşmalardan oluşan gevezeliğine de katlanamıyordu.

Christian cephedeyken kimin ne olduğunu hiç düşünmemişti. Saldırılar sırasında kurşunların ayrım yaptıklarını da fark etmemişti; nasıl ki Tanrı'nın güneşi iyi ve kötü arasında ayrım yapmıyorsa kurşunlar da her yerdeydi. Bir keresinde tüccar gibi adı Levi olan biri, karnından vurularak dehşetli bir biçimde ölmüştü. Bundan çok etkilenmişti, çünkü onunla vakit geçirmekten hoşlanırlardı. Birbirlerine memleketlerini anlatıp durmuşlardı. Böyle birisinin aniden sadece inliyor oluşu, insan yüreğine işliyordu. Aynı cephe çukurunda bulunan meyhanecinin oğlu sonunda "Nihayet kurtuldu Yahudi," demişti. Bu kelimenin kulağına çarptığı iki olay bunlardı: biri cephede biri de Wilhelm'in mutfağında.

Wilhelm Nadler açısından, ona yaptığı iyiliklerin karşılığını vermek için Christian'ın habire bir fırsat yaratması sorun değildi. Olsa olsa zavallı adamın, kendisi gibi birine yakın durması gerektiği için kendisine yardım ettiğini düşünüyordu. Wilhelm bütün aileyi gururlandırıyordu; sadece köyü değil bütün çevreyi de kapsayan "Vatansever Köylüler" adındaki derneğin başkanıydı artık. Postacı, komşuların şaşkın bakışları altında mektuplar ve bildiriler getiriyordu. Haftada bir kere derneğinin temsilcisi olarak, birlikte kararların alındığı göl kenarındaki otele gidiyordu. Oysa otele normalde Alman Subaylar Birliği ve Çelik Miğferlerin İdari Heyetleri gezi yapmaya gelirdi. Oraya bir köylü asla ayak basamazdı. Ama artık taşra halkının temsilcileri de toplantılar yapıyordu burada. Wilhelm'in korktuğu ev hayatı ona artık tatil gibi geliyordu ve önemsediği insanların düşüncelerine bakılırsa da bu tatil yakın gelecekte sona erecekti. Yakında çağrı yapılacaktı, üstelik henüz savaşa katılmamış köy gençliğinin de zorunlu tutulduğu sıradan talimler gibi keyfine değil.

Papazın evine yeni yılda çok sayıda ziyaretçi geldi, özellikle de Ebert'in ölümü üzerine yeni cumhurbaşkanını seçmek için arka arkaya iki oylama yapılmasının gerektiği günlerde. Baron von Ziesen, her konuk gibi papazın yazı masasının arkasına oturdu. Her zaman mis gibi kokan ve papazın kızlarının yeni astıkları perdelerin arasından gölün öte yanındaki evini görebiliyordu. İlk sarısalkım dallarının yerleştirildiği bir vazo yazı masasının üstünde duruyordu. Papazın kafasının arkasında Albrecht Dürer'in Luther tablosu asılıydı. "Derin kederlerden ruhumu kurtaran büyük adam," diye yazmıştı o tarihlerde Dürer. Kendisi de kederlere düşmüş Baron von Ziesen, papaz evi dediğin böyle olur işte, diye düşündü. İçini dökerek, "Gerçi arkadaşlarımın kararına bağlıyım, ama partimin aday gösterdiği ve adı hemen hemen hiç duyulmamış o adamın yerine Ludendorff acaba halkıma daha iyi hizmet etmez mi?" diye konuştu. Papazsa, "Politikadan pek anlamam. Vicdanınızı dinlemelisiniz," dedi. – Daha sonra da, "Çiftçi Nadler, belki tanıyorsunuz, bana bir şişe kiraz rakısı getirdi. İzin verirseniz," dedi. Gerçi

karısı şişeyi Paskalyadan önce açmasına izin vermemişti ama bu yüksek mevkideki konuğunun ziyareti güzel bir vesileydi. Ziesen, "Nasyonal Sosyalistler, Ludendorff'u aday gösterdiler;" diye mırıldandı, "eskiden pek ilgilenmezdim onlarla; liderleri Adolf Hitler iki yıl önce, Münih'teki ayaklanma yüzünden hapse atılmıştı. Her zaman kendi kendime şu sosyalizm kelimesinden iyi bir şey çıkar mı ki hiç deyip durdum. Hatta milliyetçi olduğunu iddia etse bile. Ama Ludendorff da şüpheye düşürüyor beni."

Birkaç hafta sonra Ziesen, aynı odada aynı koltukta oturuyor, aynı kiraz rakısı ikram ediliyordu. Bu arada her şey yoluna girmişti; hem dünyanın hali, hem de vicdanı. Sağ blok, herkese ve kendisine de Ludendorff kadar güven veren Hindenburg'u aday göstermişti. Ludendorff, ihtiyarın teki, eski bir askerdi; tuhaf bir adı olan ne idiği belirsiz yeni bir partinin başında değildi. Papaz, konuğuna köy öğretmeninin ziyaretini anlattı; öğretmen ilk kez gelmişti, çünkü ancak zorunda olduğu zaman sınıfıyla birlikte kiliseye gelirdi; o da kafası karışık gençlerden biriydi; sosyal demokratların ağına düştü düşecekti. Sosyal demokratlar, Merkez Partisi adayı Marx'ı desteklemeyi düşünmemişler miydi? İşte bu kadarı fazlaydı.

Papazın büyük kızı sohbeti kesti. Kunduracı Nadler, yeni tamir edilmiş pazarlık ayakkabıları getirmişti. Parasını alması için yukarı çağrıldı. Nadler alçak gönüllülükle, hatta neredeyse utanarak içeri girdi. Gelmeden de papaz, Baron von Ziesen'e onun namuslu bir oğlan olduğunu, savaşta kemiklerinin kırıldığını ve bu yüzden de şimdi kunduracılık yaptığını açıkladı. Christian da, sanki önemsiz konularda sesini yükseltmekten utanırmış gibi, hanımefendinin topuklarını yanlardan biraz yükselttiğini söyledi, böylece çabuk çarpılmayacaklardı. Her yerde halkın, bu vakada da Christian Nadler'in neler düşündüğünü öğrenmeye pek meraklı olan Ziesen, çizmeler incelenirken, "Pazar günü Hindenburg'u seçmemize yardım edeceksiniz herhalde, değil mi Bay Nadler?" diye sordu. Christian, bakışını indirip konuğun, müşterileri için fazla pahalı olan, ama kuşkusuz günün birinde hizmetlerinden

faydalanacak olan çizmelerine dikti. "Hiç kuşkunuz olmasın, efendim," dedi.

Ertesi pazar günü kiliseden çıktıktan sonra Christian, seçim bürosunun bulunduğu meyhaneye gerçekten de uğradı. Mareşalin resmi, sanki bir seçim söz konusu değilmişçesine, meyhaneye girer girmez insanın gözüne çarpıyordu. Şu anda seçim yardımcıları masasında oturan Wilhelm Nadler hemen bu gece bildiri dağıtan birkaç şüpheli kişiyi dövmüştü. Akşamsa mareşal, seçim lokalinden mutfağına geçecekti, o kadar sevmişti resmi.

Christian Nadler, oy pusulasını sandığın önünde buruşturup cebine soktu. Biliyordu ki, ağabeyi oy vermeye giden herkesin adını bir kâğıda yazmıştı. Dikkatlice oy pusulası paketinin içinden bir örgü şişi geçirecekti, böylece adlar sandığa atıldıkları sırayla okunabilecekti. Oy kullanan son çift ihtiyar Wulle ve huysuz karısıydı. Christian pusulasını sandığa atmadığı için ve kadının adı da başka bir pusulayla kanıtlanamadığı için, oylar akşam sayılırken de salak kadının, kadınların oy verme hakkına kavuştuklarını hâlâ anlamadığını ve kocasının verdiği oyun kendisi için de geçerli olduğuna inandığını düşündüler.

V

Bir Fransızla gönül eğlendirirken saçları kesilen hizmetçi kızı kovma kararına ev sahiplerinin karşı çıkmamasından sonra şoför Gustav Becker'in mutfaktaki itibarı artmıştı. Düşünceleri artık mutfakta o kadar önemliydi ki bir şey yapmadan önce herkes hep ona danışıyordu. Ev sahipleri onun tavsiyesi üzerine, efendinin ticaret ve parti arkadaşı Höchstlü direktör Schlütebock'un Taunus villasında çalışan Berta adındaki bir hizmetçinin kız kardeşi Emma'yı yeni hizmetçi olarak işe aldılar. Becker, köydeki, Frankfurt ve Mainz'deki, Wiesbaden otellerindeki diğer aşklarıyla birlikte bu Berta'yla da geçici bir ilişki kurmuştu. Becker, hayal kırıklığıyla artık hep Fransız orospusu dediği ve neredeyse evlenmek üzere olduğu kızın onu kandırmasından bu yana evliliği çok az düşünüyordu.

İşe yeni başlayan Emma, sakin, çalışkan biriydi, alçak gönüllü ve yaşlıcaydı. Saçlarının kesilmesi veya permayla sonuçlanacak aşklara kapılacak biri değildi. Bayan von Klemm bile şoföre teşekkür etti kızı bulduğu için, oysa normalde onunla konuşmaktan kaçınırdı; Becker'e göre kibri yüzündendi, ama aslında bir daha haber alınmayan, yıllar önce işten çıkarılan eski şoförünü özlediği içindi.

Emma'nın sanki daha önce başka bir yerde çalışmamış gibi sadakatle hizmet ettiği birkaç günden sonra dindarlığı ortaya çıktı. Küçük kız kardeşi Berta'da böyle bir eğilim hiç fark edilmemişti. Ama Emma kendi inancını, üstelik belli bir dürtüyle açığa vurduğu için, bu tür durumlarda olduğu gibi herkes etkilendi. Cuma günü, yani Katolik olduğu için et yemekten kaçındığından Emma bifteği reddedip buzdolabından kalan ringa balığı salatasını aldı. Bunun üzerine Becker, kendisinin de Katolik bir bölgeden geldiğini, ama annesinin artık günah çıkarmaya gitmediğini anlattı; çünkü hep olageldiği gibi papazın bir ilişkisi vardı, bu özel durumda da annesinin kız kardeşiyle. Bunun üzerine küçük hizmetçi kız, et yenilmeyen günün mideleri bozulmasın diye zengin insanlar için olduğunu söyledi. Kızın saçı uzamış ve örgüler halinde topuz yapılmıştı, sert memeleri öne çıkıyordu. Bu sözleri duyan Becker, evde yaşayanların yaptıklarını yakından bildiğinden çabucak her şeyi anlayıverdi; böylesi saçma lafları, akşamları sık sık görüştüğü heriften öğrenmiş olmalıydı. Ayrıca Becker, bu oğlanın Amöneburg'ta çalıştığını da çoktan öğrenmişti, imparatorlukta eski olaylar yüzünden arandığı için işgal edilmiş topraklara kaçmıştı. Böylesi alçaklar, işgal makamlarının kanatları altında kendilerini daha güvenli hissettikleri Ren bölgesine gelmeyi tercih ediyordu. Bu sevimli kızı bozmadan önce çabucak herife haddi bildirilmeliydi.

Yeni hizmetçi Emma, sesini çıkarmadan bütün görüşleri dinledi. İnancını savunmak mı istemiyordu yoksa bu insanlar arasında savunmanın anlamsız olduğunu mu düşünüyordu, önemli değildi; hatta Becker'in sürekli onunla alay etmesi yüzünden cuma gününün kendisi için özellikle kötü geçmesini önemsemiyordu

bile. Her cuma oruç tutmanın ölçüyü kaçırmak olduğunu söyledi Becker, insanın zihnini bulanıklaştırıyordu. Gerçi "Ren Kardeşliği" her yıl Fransızların Schlageter'i sabotaj suçlamasıyla kurşuna dizdikleri 26 Mayıs tarihinde anma törenleri düzenliyorlardı, ama her hafta değil; hatta 26 Mayıs'ın haftanın hangi günü olduğunu bile unutmuştu. Emma da buna kendi durumunun farklı olduğu cevabını verdi. Mesih, vali Pontius Pilatus zamanında bütün insanlık uğruna hayatını vermişti. Bunun üzerine bilgileriyle iftihar eden Becker, "Schlageter de Ren Bölgesi Yüksek Müteffiklerarası Komisyon başkanı Tirard zamanında bütün Almanya uğruna hayatını verdi", dedi. Bu söze de Emma omuz silkti, Becker'e göreyse böyle umutsuz vakalarda her zaman olduğu gibi verilecek cevap bulamamıştı.

Şoförün itibarı işgal döneminde üne dönüşmüştü, tıpkı eskiden efendisinin ününe bağlı olması gibi. İngilizlerin işgal ettiği bölgedeki son müzakereler Klemm'i, Bonn'da bir apartmanı ve Rüdesheim civarında küçük bir çiftliği bulunan Castricius adındaki bir ticaret müşaviriyle bir araya getirmişti. Castricius'un karısı uzun zaman önce ölmüştü, oysa çiftliği onun için yaptırmıştı. Mürebbiyesinin himayesinde yetişen kızı, yuvarlak, parlak gözleriyle tam bir genç kız olmuştu. İhtiyar, ziyaretçilerine penceresinden Fransız bayraklarının dalgalandığı ve asma kütüklerinin dikili olduğu toprakları gösterdi. Yetişirken kızını ve şaraplık üzümleri izlemeyi sevdiğini söyledi. Becker, efendisinin yaşlı Castricius'un masasında akşam yemeği yemekten büyük bir keyif aldığını anladı. Kendisi de birkaç kere ahşap döşeli yemek odasına çağrıldı; Sayın Ticaret Müsteşarı ve Bay von Klemm'in görüşmeler yaptıkları genç insanların yanına oturabiliyordu. Ayrımcı bir kasabanın belediye başkanına ateş ettiği için Fransızların tutukladıkları bir oğlanı kurtarma planları yapılır yapılmaz, sanki onlardan biriymiş gibi Becker'e de danışmışlardı. "Kim bu işi yapar?" – "Tabii ki ben," demişti Klemm'in şoförü. Klemm'in arabasının tanınmaması gerektiği için ona bir araba ödünç verilmişti. İki oğlan bir ziyaret izni sağlamıştı. Sonra hapishane avlusuna girişleri engel-

lendiğinde ateş etmeye başlamışlar; şoför Becker de hepsini birden ödünç alınan arabaya sokmuş; sonra da sınır hattının arkasındaki nöbetçi kordonunu hızla yararak geçmişlerdi. Ertesi sabah Fransız müfettişlerini Klemm'in fabrikasına götürdüğünde Becker pek bir keyiflenmişti.

Klemm, bir dikkatsizlik anında yeni gizli dernekler kanunu kapsamına girmemeleri için "Ren Kardeşliği"ni sadık ve güvenilir üyeyle sınırlamıştı. Sadakat ve güvenirlik de Becker'in, kalbi ve böbreği gibi olmazsa olmaz özelliklerindendi. Becker efendinin çalışma odasındayken, hanımefendinin ona bizzat çay ikram etmek zorunda olmasıyla mutfaktakilere övünmüyordu. Ne de olsa Emma, personelin arasında yabancı bir madde gibiydi. Başbakan Poincare, Mayıs 1924'te görevini Herriot'a bırakmak zorunda kalmadan hemen önce, harekete geçirdiği beklenmedik bir tutuklama dalgasıyla, ayrımcıları dövdükleri için öfkelendiği birkaç namuslu Alman genci ayıklamak istemişti.

Ayrımcı ayaklanmalarından veya Ruhr işgalinden beri sabotaj nedeniyle aranan bir adamı zorlu sınır geçişi için kullanmak üzere Klemm'den şoförü gitgide daha fazla istenir olmuştu. Becker bütün zorlu sınır geçişlerini ve nöbetçilere rüşvet vermeyi biliyordu. Hatta kendi efendisiyle birlikte Castricius'un evine özel olarak çağrıldı. Genç bir kimyager arabasına bindirildi; onun güvenli bir biçimde kaçırılması çok önemliydi. Klemm gibi Castricius da Becker'e eşitiymiş gibi davranıyordu.

Bu iş de halledildikten sonra bir kez daha üçü bir arada başarılan bu kaçırma görevini konuştular, ama bu sefer Castricius'un villasında değil, bir birahanede. Molalarını bir bardak birayla yan masada geçiren birkaç yol işçisi, Becker'in gördüğü bu eşit muameleye şaştı. Onların bu şekilde şaşırması da Becker'e iyi geldi. Klemm, Becker'in düşündüklerini dile getirdi: "Bizimle birlikte bira içmen, Becker, şu karşıdaki beyefendiler için sınıf mücadelesine aykırı herhalde." – Castricius da, "Güruha yaklaşmayı bilmek gerek," dedi. "Henüz bunu tam anlayamadık; çünkü Klemm, bir zamanlar ayrımcılara karşı hepsi de erkek gibi yanımızda durdu-

lar. O zamanlar vatanlarının Moskova'dan sonra başlamadığını onlar da hissetmişti." Klemm, "Öyle, ama dikkat etmek lazım," diye konuştu düşünceli düşünceli. "Sınırın öte tarafındakiler de aynısını söylüyor. Vatan sevgisi şu kızıllar için utandırıcı bir şeydi. Herkesin duygularını öyle yönlendirdiler ki, sanki zenginlere karşıymışlar gibi, bu sefer de diğer ülkelerin de yutmak istediği zengin Fransızlara karşı."

Arkadaşı Klemm'e kıyasla Becker'e daha az alışkın olan Castricius, bu hassas sorunu zaman zaman tek başına tartışmayı tercih ediyordu. Tekrar kaçış olayından söz etmeye başladı. Küçük kızı zorunlu vedaya ağlayıp durmuştu; kendisi içinse tutuklanma emri tam zamanında gelmişti. Kız genç kimyagere sırılsıklam âşık olmuştu. Onu unutacaktır, doğru kişiyi bulacaktır. – Klemm gülerek doğru kişinin neye benzemesi gerektiğini sorduğunda Castricius da, "Açıkçası, sevgili Klemm, mesela size hayır demezdim," diye cevap verdi. "Ne yazık ki evlisiniz. Nasılsa siz olamayacağınız için açık açık konuşabilirim. Hem genç bir kızın hem de kız babasının sevebileceği, normalde ayrı ayrı kişilerde bulunan bütün o özelliklere sahipsiniz." – "Pek üzüldüm," dedi Klemm, "Kızınızla yedi, sekiz yıl önce tanışmalıymışım." – "O zamanlar daha evcilik oynuyordu ama." – "Hâlâ oynadığını sanıyordum; evlilik beni yaşlandırmış olmalı."

İkisi de onları pür dikkat dinleyen Becker'i unutmuşlardı. Küçük kız gerçekten de efendim için doğru kadın olurdu, diye düşündü, sayın ticaret müşaviri haklı. Şarapları birbirinden ayırt etmesini bilemeyen şu sıska kadından çok daha iyi uyardı evimize.

Becker bu düşüncelere kapılıp giderken diğer ikisi çoktan başka bir konuya geçmişti. "Anlamıştım zaten şu Dawes Planı'ndan bizim de yararlanabileceğimizi," dedi Klemm. Fransızlar kıyametleri kopardığına göre bizim için kötü olamaz." – "Bizi paramparça etmeyen her şeyden nefret ettikleri için. Müttefikleri kadar pratik değiller. İntikam da zaten normalde pratik değildir. İngilizlerle Amerikalılar, intikam değil yükümlülük istiyorlar. Demiryollarımızı senede bağlamamızı istiyorlar. Bunun için de bir imparator-

luk ve bu imparatorlukta dolaşmak isteyen insanlar ve dolaşmak için de para lazım. Bunun için de sağlam bir para birimi gerek."

Düşüncelerini dile getirirken, Castricius'un sağlıklı şişko suratında şaşırtıcı bir biçimde lezzetli olan bir şarabın tadını alırmış gibi bir ifade vardı. Klemm, pek kimseye hayran kalmazdı, ama ona hayrandı. "Fakat Fransızları sırtımıza vurmaya devam ediyorlar," diye konuştu. Kendinden emin kurnaz bir ifadeyle Castricius, "Onlara göre henüz ne genelkurmayımızı ne de ordumuzu yeterince zayıflattık, hâlâ çok fazla top, çok az şemsiye üretiyoruz," dedi.

Becker, bu tür konuşmalardan anladıklarını akşamları mutfak masasında tekrarlardı; fabrikanın zorluk çektiği gümrük cezalarından da. Hatta imparatorluk demir yolları özelleştirildiğinde Klemm'in "Reçine ve Vernik" şirketinin borçları için daha az endişe duyması gerektiğine büyük bir içtenlikle sevinmişti. Mutfaktaki başkişi olduğu için Becker'in yüz ifadelerini gayriihtiyari taklit eden aşçı kadın, bahçıvan, hatta Emma da bu işten memnundu. Becker, Ren bölgesinin imparatorluktaki bin yılının kutlanacağı büyük kutlamadan söz ettiğinde de memnunlardı. Westfalyalı olmasına rağmen o da seviniyordu. Bahçıvan, "Ne uzun bir zaman, bin yıl, ha," dedi.

Becker'le birlikte mutfaktakiler de Emma'yla dalga geçmeye alışmışlardı. Cumhurbaşkanı Ebert öldüğünde ve Klemm evindeki herkes oy sandığına gittiğinde, ciddi sorunlar ortaya çıktı.

Çünkü Becker, "Söyle bakalım Emma, kime oy verdin? Ringa balığına mı, yoksa bifteğe mi?" Emma çoktan iyi ve Katolik bir evde çalışmaya karar vermişti; ama yeni işi henüz kesin olmadığı için sustu. Becker, ertesi gün araba kullanırken Emma'nın Hindenburg'a değil, Merkezin adamı Marx'a oy verdiğini anlattı.

Altıncı Bölüm

I

Klemm arabayla, karısı da oğlu Helmut'la yataklı vagonda Berlin'e gitmişti. Karısıyla oğlunu Anhalter istasyonunda karşıladı. Acaba önce otele gidip banyo ve kahvaltı mı yapmak isterdi, yoksa oğlanı halasına göstermek için önce Potsdam'a mı gitmek isterdi? Lenore, bu yolculukta günleri Scharnhorst caddesindeki büyüdüğü evde geçirmeyi hayal etmişti. Ziyaretten hemen sonra Adlon oteline dönmeye de niyeti yoktu. Klemm, Becker'den karısıyla çocuğunu hemen Potsdam'a götürmesini rica etti. Konferansların yapılacağı günleri rahatsız edilmeden geçirebileceği için sevindi.

Sıkıcı Grunewald yolu, Becker'in efendisiyle birlikte arabayı bütün Almanya'da sürdüğü tüm yollarda yaşadıklarının hatıralarıyla doluydu. Aklına o kış günü geldi, Klemm'le yanındakilerin alelacele Berlin'den sorguya götürülen oğlanı öldürdükleri ve kendisinin de yabancı bir arabada beklediği gün. Buradaki açıklıkta kendi arabaları bozulmuştu. Tutukluyu Nowawes'e götürecek olan yabancı arabaya geçmişlerdi. Bayan von Klemm'e geçmiş günlerde hep efendisiyle birlikte yaşadıkları olayları anlatmak isterdi. Ama genç kadın asla sohbet etmekten hoşlanmıyordu; bu renksiz kadının bir sevgiliyle ne yaptığını da hiç düşünemiyordu Becker; ama çekici yanları olmalıydı yoksa efendisi ona kanmazdı.

Lenore oğlana sarıldı. Becker, annesini arabayla götürmeyi sevmese de çocuğu seviyordu. Karışık kahverengi saçları ve gülen gözleri vardı, ayrıca babasına o kadar çok benziyordu ki Becker'in

babasına duyduğu sevgiyi oğluna aktarması kolaydı. Aynadan, genç kadının yüzünün beklentiyle dolarak kireç gibi solduğunu gördü. Potsdam'daki birkaç sessiz sokaktan geçtiler. Lenore, "Şuradan," dedi. Bahçelerin bulunduğu küçük bir sokağa girdiler. Alçak evlerin yenilenmesi gerektiğini gördü Becker; çoğunun sıvası dökülmüştü. Bir sürü de garip eşyaları vardı, birinde minicik bir balkonda bir figür, diğerinde bir güneş saati, bir başkasında da kubbeli bir kule. Scharnhorst caddesine dökülen solmuş yapraklar, diye düşündü Lenore, gençliğinden beri süpürülmemişti. Sadece biraz daha altın bir renge bürünmüş ve biraz daha güçlü bir koku yayıyorlardı, sanki yaz uzamıştı. Renkli balkon penceresindeki gölge herhalde Amalie Hala'ydı, ama beklemenin getirdiği duygusallık bile ona gereksiz ve çocuksu geliyor olmalıydı. Lenore, arabanın kapısını öyle hızlı açtı ki Becker zamanında kapıya ulaşamadı. Çocuk, halaya merakla bakıyordu; hala da acele etmeden merdivenlerden aşağı inip yeğenini kısaca selamladı. Lenore, halasının sımsıkı kapatılmış, ince bir çizgi halindeki dudaklarından onun heyecanla beklediğini anladı. Oğlan, Helmut, annesini elinden tutan tuhaf kadına baktı. Yaşlı kadınların olduğundan çok daha zayıftı; boynunda bir saat zinciri vardı, kemerinde de saati saklıyordu. Ağzı garip bir şekle büründü. Helmut'un, ayıplarmış gibi saçaklı, şapka gibi yusyuvarlak kesilen saçlarına büyük bir ciddiyetle bakıyordu. Sonra onu aniden öyle bir kendine çekti ki boynuna kadar kapalı bluzunun içinde sert ve katı göğsü gıcırdadı. Şimdiyse göğsü, ilk kez torununu gören bir büyükannenin tükenmiş, birçok aç çocuğun uzun zaman önce boşalttığı memesindekine benzer bir duyguyla titredi. İlk kez o anda, Amalie Hala'nın bir sevgili bulamadığı, sadece erkek kardeşinin çocuklarını büyüttüğü ve onun işlerini idare ettiği geçti Lenore'nin aklından. Kalbi aniden şefkatle doldu, yalnız bu şefkati nereye koyacağını bilemedi. Lenore'nin ne bu duyguyu dışa vurması mümkündü, ne de kolalı yakayla topuz halindeki ak saçlar arasındaki sivri yüzü öpmesi. Bu arada şoför Becker, hemen Berlin'e geri dönmek için bir fırsat kolluyordu. Bay von Klemm onu acele bekliyordu. "Gitsin, o zaman,"

diye bağırdı hala. Lenore, halanın hizmetçilere üçüncü tekil şahıs kipiyle seslenme alışkanlığını hatırladı. Arabanın uzaklaşmasını duyduğunda nefes aldı, sanki bu şoför onu da peşinden çekebilirmiş gibi. Sokak kapısının gıcırtısını arkasında duyar duymaz duvarlar Lenore'ye öylesine yaklaştı ki yılların maceraları ve hataları dışarıda kalıverdi. Çocukluğunun sevinçleri ve acıları, eşyaların ve mobilyaların üzerinde kalmıştı; Lenore yeniden tatlarını aldı, sanki odaya, babasının çerçeveli onur belgelerine ve dikiş eşyalarına yapışmışlardı.

Hala yeğeninin yardım teklifini reddetti. Evde hizmetçi çalışmadığından dün pişirdiği keki ve kahveyi kendisi getirdi. Lenore, halanın umduğundan da çok şaşırmıştı. Oğlu gibi kendisi de ıstahla keki ısırdı, sanki Ren'deki evlerinde sürekli yedikleri kekler tozdan pişirilmişti.

Kahvaltıdan sonra merdivenlerden yukarı çıktılar, Amalie Hala merdivenleri konuklarının, özellikle de ailesinin mirasçısı saydığı ve en büyük torunu yerine koyduğu küçük Helmut'un onuruna dizlerinin üstünde eldivenlerle cilalamıştı. Lenore tırabzandaki, pirinçten sarı küreleri okşadı. Halası, kızlık odasına, hatıraların dokunulmaz, mahrem mekânına götüren bu merdivene bütün emeğini harcamakta haklıydı. Duvardaki renkli baskıyı – Schill askerlerinin kurşuna dizilmesi– gördüğünde uzun zamandır unutulmuş bir dizi olayı hatırladı. Uykusu gelen oğlan, Schill askerlerinin altındaki çocuk yatağına yatırıldı. Karyola küçüktü, ama halanın özenle korunan çocuk yatağını kullanma isteğine karşı koyamamıştı.

Lenore, yalnız kalır kalmaz kızlık yatağına yattı. Dar ve sertti yatak; gençliğindeki gibi sakindi, gençlerin her zamanki gibi her şeyi abartan yetişkinlerin anlattıklarından bildikleri hayatın o fırtınalarına karşı umarsızlıkla dolu. Halasının silueti, yani çocukken Lenore'nin alay ettiği, sonra küçümsediği, ardından da unuttuğu sert, katı hayatının silueti, duvarın üzerinden geçti, dev bir kadının ürkütücü gölgeleri gibi. Şimdiyse halasının küçük evin kapısını arkalarından kilitlemesini isterdi. Ren nehrinin yüzeyine

yansıyan evin hatırasından ve yumuşak havayla narin, iç içe akan, asla keskin bir sınırı olmayan renklerden, alaycı ve neşeli kocasından, daha seyahatinin başında burada Berlin'de tekrar bulmayı arzuladığı eski âşığından korunmuş olurdu. Âşığını bir daha görmek istemiyordu, onun tavsiyesi üzerine satın aldığı kitapları da. Kaba, zayıf Amalie halası ilgilendiriyordu onu, onda bir süre kendini kaptırdığı bütün o gevezeliklerle süs püste olduğundan çok daha fazla onur vardı. Burada, küçük oğlan bir zamanlar Lenore'nin babasının olduğu gibi bir erkek olabilirdi. Duraksadı, çünkü kendi babası gibi olmayacağını düşünmüştü. Kendi kendine sormaya devam etti: Klemm'e itiraz edecek ne var? Sahra hastanesinde bu adama delicesine âşıktım, sonra da kısa bir süre Lieven'e de eskiden Klemm'e âşık olduğum kadar âşıktım. Klemm'in efendiymiş gibi davranmaktan ve herkesin kendisiyle ilgilenmesinden hoşlandığını daha yeni yeni anladım; o parlak bir hayat istiyor – Amalie Hala'nın kocaman gölgesi Lenore'ye söyleniyordu: Kendin istedin, dayan. Ne sandın? Yabancı bir adamla ülkenin diğer ucuna mı gitmek? Şimdi kocanın yanında kal, oğlunu namuslu bir insan olarak yetiştir, işin başından aşkın olur zaten.

Ertesi sabah, geçen yıl kardeşiyle evlenen, Malzahn'ın küçük kızıyla karşılaştığında şaşırdı. Sadece saç örgüleriyle, kısa solgun elbiselerle tanıdığı utangaç ve taze Ilse, artık parlak gözleri ve gebeliğinin sonuna gelen kadınların kurnazca sivrilmiş yüzüyle yetişkin biri olmuştu. Kocasının alayı Hannover'de konuşlandığından, doğum için eve gelmişti; görümcesine gururla, ördüğü yün bebek eşyalarını gösterdi; kızlar için pembe ve erkekler için de mavi tercih edildiğinden her şey şimdiden maviyle örülmüştü. Amalie Hala, Lenore'nin babasının, sonra da onun oğlunun yattığı beşiği gösterdi. Bu tür olaylarda birçok yerde olduğu gibi, belki de çoktandır mezarlarında yatan yetişkin insanların bile beşiklerde yattıklarını söyleyerek gülüştüler. Küçük Helmut yaramazdı, babasının kanı işte. Şimdi beklenen oğul, annenin ailesine benzeyecekti.

Gecehalası Lenore'yi uyandırdı; ürkek ürkek küçük Malzahn'ın doğum yaptığını anlattı, ama kızı olmuştu. Lenore, komşu eve koştuğunda yengesini sağlıklı ve taze, ama neredeyse mahcup gördü. "Sen konuşabilirsin tabii," dedi lohusa kadın, "senin oğlun var ne de olsa." Yaşlı Malzahn da; "Bir dahakine daha iyisini yaparsınız," dedi. Lenore, nedenini kendisinin de anlamadığı hafif bir huzursuzluk hissetti. Onun için de bir oğlun tercih edildiği ve sevildiği kesindi. "Anneler doğmazsa oğullar nereden gelecek?" dedi. Bebeği o kadar çok seviyordu ki vaftiz için Potsdam'a gelen erkek kardeşi onunla alay etti. Lenore ciddi ciddi, "Bana öyle geliyor ki, benden başkası sevinmiyor," diye cevap verdi. Küçük Malzahn'ın, kocasına ürkek ürkek bakmasından hoşlanmamıştı, sanki arzulanan oğul gelmediği için özür diliyordu. Sürekli özlediği çevresine karşı yeni, daha da güçlenen bir huzursuzluk hissetti. Kendi dünyasından daha iyi bir dünya değildi burası. Gülerek ortalıkta dolaşmaya başlayan genç kadını gizlice izledi. Renkli, tertemiz yaz elbiseleri içinde güzel, genç bir kadındı. Ağabeyi kız kardeşinin önünde karısını öpmekten çekinmiyordu.

Klemm de şoförü gibi Berlin'deki otelde rahat zaman geçirmekten memnundu.

Bonnlu Castricius da sevimli küçük kızıyla neredeyse aynı anda otele varmıştı. Klemm ve Höchstlü Direktör Schlütebock'la birlikte Ren bölgesi sorunlarını temsil ediyordu. İmparatorluğun dört bir yanından sanayi temsilcileriyle birlikte oturup geçmiş olaylardan sonra alınacak önlemleri görüşmek için bir araya gelmişlerdi. Ren nehrindeki bölgeleri hâlâ işgal altındaydı; bunu ne Locarno ne de Cenevre Antlaşması değiştirebilmişti. Almanya'nın Milletler Cemiyetine kabul edilmesi savaş tazminat koşullarını yumuşatmamıştı; bu tazminatlarda ödenecek paralar demir yollarından, gümrüklerden ve büyük işletmelerden kazanılmak zorundaydı. Yasayla korunan sekiz saatlik çalışma gününü iptal etmek mümkün değildi. Daha az işçiyle daha fazla kazanç elde edilmeliydi; yukarıda kalabilmek amacıyla yeni makineler satın alınmalıydı, böylece daha az iş gücüne rağmen piyasaya daha fazla ürün girebilecekti.

Castricius, bira akşamları ve çaylarda olduğu gibi konferanslarda da odak noktasıydı. Her grupta odağa yerleşen kişinin neden bu konuma geldiği zor açıklanır, Castricius'ta da durum farklı değildi. Castricius, hiçbir yerde son sözü söyleyenlerden değildi. Önemli, önemsiz, kim olursa olsun onun otel odasına gelmeleri için bir başka nedendi bu da. Hükümet temsilcilerine, askerlere ve meslektaşlarına Ren ağzına yakışan sertlikte konuşmalarla saldırıyordu. Saçları aklaşmıştı; kızı torunu olabilirdi; gülerek ikinci kez dul kaldığından şikâyet etti; kadınları ona göz koyarlarsa evliliklerinin kısa olacağına dair uyarıyordu. Bay von Stinnes, Bay von Krupp ve Bay von Wolff sözü ona vermekten çekinmemişlerdi; tıpkı evde işçi temsilcileriyle ve işletme kurullarında yaptığı gibi çeşitli konuları şakalaşarak ve açık sözlülükle sonuca ulaştırıyordu. Sonra da sohbetlerde, "Pahalı, yeni makinelerimi düzgün biçimde kullanan akıllı insanlara ihtiyacım var işletmelerimde," derdi. "Bugün de, akıllı bir işçi kendi koşulları için mücadele edip solda durur. Bu yüzden de solcuları dışlayıp tutuklamamız sadece kendimize zarar verir. Makinelerimizin başında kalmaları için artık başka bir şey düşünmemiz gerek. Bir Alman işçisinin elinden namuslu çalışmaktan başka bir şey gelmez, üstünkörü çalışmak ona göre değildir. İşlerine devam etmeleri ve her şeye rağmen onlarla başa çıkabilmemiz için de iyi düşünülmüş bir programa sahip doğru bir adama ihtiyacımız var."

Otelden ayrılmadan önce, dediği gibi sadece özel arkadaşları için bir yemek verecekti. Adlon'da bir dizi oda tutmuştu; bunlara kendisinin ve kızının yatak odalarının arasındaki salon da dâhildi. Kızı Nora on sekiz yaşındaydı. Castricius mürebbiyeyi övdü. Mürebbiyeyle bir ilke üzerinde anlaşmışlardı: Çocuk babasının evinde neyin gerekli olduğunu, konukların nasıl karşılandığını, tenis oynamayı, yüzmeyi ve ata binmeyi öğrenmeli. Her türlü ev işini de. Hizmetçiler, sadece bir şeyin nasıl en iyi biçimde yapıldığını bizzat bilen bir hanıma itaat ederler.

Her konuk onun özel bir arkadaşı sayıldığı için mutluydu. Bu özel arkadaşlık gönüllüler birliğindeki iki generalle teğmenler

için olduğu kadar Bonnlu ressam, avukat, "Woche" ve "Deutsche Zeitung"un genel yayın yönetmenleri için de geçerliydi. Klemm, davete birlikte katılabilmeleri için karısına halasıyla vedalaşıp son gece Adlon oteline gelmesini emretmişti. Castricius'un, neşeyle ve heyecandan kızarmış yanaklarla içkileri doldurmaya ve pastaları ikram etmeye yardım eden kızını izledi. Bu çocuğun kendi karısına göre dünyayı daha iyi anladığını düşündü. Klemm epey içti, çünkü kız içkisini doldururken sık sık güleç kahverengi gözlerle ona bakıyordu.

Lenore sessizce sigara içti. Yüzü yorgun ve umursamazdı, çünkü o anda gözlerini aydınlatacak bir şey yoktu etrafında. Yanından yüzler geçti, apoletler, güzel dikimli omuzlar. Sanki bir zamanlar bütün bu erkeklere, inledikleri ve kan içinde kaldıklarında bakmış ve yaralarını sarmıştı.

Gecikmiş bir konuk girdi içeri, herkes onu tanıdı ve sevinçle karşıladı. Klemm kapıya koştu. "Bizi büsbütün unuttuğunu sanmıştım." Castricius da, "Ama biz sizi unutmadık; bir zamanlarda Bielefeld'de işleri yoluna sokmamıza yardım etmiştiniz," dedi.

Klemm, arkadaşını Kranzler Kafe'de bulmuştu. Bu arada Klemm'in hesabı ödemesi Lieven'in de işine gelmişti. Maaşını neredeyse tüketmişti; Gleim'in eniştesinin önerdiği bir işi kabul etmek zorunda kalmıştı: ışıklı reklamlar bölümünde satıcılık. Işıklı reklamlar, Gleim ailesiyle bir şekilde bağlantılı olan elektrik santralinin o firmayla da bir bağlantısı vardı. – Lenore, araya birkaç insan onu selamlamak için girdiğinden, ilk önce Lieven'i tanımadı. Ayrıca eskiden neredeyse sürekli düşündüğü bu insanı son günlerde tümüyle unutmuştu. Lieven kadını bir daha hiç düşünmemiş olsa da, o an hayal kırıklığına uğradı. Lenore, birden Lieven'in tanıdığı o eski alaycı sesiyle, "Ah, Lieven, siz miydiniz? Tanıyamamışım sizi," dedi, bunun üzerine Lieven de çok mu değiştim diye sordu. – "Değişmemişsiniz, ama bazen insan kendisi değiştiğinde başkalarını da tanımayabilir." Lenore, Lieven'i derinden yaralamak için bundan daha iyi bir cevap veremezdi.

Daha sonra arkadaşları, birlikte yaşadıkları bir çarpışma şerefine kadeh kaldırmak üzere Lieven'i yanlarına çağırdılar. Kendilerini bir ziyafette değil de şehirdeki bir adadaymış gibi hissediyorlardı. Ziyafet sahipleri baba Castricius'u ve kızını övdüler. Lieven'e Bayan von Klemm'i tanıyor mu diye sordular. Lieven, gözlerini indirip "Çok, çok iyi" derken ses tonu başka bir soruyu gereksiz kıldı. Hatta von Klemm'in kulağına gitmesini bile umdu. Görünüşe göre karısını kendine bağladığı için artık ondan eskisi gibi hoşlanmıyordu.

Ertesi sabah Becker, efendisini ihtiyar Castricius'la birlikte Ren'e geri götürdüğü için sevindi. Castricius'un kızı kendi şoförüyle kendi arabasında gitmeyi tercih etti. Mürebbiyesi, Bayan von Klemm ve küçük oğlu vardı yanlarında.

Castricius Klemm'in şoförüne o kadar alışmıştı ki artık onun yanında en gizli düşüncelerini dile getirmekten çekinmiyordu. "Sanırım öğrencilik yıllarınızdan ilk Hıristiyanları hatırlarsınız, Klemm. Adlarından da anlaşılacağı üzere İsa'ya pek düşkündüler. Katakomplar ve bunun gibi yerlerde yaşıyorlardı. Eminim Roma imparatorlarının da çok canlarını sıkmışlardır. Ta ki imparatorun biri Hıristiyanlığı devlet dini yapmaya ve bu sefer de değişiklik olsun diye birkaç dinsizi çarmıha germeye karar verinceye kadar."

"Bir yerde okumuştum," dedi Klemm, "Bundan sonra Hıristiyanlar da değişmişti." – "Yo, yo – öyle. Olsa ne olur? Ama siz, Klemm, Martin Luther'in endişelerini paylaşmıyorsunuz. Mainz Katedraline yeni düşünceler asmak istemiyorsunuz. Rusya'da olduğu gibi bizi aşağıdan yıkmasın diye sosyalizmi devlet dini yapmak gerektiğini düşünür dururum."

Bu sırada Becker, benzin istasyonuna girmek için izin istedi. "Mükemmel biri, sizin şu Becker," dedi Castricius. Becker acele etti; kadınların ve çocukların gevezelikleri yerine iki erkeğin düşüncelerini dinleyebildiği için çok mutluydu. Bu konuşmadan, şu sıralar Ren bölgesinde bile insanları heyecanlandıran şu yeni partinin, şu Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisinin ne menem bir şey olduğunu öğrenmeyi umuyordu. Birine sadakatle bağlanmak

onun için, hayatta ve düşüncelerinde o insanla iyi günler, kötü günler yaşamak demekti. Benzin istasyonunda ne yazık ki birkaç kelimeyi kaçırmıştı. Tam o sırada Castricius, "Klemm, onların da diğerlerinden farkı yok diye düşündünüz hep, ama bu sefer Yahudiler olmadan. Ama size demiştim, Klemm, bütün bunların sosyalizm saçmalığıyla alakası yok. O da benim iş yerimde yaptığımı yapıyor, bütün vanaları açık bırakıyor. İşçi kurulları, grevler, işçi bayramına karşı diyeceğim yok, ne isterlerse yapsınlar. Bırakın düşüncelerine sosyalizm desin, bırakın partisine işçi partisi adını versin; Alman işçisi devletin en önemli kişisidir; bence de. İşçiyi yanına çektin mi, herkesi yanına çekersin. Eski adıyla çağrıldığında daha mı iyi itaat ediyor, sorun yok biz de bu adı kullanırız. Herifler prenslerin mallarının kamulaştırılmasına karşı çıkıyorlar, işte bu düşünce benim için önemliydi. Hitler, prenslerin mallarının kamulaştırılmasını isteyen kendi adamlarını bir kenara atmış güya. Hayatınızda hiç kamulaştırmaya karşı çıkan gerçek bir sosyalist gördünüz mü, Klemm? Sosyalist dediğin mülkiyete karşıdır zaten. Onlara göre, ister benim fabrikam, ister sizin arabanız, isterse şoförünüz Becker'inki gibi güzel bir üniforma olsun. Herkes kötü durumda olmalı, herkes aynı derecede kötü durumda olmalı."

Becker, gerçekten de doğru bu söyledikleri, demek bahçıvanın oğlu da bu yüzden habire, benim gözümde Becker, köleden başka bir şey değilsiniz der dururdu, diye düşündü. Kıskandığından böyle konuşurdu. Benim de onun kadar kötü durumda olmam gerekmiş. – Bir lokantada öğlen yemeğini üçü de aynı masada yediklerinde sevindi.

II

Son konuklar veda ettikten sonra Lieven, asansörde ve lobide birkaç sohbete daha katıldı. Son haftalarda yasak dernek kurmakla suçlanan birkaç arkadaşın garajlarında ve evlerinde yapılan aramalara güldüler. Solcu basında, bulunan yazılara dair haberler çıkıyordu. Yüzbaşı Steffen, bir gece içinde Eden oteline taşındığını

anlattı; evi gözetleniyordu; Hindenburg cumhurbaşkanı olduğu sürece herkes gibi o da başlarına bir şey gelemeyeceğini düşünüyordu. "Bırakın basın havlasın dursun, havlayan köpek ısırmaz." – "Sıra bize gelirse, bir çırpıda müdahale ederiz, uyarmakla vakit geçirmeyiz bile." Lieven, Yüzbaşı Steffen'in onu konyak içmeye davet etmesini umuyordu. Ama bugün herkes Lieven'i tek başına bırakmaya niyetlenmiş gibiydi. Herkesin o kadar önemli işleri varmış gibiydi ki, Lieven'in Adlon otelini terk edip Linden caddesini geçmesini umursamadılar. Ama Lieven, taksi çağırmaya parası olmadığı için otobüsü bekledi. Belki de Steffen, sohbetin para istemekle veya bir iş ricasıyla bitebileceğinden korkmuştu. Gerçi Lieven'in üzerindeki takım elbise Castricius'un bu davetine benzer olaylar için saklanmıştı, ama tam da bu yüzden modası geçmişti. Üzerinde üniforması olsaydı, Tanrı'yı da, dünyayı da umursamayan o eski alaycı ve atak yüzüne kavuşurdu. Gece karanlığı çökmüş, ışıkların gökyüzündeki yıldızlardan daha hızlı yandığı şehri geçen tıklım tıklım otobüs de hareket edemiyordu. Savaş meydanlarında, tehlikelerde, savaşlarda ve iç muharebelerde her daim umursamaz kalmıştı; ama şimdi, olduğu yerde yok olup gitmesini veya komplolarından, aşklarından veya evlerinden birine, keşmekeşine karışmasını umursamayan bu şehrin gece karanlığıyla boy ölçüşebilmek için kendi umursamazlığını sonuna kadar zorlaması gerekirdi. Otobüs kısa bir süre sonra, fenerlerin bataklık ışıkları gibi süzüldüğü tenha bir caddeden, bir süre sonra da sinema cephelerinin renkli ışıkları içinden geçti. Sinema bileti için bile parası yoktu; Abdülkerim isyancıları için yabancı subay aranmaktan vazgeçildiğinde eski ev sahibinin kayınbiraderinin tavsiyesiyle girdiği ışıklı reklam şirketinde satış temsilcisiydi. Her ay, garip bir numara yaparken zorlanan yorgun bir hokkabaz gibi son ikna gücünü de kullanarak bir iki iş bitirmeye uğraşıyordu. Bir otelde bir kere yemek yiyip sonra da gelecek maaş gününe kadar güç bela karnını doyuracak kadar para geçtiğinde eline, günlerce işiyle ilgilenmiyordu. Lieven'in işten çıkarılmamasının tek nedeni, kıdemli

bir direktörün alttaki bir direktöre ona yardım etmek gerektiğini söylemesiydi.

Steglitz semtinde otobüsten indi. Birkaç sessiz, sakin sokaktan geçti. Semt hoşuna gittiği için Lieven burada bir oda kiralamıştı. Dev şehirde yüksek binalar ve fabrikalar vardı; bir yanda terk edilmiş köylere, diğer yanda da kasabalara, limanlara, hatta deniz aşırı yerlere benzeyen mahalleler de barınıyordu. Parası artık ön cepheye bakan bir daireye bile yetmiyordu; ev sahibesinin bahçedeki dairesine ulaşmak için avludan geçmek zorundaydı. Merdivenler cilalanmıştı, burada da tırabzanın pirinçten topuzları nikelle kaplıydı. Bir saraya mı yoksa bahçeli bir daireye mi girdiğini Lieven aslında umursamazdı. Ama umursamaz kişiliği, onun bu haline kızan insanlara ihtiyaç duyuyordu. Steglitz'in bu arka avlusunda, hele Berlin'de Lieven'in umursamazlığını insanlar hiçbir şekilde umursamıyordu.

Birkaç çocuğun arasından geçerek merdivenleri yukarı çıktı. Büyük kız çocukları, yabancı kiracının arkasından baktılar, sanki kafasının üzerinde o erişilmez maceraları hâlâ parıldıyormuş gibi. Kapıyı açtığında, kafası oğlan kafasına benzeyen kısa bacaklı, bodur ve şişko, yaşlıca ev sahibesi ayağa kalktı. "Bay von Lütgens geldi," diye bildirdi. Adını söylemekten hoşlandığı konuğunu odanın sahibine bildirebilsin diye yatmayıp mutfakta beklemişti.

Lieven boş bir odaya girmediği için sevindi. Ama küçük Lütgens geceyi divanında geçireceğini söylediğinde sevinci azaldı; Lütgens radyo şirketindeki işinden kovulmuş, ama bir arkadaşıyla iş kurmaya karar vermişti. Arkadaşının kız kardeşi bebekleri geliştirecek jimnastik dersleriyle geçiniyordu. İki arkadaş on iki yaşın altındaki çocuklar için bir kurs açmak istiyorlardı; yetenekli oğlanları da daha sonra büyük bir spor kulübüne göndereceklerdi. Lieven, "Bebekler mi?" diye sorarken Lütgens de, "Dalga geçmeyi bırak, bu ciddi bir iş. Beden ve ruh birliğini kaybettik. Eski halklar bu işi daha iyi biliyordu. Daha beşikte rahiplerinin ve krallarının oğullarının kafataslarını ve kemiklerini şekillendirdiler; böylece bu çocuklar ömürleri boyunca diğer sıradan insanlardan farklı

görünürlerdi." – Lieven, "Gerçekten mi?" diye sordu. Bu açıklama karşısında aklına gelen şakaları söylemeyip yuttu. Konuğuna, yiyecek bir şeyler olmadığı için yarısı boş bir şişe getirdi. Adlon'daki sandviçlerle az da olsa karnını doyurmuştu; öğleden sonra yaşadıklarını ve konukları anlattı. Lütgens onu dikkatle dinledi. Ancak yeterince içtikten sonra onun da dili çözüldü. Lieven'i beklerken kitaplarını karıştırmıştı. Aklında kalanlar da Lieven'in sabırla dinlediği bir akıntıya dönüştü. Lieven, arkadaşlarının boş, tatsız tuzsuz günlerden oluşan zamanlarından, yaşadıkları tehlikesiz ve sıkıcı hayatları karşısında gözü pek, tehlikeli ve hayallerle dolu bir dünyaya uçuvermelerine çoktan alışmıştı. Lütgens, geleceğin kilise devletinin, tanrısız bir kilise devletinin hayalini kurdu. Eski zamanların kilise devletinde, yani evrensel Hıristiyan devletinde kâfirler vatansız ve kanunsuzlar mıydı, işte gelecekte tanrısız evrensel devlette inançlılar da aynı şekilde kanunsuz ve evsiz olacaktı. Küflenmiş Hıristiyanlıkları, o eski, bayatlamış inançlarıyla burjuvalar böyleydi işte. İçkisini yudumlarken, "İnançsızların inancı gerek bize," diye bağırdı. – Lieven gülerek, "Sovyetler Birliği gibi mi?" dedi. – Lütgens kendini kaybederek, "Proletarya diktatörlüğü mü?" diye bağırdı. "Ne münasebet, serserilerin diktatörlüğü, vahşilerin, zencilerin cumhuriyeti derler buna. Benim devletimde senin ve benim gibi özgür ve cesur olanlar egemendir. Tanrısızların on emri şöyle olacak: Sadece başka tanrılara tapacaksın, bana değil. Büyük şehvetle öldüreceksin. Sürekli zina yapacaksın ki mümkün olduğunca çok güçlü oğul peydahlayasın. – Kim ki bu emirlere uyar, o, saygıyı ve onuru hak eder. İşte o zaman bunlar, Weimar Cumhuriyeti'nin küçük burjuvalarına değil; senin ve benim gibi, gücü ve iradesi olan insanlara benzerler."

Lieven onu itiraz etmeden dinledi, önce keyiflenerek, sonra da canı sıkılarak. Küçük Lütgens, başarısız radyoculuğundan sıkılmıştı anlaşılan. Radyo cihazları satmak yerine şehvetle öldürmek ister gibiydi. "Tanrısızların cumhuriyetini kurmadan önce," dedi Lieven, "yatıp uyuyalım biraz." Lütgens bir süre daha konuşmaya devam etti. Kısa, oğlan vücuduyla çıplak dans etti odada. Ancak

sakin sakin sırt üstü yattığında vaaz vermeyi kesti. Bir kez daha doğrulup, "Divanda tahtakurusu mu var?" diye sordu. Sonra sakinleşti, sadece sessizce kaşındı.

Odaya avlunun karşı tarafındaki odalardan birkaç ışık huzmesi düşüyordu. Lütgens nihayet uyumuştu. Lieven eskiden top ateşleri altında uyuyabilirken şimdi yatakta gözleri açık sigara içiyordu. Gündüz sürdürdüğü hayat karanlık odada ona dayanılmaz geliyordu; çoktan neşesini yitirmiş, her tür sürprizden arınmıştı. Ömrü boyunca bu hayatın peşinden sürüklenemezdi. Artık onu ele geçirip, üstesinden gelmek zorundaydı. Castricius'un davetinde geçen saatler sıkıcıydı, sandviçler de, kokteyler de; genç kızı da farklı değildi; derneklerle birliklerde dostça davranırken Adlon'da takım elbisesi yeterince iyi oturmadığından Lieven'den uzak duran adamlar da öyle. Klemm bile eski Klemm değildi; Lieven bıkmıştı bütün bunlardan.

Kime yaklaşabilirdi? Kime güvenebilirdi? Hangi çevreye katılabilirdi? Gerçi tek başına kalmayı tercih ediyordu, ama artık tek başına yaşamak mümkün görünmüyordu açıkçası; tabii kuzeni Otto gibi kendi toprağında hayatını sürdürmezse. Ama o topraklar bile ona ait değildi; yardım alabilmesi için Otto'nun da bir çevreye bağlanması gerekmişti. – Bu iğrenç işi bile, onu sadece aç kalmaktan koruyan bu işi bile birkaç insanla kurduğu ilişkiye borçluydu. İnsanın açlıktan, iğrenmeden ve can sıkıntısından ölmediği bir çevre nerede bulunabilirdi? Bütün o eski partiler, eski laflarını dönüp dönüp tekrarlayan, boş olsalar bile bu lafları durmaksızın ciddiyetle tekrarlayan o eski partilerde mi? – Yoksa komünistlerde mi? O zamanlar Rusya'da birkaç eski soylu vardı, kendi ailelerini dehşete düşürüp Sovyetler Birliği'nin hizmetine girmişlerdi; ama böyle bir adım atarsa eski arkadaşlarının uğrayacağı şaşkınlığa değer miydi acaba? Bütün o sabit fikirlerden nefret ediyordu, hele bu insanların ortaya attığı sabit fikirlerden. Bu komünistler insanın içinde kalan son özü; insanın sahip olduğu tek şeyi de elinden alıyorlardı; o zaman işte gerçekten de evsiz ve mülksüz olurdu; elinde kalan tek onuru, yani adını, kökenini ve gücünü de elinden alır-

lardı. – Peki, ya Naziler? Gerçi onların da sabit fikirleri vardı; komünistler sınıf mücadelesi derken onlar da Versailles Antlaşması ve ırk diyordu. Karşı çıkacağı pek bir şeyleri olmayan bu yaramaz ve şakacı çocuklar, uluslararası Yahudilik hakkında beklenmedik bir anda uzun soluklu laflar edebiliyorlardı. Kaybedilen bu savaşın onun bu sefaletinden sorumlu olduğunu gayet iyi biliyordu; Yahudileri hiç mi hiç umursamıyordu. Hayatında hiç Yahudi tanımamıştı ve onların şeytani güçlere sahip oldukları pek şüpheliydi. Ama sonuçta çıkarı olacaksa bu tür saçmalıkları görmezden gelebilirdi. Aslında kendisini partiye gizlice üye yapmalarını kabul ettirebilirse fena olmazdı, karşılığında da onlara bilgi ve rapor verebilirdi. O zaman gösterilere ve bütün o halka açık beyanlara da katılmak zorunda kalmazdı.

Ne olursa olsun, gelecek hafta bir gün bu adamlara yakından bakmak istiyordu; kaybedilecek bir şey yoktu nasılsa. Onlarda tek bir adamın değeri biliniyordu; kendisi gibi zeki, arsız, akıllı, adı sanı olan bir adamınki haydi haydi bilinirdi. Küçük Lütgens onlardan etkileneli çok olmuştu; ettiği laflardan belliydi; Lieven onun bu davranışlarını, kendini yetişkin sanan bir oğlanın şeytani, vahşi ve kötü niyet çabaları olarak görüyordu. Karşı binadaki ışıklar tek tek söndü; en son da Lütgens'in zayıf, çocuksu boynuna düşen ışık çizgisi.

III

Herhalde Wenzlow, evlendiğinden beri küçük bir daire kiraladığı bahçeli banliyödeki en fakir kiracıydı. Binasında çeşitli mesleklerden insanlar oturuyordu: bir doktor, bir tüccar ailesi, bir avukat ve birkaç memur. Hepsinin de gündelik hayatlarını hafifleten çeşit çeşit geliri ve Wenzlowların geçinmek zorunda kaldıkları kıt aylıktan daha değerli malları vardı. Birkaç konuğu ağırlamak veya ortaklaşa düzenlenen bir ziyafete katkıda bulunmak istediklerinde Wenzlowlar, günlerce az yemekle yetinirlerdi. Ailesi zanaatkâr olan emir eri, genç kadına, basit daireyi ucuz mobilya-

larla döşemeye yardım etmişti; öyle ki Wenzlow, arkadaşları evini övdükleri ve sık sık hâlâ küçük Malzahn diye çağrılan karısı güzel, her zaman neşeli bir ev kadınına dönüştüğü için çok gururlanıyordu. Tam Wenzlow'a göre bir kadındı, tıpkı Amalie Halanın mutfak penceresinden ilk öpücüğü izlediğinde umduğu gibi. Aynı binadaki sayısız anneye kibar davranıyordu; hiç kimsenin evine gitmiyor ve kendi evinde de sadece kocasının arkadaşlarının eşlerini kabul ediyordu. Kendi çocuğunun, ortak bahçede oynayan veya arabalarında güneşlendirilen bütün o çocuklardan çok farklı olduğuna inanıyordu. Kızı günün birinde başka bir erkeğin karısı, başka oğulların annesi olacaktı. Tıpkı kendi kocasının annesi ve halası ile kendi annesinin de başka olması gibi. Bu kiracıların çocuklarına, kendisinin sahip olmadığı paralarla aldıkları şaşırtıcı oyuncakları ve kıyafetleri bol bol, ama içten içe alay ederek beğeniyordu. Kocasının, kendisinin ve arabadaki çocuğun adlarından başka mülkleri yoktu; bu adı da başka hiç kimse alamazdı çünkü asırlardır bu ailenindi. Bu ad çok eski bir tarihte, onuru ve cesareti yüzünden bir adama verilmişti ve onu taşıyan veya günün birinde taşıyacak olan kişiyi, aynı onurlu davranışı göstermeye mecbur ediyordu. Başka bir deyişle, her an hayatını dünyadaki en değerli şeye vermeye hazır olmalıydı; bu en değerli şey de vatandı. Biri küçük Malzahn'a vatan nedir diye sorsaydı, gerçi kimse sormuyordu ya, o zaman vatan denilen şey, kendi ince ve temiz vücudunda aynı kanı taşıyan, kocası ve kendisi gibi insanların özünü oluşturdukları halktır, cevabını verirdi herhalde. Yabancıları küçümser ve kuşkuyla karşılardı, tıpkı buğdayın kendisinden de ekmek yapılabileceğini açıklamaya çalışan mısırı küçümsemesi gibi. Ama küçük Malzahn, ona kendisinin dışında, başka düşünceler açıklamak isteyen biriyle karşılaşmadı; çünkü çocukluğundan beri yaşadığı toplum, insanların büyük toplumundan özenle ayrı tutulmuştu.

Wenzlow, artık mutlu olabilirdi; arzuladığı kadına sahipti; bu kadın her zaman güzel görünüyor, ondan asla gereksiz şeyler istemiyor, evine ve çocuğuna bakarken de asla isteksiz ve yorgun olmuyordu. Amirleri de, astları da Wenzlow'u seviyordu; kav-

galardan, çekişmelerden ve anlaşmazlıklardan uzak duruyordu. Çalışırken görev bildiği şeyi harfi harfine yerine getiriyor ve her dakika görevi bildiği şeyin kanıtlarını, o büyük savaş günlerinde vatanı büyüklüğüne ulaştıran eski generallerin ve subayların günlüklerinde bulurdu. Ama ne yazık ki savaştan sonra, Wenzlow'a göre hainlerle salaklar, her şeyi mahvetmişti.

İlk doğan çocuğunun kız olmasının yarattığı hayal kırıklığını karısından bile daha çabuk atlattı. Sevimli olduğu için ufaklığı sevmekle kalmıyor, aynı zamanda çocuğa karşı kendisinin bile açıklayamadığı bir şefkat hissediyordu ve bu şefkat de hissetmesi gerektiği duygulara hiç mi hiç uymuyordu. Karısı şakalaşmak için kızı kucağına verdiğinde, pek keyifleniyordu. İşte o zaman bu küçük, sıcak, kıpır kıpır bedenden yepyeni, anlaşılmaz bir hayat akıyordu ve bu duygunun da normalde sevgi olarak bildiği şeyle, hele hele nam ve onur gibi daha yüce bir şeyle hiç mi hiç alakası yoktu. Bunları kendine dert etmiyordu; bebeğin küçük kafasını ve çılgına dönen ayakların göğsüne şiddetle vurmasını hissetmek hoşuna gidiyordu.

Aslında mutlu olabilirdi, arada bir babasının hatırası onu rahatsız etmeseydi. Babası savaşta onurlu bir biçimde ölmüştü; kendisinin de gururla taşıdığı adı onurlandırmıştı. Ama savaştan önce erken emekliye sevk edilmiş bir subay olarak evde yaşadığı için kız kardeşi Lenore'yle birlikte ondan çokça korkarlardı. İhtiyar adam işsizliği ve kaprisleriyle onlara hayatı zehir etmişti. Oğlu da kariyerine onun gibi genç başlamıştı; bugüne kadar terfisi nizama uygundu. Malzahn, onu imparatorluk ordusuna girmeye ikna etmekle hayırlı bir iş yapmıştı. Birliklerin sayısı ne kadar azaltılmış olsa da, ordu bugün, eskiden olduğundan daha çok onur ve görev gibi eski kavramların kaybolmamasının garantisiydi. Terfi imkânları hiç olmadığı kadar kısıtlıydı. İnsanın olağanüstü başarılar elde edebileceği bir savaş ufukta görünmüyordu. Hindenburg cumhurbaşkanı olsa da, kendi başına sistemi yok edip uygun insanları çağıramayacak kadar yaşlanmıştı artık. Şimdiki haliyle Almanya, Milletler Cemiyeti'nde canlanmaya çalışıyordu. Sağda

solda, her yerde anlaşmalar yapıyordu; liderlik etmek yerine eşit haklara sahip olmaya çabalıyordu. Bunun da anlamı gitgide daha da küçülen bir ordu, terfi etme umudunun daha da azalması, düzenli bir erken terhisti.

Bir keresinde Wenzlow'a destek olan ve cephede düşen babasının ve kayınpederinin arkadaşı ihtiyar Spranger bile genelkurmaya veya bakanlığa terfisini sağlayamazdı artık. Onun kariyeri de babasınınki gibi, sıradan bir orduda öylesine bitiverecekti. O zaman babası gibi o da evde homurdanacak mıydı, ailesi, karısı ve şu minicik kızı ve daha sonra doğacak çocukları ondan nefret edecek miydi? Şan ve onur bilinci kötü günlerde onu teselli edemezdi. Gerçi henüz daha çok gençti, gençliğinin kaçınılmaz sonunun geceleri nadiren kapıldığı sıkıntılardakinden farklı olacağını hayal etmiyordu. Bu sıkıntıları karısından, hatta kendisinden bile saklıyordu. Güçlü heyecanlardan her zaman şüphelenirdi, böyle ağır bir sıkıntıdan kuşkulanması da işten bile değildi. Varoluşun kanunlarından kuşkulanmak, hatta bunlardan korkmak, neredeyse emirlere karşı çıkmakla eş değerdi. Korkusuyla mücadele etti. Korkusunu gizlenmesi gereken bir ayıp gibi, geçen yıl garnizona tayin edilen eski, şimdiyse yeni arkadaşı olan Stachwitz'den bile saklıyordu.

Stachwitz çocukken Scharnhorst caddesinde yakın komşusuydu. Amalie Hala onu nedense diğer oğlanlara tercih etmişti, oysa yaramaz ve hoyrattı ve hastalıklı annesinin başa çıkamadığı sayısız kardeşlerin arasında en küçüğüydü. Bir parça bakımsız kalan ufak oğlan da nedense halanın azarlamalarına sesini çıkarmamıştı.

Askerî okula birlikte gitmişlerdi. Stachwitz burs kazanmıştı. Daha sonra savaşta farklı cephelerde birbirlerini gözden yitirmişlerdi. Bir keresinde Wenzlow, imparatorun Amerongen'e kaçışı duyulduğunda arkadaşının tabancayla intihar etmesinin zorla önlendiğini duymuştu. Wenzlow o günlerde en iyi çocukluk arkadaşının böyle büyük bir ümitsizliğe kapılabileceğine hiç inanamamıştı. Ama sonra kendisi de ümitsiz bir halde olayları düşün-

düğünde bir şekilde buna inandı. Ne de olsa Stachwitz'i bütün bu yıllar içinde hayatta tutan şey yok olmuştu.

Şimdiyse artık yeni devlete ve bu devlette kendisine sunulan fırsatlara uyum sağladığı anlaşılıyordu. Herhalde o da bu uyumu kolaylaştıracak birini bulmuş olmalıydı, Wenzlow gibi. Nasıl olmuşsa Wenzlow'la aynı garnizona düşmüştü. Arkadaşlıklarına kaldıkları yerden devam ettiler. Kısa bir süre sonra da davet edilmeden, haber vermeden, ne zaman isterse gelmeye başladı. Hiçbir yerde Wenzlow gibi sevilmiyordu. Eskiden de, bugün de, kavga ederek veya aşklarıyla, borçlarıyla, görevini abartılı bir sertlikle yerine getirdiği veya ihmal ettiği için düştüğü kötü durumlardan kurtulmasına Wenzlow yardım ederdi. Keyifsiz olduğunu asla gizlemezdi; Wenzlow'sa onun yanında sakin ve ölçülü olurdu, hayata karşı duyduğu korkularını saklardı.

Stachwitz başka zamanlarda ne kadar dikkatsiz olursa olsun şu dönemde ortalıkta dolaşan bütün tartışmalardan kesinlikle uzak duruyordu. General von Seeckt, Hohenzollern prenslerini konuk olarak imparatorluk ordusu manevralarına çağırdığında görevinden alınmıştı. Stachwitz akşam Wenzlow'un evinde, "Neden bu kadar üzülüyorsunuz arkasından, anlamıyorum," diye konuştuğunda Wenzlow eski söylentileri hatırladı. "Görevinden alınması doğru bir karardı, gerçi artık doğru denilen şey hükümetin veya bakanların sandıklarından çok farklı bir yerde ya. Bu prensleri niye savunalım ki? Kendi isteğiyle, hiçbir gösterişe başvurmadan geri çekilen bir şeye neden gösterişle tutunalım ki? Bir zamanlar, onlar uğruna kanımızı dökmeye hazırdık; istemediler." – "Kendi isteğiyle, ya da değil," dedi Wenzlow, "vatanımız onların yönetiminde çok güçlü bir imparatorluk oldu; aşağılık halkın bir sembolü anlaması imkânsız, çünkü bu sembolün hatırlattığı duyguları asla paylaşmadı. Ayrıca sembollerimizi de küçümsetmeyiz, bir zamanlar onları temsil eden insanlar tek tek çekilseler bile." – "Yeni ve daha iyi sembollerimiz olacak," dedi Stachwitz, "bir de onları temsil edecek insanlar." – "Ne zaman? Kim olacak bu insanlar?" – "Henüz bilmiyorum," dedi Stachwitz, "etrafıma bakınıyor ve bekliyorum. Belki de bugün hâlâ

sabanının arkasından yürüyor; belki de dükkânındadır; belki de yarın askerlerin arasında eğitim alanında duruyordur. Ona ihtiyacımız var, bu yüzden de var o zaten." – Wenzlow, gülerek başını salladı. "Saban, atölye demek, peki neden banka gişesi veya bir tezgâh değil?" – "Haklısın, neden değil? Ben de soruyorum kendime bunu." – "Çünkü taht dediğin tahttır. Taht dediğin saban veya banka veznesi değildir. Tepeden indirilmiştir, birisi de yukarıdan üzerine oturtulmuştur." Stachwitz pencereye yaklaştı. Sonbahar renkleriyle boyanan bahçeli mahalleye, rengârenk dallarla kahverengi yapraklar arasında aradığı adamını bulacakmış gibi baktı. İnsan eksikliklerini kendisinden ziyade arkadaşlarında daha iyi gördüğü için Wenzlow, benimle yaşıt; emekliliğimize kadar kalan yıllar hızla geçip gidiyor; her şeyi değiştirecek ve hayatımızı garanti altına alacak bir olaya ihtiyacı var, diye düşündü.

Stachwitz'in ruh hali hızla değişirdi; akşam yemeğinde şakalar yapmaya başlamıştı bile. Ekmeklerden türlü türlü figürler yaptı, Amalie Hala da her zaman bunlara kızardı.

IV

Marie geçen yıllarda duyduğu korkusunu pek hatırlayamıyordu; o zamanlar sanki kötü bir gücün çocuğunun doğumunu engellemek istediğini ve sonra oğlu doğduğunda da bu gücün ondan hayatı esirgemek istediğini sanmıştı. Ama bu hissi çoktan tersine dönmüştü. Artık sanki oğluna zarar verebilecek hiçbir şey yokmuş gibi hissediyordu. Üstü başı yırtılmış, yara bere içinde eve girmesine alışmıştı, çünkü oğlu daha küçüklüğünden beri vaktini mutfaktan çok avluda geçirmeyi ve evdeki oyunlardan çok dışarıda oğlanlarla kavga etmeyi seviyordu. Gözünü kıl payı sıyıran sivri bir aletle yaralanıp da neredeyse baygın halde eve getirildiğinde bile korkmamıştı. Sakin sakin kanını yıkamıştı, sanki kötülüğün gücünün sonsuza dek yok olduğunu önceden biliyordu. Oğlunun sivri, tilki gibi bir yüzü vardı; yaşıtı çocuklara göre daha az ağlıyor veya gülüyordu. Etrafındaki bütün hareketleri en ince ayrıntısı-

na kadar izliyordu, sanki atlamak için uygun fırsatı kolluyordu. Geschke, Marie'nin kendi çocuğundan ziyade üvey çocukları için endişe etmesine şaşıyordu. Marie'ye göre, artık kesinlikle kurtulan oğlunun değil de yıldızları düşük bu çocukların başına bir şey gelebilirdi.

Bir öğlen oğlan ağlayarak eve geldi. Hastalandığında da Marie sakinliğini korurdu. Dışı hafif kırmızı beneklerle kaplı ve içi de Marie'nin hayatından çok değer verdiği bir şeyi saran o zayıf vücudu, ciddi bir şeyin tehdit edebileceğine hâlâ inanmıyordu. Ama hemen ardından diğer üç çocuğa da kızıl hastalığı bulaştırdığında Marie sükûnetini koruyamadı. Geschke, "Senin oğlun yüzünden eve geldi bu hastalık, hepsine bulaştırdı," dediğinde suçluluk duydu. O güne kadar Geschke, kendi çocuklarından farklıymış gibi hiç "senin oğlun" dememişti.

Hastaneye ilk Hans götürüldü; Marie kafes gibi balkona koşup cankurtaran arabasının arkasından baktı; cankurtaran içe işleyen sirenleriyle Marie'nin, memleketindeki deniz kadar aşılmaz ve vahşi bulduğu şehre doğru koyuldu. Oğlu bu taş yığınları ve dumanlar arasında gözden yitmişti. Ağlamıyordu; o anda tek bildiği şey kalbinin tam nerede olduğuydu. Kaburgaları arasında, ağrıyla çevriliydi. Şehrin öğlen haline baktı. Arabalar nasıl da büyük bir gürültüyle korna çalarak geçiyor, insanlar nasıl da belli bir yere vaktinde ulaşmak için acele ediyorlardı! Bu taş yığının arasında bir yerlerde, cildi kırmızı döküntülü çocuğu yatıyordu. Öğle vakti şehri kaplayan toz içindeki, taşlaşmış şu öğlen hayatından çok uzaklarda yatan oğlu bundan sonra da korunsun diye dua etti; ipincecik, her yerini kırmızı lekeler sarmış oğlunun, kocasının aşina olduğu kaba yüzünün, titrek geçmişin içinde çoktandır bir duman gibi yok olan sevgilisinin yüzünün ve Geschke'nin çocuklarının yüzleriyle birlikte bulutlarla kaldırım taşlarının da bir parçası oldukları, elle tutulamayan, o her yerde bulunan güce dua etti.

En büyük oğlan ve kız, ertesi gün hastaneye götürüldü; sonra da başlarda sağlıklı görünen ortanca oğlan. Geschke üzüle üzüle

işe gitti; üzüle üzüle boş eve döndü. Çoğu zaman çocukları umursamazdı. Ama şimdi ev boşaldığında fark etti ki onlara belirsiz, anlamsız bir umut bağlamıştı; herhalde tekdüze, her tür işle ve kazançla gidişatı önceden belirlenmiş bu hayatında bağlandığı tek şey bu umuttu. İki oğlanla kızı sadece bir görev ve arada bir de vakit geçirdiği bir şey olarak görmüştü. Ama şimdi, ne çalışma saatleri, ne de maaşı, önceden hiçbir şeyini bilmediği bu tür küçük, dikkat edilmeyen ve bundan sonra zaten uzak olacağı hayatlara dair nedensiz, bilincinde olmadığı bir umudun hayatındaki en önemli şey olduğunu anladı. Kendi tekdüze hayatı artık ölünceye kadar değişmeyecek biçimde belirlenmişti. Sadece bu küçük çocuklar aracılığıyla bir noktadan bilinmeyen bir şeye bağlanmıştı. İşte bu bilinmeyen, bu belirsiz şey, umuttu ve bu özellikleri sayesinde de sınırsızdı. Şimdiyse mutfak boş, yemek tatsızdı. Sofra da çıplak. Çoğu zaman işten doğru hastaneye gidiyordu. Bir hafta sonra kızını ve ortanca oğlunu eve getirdi; en büyüğü ve en küçüğü daha hastanede yatacaklardı.

Geschke bir akşam aceleyle işten eve geldi; ateşleri olmasına rağmen üşüdüklerinden çocukların ayaklarını ısıtmak için karısının, bir şalın yününü söküp gün içinde ördüğü iki çift çorabı almak istemişti. Marie, sonrasında karanlık mutfakta bekledi. Daha merdivenlerdeyken kocasının adımlarını duymuştu, bu adımların ağırlığı ve sesiyle kalbine bir sızı saplandı. İçeri girdiğinde Geschke konuşmadı; Marie yüzünü de ayırt edemedi. İçeri giren adamdan bir buzdağının soğukluğu yayıldı, havayı dondurdu. Marie'nin çeneleri kilitlendi; dudaklarını yalayamadı. Boğazından zorla çıkan bir sesle, "Nasıldı?" diye sordu. Geschke cevap vermedi; geç geldiğinde olduğu gibi ocaktaki tencereyi pencere pervazına koydu. Birkaç kaşık çorba aldı. Marie elleri kucağında oturuyordu. Kalbi bir vuruşla "Sor", diğer vuruşla da "Sus" diye emretti. Bir fenerin ışığı mutfağı ikiye bölüyordu; Geschke o ayıran ışığın, o ince uçurumun öte tarafında oturuyordu; Marie bu uçurumu aşıp bir daha soramadı. Meyhaneden gramofonun sesi geliyordu. Geschke, kaşığını yere fırlatarak "Öldü," dedi. Marie korkudan kısılmış sesiyle,

"Hangisi?" diye sorduğunda Geschke ona kötü kötü baktı; benimki kelimesi dilinin ucundaydı. Gayriihtiyari yuttu, oysa acı çekiyor, hiçbir şey düşünmüyordu. Ne Marie onun gözlerine, ne de Geschke onun bembeyaz yüzüne bakabildi. Geschke: "Büyük oğlan," dedi. Marie, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Geschke bir anlığına pencereden ona baktı, sonra da "Küçük iyileşiyor, yakında eve gelebilecek," dedi. Marie, ağladı, ağladı; sonra da, "Büyük oğlan gibi iyi çocuklar az bulunur," dedi. "Hatırlar mısın, hani Lene'yi yatağa aç göndermiştin, tabağı kırdığı için? Büyük de bunun üzerine kendi salamından kalanları ona götürmüştü, hatırladın mı?" – "Evet, hatırlıyorum," dedi Geschke. Her şeyi hatırladı. Bütün ayrıntıları hatırladı, en büyük oğlunun doğru çocuk olduğuna dair umudunu haklı çıkaran, kendi hayatının henüz bitmediğini gösteren ufak, önemsiz bütün olayları hatırladı; kim bilir bu oğlan sayesinde kendi hayatı da bir çıkış yolu bulabilirdi. Oysa şimdi ölmüştü, hayatta bırakabileceği bir iz kalmamıştı. Dirseğiyle pencere kenarına, başını da ellerine dayadı, fenerin ışığı habire üzerine vuruyor, gramofon sesi de habire onunla alay ediyordu. Sakinleşmek bilmeyen kadının ağlamasını dinledi. Sonra Marie yanına geldi; elini adamın başına koydu; yabancı, sert, sıcak saçlarını hissetti; korkusu dağıldı. Ağlaması azaldı. Bir şekilde içine girdiği, sonra da yaşadığı bu hayatın bütün o sıcak, yabancı sertliğini hissetti. Kaşığı yerden aldı; biraz daha sıcak bir şeyler yemesi için Geschke'yi ikna etmeye çalıştı, ama o da başını sallayarak yemeyi reddettiği için kendi sandalyesini pencerenin önüne çekti. Geschke, Marie'nin yuvarlak aydınlık alnına baktığında biraz daha sakinleşti. Bir süre daha karanlıkta yan yana sessizce oturdular.

Sonra hayat devam etti; başta bir umut eksilmiş halde eski hızına karar veremiyormuş gibi biraz daha tedirgince. Sonraysa bir umudu eksilerek daha da yoksullaşmış bir hayata, sıradan bir hayata dönüştü. Hans epey uzun bir süre evde oturdu; eskiden olduğu gibi herkesin hareketlerini dikkatle inceleyerek. Henüz hayata tam atılmaya hazır değildi; henüz gözleri çakmak çakmak değildi; yorgun bir tilki yavrusuna benziyordu. Çoktan başlaması gereken

okuldan gizliden gizliye biraz korkuyordu. Kardeşlerinin söylediklerini dinledi; Marie de gizliden gizliye korkuyordu. Hans, dışarıdaki hayattan sadece evine giren şeyleri biliyordu. Babasının yaşadığı hayat, Hans'ın başını şefkatle okşaması; haftalığını eve getirdiğinde annesiyle birlikte hesap yapması ve işsiz kalabileceği korkusuydu; sonra alt kattaki Triebel'le de kavga etmekti; annesinin parayı koyduğu, tencerelerin yanındaki rafta duran küçük kutuydu; her hafta ufak tefek bir adam, bazen de meyhanecinin oğlu Lorenz gelir buradaki parayı alırdı. Ne zaman Triebel eve gelse kavga olacağını önceden hissederdi. Triebel ikidir geçici işini kaybetmişti. Geschke gülerek daha büyük bir daireye mi taşınması gerektiğini sordu. - "Neden?" - Böylece Ruslar yeni bir cumhurbaşkanı seçtikçe o da yeni bir resim asabilirdi. Bunun üzerine Triebel de, "Stalin cumhurbaşkanı değil, partinin genel sekreteri; uzun süre de öyle kalacak," dedi. "Belki de benden uzun yaşar." - "Belki de, böyle devam ederseniz." - "Ne demek, biz böyle devam edersek?" diye sorduğunda Triebel, kavga tekrar başladı. Hans, bir yandan meyan kökü emerken, diğer yandan onları dinliyordu. Alman Cumhuriyetinin siyah, kırmızı, altın renkli bayrağı Hans için renkli bir şeydi; Komünist Partisinin Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği öyle. Bir de tütün kokan babası, konuşurken heyecandan tüküren Triebel vardı. Bir de tıpkı güneş gibi her zaman yanında olan annesi. O hiçbir şeye karışmazdı; maaş yetmediğinde eve iş almak için Emilie Hala'ya koşardı. İşte o zaman onun çalışması sayesinde et alınırdı; maaşından arttırdığı parayı kocasının sözünü dinleyerek kutuya atardı, sonra da Triebel'in sövdüğü biri gelir kutuyu boşaltırdı. Annesi, Triebel'in karısıyla iyi anlaşırdı, kadıncağız bir keresinde bir elma getirmişti. Hans'a da, "Hadi iyileş artık," demişti.

Marie, Hans'ı iyileşir iyileşmez okula götürdü. Eskiden küçükleri okula götüren kızı, iki tramvay istasyonu ötedeki kız okuluna tek başına yürüyordu. Büyük oğlan Franz, alıp başını arkadaşlarıyla gidiyordu. Ölümcül hastalık, annenin, oğlunun kaderinde

yaşamak olduğu inancını sarsmıştı. Sanki ölüm, otobüslerin tekerlekleri altında pusuya yatmış gibi annesi elinden tuttuğunda Hans arkadaşlarından utanıyordu. Ölen ağabeyinden kalan, kısaltılmasına rağmen hâlâ fazla büyük gelen kıyafetleri içinde ne kadar da sefil görünüyordu! Küçük yüzü sabah güneşinde ne kadar sivri ve solgun görünüyordu! İkisi de, anneyle oğul, gelmekte olan günün gücü karşısında korkan yürekleriyle, belirsiz endişelerle yürüyordu! İnsanlar, işlerine vaktinde ulaşabilmek için herkesi ite kaka yürüyorlardı sokaklarda. Sabahın ilk ışıkları, dolmaya başlamış mağazaların vitrinlerinde, sokak pazarındaki elmalarla lahanalarda ve kasapların çiğ etleri üzerinde parlıyordu. Okula yaklaştıkça, kalabalığın içinden daha fazla çocuk ayrılıyordu; büyük kapının önünde geriye neredeyse sadece oğlanlar kalmıştı; büyükler buğdaydan ayrılan samanlar gibi onlardan ayrılmıştı.

Hans başlarda annesi elinden tutup götürdüğünde öfkelense de vahşi ormanın içinde elini hissettiğinde gitgide daha fazla sevindi. Öğretmen, birkaç yerinden kırılmış bir sap saman misali uzun, zayıf bir insandı. Savaşta ağır yaralanmıştı; bu yüzden de yaraları onu mesleğinde zorluyordu. Sadece alçak sesle konuşabiliyor ve sık sık sınıftan çıkmak zorunda kalıyordu; bu dezavantajların üstlerinin kulağına gitmemesi için de büyük çaba sarf ediyordu. Marie, öğretmenin kahverengi ve hüzünlü, kaderine boyun eğmiş gözlerini endişeyle aradı. Birlikte bir pencerenin önünde durdular. Marie artık güzel değildi; saçında, alnında biraz parıltı, gür kirpiklerinin gölgeleri, bunlardan başka geriye fazla güzellik kalmamıştı. Ama öğretmen Hallstein onu güzel buldu, bir zamanlar "Çapa" lokantasında ölü Erwin'e göründüğü kadar neredeyse; o zamanlar Erwin saklanmak için gitmişti. "Çapa"ya ve saklanılacak bir yerden fazlası olan bir şey bulmuştu; belki de koskoca bir ömür sürecek bir şeydi bu, ama koskoca ömrü bundan kısa bir süre sonra bitivermişti. Öğretmen Hallstein onu genç olduğu için değil, öğrencisinin annesi olduğu için güzel bulmuştu. Hans'a alfabeyi Hallstein'in öğretmesi konusunda ikisi de hemfikirdi; öğretmen için alfabe karısının ve annesinin konuştuğu dilin, Martin

Luther'in, Goethe'nin "Faust"unun ve en sevdiği yazarlar Heine ve Kleist'in, ayrıca gizliden gizliye Liliencron'un "Poggfred"inin ve Thomas Mann'ın, bir de gizliden gizliye birkaç yıldır Marx ile Engels'in de konuştuğu dilin temeliydi. Öğretmen, "Bana oğlunuzu getirdiniz; sahip olduğunuz en değerli şeyi," dedi. Marie, öğretmen sırrını biliyormuş gibi göründüğü için şaşkınlıkla başını salladı. Öğretmen, "Benim için de en değerli şey öğrencilerim," dedi.

Marie eve daha erken döndü. Oğlan alfabeyi öğrendi; öğretmeninden hoşlandığı ve ödevini doğru yaparsa Stollwerck otomatından çıkacak resimlerden birini hediye olarak alacağı için mutfakta pencere pervazının önüne oturdu. İki oğlan öğretmenlerinden hangisinin daha iyi olduğuna dair sık sık kavga ediyorlardı. Marie, büyük oğlan Franz öğretmeniyle Hans'a göre daha iyi öğrendiği için öfkeleniyordu, ama bunu gizledi. Geschke'nin oğullarının öğretmenleriyle tanışmak için ne zamanı, ne de bahanesi vardı. Franz, anneyle babanın çocuklarının okula gittiğinde huzursuzlandıkları yaşı çoktan geçmişti. Geschke de partisinin kurduğu tüm okullarla gurur duyuyordu; böyle okulların kurulduğunu çokça duymuştu.

Hepsi birlikte mutfakta oturduklarında Marie bazen, Geschke acaba oğlunun ölümünden duyduğu acıyı unuttu mu diye düşünürdü. Geschke de, Marie oğlanın öldüğünü unutmuş bile, belki de öz oğlu olmadığı için, diye düşünürdü. Yine işe girmişti. Hatta bu iş epey devam edeceğe de benziyordu. Yaşadıkları sokakta iş bulmuş birkaç kişi daha vardı. Yemekler yetiyordu, bir gömlek veya bir fırça gibi eskiden vazgeçilen ufak tefek şeyler alınıyordu artık, ev hayatı da bu sayede güzelleşiyordu. İnsanın artık milyonlar değil de sadece mark kazanması da başka bir mutluluktu. Upuzun rakamlarla dolu sayısız banknot bir gece içinde değersizleşmişti. Bir rosto tek bir pirzolaya, bir pirzola da kemiğe dönüşmüştü. Maaş rostoya yetmese de, rosto tadında mükemmel bir özelliği vardı: Ta baştan planlama yapabiliyordu, paranın değerini hesaplayabiliyordu insan. Komşu kadınlar şuna buna söylenirken, kocalar da sövüyordu. Marie, bu maaşla yaşanamayacağını iddia

eden komşularına çoğunlukla "Yerinde kullanmak lazım," diyerek cevap verirdi. Bunu da, şu anki halinden çok daha da yoksul olan kendi ailesinde çocukken öğrenmişti. Bu tür sözleri yüzünden apartmanda akılsız olarak görülürdü, ama hastalanan biri olduğunda veya bir şeyler lazım olduğunda iyi ve yardımsever de kabul edilirdi. Bütün lekeleri ve yırtıkları düzeltme alışkanlığı, her zaman zor zamanları aşmasına yardım etmişti. Geschke, zor geçen günün sonunda kendi dört duvarı arasına girdiğinde sevinirdi. Marie'nin ona deyim yerindeyse sokaktan geldiğini bir daha hiç aklına getirmedi. O zamanlar, Marie'nin gençliği ve neredeyse hiç hak etmediği güzelliği karşısında pek huzursuzdu; şimdiyse artık huzursuz olmasına gerek yoktu, çünkü diğer kadınlara benziyordu. Marie asla kendi doğurduğu ve Geschke'nin çocukları arasında ayrım yapmadı. Herkesin diline dolanıp eski masallardaki cadı misali bir üvey anneyi hatırlatmaktan her zaman korkmuştu. Yaşadıkları bütün endişelerde, bütün zor günlerde Geschke'ye o kadar bağlandı ki, geçmişi düşünmeye pek vakti olmadı. Hayatta, diye düşünüyordu, herkesin içinde asla ortaya çıkmayan ya da nadiren görünen yaralar vardır. Herhalde herkesin vardı bu tür yaraları; kendisinin de, Geschke'nin de yaraları vardı; Marie'ninki ilk aşkıydı; Geschke'nin payına da ilk karısının ve en sevdiği oğlunun ölümleri düşmüştü.

Geschke de, insan biraz sabredip dişlerini sıkarsa en kötüsünü arkada bırakır diye düşünürdü. Sadece kendi yuvası değil, devlet de bunca karışıklıktan sonra yeniden düzene kavuşabilecekmiş gibi görünüyordu. Devlet, elini taşın altına koymaktansa sürekli şikâyet eden kavgacıların çenesini kapatmakta haklıydı. Mesela Geschke, artık sürekli bir işe sahipti. Maaşı daha iyi olabilirdi ama hiçlikten bir şeyler yapmayı beceren karısı az şeyden çok şey yapabiliyordu. Ama anlaşılan Bayan Triebel bunu bilmiyordu, oysa epey de akıllı birine benziyordu. Bir keresinde işteyken bizzat Triebel'le karşılaşmıştı. İnsanın sadece ev hayatından tanıdığı kişilerle birden alışkın olunmayan bir ortamda karşılaşması her zaman tuhaf bir olaydı. İleride "Friedrich Ebert" adını alacak yeni

Reinickendorf yerleşimine inşaat malzemesi götürmüştü. Şoför koltuğunda otururken şu aşağıdaki herif de Triebel'e ne kadar çok benziyor diye düşünmüştü. – Ustabaşı tam da o sırada işbaşı düdüğünü çalmıştı. Geschke, ustabaşının alışkanlığını biliyordu. Bu alışkanlıktan hoşlansa da hoşlanmasa da, böyleydi işte, işverenler de onu ustabaşı yaptıklarına göre alışkanlığını da hesaba katmış olmaları gerekti. Tıpkı siğilini hesaba katmış olmaları gerektiği gibi. Her zaman çukurunda oturup sandviçini sakin sakin yerdi; hatta öyle kocaman bir ağzı vardı ki düdüğü çalmak için sandviçi ağzından çıkarmasına bile gerek yoktu. İnsanlar düdüğe uygun adım işe koştururken, o ağır ağır yemeyi sürdürürdü. Geschke'yse çoktandır malzemelerini boşaltmıştı; adamlar da taşımak için malzemelere el atmaya başlamışlardı. Hatta Triebel neden yerinden kımıldamıyor? diye de düşünmüştü. Oysa ustabaşı yemeğini yedikçe, Triebel de sandviçini yemeye devam ediyordu, ondan da bu beklenirdi zaten. Tam o sırada ustabaşı öfkelenerek onu azarladı, ama kendine böyle davranılmasına kızan Triebel sandviçine öyle bir vurdu ki sandviç yere düştü. Bu hareketi bir tokada, tokat kürekle bir vuruşa, vuruş da kavgaya ve nihayetinde kavga da Triebel'in kovulmasına yol açtı. Triebel böyle bir şeyi yapabilirdi belki, ne de olsa çocukları yoktu. Karısı öyle iyi niyetliydi ki, eve yine işsiz geldiğinde sadece omuz silkerdi. – Geschke, akşam evde Marie'nin tek tek sorduğu bütün ayrıntıları takip etmemişti. "Eminim düdüğünü bir daha bulamaz", dedi Triebel kızgınlıkla, "ta kumlara kadar fırlattım. Yarın çalmak için yeni bir düdük kullanması gerekecek. Siz de, hiç umursamadan taşımaya devam edip durdunuz." – "Başka ne yapabilirdik ki" dedi Geschke, "Senin gibi biz de mi işimizi kaybetseydik? İşbaşı düdüğünü çalmıştı zaten."

"Bu yüzden vurdum ya ona. Elimde kürek kan çıkıncaya kadar dövdüm herifi, o da beni dövdü, sizse çalışmaya devam ettiniz, ne o, adam işbaşı düdüğünü çalmışmış. Benim gibi işinizden kovulmayasınız diye. Hele bir görün, daha ne düdükler çalınacak, sizler de nasıl atlayacaksınız. Aman ha işten atılmayasınız diye." – "Sen de kendini bir şey sanma. Bizim çocuklarımız var. Senin yok.

Öyle kolay iş de bulamazsın artık." Hans, bütün bunlar benim yüzümden, biz çocukların yüzünden, birileri sakin sakin çalışmaya devam ederken, başkaları kan revan içinde kalıyor. Marie, "Şoför koltuğundan Triebel'i tanıdın mı ki?" diye sordu. – "Elbette, biraz yukarıdaydım ya; görür görmez, işte tam onun yapacağı bir şey, diye düşündüm."

Marie hafif bir huzursuzluk hissetti. Nedenini kendisi de tam olarak bilmiyordu. İfade etmek için doğru kelimeleri, hatta düşünmek için doğru düşünceleri bile bulamadı. Ertesi sabah merdivenlerde Bayan Triebel'e, "Yine işsiz eve gelmesine kızmıyor musunuz?" diye sordu. – Kadın sakin sakin, "Neden kızacakmışım?" diye sordu. "Ya her şeye katlanmak gerek, ya da hiçbir şeye. Dünya değişsin de, insan da birilerinin düdüğüne göre koşmasın diye." Marie biraz sustuktan sonra, "Bayan Triebel, neden çocuklarınız yok?" diye sordu. – Kadın üzüntüyle, "Önce olsun istemedik," diye cevap verdi. "Hep kötü zamanlar yaşadık, çocuklar için kötü zamanlar. Sonra da çocuğumuz olmadı." Sesi değişerek de, "Ama bir sürü, sizden de fazla çocuğum olsaydı, özellikle o zaman böyle bir dünyayı istemezdim işte."

Marie, bu düşünceler Geschke'ye göre değil, diye düşündü. İyi ki ona göre değil, bunun için minnettar olmalıyım ona. Apartmandakilerin çoğu tekrar işe başladı. İşte bu yüzden de işi olmasaydı, onun için çok daha kötü olurdu. Bize bakıyor. Her şey için ona minnettar olmalıyım. Durum böyle işte. Bilemiyorum.

Geschke'nin en büyük çocuğu, kızı Helene gün geçtikçe ölü öz annesine benzemeye başladı. Rahmetli kadın kadar iyi huylu, sessiz ve her işe girişmeye hazırdı. Varlığı pek fark edilmezdi, çünkü odada o an hangi yer boşsa oraya oturur ve tam da o anda ihtiyaç duyulduğu gibi davranırdı. İki oğlan, ölü kardeşleriyle karşılaştırıldığında, normal oğlanlar gibiydiler. Her zaman ufak tefek şeyler için kavga ederlerdi. Marie, becerikli elleriyle onları birbirinden ayırırdı, ne de olsa yün yumaklarını da, kavgaları da çözmesini bilirdi. Büyük oğlan Franz'a, öğretmeninin ödüllendirmek için

ona hediye ettiği resim defterinden resimleri kesebilmesi için bir makas verdi. Küçük de, düz bir kâğıdın yapıştırılarak bir gemiye dönüşmesini kıskanarak izledi; sonra gemi gece bir iplikle lambaya asıldı. Hatta Franz ertesi sabah, öğretmeninin sınıfa asmak istediği kâğıt gemisini çocuklar elinden almasınlar diye annesinin onu okula götürmesine bile ses çıkarmadı.

Marie ancak birkaç hafta sonra, Geschke'yle Triebel kavga ettiklerinde iki oğlanın kâğıtla makas kavgasını hatırladı. Geschke, Triebel'in zorla vermek istediği afişi reddetti. Komünistlerin bir kez daha, bu sefer de zırhlı bir kruvazörün yapımına karşı bir halk oylaması planlamış olmalarına daha önce de gülmüştü. "Madem savaşa karşısınız, neden ret oyu vermiyorsunuz?" diye sordu Triebel. "Madem sizinkiler, iddia ettikleri gibi, hepsi savaşa karşıysa, neden bu şeylerin inşa edilmemesi için oy vermiyorlar?"

"Anlamsız oy toplamaktan daha iyi araçlar var," dedi Geschke. "Bir zamanlar prenslerin mallarının kamulaştırması için oy verilmişti; ama yapılan kurnazlıklar yüzünden bu bir işe yaramadı. İnsanlar hiçbir işe yaramayan şeylerden bıktılar." – "Peki, ama neden hiçbir işe yaramıyorlar?" Habire parti liderlerini taklit etmek yerine bu soruyu sormalıydı Geschke kendine. Bunun üzerine Geschke de sakince, Triebel'in kendi adamını daha fazla taklit ettiğini söyledi, bu da çok daha yorucuydu çünkü adam birkaç ayda bir değişiyordu. – "Doğru, değişiyor, ama mücadele aynen sürüyor." – Birkaç kelime dışında kavgaları sorunsuzca devam etti. Bu kelimeler gerçeğe yaklaştıkça, daha yapay göründüler. Onları ne kadar önemsedilerse, o kadar ezberlemiş göründüler. Henüz onları içselleştirememişlerdi, gazetelerden ve konuşmalardan okur okumaz veya duyar duymaz kullandılar.

Marie, "zırhlı kruvazör" kelimesini nerede görmüş olduğunu hatırladı; gazetede değil, çünkü gazete okumazdı pek; Franz'ın okuldan eve getirip mutfak masasında oturup makasıyla kestiği kâğıtta görmüştü. Geschke, öğretmen ne yaptığını biliyordu, diye düşündü. Herhalde daha o zaman, yani tam da bu şeyi çocuklara kestirdiğinde bunu neden yaptığını biliyordu. Herhalde bu

kâğıttan şey sınıfta sallanıyordu ve ileride, çelikten yapıldığında da çocuklar üzerine tırmanabileceklerdi. Çünkü o zaman artık yabancı gelmezdi onlara.

V

Gerek geniş bir hayal gücünden gerekse de başka insanların ruh halini anlamaktan yoksun olsa da çiftçi Wilhelm Nadler, Ziesen'le biraz yakınlaşmaya başladığında, karısına bir sanatçıyı kıskandıracak bir biçimde adamın görüşlerini, ruh halini, hatta kıyafetinin ayrıntılarını anlattı. Liese, evliliğinde sadece bir kere Wilhelm'in bir insandan böylesine heyecanla bahsettiğini duymuştu; savaşın sonunda tugaya geçip başarısız Kapp ayaklanmasından sonra da ayrıldığı, komutanı Yüzbaşı Degenhardt'tı bu insan. Onun bu iç dökmelerinin gelecek planlarına ve işlerine zararı yoktu. Von Ziesen uzakta, gölün öbür kıyısında kendisine miras kalan küçük çiftliğinde yaşıyordu; bu çiftliğin gelirine bağımlı olmasa da bu çiftlikle gurur duyup ona iyi bakıyordu. Zaten bankada parası da vardı. Nadler eski zamanlarda Ziesen'in atalarına bağlı olarak çiftliklerinde çalışmış olsaydı, inancı, kökeni din savaşlarına kadar uzanan kanuna tabi olurdu: Gerçi yeni Protestan dinine izin veriliyordu ama çiftçilerin efendileriyle aynı inanca sahip olmaları gerekiyordu.

Wilhelm'in, arada bir Baron von Ziesen'in kapıldığı ve hatta bir keresinde onu papazın evine götüren kuşku ve şüphelerden haberi yoktu; kutlamalarda ve seçim günlerinde yarattığı sayısız fırsatta Ziesen'in konuşmalarını hayranlıkla dinlerken bu kuşkularla şüphelerden kaynaklanan sonuçları kabul ediyordu. Wilhelm, asla önemli olmamıştı; her zaman saygı duyup bağlanabileceği birine ihtiyaç duyardı. Bu yüzden de, kendinden daha üstün bir kişinin yardımcısı olma görevinde bile kendilerini huzurlu hisseden, onlarla eşit olamayacakları halde bu kişilerin kararlarına göre davranan insanlardan biriydi. Böyle olunca da bu insanlar bu kararların alınmasına yol açan o baş ağrıtan lehte ve aleyhte tartışmalardan korunmuş olmanın avantajına da varırlar.

Nadler, bir dernek görüşmesi için, bu sefer bizzat gelmese bile altında Ziesen'in adının bulunduğu bir davetiyeyle göldeki otele çağrıldığında her zamanki gibi mutluydu.

Liese de birkaç saatliğine Wilhelm'in mümkün olduğunca uzak olacağı beklentisiyle bütün gün pek keyifliydi. Çoktandır kayınbiraderinin işlerinin nasıl olduğunu görmek istemişti. Christian, sadece köylülerden değil, göl boyunca fundalığa ve ormandan tren istasyonuna kadar birkaç haftadır caddeyi asfaltlayan yol işçilerinden de epey bir müşteri toplamıştı. Ağabeyine sürekli borç vermeye hazırdı; Wilhelm yine çamura battığında biraz tadını çıkarmak için onu yalvartıyordu. Wilhelm de hiç çamurdan çıkamıyordu; eve döndüğünden beri, borç aldığı parayla nihayet en gerekli şeyleri tamir etmek yerine bir şeyler alıp duruyordu, çiftçiler de buna şaşırıyordu. Kapsamlı bir hesap tutmayı hiç beceremiyordu. Mesela süt ve tereyağı teslimatından elde edilen kazançla yeni tereyağı makinesinin ve onunla birlikte diğer maliyetlerin neden hiç karşılanmadığına Liese tek başına kafa yoruyordu. Gerçi Wilhelm, hasadın bankadan borç aldığı parayı çıkaramayacağından, bir kez daha tarlalarını satmak zorunda kalmaktan gizliden gizliye korkuyordu. Topraklarının bir bölümünü daha satmak zorunda kalmıştı. Çünkü yalnız hayvan tüccarı değil, Berlin'deki makine fabrikasının şeytana pabucunu ters giydiren tahsildarları da sıkıştırıyordu taksitlerden biri ödenmeyince. Ama Christian'ın yardımının da bir sınırı vardı, nihayetinde en büyük geliri getirmesi beklenen hasadın da. Tek tükenmeyen şey iş gücüydü. Çocuklardan sadece tatillerde faydalanabiliyorlardı; boş zamanlarında gündelikçilerin eksiklerini de karşılayamıyorlardı. Bunu bir tek Liese karşılayabiliyordu. Çiftçilerden söz edildiğinde hep denildiği gibi o toprak kadar güçlüydü. Oysa bu kesinlikle doğru değildi, çünkü Liese çok daha güçlüydü. Toprak, bazen kötü, bazen ortalama da olsa sadece belli bir miktar verirdi, ama iş sadece Liese'ye kalsaydı iki hasat verirdi; bunlar da nihayet bütün alacaklıların borcunu kapatmak için yeterli olurdu. Wilhelm, vatandaşlarını perişan eden devlete, Yahudilere, sermayeye, makine fabrikasına sövüp dursun-

du. Liese ise, lafla peynir gemisinin yürümediğini biliyordu. Olsa olsa değerli çalışma zamanından alıp götürüyordu. Çocukları için toprağı koruyacaksa, kazacaktı, habire kazıp kazıp duracaktı, sermayeymiş, Yahudiymiş, imparatorluk ya da cumhuriyetmiş, dolu veya kuraklıkmış, fark etmezdi. Şimdiyse en büyük oğlan evde ahırdaydı; kız evi baştan sona temizliyordu; küçük olan ödevlerini yapıyor, en küçüğüyse pek bir işe yaramıyordu. Wilhelm'le birlikte akşamüstü, caddeye kadar toprağı kazmaya niyetlenmişlerdi, karşı uçlardan başlayarak. Ama şimdi Wilhelm ortadan kaybolduğuna göre kendisi yapacaktı bütün işi. Buna karşılık Wilhelm eve geç gelecekti, bunun da olumlu bir yanı vardı. Liese, kemerini çıkarmıştı, böylece rüzgâr ter içinde kalan elbisesini havalandırarak vücudunu serinletebilecekti. Teri, saçlarından ince çizgiler halinde, çakıl taşları gibi parlak, masmavi gözleri üzerinden akıyordu, sanki sayısız çillerini silip atabilirmiş gibi. Liese asla cesaretini kaybetmezdi, çünkü kuvvetinin onu asla ortada bırakmayacağını iyi biliyordu. Vücudu kaba kemikli, tükenmez ve güçlüydü, ondan daha iyi bir dostu olamazdı. Küreğini toprağa batırdı, dizleriyle biraz daha bastırdı, sanki işlemiş olabileceği ne kadar çok günah varsa, hatta işleyebileceği ne kadar günah varsa önceden ortadan kaldırılması gerekirmiş gibi.

Ümit ettiğinden bile daha önce bitirdi işini. Küçük çocuğu yoldan eve gönderdi; kendisi de toprak yol üzerinden göl boyunca yürüdü.

Christian, evinin önüne yeni bir sundurma çatmıştı. Yaz sonu havalar güzel olduğu için dükkânını açık havaya taşımıştı. Ayakkabılarından başını kaldıracak pek vakti yoktu; ama çekiç vururken ara verip, özellikle de gölden bir buharlı gemi geçtiğinde direklere vuran suyun şırıldamasını duymak ona keyif veriyordu. Başını kaldırdığında da soluk, altın rengi sonbahar ışığından oluşan, bulutların gölgelerini yakalayan pırıltılı ağı ve uzaktaki kıyılardaki kilise kulelerinin, ağaçların, bir sabanın, yıkanan bir kızın ve üzerinde oturduğu üç ayaklı taburenin de yansımasını gölün üzerinde görürdü. Daha çocukken göle bağlanmıştı. Suyun olduğu

her yere bağlıydı. İnsanlar arasında topraktan çok suya bağlı olanlardan biriydi. Sonunda kader onu türlü türlü dolambaçlardan sonra sakatlığı ve münzeviliği sayesinde sabandan uzaklaştırıp gölün kıyısına getirmişti. Çocukken bir çakıl taşının becerikli bir biçimde atıldığında suda kaç kere sekebileceğini denemeye çalışmıştı habire. Birden bu deneyi tekrarlama isteğine kapıldı. Tam da ayakkabıları kenara koyarken, bu sefer gebe olmamasına rağmen karnı önde tarlada yürüyen Liese'yi gördü. "Beni rahat bıraksa ya," diye düşündü. Öfkelenme zamanları, aşk ve hayatta kalanların eve dönüşü zamanı geçmişti. Beden ve ruhtan geriye kalanlarsa düzene sokuluyordu. Hayatının kalanında kaderine boyun eğmek zorundaydı, tıpkı bir fırtınadan sonra kömürleşen bir ağacın, paramparça olmuş dallarıyla tamamen ölsün mü, yoksa devam etsin mi diye karar vermesi gibi.

"Hiç de kötü değil durumun," dedi Liese. – "Neden kötü olsun ki?" diye sordu. – "Ama kışın donacaksın." – "Küçük bir soba daha aldım, meyhanecinin oğlu da bana kömür getirecek; sobanın borusunu döşedim mi, işim tamam." Liese'ye oturmasını teklif etmedi, çünkü fazla oyalanmasını istemiyordu. Ama Liese her zamankinden farklı konuşuyordu, duraksamadan, ayakta, kollarını göğsü üzerinde kavuşturmuş halde. "Kocam son haftalarda ona yardım ettiğin için pek bir memnun oldu. Bizde işler yolunda gitmezse köydeki kıskançların canına minnet olacak. Sana bir şey demek istiyorum: Dışarıda taburende oturduğunda çekiç seslerini bizim orada duymak mümkün değil, ama bizden sana doğru bir şeyler geliyordur, upuzun bir ip gibi, bu da hoşuma gidiyor."

Başını indirip işine baktı. Tek gördüğü bir parça mavi kareli önlüktü; kadın akıllıydı; bir kez daha haklıydı. Çekiç salladığı bile duyulmuyordu; gerçek anlamda var bile değildi Christian. Bir iplik, bu da eğlenceli bir şey.

Liese, sakin sakin "Karşılığı olduğu için borç verdiler bize; tek yapmamız gereken zamanında faizleri ödemek; bu da çocuk oyuncağı değil." Herhalde benden yine borç isteyecek, diye düşündü Christian. – "Bir şeyler satmadan bu işler nasıl devam edecek,

hiç anlamıyorum. Wilhelm'se hâlâ her şey olabilir diye düşünüyor. Savaştan kalma bir şey bu da. Savaşta aniden bir şey ters gidebilir, aniden işler yoluna girebilir, aniden bir şeyler fethedilebilir. Oysa bizim belli bir kotayı geçmemiz gerekiyor; hasat satılacak, vergiler ödenecek. Kiracıyı çıkartabildiğimiz için önce sevinmiştim; ama sonra yenisini bulabildiğimiz için de sevindim." Liese birden yere oturdu; Christian'sa alçak taburesinde otururken ondan daha yüksekteydi; kadın çıkardığı kemeri yere bırakmıştı. Gözleri birden öyle bir maviye büründü ki, tıkırdadıklarını duyar gibi oldu. "İçerisi nasıl diye görmek istersin herhalde," dedi Christian. Ama Liese önce konuşmasını sürdürdü: "Kocam, hep asker kalacak; evdeymiş gibi yapıyor sadece; galiba kendi kendine, şu saçma barışın sonunda biteceğini düşünüyor. Bir makineli tüfek kullandığında ihtiyaç duyduğumuz yonca tarlasını alabiliriz diye düşünüyor; kan ter içinde kalıncaya kadar çalışması gerektiğini anlamak istemiyor; vergiler ve taksit ödemelerini de öyle; ona göre birisi ondan bir şey isterse, mesela ineği otlatmak veya bir taksit, o zaman tek yapması gereken ateş edip onu vurmak."

"O tencere, sen kapak, birbirinizi bulmuşsunuz. Sen eşyalarının peşindesin." – "Evet," dedi kadın, "çocuklar için her şeyin iyi olmasını istiyorum, onlar büyüyünceye kadar benden başka kim her şeyi bir arada tutacak? Bir yerlerden kurşun sesleri gelsin, Wilhelm hemen peşine takılıyor; her şeyin benden sorulduğu doğru."

Buharlı geminin düdüğü çaldığında ikisi de başlarını sese doğru çevirdi. Kocaman bir bulutun gölgesinin bir yarısı gölün, diğer yarısı da fundalığın üzerine vurdu. Bulut, yavaş yavaş güneşi kapladı, ta düzlüğün kenarında çok uzaktaki bir köy, güneşin eğik ışınları arasından ortaya çıkıncaya kadar; uzun zamandır kimse bu köyü anmamıştı, şimdiyse hiç beklenmedik bir şekilde kilisesinin kulesini sivri bir işaret parmağı gibi yukarı uzatıyordu. Gemi, sıradaki durakta kısa bir mola verdi. İkisi de başlarını çevirdiler; şimşek hızıyla birbirlerine baktılar, hızla ve gizlice diğeri hâlâ yerinde mi diye anlamak istermişçesine. Ama birbirine bakmayan yüzlere yöneltilmiş olan bakışları çarpışıverdi. Çabucak başka bir

yöne baktılar. Christian, çekici birkaç kere vurdu; Liese bir ot sapını çiğnedi. Adam hemen şimdi onunla olmalıydı; yanlış da olabilirdi bu, doğru da. Adam nasıl olursa olsundu, kadın ancak o zaman huzura kavuşacaktı, bunu değiştirmek mümkün değildi. Yoksa asla huzuru bulamayacaktı zaten alçak olan bu hayatında, her şeyi düşünüp sürünmemek için insanın biraz huzura ihtiyaç duyduğu hayatında. Hayatta ona huzur getirebilecek başka bir şey yoktu şu yeryüzünde: ne iş, ne de çocuklar, kendi kocası, hatta ne de Christian'dan daha yakışıklı ve daha dürüst başka bir erkek. Christian bütün bunları anlamıştı; acaba birisi onları izliyor mu diye çoktan etrafına bakınmıştı. Bacağının izin verdiği kadar dikkatlice ayağa kalktı. "Gel," dedi.

Kulübe, kayık ve atölye kokuyordu; döşeme tahtalarının, hatta karyolanın üzeri kırpıntılarla örtülüydü; iki tür tutkal kokusu vardı, deri tutkalı, ahşap tutkalı.

Kısa bir süre sonra kulübeden çıktıklarında buharlı gemi gölün öbür ucunu dolaşmıştı. İnce, kavisli köpük izi daha yok olmamıştı. Christian tekrar taburesinin üstüne oturdu; deminki gibi çekiç sallamaya başladı. Liese, kısaca "İyi akşamlar" dileyip Christian da ona belli belirsiz homurdandıktan sonra tarlaya doğru yürüdü.

Yedinci Bölüm

I

Haftalar sonra Wilhelm Nadler, karısının kayıkhanede uzun süre kaldığı söylentisini duydu. Christian'ın kemiklerini kırmamak için gece gündüz kendisiyle mücadele etti. Hayalinde, arazisinden ümitsizce topallayarak gittiğini gördü; taburenin, dikiş makinesinin, onun kadar zavallı ve yamuk onlarca özürlünün Christian'ın peşinden uçtuklarını gördü. Ama sadece hayalinde. Tam öfkesine hâkim olamayıp yola çıkmıştı ki köyün girişinde, vadesi gelen bir taksiti tahsil etmek üzere bir kez daha gelen Levi'ye rastladı. Wilhelm, elindeki son kuruşu da makine şirketine tamir için ödemişti. Gönderdiği mektuplar işe yaramadığında şirket, tahsilat için taşrayı iyi bilen ve köyleri tek tek dolaşan bir memuru düzenli olarak gönderiyordu. Gelen her zaman aynı kişi değildi; bazen sarışın, bazen de siyah saçlıydı; bazen yaşlı, bazen de genç; tek ortak yönleri, vadesi gelen taksitin tahsilinde acımasız olmalarıydı, çünkü maaşları yaptıkları tahsilatlara bağlıydı. Maaşlarını tam olarak kimden aldıklarını onlar da bilmiyordu, çünkü maaşı ödeyen veznedar da onlar gibi şirketin sadece bir memuruydu. Şirketin ne renk gözleri, ne renk saçları olduğunu Nadler gibi onlar da bilmiyordu. Nadler'in yıllardır saban sürdüğü gölün bu tarafında yıllardır ticaret yapan hayvan tüccarına dairse pek çok bilgileri vardı. Sevmek ve nefret etmek için, insan bir şirket veya bir fikre değil de görünür bir şeye ihtiyaç duyduğundan, Levi'yi gördüğünde öfkeden Nadler'in kanı beynine sıçrıyordu. Memurlardan biri

geldiğindeyse teslim bayrağını çekerdi. Yabancı biri kapısını çalıp da ancak daha sonra onu şirketin gönderdiğini söylediğinde öfkeden çıldırmasa da güvensizleşip rahatsızlanırdı.

Nadler'in Levi'ye borcu kardeşi sayesinde son taksitin sadece en son parasıydı. Christian kalan borcu için biraz daha beklemesi konusunda tüccarı bir kez daha yumuşatmıştı. Wilhelm bir kez daha tek kuruş nakit para hazır etmediğinden tüccar, "Kardeşinizi iyi tanıyorum; eminim bir kere daha size arka çıkar," dedi. – Çiftçilerin durumunun hiç olmadığı kadar kötü olduğunu o da biliyordu; yem ateş pahasıydı, darının durumu kötüydü; piyasalar artık yumurta, tereyağı veya domuz yağından uzak duruyordu, çünkü işsizlerin kenti Berlin'de mallarını satmakta zorlanıyorlardı. Nadler, "O zaman bir deneyin, bakalım," diye homurdandı. Kendisi yerine Christian'a tüccarı gönderdi. Böylece öfkesini kusma imkânını kendi eliyle yok etmiş oldu; patladı patlayacaktı. Mutfağa döndü; öfkesini çıkarmak için gökyüzünden düşen yıldırım gibi aniden, neye uğradığını anlayamayan Liese'yi saçından tuttu. Liese, "Sana ne yaptım ki," diye haykırdı. Nadler de, "Ne yaptığını biliyorsun, pis karı," diye bağırdı. Gerçekten de Liese kocasının neden öfkelendiğini hemen anlamıştı. Tek anlamadığı kayıkhaneye gidişini neden bu kadar geç öğrendiğiydi. Nadler yorulunca Liese ahıra gidip saçlarını düzeltti. Allah bilir Christian'a ne yapar şimdi, onu uyaramam bile, diye düşündü.

Hayvan tüccarı, bir saat sonra döndü. Keyifle, "Biliyordum işte," dedi. Yanında Wilhelm'in de sadece imzalaması gerektiği bir senet vardı; kendi kendine, kim bilir daha neler olacak, çok şükür bunlarla işim bitti, diye düşündü. – Yanına vardığında Christian ona, "Ağabeyime uğradınız mı?" diye sormuş ve garip biçimde bakmıştı. Tüccar da, "Beni bizzat o gönderdi," diye cevap vermişti. Bu sözü üzerine Christian hemen dediğini yapmıştı, hatta her zamankinden daha çabuk.

Christian, ağabeyinin nasıl haberi olduğunu çoktan öğrenmişti. Gölün diğer yakasındaki akrabalarını ziyaret etmek için buharlı gemiye binen Schwalm adlı köylü, güverteden Liese'yle birlikte ku-

lübeye gidişlerini görmüştü. O günden beri de Wilhelm'in ziyaretini bekliyordu. Kulübenin içerisinde çalışmış ve kapıyı kilitlemişti, böylece ağabeyi gelip de kapıyı sarstığında ona önce sözle gözdağı verecekti. Ama şimdi tüccarın ziyaretiyle ağabeyinin kavgayı göze alamadığını fark etti. Liese'ninse şimdi evde işi zordu herhalde; olsun varsındı, zaten her şey onun suçuydu. Ardından bu tür belirsiz olayları düşünmekten vazgeçti. Çıplak gerçeklere odaklandı: Toprakların kirası sonbahardan sonra iptal edilmişti; çünkü tarlaya yonca için ihtiyaçları vardı. Şimdiyse yeterince yoncaları vardı ama çocukları yoncayla doyuramazlardı. Her damla süt toptancıya vermeliydi ki masraflar karşılansın. Ağabeyi gibi Christian da çiftliğin tamamının veya bir kısmının ipotek edilmesini veya icrayla satılmasını istemiyordu; Wilhelm'le bu konuda hemfikirdi, çiftlik çocuklara kalmalıydı. Ama Christian'ın aklında bir çocuk vardı; ta uzaktan gözleriyle görebildiği o tek çocuğun başını, açık sarı saçları yüzünden köyde yumurta kafa lakabı takılan çocuğu düşünüyordu. Bu çocuğunsa sayısız kardeşi arasında kendi miras payına nasıl ulaşabileceğini, henüz kendisi de bilmiyordu; bu konuda belki bir mucize olmalıydı ya da kendisinin de bilmediği bir hileye başvurulabilirdi.

Wilhelm, kardeşini pataklayamadığı için kulağına gelen söylentinin gerçek olmadığına kendini inandırmaya başladı. Liese, herhalde sadece kayınbiraderinin etrafında sürünmüştü; ama iş sonuna varmamıştı; varsaydı kendisi gibi bir insan kardeşini kovmaktan kesinlikle çekinmezdi. Liese, şiddete başvuracağından korktuğu kocasıyla aynı odada yatmamak için çocukların yanına geçmişti geçici olarak; ama kısa bir süre sonra korkusunun nedensiz olduğunu anladı. Kocasının öfkesi yok olmuştu; bir süre sonra da Liese'ye her şeyin eskisi gibi olabileceğini hissettirdi.

Artık söylentilere inanmasa da şehre gitmesi gerektiğinde Liese'yi Christian'la yalnız bıraksın mı diye karar veremiyordu. Bu yüzden de bankanın iki kere uyarı göndermesine ve faizlerin parasını hazır etmesine rağmen henüz bankaya gitmemişti.

Nihayet son uyarı geldiğinde bir çıkar yol buldu: Christian'ın kulübesinin yanında eski kayığın kalıntılarının saklandığı bir bölüm vardı. Kayık tamir edilemeyecek kadar bozulmuştu; parçalanıp yakacak oduna dönüşme vakti çoktandır gelmişti. Wilhelm, en büyük oğluna bu işi bugün mümkün olduğunca kökten halletmesini emretti.

Christian Nadler, ufaklık baltayla birlikte geldiğinde bir an şaşırdı. Sorduğunda babasının şehre bankaya gittiğini öğrendi; Christian da Liese'nin kimseye görünmeden dükkânına girmemesi için başına bir nöbetçi dikildiğini anladı.

Wilhelm Nadler, Potsdam tren istasyonunda banliyö treninden inip birkaç sokak yürüdükten sonra, ilk başta uzun bir zaman sonra köyden şehre inen biri gibi hissetti kendini. Herkes fazlasıyla aceleciydi, kendisine baştan saçma görünen hedeflere doğru koşuşturuyorlardı; ama kendi hedefine, şehrin uzak bir semtindeki yere varmasını da sürekli engelliyorlardı. İnce, ama buz gibi yağmur insanları bir araya getirip sürülere dönüştürüyordu. Wilhelm sürekli bir yerlerde duruyordu; ayrıca bankaya yeni bir kredi almak için başvurmaktan da korkuyordu. Çünkü sadece bu krediyi alabilmek için faizleri zamanında ödemeye çalışmıştı; aslında parayı zamanından daha önce getirebilirdi de, ama evdeki sorunlar taksitleri geciktirmişti. Şehre son gelişinden bu yana biraz daha yükselen bir apartmana baktı. Sonbahar yağmuru köyden farklı olarak ona daha fazla rahatsızlık veriyordu, soğuk içine işliyordu. Sokak satıcıları, söve söve ıslak şemsiyelerinin altına sığınıyordu. Nadler, asla bir şeyler satın almayacağı mağazalara bakıyor, ne için kullandıklarını bilmediği eşyaların övüldüğü reklamları okuyordu. Aralıksız yağan yağmur buz gibiydi, insanların sayısı da gittikçe artıyordu; ne bu insanlar onu, ne de o bu insanları umursuyordu. Her tramvayda, her otobüste yerine oturuveriyorlardı; akıl sır erdiremediği nedenlerle de kendisiyle aynı duraklarda iniyorlardı. Marşlarla, bayraklarla şehre girdiği günleri düşündü; sürülerce insanı istediği gibi bir o yana bir bu yana koşturabilmişti; elinde silahı vardı; ona yol açmışlardı; kocaman bir meydan derhal

boşaltılmıştı. - Bir afiş sütununun önünde durdu; buruş buruş küçük bir adam kâğıtları yırtarak çıkarıyor, kovasından eski afişlerin üzerine tutkal sürüyor ve üzerine yeni bir şey yapıştırıyordu; yarın da bunların üzerine yenilerini yapıştıracaktı; ne tuhaf bir meslek. Ayrıca köyünde daha yeni olan afişin burada eskiyip üzerine yenisinin yapıştırılması da tuhaftı. Hatta köyde bir afişin uygun bir yerde uzun süre kalıp kalmayacağı ona bağlıydı; köylüler o afişi daha yeni merak etmeye başlamıştı. Buradaysa herkes ne yazıldığını biliyordu. "Alman halkının köleleştirilmesini" okuyalı çok olmuştu; Young planını da biliyorlardı; yağmur altında koşuştururken başlarını bir kere daha salladılar. Çocuklarıyla torunlarının hiçbir suçunun olmadığı -çünkü herkes suçsuz olduğuna inanıyordu- bir olayın bedelini altmış yıl boyunca ödemek zorunda kalacaklar diye yeterince dehşete düşmüşlerdi zaten. Savaş biteli on yıldan fazla olmuştu; dört bir yana sırılsıklam halde koşuşturan bu insanların yüreğinde öfke, hüzün, umut ve açlık gibi karmakarışık duyguları hissetseler de suçluluk duygusu, bunların arasında yoktu. Sayılara şaşkınlıkla bakmışlardı, enflasyon dönemindeki gibi sadece yıldızlar için geçerli olan sayılara. Şimdiyse bizzat kendileri böyle sayıları karşılamak zorundaydılar; gün daha yeni başlamıştı ama onlar çoktan yorulmuşlardı bile. Henüz kış gelmemişti, ama donuyorlardı; yağmur sadece çiseliyordu, ama çoktan sırılsıklam ıslanmışlardı. - Buruş buruş küçük adam, elinde tutkal, fırça ve yeni afişlerle sıradaki sokak köşesine geçti.

Nadler, bankada borcunu ödedi; ama kredi görüşmesi yapmadı, oysa şehre gelmesinin asıl nedeni buydu. İlgili banka memuru ya gerçekten dışarıdaydı, ya da görüşmek istemediği için onu atlatıyordu. Nadler nasılsa işi kalmadığı için bir bardak bira içmeye karar verdi. Öğle civarında eve varırsa oğlanın odunları parçalamasına yetişebilirdi. Ama birkaç sokak geçtikten sonra bir arkadaşıyla, eski başçavuş Struwe'yle karşılaştı. Struwe, şimdi büyük bir mağazada kapıcıydı; arabalarından inen bayanları kocaman, renkli bir şemsiyeyle karşılamak zorundaydı. Tam da bu görevini yerine getirirken Nadler'le karşılaştı. Görevini teslim edinceye ka-

dar yakındaki birahanede kendisini beklemeye ikna etti Nadler'i.

Beklerken Nadler, Liese'nin nasılsa yemek pişirmek ve süt sağmak için kendisinden önce evde olacağını düşünerek teselli buldu. Bu saatlerde nasılsa köyde de meyhaneye gitmiş olacaktı. Struwe, bıyığından sular damlayarak içeri girdi. Nadler kıskançlıkla, hiç de değişmemiş, diye düşündü. – Struwe'nin üniformaya benzeyen, düğmeleri bol kapıcı kıyafeti eski günleri hatırlatıyordu. Nadler'in hesabını ödemekte ısrar etti. Eskiden de cömertliği severdi. Savaştan önce bir astsubay okuluna gitmişti. Şimdiyse bir karısı, bir sürü de çocuğu vardı; aldığı nişanlar ve iyi davranışları sayesinde kolayca iş bulabilmişti. Biralarını içerken eski arkadaşlarından söz ettiler. Struwe, Nadler'i "Spor Sarayı"ndaki bir toplantıya katılmaya ikna etti. Nasılsa kendisi de hemen eve gitmeyecekti; kadınları böyle şeylere hiç alıştırmamak gerekti.

"Ah, o mu!" dedi Nadler, Struwe'nin öve öve bitiremediği toplantıda konuşacak adamla ilgili olarak, "Küçük, ama pek yürekli!" Oysa normalde boyları sadece omuzlarına kadar gelen insanlarla alay ederdi.

Nadler, bir süre sonra ona hak verdi. Kürsüdeki cüceyle insan kalabalığı daha da kocaman göründü gözüne. O narin vücuttan geldiği için ses daha şiddetli yankılanıyor gibiydi. Nadler gelirken şüphelenmişti. Köydeki Çelik Miğferliler ve konuşmacıları sık sık Goebbels'le alay ederdi. Nazilerin yaramazlıklarına, çocukluklarına söverlerdi. Kürsüdeki ufak adamı hayranlıkla dinliyordu. Bu adam kendisine, Nadler'e ulusun belkemiği, sağlıklı kanın milletin hasta vücuduna aktığı çeşme diyordu. Bizzat kendisinin yaratılıştan kısa olması sadece onu dinleyenlerin gücünü ve kuvvetini daha da arttırıyordu: "Tam da sizin gibiler savaşta çarpışan en iyi askerlerdir. Siz ordusunuz, neyi savunduğunuzu biliyorsunuz; toprak sizin için boş bir kavram değildir; kanınızı akıttınız bunun için." – Nadler ne biliyorsa, o da biliyordu, aralarındaki tek farksa onun bunları dile getirebilmesiydi. Hayvan tüccarını bile atlamadı; sanki yanında o da varmış gibi köylere gizlice giren Yahudi tüccarını tarif etti. Nadler, bayılacak gibi

korktuğunu ve sonra da içinde ne var ne yoksa emildiğini bir kez daha hissetti.

Birden, etrafına bakınırken bir sütunun arkasındaki bir balkonda Baron von Ziesen'i gördü. Ziesen, yüzünde, Nadler'in çok iyi bildiği ve üzerinde derin bir etki bırakan bir ifadeyle kürsüdeki adamı büyük bir heyecanla dinliyordu. Ziesen'in, bu adama kendisi gibi şaşkın ve hayran olduğunu ve bugüne kadar hep alay ederek söz ettiği bu adamı uzun uzun düşünmüş olduğunu hissetti. Ziesen'i böyle bir yerde böyle bir yüz ifadesiyle görmek Nadler üzerinde konuşmacının bıraktığına benzer bir etki bıraktı neredeyse. Nadler, her zaman en güçlüye hizmet etmek isteyen, bu yüzden de güçlü bir efendiden daha da güçlü olan ve bu eski efendinin itaat ettiği yeni efendiye geçen masal devlerine benziyordu. Ziesen'e duyduğu sevgi, farkında olmadan azaldı.

II

Klemm'le Castricius birlikte bir araba yolculuğu yaptıklarında, önce her zaman aynı tartışma yapılırdı ve Becker kendisi için en uygun çözümün bulunmasını umardı, çoğu zaman da haklı olurdu. Castricius'un kızı başlarda her zaman kendi arabalarında gitmekte ısrar ederdi; kendi şoförlerine karşı çocukça, gençlere uygun bir sevgi beslerdi, kim bilir neden, belki nedeni yoktu, bu da sadece kabul ettirmek istediği kaprislerinden biri de olabilirdi. Becker, kaprislerine kızmazdı; nasılsa er geç kızın gönlünü alırdı. Onu birkaç kere Bay von Klemm'le dolaştırması yeterdi; ama kız o ana kadar bundan hep kaçınmıştı; bu tür gezintiler için her zaman kendi şoförünü kullanırdı. Bu şoför de Becker gibi ciddi, pek az konuşan, ailesi de olmayan bir adamdı.

Becker'in, içindeyken kendi mutfağındaymış gibi hisseder olduğu Castricius'un mutfağında da şoföre yaklaşmak mümkün değildi. Araba gezintileri sırasında Klemm'le Castricius, kızın da onlara eşlik etmesinin çok iyi olacağı konusunda hemfikirdi, ama Klemm Becker'i tercih ediyordu; Castricius da kızının dediğini.

Böylece hep Becker'in lehinde biten bu eğlenceli kavga ortaya çıkardı.

Castricius yazın, kızı olmadan kendi şoförüyle birkaç önemli toplantıya gitti. Becker, efendisiyle birlikte Castricius'un bu toplantılarda duyduğu memnuniyetini anlattığı ayrıntılı izlenimleri ve sonuçları dinlerdi. Klemm, Hitler'in Ren ve Ruhr bölgesindeki sanayicilerinin önünde planlarını geliştirdiği Düsseldorf'a gitmemişti. Bazen Godesberg'e uğrarlardı, çünkü Klemm, Castricius'a, yokluğunda kızıyla, hem de severek ilgileneceğine söz vermişti. Ama Klemm'in arabada kızla ilgilenmemesine Becker'in canı sıkılıyordu. Bu konuda kız inatçıydı. Bunun dışında kızın daha ne kadar inatçılığını sürdürdüğünü Becker anlayamadı. Klemm akşam genç ev sahibesiyle yemek yerken o da her zaman mutfağa, yemeğe gönderilirdi. Eve dönerlerken de Klemm her zamankinden daha sessiz olurdu; Eltville'deki hizmetçiler sevgili hanımefendiyle beyefendinin arasında tatsızlık olduğunu anlatırlardı. Beyefendi akşamları çalışma odasında uyurmuş ve sadece oğlanla konuşmak için bir saatliğine eve gelirmiş. Helmut artık Mainz'deki liseye gidiyordu, yaşlı rahmetli Klemm'in de oğlunu gönderdiği okula. Bazen Höchst'e giderken oğlanı Kastel köprüsünde indirirlerdi. Becker, efendisinin oğlanın arkasından düşünceli ve hüzünlü bakışını izlerdi. Oğlan güçlü ve neşeliydi; Becker efendisinin neden düşünceli olduğunu tahmin edebiliyordu.

Castricius, Düsseldorf'tan döndüğünden beri, tekrar baba ve kızla birlikte yolculuk yapmaya başlamışlardı, her seferinde de aynı tartışma yaşanırdı. Castricius yolda, "İnsan hayatta sadece doğruyu yapmakla kalmamalı, doğruyu doğru zamanda yapmalı; yoksa doğru şey sonradan yanlış şeye dönüşebilir," dedi. "Size uzun süre önce de söylemiştim, eski partiler bence bitti artık. Ellerindeki o broşürlerle kimsenin fikrini çelemezler. İşletmelerimizin sorunlarını biraz olsun giderdik; yükümüzü öyle dağıttık ki tekrar işe hazırız; ama yelkenlerimizi şişirmemiz gerek, Klemm. – Ancak sizin Helmut'unuzun oğullarının, savaşı kaybeden dedelerinin borçlarını ödeyecek olmaları aslında pek çekici bir düşünce."

– Klemm, "Savaşı ben kaybetmedim," dedi. – "Biliyorum; lafı fazla uzatmamak için, borçlara yol açan şeye kayıp diyorum. Cephe gerisi daha fazla dayanamazdı; askerler silahlarını bıraktı, imparator Wilhelm kaçtı; bunları bir daha yaşamamalıyız. Kendimizi epey toparladık, ama hiçbiri işe yaramıyor. Şimdi Lüksemburg'a yatırım yapmak istiyorum. Geçen sene olduğu gibi habire araya grevler girerse gerekli parayı nasıl toparlarım? Sürekli de işten çıkarma ve lokavtlarla da devam edemez; yoksa bu da savaş gibi kötü biter. Cephe gerisindekiler bize katılmıyor, insanlar teslim oluyor."

"Bay Castricius bunu daha önce de benzer şekilde açıklamıştı; iyi hatırlıyorum," diye düşündü Becker, Berlin'den Ren'e giderken. – Onun kafasında bütün açıklamalar, bütün konferanslar yollardaki kilometre taşlarıydı.

"İşçilerin gözü sosyalizmden başka bir şey görmüyor," diye sözünü sürdürdü Castricius, "Sermayeyi umursamıyorlar. Yarın yine altmışını işten çıkarmam gerek; ücretleri de kısa sürede azaltmam lazım. Bunları ilan edebileceğimi sanmayın sakın, Klemm: Lüksemburg'daki yatırım için gerekli parayı en kısa zamanda ayarlayabilmem için işçi çıkarmam gerek. Her zaman işçilerimle aramı iyi tutmam gerektiğini düşünmüşümdür. Ortak bir sosyalizme ihtiyacımız var; ilacı yutmamız gerek; demem o ki sadece ilacın reçetesini yutsak da olur." Gayriihtiyari sesini alçalttı; birden şu yabancı şoförün, sözlerini duyabileceğini fark etmişti, fazla düşünmeden de görüşlerinin yabancı kulaklar için pek uygun olmadığını anladı. Gerçi Klemm şoförünü seviyordu; yine de insanın ne olursa olsun açık açık konuşabileceği insanlardan biri değildi. Becker, sadece direksiyonla meşgulmüş gibi görünüyordu. Castricius, özenle sesini alçaltarak sözünü sürdürdü; Becker'in asıl şimdi daha fazla kulak kesildiğini de fark etmedi. Klemm, "İlacın sadece reçetede kalacağını kim garanti ediyor bize?" diye sordu. "Kitlelerin verdiğimiz sözü yerine getirmemizi istemeyeceklerini?" – "İşte bu yüzden Düsseldorf'ta adam beni etkiledi ya; neyin söylenmesi gerektiğini hissediyor; bakın hissediyor diyorum, biliyor demiyorum. Adam pek zeki değil. Derin bir bilgisi de yok. Düsseldorf'ta

bizim önümüze çıkıyor, sanki Berlin'deki güruhun önündeymiş gibi. Bizim gibi akıllı insanlar onun söylediklerine benzer şeyler söylesek, kimse bize inanmaz. Ama o kendi reçetesine o kadar çok inanıyor ki, insan bizzat Tanrı'nın onu kutsadığını sanır." Klemm, "Kim bilir, belki de kutsanmıştır," dedi. Castricius, küçük gözleriyle ona yan yan baktı; sonra da karnını tutarak gülmeye başladı. Yuvarlak, sağlıklı yüzü minik kırışıklar halinde gerildi. – "Sizin bu laflarınız, doğru iş için doğru adamı bulduğumuzun en iyi kanıtı. Ön sırada oturan seyircilerinin onun hilelerini bir ilham olarak gördüğü bir sihirbaz, herhalde iyi bir büyücüdür; ama özellikle kendi hilelerini ilham olarak gören büyücü asla başarısız olamaz. İşte böyle birisini sahneye çıkarmanın tam zamanı şimdi. Versailles Antlaşması'nın üzerinden on yıl geçtiğini artık hatırlayabiliriz." – "Bilmiyorum," dedi Klemm, "Herkesin bu yeni tür sosyalizmden memnun olduğunu düşünemiyorum. Kitleler sonuçta bozulmuş, ne de olsa on yıldan fazladır gerçek, daha doğrusu yalancı diğer sosyalizmi gördüler: kamulaştırma ve benzeri şeyleri. Bizzat siz, Castricius, o zamanlar ne Locarno Antlaşması'na, ne de Sovyet Rusya'sıyla yapılan ekonomik anlaşmalara karşı çıktınız." Castricius'a göre Klemm, Becker'in kulağının dibinde fazla yüksek sesle konuşuyordu. Castricius, bir çocuğun yanında ahlaksız bir fıkra anlatan yetişkinler gibi hissetti kendini. Becker dinliyorsa diye kasten yüksek sesle cevap verdi: "Zayıf olduğumuz sürece onlarla ticaret yapmalıyız. Bu sırada kazandığımız her petrol tankeri Almanya'nın yararına olacaktır." Sesini alçaltarak devam etti: "Çok şükür, işçilerimize böylesi bir devrimin, yani Bolşevikliğin onlara neden zarar verdiğini büyük bir heyecanla anlatan eski bir partimiz var. Bizim yerimize onlara yeni Sovyet devletinin mücadele etmek zorunda kaldığı zorlukları anlatıp duruyor; bu yüzden Rus sosyalizminden fazla korkmamıza gerek kalmıyor. İşçiler, şimdi kendi aralarında öyle çok kavga ediyorlar ki, eski pislikler nihayet sona ersin diye yeni bir şeye sevinirler. Bu nedenle, tam da şimdi Nazilere biraz para yatırmaya hazırım, bütün nakit parayı Lüksemburg'a yatırmak için ihtiyaç duysam da." – "Bilmiyorum,

bilmiyorum," dedi Klemm, "bana bütün bunlar fazla saçmaymış gibi geliyor. Yahudilere duyulan o öfke." Castricius'un kızarmış, gergin yüzünde sayısız kırışık belirdi, şişman yüzlerde olduğu gibi de şişti. "Demeyin öyle; bir şube müdürüm var, adı Sondheimer, pek çalışkandır; ama diğer işçilerimi atacağıma onu işten çıkarmayı tercih ederim. Ayrıca, makinelerim ya da Godesberg'teki evim yerine zavallı Sondheimer'in kemikleri kırılsın, sonra da parasını benim vereceğim bir sanatoryuma gitsin, bunu tercih ederim."

Tam da o anda Castricius'un şube müdürünün yerine sağlam kalmasını tercih ettiği o evin önünde durdular. Castricius "Becker, mutfağımda güzelce bir yemek yiyin," dedi. Kız da konukla babasının önünden merdivenlerden zıplayarak çıktı. Çabucak özellikle Klemm'in sevdiği bir şişe şarap açtırdı; masanın üstünde duran karanfillerin yerine elbisesiyle aynı renkte mavi ve kırmızı başka çiçekler koydurdu. Yolculuk sırasında susmuştu, ama Klemm'in onu sürekli izlediğini biliyordu. Yemek yerken de gülen siyah-kahverengi gözleriyle Klemm'in asık suratına bakıp durdu.

O akşam Klemm, şoförüne eve telefon edip işler yüzünden gecikeceklerini söylemesini emretti. Bahçeli bir meyhanenin önünde indiler; Klemm şarap sipariş etti. Becker'i de birlikte içmeye davet etti; ikisinin de yüzü neredeyse anında kızardı, bu tür şaraplar her zaman genç, yusyuvarlak yüzleri böyle etkilerdi. Klemm'in aklına gizli, hatta bilincinde olmadığı bir sürü düşünce geldi. Ama Becker, biraz çekingen ve dik, sandalyesi masanın kenarından biraz uzakta, efendisiyle kendisini ayıran mesafeyi fark ettirmeden koruyarak oturuyordu. Efendisini etkileyen düşüncelerin ne olduğunu biliyordu: Esmer, neşeli kızı o da zayıf, suskun evin hanımından daha çok sevmişti. "İyi yemek verdiler mi size, Becker?" – "Hem de nasıl! Bay von Klemm, biliyorum ki, genç hanım ileride ailesini mutlu eder." Bir babanın sevdiği oğluna hissettiği gibi benzer şeyler duyuyordu. Becker sözünü sürdürdü: "Çok genç olsa da misafir ağırlamasını iyi biliyor. Herhalde annesinin hastalığı yüzünden erkenden öğrendi." Klemm başını salladı; ama

bir şey demedi. Becker'in kızı tarif etmesi hoşuna gidiyordu, böylece masanın yanına oturmuş gibi oluyordu. İkinci şişeyi sipariş etti; meyhanede ikisi kalmıştı. Klemm içerken düşüncelere daldı. Şimdi babası mezarında haklı çıkıyordu, çünkü oğlu için her zaman böyle bir kız istemişti. Ama o onurlu bir insan olduğundan kaderine bağlıydı, sadece cephe hastanesinde ona bakıp hayatını kurtardığı için kendi karısına değil, ama özellikle onun için doğurduğu çocuğa. Sesli düşünmeye başladı, cevaplara ihtiyacı yoktu. Becker, onu saygıyla dinliyordu. Klemm'in düşünceleri içine yer edip, orada öylece kaldı. Klemm umutsuzlukla içini boşaltıp sustuktan sonra oğlanın yerinin babasının yanı olduğunu söylemeye çalıştı. Klemm, sesli düşünmeye devam etti, oğlanı annesinden nedensiz alamazdı; kanun böyle bir şeyi öngörmüyordu. Becker, düşüncesini dile getirdi, ama asla duruşundaki mesafeyi bir an olsun bile bozmadan, hatta sözlerindeki nezaketi ölçüsüz bir samimiyete dökmeden. Savaş, olağan dışı koşullar yaratmıştı, gündelik hayat için bile; savaş bölgelerinde araba kullanmanın kuralları, barış zamanında Ren kıyısında araba kullanmanınkilerden farklıydı. Klemm şaşırmış dinliyordu onu; Becker'in bu kadar ayrıntılı düşünmesine hayret etmişti. Birlikte olalı on beş yıl olmuştu herhalde, ama onun düşünebileceğini hiç düşünmemişti. Eski emir erine şimdiye kadar yeterince değer vermediğini neredeyse pişmanlıkla düşündü. Çünkü Becker sadece kendisini düşünmüyor, onu sevdiği için bir yabancının tuhaf düşüncelerini bile izliyordu. – "İster asker, ister subay olsun hiç kimse," diye sözünü sürdürdü Becker, savaşın kendisine yüklediği olağanüstü kanunlara sonsuza kadar bağlı hissedemezdi kendini. Dostluk, aşk ve evlilik de herhalde savaşta ve barışta olduğundan farklı anlamlara bürünüyordu. Klemm, bir insanın sesli düşünebildiği denli düşündü: Evet, savaşta Lenore'nin yüzü yatağın üzerindeki güneş gibiydi; sargı bezi, şırınga, hatta gece oturakları, hepsine güneş vurmuş gibiydi. Doğru, şu lanet olası barışın bir yerinde, bir zamanlar, adı savaş olan bir adacık vardı, bu adanın da üstünde bir cephe hastanesi. Çocuk, ondan çok benim çocuğum. Oğ-

lumu asla vermeyeceğim. Boşanırlarsa çocuk annesine verilirdi; buna dayanamam; oğlum için her şeye katlanırım.

Nasıl ki bir baba acı çektiğini gördüğü sevgili oğlu için bir çıkar yol isterse Becker de efendisine yardım etmek istiyordu. Şişenin yarısı doluydu hâlâ. İçmek istiyordu, hatta deminkinden daha fazla; ama efendisi bardağını doldurmayı unutmuştu. Bardağını kendisi doldurmaya cesaret edemedi. İşte şimdi tam sırası, diye düşündü. Tereddütle söze başladı: Çocuğun evde yanlarında kalabilmesi için bir yol bulunabilirdi herhalde. Nihayet Klemm onun bardağını doldurdu. Kendisiyse daha çok içti. "Annesinden ayırmak olmaz," dedi. – Elbette olurdu, artık doğru kadın değilse, işte o zaman ayırmak gerekirdi. – "Nasıl?" diye bağırdı Klemm, "Kanuna göre olmuyor." Becker bile efendisine yardım etmek için aklına gelen bütün bu şeyleri nerede öğrendiğini hatırlamıyordu. Şarap, başka zamanlar esirgenen bir sürü şeyi insanın aklına getiriyordu; her duruma uygun fikirler. – "Kadın boşanmaya yol açarsa, herhalde çocuk o zaman babada kalır."

Klemm üçüncü şişeyi de ısmarladı. Kendi bardağını da, şoförününkini de doldurdu. Becker, susuzluktan ölmek üzereymiş gibi hırsla içti; kendini tuttu; onun gibilerin böyle hırslanması yasaktı. Hatta o anda abartılı bir mesafe bırakarak, abartılı biçimde dik oturuyordu. Klemm, "Ne yazık ki o bir melek," dedi. "Hiçbir yargıç onu suçlayamaz." Becker, cesaretini topladı. Nezaket icabı hep sır gibi sakladığı gerçeği şimdi efendisine anlatmalıydı. Bu şekilde ona mutluluğunu yakalama fırsatını göstermiş olurdu.

Klemm geceyi Godesberg otelinde geçirdi. Tek başına yatakta otururken, içini huzursuzluk kapladı; can sıkıcı konuları şoförüyle haddinden fazla içtenlikle görüşmüştü. Becker, Klemm'den izin alarak Wiesbaden'deki Kaiserhof oteline gitmişti. Küçük sevgilisi hâlâ orada çalışıyordu. Ona eski olayı hatırlamış, harcayacağı zaman ve sıkıntıların tazmin edileceğini de belirterek mahkemede tanıklık etme sözü almıştı ondan.

Klemm, Becker'in açıklamaları üzerinde fazla durmamıştı; ama şimdi işine geliyordu. Bütün bu iş fazlasıyla nahoştu; ama si-

temlerden de zamanı boşa harcamaktan da kurtarıyordu; her durumda pişman olmak için vakit geçti.

III

Lenore, eski günlerdeki gibi halasının yanında, kızlık yatağında kalıyordu. Geldiğinde ona oğlanı sormuşlardı; o da bir bahaneyle geçiştirmişti. Amalie Hala sabah Lenore'yi gördüğünde onun akşam ağladığını anlamıştı. Yeğeni eskisinden de solgun ve aksiydi. Ama Amalie Hala, Lenore'nin kendiliğinden anlatmadığı şeyleri asla sormazdı.

Komşular bu ziyarete şaşırmışlardı, ta ki Malzahn gazinodan bir haberle gelinceye kadar. Önce karısıyla konuştu, ne de olsa nasıl davranılacağını o bilirdi. Fräulein von Wenzlow hatırına yeğeni kabul etmek gerekti. Ama Klemm sık sık Berlin'e geliyordu artık; arkadaşlarının arkadaşıydı; Spranger'in evinde sevilen bir misafir olmuştu. Ne de olsa genç kadın boşanmada suçlu taraftı. Sonunda bu konuyu bilmiyormuş gibi davranmanın en iyi yol olduğuna karar verdiler. Halanın bir şeyden kuşkulanmaması için de Lenore'ye nazik davrandılar.

Ama Amalie Hala bir süre sonra kuşkulanmaya başladı. Malzahn çiftinin birbirlerine tuhaf tuhaf bakışlarından, yeğeninin ağlamaktan kızarmış gözlerinden, avukat damgaları taşıyan mektuplardan aklına kötü şeyler geldi. Başlarda olağan bir boşanma olduğunu sanmıştı; Klemm'in hayırlı bir işin peşinde olduğunu hiç düşünmemişti, böyle bir insan herhalde istediği gibi yaşıyordu. – Bu arada yeğeninin karısı, tıpkı Lenore'nin ilk ziyaretinde olduğu gibi, yine çocuğunu doğurmak için baba evine gelmişti. Şimdi aile daha sık ve daha yakın oturduğundan, hala, bir sürü imalı sözden olanı biteni anlamıştı. Hayretler içinde kalmıştı. Kız –düşüncelerinde ona böyle diyordu– evinde yetişmişti. Kuşkusuz yersiz davranmıştı; karşılığında da korkunç bir cezaya çarptırılmış, oğlunu kaybetmişti; yetiştiği evden başka bir yuvası yoktu artık. Ama bu felaketi kendisi anlatmadığı sürece en iyisi susmaktı.

Lenore, onu korumaktan çok ondan kaçan arkadaşları arasında sessizce ve sorgulanmadan yaşıyordu. Hiçbiri ziyaretinin nedenini dile getirmek istemiyordu. Amalie Hala, komşularının gözünde akrabasını kötü bir duruma düşürecek bir şeyden söz etmekten kaçınıyordu. Malzahnlar da gururlu yaşlı kadını incitmekten çekiniyorlardı; Lenore, ne nefret, ne öfke, ne de kızgınlık hissediyordu. Artık ağlamıyordu da. Halası, geceleri kızlık odasını arşınladığını duyuyordu. Lenore kimsenin ona bir şey sormamasından memnundu, çünkü bir şey söylemek onu rahatlatmayacaktı. Bu odada bir zamanlar oğlu uyumuştu; onu kendisini yetiştiren insanların kurallarına göre yetiştirmeyi hayal etmişti. Şimdi, hayallerinin nesnesi yanında olmadığı için de evde, çocukluğunda sevdiği şeyler eksik kalıyordu. Klemm'in yüzüne vurduğu her şeyi hemen kabul etmişti; bir mahkeme kararına karşı çıkmanın bir yolu olup olmadığını bilmiyordu. Bu yaşlı kadına, Amalie Halasına ısrarlı suskunluğu için minnettardı; bunun dışında Scharnhorst caddesindeki yaşayışı, oğlu Helmut'la buraya son gelişine benziyordu.

Yengesinin ikinci çocuğu oldu; dişlerini sıkmış yatıyordu, İncil'de de yazdığı gibi çocuklarını doğururken çekeceği acılar yüzünden değil, ikinci çocuğu da kız olduğu için kapıldığı hoşnutsuzluk ve üzüntüden. Lenore, yeni doğan bebekle ve onlarla birlikte gelen büyük kızla ilgilendi. Her şeyi keyif almadan yaptı, bu sefer de teselli etmeye çalışmadı; hatta o da, oğlan olsaydı daha iyi olurdu, bu zamanlarda bir kızın başına kim bilir neler gelir, diye düşündü. Tıpkı başka bir ormana kaçmayı düşünmeyen bir ağaç gibi onun da kendi dünyasını bir başkasıyla değiştirmek aklına hiç gelmedi. Ne de olsa bir ağaç da köklerini daha da derinlere uzatmaya devam ederdi.

Ağabeyi, karısıyla çocuklarını eve götürmek üzere garnizondan geldi. Lenore, sadece kendi acısını düşündü; ama tıpkı ilkinde olduğu gibi Ilse Wenzlow da kocasıyla karşılaşıp da ona özür dileyerek baktığında açıklayamadığı şiddetli bir huzursuzluk hissetti. Kendi talihsizliği yüzünden çevresini şüpheli ve bulanık görüyordu, ama bu çevreden kurtulmak da mümkün değildi.

Malzahn'ın konukları, düzenli bir araya gelen arkadaşlar grubu, olup bitenleri yavaş yavaş öğrenmeye başladılar. Soru sormak huzuru bozacağı için onlar da sustular. Lenore ile Klemm susar, arada bir de, bir çay kaşığıyla oynayarak aralarında suratını asarak otururdu. Ağabeyi konuşup cevap veriyordu. Konuk olduğu için sorulara boğuluyordu; Ulm davası herkesi heyecanlandırmıştı. Bir grup genç subay, Nasyonal Sosyalist hücreler kurmuş, bu hücrelere ses çıkarılmamış hatta subaylar destek görmüşlerdi. Lenore, ağabeyinin uzun yüzüne şaşkınlıkla bakıyordu. Hep böyle mi görünmüştü? Hep böyle mi konuşmuştu? Tutuklanan gençleri anlatırken sanki kendisinden daha gençlermiş gibi konuşuyordu. Bu yeni düşüncenin çekiciliğine kapılmışlardı; oysa bir subayın ordudan başka düşüncesi olamazdı. Ordu demek halk demekti; halkın içindeki en iyi, en güvenilir güç orduydu, koşullar ne olursa olsun. Tek yenilik şartların sürekli değişmesiydi. Böyle hücrelerle de karşılaşmış mıydı? – Hayır, bende böyle bir şey olmadı, diye cevapladı; gözünü kırpmadan onlarla mücadele ederdi. Stachwitz aniden, "Belki de bu insanlar senin gibi düşünmüşlerdir, yani yeni koşullara uyum sağlaması gereken eski bir ordu olduğunu. Böyle bir ordu da sadece halk ordusu olabilirdi, anlaşmaların kısıtladığı imparatorluk ordusu değil." İhtiyatla da, "Bence gençler böyle düşünüyor," diye ekledi. Wenzlow neredeyse kabalığa kaçan bir şekilde, "Savaşta insan o yöne mi, yoksa bu yöne mi gitsem diye tartışamaz. İnsan savaşta başka bir saldırı planını uygulatmak istediği için bir taburda hücre kuramaz. İnsan iradesinde iki yön vardır: itaat ve emir. İtaat etmek özgür bir kişi için tıpkı emretmek kadar bir irade davranışıdır," dedi. Evindeki sayısız diyaloğu hatırladı. Herhalde Stachwitz de bu huzursuz, belirsiz dünyadan çıkmanın bir yolunu arıyordu. Belki de yeni parti hakkında itiraf ettiğinden çok şey biliyordu.

Stachwitz yine bir süre önceki gibi sessizleşti. Sadece arada birkaç sözle müdahale ederdi; sonra da insanlar daha fazlasını beklerdi. Oysa aslında tatilinde buraya gelişi, yalnızca, çocuklu-

ğundan beri anlaşılmaz nedenlerle bağlı olduğu Amalie Halayı görmek istediği içindi.

Birkaç ay sonra Klemm'le şoförü yine o bahçeli meyhanede oturuyorlardı. Düğün tarihi belirlenmişti; hazırlıklar bitmiş, tatsızlıklar atlatılmıştı. Lenore çoktan eve dönmüştü. Kendisini ciddi ciddi savunmak aklına bile gelmemişti. Oğlan, Lenore ayrıldığından beri Godesberg'te yaşıyordu. Klemm, sadece bir konuda nişanlısıyla kavga etmişti; onu son anda kaçırmamak için de nihayet razı gelmişti. Nişanlısı yeni evine elbette kendi şoförünü getirmek istiyordu. Elbette Becker, şoförlerin değiştirilmesini kabul eden müstakbel kayınpederi Castricius'un yanında da rahat edecekti. Bu şekilde Becker yeni iş aramaktan ve Klemm de onun işine son verince ödenmesi zorunlu yüklü tazminatı ödemekten kurtulacaktı.

Klemm, tek başına kaldığındaysa nişanlısına söz verdiği için kendi kendine kızdı. Klemm, evlendiklerinde, karısı şoföre karşı hissettiği soğukluğu unuttuğunda Becker'i tekrar işe alabileceği düşüncesiyle teselli buldu. Tatsız şeyler çabucak halledilmeli, diye düşünürdü Klemm. Eve dönmeden önce Becker'e işten çıkarılacağını söylemeye karar verdi.

Efendisi şarap içmeye kendi masasına davet ettiğinde her zamanki gibi Becker memnun oldu. Diğer konukların şaşkın bakışlarının keyfine vardı. Her zamanki gibi, sandalyeyle masa kenarı arasında mümkün olduğunca belli bir mesafeyi koruyarak biraz abartılı biçimde bahçedeki masaya oturdu. İnsan birini son kez görmek istediğinde, onu ilk kez gördüğündeki gibi canlı görür. Klemm, Becker'i işten çıkarmak için değil de işe almak üzereymiş gibi samimi, alçak gönüllü bir duruş aldı. Şu Becker işi de ne kötü oldu, diye düşündü. Benim şu küçük hanım neden kafasına böyle bir şeyi koydu ki? İnsanın karşısına böyle insanlar sık çıkmaz. Son derece güvenilir, üstelik yeteri kadar samimi. Kendini toparladı. "Sevgili Becker, birlikte neler yaşadığımızı düşününce!" diye konuştu. Becker, "Gerçekten de öyle, Bay von Klemm," dedi. – "Şimdi

size söylemek zorunda olduklarım hiç kolay değil. Asla hizmetlerinizi unutmayacağımdan emin olabilirsiniz." Becker, ne demek istiyor acaba? diye düşündü. – Birasını içti, Klemm de içiyordu çünkü. Yan masada efendisinin onu içmeye davet etmesine hep şaşıran aynı yol işçileri oturuyordu, buna pek sevindi Becker. – "Benim için, Becker, o kadar çok şey yaptınız ki, bunları unutacak insan değilim, inanın bana. Sorunlar ve acılar ne olursa olsun, bunu unutmayın." – Tuhaf, diye düşündü Becker. Bugün bunun derdi ne böyle? "Elbette, Bay von Klemm," dedi. Çabucak bardağını boşalttı, çünkü Klemm de boşaltmıştı. Klemm bir daha doldurdu, hem kendine, hem ona. "Yani, Becker, söylemem gerekiyor, ama yollarımız ayrılıyor. En azından belli bir süre için. Nişanlım, illa da şoförümü isterim diye tutturdu. Bu konuda, Becker, ikimizin de elinden bir şey gelmez. En azından şimdilik. Sizi, diyelim ki en geç bir sene sonra tekrar işe almak için elimden geleni yapacağıma inanabilirsiniz. O zamana kadar da sizi iyi bir yere vereceğime. Kayınpederim sizi hemen işe alacak. Maaşı da bizdekinden daha iyi. Sanırım, daha da az çalışacaksınız." Becker, gözlerini kocaman açarak, hareket etmeden efendisine baktı. Klemm sözünü sürdürdü: "Castricius'un evini bir zamanlar övdüğünüzü hatırlıyorum, sanırım sizin için iyi bir dinlenme de olur bu iş." Becker boğuk bir sesle sözünü kesti: "Benim için endişelenmeyin, Bay von Klemm." – "Nasıl endişelenmem, Becker? Bunca zamandır etle tırnak gibi değil miydik, genç kızlar ne anlar bundan. Bana öyle geliyor ki bu Nora'nın bir kuruntusu, saplantısı sanki. Kocasını fazlaca kontrol etmek niyetinde. Bir yolunu bulacağız. Eminim, gelecek yıl yaz tatilimizde bizi Avrupa'da sen gezdireceksin."

Klemm yeni doldurduğu bardağını bitirdi. Becker de aynısını yaptı; sopa yutmuş gibi dimdik oturuyordu. Hayatında daha önce hiç böylesine şiddetli, anlaşılmaz, iyileşmez biçimde yaralanmamıştı, ne etine giren kurşunlarla, ne de yüreğini buran bir mutsuzlukla. Düşünceleri korkunç haberin tamamını, imkânı yok kavrayamadığından, sıradan bir konuya takılı kaldı. Tabii ya, efendimle evlenebilmesine yardım eden bendim. Boşanmanın gerçekleşme-

sine ben yardım ettim, peki o ne yaptı, ipi boynuma geçirdi; bu yüzden onu kontrol edeceğimden korkuyor herhalde.

Klemm, "Hadi, Becker, Mainz'de Fräulein Class'a uğrayıp kartvizitimi vermem gerek," diye seslendi. "Sonra da Kastel köprüsünden eve gideriz." İşçiler masaları birleştirmiş, içiyorlardı, sayıları da artmıştı. İkisi, üçü yanlarından geçerken Klemm'le Becker'e kısa, sert bakışlar fırlattı. Sonra baş başa verdiler. Klemm'in parasıyla kimi desteklediğini, evine kimi kabul ettiğini Fransız polis ajanlarından daha iyi biliyorlardı herhalde. Eskiden Becker, Klemm'in şoförüyle birlikte bir masada içki içmesine şaşırmalarına sevinirdi. Bunu akılları almıyor elbette, diye düşünmüştü o vakitler. İnsanın tek bir vatana, birlikte bir savaşa ve anılara sahip olması işlerine gelmez. Şimdi yanlarından geçerken de, nasıl olur da Klemm beni bir köle gibi Castricius'a devredebileceğine sahiden inanabilir? diye düşündü.

Arabaya yürür, biner ve anahtarı çevirirken, üzüntü ve hayal kırıklığıyla karışık belirsiz düşünceler berraklaştığı için daha açık düşünmeye başlamıştı: Bu adam için her şeyimi feda ettim, birçok kez hayatını kurtardım. Üstelik boşanmayı ne çok istediğini, ama bir çıkar yol bulamadığını gördüğüm için en son yaptığım şey, masum bir şey değildi belki de; bu adama bir oğul gibi, bir baba gibi bağlıydım oysa. Ama bu konuda da adama yardım etmek istemiştim. Şimdi belki de kendi kendine böyle işler çevirebilen biriyle çok uzun uzadıya konuşmak gerekmez diye düşünüyor. – Ren nehrinin sağ kıyısında Budenheim ve Mombach üzerinden şehre yaklaşıyorlarken, Klemm öne eğildi. "Ayrılmak zorunda kalmamız beni gerçekten de çok üzüyor," dedi. "Teklifimi düşünün; yıl bitmeden benim kızı ıslah ederim. Bu yüzden pek fazla uzaklaşmayın. Birbirimize içimizi dökmeye alışkınız ne de olsa." Becker, Klemm'in yüzünü aynada gördü. İyi niyetli ve hâlâ gençti. Becker, gür kızıl bıyıklı, güleç gözlü, hafifçe küt küçük burnuyla tam da bu yüzün, hayatında en değer verdiği insanın en değer verdiği özellikleri olmasına öyle çok alışmıştı ki ona bakarken içi acıdı. Klemm, "Bunu sadece bir tür tatil sayın, bu ayrılık saçma zaten,"

diye sözüne devam etti. "Diyorum ya, kadın kaprisi, başka bir şey değil. İki erkeğin birbiri için ne anlama gelebileceğini kadınlar anlamazlar işte. Ardenne'lerde, hatırlıyor musun, nasıl da bir yığın ölü arasından sürünmek zorunda kalmıştık, ikimiz, sonra da tüfeklerimizi doldurup ateş edip durmuştuk, düşman da iki değil yirmi kişiyiz sanmıştı. Hatırlıyorsun, değil mi Becker? Sonra da gece beni düşman hattından götürmüştün." – Becker, "Fransızların köyü işgal ettiğini bile bilmiyorduk," diye konuştu boğuk bir sesle. – "Sonra da Balkanlar'da, Becker, hani arabayı almıştık. Seni kaybetmemek için emir erimin eskiden şoför olduğunu iddia etmiştim." Becker, sanki hatıralar her lokmayı boğazına tıkıyormuş gibi, "İki hafta içinde kullanmayı öğrendim," dedi dişini sıkarak. – "Arabayı sürerken ikimizin de kemikleri paramparça olsaydı, bu senin suçun olmazdı, Becker. Ama sağ salim Konstantinopolis'ten Sofya'ya, oradan da Budapeşte ve Viyana'ya geldik." – Becker, daha o zamanlar arabayı enkaza çevirebilirdim, onunla birlikte, benimle birlikte. O zaman benim suçum olmazdı, diye düşündü. – "Macar sınırında arabaya aldığımız oğlan da vardı, ters yönde gidiyorduk, hiç fark etmedi bile. Çek tarafına gideceğimizi sanıyordu. Olup bitenleri anladığında nasıl da beti benzi atmıştı." – Becker, "Evet," dedi. Bu adam bana neler yaptırtmadı, hepsi de On Emir gibi kutsaldı benim için, diye düşündü.

Mainz liman gümrüğü köprüsünde biraz beklemeleri gerekti, çünkü iki memur döner köprüyü arabalar ve yayaların geçmesi için ayarlamak zorundaydı. Klemm, "Berlin'e de kızılları kovmak için tam zamanında varmıştık," diye devam etti. "Saray ahırlarını temizlediğimiz geceydi bu. Sen beni bir karakoldan diğerine götürüyordun. Bir kurşun çamurluğa, diğeri de arka koltuğa çarpmıştı. Sonra da dönüşte denizci bölüğünden bir tutukluyu Nowaves'e taşıyan arabaya rastlamıştık. İşleri zorlaştırmamak için de vuruvermiştik hemen oracıkta." Becker, "Hayır, o işte ben yoktum," dedi asık bir suratla. Klemm'se heyecanla, "Elbette vardın, hatırlamıyor musun?" diye sordu. "Araba arızalanmıştı; tutuklu arabasına geçmemiz gerekmişti. Sonra da hepimiz iniverdik, herifi halletmek

için. Şu rezil Lieven de vardı." Becker, "Doğru, o vardı, ama ben yoktum," dedi. – "Ve eski kayınbiraderim Wenzlow!" – "Evet, o da vardı", dedi Becker, tek bir noktaya saplanıp kalan sarhoşlarla umutsuzlar gibi, "Hatta bir nöbetçi de vardı. Başta beş kişiydik. Siz indiniz, ben arabada kaldım. Adamı siz hallettiniz. Ama bensiz, diğer üçüyle birlikte. Ben sadece gömülmesine yardım ettim." – "Peki, öyle olsun, sen de gömülmesine yardım etmiş oldun. – Taunus caddesine bir uğrayalım. Yaşlı Fräulein inşallah evde değildir."

Şehre girdiler. Becker, evin önünde bekledi. Bir sigara yakacaktı, ama sonra sigaraya ne gerek var şimdi, diye düşündü. Canı sigara bile içmek istemiyordu. Klemm, sokak kapısında göründü, "Çok şükür, kadın evde değildi," derken yüzü parlıyordu. Becker, her zamanki gibi alışkanlıktan arabanın kapısını açmak için dışarı atlamıştı. Kapının kolunu tuttuğu anda alışkanlıktan kaynaklanan terbiyesi güçlü bir duygunun etkisiyle azaldı. Klemm, arabaya binerken şoförünün yüzünü bir daha görmedi. Becker hızla başını çevirmişti. Klemm'i gördüğünde eskiden bu yüzün içinde uyandırdığı o hissi duymamıştı. Bütün bu duygular, bir çırpıda yok olmuştu. Efendisinin o bildik yüzü onda sadece nefret uyandırıyordu artık. Arabanın kapısını açarken artık kendini aşağılanmış hissetti. Klemm, "Hadi, hadi; acele edersek on dakikada eve varırız," dedi.

Becker de, hadi, hadi, işine gelirdi değil mi; benimle böyle konuşmaya devam et bakalım, diye düşündü. Gemlenemez bir intikam arzusuna kapılmıştı, biraz önce kendisine davranıldığı gibi derhal ve derinden. Ama elleri alışmıştı bir kere, itaat edip vitesi değiştirdiler. Gelen viraja sert girdi. Kastel köprüsünün karşısında bulunan Mainz köprüsünün başına giden yola girdiler. Becker, köprüde yasak olan bir hızla kullanıyordu arabayı. "Dikkat!" dedi Klemm, "Fransız nöbetçi var." Ama Becker, gaza daha da bastı. Klemm, elini Becker'in koluna koydu. Fransız nöbetçisinin birkaç metre önünde yerli bir polis vardı, arabayı durdurmak için elini kaldırdı. Araba, çıldırmış biri gibi yanından geçip gittiğinde Kastel köprüsünün başındaki polise haber vermek için düdüğünü

çaldı. Becker, durmasını isteyen efendisinin elini hissetti. Ve bu elle birlikte içindeki son fren de boşaldı, aniden direksiyonu çevirdi. Araba, korkuluğu parçalayıp sivri bir kavis çizerek son sürat Ren nehrine uçtu.

Amalie Hala mutfakta patates soyarken pencereden iki yeğeninin de en sevdikleri yer olan paslanmış salıncakta oturduklarını gördü. Konuştuklarını anlayamıyordu; Lenore'nin kardeşine heyecanla bir şeyler anlattığını görünce rahatladı. Kız haklıydı, Wenzlow konuşabileceği tek insandı. Lenore, son zamanlarda gece bile ağlamamıştı; taşlaşmış gibiydi. Amalie Hala bu yüzden ona gizli bir saygı besliyordu.

"Lieven'le Klemm nerede karşılaştılar ki?" diye sordu Wenzlow, bütün hikâyeyi karısının ailesinden öğrenmişti, "Dövüştüler mi yoksa?" – "Saçmalama," dedi Lenore. "Lieven, uzun zamandır ortalıkta yok zaten. Ben de şimdi nerededir, hiç bilmiyorum. Birkaç saatliğine âşık olmuştum adama. Sanki siz erkeklerin başına gelmez böyle şeyler. Onu görmek bile istemiyorum artık. Klemm, onu bulmaya çalışmadı da zaten. Bir düelloda ölmek değil, yeniden evlenmek istiyor." Wenzlow, "Ah, kızım, büyük bir budalalık yapmışsın," dedi. "Kocana neden her şeyi itiraf ediverdin ki? – "Başka türlü davranamazdım ki. Olsa olsa beni boşar, iş biter dedim; çocuğu elimden alacağı hiç aklıma gelmedi." "Bütün suç da şu şoför denilen Becker'in; ona hiç ısınamamıştım," diye ekledi. "Klemm'le et ve tırnak gibiler, hiç ayrılmazlar. Klemm istese, eminim cinayet bile işlerdi o." Wenzlow, "Desene, birbirleri için yaratılmışlar," dedi.

Kazada öldükleri haberini birkaç gün sonra aldılar. Lenore, mahkemeden oğlunu eve götürme iznini aldı. Büyük kuzeninin yokluğunda işleri yürütmüş olan, şimdi de tek başına sürdüren Klemm çocuğun vasisiydi. Lenore onu pek tanımıyordu. Rahmetli onunla dalga geçmekten hoşlanırdı her zaman. Kuzen Klemm, her zaman kendini ikinci plana atılmış hissederdi, kader de o güne kadar ona farklı davranmamıştı. Kılı kırk yarardı, espri anlayışın-

dan yoksundu ve en küçük ayrıntılara kadar çıkarını düşünürdü her zaman.

Kendi çocukları vardı, yabancı bir çocuğun fazladan yükünü de hiç istemiyordu zaten. Bu yüzden de Lenore'nin bu adamın işine karışabileceğinden korkmasına gerek yoktu. Kuzen Klemm, hiçbir şey değişmediği için de pek sevindi. Lenore, oğlunu yanına almak için Bad Nauheim'e gitti.

Castriciusların yaşlı mürebbiyesi Nauheim'e giderken ona eşlik etti. Çocuk aylardır Klemm'in müstakbel kayınpederinin evinde yaşamıştı. Yaşlı mürebbiye çocuğu ne idiği belirsiz annesine teslim etmek zorunda olduğu için ağlıyordu. Babası ölmeseydi, çocuk ona emanet edilecekti. Oğlan da yeni çevresine o kadar çok alışmıştı ki, ayrılırken o da ağladı. Bu yüzden Lenore biraz daha üzüldü. Oğlanı hemencecik teselli edecek kadar neşeli ve keyifli değildi. Zayıf, asık suratlı Amalie Hala ve sade evi, oğlanın kaybettiği o eğlenceli ortamın yerini dolduramazdı.

IV

Her çevre veya ev değişimi Lieven için neredeyse bir ülke değişimine denk düştüğü ve bu yüzden de eski çevresinde fazla görünmediğinden, hatta Klemm, onu her yerde aratmış olsaydı da Klemm ailesinde olup bitenleri duymaması olağandı. Klemm, en baştan gerekli tanık ifadelerine sahipti ve istediği her şeyi elde etti, bu yüzden de özellikle Lieven'in izini bulmasına gerek yoktu. Lieven, başlarda bahçe katındaki pejmürde dairesinde yaşadı. Jimnastik kursu projesi fiyaskoyla sonuçlandığından, uzun süre işsiz kalan eski arkadaşı Lütgens, Lieven pek hoşlanmasa da sık sık divanında yatıyordu. İçinde bulunduğu aşağılanmışlık durumuna üzüldükçe geceleri, hayalinde canlandırdığı gelecekle ilgili konuşmaları uzadıkça uzuyor ve gözü pek bir hale bürünüyordu. Geceleri divana uzandığında çektiği açlık ve kapıldığı tasalar çoğaldıkça, bu geleceğin kendisine gittikçe daha fazla güç vereceğini, korku-

dan titreyen insanlara emirler yağdıracağını ve şeytani zevklere kapılacağını umuyordu.

Lieven, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne kendi şartlarıyla girdi. Herkesin önünde inancını dışa vurmaktan uzak durdu. Hem bu iş hem de gösteriler, hücrelerin akşam toplantıları, ışıklı reklam firmasındaki çalışanları partiye kazandırma işleri nefret ettiği şeylerdi. Aslında parti tanıdıkları arasında işsiz güçsüz subay rolüne devam etmesi yararlı görüldü.

Nazi temsilcileriyle asker grupları arasında görüşmeler yapıldığında Lieven, Nazileri genel anlamda reddeden, ama iş birliğini yine de mümkün gören becerikli biri olarak öne çıktı. Bu şekilde hemen hemen her zaman grupların birbirine bağlanmasını sağlıyordu.

Nasıl ki şans veya felaket insanlara tek tek değil de peş peşe uğruyorsa bu yıl Lieven'in şansı üst üste yaver gitti. Önce, Çelik Miğferlilerden biri olarak bu tür ortak akşamlara katılan Steffen adlı bir yüzbaşıyla tanıştı. Steffen'i en son yıllar önce Bay Castricius'un Adlon otelinde verdiği bir davette görmüştü. Steffen, o tarihte Lieven'in özel konuklara verilen ufak bir kutlamaya katıldığını iyi hatırlıyordu. Zaman içinde Lieven'le ilişkiyi sürdürmenin uygun olacağı izlenimine kapılmıştı. Lieven'in şu anda biraz perişan görünmesi, günün birinde onda bu adama yardım edilmesi gerektiği izlenimini yarattı. Onunla içki içip sohbet etti; onu Banker Heims'le tanıştırmaya söz verdi; hatta doğuda işler arttığından işleri gereği, bölgenin dilini de bilen ve uyanık temsilcilere ihtiyacı olabilirdi bankerin. "Sanırım Lieven, bizim şu Bay Heims'in tam aradığı adamsınız. Galiba adınızı da duymuş. Letonya'da çiftlikleriniz var, değil mi?" – "Vardı. Elimizden aldılar." Aslında söz konusu olan kuzeninin çiftlikleriydi, yoksa kendisinin hiçbir zaman çiftliği olmamıştı; adlarını hep karıştırıyorlardı. "Ama dikkat edin, Heims'e Nazilere yakınlık duyduğunuzu hissettirmeyin; Sosyalist kelimesinden hoşlanmaz. Endişelenmeyin, onlarla ilgilendiğinizi fark ettim. Ben de kimseye sezdirmiyorum." Lieven,

anlaşılan Nazilere gizli gizli yakınlık duyan bir sürü insan var, diye düşündü. Steffen, "Belki de aramızda sandığımızdan çok gizli Nazi dolaşıyor," dedi. Bir süre gülüştüler. "Katolik Merkez Partisi başkanı Brüning de gizli Nazilerden olmasın sakın?" – "Yoo, bu imkânsız işte. Olağanüstü bir kararname çıkarmadan önce vicdanını rahatlatmak için, elinde mumla bir kilisenin etrafında koşar." Birkaç gün sonra Lieven ışıklı reklam şirketine istifasını verdi. O günden sonra üstü olan Remer adlı bir Nazi'ye yeni işinde yaptığı önemli yazışmaların birer kopyalarını vermeye başladı.

Gerçi akşamları hâlâ canının çektiği bir yerde yemek yiyemiyordu ama şimdi daha iyi maaş aldığı için artık akşamlarını tek başına mı geçirsin, yoksa birahaneye mi gitsin diye seçim yapmak zorunda değildi. Kurfürstendamm'da, Lütgens'in sonu gelmeyen konuşmalarından birkaç saatliğine kurtulabildiği bir meyhanede oturuyordu. Meyhanenin kötü müziği, sarı ipekleri, gümüş rengi tabakları, loş lambaları, yani konuklara zengin bir yere gelmiş hissi uyandıran her şeyiyle içten içe alay ediyordu. Ama alay etse de diğer müşteriler gibi Lieven de memnundu. Meyhaneye yeni gelenleri tepeden tırnağa izlerken her zamanki gibi eğleniyordu: Çiftleri, son filmlerden insan arasına karışmış gibi görünen kadınları, içeri girdikleri anda ne mal olduklarını çok iyi bilen ve diğer müşterilerin de bunu fark edip etmediklerini anlamaya çalışarak etrafına bakınan yalnız erkekleri... İçeri zayıf bir kadın girdi, azametle yürüyordu. İpek çoraplı bacakları, yüksek ökçeleri onu olduğundan uzun gösteriyordu. Boynuna bir tilki kürkü takmıştı. Lieven, şuna bak, kürkün bittiği şu tilki kafası sahibesinden çok daha sevimli diye düşündü. – Saçları o kadar kısa kesilmişti ki küpeleri görünüyordu. Uzun bacaklı kadın masasına geldi, Lieven bundan pek hoşlanmadı. Bir bacağını, bacakla birlikte de bir kalçasını uzatarak, "İyi akşamlar, Lieven," dedi. Güldü. "Hiç değişmemişsin." – "Tanışıyor muyuz?", diye sordu Lieven. Kadın sessizce, uzun uzun güldü. Sanki uzun zaman önce boşaltılmış bir kaptan geçmiş, damla damla dökülüyordu. Yavaş yavaş kadının saçları, masallardaki gibi şakaklarından kalçalarına kadar uzadı. Küçük yüzü, ça-

resizce ve soluk göründü pudranın altından; birkaç damla parıltı da kocaman gözyaşı damlalarına dönüştü. "Eski dostuna bir şeyler ısmarlarsın herhalde." Kadın hemen yanına oturdu. Sonra da elini onunkinin yanına koyduğundan Lieven'in parmaklarını tek tek tuttu. "Sense çok değişmişsin," dedi Lieven. Buna kadın, "Bence de insanları zaman kadar değiştiren başka bir şey yok," diye karşılık verdi akıllıca. Lieven'in elini bıraktı. Parmaklarıyla tempo tutmaya başladı. Lieven'e elleri pek temizlenmemiş gibi göründü. "Gleim'in çiftliğinden ayrılırken yola çıkmadan babanı görmüştüm, hâlâ ailenin yanında yaşadığını düşünüyordu," dedi. – "Ah, babam işte. Elbette orada kimseyi kabul edemiyordum. Bu yüzden de kendi ayaklarımın üstünde durmam gerekti." – "Bir daha geri dönmeyecek misin?" – Kadın kararlılıkla, "Hayır," dedi. "Yaşadıklarımdan sonra. Sana âşık olduğumu biliyorsun. Hem de o kadar çok ki, aklın almaz." Alay etmiyordu. Ama sen ve ben derken sanki özel kişilerden söz ediyormuş gibiydi, ama ben dediğinin kendisi, sen dediğinin de yanında oturan erkek olduğunun farkında değildi. "Seni yeniden elde etmek için en salakça, en budalaca şeyleri denedim. Ama bunun imkânsız olduğunu anladığımda da hiçbir şeyi umursamamaya başladım. Şimdiyse o kadar umursamaz oldum ki, bir zamanlar seni kazanmanın neden bu kadar önemli olduğunu anlayamıyorum." Kadın, bunun nedenini hatırlayamıyordu, zaten Lieven ayrılırken ağlayan babası da anlayamamıştı. Sonra neşeyle, "Sen nasılsın?" diye sordu. "Seni bunca zaman sonra tekrar gördüğüme çok sevindim. İstersen yarın öğleden sonra bir şeyler yapabiliriz, istersen tabii." – "Ah, şimdi çok üzüldüm," dedi Lieven, "Yarın sabah Berlin'den ayrılıyorum."

Bir yemek ısmarlayıp parasını verdi. Hemen Steglitz'e gitti; ilk kez Lütgens'in evde olmasına sevindi. Lütgens'i uyumaya çalışırken dinlemek yerine ona ilk kez bir şeyler anlatmak istiyordu. Lütgens sessizce dinledi. Ancak Lieven, kızın durumundan kendisinin sorumlu olduğunu söyleyince konuşmaya başladı. "Özür dilerim, Lieven, ama şu Slavların kendi kendini suçlama hastalığı kanma bulaşmış. Rus yazarlarında sürekli pişmanlıktan zevk alan

kişilerle karşılaşırız. Bunun keyfine varmanı engellersem, sakın kızma bana. Şu kız sandığın gibi aradığın kız olsaydı, o zaman onunla işler ters gitmezdi. Bir gönül işi ters gitti diye yoldan çıkmazdı. Böyle bir kız her zaman bir şekilde yoldan çıkar. Böyle bir kızda doğuştan yolunda gitmeyen şeyler vardır."

Diğer günler Lütgens'e cesaret veren hep Lieven olurdu; bugünse küçük Lütgens'in ona öğüt verip yatıştırması Lieven'in hoşuna gitti.

V

Geschke eski işine tekrar alındığında sevindi. Gerçi birkaç aylık işsizlikten sonra yine geçici bir işti. Ama dostu Kahle, Geschke'yi destekleyeceğine dair verdiği sözünü tutmuştu, ayrıca üç beş kişi daha sözlerini yerine getirmişti ki bu mucize gerçekleşmişti.

Partiden ayrılmaması iyi olmuştu. Şimdiyse bağlılığını ödüllendiriyorlardı. Kafasının karışmasına izin vermeyip, yüreğine değil de aklına kulak vermesi iyi olmuştu. Böyle düşünüyordu, sanki benliği, iki atın farklı yönlere çektiği bir arabaya bağlanmış gibi. Sabahları depoya kırk beş dakikada varıyordu. Aynı sekiz saatlik iş gününde eskisinden daha fazla yol yapması, mal yüklerken de yardım etmesi gerekiyordu. Oysa eskiden bu iş için ona bir yardımcı verilirdi. Tekrar Siemens'te çalışıyordu, ama burada durum başka yerlerden daha kötüydü. Siemens, yeni bir sipariş için Geschke'yi işe alan taşımacılık şirketinin bütün kamyonlarını şehir kenarında kurulan sitede çalıştırıyordu. Bu sefer yükleme şefi olarak işe alınmıştı. – Siemens kötü çalışma koşullarını telafi etmek için işçilerin işlerine güzel adlar veriyordu; bu konuda bir şiir bile dolaşıyordu işçiler arasında: "Siemens'te unvan çok – para yok." Ayrıca Geschke maaşıyla işsizlik parasının arasında büyük bir fark olmadığını, yol parasını ve kıyafetlerinin aşınma payını çıkardığında umduğu kadar konfor sağlamadığını fark etti. Şimdi bütün aileye yetecek eti her gün değil pazar günleri alabiliyorlardı. Hans'a söz verdiği pantolon bir süre daha bekleyecekti. Marie,

üç ay içinde parayı kenara koyabileceğini söyledi, eğer çalışmaya devam ederse. Ama Geschke, beklenmedik biçimde gelen bu sürpriz işi bir şekilde kutlaması gerektiğini düşündü. Uzun zaman önce karısına çiçek açan kiraz ağaçlarını göstermeye söz vermişti. Ama hep bir neden araya girmiş ve bir türlü üç çocukla birlikte geziyi yapamamışlardı. İşsiz olduğu süre içinde geziyi gelecek bahara bırakmakla yetinmişlerdi.

Kız, sandviç dolu büyük bir paket hazırlamada üvey annesine yardım etti; bir paket çekilmiş kahve de aldılar yanlarına. Kız, dikilmeden çekmecede duran elbiseyi gece bitirmeye de yardım etti. Oğlanlarsa evde kalmak istiyorlardı. Büyük oğlan, okuldan ayrılmasına rağmen onu yürüyüşlere ve spor festivallerine götürmeye devam eden öğretmeni Degreif'ın çağırmasını ummuştu. Öğretmen Degreif hafta sonu için birkaç oğlanla bir yere gitmişti. Franz, öğretmen bu sefer onu unuttuğu için öfkeyle söyleniyordu. Öğretmen, Franz'ın onlara katılmadığı için kendini ihmal edilmiş hissettiği bir grup oğlanın başındaydı. Franz'sa şimdi bir inşaatta çırak olarak çalışıyordu. Bundan sonra olacaklar en iyi ihtimalle evdekine benzeyecekti. Arada bir iş bulma umudu, bir şey bulamadığında da karne damgalatmak. Oysa daha fazlasını istiyordu, hem de çok. Dünyada herkes gibi o da daha iyi şeylere layık olduğuna inanıyordu. Ama hiçbir şey yapmamaktan mı, yoksa yaşamadan yaşamaktan mı korkuyordu, o da bilmiyordu. Bazen onu da yanlarına alan komşu çocuklar böyle bir ihtiyaç duymuyordu. Franz'ın hem arzuladığı, hem de korktuğu şeyle karşılaştırıldığında bu çocukların şarkıları, yürüyüşleri pek saçmaydı. Hatta kürek çekmeleri ve yüzmeleri bile saçmaydı. Öğretmeni Degreif, daha okulda bir "Alman gencinden" çok daha fazlasını talep etmişti. Çok daha büyük çabalar talep etmişti. Tehlikeli hareketler tam da Franz'ın dişine uygundu, ne de olsa o daha büyük işler başarmak için doğmuştu. Degreif Franz'a birlikte aya gitmeyi emretmiş olsaydı, itiraz etmeden itaat edip bir kere olsun arkasını dönüp dünyaya bir daha bakmazdı.

Hans, saçları taranmış halde, banliyö treninde annesiyle ablası arasında oturmaktan nefret ediyordu. Vagonun içi dar ve sıcaktı, ama pencerenin dışındaki manzara yeşillendikçe insanlar keyiflenip rahatladılar. Marie, gökyüzü açılır açılmaz evini özledi. Eve dönmeyi yıllardır düşünmemişti. Şimdiyse bu düşünce aklından geçiverdi; ama anlamsızdı. Geschke de o kadar terliyordu ki kendi kendine pazar günleri evde olmak en iyisi, diye düşündü. Ama bu gezi, insanın büyük bir heyecanla beklediği bir şey gibi aklına takılmıştı bir kere.

Trenden indiklerinde herkes yorgun düşmüştü. Yolcuların hepsi ter içinde, söve söve lokantalara doğru yola koyuldu. Werder'de gerçekten çiçek açmış meyve ağaçlarına hayranlıkla baktılar, ne de olsa tam da çiçeklenme zamanıydı. Helene gözlerini ve burun deliklerini kocaman açarak önden koşuverdi. Toprağın bu kadar güçlü koktuğunu bilmiyordu, ağaçların üzerindeki beyaz ve pembe köpüğü ilk kez görüyordu; inşaat alanındaki çalının çiçek açtığını görünce bile sevinirdi. Oğlanlar çalılıklara ağır ağır dokundu. Geschke, eskiden bildiği bir bahçe kapısına doğru yürüdü. Ailesini, başlarının üzerinde çiçeklenmeye devam eden ağaçların altındaki masaların birine oturttu. Şimdi bu işe giriştiği ve ailesini boş bir masanın etrafına oturtabildiği için gururluydu. Ayrıca kaynayan suyu ve süzgeci gördüğünde de gururlandı, çünkü Marie kahve pişiriyordu, tıpkı evde mutfakta olduğu gibi. Küçük kızına baktığında, yüzünden bu gezintinin başarılı olduğunu anladı. Masaya bir kiraz çiçeği düştüğünde en keyifli an yaşandı, Helene sevinçten havalara uçtu. Kiraz ağacı sanki çocuğa gerçekten de açık havada yemek yediklerini kanıtlamak istemişti.

Geschke, birden, "Öbür oğlumuz hayatta olsaydı, onun da pek hoşuna giderdi bu gezi," dedi. Marie üzüntüyle başını salladı. Bu oğlanın ölümünü hiç unutamamıştı. Ama Geschke'nin şimdi "oğlumuz" demesine de sevindi. Babalarının ısmarladığı biradan sürekli tadan oğlanları hafifçe azarladı. Sandviçleri dağıttı; başını elleri arasına aldı ve etrafta gülüp kıkırdayan insanlara göz gezdirdi.

Marie'yi düşüncelere dalmış gören Geschke, "Neyin var?" diye sordu. Marie, çabucak "Hiç!" diye cevap verdi. Çok şükür Geschke hemen lokantaya gitti. Marie de başını eğmiş, yandaki masaya bakıyordu. Orada, birçok insan arasında ufak bir adam oturuyordu. Kocaman, parlak dişlerini göstererek gülüyordu. Eskiden "Çapa"da aynı şekilde gülmüştü; hoşuna giden bir söz duyduğunda da aynı şekilde parmağını şaklatmıştı.

Marie şimdi bu gezintiyi neden habire ertelediğini anladı. Neden tam da bugün bilet parasını denkleştirmişlerdi? Geschke onları neden bu lokantaya götürmüştü? Terli sayısız yüz arasında, önemli olan o biricik yüz saklıydı. Marie bile, sadece sevgilisi Erwin'i değil, onun etrafında ne var ne yoksa her şeyi ne kadar en ince ayrıntısına kadar ezberlediğini bilmiyordu. Masanın altından Hans'ı dürttü. Kendi oğlunu diğerlerine tercih etmekten her zaman kaçınmıştı. Ama şimdi başka seçeneği yoktu. Oğlan annesine baktı. Annesinin sakin, hafif solgun yüzü çok değişmişti. Bu ona öyle tuhaf geldi ki, sanki asla değişmeyeceğinden emin olduğu gökyüzü veya toprak parçalanıvermişti. Annesine biraz daha sokuldu, ona çabucak bir şey söylemek istediğini anlamıştı. Marie kolunu oğluna sardı; bir toz ararmış gibi gözünün içine baktı. Oğlan hiç sesini çıkarmadı, kardeşlerinin bir şey duymaması gerektiğini anlamıştı. "Şuradaki masada," dedi annesi, "Bir adam oturuyor; gülerken dişleri görünüyor. Onu gözünün önünden ayırma; nerede oturduğunu öğrenmen gerek, kimseye bir şey söyleyemezsin, ikimizin arasında sır olacak." Sonra da herkesin, hatta masaya dönen Geschke'nin de duyabileceği bir sesle: "Hans'ın eve dönmesi gerek," dedi. "Emilie Hala'ya düğme iliklerini teslim edeceğime söz vermiştim." Geschke söylendi, ama oğlan sözünü bitirmesini beklemedi. Annesinin işaret ettiği adam bir kere daha gülerek başını arkaya attı; yanında iki kişiyle bahçeden çıktı. Geschke'yse pazarın keyfi kaçtı diye masada bir süre daha söylenip durdu. Marie'yse sakinliğini bozmadan kocasını bir bira daha içmeye ikna etti.

Hans da yabancıyla aynı vagona bindi. Adam hâlâ gülüp yanındakilerle konuşuyordu. Hepsi de Potsdam istasyonunda trenden indi. Oğlan arkalarında bekliyordu; peşlerinden otobüse atladı. Bülow caddesinde indiler. Onları avludan eve izledi. Ne yapacağını bilemeden bekledi ve üçüncü katta bir kapıyı açtıklarını duyduğunda uzaklaştı. Pek nadiren geldiği Bülow nehrinin kıyısında dolaştı biraz. Adam kimdi acaba, diye düşündü. Annesiyle sadece ikisinin bildiği bir şeyi paylaştığına çok seviniyordu.

Mutfağa girdiğinde annesiyle babası masada oturuyordu. Rengârenk giyinmiş, kokular sürünmüş Emilie Hala aralarında oturuyordu. Babası da söylenenleri yapmayıp şehirde dolaştığı için hemen kızmaya başladı. Annesi dikkatle ona baktı; Hans onunla bir sır paylaştığı için tekrar sevindi.

Herkes yattığında Marie yanına gitti. Sakin yüzü Hans'a her şeyden daha güzel geldi. Adamın yaşadığı adresi söyledikten sonra "Kimdi o?" diye sordu. Marie biraz düşündü, sonra da, "Galiba eskiden tanıdığım biri; ağabeylerimle tarlada çalışıyordu," dedi.

Ertesi gün Hans, okul yerine Bülow caddesindeki eve gitti. Üçüncü kata çıktı. Kapıyı açan şişman kadın onu tersledi. Burada yabancı bir adam oturmuyordu. Hans kadından hoşlanmamış, söylediklerine de inanmamıştı. İşini halletmeden eve dönmek istemiyordu; gidip avlu girişinde bekledi.

Yabancı adam nihayet dışarı çıktığında Hans şaşırmadı; acelesi vardı ve şehrin kuzeyine doğru gidiyordu. Oğlan, adamı, metronun yeraltı yollarının kargaşalığı içinden girip çıkarak izledi; karmaşık sokaklar arasında peşinden ayrılmadı; bir evin önünde uzun süre bekledi; bundan sonra da yabancıyı temelli kaybettiğinden korktu. Yolda onu durdurmaya cesaret edemediği için kendine kızdı.

Ama tam o sırada yabancı elinde bir bavul ve posterle dışarı çıktı. Oğlan fırlayıp ona yardım etmeyi teklif etti. Yabancı adam onu kısaca süzdü, oğlan yabancının bakışından, adam da oğlanın bakışından hoşlandı. Adam bavulunu taşımasına izin verdi; bir taksi çevirdi ıslık çalarak. Hans, istasyona taksi yolculuğunun,

yabancının bakışının, güzel koltuklu arabanın, bütün bunların annesiyle ilgili olduğunu sandı. Adamın eşyasını istasyon lokantasına kadar taşıdı. Adam da yarın öğlen on ikide gelip yine bu masadan onu karşılarsa para vereceğini söyledi.

Oğlan eve koştu; "Adam istasyonda, hemen konuşabilirsin," dedi annesine. Marie, sabah boyu bu haberi beklemişti; belki de adam Bülow caddesine kısa bir ziyaret için gelmişti; bu şehirde bir insan tıpkı hayatta olduğu gibi bir daha bulunmamak üzere kaybolabilirdi. Oğlanı izledi; şimdi önde giden oydu. Marie'nin yüzü o kadar sakindi ki Hans ona başka bir soru sormadı.

Bilmiş komşular haksızdı, zaman hiçbir yarayı iyileştirmiyordu. İnsanın gençliğinde yaşadıklarının çocuksu olduğunu söylemeleri koskoca bir yalandı. Hayat daha sonra ciddileşirmiş. Hayat, insanı yoksunluklar, zorluklar, ufak tefek sevinçlerle körleştiriyordu. Asıl gençlikten sonra gelen, ciddi hayat, işte bu aslında saçmalıktı. Ama ilk aşkta, kendini yiye yiye, sürekli amaçsızca beklemeye devam ederse ancak hayatın ciddiyetini kavramış olurdu insan. Beklemesine rağmen kapı bir kez daha açılmışsa, işte o zaman biraz neşelenirdi insan, işte o zaman neşelenmeye değerdi. Şu anda olduğu gibi, geçici işlere, maaşın artmasına, pazar gezintisi gibi şeylere bile keyiflendiğinde değil. Sevgili, bütün her şeye rağmen gelmemişse, büyük bir şey sonsuza dek yittiği için umudu kaybetmekte haklıydı insan.

Hans, "İşte, şurada oturuyor," dedi. Marie adamı çoktan görmüştü. Oğlunu geriye itti; o da lokantanın kapısının önünde bir el arabasına oturdu. Annesinin çekinerek yabancı adamın yanına gitmesini izledi. Marie, "Belki beni tanımıyorsunuz," dedi. "Birkaç yıl önce, adı 'Çapa' olan bir meyhaneye gelirdiniz, arkadaşınızla birlikte; adı Erwin'di; sanırım arkadaşıydınız. O zamanlar ikinize de servis yapmıştım, 'Çapa'da garsondum." Şimdi Marie, biraz daha üstüne basa basa konuşuyordu, yabancının bakışının ısındığını sanmıştı. "Sonra buluştuk, arkadaşınızla ben; birbirimize iyi davranıyorduk; hep zamanında gelirdi; ama sonra gelmedi, birden kayboluvermişti. Ne olur, söyleyin, neden gelmediğini. Arkadaşıy-

dınız herhalde, bilirsiniz." Adam ona soğuk gözlerle baktı; kaşlarını çattı, alnında ünlem işareti gibi iki çizgi belirdi. "Hanımefendi, kimden söz ettiğinizi bilmiyorum; Erwin adında birini tanımıyorum," dedi. "Sizi de ilk kez görüyorum." Gözlerindeki sıcaklık yok olmuştu bile. Marie, "Kim olduğunuzu çok iyi biliyorum; sizi tanıdım," dedi. "Ne olur, başına neler geldi söyleyin bana." Adam başını iki yana salladı. O anda gülmediği ve dişleri de görünmediği için dünden çok daha yabancı göründü Marie'nin gözüne. "Erwin diye birini tanımıyorum; hayatımda 'Çapa' diye bir yere de gitmedim. Berlin'de bana benzeyen yüz binlerce insan var. O günlerde gördüğünüz insan belki bana benziyordu. Ama üstünden yıllar geçmiş." Marie, bir şeyler daha söylemek istedi; dudaklarını hareket ettirdi, ama sonra omuz silkip uzaklaştı. Yabancı adam herhalde o kadar çok şey yaşıyordu ki, karşılaşmalarını unutmuştu; o pazar günü de aklından çıkmıştı; yanındaki insan da. Belki de Erwin'le sadece kısa bir süre beraberdi. Belki de o pazar nerede olduklarına bile dikkat etmemişti. Birçok insan için büyük şehirde hayat bir sürü şeyle doluydu. Birinin hayatında en önemli olay saydığı şey, diğeri için sadece bir gezintiydi. Marie de artık dünkü gibi kendinden emin değildi. Çıkarken hâlâ el arabasında oturan oğluyla karşılaştı. Ona, "Hadi okula git, bir şey çıkmadı," dedi. Sonra da, "Hayır, yanına gitme artık; sandığım kişi değilmiş, yanılmışım," diye ekledi.

Hemen eve dönmedi, önce Emilie Hala'sına uğradı. Çok şükür Emilie atölyedeydi; Marie, paspasın altındaki anahtarı aldı. Komodinin üstündeki aynanın karşısına geçti. Nasıl olurdu da adam onu tanımamıştı? Yüreğinde her şey taptazeyken Emilie Hala'nın aynasına baktığında her şey solmuş görünüyordu. Ayna, elmacık kemikleri, ağzı ve şakaklarından ibaret yorgun yüzünü yansıtıyordu. Divanın kenarına oturdu, yorgun ve sıkkındı. Ağlamadı, göz pınarları kurumuştu. Yüzü kurudu, yaşlandı. Evin anahtarını tekrar paspasın altına koyduktan sonra eve döndü.

Oğlan okula dönebilirdi çoktan; ama annesinin halini gördüğünde yüreği burkulmuştu, neden bilmiyordu. Annesinin yüzü

birden solup anlamsızlaşmıştı, oysa dün birden aydınlanmıştı. Daha biraz önce eşya taşıyarak bir bıçak alacak kadar para kazanmayı ummuştu! Çoktandır sedef saplı bir bıçağı gözüne kestirmişti; ona sahip olamam diye düşünmüştü hep. Ama bu sabahtan beri alabileceğini düşünüyordu. Gerçi annesi bir daha yabancının yanına gitmemesini tembihlemişti; yanılmıştı diye. Ama Hans, bıçağından vazgeçmek için bir neden göremiyordu. Bıçağın parasını çabucak kazandığını kimsenin öğrenmesine gerek yoktu.

Masaya koştu; adam başını kaldırıp, "Sen miydin; güzel, trene kadar gidelim," dedi. Perondayken de, "Bu paranın aynısını bir daha kazanmak istersen, bu akşam beni aynı yerde bekle," diye ekledi.

Üçüncü sınıf bir vagona bindi; paketle bavulu yanına koyacak kadar yer vardı. Kompartımanda ondan başka çocuklu yaşlıca bir kadın ve elinde dosya bulunan ufak bir adam vardı. Köşeye çekilip bir an gözlerini kapadı; canı konuşmak istemiyordu.

Marie yanılmamıştı. O adam kendisiydi. Ama bir karşılaşmayla herhangi bir pazar gezisini bir tutan insanlardan olduğunu sanıyorsa, yanılıyordu. Bu tür insanlara güvenmiyordu; kendilerini büyük görevler beklediğini sanan ve bu yüzden de insanları önemsememeye hakları olduğunu düşünen kişilerden her zaman kuşkulanmış ve nefret etmişti. Sonra da bu halleriyle de, hayatları renkli olduğu için yaşadıkları aşklarla karşılaşmalarını bir iki boya lekesinden farksız görerek umursamayan insanlara benzerlerdi. Oysa kendisi, düşünebildiğinden beri yoluna çıkan her insanın bütün ilgisini hak ettiğine inanırdı. En azından zihninde her kişi, bütün kendi özellikleri ve arzularıyla kitleden ayrı dururdu.

Kadını hemen tanımamıştı; alnının üzerindeki incecik çizgi dışında solmuş yüzünde pırıltı kalmamıştı. Sözünü ettiği günü çok iyi hatırlıyordu. O kısa arkadaşlığın parıltısını hiçbir şey söndürememişti. Daha sonraları da birçok arkadaşı olmuştu, ama o günlerin parıltısı bir daha asla yakalanamamıştı. O yıldızlar sönmüştü. Bundan emindi. Şu anda oturduğu vagonun köşesinde de

"Çapa"da onlara hizmet eden kızı hatırladı. Kız, kendisini hemen tanımıştı, oysa tanınmayacağını sanmıştı. Onu pasaport fotoğraflarında bile görünmeyen, memleketinden uzaklaşmak için kullandığı evraklarda eksik olan, ama kız için asla silinmez olan ufak ayrıntılardan tanımıştı. Saydı, Berlin'den ayrıldığından beri üçüncü tutuklama emri çıkmıştı.

Vagondaki köylü kadın, zaten sessiz çocuğuna daha da sakin olmasını söyledi. Sanki öldürülen arkadaşından özür dilemesi gerekirmiş gibi, ona ben olduğumu itiraf edemezdim; kaybedilecek çok şey var, diye düşündü. O günlerden bir farkı yok işlerin; yine kovalanıyoruz, tutuklama emirleri, sahte evraklar. Hep aynı mücadele, hep aynı umut. Tam da şimdi, tam da o günlerde olduğu gibi.

Arkadaşıyla cepheden dönmüşlerdi; devrimi beklemişlerdi; çarpışmış ve bir kurşunla vurulacaklarını sanmışlardı. Kendi ölümleri önemsizdi, dünyanın beklediği mahşer gününde ölüler nasılsa dirilecekti. Erwin, saray ahırlarına yapılan saldırıdan sonra yakalanıp götürülmüştü. Daha sonra Grunewald'da bir ceset bulunmuştu; herhalde oydu. Ama kendisi kaçabilmişti.

Gözlerini kısıp pencereden baktı; banliyö evleri düzlüğe dağılmışlardı. Göllerle ormanlar görülüyordu. Raylar, yeşil ve sarı düzlükte birleşiyordu. Ufak tefek adam, dosyasının üzerinde gazetesini okuyordu; köylü kadın çocuğuna yabancılara sürekli bakmamasını söylüyordu.

Adam, ölen arkadaşını gözünün önünde gördü. O zamanlar ona iyice bakması için ne vakit vardı, ne de bir neden. Ölüyle karşılaştırıldığında köylü kadınla dosyalı adam hayaletlerdi sanki. "Bil bakalım, istasyonda kiminle karşılaştım? 'Çapa'daki kızla. Onunla sanırım aşk yaşadın; bu konuda bir şeyler anlatmıştın. Ama bana her şeyi anlatman gerekirdi, arkadaşlar böyle yapar. En iyi dostumdun oysa. Bir daha bu kadar iyi bir dostum olmadı." Ölü yüz, her zamanki gibi sakin kaldı. Ne trenin sarsıntıları, ne de verdiği bilgi harekete geçirdi bu yüzü. Hep böyle olmuştu, ne neşeli, ne hüzünlü, sadece sakindi. Oysa kendisi, Martin, sövmüş,

bağırmış, bazen de kendini tutamayıp gülmüştü. Arkadaşının yüzüyse hiç heyecanlanmazdı, şimdi de öyle. "Ona hiçbir açıklama yapamadım. Belki de benden bir açıklama duymayı umuyordu; buna üzülüyorum. Şu anda Brandenburg şehrine gidiyorum; çeşitli eyaletlerden parti yöneticileri gelecek." Her zamankinden daha soğuk ve sakin ölü yüzle heyecanlı heyecanlı konuşmaya devam etti. "Büyük bir parti olduk, hiç olmadığımız kadar güçlüyüz. Bizimle o zamanlar eski partiden vazgeçmek istemeyen işçiler arasındaki uçurum da büyüdü. Hiçbir şehir veya sokak, ev veya oda yok ki içindeki birileri diğerlerinden nefret etmesin. Biri diğeriyle kavga ediyor; bir kardeş diğerine karşı çıkıyor."

Değer verdiği arkadaşının yüzündeki ifadeyi yitirmemek için büyük bir çaba gösteriyordu. Anlayabildiği tek şey, "Görüyorsun, ben öldüm," ifadesiydi.

"O günlerde umutlarımızı bağladığımız herkes öldü. Rosa Luxemburg, Liebknecht, Jogisches, hepsi öldü. Ama hayatımızdan daha değerli gördüğümüz yeni partimizle bizden o günlerde de nefret eden eski partiye gelince, biz birbirimizden nefret etmeyi sürdürüyoruz; eskiden olduğundan daha fazla, üstelik kızıl olan veya kızılı anımsatan her şeyden nefret edenler de hep birlikte bizden nefret ediyor. Beyaz Muhafızlarını üstümüze salıyorlar; o kadar utanmaz, o kadar pervasızlar ki, şimdi hepiniz öldünüz ya, gün artık onların günü; artık kimse ciddi bir direniş göstermeyecek sandılar. Büyük yangınlar söndü; büyük sesler sustu; imparatorluk, kucaklarına düşüverdi sandılar."

Ölünün yüzüne daha fazla odaklanamıyordu; yüzündeki ifade bir berraklaşıyor, bir karanlığa bürünüyordu. "Kapp, Ehrhadt ile beyaz çeteleri alıp Berlin'e yürüdü. Birden birbirimizle kavga etmeyi bıraktık, koca bir gün boyunca. Biraz önce çekişirken, bir an sonra Kapp'ı el birliğiyle kovduk. Bütün işçiler bu çeteden o kadar çok nefret ediyordu ki bu nefret, başka hiçbir duygunun yapamadığını başardı. Ama hemen sonra tekrar herkes birbiriyle kavgasını sürdürdü. Ebert, daha dün gazabından kaçtığı çeteleri, bizi susturmak için yardıma çağırdı."

Köylü kadın, "Beyefendiyi rahatsız edip durma," dedi. Martin, "Rahatsız etmiyor," dedi. Çocuğun sanki bir cetvelle ayrılmış saçını okşadı. Küçük saç örgüleri o kadar sık örülmüştü ki, kafasından iki küçük cüce gibi çıkıntı yapıyordu.

"Ruhr bölgesinde, Orta Almanya'da, Thüringen ve Saksonya'da çarpışmaya devam ettik. Hâlâ Almanya'yı bir Sovyet devletine, Avrupa'yı da Sovyet devletlerinden oluşan bir birliğe dönüştürebileceğimizi sanıyorduk. Rus Sovyet devleti kurulmuş, Sovyetler Birliği olmuştu; yıkılmadı da, güçlendi, büyüdü. Her adımda, her işte, her atılan kurşunda ve her tutuklamada, olan bitenlerin bir öncekinden farklı olduğunu biliyordum. Bugüne kadar insanlar sadece yüreklerindeki soyut bir şey için mücadele etmişti; ama şimdi karşılarında elle tutulur bir gerçek vardı dünyada. Sen ölmüştün, ama o gerçekleşmişti."

Çocuk, sanki yabancı bir yüz vahşi bir ormanmış gibi dikkatle baktı yüzüne. Köylü kadın, "İnsanlara sürekli bakmak ayıptır," diye sözünü tekrarladı. Martin'se çocuğun yuvarlak yüzünde, arada bir olsa da, önemsediği o yüzü gittikçe daha az görür gibi oldu. "Gerçekten gerçekleştiği için bizden nefret edip bizi kovalıyorlar; insan ancak gerçek bir şeyden bu kadar nefret edip onu kovalar. Herkes aniden, işte böyle de yapılabileceğini fark etmesin diye. Bunu engellemek isteyen, beklediğiniz şey kesinlikle bu değil diye sürekli kanıtlamaya çalışır. Bunun için mücadele etmeye değmez, diyorlar."

Bir zamanlar ölü arkadaşını ikna etmeye çalışmıştı, her zamanki çılgın heyecanıyla. Arkadaşı sakinleştikçe onun heyecanı artmıştı. Ceketinin bir düğmesinden yakalamıştı onu; şu anda düğmeyi sanki biraz önce yakalamış gibi avucunda hissetti. Hatta belki de şu "Çapa"daki kız sonradan dikmiştir, diye düşündü. Şu anda sadece düğmeyi görüyordu; arkadaşının yüzünü değil.

"Görüyorsun işte, güçlü olan daha da güçlendi, kötü olan daha da kötüleşti. Ah, nice hayal kırıklıkları, nice dökülen kanlar, nice umutlar vardı, nicesi gerçekleşti, nicesi paramparça oldu. Hepimizi görüp tanısan da her şeyi kaçırdın. Kızıl Ordunun Varşova'ya

yürüyüşünü, geri çekildiğindeki hayal kırıklığımızı kaçırdın. Lenin'in ölümünü yaşamadın; Stalin adını duymadın. Birçok başka adı da; Polonya'da Pilsudski'nin, İtalya'da Mussolini'nin adını... Zira sen, hep ölüydün. Ama Ebert'ten sonra seçilen Hindenburg'u biliyorsun. Halkımızın savaştan çıkardığı ders bu oldu; bunca acı ve bunca yaralardan bu sonuç çıktı. Gitti, kendine lider olarak mareşali seçti. Zörrgiebel, daha senin zamanındaki gibi aynı sokaklarda üzerimize ateş etti. 1 Mayıs'ta kızıl bayrağı taşımamızı yasakladı, şimdi de artık bir gömlek bile satın alamayan işsizler, bir deri bir kemik gövdeleri üzerine bedava geçirdikleri kahverengi gömleklere seviniyor. Bildiğin türküleri, yeni, aşağılık, adice uyaklarla söylüyorlar. Yasaklanan kızıl bayrağının yerineyse şimdi üzerinde beyaz bir daire, ortasında da gamalı bir haç bulunan bir bayrak taşıyorlar."

Tren Brandenburg'a girdi. Oturmaya devam eden ufak tefek memur, dosyasına bakıyor mu diye Martin'e kuşkuyla baktı. Köylü kadın da öne geçmeye çalışan çocuğunu azarladı. Martin bütün düşüncelerinden sıyrıldı. Peronda iki yüz bekliyordu, tanıdık ve dost iki yüz. Ölüyü unuttu.

Sekizinci Bölüm

I

Martin aynı akşam Berlin'e dönmüş, peronda duruyordu. Yolda bavulu ağırlaşmıştı; bir hamal arandı. Hans, koşarak geldi. Martin oğlanı unutmuştu. Hans güçlükle bavulu istasyonun dışına taşıdı; burada başkasına yük taşıtmayan yetişkin hamallardan korktuğu için onlara görünüyorlar mı diye göz ucuyla sağa sola bakındı. Yabancıysa hepsine sakin bir dille, "Akrabam," dedi. Daha sonra da oğlana, "Bavulu daireye de çıkarmak ister misin?" diye sordu. Hans buna dünden razıydı. Evdeyken annesine adamla buluşacağını anlatmamasının daha akıllıca olacağına karar vermişti. Gerçi annesinin yüzü eski haline dönmüştü. Yüzünde onu huzursuz eden şeyin ne olduğunu; hayal kırıklığının insana bir şeyler eklemeyip ondan bir şeyler eksilttiğini bilmiyordu. Bir kere daha, "O değilmiş," demişti annesi sertçe. Yabancıdan söz etmenin bile şu anda yararsız ve can sıkıcı olduğunu hissetmişti Hans. Adam annesini tanımıyorsa da Hans ondan hoşlanmıştı. Biraz önce de istasyonda çoğu yetişkinden daha zeki olduğunu göstermişti. Islık çalarak bir taksi çağırdı. Hans başlarda arabada sanki bir sopa yutmuş gibi oturdu, ama sonra kararlı bir hareketle arkasına yaslandı. Oğlanın yüzü Martin'in hoşuna gitti. Gözleri, alışık olmadığı bu yolculuk yüzünden parlıyordu. Dudaklarını sıkmaya devam etti, ne bir duygunun, ne bir sevincin, hiçbir şeyin kendisini kandırmasını istemiyordu. Martin, ona, kaç yaşındasın, hangi okula gidiyorsun, baban işsiz mi gibi birkaç soru sordu.

Alexandrinen caddesindeki bir evin önünde durdular. Adam demek gerçekten de Bülow caddesinde oturmuyor, diye düşündü Hans. Annesini artık umursamıyordu. Valizleri yüklendi, yabancı ona yardım etti. Hans, bu yüzden adamın daha az para ödeyebileceğinden korktu. Ama koridorun başından odaya kadar tek başına taşıdı bavulu. Çakıyı seçtiği mağazayı etraflıca incelemişti, biraz daha cesaretlenmiş, hatta vitrinde gördüğü bütün o nesneler arasından hayalinde henüz elde etmediği ama en azından ulaşılabilir olanları seçmeye de cesaret etmişti: bir okla yay, havalı tüfek, ama özellikle de pedallara basıldığında etrafa kıvılcımlar saçan bir bisiklet. – Martin'in odasında bir sallanan sandalye vardı; Hans kendine engel olamadı, sandalyeye oturdu, bacaklarını desteklerin üzerine atıp sallanmaya başladı. Martin gülerek parasını verdi. Ertesi akşam da çağırdı, çünkü bu oğlan bu tür görevler için pek uygundu.

Eve döndüğünde annesi babası neden geç kaldığını sordular. Azarlamalarını dinledi, ama sır vermedi. Bütün bu yetişkin insanlar arasında kendisine ait bir şeye sahip olmak hoşuna gitmişti.

Bir zaman sonra Martin, bu oğlanın bazen dairesine gelip iş sormasına alışmıştı. Arada bir, şuraya, buraya taşıması için bir paket, bazen de bir mektup veriyordu; kimi zaman da istasyona gelen birini karşılayıp kalacağı yere kadar götürmesini istiyordu. Sık sık fazladan bir kuruş veriyor, ama bazen de bahşişi unutuyordu. Hans da adama elinden geldiğince yardım etmeyi kendine görev biliyordu. Sık sık Martin'in bir kitabı veya işi bitirmesini beklemek zorunda kalıyordu. O zaman da sallanan koltuğa oturup Martin'in ona hediye ettiği sigarayı çiğniyordu. Etrafa saçılı kitaplarla gazeteler arasından renkli olanlarını bulup alıyordu. Çok şey anlamıyordu; sigarayı, bu yabancı adamın varlığını, kâğıt üstündeki çiziktirmeleri, lambanın açılmasını hissediyordu. Bütün bunlar yavaş yavaş, okul, sokak ve mutfaktaki hayatından farklı bir duruma dönüştü onun için. Martin de onun bu ziyaretlerine alıştı. Birden kapısının aralığında görünüveren sivri tilki yüzü gördüğünde mutlu oluyordu, hatta ona sanki ne zaman sorun varsa, Hans da o zaman geliyormuş gibi geliyordu. Oysa gerçekten Martin sürekli

sorunlarla boğuşan insanlardan biriydi. Bütün insanlara git gide sertleşerek yöneltilen o ortak sorular, onun için bir toplantı odasının dört duvarı içinde ve bir raporun çıplak değerlerinde bir araya gelirdi. Bunların arasında da kendi hayatı olarak gördüğü ince bir çizgi geçiyordu: evden gelecek bir mektup. Sevdiği kadın artık onu tek başına beklemek istemiyordu ve o da yakında daha da uzaklara gidecekti. Kadın, onu sürekli olarak, belki de sonsuza dek bekleyemezdi. Martin'in hayatındaki huzursuzluk buydu ve bunun da öteki insanların huzursuzluklarıyla ilgisi olmadığına inanıyordu. Çoğu zaman da tam acı çekerken ve ümitsizliğe kapılırken şu ufaklık içeri girerdi; ona bakardı, tıpkı bir çocuğun, kendisinden her şeyin en iyisini beklediği bir adama bakması gibi. Geri gönderilmekten korkuyordu çocuk. Kalmasına izin verildiğinde sivri yüzü sakinleşip yumuşardı. Burnunun üzerinde çilleri, kızılımsı kahverengi saçları vardı, sadece birkaç perçem biraz daha soluktu. Bu oğlan arkasında oturup beklediğinde Martin biraz daha yatışırdı; sallanan koltuğun gıcırtısını sakinleştirici bir müzik gibi duyduğunda daha iyi okuyup yazıyordu.

Ev sahibi Gerlach da sık sık katılıyordu onlara. Yaşı biraz daha büyük, sakin biriydi; ama şu sıralar sık sık huzursuzlandığından konuşma ihtiyacı duyuyordu. Kiracısını çok önemsiyordu. Oğlansa kulak kesilirdi, çok şey anlamasa da, evlerindeki mutfakta da bu konular konuşulurdu. Gerlach, işinden neredeyse bitkin ve ümitsiz dönmüştü; yeri doldurulamayacak usta bir işçi olduğu için işini kaybetmemişti. Sık sık öfkeleniyor, işe yaramayan çabaları yüzünden hayal kırıklığına uğruyordu. "Adamlara soruyorum: İki kolum yerine bir kolumu makineye kaptırmam daha küçük bir felaket midir? Veremden çabucak ölmek, öbür dünyayı yavaş yavaş boylamamdan daha küçük bir felaket mi? Bu bir seçenek değil, hiç kimse beni böyle bir seçim yapmaya zorlayamaz. Bizi böyle bir seçime zorlayan bu heriflerin işini çoktan bitirmeniz gerekirdi." Oğlan ayaklarını yere basmıştı, artık sallanmıyordu; Triebel'le babası evde, mutfakta kavga ettiklerinde hangisinin Martin'den yana olacağını merak ediyordu.

Martin canının en sıkkın olduğu günlerde evde onu bekleyen küçük sivri yüzü düşünürdü. Oğlan bir tereyağlı ekmeği ısırdığında, çocukken aç açına eve gelip de ekmeğini ısırdığında yaşadığı o mutluluğu bir daha hissederdi. Oğlana bir resim gösterdiğinde, çoktandır solup gitmiş şaşkınlığını tekrar hissederdi. Bir kuruşu harcarken de, otomat makinesinden sandviçlerin dönerek çıkmasına sevinirken de hep böyleydi. Oğlanı "St. Petersburg'un Son Günleri" adlı filme götürdü.

Gitmeden Petersburg'a bugün neden Leningrad denildiğini açıklamıştı; oğlan sesini çıkarmamış, kibarca dinlemişti. Filmi seyrederken hareket etmedi; yanakları kavrulmuş badem doluydu, ama çiğnemiyordu. Normalde sıkı sıkıya kapalı ağzı açıldı, dişleri göründü, sanki filmin sahnelerini ısırabilirmiş gibi: Bir çiftlik evini polis basmış; eve dönen kocasını uyarmak isteyen kadın, eline geçirdiği şişeyi çiftliğin penceresine kararlılıkla atmış; olup bitenleri anlayan adam da kaçıvermişti.

O anda da Martin, kendini yine 1917 yılının sonbaharındaki gibi hissetmişti, aradaki yıllarsa yok oluvermişti. Duvarlara çarpan kurşunlar hâlâ duruyor, ölüler henüz gömülmemişti.

Marie, bir akşamüstü oğlunun aynanın önüne geçip kendine bakmasını gülümseyerek izledi, mavi gömleğini giymiş, kırmızı kravatını takmıştı. Marie, "Nereden geliyorsun?" diye sordu. "Bir arkadaşımdan ödünç aldım," dedi Hans. "Oskar Berger'den," diye de ekledi. Oskar, bir süre önce gelmişti evlerine, biraz hantal, somurtkan, ama görünüşe göre iyi bir çocuktu, boynu uzun, gözleri de patlakçaydı. Hans, nasıl tanıştıklarını söylemeye cesaret edemedi. Martin'in ev sahibinin yeğeniydi. Babası Berger, Gerlach'la aynı iş yerindeydi. Anne Berger'in de boynu uzun, gözleri fırlaktı. Namuslu bir aileydiler. Ağabey Heiner işsizdi; babası gibi kısa boylu ve tıknazdı, gözleri de samimi ve keskin bakıyordu. Hans bir sola, bir sağa döndü, gördüklerinden hoşlandı. Bunu gören babası kızdı: "Kim verdi bunları ona?" Marie, "Bıraksana çocuğu, eğleniyor, ayrıca gömleği de eskimiyor." Geschke, "Oğulları aynanın

karşısına geçip gördüklerinden memnun olduklarında SA üyelerinin anneleri de aynı senin gibi konuşacaklar," dedi.

Marie, yere baktı. Kocasının onu suçladığını anlamıştı. Bayan Melzer, geçenlerde anlatmıştı; büyük oğlan Franz'ı şehrin uzak bir semtinde bir grup Nazi arasında yakalamıştı. Oğlanlar evde azarlanmasınlar diye herhalde uzak mahallelere gidiyorlardı. Tam o sırada yanlarına gelen Geschke de, "Çünkü yabancı evleri ateşe vermek, yabancı bir mahalledeki işçilerin kemiklerini kırmak daha kolay da ondan, komşularına yapamazlar bunları," demişti. O sırada Marie, hiçbir şey okumayan, hiçbir şey bilmeyen aptal bir kadın olduğuna üzüldü. Tek bildiği, kendi oğlu, evde babalarından korktukları için yabancı mahallelerde işçilerin kemiklerini kıran böyle bir sürünün arasına karışmayacaktı. Ayrıca kocasının sesinde, üvey oğluyla öz annesiymiş gibi ilgilenmediği sitemini de duydu.

Şimdiyse, Hans daha uzun yıllar okula gideceği için mutluydu; böylece onun hayatı biraz düzene kavuşacaktı. Büyük çocuklar, haftada iki kere babalarıyla karnelerini damgalatmaya gidiyorlardı; Franz, pantolonundaki yama görüldüğü için söyleniyordu. Marie, üzüntüyle, "Sana şimdi yenisini alamam," dedi. Franz, "Daha iyi yamayabilirdin," diye homurdandı. Geschke öfkelendi, artık eskiye göre hemen vurduğu için Marie elini tuttu. "Mümkün olduğunca dikkatli diktim," dedi. "Güzel bir yama çıksın diye eski eteğimi kesip biçtim. Rengi tutmadıysa, elimden bir şey gelmez." – "Ne yapıyorsun sen, bir de heriften özür mü diliyorsun?" diye sordu Geschke, Marie'ye. Tam o sırada Franz, baklayı ağzından çıkararak umutsuzca, "Ama Suse, söz verdiği Herbert'e değil de bana evet dedi; dilimde tüy bitti Lörks bir kez olsun merdivenleri silmeme izin versin de Suse'yi pazar günü kahve içmeye davet edebileyim diye," bağırdı. "Şimdiyse, onu kıçımda bir resimli kitapla gezdirmem gerekecek." – Marie, sustu; küçük oğlan pencere kenarına oturmuş, ödevlerini yapıyordu; çok şükür henüz süs püs önemli değildi onun için. Franz'ın içini kelimelerden çok loş odanın içindeki hava daraltıyordu. Nasıl kaçabilirim, diye düşündü. Geschke gittiğinde Marie, büyük oğluna babasının yıllardır korunan, iyi

durumda olan ve pazar günleri için saklanan gömleğini verdi; bu oğlanın aksiliğini anlıyorum, diye düşündü. Uzun boylu, yakışıklı bir oğlandı; bu yüzden paçavralarından daha çok utanıyordu.

Bereket, kız önümde yürüyor, diye düşündü Franz pazar günü. Bu yüzden de gri pantolonun üzerindeki açık renk yamayı görmedi bile. Aschinger çay bahçesine oturduklarında ancak huzura kavuştu.

Birkaç hafta önce iş bulma kurumunda biriyle karşılaşmıştı. Önünde kuyrukta bekleyen saçları düz taranmış, uzun boylu adamı hemen tanımıştı. Bir insanın dış görünümü, on ile yirmi yaş arasında değiştiğinden daha az değişiyor yirmiyle otuz yaş arasında. Bu yüzden de Franz delikanlıyken sevdiği eski öğretmenini tanıdı. Ama öğretmen Degreif, sevinçli bir kahkahayla selamlandığında bile Franz'ı tanımamıştı. Franz, hâlâ genç ve dürüst, sarı saçlı bu öğretmeninin sınıfta Brandenburg eyaletinin bin yıl önceki halini anlatışını hatırladı hemen. Franz o zamanlar sadece aileyle komşular arasında değil, bir halkın içinde de yaşadığını kavramıştı. Öğretmen Degreif, bir zamanlar ön sırada oturan, saçları karışık oğlanı yavaş yavaş hatırladı. "Okuldan ayrıldığından beri işsiz misin?" – "Evet, öğretmenim, ya siz?" – "Sanırım o zaman mezun olmana bir yıl vardı; ben de işten çıkarıldım; sanırım Birinci Dereceden Demir Haç nişanının karşılığı böyle veriliyordu." – "Kardeşimin okulunda," dedi Franz, "şimdi iki sınıfı birleştirdiler; düşünsenize, altmış oğlan, sanki okulda öğretmene ihtiyaç yokmuş gibi." – "Çünkü devlet, birkaç öğretmeni kadrolu yapmak yerine elindeki tüm paraları tazminatlara harcıyor." – "Bay Degreif, biliyor musunuz," dedi Franz, "Mükemmel bir öğretmendiniz. Benim için gerçek bir umut ışığıydınız; sizi okula sokmamalarına inanamıyorum." – Degreif, "Hatta benim gibileri en önce tasfiye ettiler." – "Neden?" – "Çünkü siz gençlere, vatan kavramını öğrettim. Ama kızılların Marksizm propagandası yapmalarına izin veriyorlar; Yahudilerse buna göz yummayı seçiyor." – Sokağa taşan uzun kuyruk yavaş yavaş koridora girdi. Degreif öğrencisini gözden kaçırmamak için yan yan ilerledi. Franz sevgili öğretme-

ninin kendisi gibi kötü durumda olmasına üzüldü. Degreif, oğlana baktıkça aynı şeyi düşündü: Senin durumun benimkinden çok üzüyor beni, güçlü ve dürüst bir delikanlısın! Acı acı gülerek oğlanı eski günlerdeki gibi saçından tuttu. "Senin yerin benimkinden iyi olacak, gençsin daha. Burada kuyrukta beklemen tabiata aykırı, en kutsal kanunlara aykırı." Franz, tahmin ettiği, ama söze döküldüğünü ne babasından, ne annesinden, ne de sevgilisi Suse'den duyduğu kelimeleri şaşkınlıkla dinledi. Pantolonundaki yama, iş bulma kurumunda beklemek zorunda olması, bunlar kötüden de kötüydü, kutsal kanunlara aykırıydı. İçine sımsıcak, dalga dalga yayılan sevgiyle Degreif'in söylediği her şeyin doğru olduğunu hissetti. Sonra Degreif, "Say bakalım, kuyrukta kaç Yahudi var," dedi. Franz, çekinerek, "Hemen anlaşılmıyor," dedi. "Burada mahallede de pek fazla yok zaten; Scheunen mahallesinde daha çok var sanırım." – Degreif, "Çocuğum," dedi, "orada gerçekten çok Yahudi varsa, yardım kurumlarına gitmelerinin tek nedeni bankada ne kadar paraları olduklarını kimse anlamasın diyedir." Franz hayretle öğretmenine baktı. Aklından, Degreif'in dersinden hatırladığı birkaç parlak söz geçti: "Yolculuğu çiftliğindeki bir kaldırım çatlağında son bulan, rüzgârın ülke ülke üfürdüğü tohum, o kaldırım taşında dahi tarlasını bulur." ya da "Alp dağlarından çıkıp Bodensee'den geçen Ren nehri, gölden çıkınca hâlâ aynı nehirdir ve binlerce yıldır genişledikçe genişleyip, sessizleştikçe sessizleşip denize akmış ve gelecek binlerce, binlerce yıl boyunca da akmayı sürdürecektir." Bunca doğru ve güzel şeyi bilen öğretmeninin, nasıl olurdu da şimdi yanlış şeyler bildiği söylenirdi? Bu konuşmalardan Degreif'in ne zamandır Nazi olduğu anlaşıldı. Kayıtlı Naziler listesinde üst sıralardaydı. O zamanlar, Franz'dan pek büyük değilken, savaştan yeni dönmüş, göğsünde Demir Haçı da olmasına rağmen işsizdi, tıpkı bu oğlan gibi bir teselli arıyordu. Şimdi Franz'da da olduğu gibi o da bir zamanlar birisinin onu daha önemli görevlerin beklediğini –ki bundan kuşku duymak için bir neden yoktu– söylemesiyle teselli bulmuştu. Bugün de farklı değildi. Şimdi Franz'ın kavradığı gibi, o zaman o

da doğuştan paçavralar içindeki diğer insanlardan ve işsizlerden üstün olduğunu kavramıştı, ama kaderi ona büyük işler yapma hakkı vermişti, sınırsız, elle tutulamayan koskoca insanlığa değil de, sadece kendi halkına ait olduğunu düşünüyordu. Bu tarihten sonra da ne kadar uzaktan gelirlerse gelsin, diğer düşünceleri kuşkuyla dinlemişti. Bu düşünceler açlıkta, sefalette tek dayanağı olan, özel bir halkın parçası olma ayrıcalığını, bu biricik hakkını elinden alabilirlerdi. Franz'a, "İşte en azından bu ayrıcalığı kimse elimizden alamaz," dedi.

Franz öğretmenin evine gitti. Degreif, "Ben o modası geçmiş öğretmenlerdenim hâlâ, hayatlarına devam ederken de öğrencilerimden kopmak istemiyorum. Evde sahte peygamberlere, yanlış düşüncelere kapılacağından korkarım. Seni, oğlum, bütün bu yanlış öğütlerden korumak istiyorum, belki evde, sınıf mücadelesi, dayanışma gibi sözleri duyuyorsundur; bütün o sefiller ve dilencilerle değil, sadece güçlü ve dürüst insanlarla dayanışmalısınız; ancak bu şekilde halkına yardım edersin." Degreif, karısıyla birlikte kayınpederlerinin evine taşınmıştı; kayınpederiyle kayınvalidesi emekli öğretmenlerdi. Franz, aldığı her solukla, bu insanların kendi ailesinden çok farklı olduğunu hissetti, oysa daire küçüktü ve iki torun sayesinde Geschke'nin evi kadar kalabalıktı. Pırıl pırıl ortak oturma odasında, kitap raflarının üstünde Franz'ın tanıdığı Bismarck, Luther ve Goethe'nin resimleri asılıydı. Geceleri uyumak için kullanılan divanın yukarısında Hitler'in imzalı bir fotoğrafı asılıydı. Ayrılırken Degreif ona gamalı haçlı bir kravat iğnesi hediye etti. Franz, eve gittiğinde koridorda iğneyi çıkardı, babası ve komşular görmesin diye.

İki hafta sonra gençlik yurdunda aynı gamalı haçı kocaman bayrakta gördü. Bu bayrağa şüpheyle veya hor görerek değil şaşırarak, aklı karışmış halde bakmıştı. Bu olay evde annesi ve babasıyla ettiği yamalı pantolon kavgasından aylar önce yaşanmıştı. Kötü durumda olmaları annesinin suçu değildi; bunu tabii ki biliyordu. Kavgadan sonra ona üzülmüştü. Ama annesi de o kadar aptaldı ki, öğretmeni Degreif'in açıklamalarını ona gizli gizli anlatmak mümkün değildi.

Hans, Martin'in tanıştırdığı Oskar'la birlikte gezintiye çıkacağı için sevinse de bilmediği bu ortamdan da korkuyordu.

Soğuk bir sonbahar gecesiydi; çocuklar gençlik yurdunda sobanın etrafına toplaştılar. Oğlanlardan biri akordeon çalıyordu. Uzun boylu, çok güzel bir kız da hafif, biraz boğuk sesiyle şarkı söylüyordu. Oğlanlar gıcırtıyı bırakmasını söyleyerek akordeon çalan çocuğu susturdular. Ortalık sessizleşti. Kıza hayran hayran bakıyorlardı, sanki biraz önce çorba pişiren, ama aniden sıradan olmadığı anlaşılan, hayaletimsi ve dünya dışı bir masal kızıydı. Kız peş peşe şarkılar söyledi, zayıf ve hafif sesiyle, sanki melodiler o anda aklına geliyordu. Kız da boğazından ve parmaklarından dökülen bu küçük şarkıdan, sıcaklıktan ve birliktelikten başka bir şey düşünmüyordu. Loş ışıkta alnının üzerine düşen saçı parlıyordu. Hans annesini düşündü, ama aynı anda bu hayaletimsi kızı komşu evinde epey gördüğünü de hatırladı. Her sabah Emilie halasının atölyesine gidiyordu. Onun akşamları insanın soluğunu kesebilecek biri olabileceği hiç aklına gelmemişti. Hans, bir başka tanıdık yüz daha gördü, babasının ikinci el elbise dükkânı işlettiği ve Zimmer caddesinde oturan bir oğlanın kıvırcık saçlı kafasını. Oğlan gözlüklü, kamburdu, herkes onunla sık sık alay ediyordu. Hans, bu oğlanın, kendisinden kaçmak veya babasının dükkânının güvenli kapısından kendisine aşağılayarak ve hüzünlenerek bakmak yerine; kendisiyle aynı yerde, sıcaklığı, şarkıları, çorbayı paylaşmasını tuhaf buldu. Kız mandolinini, kendisi kadar güzel olmasa da sesi berrak bir başka kıza verdi. Şimdi hepsi bir ağızdan söylemeye başladılar. Birkaç çocuk açık havaya koştu. Hans da onlarla gitti. Çitle çevrili arazi, batıda karayoluna, doğuda da tarlalara kadar uzanıyordu; tümsekli tarlalarsa ay ışığıyla olgunlaşmış görünüyordu. Kuzeydeyse iki uç halinde çam ormanına, güneyde de göle uzanıyorlardı. Gençlik yurdu denilen büyük binanın etrafında birkaç alçak kulübe vardı. Penceresiz kulübelerin kapı aralıklarından arada bir hafif hafif ışıklar görünüyordu. Şarkılar da duyuluyordu. Çocuklarla koşarken soluk soluğa kalan büyükçe biri, bir ateşin etrafına yerleşmeyi önerdi. Birkaç oğlan

çalı çırpı toplamaya gönderildi; Hans daha önce geceleri hiç dışarıda bulunmamış, en fazla sokağın diğer tarafına geçmişti. Dünya ne kadar da büyüktü! Sanki karanlıkta daha da büyüyordu ve her ışık bir insandı. Bazen evde, balkonda, öğretmeninin, onlar da birer dünya dediği yıldızları izlemişti. Öğretmeni haklıysa gökyüzü dünya doluydu. Peki, neden kendisi bu dünyada eğleniyordu? Neden şu yukarıdaki başka bir dünyada değildi? Küçük bir oğlan Hans'tan hızlı koşup, daha hızlı çalı çırpı topladı. Yüksek bir yığın ateşlemek için çalı çırpıların nasıl yığılacağını biliyordu. Hans hayatında daha önce hiç açık havada yanan bir ateş görmemişti. Ateşin çıtırtıları iliğine kadar işledi, sanki o da yanıyordu. Belki yukarıdaki yıldızların birinde de bir ateş yakılıyordu. Hans heyecandan hareket edemedi; onun da içinde yanmak isteyen bir şey vardı. Onun da içinde havaya saçılmak isteyen bir yığın ufak kıvılcım vardı. Ancak şimdi birlikte çalı çırpı topladığı oğlanın aslında bir kız olduğunu anladı; kısa kesilmiş saçları ve küçücük bir kedi burnu vardı: Alnını kırıştırarak, Hans'ın hiç duymadığı şarkılara eşlik ediyordu. Hans, yurtta tek başına şarkı söyleyen kızı da gördü. Şimdi en dış kenarda, gölgede oturuyordu; yukarı çektiği dizlerine hafifçe ateşin ışığı vuruyordu. Hans'ın kafasının içinde o güne kadar yaşadığı güzel şeyler, en güzelleri şarkılarla ateşti, annesinin yüzü, yetişkin arkadaşının koni biçimli kafası ve tam ortasında yaşadığı hayata dair filmler ve resimler şeklinde birleşti. Yıldızları açıklamaya başlayan zayıf adamın yanına sokuldu. Ateş söndüğünden birer ikişer kulübelerine çekildiler. Birkaçı açıklama yapan adamın etrafına sokuldu, Hans ve kambur çocuk da aralarındaydı. Bu çocuk soruların çoğunu soruyor, çoğu yıldızı da biliyordu. Uzun boylu yetişkin, kolunu kamburuna sardı. Hans, gece Martin'in ev sahibinin yeğeni Berger'le bir battaniyenin altında samanların içinde uyudu.

Geschke, meyhaneden döndüğünde ve iki oğlanın da evde olmadığını gördüğünde öfkelendi. Marie, Emilie Hala'nın yardımıyla bulduğu işi bitirmeye çalışıyordu. Akşam okulunda mükemmel dikiş yapmayı öğrenen Helene de pazar günü evde kalmıştı. Güzel olmadığı için henüz bir erkek arkadaşı yoktu.

Büyük oğlan Franz, Degreif'la birlikte Berlin'in başka bir semtinde başka bir gençlik yurdundaydı. Hans gibi o da pazar günü bulunduğu yerde güzel zaman geçirmişti. Orada da şarkılar söylenmiş, ateş yakılmıştı. Aynı yıldızlar parlayarak hayret ve huşu içindeki yüreğini sıkıştırmıştı. O da şaşırmıştı kendi sokağından tanıdığı birkaç yüzü gördüğünde. Daha sonra da, Berlin'de açık açık taşınması yasak olan sarılı bayrağı kimin taşıyacağı konusunda kavga etmişlerdi. Sonra da önde ve arkada gözcülerle bayrağı bir süre açık açık taşımışlardı. Degreif, alçak sesle gençlerin liderine, "Artık yasak değil ki," demişti. O da, "Boş ver, böyle daha eğlenceli," diye karşılık vermişti. Metroda, kambur, gözlüklü ufak oğlanla karşılaşmışlardı; çabucak kamburuna bir Yahudi yıldızı çizmişlerdi. Franz da eve gitmeden önce babası görmesin diye çabucak üstündeki bütün işaretleri çıkarmıştı. Marie, ilk gelen oğlanın kendi oğlu olmadığını çıkardığı sesten anlamıştı.

Büyük oğlan da, küçük oğlan da pazar günü eve keyifli geldi. Küçük oğlan güldüğünde Marie de gülümsedi. Ama Franz'ın arkadaşlarından ayrılırken güldüğünü duyduğunda, huzursuz oldu; oysa sorsalar neden böyle hissettiğini asla söyleyemezdi. İkisinin de sürekli bir yerlere gitmesi şaşırtıcı değildi. Geschke, taş gibi otururdu yerinde. Saatlerce derin düşüncelere dalar, sonra da birden ayağa fırlayıp kavgaya başlardı. Triebel'le de böyle olmuştu. Eskiden tartışmaktan hep zevk alırlardı, ne de olsa Triebel uzun süredir komşusuydu, hatta silah arkadaşıydı. Ancak son kavgadan sonra bir daha gelmemişti. Kavganın nedeni Prusya hükümetine karşı yapılan halk oylamasıydı. Geschke, Triebel'e çıkışmıştı: "Bu rezillerle aynı listeye adınızı yazdıracağınızı hiç beklemezdim. Sırf bizim partimize ve bakanlarımıza muhalefet olsun diye. Düşsünler diye bu heriflerle bir araya geliyorsunuz; aynı yolun yolcususunuz." Bunun üzerine Triebel mümkün olduğunca sakin bir biçimde, "Kes sesini," karşılığını vermişti. "Onlar halkımızı temelden yıkacak bir hükümet istiyor; bizse nihayet işimize yarayacak yeni bir hükümet." Marie, kimin haklı olduğunu anlamak için can kulağıyla dinlemişti. Sonradan Geschke'ye sormak istememişti, çün-

kü o, öfkeden taşlaşmıştı. Artık Triebel'e de inemezdi; Triebel'in karısı, Marie'ye bazı şeyleri açıklarken kocasından daha sabırlı olurdu. Ama bu sefer Triebel mutfak kapısını öfkeyle çarpıp gitmişti. Geschke de bu sefer, "Bir daha evime ayak basmayacak," demişti.

Marie kollarını başının altında kavuşturarak, küçük oğlanın gelip ağabeyinin yanına yatağa girdiğini duyuncaya kadar bekledi.

Ama Geschke de daha uyumamıştı. Nerede sürtmüştü bu ikisi? Birlikte gelmediklerine göre ayrı ayrı yerlerde miydiler? Bu çocukların kanmayacakları dalavere yoktu. Babaları evde emrettiğinde homurdanırlardı. Ama dışarıda, ne söylenirse yaparlardı. Oğullarını elde etmeye çalışan ve babalarından daha çok sevilen kişi kimdi acaba?

II

Wenzlow, üzüntüsü arttıkça, bunu çevresinden daha çok gizliyordu. Kafasının içinde sadece kendisinin bildiği, ne karısı, ne arkadaşları, kimse içeri sızmasın diye sıkı sıkı kapalı tuttuğu bir zindan vardı; hatta en gizli anlarda, izlenmediğini sandığında ancak, kendisi içeri girerdi. Geceleri, karısı derin uykudayken veya bazen görevden sonra sözde bir şeyler okur, ama aslında sadece kâğıda gözlerini diker ve bu gizli zindanın anahtarını sessizce çevirirdi. İçinde kıskançlıkla sakladığı hazineleri, dünyanın gözünden sakınması gerektiği aşkları veya hatıraları yoktu. Orası başka tür bir hazine odasıydı, yaşama korkusu, gelecek korkusu ve melankoliye hazine denilebilirse eğer. Ama kışlada, gazinoda ve evde yaşadığı sıradan hayatında tuhaf, yasak birer mülktüler.

Bir manevradan sonra yeniden görüşmeye başladığı eski silah arkadaşı Boland'ın anlattıklarını merakla, kendine bile itiraf etmediği gizli bir umutla dinlemişti. Boland'ın, iki yıl önce Çin'e gidip orada yeni ordunun inşasına katılan bir akrabası vardı. Çin'de bağlantılar kurmuş olan ve çabalarını destekleyebilecek tanıdıklarından söz etmişti. Boland, yerinde karar vermek için bizzat izin

almayı düşünüyordu. Wenzlow içinse ha Uzakdoğu, ha Satürn gezegeni, ikisi hakkında da bildikleri aynıydı. Başta Boland'ın ödünç verdiği haritalarla kitapları başkalarından uzak tutmuştu. Ilse Wenzlow, gazete okurken sorduğu sorulara kocasının birden şaşırtıcı biçimde doğru cevap vermesine hayret etmişti sadece. Ta Uzakdoğu'da, eski ülkesini yeni ve güçlü bir ulusa çevirmek isteyen adamın adını aklında tutamıyordu. Ama yabancı sarı yüzlü insanların da buradaki gibi aynı sorunlarla karşı karşıya olmasını tuhaf bulmasına rağmen, adı akılda tutulması zor olan adamın, kendi ülkesindeki kızılların da işini bitirmek için güçlü bir orduya ihtiyaç duyduğunu anlamıştı.

Wenzlow, bu beklenmedik fırsat karşısında kendini eskisinden daha iyi hissediyordu. Çoktandır, gençliğini mahveden huysuz babasını pek fazla düşünmüyordu. Boland, çabucak akrabasının teklifini değerlendirmeye karar vermişti. Kendisi ve Wenzlow için Uzakdoğu görevinde bulunan subaylarla ilişki kurdu.

Wenzlow, hayatında ne girişken, ne de hayalperest olmuştu. Neye varacağı henüz belli olmayan bu fırsatın ona, görevinden ayrılmasına, hatta ölümüne kadar her derece ve aşamasını bildiği bu dar, sınırlı hayatından bir kaçış sunabileceğini umuyordu. Sorumluluklar ve ondan beklenenler onu hep sıkmıştı. Şimdiyse, nereye giderse gitsin ailesinin yanındaymış gibi kendini güvende hisseden bir denizci gibi hissediyordu.

Asla girdiği yoldan çıkmaya kendiliğinden çalışmazdı. Ne doğuştan bir yeteneği, ne seyahat etme arzusu vardı, ne de fikir üretirdi; tek sahip olduğu olsa olsa elinden kayıp giden geleceğin yarattığı boşluk karşısında duyduğu gizli korkuydu. Şimdiyse bir kurtuluş yolu önüne çıkmıştı; sanki artık pek de genç olmayan ağırbaşlı Wenzlow'u, gizli bir yerinden tutup çeken gizemli bir güç vardı. Âdeta bu Boland'ı kullanıp Wenzlow'a, "Gizliden gizliye bir işaret beklediğini anladım," der gibiydi. "Bir kere olsun cesur ve girişken olduğunu kanıtlamak istiyorsun. Dünyada, bu tür kanıtlamaların işe yaradığı yerler var."

Akşamları birbirlerine itiraf ettikleri gibi, Tanrı onlardan bir oğul esirgememiş olsaydı başka çocuk istemezlerdi. Ama kaderlerinde bugüne kadar hep kız çocuk olmuştu. Wenzlow artık sık sık Berlin'e gitmek zorundaydı. Yolculuğa çıkma şansı artıyordu.

Hamile karısı bu sefer doğum için annesinin babasının evine gitmedi. Hannover'deki kendi evinde doğum yaptı. Erkek çocuğun doğduğu haberini Amalie Hala aldı. Lenore Klemm, hayatında daha önce hiç halasının yüzünde böylesi bir mutluluk görmemişti. Mutluluk, bu tür heyecanları dışa vurmayan halanın yüzünde bir maske gibiydi. Amalie Hala kendisinin bile aşırısının ayıp olduğunu düşündüğü sevincini gizlemeye çalıştı. Geceleri ömrü boyunca tek başına yattığı, ancak arada bir gün ışığına bile fazla parlak gelen bir düşünceye kendini bıraktığı yatağında, soyunun devam edeceğini gören bir kabile anası gibi kendini gururuna ölçüsüzce kaptırdı. Yüreğinin sadece bir kısmının, babasının geçirdiği ölümcül kazadan sonra artık annesiyle bu evde yaşayan yeğeni, yani Lenore'nin oğluna ait olduğu böylece ortaya çıktı. Amalie Hala, adını taşıyacak olan yeni doğan oğlandan başkasını mirasçısı olarak görmüyordu. Genç Helmut, tatillerini Eltville'deki akrabalarında geçirirdi; amcası çok şükür vasisi olduğu çocuğun ziyaretlerini uzatmaya çalışmıyordu; kendi çocukları, kendi sorunları ona yetiyordu; peşin peşin bu oğlanın kendi oğullarının aleyhinde taleplerde bulunabileceğinden korkuyordu. Amalie Hala'ysa, Ren tatilleri dediği günlere karşı önyargılıydı. Oğlan her zaman değişmiş dönüyordu, fazla konuşuyordu, ama halaya göre bu, alaycılığından kaynaklanıyordu; ayrıca belli yemekleri, sıra dışı gezintileri ve benzeri şeyleri sevmesinden şımartıldığı da anlaşılıyordu. Annesi oğlunu endişeyle izliyordu. Artık Amalie Halanın yerine bütün ev ve bahçe işlerini o yapıyordu. Gerçi artık hizmetçi tutacak kadar gelirleri olsa da Lenore, başarısız ilk evliliğinden gelen parayı kullanmayı reddediyordu. Oğlanın ihtiyaçlarını karşılayacak kadarını kullanıyordu sadece.

Konuklar Lenore'nin halasına benzemeye başladığını itiraf ederlerdi gülümseyerek birbirlerine. Eskiden zayıf, gergin eklem-

lerinde arada bir dolaşan o sihrini kaybetmişti. Gözleri her zaman donuktu, artık asla renklerini aniden değiştirmiyorlardı. Sadece bazı geceler kızlık odasındaki ışığı daha uzun süre açık kalırdı. O zaman okuduğu romanları da gündüz halasından saklardı, tıpkı çocukluğundaki gibi. Sabahları da yorgun görünürdü. Gizli gizli okurken biri onu izleyebilseydi, belli yerlerde gözlerinin bazen yeşil yeşil parladığını, bazen de karardığını görürdü. Sadece kütüphaneci, küçük kadın biliyordu okuma hevesini. Lenore Lieven'i bir daha düşünmedi. Bu kısa aşkı, sonradan savaşla barış arasında başarısızlığa uğrayan müphem gençliğinin kaçınılmaz aksesuarı olarak görüyordu. Şu anda Lieven'in nerede olduğunu bilmiyordu, umursamıyordu da zaten. Lieven'in onun hayatında sonsuza dek iz bırakma ihtirası, Lenore'nin birkaç kitabın adını unutmamış olmasıyla gerçekleşmişti. Lenore sadece okurken huzurluydu; kitaplarda anlatılan bütün o aşkların gerçek olduğundan şüphelenmiyordu; ne var ki kitaplar işin başında biterdi. Ne zaman bir kitabı bitirip kapağını kapatsa, ancak bundan sonra yazmaya ve okumaya değmeyen gerçeğin başladığını düşünürdü. Gerçek sonu uydurmaya alıştı: acı dolu aşk, alışkanlıklara dönüş, kurtulmanın mümkün olmadığı bir tuzak.

Ağabeyi Fritz aniden Berlin'e geldiğinde sevindi. Lenore için o, çekinmeden içini dökebileceği bir insandı. Ama görevinin gerektirdiği işler ve kendi ailesiyle pek meşgul olduğu kısa sürede anlaşıldı. Ailevi meselelerden konuşmaya heveslendiğinde de küçük oğlunu anlatıp dururdu. Lenore, kardeşi istese bile konuşacak bir şey bulamadığını anladı. Ne yazık ki özlemle beklediği bu konuşmaların konusunun ne olacağını bilemiyordu.

Amalie Hala, her zamankinden daha mutluydu. Büyük bir kutlama için sakladığı iki şişe şarap çıkardı. Vaftize gidememişti, çünkü kendi parası yoktu ve Klemm'in mirasından gelen paradır diye Lenore'den de istememişti. Ama şimdi komşulara ve birkaç arkadaşa şarabı ikram edebileceği için gurur duyuyordu. Yeni doğan oğlanın mutlu bir geleceği için kadeh kaldırdılar. Hepsi bir konuda hemfikirdi; gelecek, babasının yaşadığı günlerden çok

daha aydınlık olacaktı. Küçük oğlanın büyüdüğünde katılacağı savaş asla Versailles gibi bir anlaşmayla sona eremezdi. Bu küçük oğlan vatanın ne anlama geldiğini anlayacak kadar büyüdüğünde Almanya bu utançtan kurtulmuş olacaktı. Subay dediğin, eski değerine kavuşacaktı. Amalie Hala, erkekler arasında tek kadın olarak kaldığı için mutluydu. Bayan von Malzahn eve gitmişti, yeğeni bir bahaneyle odasına çekilmişti; Lenore tek başına okumak için mümkün olduğunca erken yatardı her zaman. Amalie Hala, dik yakasının üzerinden çenesini çıkardı. "Milletler Cemiyetinin nihayet imparatorluk ordusundaki asker sayısının arttırılmasına izin vermesi, herhalde hiç yoktan iyidir," diye bağırdı Malzahn. – "Hiç de değil, daha kötü," diye konuştu görevde olmadığında Wenzlow'a gelen Stachwitz, "bu şekilde kızgınlıkların önüne geçiyorlar, bu şekilde dikkatleri, belki de zorunlu askerliğin tekrar uygulanmasını ele alabilecek yasak düşüncelerden başka konulara yöneltiyorlar." Amalie Hala, Stachwitz'i anladığını göstermek için onaylayarak başını salladı; o, Wenzlow'un arkadaşları arasında en sevdiğiydi. Yaşlı Malzahn, söze karışıp, bu amatörce saçmalığa, bütün o SA palavralarına son vermenin tek yolu zorunlu askerliği kabul etmek, diye konuştu. Bu herifler, talimlerini normal ordudan uzaklaşıp Bolivya'da pek bir şey öğrenmeden bir çeteci başı olup çıkan Röhm gibi ordudan atılan heriflere borçlular. – "Kayınbabacığım, senin gibi düşünmüyorum," dedi Fritz Wenzlow, "özür dilerim, ama öyle. Bütün bunlarda, gençlerde bastırılamayan bir şeyler ortaya çıkıyor. Delikanlılar, silah taşıdıkları için gururlanıyorlar; yoksa insanın yok olacağını kendi kendilerine anladılar. Gönüllü olarak eğitime yazıldılar." – Yaşlı Malzahn, keyifle damadına döndü: "Yanlış hatırlamıyorsam, oğlum, son gelişinde düşüncelerin pek farklıydı. Orduda hücrelerini kuran çocukları şiddetle kınamıştın." – "Burada görülen güç, ordunun yararına olacaktır." – "Göreceğiz, bakalım. Şu ana kadar kardeşlerin birbiriyle çekişmelerinden daha memnunum. Stennes olayı sırasında sen burada değildin." – "Öyle, ama Hitler hepsini yerle bir etti. Hepsi hemencecik uyum sağladı; tam da bu örnekte kimin haklı olduğunu görüyorsunuz. Böylece de halkın asker gibi emir almadaki eksikliği

giderilmiş oluyor." Stachwitz konuşmadı. Konu bir zamanlar yakın olduğu adamlara geçtiğinde dilinin ucuna birkaç söz gelmişti. Dilini ısırdı. Malzahn da, verecek cevap bulamadığında her zaman yaptığı gibi "Göreceğiz, bakalım," dedi.

Genç Helmut bir köşede oturuyordu; halasının onu görüp de göndermemesi için sessizliğini bozmuyordu. Konuşmanın konusunu pek anlamamıştı, ama her söylenileni heyecanla izliyordu. Yaşı on iki olmuştu artık. Okulda, evde SA'yla ilgili duydukları şakaları anlatan çocuklar vardı. Bir de Brauns gibiler vardı, Hitler'in fotoğrafını okul çantasında saklar, sonra da geceleri gizlice yatağına alırlardı. Bu tür çocuklar, Hitler'in vatanı kurtaracağını duymuşlardı: Sıradan ve tekdüze görünen hayatları, daha iyi, parlak ve heyecanlı bir hayatla yer değiştirecekti. Geçenlerde teneffüste bir olay yaşanmıştı. Bir doktorun oğlu olan Gustav Helmer adındaki bir çocuk birden, SA it sürüsüdür, Hitler de onların başı, diye bağırmıştı. Bunun üzerine Brauns, Helmer'i yumruklamış, bir dişini kırmıştı. Doktor baba şikâyetçi olmak için gelmişti, ama öğretmen, oğlanların, kavga etmelerinin yasaklanabileceği yaşı geçtiler diye Brauns'u korumuştu.

Küçük Klemm, Brauns'la hemfikirdi; Hitler'i onaylamayan yaşlı Malzahn'dan hoşlanmıyordu. Pek hatırlayamadığı ölü babasına karşı gizli bir hayranlık duyuyordu ve bir keresinde Eltville'deki amcası babasının çok önceden Hitler'i önemli gördüğünü ima etmişti. Babasının her sözüne saygı duymaya hazırdı. Şimdiyse dayısı Wenzlow'u da sevmeye başlamıştı, ne de olsa Hitler'i savunmuştu. Heyecandan masa örtüsünün saçaklarını örmeye başladı. Amalie Hala, "Daha yatmadın mı sen?" diye bağırdı. Wenzlow halasını sakinleştirerek, "Rahat bırak çocuğu, yarın pazar," dediğinde yeğeninin sevgisi daha da arttı.

III

Lieven, artık Kaiserdamm'da bahçenin arka tarafındaki katta değil de ön tarafta iyi donatılmış bir oda kiralayacak kadar para kazandığı için seviniyordu. Savaşta, samanda mı, yoksa çıplak

yerde mi yattığını umursamasa da, hatta böylesi yatakları savaşın ayrılmaz bir parçası kabul etse de, barışta alışkanlıklarına ve eğilimlerine uygun bir ortam arzuluyordu. Şişko ev sahibesinden kurtulduğuna seviniyordu. Yeni ev sahibesi de geçim sıkıntısı yüzünden evini kiraya vermek zorunda kalmıştı. Ama saçları düzgündü, iyi giyiniyordu; selam verirken veya boş zamanlarında, yakışık almayan iç dökmelerle kendisiyle kiracısı arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmayı düşünmüyordu; bunun nedeni Lieven'e göre, her tür dünyevi maldan vazgeçmesiydi. Kendisi bile parasız olduğunda geceleri Lütgens'in divanda konuşmalarını daha sabırlı karşılamış; hatta hiç istemediği halde kendi maceralarını ve endişelerini anlatmıştı.

Artık arkadaşının bu gece sohbetlerinden de, kısa saçlı ev sahibinin gevezeliğinden de kurtulmuştu. Ayrılırken kadın hislenmişti, veda ederken ona bir hediye bile vermişti, üzerine gamalı haç işlenmiş bir yastık. Lieven, inançları gösteren tüm sembollerden, hatta liderlerin resimlerinden de nefret ederdi; kendisinin fotoğraf asmasına gerek yoktu, çünkü partiye katıldığını eski arkadaşlarından ve onların birliklerinden saklamasına izin veriliyordu hâlâ. "Ah, keşke İtalyan olsaydım!" derdi. "Mussolini'de en azından bir Condottiere'nin havası var; en kötü fotoğraflarında bile Mantegna'nın veya erken Rönesans ustalarının resimlerinden çıkmış gibi görünüyor." Lütgens'se, "Gün gelecek sembollerimizi ete, demire kazacağız. O güne kadarsa bu salakların onları yastıklara işlemesini engelleyemezsin," derdi.

Küçük Lütgens, odasının iki aylık kirasını peşin ödediği için Lieven'e müteşekkirdi. Divan yerine yatakta uyuyabiliyordu; başvurduğu bütün işlerde peş peşe reddedilmişti. İş bulma kurumuna gidip karnesini damgalatmak ona ağır geliyordu, kendini teşhir direğine bağlanmış hissediyordu.

Lieven'in, birlikte tatile çıkmayı arzuladığı bir sevgilisi yoktu. Bu yüzden kuzeni Lieven'e onu özlediğini, görmek istediğini yazdı. Gerçekte, onu özlediği filan yoktu, sadece birini özlemeyi özlemişti.

Can sıkıntısından kompartımanda etrafına bakındı. Yaşlıca, düzgün bir evli çift; doktor gibi kokan keçi sakallı bir adam; sanki vakit kaybetmemesi gerekirmiş gibi habire örgü ören yaşlıca bir kadın; siyah elbiseli genç bir kız. Güzel mi diye anlamak için kıza dikkatli baktı. Bir karara varamadı. Üçgenimsi uzun yüzün alnında saçları üçgen şeklini almıştı, alaycılık ve tam bir donuklukla âdeta çarpılmış bir ifadeye sahip olmasaydı yüzü de güzel olabilirdi. Gözlerinin altındaki halkalar, sevdiği biri için yas tuttuğu uykusuz gecelerden de kaynaklanıyor olabilirdi, başka yorgunluklardan da. Gözleri güzeldi, handiyse parlıyorlardı. – Şimdiye kadar gözlerin soğuktan da parlayacağını görmemiştim. Siyah elbiseli kız, yanındaki keçi sakallının ayakkabısını ayağına değdirdiğini fark etmiyor muydu yoksa? Keçi sakallı adam, kısa süre içinde giysilerine sinen kloroform kokusuyla bütün kompartımanı bir muayenehaneye çevirdi. Kız, ayağını geri çekmeden bacak bacak üstüne attı. Sonra kompartımandan çıktı, keçi sakallı da peşinden. Daha sonra da Lieven, içki içmek için yemek vagonuna gittiğinde yas tutan kızla keçi sakallı bir masaya oturmuş, kahve ve sigara içiyorlardı. Hayretle kızın birkaç kez tiz bir sesle güldüğünü duydu. Vagonun sonundaki yerinden, kızın tiz ve alaycı olduğu kadar da hüzünlü gülüşünü birkaç kere daha duydu. Kendisini fark edip etmediğini bilmiyordu. Lieven'in aşk planları kuracak vakti bile yoktu.

İstasyondan köye giden uzun yolda yürürken birkaç kere kızı düşündü. Ellerini hatırlayabiliyordu; dizlerinin üzerinde duruyorlardı gevşek bir halde; fazla narin bile değillerdi, ama eski ailelerin elleriydi. Gülmesi neredeyse adiceydi. Olmütz'e akşam vardı. Bütün pencerelerde onu selamlarmış gibi ışıklar yandı. Küçük ev, yokluğunda çatının altında huzurlu huzurlu dinlenmişti. Sanki biraz daha toprağın içine batmıştı. Giriş kapısının üzerindeki aile armasını taşıyan ve o zamanlar yeni hak edilmiş tabelaysa geçen zaman içinde eskimiş gibiydi. Sanki Lieven'in son ziyaretinin üzerinden asırlar geçmişti. O günlerde dikilen ağaçlar, dallanıp budaklanmıştı. Burada her şey sanki başka yerlerden daha hızlı büyüyordu.

Kuzeni, Lieven'i kucakladı. Geçen sefer olduğu gibi, ziyaretini dört gözle beklediğini söyledi. Evin kokusu, çocukken tatile geldiğinde ve aşina olduğu salonun kokusunu içine çekebildiğinde hissettiği huzuru hatırlattı. Kuzeninin odası son ziyaretinden bu yana pek değişmemişti. Oswald Spengler'in ve Arthur Moeller van den Bruck'un kitaplarını gördüğünde, bunlardan kaçmak mümkün değil, diye düşündü Lieven. Rüzgârın kim bilir hangi yollardan uzak yerlere taşıdığı tohumlar gibi, bu kitapların da yolları buraya düşmüştü.

Odanın bir köşesinden kahkaha sesi duyuldu. Lieven, arkasını döndü; odada kuzeniyle yalnız olmadığının daha yeni farkına vardı. Şaşkınlıkla, yas tutan kıza, birlikte seyahat ettiği kıza baktı. "Hepimiz kloroform kokuyoruz," diye açıkladı kız, "kompartımanımızda bir doktor vardı." Otto Lieven, "Sanırım kız kardeşimi tanıyamadın," dedi. – "Seni kuzen, pek hatırlamıyorum, ama bebeğinizi unutmadım. Ne kocamandı, sürekli de aramıza girerdi." – "Ah, o bebeğim," dedi kız. Yüzü biraz yumuşadı, güzelleşmesi için yetti de arttı bile. "Kaçarken de kim bilir ne kadar süreyle hep yanımda taşımıştım. Sonra kurşunlanıp delik deşik edilen bir trende kalmıştı. Annemle ben, bir sürü insanla birlikte henüz kızılların işgal etmediği bir köye kaçmıştık. Annemin uşağı, eşyalarımızı da kurtarmaya çalışırken bir kurşun yemişti. Annem de, ben de ağlamıştık. Ama kimseye bebeğim için ağladığımı söylememiştim." Otto Lieven, "Annemiz geçen ay Dresden'de vefat etti," diye konuştu. "Elisabeth, doktor parasını ödemek için Bühler tepesindeki hastanede çalışıyor." – "O işe devam edeceğim," dedi Elisabeth çabucak. "Beni bütün tatillerde burada görürsün. Hayır, bir şey deme. Kuzenin önünde kavga etmeye başlamayalım şimdi; sana asla yük olmak istemem. – Ağabeyim, bir şekilde zarar görebileceğimden korkuyor hâlâ. Onun küçük kardeşiyim, öyle de kalacağım, bunu biliyorum, ama keşke o da sürekli o küçük ağabey olarak kalmasa, benden çok onun korunması gerek." Dudaklarını büzdü. "Hatırlar mısın, hani akşamları bir çukurda oynardık? Birimiz diğerini fazla uzaklaşmaması için uyarırdı. İkimiz de yal-

nız kalmaktan aynı derecede korkardık." Ağabeyi gülüp onu öptü. "Ernst'le gittik, bütün bu yerleri bir kez daha gördük, gölü, evi ve vadiyi; tepelere çıkıp aşağıya çiftliğe baktık," dedi. Ernst Lieven de, "Birkaç saat içinde oraya dönebileceğimizi sanmıştık; ama hayır, geri püskürtüldük," dedi. "Sen de yaralanmıştın." Elisabeth, ağabeyinin çiftlikte çalışan bir uşağın ailesiyle nasıl karşılaştığını anlatmasını heyecanla dinledi. Ernst Lieven, "Geri çekilirken hepsini tekrar gördüm, ama kurşunlarla delik deşik edilmiş vücutları odaya dağılmıştı. Sapasağlam kalan çocuksa, yıkıntılar arasında dolaşıyor, kahvaltıdan kalanları yiyordu. Seninle aynı yaşta olmalı, kuzen; eminim güzel bir kız olmuştur." O anda Otto, kolunu kardeşinin omzuna sardı. "Bunun kadar güzel olamaz." Ernst Lieven, kıza sertçe bakarak "Yanılmıyorsam kız, sizde olmayan, ama onda olan bir maddenin bulunduğu bir kumaştan yapılmıştı, Elisabeth," dedi. – "Nasıl bir madde?" – "Sıcaklık." Lieven kızın yüzünde şaşkınlık belirtisi görebileceğini umuyordu ama yanılmıştı. Elisabeth sakin bir sesle, "Bu ülkede hangi ateş beni ısıtabilir, bilmiyorum," dedi. – "Ama burası bizim vatanımız," dedi Otto Lieven. "Almanya'da evindesin." – "Bana kızma, ağabey, biliyorum, sana kalsa hâlâ yeterince büyümedim. Ama benim gibi küçük bir kız için vatan fazlasıyla muazzam bir şey. Üstelik çocukken sağında ve solunda hem de Rusya ve Almanya gibi iki kocaman taşla yaşamışsa. Gözlerimin görebildiğine sarılabilsem, yeter bana: bahçe, göl, ormanlara. Kısacası, o gün tepeden aşağı baktığınızda yeniden gördüğünüz yer. Vatanım olduğunu söylediğin bütün o şehirler, kocaman nehirler, ne işime yarar bilemiyorum." Tekrar köşeye oturdu. İki erkek, akıllarına gelen konularda konuştu. "Şu kolları, bacakları uzun olan öğretmen mi?" – "Aradan geçen zamanda artık yakın dost olduk. Eskiden anlamadığım bir sürü şeyi ondan öğrendim. O da benden; işe yarayan tartışmalardı. Ah, geride bir sürü önyargı, gurur bıraktım; dostumsa, fantastik hayallerini, yani 'Bütün dünyaya selam olsun' hayallerini."

Bir süre Lieven'in bir şey söylemesini bekledi. Ama Ernst bir şey söylemeyince, sözüne devam etti: "Anlatıp durduğum şeyleri

nihayet anladı: Bizim dediği bütün o uluslararası örgütlerin asla direnmeyeceğini anladı, çünkü milletler kendilerini başkalarıyla karşılaştırmaktan vazgeçmedikçe yeni bir savaş bu örgütleri habire yıkacaktır. Bense, biliyorum ki, ne kadar tuhaf, ne kadar yüce olursa olsun, kafamın içinde hiçbir düşünce yok ki, halkım sayesinde düşünülmemiş olsun." Bak sen, coştu, diye düşündü Lieven, bundan sonra sabırla beklemek kaldı geriye. Elisabeth, köşesinden, başı elinde, oyuncağı ne olursa olsun bir annenin çocuğunu oynarken izlediği gibi biraz alayla, biraz da duygulu ağabeyine baktı. "Halk," diye heyecanla sürdürdü ağabeyi sözünü, heyecanlıydı çünkü konuklarının yanında yüksek sesle söyleyebildiği şeyleri sadece düşünmeye alışıktı, "halk habire, tarlaları işler, kömürleri çıkarır, bu arada da buğdayları yetiştirir ve kömürleri çıkarırken de hiç ara vermeden yüzyıllardır dilini konuşur, müziğini, resimlerini, katedrallerini yaratır, ordularını donatır, büyük ozanlarını, güçlü devlet adamlarını, bir de senin benim gibi bireylerini yetiştirir." – Lieven, bak sen tatilimde de evdekine benzer şeyleri dinlemek zorunda kaldım. Otto, "Nasyonal Sosyalist olduk, ikimiz de, birbirimizden habersiz," dedi. – "Hem de ayrı yollardan ve dostumuz öğretmen de üçüncümüz oldu. Kemanında yabancı bir halkın şarkısını söyleyebileceğini, ama asla yaratamayacağını anladı. Benim gibi milliyetçi olduğunu hissediyor. Ben de onun gibi sosyalist olduğumu. İşte partimizi kuran adamın büyüklüğü de bundan anlaşılıyor. Herkesin başının üstünde bir çatı." – Ernst Lieven, umarım fazla sağlam bir çatı olmaz, diye düşündü.

Akşamlar Ernst Lieven'in korktuğundan daha az sıkıcı geçti, çünkü Elisabeth aralarında köşede oturuyordu. Sorulara kararlılıkla cevap vermiyordu; Ernst Lieven'le de tartışmaya girmiyordu, en fazla kısa bir bakış atıyordu, Lieven'e de, sanki ikimiz de bu evde hemfikiriz, sizin şu sert ciddiliğinize kanmıyoruz, diyordu bu bakış. Sanki sizin o kutsal inançlarınızdan, programlarınızdan ve antlarınızdan söz etmiyoruz diyordu. Öğretmense, köyünde birden ortaya çıkan bu güzel yabancı kızı gözleriyle yiyordu.

Elisabeth son gece Ernst Lieven'in odasına geldi. "Seninle şimdiden vedalaşsam iyi olur." Şaşırmıştı, oysa kadınları iyi tanıdığını sanıyordu. Elisabeth iyice yaklaştı ve "Hoşuma gidiyorsun," diyerek bir adım geriye çekilip duvara yaslandı. Hemen anlatmaya başladı, sanki odaya bunun için gelmişti.

"Bebeğimin düştüğü, kurşunlarla delik deşik edilmiş trenden kaçıyorduk; bir köyden diğerine, annem ve ben, kim bilir hangi limana, kızıllar da hep peşimizde. Tepelerde şatoların alevler içinde kaldıklarını görmüştük. O zaman bizim çiftliğimiz de yakılmıştı. Babamız dövülerek öldürülmüştü; bunu çok daha sonra öğrendik. Annem bazen yolda durur; dinlenmek yerine beni öperdi. Limana varmıştık, Stettin'e; iki gündür bir şey yememiştim, annem daha uzun süredir, çünkü ne var ne yoksa bana verirdi. Benimle önümüze çıkan ilk lokantaya girdi; sokakta saçlarını taramış, kaçarken yanına aldığı çantadan yüzüklerini çıkarıp takmıştı, küpelerini de. İyice karnımızı doyurmuştuk. Ama yediklerimizin parasını ödeyemiyorduk; müşterilerden biri bizi izlemişti. Garson bağırıp çağırmaya başlamıştı. Müşteri ayağa kalkmıştı. Yediklerimizi ödeyip, 'Rahatsızlık için özür dilerim,' demişti. Daha sonra otel paramızı da ödedi; beni yatılı okula göndermek için daha sonra anneme para da vermişti. Sonunda uzaklara gitmesi gerekti. Bunun üzerine arkadaşı anneme bakmaya başlamıştı. Tatile geldiğimde güzel annemle birlikte olmak bana yetiyordu, mutluydum. Çok iyiydi; daha sonra hastalandı; bir süre doktorun da, okulumun da parası ödendi. Bütün harcamalarımızı ödeyen adam, sonunda bu hastalığın sonunun gelmediğini anlamıştı. Bunun üzerine Dresdenli doktor hastane parası karşılığında bana iş verdi. Annem her zaman bana, 'Ağabeyine bir şey yazma; ona yük olma,' derdi. Kısa süre sonra da öldü; onun gibi şanslı değildim: Her şeyi ödeyen ve sonra da büyük bir saygıyla 'Rahatsızlık için özür dilerim,' diyen bir insan bulamadım. Başhekim işime devam etmeme izin verdi; artık hastanenin içini dışını biliyorum, danışmada çalışıyorum; aldığım ücret de bana yetiyor. Artık bana yardım edecek bir sevgiliye ihtiyacım yok, olsa olsa hoşlandığım biri olabilir." Başının

arkasıyla duvara dokundu; küpelerini tuttu. "Annem kaçarken çantasında bunları taşıyordu; asla satmayı düşünmedi; bana bırakmak istiyordu. – Sadece bir kere eve gitmek istiyorum. Sadece bir saatliğine bile olsa, her şeyin bir kez daha eskisi gibi olmasını istiyorum. Sonumun ne olacağını bilmiyorum; bunun dışında hiçbir şeyi umursamıyorum."

IV

Wilhelm Nadler, Baron von Ziesen'in Goebbels'in Spor Sarayındaki konuşmasını kendisi gibi huşu içinde dinlediğini gördüğünden beri bu adama yüreğinde ayırdığı ayrıcalıklı konum sarsılmıştı. Ama ondan tamamen vazgeçmeye henüz karar veremiyordu. Henüz ne olduğu tam belli olmayan yeni bir düşünceye bağlanacak gibi hissetmiyordu kendini. Von Ziesen'in yerine geçecek elle tutulur, gözle görülür biri lazımdı ona. Düşüncelerin ulakları, temsilcileri, aracıları olur. SA başkanı olan çiftçi Harms gibi birinin emrine girmeyi hiç istemiyordu. Köyden de birkaç oğlan katılmıştı bile ona, bir de Harms'ın yıkıldı yıkılacak evinin olduğu köyden de katılanlar vardı. Gerçi Wilhelm Nadler de iflasın eşiğindeydi, ama bütün bu zorluklar içinde en azından düşünce bakımından insanı yüceltecek örnek bir insanı özlüyordu. Bu yeni düşüncenin ne olduğundan pek emin değildi; şimdilik eskisine bağlıydı hâlâ.

Hatta kışın köyde, gölün karşı kıyısındaki evin, sahibi döneceği için yenilendiği dedikodusu yayıldığında sevindi. Ziesen'in banka krizinde çok para kaybettiği için döndüğünü bilmiyordu. Son kızının düğününde Ziesen çok para harcamıştı; kız, kadınların peşinden koştuğu Lothar denilen adamla son anda evlenmişti. Lothar karısıyla birlikte Afganistan'daki konsolosluk görevine başladığı için de Ziesen ailesi, beklenen çeyiz, şehirdeki apartman, tuvaletlerle ilgili nahoş soruları cevaplamaktan kurtulabilmişlerdi. Nadler, zaten kendisini ilgilendirmeyen bu tür sorunlardan habersiz olsa da, onu ilgilendiren esas mesele çok daha

karmaşıktı. Ne kadar endişelenirse endişelensin, bir amaca birlikte inandıklarından olmasa da bir tür bağlılık sözü yüzünden kendini sorumlu hissediyordu; eskiden örnek aldığı bu insanla bağlarını öyle kolayca koparamazdı. Gerçi gelecek cumhurbaşkanı seçimlerinde Hindenburg'un bir daha seçilmemesi gerektiğini anlıyordu. Hindenburg, şu Brüning'e neden bağlanmıştı, o adam Hohenzollernler gibi bir Protestan değil miydi ki? Nadler, Brüning'den, doğuya yaptığı yardımlar yüzünden hoşlanmıyordu, sanki buralarda hiç fakir köylü yoktu. İyiden iyiye yaşlanan Hindenburg'un ağzına bir parmak bal çalmasını biliyordu ama. Ziesen'in göldeki otelde Vatansever Köylülerin başkanları önünde yaptığı konuşmayı dinledi.

Bunun üzerine Çelik Miğferlilerin adamı Duesterburg'u seçsinler diye meyhanede adamlarını ikna etmek üzere bütün gerekçeleri ezberledi. Her köşe bucağa resmini asıyorlardı. Yakışıklı bir adamdı. Hindenburg'a hâlâ kimin bağlı olduğunu akşam örgü şişinden oy sayıcısıyla anlayacaklardı. Yaşlılık resimlerde iz bırakmıyordu; Hindenburg, bunlarda Nadler'in de hâlâ ona bağlı olduğu beş yıl öncesinden hiç farklı değildi, o günkü kadar zinde görünüyordu. Bu yaşlı adamın yönetiminde hayat gün geçtikçe kötüleşmişti. Yol işçileri Komünist Partisinin başkanı Thälmann'ın resimlerini asmışlardı, koskoca köyde başka hiç kimsede bunu yapacak cesaret yoktu çünkü. Bu Thälmann, Rusya'daki gibi tarlaların arasındaki sınırları ortadan kaldırmak istiyordu; Wilhelm Nadler'in korkusu da buydu: sınırlarını kaldırmak zorunda olması. Hitler'in adamlarının seçim afişine kimse dokunmadı. Afişte Hitler de yoktu zaten, sadece bir erkekle bir kadın, bir çift karı koca, ikisi de sefalet içinde, ikisi de güçlerinin sonunda. Ama kadınla erkeğin namuslu oldukları anlaşılıyordu. Kadının gür, sarı saçları vardı; Liese'den güzeldi, ama çaresiz ve hüzünlü görünüyordu, oysa Liese dövülse de her zaman neşeliydi. Adam da çaresiz ve hüzünlü görünüyordu. İşsizdi, ama üzerinde bir asker havası vardı; acınası durumdaydı. Afişin altında da insanın böyle bir durumda kimi seçeceği yazıyordu: Nasyonal Sosyalistler.

Nadler, bu Goebbels'ten o kadar çok hoşlanmıştı ki, hemen hizmetine girmeyi çok isterdi. Baron von Ziesen'in, o akşamdan sonra kendiliğinden Nazilere katılarak bu kararsızlığına bir son vereceğini ummuştu. Ama şimdilik doğası gereği olduğu yerde kalmıştı. Bu yüzden de Nadler onun emriyle Çelik Miğferlilerin afişlerini asıyordu. Seçimden önce büyük bir sürprizle karşılaştı. Kendi çiftliğinde, kendi samanlığının kapısına komünistlerin bir afişi asılmıştı: "Hindenburg'u seçen, Hitler'i seçer."

Yan kapının nasıl açıldığını kim biliyordu ki? Ne çiftlikten, ne köyden biri bunu yapmış olamazdı. Bu üçkâğıdı görsünler diye karısıyla birkaç komşuyu çağırdı. Afişte yazanlardan bir şey anlamadı. Yazılanlar doğru olsa Nadler'in komşusu çiftçi Müller, Harms'ın yönetiminde köyde SA takım başı olan en büyük oğluyla kavga etmezdi; oğul Hitlerci, baba da Hindenburgcuydu çünkü. İkisi arasında fark yoksa neden kavga ediyorlardı ki?

Köydeki bu kargaşa Ziesen'in de aklını karıştırmıştı. Nadler ikinci bir seçim turu yapmak gerektiğinde sevindi. Artık özellikle Ziesen'in emriyle afiş asmak zorunda değillerdi. Artık bütün birlikler Hitler üzerinde anlaşmıştı. Ziesen rahatlamıştı, Nadler de; bu ikinci tur sayesinde bağlandığı liderin yerine başkasını koymaktan veya onu huzursuzca takip etmekten kurtulmuştu. Hitler buna rağmen yine seçilmeyince, hep birlikte hissettikleri bu hayal kırıklığıyla kendini yeniden Ziesen'e bağlı hissetti.

Dokuzuncu Bölüm

I

Ziesen, kısa bir süre sonra arabasıyla göl boyunca giderken, papazın evine uğramaya karar verdi. Papazsa, tam Christian'la pazarlık yaptığı sırada pencereden bakıyordu. Gelen konuğunu görünce, "Çabuk, Christian, ayakkabımın bağlarını çöz," diye bağırdı. Christian papazın çıkardığı ayakkabıları, tabanlarını yapmak için çantasına tıktı. Yazı masasının arkasından Dürer'in Luther'i her zamanki gibi papazın yamalı çoraplarına sertçe bakıyordu. "Derhal, papaz efendi," diye cevap verdi Christian, papazın evine geldiğinde takındığı alçak gönüllü sesiyle.

Ziesen'le koridorda karşılaştı. Christian gözlerini yere indirerek "İyi akşamlar" dedi, ama o arada da dünyayı umursuyor olsaydı mutlaka iğrendiği insanlara ısırır gibi attığı sert bakışlarından birini Ziesen'e yollamayı da ihmal etmedi.

Ziesen, hafifçe bunalmış gibiydi. Çalışma odasında, "Sizin şu kunduracı tuhaf biri," dedi. – "Zavallı adamın teki. Hayatını topallayarak geçiriyor; yıllar boyunca da ağabeyine usanmadan yardım etti. Biraz destek olabilirseniz, fena olmaz; işler her yerde kötü. Bizim bu taraftaki icra yoluyla satışlar hayatı zorlaştırıyor. Wilhelm Nadler'e de sıra gelecek. Üstüne üstlük Christian'ın aylığı da azaltılmış!

"Ben de bir sürü para kaybettim. Kısa zamanda düzelecek gibi de görünmüyor." Ziesen, bankasının iflasından, sonra da ihtilaflardan söz etmeye başladı. Papazın arkasında Luther, duvardan

aşağı bakarken, var olmanın zorluklarını dinledi, bilmediği bir şey değildi. "Brüning'in işinin bitmesi yine de hoşuma gitti. İhtiyar için o kadar çabaladı, ama boşunaydı. Demek Hindenburg'ta cesaret varmış ki bu yalakaya –sayın papaz efendi özür dilerim, ağzımdan kaçtı bu laf– karşı minnet borçlu olmadığını düşündü. Keşke yerine Hitler getirilseydi! Gerçi o da Katolik, Avusturya'da herkes öyleymiş, ama papaya bağlı değilmiş." Papaz, kilise meclisinin Hıristiyan devletinin teminatının sadece Hitler olduğunu düşündüğünü anlattı. Bir süre daha günün olayları ve evin sahibesinin yasağına rağmen taze taze açtıkları kiraz rakısıyla meşgul oldular.

Araba yanından geçerken Christian Nadler hâlâ yoldaydı.

Zavallı adam, diye düşündü Baron. Sakat ayağı yolunu üç kat zorlaştırıyor; tahta bacağı olsa, daha hızlı ilerlerdi. Ama ne yapsın, insanoğlu bacağından öyle kolay kolay vazgeçemiyordu.

Christian, kulübesine varır varmaz, demirdöküm sobasını yaktı. Hava hâlâ epey soğuktu. Henüz sundurmaya oturmak istemiyordu. Vücudunun bir yarısı donarken diğer yarısı yanmasına rağmen tabureyi kapı aralığına itti. Büyük bir memnuniyetle göle, sonsuza kadar uzanan dümdüz topraklara baktı, sanki dünyanın sonsuzluğu hareketsizliğini telafi ediyordu. İlkbaharın ışığı havayı kristalleştirip berraklaştırıyordu, dünyanın üzerinden bir tül çekilip alınmışçasına. Dalgaların suda bıraktığı izler, uzaktaki bir köyün kilise kulesi, sabanın karşı kıyıda açtığı izler çok berrak görünüyordu. Beyaz pamuktan bulutlar güneşi örterken zayıf, dikiş yaptığı eklemli ellerinin üzerine, huzura kavuştuğu için artık ne kurnaz ne riyakâr, ama sakin ve ciddi olan uzun yüzüne vuruyordu. Tek tek insanları umursamıyordu Christian; kimseyle ilgilenmiyordu. Ama gözlerinin önündeki, dışarıdaki sonsuz dünyayı, işte onu umursuyordu. Bu dünyanın tek tek bölümlerinde, meyhanede, köyde, kardeşinin çiftliğinde yalnızlık çekiyordu. Ama bir bütün olarak dünyada kendini evinde gibi hissediyordu.

Suyun üzerinden gelen bir motor sesi duydu; bugün her şey çok daha berrak görülüyor, duyuluyordu. Birkaç adam sıkış tıkış işe gi-

diyordu tekneyle; biri ona el salladı. Tekne, komşu köyün bu taraftaki kıyısında durdu. Adamlardan birinin tarla yolundan kulübesine gelmesi epey sürdü. Üstünde mont, dişlerinin arasında bir saman çiğneyen uzun boylu bir delikanlıydı bu. Mavi atkısı, dudaklarını sivriltmiş halde yaklaşan bir çizgi olarak Christian'ı güldürmüştü. Şimdi önünde duran ve tepeden ona bakan bu oğlanı umursamadı. "Beni tanımadınız mı, Christian? Paul Strobel'im; birkaç yıl önce ağabeyinizde gündelikçi olarak çalışmıştım. Bazen gizli gizli bana bir şeyler verirdiniz." – "Ne çok büyümüşsün öyle. Yine bir şeyler yemek ister misin?" Christian, sandığına doğru topallayarak gitti ve birkaç dilim ekmek kesti, üstüne jambon koydu. Oğlan sandığa oturdu, eskiden yaptığı gibi. Sonra da gevezeliğe başladı, yine eskiden yaptığı gibi. "Wilhem, senin şu muhteşem ağabeyin, ahırının kapısına Thälmann'ı kimin astığını anladı mı? Son yıllarda işleriniz pek bozulmuş anlaşılan. Yeni bir ambar yaptırsanız iyi olur." – "Neden biz? Artık çiftlikle uğraşmıyorum." – "Komşu köye gidiyorum, çiftçi Hänisch'in malları cebren satılıyor. Geçen hafta bunu engelledik. Satış ertelendi. Dillerinden düşmeyen şu programlarında yazdıklarına uymaya zorlamak istiyoruz Nazileri, yok çiftçilermiş, yok Alman sosyalizmiymiş, hepsi palavra. Değil mi ki Hänisch sapına kadar bir Alman çiftçisi." "Tabii, tabii," dedi Christian, "Wilhelm de öyle. Ben de bir Alman kunduracısıyım. Tabanlarını tamir edeceğim şu ayakkabılar da bir Alman papazın çizmeleri." – Oğlan pek keyifliydi, dili çözülmüştü. "Bir üfledik, sizin şu köylerdeki odunlara, hatta Nazilere bile hayat verdik." Christian'a meydan okurcasına baktı. Habire aile, köy ve devlet diye diye Christian'ı kışkırtıyordu; çocukken de pek kavgacıydı. Daima tartışacak bir arkadaş ararDı. Ama Christian, kışkırtmalara kulak asmadı. Oğlan, onu sessiz dükkânında rahatsız ediyordu. Birkaç kere "öyle mi", "gerçekten mi" diye kısa cevaplar verdi, sonunda Paul kavga etmeye çalışmaktan vazgeçti. Nihayet tarlalara doğru uzaklaşırken, atkısı da ilkbaharın aydınlığında mavi bir bayrak misali dalgalanırken, artık Christian için rahatsızlık veren biri değildi, sadece hoşuna giden, aşağı yukarı sallanan bir çizgiye dönüşmüştü yine.

Birkaç gün sonra Christian ilk kez sundurmada oturuyordu. Hava sıcaktı, tam o sırada rüzgârın güneşi bir bulutla örtmesi, sonra da topraklara yağmur dökülmesi sayılmazsa. Christian, yanlamasına oturduğunda tarlada çalışan noktacıkları, yani ağabeyi, yengesi ve çocukları gözünden kaçırmazdı. Ortanca oğlanın saçı, saman sarısıydı; sonradan koyulaşmamıştı, buna da babası ara sıra öfkeleniyordu. Uzaktan da olsa onu bu şekilde görebiliyorum ya, diye düşündü Christian. Geçen ay, aylığının azaltıldığı bahanesiyle ağabeyine vergiyi ödemesi için yardım etmeyi reddetmişti. Ağabeyi o kadar çok borçlanmıştı ki iflasına ramak kalmıştı.

Güneş gözüne batıyordu; tabureyi çevirdi; çivi çakmaya devam etti. Şu Paul Strobel, hiç bilmediği bir köydeki hiç bilmediği bir çiftliği cebren satılmaya karşı korumak için nasıl da uğraşıyordu! Bütün bu insanlar nasıl da habire bir şeyler için uğraşıyorlardı! Oysa en mutluluk verici ve en güzel şeyler hiç uğraşılmadan insanın başına geliyordu. Rüzgâr hiç çabalamadan gölün üzerindeki bulutları parçalardı; güneş, yazmış gibi yakardı; buharlı gemi düdüğünü çalardı. En önemlisi de yavaş yavaş, sakin sakin, hiç uğraşmaya gerek kalmadan Wilhelm'in borçları yığılıyordu.

Arkasındaki adımları duymamıştı; ama irkilemeyecek kadar da tembeldi. Birisi "Christian" diye seslendiğinde sadece kaşlarını çattı. Arkasını dönmediği için Liese onun tarafına gelmek zorunda kaldı. Christian başını kaldırdı. Liese'nin çillerini gördüğünde iliklerine kadar titredi; habire rahatsız edildiği için kızmaya başlamıştı. "Ne istiyorsun?" diye sordu. Ağabeyi ikisini de tarladan görebiliyordu. Liese'nin nereye gittiğini görmüş olmalıydı. Liese, "İçeri girsek de otursam, olmaz mı?" diye sordu. Christian, "Hayır," dedi kesip atarak. Bunun üzerine Liese tahtalara oturdu. Nasıl da öfkeleniyordu şu kadının yanında getirdiği belalara. Liese de fazla uzatmadan baklayı hemen ağzından çıkardı. Geçen sefer ağabeyine borç vermeyi reddetmişti, ama bu sabah bankadan son uyarı gelmişti. Liese ne yapacağını bilemiyordu. Destek olmazsa sonları Hänisch'inki gibi olacaktı. "Unuttun mu, aylığımı azalttılar." – "Hadi oradan!" dedi Liese, "Yeterince paran var. Yıllardır bir

kuruşuna dokunmadın. Para da kazanıyorsun. Sana para ödemek istemeyen çiftçiler de domuz yağı getiriyorlar. Üstüne bir de aylığın var, azmış, çokmuş, ne fark eder. Ya yastık altında ya da bankadadır. Bu hafta ödemek zorundayız. Ödersek şimdilik en kötüsünü arkada bırakmış oluruz. Üç taksitte ödemeye söz vermelisin; o zaman şimdilik kurtulmuş oluruz." – Christian sustu. Sonra da, "Demek Wilhelm seni bu yüzden bizzat gönderdi; beni ikna edeceğini umuyor herhalde." – "Anlamıyor musun, çiftlik elden giderse, geriye Wilhelm'den bir şey kalmaz; bunu hiç düşündün mü?" Christian sustu. Ama susması kadını durdurmadı, tam tersine aklında ne var ne yoksa söylemeye başladı. Elinde bir ot sapıyla oynarken, sakin sakin, "Eminim sen de her şeyi düşünmüşsündür," dedi. "Ben de başka bir şey düşündüm; sen de düşündün mü bilmiyorum. Bir şey elindeyse, elindedir, elinde değilse, bir daha eline geçmez. Bunu da düşündün mü hiç? Sadece açık arttırmayla satılması gerekmez, birine miras da bırakılabilir. Wilhelm'in elinden alabilirsin, vicdan azabı da çekmezsin; ama istesen de istemesen de sadece onun değil, çocukların da elinden alırsın. Onlar da gider, ellerinde bir şey kalmaz, dilenirler." – Christian, papazın acele pençelemesini istediği ayakkabıya çekiciyle vurup duruyordu. Liese'nin bu kadar uzun konuşabileceğini bilmezdi. "Sana daha önce de kaç kere söyledim: Param yok." – "Var, biliyorum," dedi Liese. "Her ay kenara bir şeyler koydun. Yaklaşık bin iki yüz markın var." Miktarı öyle doğru bilmişti ki, Christian, istemeden acaba ağzımdan ne kadar biriktirdiğimi kaçırdım mı, diye düşündü. Biraz önce lafı nereye vardıracağını da anlamıştı hemen. Her zaman, şu lanet aile bataklığa battığında, şu ufaklığı, şu çok bağlı olduğu küçük, karışık ve beyaz saçlıyı yanına çağırmayı, sonra da nakit parasını verip, al ufaklık, bütün bunlar sadece senin demeyi hayal edip durmuştu. Hadi artık kendi ayaklarının üstünde dur, demeyi. – Ama bir çiftlik daha iyi olurdu elbette; ufaklık bütün bu parayla bir şeyler yapabilirdi gerçi, ama çok da özel bir şeye başlayamazdı. Ama kardeşi toprağı nasılsa çocuklara bırakacaktı. En iyi yerleri büyüğe verirdi, sonra ufaklık için pek düzgün bir şey kalmazdı. Wilhelm'in boğazına kadar bat-

tığı borçların karşılığının tastamam ufaklığa kalması için bir şeyler bulunmalıydı. Şehirde buna benzer ve başka birçok sorunla ilgilenen avukatların olduğunu duymuştu. Liese, Christian'ın düşüncelere daldığını anlayıp bekledi. Ama bu akıl yürütmeler ona fazla uzun geldi. Ne olacağını daha fazla bekleyemezdi. Onu düşünmeye itmişti ya, bu kadarı yeterdi. Ayağa kalktı, sonra da "Söylediklerimi bir daha düşün," dedi.

Kocasının yanına gitti. "Bir şey demedi, ama merak etme yola gelir." Wilhelm de böyle düşünmüştü. Kurnaz herifi yola getirecek biri varsa, gözüne kestirdiği Liese'den başkası olamazdı bu.

Her şeyden bıkmıştı artık; yalvarıp dilenmekten, kösteklenip borç almaktan, terleyip konuşmaktan. Ama şimdi her şey farklıydı. Bir süre daha karanlıkta sürünmek zorundaydı; ama sonra ışık yanacaktı. Bu dünyanın yok olup yerine yenisinin geleceğinden kuşku duymuyordu. Hayal edebildiği kadarıyla, benzerini daha önce hiç görmediği bu yeni dünya, kendisine, ya da daha doğrusu üstündeki herkese -ki bu durumda o da payını alacaktı- sınırsız bir güç ve görkem sunuyordu. Verimsiz emekler bu güçlü dünyada rüzgârın üfürdüğü tozlar gibi yok olacaktı. Ama korkuyordu: Liese yanıldıysa, kardeşi ona bir daha borç vermezse, kendisinin ve ailesinin sonu ne olurdu?

II

İşsizlerin karıları savaş zamanının yemek tariflerini sakladıkları yerlerden çıkarmışlardı. Mutfak mutfak dolaşıp, elma kabukları, karnabahar yaprakları, ekmek kırıntıları, hatta kahve telvesiyle başka ne yapılır diye öğrenmeye çalışıyorlardı. Patateslerin kaynatıldığı suyun, kurutulmuş bezelye kabuklarının pişirildiği çorbaya eklenmesini öğrendiler birbirlerinden. Berlin'in en tuhaf yemeklerle hayatta kalmaya uğraşan işgal edilmiş bir şehir olduğuna inanmamak işten bile değildi. Marie, pazar günü at etinden yaptığı kızartmayı sofraya koyup da çocuklarının "deh deh" diye bağırmalarına üzüldü.

Ama bir gün Helene odaya hışımla girip "İş buldum" diye haykırdı. Ailesi, eve dönerken hayal ettiği gibi şaşkınlıkla ona baktı. Hayatında daha önce hiç sevinçle, hatta hayranlıkla karşılanmamıştı. Birden herkes ona sanki hiç duyulmamış bir şey icat etmiş gibi baktı. Babası ona sandalyesini tuttu, annesi de tabağını önüne koydu. Anlatmaya başladı: Gizlice lüks bir örgü atölyesinde deneme işi yapmıştı; birlikte iş bulma kurumuna gittikleri bir kız ona örgü hakkında birkaç şey öğretmişti, ipliklerin birleştirilmesinde kullanılan özel bir iğneyi kullanmayı da. Şehrin batısındaki bu ünlü ve pahalı mağazada yirmi otuz kadar kadın deneme için seçilmişti; annesi Helene'nin ne kadar becerikli olduğunu biliyordu. Artık yarın saat sekizde işe başlayacaktı. Başlangıç için haftada on sekiz mark alacaktı. Babası, "Bak sen şu işe!" dedi. Annesi de, "Doğru, pek becerikliydin," dedi. Kıza çabucak bir tabak daha çorba verdiler. Helene, kendisine hep kötü davrandığı için kaderin pişman olduğunu hissetti. Nihayet, çirkinliğine, bir köşede sessizce oturmaya zorlayan espri ve şakadan yoksunluğuna sessizce dayanmasının karşılığını almıştı. Artık ailede, hatta koca apartmanda yüksek ücretli bir iş bulan tek kişiydi, üstelik bu iş hiç de sıradan değildi, gizli değerini ortaya çıkaran olağan dışı bir işti.

Ertesi sabah metro istasyonuna koşup batıya doğru yol aldığında yararlı olmanın duygusu ve gururu arttı. Dolu kompartımanda, bütün bu insanların işe gitmesi ne de tuhaf; oysa ailemde benden başka kimse çalışmıyor, hatta apartmanda çalışanların da sayıları çok az, diye düşündü.

Akşam üzeri geç vakit eve döndüğünde, onun için yemek hazırlanmıştı, sanki evin annesiymiş gibi. Sorular yağmur gibi yağıyordu. Bir aylık deneme süresi vardı, ama bu denemeyi geçeceğinden kuşkusu yoktu. Beklediklerinden de hızlıydı. Ustalığını hemen göstermişti; Kurfürstendamm'da oturan bir hanımefendi ağlaya ağlaya gelmişti arabasıyla, terzide diktirdiği elbisesinin eteğini sigarayla yakmıştı, şimdi de etek delinmişti, mağazanın sahibesine de hemen tamir ederlerse üç katı para teklif etmişti. Helene, mağaza sahibesinin teşvikiyle elbiseyi onarırken endişey-

le beklemişti; kadının kombinezonu da herhalde balo elbisesi kadar pahalı olmalıydı. Helene, bu hanımefendinin işsizlerin aldığı para kadarını bu yama işine ödemesine hiç şaşırmamıştı. Tıpkı, teleskopunda bir yıldızı yakaladığında dünyaya şaşırmayan bir astronom gibi. – O bir ay sona erdiğinde herkes bir daha endişeyle, heyecanla bekledi. Helene, tek kelime etmeden çeyrek kilo kahveyi babasının önüne koydu; işini garantiye aldığının kanıtını. Hans, yatağının altında bir tablet çikolata buldu; kız kardeşi mutfaktaki muşamba kaplı divanda uyurdu; oğlan yanına girdi, divanın kenarına oturup çikolatasını çiğnedi. Helene, gülümsemeden ama sevdiği birini yemek yerken izlediği bakışla ona baktı. Büyük kardeşine hediye almamıştı. Helene ile Hans, onları neyin birbirlerine bağladığını biliyorlardı. Oğlan, sussa da, bu hediyenin nedenini biliyordu. Kemikli, solgun yüzlü, kara, kocaman burun delikleriyle Helene, eskiden oğlanların arasında "kuru kafa" diye çağrılırdı. Her yere onu kızdırmak için bir kuru kafa çizmişlerdi. Bir gün de birkaç oğlan onu avluda yakalamış, kafasını tutup yüzünü tebeşir ve kömürle korkunç bir biçimde boyamışlardı. Tam o sırada ufaklık okuldan dönerken avluya girmiş; bu uzun boylu oğlanların boğazına atlayamayacak kadar kısa olduğu için tam doğru yerlerine tekme atmıştı. Ondan sonra da kızı çabucak rahat bırakmışlardı.

Pazarları Hans'ı "Alaçam"ın arazisine götüren Berger, son haftalarda mutfağa daha sık gelmeye başlamıştı. Marie, her zaman kahve bulunduruyordu, epey garip ve ince bir kahve. Büyük oğlan Franz, şüpheyle konuğa bakardı. Pek nadir karşılaşırlardı çünkü. Franz, kendi işlerinin peşine düşmeyi tercih ediyordu. Arkadaşlarına, "Babam, umutsuz vaka," derdi. Ama evde sesini çıkarmaz, düşüncelerini dışa vurmazdı. Marie, Franz'ın ne tür insanlarla dolaştığını tahmin ediyordu. "Sadece evdekinden daha fazla yemek olduğu için böyle bir yere nasıl gidersin," dedi. Bunun üzerine Franz, "Bazı şeyleri anlamıyorsun," dedi. "Öz annem olsaydı, o beni daha iyi anlardı. Hayatta olsaydı, oğlunun yemek yüzünden oraya gitmediğini bilirdi." – "Annen hayatta olsaydı," dedi Marie, "şimdi

sana birkaç tokat atmıştı. İyi bir kadınmış; bu rezillere katlanmazdı." Franz, Marie'ye nefretle soğuk soğuk baktı. Marie, üzülerek bu oğlanı ne zaman elinden kaçırdığını düşündü. Geschke'nin iki çocuğuna asla üvey annelik yapmak istememişti. Şimdiyse oğlan öfkelenerek dışarı çıkarken mutfağın kapısını arkasından çarpmıştı. Birden Marie, kapının çarparken çıkardığı sesin bir daha susmayacağından korktu. Bu oğlan için, kendisininkinden ayırmaksızın dikiş ve yemek yapmıştı; ama asla insanı geceleri uyanık bırakan türde de endişelere kapılmamıştı. Geschke de, öz baba yani, anlam veremediği, hatta utandığı şu sürekli işsizlik yüzünden o kadar yorgundu ki, oğlanın peşini bırakmıştı. İşte anneyle babanın yüreklerindeki bu boşluktan oğlan kayıp gitmişti.

Ama küçük oğlanı, asla elinden kaçırmamalıydı Marie. Geschke, büyüğünden ayırt etmeksizin onu da azarlardı, çünkü o da boğucu evden çıkıp dışarılarda bir yerlerde sürterdi. Marie, yeterince bilet parası olması için son kuruşunu gizlice ona verirdi. Her zaman mutlu dönerdi ve onu mutlu eden şey de herhalde bu mutluluğa değiyordu. Marie, anlattıklarını pek fazla anlamazdı: Bazen yıldızlardan, bazen ateşten, bazen de Sovyetler Birliği'nden, hatta Emmi adlı bir kızdan söz ederdi. "Oğlan, nereye ait olduğunu biliyor," diyordu patlak göz Oskar. Marie, ait olduğu yerin ne olduğunu tam anlamıyordu; acaba kendisi, Geschke, kızları, hatta komşular, hatta Emilie Hala da oraya ait miydi? Patlak göz, bir keresinde bir gazete getirdi, küçük oğlana bir resim gösterdi. "Bak, kimler bizdenmiş, gördün mü? İşte bunların hepsi biziz," dedi. Resme bakan Marie'ye de, "Bu işçi sınıfı, Bayan Geschke" dedi. "Şu da Çinlilerin bir temsilcisi, bizden biri, zencilerden ve Ruslardan da birileri." Franz odaya girdiğinde bir an duraksayıp, "Bundan oğlana ne?" dedi. "Almanya'da yaşıyoruz." Bunun üzerine ikisi kavgaya tutuştu. Çünkü Oskar'ın, Franz'a işçi sınıfı düşmanı demesi üzerine Franz da, saçmalık bu dedikten sonra, sınıf diye bir şey yok, sadece ırk var ve sen, patlak göz, kanın bozuk, çünkü ırk nedir hissedemiyorsun, diye sözünü sürdürdü. Patlak göz Oskar da, zenci bir işçinin, Alman bir işçiye, anadili Almanca olan Bay

Siemens'ten daha yakın olduğu cevabını verdi. Babası orada çalıştığı için, bunun böyle olduğunu biliyordu. Marie, ikisini de kaşlarını çatarak dinledi. Kendisi kadar yoksul olan bir zenci, ona Almanca konuşan büyük bir beyefendiden daha mı yakındı? Evet ve hayır; hayır ve evet. Bilmediği karmaşık düşünceler üzerinde düşünmek o kadar yoruyordu ki mutfak ona bir taş ocağıymış gibi geldi.

Kavga, kızın eve gelmesiyle sona erdi. Oskar'ın ağabeyi Heiner, kısa bir süre önce Helene'yle ilgilenmeye başlamıştı. Akşamları örgü atölyesinden alıyordu onu. Ama her zaman Helene'den sonra merdivenleri çıkardı; suskun ve yavaştı. Kız da hiç konuşkan değildi. Heiner onlarla birlikte yediğinde Helene, sofrada beklenmedik biçimde gülünce bütün aile şaşırıyordu. Daha önce hiç sevgilisi olmamıştı; Helene Heiner'in birden kendisinden hoşlanmasını, ailede işe kavuşan tek kişi olmasını sağlayan kadere atfetti. Marie seviniyordu: Bir kızın aşka ihtiyacı vardı; Geschke de bu yabancı oğlana karşı daha iyi davranıyordu. Oysa hep küçüğü kışkırtmakla suçlamıştı onu. Gelmesine kızardı.

Marie, ayrıca Heiner'in büyük kızı bazen pazarları dışarı çıkarmasına da seviniyordu, böylece birlikte gezerlerken kız küçük oğlana göz kulak olabilirdi. Ama Helene bunu Marie'nin umduğundan daha az yapıyordu. Gençlik yurduna gelir gelmez Heiner'le Helene ayrı otururdu. Helene, işe yaramazlığıyla birlikte çirkinliğinden de sıyrıldığına inanıyordu; sanki küçülmeye başlayan kocaman burun deliklerinden artık utanmıyordu. Gölde yüzmeyi öğrendi, bunu eskiden hayal bile edemezdi. Üzerinde hep yamalı, rengi atmış elbiseler bulunan genç vücudunu gururla geriyordu. Evde, giysiler içindeyken sadece çirkin yüzü vardı; ama burada, göğüsleri büyümüş vücudu dikleşmişti. Sakinleşti, neşelendi. Tatil kampına yaşlı bir adam geldi, çocuklar da kitaplarını taşımasına yardım ettiler. Herkesin ortasına bir taşın üzerine oturuyor, kitap okuyup açıklama yapıyordu. Bu sırada Helene'nin zor kelimeleri herkesten daha iyi aklında tutabildiği ve belirsiz düşünceleri izleyebildiği anlaşıldı. Yaşlı adam gözleri parlayarak şaşkınlıkla kıza baktı; sanki bu öğrenciyi, onun bu öğretmeni beklemesi gibi bek-

lemişti. O güne kadar iyi yama yapabildiğini biliyordu Helene, diğer kadınlardan daha iyi. Ama şimdi birden, hiç kimsenin onun kadar çabuk anlamadığı yabancı şeyleri açıklayabiliyordu.

Pantolonu yırtıldığında veya başka bir konuda yardıma ihtiyacı olduğunda Hans ablasına koşardı. Çocuklar da kısa sürede Helene'nin sorunlara iyi müdahale ettiğini anladılar. Büyük bir grup içindeki bireyler daha küçük gruplara da bölündüğünden, burada da ortak birliktelikler dışında kişilerin etrafında tek tük, küçük gruplar oluştu. Birkaç çocuk kitaplarını anlatan yaşlı öğretmenin, birkaçı da yıldızlar konusunda bilgi sahibi olan zayıf bir insanın etrafında toplanırdı; bu ikincisine özellikle babası eskici olan küçük kambur çocuk bağlıydı, hani Hans'ın böyle bir babası olsun istemediği. Ama akşamları başını yukarı kaldırıp yumuşak, miyop gözlerini gökyüzüne çeviren ve Belle-Alliance meydanında yıldızlar üzerine açıklama yapan bu küçük oğlanla iyi arkadaşlık ediyordu. Yaramaz, köpek burunlu ve maceralar yaşamış bir oğlanın etrafında da bir grup çocuk vardı. Helene'nin etrafında da her zaman birçok kadın, kız ve çocuk vardı, çünkü neredeyse her konuda verebileceği bir tavsiyesi mutlaka vardı: elbise boyama, yaşlı öğretmenin açıklamaları, mutfak işleri. Helene, tren istasyonuna gider gitmez mutlu oluyordu. Onun için yeni, umutla beklenen çağ, her hafta birkaç tren durağından sonra başlıyordu. O zaman çirkin, bilgisiz bir kız olduğu o kokuşmuş eski dünya onun için yok oluyordu. Bundan sonra başlayan dünyada, sadece sonuncular birinci olmakla kalmıyor, bilgisizler akıllı, çirkinler güzel oluyordu.

Ablası Helene ile Heiner bir çift olduğundan Hans, oğlan gibi görünen kısa saçlı küçük Emmi'ye daha çok bağlandı. Emmi Berlin'in öbür yakasında oturuyordu; asla Hans'ın yanına gelmezdi. Ama Hans kendisinin geldiğini görebilmek için Emmi'nin çoktandır karayolunda durduğunu biliyordu. Kadınlar nasıl beklerse, o da öyle bekliyordu.

Martin, oğlana yakında gitmek zorunda olacağını önceden açıklamıştı. Hans bu konudan fazla bahsetmediği için de Martin,

gidişinin çocuk için pek önem taşımadığına inanıyordu. Hans, kendi grubuna o kadar güçlü ve sağlam biçimde kök salmıştı ki, sadece yapacak bir işi olmadığında Alexandrinen caddesine gider ve Martin'i pek düşünmezdi.

Günün birinde Martin bavullarını tren istasyonuna taşımasını emrettiğinde de oğlan fazla şaşırmadı. Martin, gidişinin oğlanı pek etkilememesine neredeyse üzülmüştü. Onun hayatında bir iz bıraktığı için teselli buluyordu, her ne kadar oğlan ileride bu izi kimin bıraktığını unutacak olsa da. İstasyonun önünde, "Başına ne gelirse gelsin, hep güçlü olmalısın," dedi. Hans, "Ne zaman dönüyorsun, bugün mü yarın mı?" diye sordu. – "Sana dönmeyeceğimi çok önce anlatmıştım." Hans, dikkatlice izlemiş olduğu bir trenden başını çevirdi. Yetişkinlerin asla beceremeyeceği ve onların gözlerinde neler barındığını henüz anlamamış çocukların yapabileceği gibi, gözlerini Martin'in gözlerine dikti. Yüzü sivri ve kızgın görünüyordu. Ara sıra gözbebeklerinde uçuşan minik benekler, parlayıp dağılıyordu. Gözleri donuklaştı, dişleri göründü. Martin, oğlanın gözlerine fazla bakmaktan korkarak bakışını yere indirdi; "Haftalardır gideceğimi söylüyorum sana; daha dün bugün gideceğimi söyledim," dedi. Hans, "Hayır," diye cevap verdi. – "Ne diyorsun sen? Sana yakında gideceğimi defalarca söyledim." – "Bana bir daha dönmemek üzere, uzaklara, bensiz gideceğinizi hiç söylemediniz." – "Dinle beni, sensiz gideceğim belliydi, seni yanımda götüremem ki." – "Neden olmasın?" – Martin, oğlanın kızgın kızgın dinlediği nedenler söyledi. Martin ne kadar ayrıntılı açıklamaya çalıştıysa, açıklamaları o kadar anlamsızlaştı. Hans, büyüklerin yalan gözlerine bakmaktan bıkmışçasına nihayet bakışını indirdi. Kondüktör yolcuları trene binmeye çağırıyordu. "Yaramazlık yapma, tamam mı?" Hans, "Tamam," dedi. Trenin yola çıkmasını bile beklemedi. Islık çalarak istasyondan çıktı. Arkaya bakmak, hatta el sallamak saçma geldi. Yürek dediğin normalde şarkılarda veya komşuların gevezeliklerinde anlatılır. Ama şimdi parmağıyla dokunabilirdi ona, adam canını acıtmıştı. Eskiden Hans'a iyi davranmıştı. Hans, yüreğini ona bağlamıştı. Son zamanlarda başta

olduğu gibi sık gitmemişti yanına. Ona artık eskisi kadar ihtiyacı olmamıştı. Ayrıca kamp ateşi etrafında çocuklarla olmak, odada tek başına bu suskun adamla oturmaktan daha keyifliydi. Ama bütün iyi şeyler bu adam sayesinde yaşanmıştı. Yeni arkadaşlar, şarkılar, sinema, hatta yıldızlar. Gerçi bunlar kalacaktı. Ama adam gitmişti. Her şeye rağmen vefasızdı. Hans'ı çok sevmemişti, yoksa onu yalnız bırakmazdı. Oysa o, adamı sevmişti, daha önce ve bundan sonra başka kimseyi sevmeyeceği gibi. Annesinin varlığı kar veya güneş gibi olağandı.

Hans, hava kararıncaya kadar şehirde dolaştı. Koca şehir boşalmış göründü gözüne; dolu caddeler, kışkırtıcı sinemalar, hepsi ıssız, yalnız. Bundan sonra ne yapacaktı?

III

Lieven, bir akşam bir tanıdığa rastladı, adam tam da bir taksi çevirmişti ama Lieven'i görür görmez ayağını taksiden geri çekti.

Wenzlow, geç kalmak zorunda olmadan cebinde bir taksi çevirecek kadar paraya sahip olmaya henüz alışmamıştı. Saate her bakışında hâlâ ürkerdi. Ama sonra, Berlin'deki bu kısa veda ziyaretinde çantasındaki seyahat avansıyla karşılaştırıldığında taksi parasının artık önemli olmadığı aklına geldi. Yine de zamanında uzaklaşamadı. Lieven'i görmeyeli o kadar çok olmuştu ki, zayıf sarışın adamı ilk gördüğünde tanıyamamıştı. Belki de iyice tıraşlanmış, çekici yüzdeki biraz fazla çıkık elmacık kemikleri ve ilk sözlerin yumuşak ve boğuk tınısı Wenzlow'a bir zamanlar tanıdığı bir Lieven'i hatırlatmıştı.

İkisi de aynı şeyleri hissetti, geçmiş günlerden bir arkadaşla karşılaşıldığında herkes ne hissederse öyle. Zaman nasıl da geçmişti, gençlik nasıl da geride kalmıştı. Ama olsun, bugün de gençti hâlâ. Ama o daha canlı, henüz yaşanmamış, aynı şekilde daha erken gençliğin önemi neydi acaba? Ve bu diğer, daha canlı, henüz yaşanmamış gençlikten gelip şimdi birden önünde duran bu insanla işi neydi? Değişmiş, tıpkı benim gibi. – Lieven'de değişen ne

vardı ki Wenzlow, onu hemen tanımamıştı? Başta üniforma yerine sivil bir kıyafet vardı üzerinde. Hatırladığı kadarıyla Lieven'i üniformasız düşünmek imkânsızdı, öyle ki ilk bakışta, apoletsiz bu adam Lieven olamazdı. Daha yakından bakınca şaşırtıcıydı ama Lieven'in çok az değiştiğini gördü, bunu yüksek sesle de söyledi. Yan bakan gri gözlerinin bakışı eskiden olduğu gibi sakin ve alaycıydı. Arsız ve güzel ağızdaki dişler biraz küçük, fazlasıyla parlaktı, tıpkı fare dişleri gibi. Lieven kolunun altında bir dosya taşıyordu; Wenzlow, birden Lieven'in bir yerlerde garip bir görevde olduğunu düşündü. "Nerede," diye cevap verdi Lieven bu soruya. "Heims bankasında çalışıyorum."

Birbirlerini yakındaki meyhaneye, karşılaşmalarını kutlamaya davet ettiler. Ama sonra tam içeri girerken ikisi de aynı anda, keşke davet etmeseydim diye düşündü. Aralarında ikisini de ilgilendiren tuhaf bir mesele yok muydu? Öylesine dokunmaktan bile kaçınmaları gerektiği hassas bir konu yok muydu? Sonra oturdukları anda ikisinin de aklına geldi bu hassas konunun ne olduğu: elbette, Wenzlow'un kız kardeşinin boşanması. Lieven, Klemm'in şoförüyle birlikte bir şekilde kaza geçirip öldüğünü uzun zaman önce duymuştu. Kazayı hiç mi hiç umursamamıştı. Normalde böyle bir dedikoduyla ilgilenmezdi de. Ayrıca eski aşklarını tazelememek de prensibiydi ve Lenore de Lieven'in hatıralarında önemli bir rol oynamadığına göre Wenzlow'un korktuğu soru sorulmadı. Zavallı kızcağız Amalie Hala yüzünden macera yaşama hevesini de kaybetti, diye düşündü. Bu herife kanmasına da şaşmamak gerek; yakışıklı ne de olsa.

"Demek hâlâ ordudasınız," dedi Lieven, "sizin şu derneğe ordu denilebilirse, tabii." Gözlerini indirmiş olsa da güzel, sakin yüzünde alaycılığın izi vardı. Sıradan gözlemlerde, hatta alaycılığını kışkırtmayanlara karşı bile bu aynı yüz ifadesini takınırdı. Wenzlow, Lieven varken her zaman nefretini veya hayranlığını açık açık ilan etmekten çekinmiş olduğunu hatırladı. Çıkacağı yolculuğu anlattı. Lieven, "Çin'e gideceğinizi aklım almıyor," diye cevap verdi. "Neden biraz sabredip sizin gibi insanların doğru konuma

gelmesini beklemiyorsunuz?" Wenzlow, Lieven'in uzun ellerinden, iki bardağı da dolduruşundan bile anlaşılmaz nedenlerle hiç hoşlanmadı, hatta şaşırtıcı biçimde gür ve uzun kirpiklerinden de. En iyisi mi, Lenore'ye onunla karşılaştığımı anlatmayayım, diye düşündü. – İnsanlar dans pistinde dans etmeye başlamışlardı. İlk çiftler masaların arasından geçer geçmez, dirseklerle dizler dans için kıvrılmaya başlamıştı. Sigara dumanı, bardakların parladığı masaların üzerine çökmüştü, dişler, küpeler görünüyordu. Sokak tarafında buğulanmış camlara yapışan burunlar, merakla ve şaşkınlıkla bakan birkaç çift göz görünüyordu. Wenzlow, "Oraya gitmemin nedeni bana ihtiyaç duyulduğu yerde olmak." Lieven, "Her birimize bir yerlerde ihtiyaç var, özellikle de burada. İnsanın, ihtiyaç duyulduğu bir yeri bulması için Almanya'dan ayrılmasına gerek yok," dedi. Yüzünde şimdi alaycılığın izi yoktu; Wenzlow'a dimdik bakıyordu. "En ufak bir çabaya bile ihtiyacımız var, herkese ihtiyacımız var, şunlara da" – Camların arkasındaki burunları işaret etti. "Çiftçilere tarlalarında ihtiyacımız var, sana ve bana ihtiyacımız var." Lieven istemeden, yurtdışında bir iş aradığında kuzeni Otto Lieven'in söylediği kelimelerin aynılarını kullandı. Wenzlow'u düşünmeye sevk etti, oysa kendisi uzun zamandır yeni parti arkadaşlarının umdukları zaferin şu sıradan ve ıssız hayatı değiştirip değiştiremeyeceğini soruyordu kendi kendine. Wenzlow'sa sesinin tonundan hangi zaferi, hangi partiyi, hangi geleceği ima ettiğini anlamıştı bile. Demek o da onlardan biri, diye düşündü. Şu anda çok uzaklara gidebilmesine ve kapıldığı bütün kuşkuları arkasında bırakabilmesine rağmen, onu önceden belirlenmiş yolda tutan bütün o bağlardan kurtulmayı özlüyordu. Konuşurken Hitler'in adını anmasalar da Wenzlow, bu düşüncenin yaydığı çekici güçle bir uyuşuyor, bir heyecanlanıyordu. Hayatında eksik olan pervasızlık ve riskin çekiciliğine kapılmıştı. Birlikteliklerini bozmamak için Lieven çabucak elini Wenzlow'unkine koydu. "Ama ne olursa olsun, dışarıda bizim için oluşturacağınız destekler yararlı olacak." – "Artık ailemin yanına gitsem iyi olur," dedi Wenzlow; kız kardeşi Lenore'den söz edilmesini önlemek için

de çabucak, "Karım yola çıkmadan önce bir dakikayı bile ziyan etmek istemiyor; sonuçta çocuklarla birlikte burada kalacak şimdilik," diye ekledi. "Akşamı ailemle geçirmeye söz verdim." – "Galiba bir akşam ziyaret etmiştik onları," diye aklına geldi Lieven'in, "hatta sizde geceyi geçirmiştim; bir gece de yatağıma gelmiştiniz; pek endişeliydiniz bir konuda, neydi acaba? – Ha, Grunewald'da bir şeyi kazarak çıkarmışlardı, gazetede yazmıştı. Birkaç gün önce de bir oğlanı öldürmüştünüz, aynı yerde, o yüzden." – "Siz ve Klemm," dedi Wenzlow çabucak, "biri daha vardı, delikanlıyı arabadan indirip ormana götürmüştü – şimdi hatırladım, ondan önce de arabayı değiştirmek zorunda kalmıştık." Bu olayı unuttuğu halde Lieven'i görür görmez hissettiği huzursuzluk geri döndü; insanın karşısında asla zayıf yönünü göstermemesi gerektiği esprili ve çekici Lieven'in nasıl oluyorsa her zaman kendisinden üstün olduğuna dair belli belirsiz bir duygu. Lieven, sözünü sürdürdü: "Ne yazık ki yaşlandık; bu tür endişeler sinirlerinizi artık harap etmez. Yaşlı hanımefendi hâlâ hayatta mı?" – "Amalie Hala mı? Ne demek! Hayatta mı sorusu bana garip görünüyor. Amalie Halanın ölebileceği kimin aklına gelir ki?"

Lieven, masada oturmaya devam etti. Kadınları izledi, kalın kürkleri içinde ince tenli kadınları. Her şeyi bir kenara atıp, Wenzlow gibi uzaklara gitmek istedi. Biraz önce kuşkulandığı her şeyi gerçekleştirmeyi istedi; Wenzlow'a bu tür hedefler ve seyahatler sunan kaderden nefret etti. Bu adam sıradan, dürüst biriydi, güvenlik içinde yaşaması gerekiyordu, üstlerinin, karısının, hatta korkunç kemikli, görünüşe göre de dayanıklı canlı Amalie Halanın da onayına ihtiyacı vardı. Uzak Doğuda da herhalde, tıpkı memleketinde olduğu gibi en tehlikeli ve güç işlerde zevk ve gerilim yerine övgü ve terfiden başka bir şey almayacaktı.

Oysa kendisi, küçük insanların umutsuzca kaçındıkları bıçak sırtında, yaşamla ölüm arasındaki o ince çizgi üzerinde yaşarsa ancak, hayatın bilincine varırdı. Gündelik hayatta neredeyse başı dönerdi, tıpkı kendini ipin üzerinde güvende ve düz toprakta güvensiz hisseden bir ip cambazı gibi olurdu. Bütün o müziği, nazik

garsonları ve melodiye uygun olarak bir ağır aksak, bir sallanarak, ama herhalde aslında can sıkıntısıyla dans eden çiftleriyle, turuncu halılarıyla şu anda oturduğu birahane tehlikesiz dümdüz dünyanın üzerindeydi. "Sabretmeyi öğrenmelisin," diye teselli etmişti yeni arkadaşı Weidel. "Beklemeliyiz, ta ki herkes eski marşlarına uygun adımlarla bize gelinceye kadar; ondan sonra başka marşlar çalacağız."

Şimdi Wenzlow oturma odasında sevdiklerinin arasında oturuyor, belki de yatağa yatmıştır bile, diye düşündü. İnsanın evden kopabilmesi için herhalde önce bir evi olması gerek; ailesinden ayrılabilmesi için de ailesi.

IV

Malzahn, bir sabah eski dostu Spranger'in çalışma odasında oturuyordu. Spranger'in ağzının kenarında sürekli oynaşan hile ve alay izleri yavaş yavaş âdeta donmuştu. Son yıllarda peş peşe gelen zorlu davalar itibarını ve servetini arttırmıştı. Kısacık bıyıklı, düzgün ince burunlu yüzü, bir manzaraya özgü belli bir ağaç gibi belli davaların havasına pek uygundu. İster siyasi cinayetler, ister Carl von Ossietzky aleyhindeki gibi tüm ünlü davalarda hep hazır bulunmuştu bu yüz. Bu davalarda da hiç değişmeyen seyirci kitlesi, kimi kutlamalarda belli generallerin, bakanların ve güzel kadınların görünmesinde olduğu gibi bu yüze de alışmıştı. Seyircinin gözünde bu hile ve alay ifadeleri, onu yavaş yavaş ölçülü gaddarlıkta biri gibi göstermeye başlamıştı.

Malzahn, "Ünlü bir adamsın. Bense değişmedim, hâlâ işi bitmiş bir binbaşıyım." – "O zaman en azından bana bir kıyak yap da," dedi Spranger gülerek, "müvekkillerimin normalde yüksek paralar verdiği bir tavsiyeme arada bir uy. Beni dinledikten sonra da kafanı artık yormana gerek kalmaz." – "Artık o kadar yormuyorum; ama Wenzlow'un tam da bu zamanda çok uzaklara gitmesi, kim bilir ne kadar süre, ciddi bir mesele." – "Oğlan tam da şimdi uzaklara gidiyor – ona hâlâ oğlan dememe izin vermelisin, her ne

kadar üç çocuk sahibi damadın olsa da; benim için burada habire vicdanını kurcalayan sorunlarla oturup duran o ciddi oğlan olmayı sürdürüyor. Kapp dönemini hatırla! Brandenburg Kapısına koşarak Kapp'ı üniformasıyla selamlamasın diye onu zorla burada tutmamız gerekti. Neden 'tam da şimdi' diyorsun? Tam da şimdi bu görevi cennetten bir armağan kabul edilebilir. Bay Çan Kay Şek, ya da adı her neyse, şu sarı Duce, tam da şimdi gökyüzünden, elbette ki batının gökyüzünden bir işaret aldı, Seeckt'le birlikte bütün sürüyü işe alması için; böylece ordusuna bir düzen getirebilecek ve kızılların işini bitirecek. Bizim oğlan söz konusu olunca, özellikle bizim durumumuzda ve dünyanın düzeni söz konusu olunca gökyüzünden bir işaret. Düşünsene Sovyetler Birliği'nin oralarda kızıl bir kuyruğu olduğunu! İşte o zaman dünyada yedi yüz milyon Bolşevik olur. Biz Almanlar, topu topu altmış milyonuz, bir düşünsene. Gerçi Lenin'in hayal ettiği dünya devrimi gerçekleşmezdi. Ama can sıkıcı bir komşuluk olurdu. Çünkü Asya, kolay yutulur bir lokma değil. Şu Çinli Duce, yüzü ne kadar sarı olursa olsun, hiç de aptal değil. Bizim işlerini bilen subaylarımızdan başka hiç kimse, evet hiç kimse, onları düzene sokamaz. Dünya düzeni hakkında bu kadar laf yeter. Gelelim aileye: Biraz önce oğlumuzun Kapp günlerinde nasıl kendinden geçtiğini hatırlattım. Ama şimdi, sevgili dostum, benzer günler yaşıyoruz. Ama bu sefer işaretler ters: Artık eski düzen temelli devrilecek." – "Madem devrileceğinden bu kadar eminsin, devam etmesini niye destekliyorsun, peki?" – "Yapma, henüz o duruma gelmedik. İmparatorluğu ve orduyu elimize geçirdiğimizde oğlan rahat rahat dönebilir; ama henüz bu iş olacakmış gibi görünmüyor. Seyircilere arka arkaya üç sihirbaz gösterdik, üçü de sihirlerini gösterdi; sonra da bir sağa, bir sola reverans yaptılar. Baronlar şikâyet etmesin diye doğu yardımı, sonra da aç halka toprak yardımı. Prusya ahırı temizlendi, ama ne kadar kişneseler de yeni atlar henüz yemliğe bırakılmadı. Ne dediler önce: Evet, SA, pek güzel. Halkın askerlik arzusu, bir sürü de başka şeyler. Ama ya SA imparatorluk ordusunun üstüne çıkarsa? Ya çatışırlarsa? Gerçi halkçı demenin ne demek olduğunu çok iyi

biliyorum ama itiraf etmem gerekirse, halk nedir, işte bunu bilmiyorum. Peki, bir yerine iki ordu olursa, ne olacak? Bizim delikanlı da birden SA'ya, yani halkın ordusuna ateş etmek zorunda kalsa, sanırım karşı çıkacak bir gerekçesi olurdu; ama ateş etmemesi, sıradan çıkıp karşı tarafa geçmesi de tatsız olur; ne de olsa onun yeri kendi ordusu. O tarihte onu bu odada tutup Brandenburg Kapısına gitmesini önleyebildik; şimdiyse Çin'e gönderip buradaki karmaşadan uzak tutuyoruz." – Malzahn, "Sence nasıl bitecek bütün bunlar?" diye sordu. – O sırada Bayan Spranger içeri girdi. Ak saçları ve oval yüzüyle hâlâ güzel bir kadındı. Gençliğindeki güzelliğine dair anlatılan efsaneler, daha şimdiden faniliğe dair bir uyarıydı. Göz kapaklarında ve mavimsi damarlarında pudra, kırağı gibi görünüyordu. Eskiye göre artık daha sık gülümsüyor ve gülüyordu, çünkü ancak o zaman yanağındaki çukurlar hakikiydi, yüzündeki kırışıklarla çizgilerden kaynaklanmazdı. Malzahn, hemen ayağa fırladı; kadının elini öptü. Spranger, karısı eski tozlu konyak şişesi ve iki kadehle tepsiyi hazırlarken cevap verdi. "Bir şeye inanmamaya alıştırdım kendimi. Bilindiği gibi inanç, aşk ve umuttan oluşan en önemli üç erdemden ilk ikisini bir kenara attım; sadece umuttan vazgeçmedim; sadece umut edebiliyorum ve tek umudum, güçlü bir adamın gelip bu kargaşanın üstesinden gelmesi, halk denilen şeyi dizginlemesi. Yağmur güneş demeden sokaklarımızı basan ve bilimin henüz bilmediği bir kanuna göre akıcılaşan veya tehlikeli topaklar halinde pıhtılaşan şu koyu renkli, ağdalı kitleyi. Brüning, ne tütsüyle, ne olağanüstü kanunlarla bu işin üstesinden gelebildi; ne de bütün o kurnazlığı ve terbiyesiyle Papen. Korkarım Schleicher de başaramayacak. Şu Hitler'in gerçekten bu işi halletmesi mümkün; aşağısının nasıl göründüğünü en iyi o bilir, çünkü bizzat oradan geldi. Sinirli, isterik bir küçük burjuva olabilir, ama işimize çok yarayan birkaç sabit düşüncesi var sanırım. Sonuçta, işime yarayacak bir hazine getirdiklerinde, onu nasıl bulmuşlar, hiç mi hiç umurumda olmaz. İsterse gözlerini yuvarlasın, bağırırken ağzından ateş saçsın, alnındaki perçemini sallasın, bana ne; kızımla evlendirmek istemiyorum ya, ayrıca o

zaten elçilik ataşesiyle evli. Naçizane görüşüme göre adama birkaç yıl süre ve elbette para verilmeli. Ama önce bunu yapacak kişiler bu işi kavramalı. –Kısacası, damadını, yani bizim oğlanı bir süreliğine yurtdışına götüren bu teklif bence hoş bir tesadüf, o dönünceye kadar Almanya'da sular durulur; kimin kime ateş ettiği bilinir."– Bayan Spranger, "Sayın binbaşım, izin verirseniz size bir kadeh daha doldurayım, biliyorsunuz kocam şu eski şişenin tozunun alınmasını yasakladı. O buna perdah diyor, bense pislik."

Onuncu Bölüm

I

Amalie Hala postacının Scharnhorst caddesine girişini dört gözle bekler dururdu. Yeğeni Lenore merdivenlerden aşağı koşarken de o yerinden kıpırdamazdı. Bahçe kapısının takırtılarını izleyen hayal kırıklığı ya da sevinç seslerinden Wenzlow'un komşu evdeki genç karısına mı, yoksa annesinin yerine geçen halasına mı yazdığını anlardı. Mektup kendi adını taşıdığında, renkli camlar bozuk gözlerini dokunsa da cumbaya kapanırdı. Mektubun yazarı gibi düzenli olan harf dizileri, hayatın ona sunduğu en güzel, belki de son armağandı.

Burada cumbasından, dünyanın öbür ucundaki bir noktaya bağlanırdı; orada, kendi kanından ve etinden, kendi özünden bir parçaya ihtiyaç vardı. Mektubu az buçuk okuduktan sonra sesli okuması için Lenore'yi çağırırdı:

"Sevgili Amalie Hala, bulunduğum yeri genelkurmayın haritasında bulabilirsin. Burada arkadaşım Boland'la beraber oturuyoruz; onu evde anlattığım kadarıyla tanıyorsun zaten, ayrıca tercümanımız Hansin Liau da var. Onu da mektuplarımdan tanıyorsunuz; ülkeye vardığımda hizmetime verilmişti ve buraya kadar da eşlik etmişti. Boland bile Alman üstlerimizin tavsiyelerine uyup onunla fazla samimiyet kurmamam konusunda beni uyarsa da bu adamı bir arkadaş olarak görüyorum, bu Çinlileri adamdan saymak mümkünse eğer. Yurtdışında okumuş, benim kadar iyi İngilizce konuşuyor, hatta biraz da Almanca. Yerlilerin kötü

alışkanlıkları yok onda; mükemmel bir görgüsü var; bütün seyahatlerimizde ülkesinin güzelliklerini göstermeye ve özelliklerini açıklamaya çalışıyor.

Konu manzara ya da sanat yapıtları olduğu sürece de bunu başarıyor. Bunun dışında sevgili Amalie Hala, senin Berlin'in kuzeyinde ve doğusunda gördüğün en kötü durumla bile karşılaştırılamayacak bir yoksulluk yaşanıyor burada. Bizde işsizler, burada koca bir aileye bir hafta yetecek olan yemekten şikâyet eder. Buradaki ırk, paçavralara ve sefalete, salgın hastalıklara ve açlığa, hatta ölüme bizim anlayamayacağımız biçimde alışmış.

Sevgili Amalie Hala, sana uzun zamandır yazmadım, çünkü çok zor bir dönem geçirdim. Bu insan malzemesinden asker yaratmanın ne kadar zor olduğunu bir bilsen. General Çan Kay Şek, bu görevi bize verdiğinde ne yaptığını çok iyi biliyordu.

Savaşta ve barışta kazandığımız deneyimlerle bizden başka hiç kimse, zamanında iş yapmak ne demek bilmeyen bu insanları kronometrelerle talim ettiremez. O zaman bile, gerekli eğitimi aldıklarını sandığımızda, en önemli anda karşı tarafa firar ettikleri oluyor. Onların bu güvenilmezliğini hayal bile edemezsiniz. Bu yamaklar için itaat ve disiplin içi boş kavramlar. O anda hangi duygu ağır basıyorsa, sadece ama sadece o duyguya göre hareket ediyorlar. Kızılların propagandasının halka birdenbire bulaşabileceği duygusuyla sürekli tetikte olmak zorundayız. Büyük şehirlerimizdeki kızıl mahalleleri gibi, her şeyin devasa boyutlara ulaştığı bu sakin ülkede koskoca kızıl eyaletler var. Yerleştiğimiz çiftlik, kızıl bir eyaletin sınırına yakın; bu nedenle birçok istihkâm ve motorlu birliğin ilerleyebileceği erişim yolları inşa ettik. Bunu böyle yazması kolay, çünkü pespaye bu halkın ciddi olarak bize karşı çıkacak silahları olmadığı sanılıyor. Biz daha önlerini kesmeden köylerden birçok insanın güneye, kızıllara geçtiği söyleniyor. Ama kuşkusuz kaçma fırsatı bulamayan birçoğu da şuraya buraya saklanmış. Bütün bölgeyi arıyoruz bulunsunlar diye. Hemen icaplarına bakılıyor, çünkü biraz önce de anlattığım gibi ölüm bu ülkede bizdeki gibi önemsenmiyor ve bu insanların varlığı da kızıl

bölgeye girişimizi tehlikeye atıyor. Özellikle de normalde zararsız mesleklerde çalışır görünürlerken, ordu yaklaştığında birdenbire tehlikeli çeteler halinde birleştikleri için. Bir düşünsene Amalie Hala, evde çalışan bir bahçıvanımızın veya postacımızın birdenbire bir haydut çetesinin elebaşı olduğu anlaşılsın. İşte geçenlerde bir tümen kurmayı soğukkanlılıkla katledildi.

Bir süredir burada herkesin morali bozuk, nedeni de Japonların Şanghay'ı işgal etmesi ve ülkenin kuzeyinde antik Mandçukuo İmparatorluğunun Çin'den ayrılmış olması. Ama yabancılara karşı duydukları nefret yüzünden, düşman olarak gördükleri Japonya'nın, başarısını onlarda bulunmayan birçok şeye sahip olmasına borçlu olduğunu anlayamıyorlar elbette. Bence bu nefreti kışkırtmak yerine halkın itaat edip, üstün bir düşmanı kabul etmesi yönünde etkilenmesi daha iyi olurdu. Ama çoğu, hatta tercümanım da, böyle bir teşviki hakaret kabul ederdi.

Şimdi de içeri girdi; mektubumu burada bitirmem gerek, ona iskambil öğretmeye söz verdik. Öyle alçak gönüllü ve duyarlı bir insan ki, samimiyet kurmayı yasaklayan emirlere gerçekten üzülüyor insan. Sen bile Amalie Hala, bu insanın davranışları karşısında arada bir onun sarı tenli olduğunu unuturdun. Öyle bir cesareti, özellikle de öyle bir vatan sevgisi var ki, başka bir vatana değerdi."

"Şu Çinli Hans'la, ya da adı her neyse artık, gerçekten tanışmak isterdim," dedi Amalie Hala. "Ilse'ye gönderdiği fotoğrafa bakalım, görürüz belki," dedi Lenore. Amalie Hala, Wenzlow'un, hayatına dair bir açıklamayı komşu eve ilettiğinde hissettiği kıskançlığı bastırdı. Bütün güveni ve umudu, hatta hayattaki kendi payı yeğeniyle sınırlıydı, bu payın bir gramından bile uzak kalmak istemiyordu.

Gelen mektupları karşılıklı paylaşmayı âdet edinmelerine rağmen, kendisine gelen mektubu komşularına göndermeye ancak saatler, hatta günler sonra karar verebiliyordu. Komşu bahçesinden duyduğu iki küçük kızın kahkahalarını bile, bu mutlu insanların küstahlığı olarak görürdü. Somurtkan, çirkin, bir erkek çocuğuna benzeyen büyük Anneliese'yi, neşesi ve sevimliliğiyle ailenin hay-

ran kaldığı küçük Marianne'ye tercih ediyordu. İlk erkek torunu saydığı yeğeninin ilk oğlunuysa beşiğiyle birlikte hemen şuracığa balkona yerleştirmek isterdi.

Lenore Klemm, her mektup alışında dünyanın uçsuz bucaksızlığı sanki onun için değilmiş gibi hissederdi. Ağabeyinin övdüğü şu tercüman da, ona inanılmaz derecede yabancı gelirdi, kızlık yatağında gizlice okuduğu sayısız kitaptaki erkekler gibi her çeşit özelliğe sahipti sanki. Kitap okuyup duran annesi ve hayaller kuran yaşlı hala arasında kendini sıkışmış hisseden oğlu Helmut'sa, dünyanın uçsuz bucaksızlığından vazgeçmek için hiçbir neden görmezdi. Dünyanın keyfine varmak istiyordu; daha şimdiden tadını alıyordu bile. Dünya onun hakkıydı. Fazla tanımadığı dayısını sadece çok uzaklarda olduğu ve yazdığı mektuplar ailenin monotonluğunu kırdığı için seviyordu.

Küçük Klemm, önemsiz hayatında iki dayanağa sahipti: Biri, anlatılanlara ve birkaç anısına dayanarak hayal edebildiği ölü babası, diğeri de çok uzaklarda olsa da beklenebilecek ve ulaşılabilecek olan dayısı Fritz Wenzlow'du. Helmut şanslıysa, evdeyken annesinin mektupları okumasını dinlerdi; bunun dışında mektupları komşu evde Malzahnlara ve burada düzenli olarak bir araya gelen yaşlı, kısmen emekli, kısmen görevli subaylara okuduklarında dinlerdi. Ona ışık ve dayanak sağlayan üçüncü bir nokta vardı, ama o kadar uzaktaydı ki, dayanacağı bir sütun değil, sadece yolunu gösterecek bir yıldız olabilirdi. Hitler'in resmini gizlice yatağının altına saklıyordu; bu sırrını, Weimar Cumhuriyeti onu işten atmasın diye aynı resmi, denetçilerin bakışlarından kaçırarak sınıf dolabının iç bölümüne asan sınıf öğretmeniyle paylaşıyordu. Bu konuda Eltville'deki kuzenleri, yani ölü babasının kuzeni olan Klemm amcasının çocukları daha iyi durumdaydı. Yatak odalarında Hitler'in, sadece gazete kupürleri ve raptiyelerle değil, gerçek çerçevelerde parlak kâğıda basılı çeşit çeşit fotoğrafları asılıydı. Babaları ziyaretçilerin alaylarını bir şakayla geçiştirirdi. Çünkü özel ve resmî konuklar için, bir dönem veya kısmen yasaklanan partiden söz edilirken normalde ülkenin önde gelen ailelerinde görülen

alaycılığın ve şüpheciliğin izinin bulunmadığı bir grup önde gelen insanın burada buluştuğu açık bir sırdı.

Ama Potsdam'da Helmut, serbestçe duvara asabileceği Führer'e bakamıyordu bile. Hitler onun için bir yıldız gibiydi ve yaşayan, ama uzak insanlarla karşılaştırıldığında bir şekilde ölü babasına daha yakındı; çünkü gökyüzündeki yıldızlar, dünyadan çok öbür dünyayla ve onun sakinleriyle, yani ölülerle daha ilgiliydi. Halalar, evde kalmış bakireler, kocakarılar o kadar yükseklere bakmazlardı. Öğretmeniyle birlikte Hitler gençliğinin bir toplantısına veya gezisine gitmek istediğinde kıyameti koparırlardı. Helmut'u öteki çocuklardan, ülkesinin gençliğinden ayıran sınırları aşma isteğine karşı çıkarlardı. Dörtlü sıralar halindeki, hatta iyi ailelerin değil de kasapların, postacıların veya işçilerin oğulları olan çocukların komuta ettiği ortak yürüyüşleri onaylamazlardı. Oysa Eltville'deki amcası kendi oğullarını sıkmazdı; Amalie Halaya göre bu, Almanya'nın bazı bölgelerinde ne yazık ki Tanrı'nın koyduğu sınırların ve sınıf farklarının küçümsenmesiydi. Hatta öfkeyle Ren'de Fransız Devrimi'nin hâlâ yok edilmemiş olan kalıntısı da diyordu ona. Ama amcasının evinde, bu hilkat garibesi yönetimi sadece Nasyonal Sosyalizmin ortadan kaldırabileceği söyleniyordu.

Helmut bazen tek başına evden kaçardı. İçi daraldığında okul arkadaşının tekneyle beklediği Jungfern Gölü'ne giderdi, kürek çekmek için. Sazlıklara girerlerdi; birbirine içlerini dökerler veya ayrı ayrı hayal kurarlardı. Almanya dedikleri neydi? Dünya ülkeleri arasında, Helmut'un yüce ve değerli bildiği her şeyi toprağında, kanında, dilinde barındıran tek ülke: annesinin sakin güzel yüzünü, babasının mezarını, hayran olduğu sınıf öğretmenini, sazlıkları, kuşları ve kürek darbeleri dışında kesintisiz yalnızlığıyla Jungfern Gölü'nü, geçmişte yaşanan olayları, sonbahardan kalan solmuş yaprak bulutlarını, kışın kar fırtınalarını, yazın rüzgârın savurduğu altın rengi buğdaylarını, ilkbaharda da karın içinden yeni yeni başlarını uzatan çiçeklerin tomurcuklarını ve sadece Berlin'e ya da en fazla Baltık Denizi'ne kadar giden okul ar-

kadaşının bilmediği, ama kendisinin bütün tatillerde Ren'e gittiği için gördüğü nice güzelliklerini, nice uçsuz bucaksız yollarını. Çocuklar, değdiğini düşünmedikleri bir şeyi, büyük ve yüce görmeye karşı çıkarlardı. Ama babanın mezarını, annenin güzel yüzünü, buğdayları ve sakin gölü böyle adlandırmaya itiraz etmiyorlardı. Birkaç kişinin tavsiyesine dayanarak takdirlerini kazanan şu veya bu öğretmenin önerdiği şeyleri dikkat etmeden övüyorlardı. Birçok kişinin alaya aldığı ve nefret ettiği Hitler, Almanya'yı değer verdikleri her şeyin bulunduğu, aynı şeylere değer veren bütün halkların sevmek zorunda olacakları güçlü bir ülke yapacaktı. Bunu anlamayan halklar, Almanya'ya boyun eğmek zorunda kalacaktı. Hitler onları bu sıkışmışlıktan kurtaracaktı. İhtiyaç duydukları eylem alanını açacaktı. Onlara egemenlik ve zafer vaat ediyor, onlar da bu vaade inanıyordu. Neye egemen olacaklardı? Neyi kazanacaklardı? Bu soru onları huzursuz etmiyordu. – Sazlıkta öyle derinlere saklanmışlardı ki, kimse onları bulamazdı. Sohbet edebilmek için seçtikleri koya doğru birkaç kürek çektiler. Ürküttükleri iki kuşa güldüler. Sokakta yüksek sesle söylemeleri yasak birkaç şarkı söylediler. Sınıfın önünde söylemeye çekindikleri sevdikleri şarkıları da söylediler: henüz karşılaşmadıkları ölüm ve aşk gibi olayları anlatan kadim türküleri. Sadece şarkıların melodisinde, içinde barındırdıkları tehditte ve karasevdalarında ölümle aşkın birbirleriyle ilişkili olduğunu belli belirsiz hissediyorlardı. Yasaklanan ve bilinmeyenin, sazlıkta saklandıkları yerin ve suyun kokusuydu onları çeken. Teknelerini bir direğe bağladılar; neredeyse hiç konuşmadan, geç kaldıkları için azar işiteceklerini bilerek, arkadaşlık bağları ve birlikte yaşadıkları ve şarkılarını söyledikleri duygularının büyüklüğü karşısında garip bir biçimde yorgun argın eve döndüler.

II

Christian ağabeyinin eski kayıkhanesinde yaşadığı yıllar boyunca köye olsa olsa müşterilerini ziyaret etmek veya kiliseye

gitmek için inmişti. Komşu köy bir yana, şehre bile gitmek için ne bahanesi olmuştu, ne de en ufak bir arzusu. Herkesten uzak, unutulmuş ve kimse tarafından tanınmadan yaşamaktan hoşlanıyordu. Toprağa ve ağabeyinin ailesinin yanma demir atmıştı. Borç senetleri yığıldıkça seviniyordu.

Wilhelm'se borçlarını hiç düşünmüyordu; durumunun gerektirdiği gibi işlerinin peşine düşmüyordu. Sadece her şeyin düzeleceğine dair imalarda bulunuyordu hep. Takımbaşı Harms çağırdığında da elindeki iş ne kadar acil olursa olsun bırakıp ona koşuyordu. Ara sıra Christian'ın kunduracı dükkânına gelen çiftçiler, herkesi azarlayan, babalarına karşı kışkırttığı oğlanlarla birlikte yaban avına çıkmış gibi kamyon süren Wilhelm'e kızıyorlardı. Harms'ın namında köyünde hiç iyi olmamıştı. Şimdiyse birkaç köyde birden atıp tutuyordu. Oğlanlar önünde hazırolda duruyordu.

Christian daha önce hiç bu tür şikâyetlere karışmamıştı. İnsanların onunla konuşmalarının nedeni kendi görüşleriyle kimseyi rahatsız etmemesiydi. Christian'ın aklı, balıkçılların ani, ağır kanat çırpışlarıyla havaya uçuşmaları gibi allak bullaktı. Ağabeyinin işi yine de rast gitmezse şimdiden ve her zaman için payını garantiye almak zorundaydı. Bir sürü çatışmaya katılan ağabeyi, nihayetinde bunlardan birinde ölebilirdi. İşte o zaman Christian'a borç içindeki mirastan az bir şey kalacaktı. Gerçi şahsen sundurmanın altındaki tabureden fazlasına ihtiyacı yoktu; sadece payını hayallerinde canlandırmış ve ağabeyi ölse bile mirasa sahip olacağını görmüştü.

Çiftçilerle sohbet ederken Berlin'de Kant caddesinde, çetrefilli konularda çok bilgili olan ve fazla para istemeyen bir avukatın bulunduğunu öğrenmişti. Bu avukat herhalde bütün o senetlerden, devlete karşı korunabilecek bir miras sağlayacak yasal bir belge hazırlayabilirdi. Kulübesini bir asma kilitle kilitledi. Tren istasyonuna ormandan giden yol ona uzak geldi. Ayakkabısının topuğunu çiviletmek için gelen bir yol işçisiyle Paul Strobel'i çağırttı. Bu çocuk, bir zaman önce ağabeyinin yanında ufak tefek bir uşak

olarak çalışmış, sonra da geçen yıl beklenmedik bir anda kendisini ziyaret etmişti. İşsiz olduğu ve zamanı da olduğu için oğlan onu bir botla gölden geçirip karşı kıyıdaki tren istasyonuna götürdü.

Christian pek hareket etmese de önemli meseleler söz konusu olduğunda kurnazdı, istediğini de bulurdu. Berlin'i neredeyse hiç bilmiyordu. Şehre girdiğinde etkilenmedi bile. Köy bile ona fazla geliyordu, dedikoduları ve olayları yüzünden de umursamıyordu, o yüzden de bu koca şehri hiç mi hiç umursamadı. Bu hiçbir şekilde umursamadığı sayısız ev arasında onu ilgilendiren tek eve en kısa sürede varmak istiyordu. Onu Kant caddesine götüren bir otobüs buldu. Yolda gördüğü ve duyduğu her şeyden sonra, görünüşe bakılırsa bu sefer Wilhelm doğru ata oynamış, diye düşündü; gamalı haçlardan geçilmiyor hiçbir yerde. Yakında koca imparatorluk bayrağına da bir tane yapıştıracaklar. – Benim bu işi en kısa zamanda halletmem gerek, diye de düşündü.

Avukat kısa boylu ve şişmandı; domuzunki gibi küçük gözleri vardı; altın bir saat zinciri de. Christian birden gözlerini ona diktiğinde kâğıtlara baktı. Bakarken de, bu da neyin nesi, kimin fesi? diye düşündü. Çünkü ona göre Christian Nadler, gerçek bir çiftçi değildi. Resmî kişilerin karşısında hiç de sıkılgan değildi. Christian geliş nedenini açıkladı. On dört yıldır artırabildiği her kuruşu ağabeyine borç verip durmuştu. – Buna dair yazılı bir kanıtı var mıydı? "Çünkü kanun, Bay Nadler, ne yazık ki sadece yazılı olanları kabul ediyor." – Kısa boylu avukat müvekkillerinin, imzalar yerine insanlara güvenmeyi ve inanmayı tercih ettikleri için yoksulluğa ve umutsuzluğa düştüklerini çok görmüştü. Ama bu tuhaf arkadaş belli ki onlardan biri değildi. "Elbette var, Sayın Avukat," dedi Christian. "İşte burada, elimde." Elinde ne var ne yoksa gösterdi; zaman içinde evraklar bir bakanın dosya dolabındakilere benzer bir yığına dönüşmüştü. "Tek istediğim, hepsinin bir araya getirilmesi, sonra da bunları ne yapıp ne yapamayacağımı, nasıl miras bırakabileceğimi öğrenmek. Sonra da ben öldüğümde, ağabeyim Wilhelm de öldüğünde mirasçının bunları nasıl talep edebileceğini anlamak." Christian bu dileğinin garip ya da karışık olmadığını

düşünüyordu. Avukatsa ömründe o kadar karışık, garip taleplerle uğraşmıştı ki, artık hiçbir şeye şaşırmıyordu. Birkaç soruyla miras olayının ne olduğunu anlamaya çalıştı. Dünya savaşının sonunda evlilik dışı doğan ve yasal babasının hiç kuşkulanmadığı bir oğlun varlığına neden şaşırsındı ki? Yasal babasından miras kalmasa da bu oğlanın geleceğinin güvenceye alınmasına da şaşmamak gerekirdi. Christian, ilk bakışta sevmediği bu avukattan artık daha fazla hoşlanmaya başlamıştı. Onunla açık açık konuşabiliyordu; tıpkı bir doktorun muayenesindeymiş gibi çekinmeden. Avukat Christian'a, önce hukuki isteklerini belirlemeye, sonra da güvenceye almaya söz verdi. Her şeyini yazılı olarak taahhütlü postayla gönderecekti. Christian, ayrılmadan önce, "Sayın Avukat, yeni devlet gelirse, şu Adolf Hitler'le bütün bunlar geçerli kalır mı?" diye sordu. – "Sevgili Bay Nadler," diye seslendi avukat, "devlet devlettir, kanun kanundur, mülk de mülktür. Gerçi Roma hukukunun kaldırılıp yerine birkaç Alman kanununun konulacağı söyleniyor. Ama bence toplumumuzun temelleri olan mülkiyet kanunlarına hiç dokunulmaz. Olsa olsa birkaç Yahudinin servetine el konulur. Yahudi değilsiniz herhalde, Bay Nadler?" – Christian, papaz evindeki gibi gözlerini açarak ve orada takındığı aynı ses tonuyla, "Tanrı korusun, Sayın Avukat," diye cevap verdi. – "Belki de birkaç devlet düşmanının servetini de. Ama herhalde onlardan da değilsiniz, değil mi Bay Nadler?" – "Tanrı korusun, Sayın Avukat."

Yaptığı bu ziyarete rağmen Christian, asla ciddi olarak olağan hayatının değişebileceğini, hele hele ölebileceğini hiç düşünmüyordu. Ayrıca ağabeyine de bir şey olabileceğine hiç ciddi olarak inanmıyordu, ağabeyinin en büyük oğlu olan iri, çam yarması yeğeninin mirasının bir parçasını yumurta kafa küçük kardeşine vermek zorunda olduğunda nasıl şaşıracağını hayal ettiğinde bile. Ağabeyiyle kendisi arasına ölüm gibi olağan dışı bir şey neden girsindi ki zaten? Ne de olsa biri ayakkabı pençeliyordu, diğeri de toprağı sürüyor, biçiyor ve harman dövüyordu ve bu işler de onlara yıllar yılı yetecek kadar çoktu.

Avukata gittikten birkaç gün sonra Christian'a bizzat kader, önlem almakla ne kadar iyi etmiş olduğunu gösterdi.

Okulda herkesin güvenilir olduğunu söyledikleri çocuklardan biri olan Nadler'in bodur, ağır kızı Anni, bir akşam hiç de alışılmamış bir saatte köyden kayıkhaneye geldi. Christian'ın kapıyı açmasını sakin sakin bekledi, sonra da "Evde bir şey oldu, Christian amca, babam ölüm döşeğinde," dedi.

Bir önceki gün Wilhelm Nadler, Harms'ın emriyle köydeki SA oğlanlarını toplamış, beş kamyonun beklediği Werder'e yürümüşlerdi. Harms, ikisine kendi adamlarını doldurmuştu. Wilhelm pek gururluydu, çünkü Harms'ın emrini en çabuk o yerine getirmişti. Diğerleriyse öbür köylerden daha sonra gelmişlerdi. Harms'ın onu güvenilir ve eli çabuk olarak gördüğünü anlamıştı. Harms'ın gözünde artık komşu köyden borca batmış, canını dişine takıp çalışan bir adam değildi; Tanrı'nın kimin derhal emre uyup güvenilir olduğunu büyük bir kesinlikle anlama yetkisi verdiği bir adamdı; bu haliyle de sadece birkaç gönüllü SA gencinin değil insanların, tarlaların ve hayvanların da içinde olduğu sayısız köyün efendisiydi. Harms parmaklarını şaklatır, kamyonlar, motosikletler, üniformalılar, bayraklar ve silahlar anında gelirdi. Wilhelm, barış yapıldığı günden beri yüreğinin derinlerinde yeniden silah kuşanmayı hayal etmişti. İster çavdar yüklerken, ister meyve ağaçlarına kireç sürerken; ölümle yaşam üzerinde sınırsız, tanrısal gücü veren silahtan başka bir şey yoktu. Komutanı Yüzbaşı Degenhart, ona bir zamanlar bu güçten bir parça vermişti; ama başarısız olan Kapp ayaklanmasından sonra yüzbaşı ve onunla birlikte bu güç de yok olmuştu. Gölün diğer yakasındaki Baron von Ziesen de onu uzun süre bu gücün parıltısıyla çekmişti. Ama parıltıdan öteye gidememişti. İş günlerinde yamalı iş önlüğüyle pek bir şeye benzemeyen şu Harms'tan başkası gücü elde edememişti.

Aniden büyük bir toplantı ayarlandığından Oberschöneweide'ye gitmişlerdi. Oberschöneweide'nin ötesinde, bir fabrikanın etrafında kısmen fabrika yerleşimi, kısmen de köyden oluşan bir yer vardı. Yerleşim, SA'ları buradan geçirtmeyiz, diye ayaklanmıştı.

Berlin'den gelen polis sokakları boşaltmış; en önde giden Harms'ın arabasını durdurmuş ve burasının etrafından dolaşıp ortak buluşma noktasına gitmesi talimatını vermişti. Harms da buna gülmüştü. Şoföre bir emir verdikten sonra, tam gaz ileri atılmışlar; arkalarından da diğer kamyonlar, rap rap koca köyün içinden hızla geçmişlerdi. İşçiler ana caddeye tel gerdiğinden bütün konvoy durmak zorunda kalmıştı. Tam o sırada da bir pencereden birisi, "Bak sen, Nadler de buradaymış!" diye seslenmişti. – "Yağmur yağacak, samanların ıslanacak! İyisi mi sen evine dön!" Wilhelm öfkeden çıldırmıştı. Pencere karanlıktı, nefret ettiği o yüzü görmesi mümkün değildi; karanlık pencereye gelişigüzel ateş etmişti. O sırada SA adamları da kamyonlardan aşağı atlamıştı. Tel kesildi. Bu telle birlikte de bir yığını diğerinden, insanı diğer insanlardan, hayatı ölümden ayıran her şey de kesilmişti. Pencereler şangırdamış, kapılar parçalanmıştı; yere yığıldığında Wilhelm Nadler'e kurşunların sesi boğuk, konçlu çizmelerin gıcırdaması da fazla gürültülü gelmişti.

Köydeki hastanede yaraları sarılmıştı, diye anlatıyordu Anni ağır ağır ve etkili biçimde, sonra da gündüz buraya getirilmişti. Hayatta kalıp kalmayacağını Tanrı biliyordu. Polis, Oberschöneweide ve fabrika yerleşiminde pencerelerden kamyonlara ateş ettikleri için birkaç kişiyi tutuklamıştı.

Christian, ne üzüntüsünü, ne de kızgınlığını açıkladı. Ağabeyinin ölmesi mümkündü, ama olası değildi. Ayrıca yeğeni Anni'nin memelerinin büyüdüğünü de fark etti.

Sonra da kulübesini kilitleyip kızın arkasından köye gitti. Yıllardır ağabeyinin çiftliğinde gecelememişti. Liese, ahırdaki eski köşesine bir yatak hazırladı. Konuşmadı, Christian'la göz göze gelmedi. Ama her zaman pırıl pırıl mavi olan gözlerinden onun da Wilhelm'in öleceğine inanmadığını anladı.

Wilhelm, gözleri kapalı, sargılar içinde yatağında yatıyordu. Etrafında soluk alıp verişini görmek üzere bir sürü ziyaretçi vardı. Birkaç SA adamı, birkaç da sıradan komşu vardı. SA oğlanları, hastanın yanında olabildiğince yüksek sesle sövüp tehditler savu-

ruyorlardı. Komşular, ancak sokağa çıktıklarında, "Böyle işlere karışırsan, sonun da böyle olur," dediler. Evde, oğullarının önünde böyle konuşmaktan korkuyorlardı.

Harms bizzat, yanında kendi köyünden adamlarıyla birlikte geldi. Özel sandalyeye oturmadan önce, fotoğraflarda gördüğü Hitler'in kızıl terörün bir kurbanını ziyaret ettiğinde aldığı duruşunu taklit ederek ciddi bir tavırla ayakta durdu bir anlığına. – Ertesi gün papaz da geldi.

Liese, papaz otursun diye yatağın kenarına ittiği sandalyeyi önlüğüyle sildi. Papaz, Liese'nin üzerinden sinekleri kovaladığı yaralı adamın sefil yüzüne endişeyle bakıp beşinci emre dair birkaç söz söyledi, sonra da tokadı yemiş bir adamın intikam düşüncelerini bastırmasının zor olduğunu, ama bunun Hıristiyanlık görevi olduğunu sezdirdi.

Wilhelm Nadler'e daha yüksek mevkiden de ziyaret geldi. Böbürlenecek kadar iyiydi, evinin önünde bir araba durup içinden Baron von Ziesen indiğinde. Vatansever Köylü Savaşçılar Birliği'nin başkanı olarak onun Wilhelm Nadler'e geçmiş olsun ziyaretinde bulunması uygun görülmüştü. Wilhelm, başka hiçbir ölümlüye olmadığı kadar uzun süre hayran kaldığı bu adamın ayağına kadar gelmesiyle tepeden tırnağa zevke gark oldu battaniyesinin altında. Bu ziyaret, Ziesen'in gözünde Nadler'in, boyun eğeceği bir gücü temsil ettiğine de bir işaretti. Arkadaşları, özellikle de Harms, karısı ve çocukları önünde, bu günlerde ahırda uyuyup evde yardım eden zavallı Christian'ın önünde de gerçekleşen bu ziyaretle Wilhelm'in koltukları kabardı.

Christian'sa bu yüce ziyaretçiden etkilenmemişti. Ona kalsa Baron'un boyu yerden ayak bileklerine, yani iskarpinlerinin uzandığı yere kadardı. Olsa olsa Berlin'e giderken düşündüklerini düşündü: Wilhelm, sanırım bu sefer doğru ata oynuyor. Ne tuhaf, şu sersemden beklemezdim bunu. – Ağabeyi ayağa kalkıp işlerin başına geçebildiğinde de hemen kayıkhanesine döndü.

III

Marie, Geschke işsiz kaldığından beri ne iş olursa yapıyordu. Emilie artık iş veremiyordu. Atölye kapanmak üzereydi, çünkü sürekli çalıştığı fabrika da artık çalışamıyordu. Zaten Emilie de artık genç değildi; birkaç yıl önce bir gezgin iş adamıyla dost olmuş, arada bir onunla dansa gitmişti; bu gezgin Dresden'deki karısına döndüğünde de kalp kırıklığı yaşamadı bile. Bir akşam Marie'ye gelip uzun zamandır unuttuğu arkadaşının Berlin'e iş ziyareti yaparken tekrar ortaya çıktığını anlattı. Emilie Hala'yı, eskiden olduğu gibi, "Kötü Yediler" dans lokaline davet etmişti. Ama Emilie, kabul etmek istemiyordu, çünkü rugan ayakkabıları eskimişti. Bunun üzerine Dresdenli adamı dairesine davet etti; Marie'nin hâlâ sakladığı kalan kahve çekirdeklerini de pazara kadar ödünç aldı; Dresdenli adam da ona bir turta ve bir şişe likör getirdi. Emilie, aç karnına içtiğinden çakır keyif olsa da Dresdenli adam bu aşktan eskisi kadar keyif alamadı. Ama ne kadar cömert olduğunu sezdirdi, ne de olsa Emilie'nin evinde geçirdiği bu gecenin, ona düzgün bir lokaldeki kadar pahalıya mal olduğunu söyledi, ama arkadaşlar arasında bunun önemi yoktu. Ertesi akşam bir iş arkadaşıyla geldi. Ertesi gün pazardı; Marie, Emilie halasına sabah erkenden gitti; kahve çekirdeklerini geri almak istiyordu, çünkü pazar günleri Geschke için bomboş bir haftadan sonra bir fincan kahve keyif aldığı tek şeydi. Masada türlü türlü kirli bardaklar, mayonez ve likör kalıntısı vardı. Emilie, yeşil yapay ipekli geceliğiyle esneyerek yataktan çıktı. Kızıla boyalı, kıvırcık saçlarıyla bir cadıya benziyordu; yüzü esnemekten şişmişti; Marie'ye yeni kahve alması için para verdi. Emilie Hala'nın savaşta öleli on dört yıl olan kocası, eli üniformasının kemerinde, miğferin altındaki yusyuvarlak gözleriyle fotoğrafından kahvaltı masasına bakıyordu. "Çok yazık," dedi Emilie, "sizin şu Helene daha güzel olsaydı keşke." Marie, "Geschke'yi iyi tanımıyorsun. Kızın kemiklerini kırardı," dedi. – Ufak bir paket kahveyle döndüğünde, Emilie, hâlâ toplanmamış masanın önünde, yüzünü kollarına gömmüş oturuyor ve Marie'nin asla aklına

getirmeyeceği denli şiddetle ağlıyordu. "Kemiklerini kırmak mı," dedi. "Başka ne yapabilirim ki? Şu ev sahibi Schuppke, beni avluya atmak istedi; ne utanç verici. Buraya August'umla birlikte taşınmıştık; atölye kapanıncaya kadar burada çalıştım. Schuppke, dördüncü kattaki Graupelere taşınmam gerektiğini söylüyor, onların da kira borcu varmış; borcu birlikte ödeyebilirmişiz; böyle hesaplamış, o zaman iki daire değil bir dairenin kirası ödenmemiş kalırmış. Graupelere taşınamam ki, öyle değil mi?" Marie, arada bir gürültüleri aşağıdan duyulan Bay Graupe'yi düşündü. Sonra da, "Hayır, Emilie Hala," dedi. Epey dökülmüş ve dipleri aklaşmış kızıl saçlarını üzüntüyle okşadı.

Ailede bir tek Franz'ın keyfi yerindeydi. Ama onun bu keyfi kimseye bulaşmıyordu. Marie, onun merdivenlerde ıslık çalarak geldiğini duyduğunda kaşlarını çatardı. Ona saygısız davranmazdı, ama soğuktu. Bazen eve geldiğini duyduğunda geceleri kalkardı. Sonra da Franz kendini mutfak sandalyesine bırakır, bacaklarını uzatır ve bir sigara yakardı. Marie, düşünceli düşünceli ona bakardı. "Çorba ısıtayım mı?" – "İstemez," derdi Franz, "çorbanız sizin olsun." Sonra da daha yumuşak bir sesle, "Benim için uğraşma, eve gelmemi de beklemene gerek yok; karnımı bir yerlerde doyururum, merak etme," diye eklerdi. Annesinin yattığını sanmıştı; ama uzun geceliği içinde yalınayak hâlâ arkasında duruyordu. Marie, Franz yakışıklı bir oğlan, uzun boylu ve güçlü, diye düşünüyordu. Uzun zamandır eşyalarını da yamamadım. Niye eşyaları daha çok dayanıyor artık? Onu neler yoruyor şimdi? Geschke birkaç kere tehdit etmişti onu: "Eve uğramana gerek yok; sokakta ya da yeni arkadaşlarının yanında yat; bana bu utancı yaşatma." Ama Franz evde yatmak istediği için nerelere gittiğini asla açıkça söylemiyordu. Onu alıştığı bu büyük eve, çatıdan kilere kadar ta çocukluğundan beri etrafında gördüğü insanlarla dolu bu eve bağlayan bir şey vardı. Neydi onu burada tutan? Yemek değildi, çünkü başka yerlerde karnını doyuruyordu. Babasıyla kavga ediyor; kız kardeşiyle hiç ilgilenmiyor; küçük oğlanla alay ediyor ve Marie'ye

de bir yabancı gibi davranıyordu. Babasının tehdidi onu etkilemiş olmalıydı aslında. Yüreğinin bir köşesinde bir parça çekinme duygusu kalmış olmalıydı ki son bağı koparmıyordu.

Franz birden Marie'nin bakışını hissetti; yavaşça arkasını döndü; sadece uykulu gözlerinin açık renk yarıkları görünüyordu. "Ne oyalanıyorsun hâlâ?" diye sordu. "Bizim için kendini bu kadar harap etmen iğrenç. Babamın laflarına da nasıl hâlâ inanırsın? Onun inandığı şeyle hayat düzelmeyecek; hâlâ eski düşüncelere inanıyor. Ama sen çok daha gençsin, anne, yenilikten korkmana gerek yok ki; yeni dünya kapının önünde. Hepimiz yakında daha iyi olacağız. Şu yaşlı adamı, babamı değil de beni dinlesen daha şimdiden hayatın daha iyi olurdu." Marie, mutfak divanına oturdu. Ayaklarına geceliğini sardı. Helene'nin Heiner'le birlikte olduğunda kullanmadığı battaniyeye sarıldı. Nihayet içini dökmeye başlamıştı oğlan; konuşuyor da konuşuyordu. "Baban şu Nazilerin halka karşı olduğunu düşünüyor," dedi Marie. "Hitler'in sadece halkı parmağında oynatmak için para topladığını düşünüyor. Bu yüzden sizlere beyaz ve kahverengi gömlekler, deri kemerler alıyor. Tanrı bilir bütün bunların bedelini ileride nasıl ödeyeceksiniz. Kendisi için de tabii ki bir şeyler alıyor." Franz sertçe, "Babamın sana ne saçmalıklar anlattığı anlaşılıyor," dedi. "Asıl Hitler, kendine bir şey almıyor; ağzına et koymuyor, bir damla şarap içmiyor. Ne karısı, ne çocuğu var; babam Nazilerin halka karşı olduğunu iddia ediyorsa, söyle bakalım halk kimlerden oluşuyor? Sen de, ben de halkız. Halimiz düzelir ve iş bulursak, sen de üç-beş kurutulmuş bezelyeden sulu bir çorba pişirmek zorunda kalmazsan, buna parmağında oynatmak denmez herhalde." Marie, "Senin şu Hitler et yemeyebilir, ama bu yüzden bize düşen pay daha büyük değil," dedi. "Eminim bir kuzu buduna hayır demeyecek arkadaşları da vardır. Ayrıca bir gram etin bile olmadığı başka leziz şeyler de var, mesela kremalı ve kirazlı pasta." Geschke yatağından seslendi: "Marie, nerede kaldın?" – Marie de, "Hadi yat uyu, Franz," dedi, "yorulmuşsun, ayrıca annenin sana pişirmediği bir şeyi yediğin yerde faturayı kimin ödediğini iyice bir düşün!" Franz şiddetle karşı çıkacaktı ki

vazgeçti. Marie ayağa kalkmıştı. Sadece bir kere öğretmeni Degreif dışında çocukluğundan beri kimsenin yapmadığı gibi tuhaf bir biçimde başını okşayıp biraz salladı. Ama gözlerini üzerine sabitlemişti; gökyüzünün akşam rengi gibi gri, mavi ve yumuşaklardı. "Halkmış; tabii, tabii, ben de halktanım, sen de. Ama şu sıra sizi çağıran şu yüce efendiler, sanmıyorum onların halktan olduklarına. Sayıları o kadar az ki, onları kovabileceğimizden korkuyorlar. Ama halkı kovamazlar, sayımız çok fazla çünkü; ama birbirimize karşı kışkırtabilirler, işte böylece sayımız biraz daha azalır."

Marie, uzun süre uyuyamadı, ama yorgunluktan bitkindi. Artık öğrenmişti; hayatın büyük bir bölümünün beklemekti. Sadece kuyruktayken mağazaların önündeki o sıradan beklemekten değil, geceleri kımıldamadan yattığında beklemekten de. Beklemek insanı yiyip bitiriyordu, sadece insanı da değil, zamanı da. Beklemek, bir zamanlar boşuna sevgilisini beklerken geçirdiği birkaç saat gençliğini yiyip bitirmişti. Şimdiyse her gece oğullarını bekliyordu, özellikle de öz oğlu Hans'ı. Franz gecikse de uyuyabiliyordu. Helene de mutfakta yattığı zamanlarda âdeta onun yerine beklerdi; ama şimdi çoğu zaman Heiner'in anne babasının evinde uyuyordu. O zaman da Marie üçüyle baş başaydı, Geschke ve iki oğlanla. Eskiden olduğu gibi küçük oğlanın nerede olduğundan emin değildi; artık her şeyi anlatmıyordu, neşeli de değildi; asla gürültücü olmamıştı, ama içten içe sevinirdi; asla öfkelenmezdi, sadece suskundu. Artık hiç söz etmediği sevinçleri ve acıları vardı. Belki de gizliden gizliye okulun onun için de bitmek üzere olduğundan ve bir günden diğerine, baskısız ama özgürlüğün olmadığı, büyüklerin o tahmin edilemeyen hayatından oluşan geleceğe başlayacağından korkuyordu. Eskiye göre, sorduğu bütün sorulara canı sıkkın ve sert cevap veriyordu, Marie de bu yüzden onu kendisinden uzak tutan, çekimine kapıldığı o bilinmezliğin adını bile bilmiyordu. Marie, sevgisinin onu her şeye karşı sarıp koruyacağına inanmıştı; ama sağlam bahçe çitindeki bir yarıktan kaçan bir kedi gibi uzaklaşıyordu.

Hans, pazar günleri eskisi gibi gençlik yurduna gidiyordu; kamp ateşinin etrafında oyunlar oynuyor, şarkılar öğreniyordu. Ne yaparsa yapsın, içten içe artık eskiden olduğu gibi yaptıklarından keyif almadığına şaşırıyordu. Sevinci yok olmuştu; onun Martin alıp yanında götürmüştü. Ama hâlâ Emmi'yle birlikteydi. Soğuk bir ormandaki çocuklar gibi birbirlerinden ayrılmıyorlardı. Emmi'nin de benzer bir üzüntüsü vardı; ablası bir tren işçisi olan kocasıyla birlikte taşınmıştı. Emmi, kendi ailesine yabancılaşmıştı, çünkü sadece ablasına bağlıydı. Ayrıca ailede ne olursa olsun, ister anne babanın arasındaki bir kavga, ister kötü bir yemek ya da açlık ya da ağabeyinin bir sevgilisi olsun, aynı şekilde ufak tefek, ama çok daha büyük olan ablası, Emmi'ye bütün bunları tek bir kelimeyle açıklamıştı; kavga etmiş, teselli etmişti; her zaman her şeyi düzelmişti. Ama şimdi gittiği için Emmi'ye dünya ıssız görünüyordu; kardeşlerinin arasında, ablası kadar sevgiyle davranmasa da eğlenceli olan Fritz adında bir ağabeyi vardı. Babası somurtkan ve huysuz, annesi de endişeli ve ağlamaklıydı. Fritz çoktandır gençlik yurduna gelmiyordu; kreş diyordu oraya. Nerede hareket varsa, orada bulunmaktan hoşlanıyordu. Bir toplantıda koruma olmayı seviyordu, özellikle de başkalarını salondan döverek atabildiğinde. İki kere hapishaneye girmiş, babası çok öfkelenmiş, annesi de ağlamıştı; ama Fritz çıktığında neşesinden hiçbir şey kaybetmemişti. Emmi, onun etrafında pervane olmaktan hoşlanıyordu, çünkü evde herkes ve her şey sıkıcıydı. Bir gün öğle yemeğinde iğrenç, mecburiyetten kesilmiş at eti vardı; kızartıldığında tatlımsı ceset tadındaydı. Ağabeyi birden tabağında ne var ne yoksa atmış; dışarı koşup kusmuş, ama sonra da keyifli bir halde döndüğünde, "Bakın, bu kadarı yeter artık," demişti. Ertesi gün iki cebi salamla dolu dönmüştü eve; insanlar, duruma göre ya öfkelenerek ya da gülerek Fritz'in dükkân daha açılmadan içeri girdiğini; eti de çabucak insanlara dağıttığını anlatıyorlardı. Fritz, beyaz bir önlük bağlayarak tezgâhın arkasında durmuş; İmparator Wilhelm gibi gururla, sucukları peş peşe kalabalığa atmış ve her atışında, "Halkıma!" diye bağırmıştı. Polis geldiğinde olan olmuş-

tu. Kimse Fritz'i ele vermemişti; babası, işçi dediğin bundan utanır diye sızlanarak hırsızlık malından yemeyi reddetmiş, annesi ağlamış, ama salamları fırında saklamıştı.

Birkaç gün sonra da Emmi, "Fritz yine bir şeyler planlıyor. Hans, sen de katılır mısın?" diye sordu.

O akşam Hans eve erken geldi. Marie'nin onu beklemesine gerek kalmamıştı. Sabah olduğunda neden erkenden kalktığını merak etti. Hans şehrin kuzeyine gitti. Dondurucu gecede Emmi, soğuktan moraran ellerini ovuşturan ağabeyiyle birlikte mezbahanın arkasında duruyordu. Birkaç oğlan da gülerek çocukları dondurucu rüzgâra karşı koruyordu. Sonra da polis gelirse uyarmak üzere köşelere yerleştiler. Emmi, büyükler için dar olan bir kiler deliğinden geçme emri aldı. İçeriden kapının sürgüsünü kaldıracaktı. Hans da dış duvarın üzerinden, Fritz kısa kısa iki ıslık çaldıktan sonra da iç duvar üzerinden atlayacaktı. Ardından da Emmi'nin ona vereceği şeyi duvarın üzerinden sokağa atacaktı. Bütün bunlar ince ince araştırılıp planlanmıştı. Çocuklar hiç korkmuyorlardı. Hans, spor salonundaki gibi dış duvar üzerinden tırmandı. Ama büyük oğlanlar korkularını şakaya vuruyorlardı. Etrafa dağıldılar. Emmi, kiler deliğinden içeri kaydı. Emmi henüz iç duvara ulaşamadığı için Fritz iki kere değil, üç kere ıslık çaldı, yani polisler geliyordu. Hans derhal olduğu yerde geriye döndü, anlamış, çabucak caddeye çıkmıştı. Büyük oğlanları hiçbir yerde görmedi; koşması gerektiğini hissetti. Karanlıkta canını kurtarmak için koştu, oysa peşinde kimse yoktu. Gelen otobüse atladı. Fritz'in ıslığı, polis geliyor diye onu uyaran bu ıslık, kafasının içinde yankılanmaya devam etti. Birdenbire, nereye baksa korkuya kapıldı. Kuşkuyla etrafını süzdü. – Kitapları olmadan kendini okulda buluverdi. Burada epey güvendeydi.

Büyük oğlanlar da toz olmuşlardı; polis sadece küçük kızı bulmuş, onu ayaklarından tutup delikten çekerek çıkarmış, sonra da karakola götürmüşlerdi. Küçücük, ama pek yamandı. Olduğundan daha küçük görünüyordu, oysa on iki yaşındaydı. Üşüyor, korkuyordu. Ayrıca yetişkinlere hiç mi hiç güvenmiyordu, özellikle dev

gibi güçlü, üniformalı ve kılıçlı olduklarında. Emmi'yi bir masanın önüne ittiler. Peş peşe sorular sordular. Sivri çeneleri kuşların gagaları misali batıyor, bıyıkları diken diken oluyordu. Emmi kahverengi gözlerini, dağlarda yolunu şaşırmış bir ceylan gibi, iki günlük sakallar, kırışıklar ve çatlaklardan oluşan bu hercümerce dikti. "Adın ne?" – "Emmi." – "Kaç yaşındasın?" – "On iki." – "Kim kışkırttı seni?" – Emmi, duraksamadan akıcı konuştuğunda insanın daha iyi yalan söylediğini anlamıştı bile. – "Yabancı bir adam bana bir mark vereceğini söyledi." – "O haylazı tanıyordun, değil mi?" – "Kimi?" – "Duvarın üzerinden atlayanı." – Onu yakalamış olsalardı o da burada olurdu, diye düşündü kız. Gerçi kendinin şansı yaver gitmemişti; ama ona kaldığı sürece Hans'ı asla yakalayamayacaklardı. "O da herhalde yabancı adamla birlikteydi," dedi. "Tanımıyorum." – Polisler, Emmi'ye babalardan oluşan bir koro gibi bağırdı. Ama ağzından, "Tanımıyorum," sözünden başka bir şey çıkmadı. Demek doğru olan buydu, yoksa bağırmaya devam etmezlerdi. Bir seferinde saçını da okşadılar, "Zavallı çocuk," diyerek. Emmi'yse, şimdi de böyle deniyorlar, diye düşündü. Yorgunluktan ölecek gibiydi, korkudan kustu. Biri güldü; bir başkası da, "Baksana şu ufaklığın midesinde ne varmış: patates kabukları," dedi. Neden diye sordular, çocuk da açıkladı: "Annem bir denedi, bütün o kalın kabukları atmaya yazık diye düşünmüştü." Koruma polisleri omuz silktiler; hatta biri ona biraz para da verdi. Bu karakoldaki polislere kalsaydı iş bu şekilde tatlıya bağlanacaktı. Polisler onu eve götürdü. Babası dövdü; annesi ağladı. Sonra çocuk mahkemesine çağrıldı. Yine aynı sorular soruldu, bazen sert, bazen tatlı tatlı. Ama işler babasının karşısında olduğundan farklıydı. O dövse de çocuğunun iyiliğini istiyordu herhalde. Annesi ağlamaklı yalvardığında da çocuğunun iyiliğini istiyordu herhalde. Ama bu insanların umurunda değildi o; bu insanlar, yani devlet; Fritz ona çoktan anlatmıştı bunu: Polis devlettir, mahkeme devlettir, biz de devlete karşıyız. Çocuk mahkemesinde de aynı şeyleri söyledi: "Yabancı bir adam bana bir mark vereceğini söylemişti.

Oğlanı tanımıyorum." Karşı koyma gücü, metaneti olmayan bir çocuk diye bakım evine gönderildi.

Hans okulda otururken bir daha eve gitmemeyi, kaçıp bir yerlere saklanmayı düşünüyordu. Daha önce hiç korkmamıştı; insanların neden korktuğunu bile daha önce hiç düşünmemişti. Bunu hep büyüklerin bir özelliği sanmıştı, sürekli bir şeylerden korktuklarının diğer belirtileriyle birlikte. Sürekli bir şeylerden korkarlardı, bazen dükkân sahibinden, bazen ustabaşından, bazen işverenden, bazen de polisten; biri karısından, diğeri de kocasından korkardı. Bazen de insan arkadaşım ne der diye korkardı. Annesi babasıyla öğretmenden korkan çocuklar da vardı. Büyüklerin bu korku hastalığını bulaştırdıkları çocuklara her zaman aşağılayarak bakmıştı. Ama Emmi'nin ağabeyi iki yerine üç kere ıslık çaldığında, işte o zaman korku onun da iliklerine kadar işlemişti. Devasa boyutlara ulaşmıştı. O an kendini okulda güvenli sanıyordu; tıpkı yetişkinlerin ölçüyü kaybedip kendilerini nedensizce güvende ve nedensizce tehlikede hissetmeleri gibi. Artık polisin sınıfa kadar gelebileceği ona mümkün görünüyordu. Okulun kapısı önünde yakalanmaktan korkuyordu. Bu yüzden yandaki kapıdan dışarı çıktı. Eve dönmeyecekti, ama ucuz bir pazar standının bulunduğu bir sokakta annesiyle burun buruna geliverdi. Annesi pazar çantasını taşıttı. Evin kapısının önünde bekleyebilecek olan polisten korkuyordu; ama annesiyle daha güvenliydi. Merdivenlerdeyse attığı her adımda korkuların en beterini yaşadı. Ama sessizdi her yer.

Annesi, sessizce etrafta dolaşmasına ve mümkün olduğunca yanından ayrılmamasına yavaş yavaş hayret etmeye başladı. Eskiden gezmelerinden endişe ederken şimdiyse neden evde kaldığını, neden korktuğunu huzursuzca merak etmeye başladı. Marie bir gece kalktı, Hans'ın ağabeyiyle birlikte yattığı odaya girdi. Büyük yatakta yalnız yatıyordu; ağabeyi eve gelmemişti. Yanına oturdu. Uyumadığına şaşırmadı. Onu huzursuz eden bir şeyin olduğunu anlamıştı. Marie, "Kimse bizi duymuyor şimdi," dedi. "Neyin var?" Hans, "Benim mi? – Hiçbir şey," dedi. Marie, "İyi o zaman," dedi. "Belki sana yardım edebilirim diye düşünmüştüm. Bir şey-

den korktuğunu düşünmüştüm, herhalde yanıldım." Hans önce, "Neden korkacakmışım ki?" dedi. Ama Marie yerinden kalkmadığında, baklayı ağzından çıkardı. "Sürekli polisi düşünüp duruyorum." Marie, bunu duyar duymaz irkildi. Gerçi kendisinin polisle kötü bir deneyimi olmamıştı. Triebel gibi bir insan belki devletin yasakladığı bir şeyi yapardı. Bazen pazar yerinden bir şeyler yürüten Bayan Mahlke'nin de korkacak bir nedeni olabilirdi. Ama kendi ailesinde öyle ya da böyle yasak olan bir şeyin yapılması âdetten değildi. Devleti aşağılayan Franz'sa, bir şeyden işkillendiğinde eve gelmezdi. Ama Hans polis dediğinde korkmuştu, çünkü derinlerinde bir yerde devletin gücünden korkuyordu. Marie, "Polis seni ne yapacak?" diye sordu. Oğlan anlatmaya başladı, umutsuzlukla, sonra da rahatladı. Marie, sessizce düşündü, sonra "Emmi seni ele vermiş olsaydı polis çoktan gelirdi," dedi. Hans, sanki bir an olsun bile korkmamış gibi heyecanla, "Öyle biri değil, elbette ele vermedi beni," dedi. Birden bütün dayaklardan ve suçlamalardan daha önemli bir şeyin var olduğunu hissetti.

Marie, "Neden böyle bir şeye katıldın?" diye sordu. "Hep senin yanında olamam ya; gerçekten de olamam. Her zaman sadece vicdanın yanında olabilir. Senin; diğerleri için yemek pişirmek, yama yapmak ve para kazanmak gibi zorunlulukların yok. Hatta kendine dikkat etmekten başka işin de yok. Sadece seni kandırmak isteyen bir grup deli insanla evden çok uzaklarda olsan bile. Yanında hiç kimse olmasa bile. Vicdan dediğin, Emmi'den çok daha küçük; bir polis barikatının içinden geçebilir, bir anahtar deliğinden geçebilir, her zaman sana ulaşır, sana her zaman gerçeği söyler; işi bu."

Geschke "Marie!" diye bağırdı. Marie, odadan çıkarken, "Hadi uyu, bundan sonra bir şey olmaz herhalde," dedi.

Hans, yalnız kalır kalmaz dirseklerine dayandı. İşte orada, yatağının ayak ucunda oturuyordu bile: Çok küçük bu vicdan, demişti annesi, Emmi'den de küçük. Cücemsi bir adamdı; gece kadar karanlıktı, alacakaranlıkta rengini değiştiriyordu, grileşip, yok oluyordu.

IV

Marie yanına yatar yatmaz Geschke sakinleşti. Uyumadı, gözleri açık yatıyordu. Apartmandaki sessizlik dakikalarca sürdü, üst kattaki Schwanke'nin horladığını duydu. Ne kadar da güçlüydü şu yaşlı Schwanke hâlâ. Oysa kendisi iliğine kadar güçsüzleşmişti; mutfakta kukumav kuşu gibi düşünmekten, iş bulma kurumunda kuyrukta beklemekten, bazen kar küreme, bazen çöp süpürme gibi geçici işler bulmak için koşuşturmaktan o kadar zayıf düşmüştü ki, artık uykuya bile dalamıyordu. Birazdan avlu odasında oturan Krauterlerin bebeği ağlamaya başlayacaktı.

Öfke içinde mutfaktan kovduğundan beri Triebel'i bir daha gelmemişti yanına. Bir kere daha böyle büyük bir kavga etmişlerdi, geçen yaz kapıda. – İşte Krauterlerin bebeği bağırmaya başlamıştı bile. Müller de birazdan yere vuracaktı, sanki zavallı Bayan Krauter çığlıkları düğmeye basıp kesebilirmiş gibi.

Triebel'le son kavgaları, Geschke'nin yine uykusuz geçirdiği bir geceden sonraydı. Ama bu sefer gece farklı geçmişti; kimseyi uyandırmamak için sessizce ayağa kalkmıştı. Mutfakta tek başına dolabı kaldıracak gücü olup olmadığını denemişti. Sabah erken saatlerde çağırırlar, onun da hemen tüfeğine ihtiyacı olabilir diye. Prusya hükümeti utanç verici bir biçimde devrilmişti. Kendi bakanı, bir sokak serserisi gibi kendi çalışma odasından kovulmuştu. – Dolap birçok şeyle doluydu, Geschke de artık genç değildi. Gerçi yaşlı da değildi, ama dolabı bir hamleyle itebildiği zamanlar geçmişte kalmıştı.

Tam o sırada yukarıdan gürültüler geldi, Müller küfrederken Krauter aşağıdan yukarıya karşılık veriyordu. Ama bebek bu yüzden daha da çok bağırdı.

O gece dolabı tek başına ve sessizce itebilmişti. Ama ertesi sabah kimse gelmemişti. Kovulan bakan Geschke'yi değil, yüce divanı göreve çağırmıştı. Geschke'yse beklemiş, beklemiş, sonunda da tüfeği Spree nehrine atmak daha iyi diye düşünmüştü. Birden kendini öyle güçsüz ve yaşlı hissetmişti ki, kömür küreğini kal-

dıracak gücü bulamamıştı, hele hele tüfeğini, hele hele mutfak dolabını asla, Triebel'in yanından geçerken de adam ona eşikten bağırmıştı: "Merdivenleri çıkarken neden burnundan soluyorsun? Bakanına mı üzülüyorsun? Elinden bir şey gelmez; zorbalık karşısında geriledi, kendi de söyledi ya."

Geschke öfkelenmişti: "Onun devrilmesine siz yardım ettiniz ya; hak ettiniz olanları; siz de istediniz neticede."

Krauterlerin bebeği uyumuştu.

Koca cadde boyunca sarhoşların ağıtlarını duydu; Emilie Hala'nın evinde yaşayan Holm'du bu; sarhoş olduğunda sanki Berlin Tirol'deymiş gibi oranın şarkılarını söylerdi.

"Hak ettiniz olanları; siz de istediniz neticede." – Buna Triebel, koca kulakları öfkeden kızardığı halde sakin sakin, "Dün dündür; bugünse ayaktakımı, gelen gideni aratır dedirtecek birini onun yerine koyabilsin diye, sizinkini istemiyor." demişti. Ama Geschke'nin nedenler ve karşı nedenler düşünecek sabrı kalmamıştı; öfkeden ve üzüntüden tir tir titremişti. Sonra da sahanlıkta öfkeli öfkeli sövmeye başlamıştı. Her şeyden daha önemli ve değerli olan bir şeyin yok olmak üzere olduğunu daha fazla hissettikçe, sövmesi de artmıştı. Triebel'in de sabrı kalmamış, bağırmaya başlamıştı: "Öğüt almayı bilmeyene kimse yardım edemez." Geschke daha sonra Marie'ye, "Bir daha işim olmaz onunla," demişti. O günden sonra merdivende bile kapışmamışlardı.

Tramvayın düdüğünü duydu, herhalde sonuncuydu, çünkü ilki değildi henüz. En azından ara verildiğini duymamıştı.

Naziler, Liebknecht'in evinin önündeki Bülow meydanında gösterilerini başlattıklarında Geschke, darmadağın edileceklerini ummuştu. Geldikleri gibi siyah ve kahverengi üniformalarla gitmişlerdi. Nazilere ateş etmenin anlamsız olacağını anlamıştı. Yoksa insanların hepsine anında ateş edilirdi. Yüreğinin ta derinlerinde anlamsız ve çocukça bulduğu bir şeyi beklemişti; her zaman küçümsediği şeyi. Liebknecht evinden vebadan korkar gibi kaçınmıştı. Nazilerin Bülow meydanına çıkmaları içini acıtmıştı. Sanki sonradan Hitler'in taşındığı başbakanlık binası değil de bu

ev Berlin'in o gizli, küçümsenen yüreğiydi. İnsan ancak ağrıdığında yüreğinin nerede olduğunu bilirdi ya, işte öyle. – Saniyelerce etrafa sessizlik hâkim oldu, sanki koca şehirde hareket eden her şey durdurulmuştu. Kendi düşünceleri hariç, onlar asla durmazdı!

Triebel'le bir kere daha karşılaşmıştı; ama her zamanki gibi sahanlıkta değil, şehrin göbeğinde. Gösterilere katılmıştı, ne gitme ne de gitmeme emri almıştı. Gün buz gibiydi; yürüyenler her durduklarında ince giysileri içinde donmuştu. Etrafta kurşunlar uçmuş olsaydı bile yürüyüşe katılırdı. Özgürlük ölmüştü, bundan kuşku yoktu; artık yeniden canlandırılamazdı. Özgürlük neydi, unutmuştu artık; hayatı son yıllarda yeterince kötü geçmişti, ondan önce de daha kötüydü zaten, savaştan beri de heyecansız ve eziciydi. Arada bir mutlu anlar yaşamamış değildi, günün birinde işler değişir diye de çok umutlanmıştı. Ama bu umutlar da bitmişti. Birkaç arkadaşının Hitler bir tepeye çıksın, kendi kendini nasılsa yok eder diye umut etmelerini pek önemsemiyordu. Ne de olsa içi geçmiş bir işletme kurulu başkanı pes ettikten veya bir grevi yasakladıktan sonra da maaşlar kendiliğinden artmamıştı ya. Tepedekilere elini verdin mi, kolunu kurtaramazdın asla.

Tramvay sonuncu değil, ilkiydi, çünkü şimdi ikincisi geliyordu bile. – Islıklar ve tekerleklerin sesleri, hatta sahanlıkta gürültü ve sonra da sokakta adım sesleri duyuldu.

Kendi partisinden biri, polis genel müdürü Zörrgiebel, dört yıl önce mayıs ayında kızıl bayraklara ateş ettiğinde midesi bulanmıştı Geschke'nin. Triebel herhalde haklıydı; sonun başlangıcıydı bu. Sonra partisi iyi niyetle Hindenburg'u seçtiğinde Triebel herhalde yine haklıydı: Hitler'le bitecek bu iş, demişti. Hindenburg, başta Hitler'i aşağılamış, ama sonunda huzuruna kabul etmişti. Belki de Geschke, Triebel'i izleyip kendi arkadaşlarından ayrılmalıydı. Neden izlememişti onu? Ona mutlak biçimde inanmamıştı; bir konu hariç, hiçbir konuda inanmamıştı. Hemen ve temelden bir devrime inanmamıştı; bu konuda kendi liderlerine de tam inanmamıştı. Ne ona, ne de öbürüne inanmıştı. Peşinden gidecek

kadar inandığı kimse yoktu. İşte acı çekmesinin kökeninde bu yatıyordu; hiçbir şeye inanmıyordu artık.

Günün ilk horozu, uyanmakta olan şehrin tüm seslerini bastırarak öttü; herhalde büyük garajın gece bekçisinin ahırında.

İşte acı çekmesinin kökeninde bu yatıyordu; hiçbir şeye inanmıyordu artık. – İnandığı bir şeyi yapmak için insanın çok güçlü olması gerek. İnsanları, gerileterek ve başarısızlıklarla, yine de yavaş yavaş ilerleten şey sabır mıydı, yoksa insan bütün deneyimini, bütün hayatını, yani her şeyini devrim uğruna tehlikeye mi atar? – İnandığı bir şeyi yapmak için insanın özellikle güçlü olması gerek. Ama bir şeye inanmak için insanın her şeyden önce inanılmaz biçimde güçlü olması gerek. Ama artık gücü kalmamıştı. Her neyi düşünürse düşünsün, artık buna inanmıyordu.

Meydandan birinin ayaklarını sürüye süreye, soluk vere vere geldiği duyuldu; herhalde dördüncü kattaki Bolzer'di. Biri işe giderken diğeri içmekten gelirdi. Hayat böyleydi işte.

Özgürlük ölmüştü. Ama düzenlenen bu sınırsız cenaze uğurlamasında her sabahki gibi mutfakta oturmayı içine sindirememişti. Yıllardır hiçbir yürüyüş bu kadar kalabalık olmamıştı. Caddenin bir köşesinde durmuştu. Bir büfede sıcak kahve dağıtılıyordu. Çenesi donmuş halde kahveyi içmiş; para bırakmıştı. "Bedava," demişti kadın. Soğuktan mosmor olan büfedeki kadın, kahve güğümünü kendi mutfağından getirmişti. Parayı kızıl yardımın kutusuna atmıştı, hayatında ilk ve son kez. Bu büfede Triebel'le karşılaşmıştı.

Şimdi de sahanlıkta bir gürültü duydu, Bolzer çoğu zaman eve sarhoş geldiği için de bu gürültüyü herhalde patırtılar, dövmeler, yalvarmalar, üst ve alt kattan vurmalar izleyecekti. İşte şimdi gürültü patırtı, yalvarışlar duyuldu. Krauter'in çocuğu gürültüyü duyunca yeniden çığlık atmaya başladı. Yine tavan vuruldu. Ne mutlu o insanlara, gerçek bir uyku çekerken rahatsız edilebiliyorlar.

Bu büfede Triebel'le karşılaşmıştı. İkisinin de dilinin ucuna kelimeler gelmişti, ya çok güzel, ya da çok çirkin. Bu yüzden ikisi de bir şey dememiş, sadece çeneleri seğirmişti, belki de soğuktan.

Tokalaşmamışlar; barışmak ya da vedalaşmak üzere başlarını sallamışlardı. Geschke dörtlü sırasına, Triebel de kendininkine atlamış; daha sonra da apartmanda onunla bir daha karşılaşmamıştı.

Çocuk sakinleşmişti. Birazdan Loerke'nin çalar saati çalacaktı; onun hâlâ işi vardı. Köşede bir kamyon durdu; birilerinin aşağı atladığını, sokakta sert adımlarla ilerlediklerini duydu. Apartmanın önünde durdular; sokak kapısı ardına kadar açıldı. Marie, birden doğruldu. Adımlar kulakları sağır ediyordu; polise benziyordu. Polisten daha da korkutucuydu, çarpan kapılar, yumruklar, tekmeler. Bir alt katta durdular, herhalde Triebel'in kapısının önünde. Kapıya yüklendiler. Parçalanan, ezilen eşyaların gürültüsü, bağıran bir kadın duyuldu. Apartmandaki insanlar kapılarını açıp sahanlığa koştu. Marie yataktan atladı. Geschke mutfak kapısından SA'nın Triebel'i aşağı itişini görebildi. Bir SA subayı, sahanlıkta duruyordu, Bayan Triebel'in kolunu ters çevirdi; o da üniformasını ısırırken kollarını çevirmeye devam etti, ta ki kadının dizleri tutmayıp yere düşünceye kadar. SA kamyonu uzaklaştı. Pencerelere ve sahanlığa doluşmuşlardı. Evlerden istediklerini yakalayan, insanları sert komutlarla dosdoğru kamyonlarına yükleyen bu kahverengi kıyafetli, bu aşağılık heriflere polis yetkisi verilmişti, oysa belki de geçen hafta bu sokakta bir kapıyı yıkmaya kalkışsaydılar kafaları kırılırdı. – Bu herifler birdenbire bu yetkiyi nereden almışlardı? Niye kafaları kırılmıyordu? Neden apartmanda hep birlikte Triebel'in yardımına koşulmuyordu? Polislerin coplarıyla silahlarından kimsenin korkmadığı yeterince olay yaşanmıştı oysa.

"Ne oldu?" diye sordu herkes birbirine. Herkes sahanlıktan açık gördükleri kapılardan mutfaklara doluştular. "Reichstag yanıyor. Komünistlerin yaktığı söyleniyor." – "Neden ille de Reichstag'ı yaksınlar ki?" – "Aşağılıkların aklına daha zekice bir yalan gelememiş mi?" – Bay Melzer soğuktan çenesi titreyerek dışarı çıktı; karısı omzuna mantosunu sardı. "Ah, kötü bir şeyin olacağını söylemiştim," dedi. "Satürn gezegeni döneminde, her zaman bir şey olur." – "Kapa çeneni, bırak şu yıldızları!" Bayan Melzer de ça-

bucak yabancı mutfağa göz atma fırsatını kaçırmadı. Geschke'nin evine istediği gibi burnunu sokabileceği günler geçmişte kalmıştı. Kötü zamanlarda, mutfak penceresine beyaz perde asmaya gerek yoktu, diye düşündü. "Daha dün, Triebel dışarı çıkarken, dünya bu burçtayken komünistlerin hiçbir şey yapmamaları gerektiğini söylemiştim." – "Salak, komünistlerin işi değil ki bu." Ama Melzer ısrar etti. "Yıldızlara bakıp uyardığımda herkes güldü bana; başarısızlığa uğramasında şaşılacak bir şey yok."

V

Lieven, minicik arabasını önce bir çiçekçinin önünde durdurdu. Kendi kendine Noel hediyesi almaktan hoşlanırdı. Bu yıl bankadan aldığı ikramiye Hanomag marka arabasının ilk taksitini ödemesine yetmişti. Gözleriyle çiçekleri çabucak inceledi; sade ve kalın, gümüş kâğıda sarılı bir menekşe demeti seçti. Elinde demetle Adlon otelinin döner kapısına kadar birkaç adım attı.

Keyifle kocaman afişi okudu: "Öğleden sonra beş çayına Otel Adlon'un salonuna gelenler ferahlatıcı bir sıcaklıkla karşılaşırlar." Dışarıdan pencerelerin çok ötesinden konserin sesi boğuk boğuk geliyordu. Girdiğinde onu karşılayan sıcaklık ferahlatıcıydı. Masalardaki çifter çifter sayısız bakış da ferahlatıcıydı, hâlâ bir şeylerin onları etkilediğini fark ettirmeyen insanların rastgele bakışları. Siyah SS üniformasıyla, elinde gümüş kâğıda sarılı bir demet menekşeyle içeri giren uzun boylu bir gençten daha etkileyici bir şey yoktu herhalde. Lieven salonun ortasında durdu; herkesin gizlice ve merakla kiminle buluşacağını görmeyi beklediğinin farkındaydı. Merak, bir köşede ayağa kalkan genç kız sayesinde tatmin edildi. Endamı sadece çok iyi terzilerin elinden çıkan etek ceketle gerektiğinden ne fazla, ne az görünüyordu. Etraftaki bakışlar, onun hiçbir mücevher takmadığını fark etti, küpelerin dışında; bunlar da ceketi düz, boynu açıkta, saçları da geriye doğru taranmış olduğu için dikkat çekiyordu. Ağabeyinin evinde de bu küpeleri takmıştı, annesinin mirasını.

Masalarına oturup, çayla rom sipariş ettiler; üzerlerindeki bakışlar ve içlerine kadar işleyen müzikle birlikte mükemmel bir çift oluşturduklarını hissettiler. Elisabeth Lieven söze başladı, hâlâ Bühler Höhe'deki sanatoryumun resepsiyonunda çalışıyordu; şefi onu hafta sonunda Berlin Tiyatrosuna davet etmişti. Dün, halk sahnesinde "İmparatoriçe"yi izlemişti. Lieven, kuzeninin evinde olduğundan daha çekici görünen kuzenine yan yan bakarak, "Müziğini bir Yahudinin bestelediği bu oyuna neden gidiyorsunuz?" diye sordu. Elisabeth bir kahkaha attı. "Bak sen, siyah üniforman sana her konuda görüş bildirme yetkisi veriyor sanırım. Ama buna değer doğrusu, çünkü çok yakışmış gerçekten. Fakat korkmana gerek yok. Führer de önümde çaprazımda oturuyordu; ırkımızı rezil etmiyorum." Lieven başını çevirmeden gözünün ucuyla ona baktı. Elisabeth de aynı şekilde baktı. Gülerek, "Doğru, Elisabeth, birbirimize benziyoruz," dedi. "Gözlerimiz aynı, beğenip de güldüğümüz şeyler aynı; umursamadıklarımız da öyle." – "Yoksa bu nedenle mi birbirimize yakışıyoruz ya da yakışmıyoruz?" – "Sanırım bu akşam çok yakışıyoruz." Lieven ayağa kalktı, Elisabeth de elini koluna koydu. Birlikte yavaş yavaş, birbirleriyle gururlanarak, ağızları bir karış açık kalan insanların arasından yürüdüler. Lieven onu Hanomag'a bindirdi. Elisabeth de yüzünü sırtına koydu. Gece karanlığındaki şehir, hayvanat bahçesinin üzerinde, vitrinlerin oluklarında, tellerde ve direklerde parlayan çiğle örtülüydü. Lieven'in artık oturduğu Kurfürstendamm'da durdular, Lieven, "Evime gidiyoruz, çünkü yarın yediden itibaren hazır olmam lazım. Alarmdayım." dedi.

Merdivenlere halı serilmiş, aynalar asılmıştı. Lieven önce sokak kapısını, sonra da geniş, sahanlıktakilere benzer aynalar ve halılarıyla gösterişli döşenmiş odasının kapısını açtı. Burada kendi direkt telefon hattı vardı. Elisabeth her şeyi inceledi: tanımadığı kişilerin fotoğraflarını, Lieven'in sürekli yanında bulundurduğu fotoğraf makinesini, birkaç aylığını harcadığı Nolde'nin ufak bir yağlı boya resmini, eski ev sahibesinden kalma Hitler resmini, bunu da Lieven yağlı boya resmi gördüklerinde arkadaşlarının

alaycı sorularına daha fazla maruz kalmamak için asmıştı. Koltuğu kaloriferin yanına çekti. Elisabeth'in elinde hâlâ menekşe demeti vardı, "Yakıcı kaloriferin yanında istediğin kadar oturabilirsin, ama insan ancak odun ateşinde ısınabiliyor," dedi. "Hatırlıyor musun çiftliği?" Lieven gözlerini kapatarak sanki çok eski, hafif cilalanmış bir metalden yapılmış asil ve pahalı eşyaymış gibi Elisabeth'in başını büyük bir zevkle okşadı. "Ne o, hâlâ sıla hasreti mi çekiyorsun?" diye sordu. – "Sadece sıla hasreti, o kadar. On altı yıldır memleketimden uzaktayım. Her şey yuvamı hatırlatıyor; her kar yağışı, her koku. Ne dersin, dönebilecek miyiz oraya?" "Elbette," dedi. Bunu söylerken gülümsemedi bile. "Sana söz veriyorum, yuvana döneceksin." Elisabeth gülmeye başladı. "Öyle ciddi söylüyorsun ki, inanasım geliyor." Elisabeth ayağa fırladı; birden balkon kapısını sarstı; ışıkları yanan evlere ve arabaların akıp giden farlarına rağmen yıldızların altında ıssız görünen caddeye birlikte baktılar. "Görevin ne ki evde durman gerekiyor?" diye sordu. – "Yapacak bir şey yok. Beni çağırdıklarında şehre gitmem gerek." – "Çok vazifeşinas olmuşsun; işini çok ciddiye alıyorsun." – "Öyle... Buna değiyor da." – "Neden ki? Olan biteni ciddiye almaya değmiyor." – "Değmez mi, meselenin ne olduğunu biliyorsa insan." – "Mesele ne o zaman, canım?" – "En önemli şeyler: Çiftliğine dönecek misin veya şu saçma sanatoryumunda para kazanmayı sürdürmek zorunda kalacak mısın? Ya da seni Adlon'da çay içmeye mi yoksa sadece otomata mı davet edebileceğim? Işıklı reklam satmak zorunda mı olacağım, yoksa üniformamı taşımaya devam mı edeceğim." – "Bu akşamı daha eğlenceli hayal etmiştim, yoksa bu kadar iyi niyetle gelmezdim. Pek muhteremsin, çok da tutumlu." – "Seni eğlendirmek için ne yapabilirim? Buradan ayrılamam, telefonu beklemem gerek. Ne isterdin? Gramofon çalayım mı?" – "Zenci şarkıların var mı?" – "Ne diyorsun öyle? Elbette yok; şimdi böyle şeylere sahip olmam mümkün değil. Alman halkının ahlakını bozamam ya, kendi keyfim için bile olsa." Elisabeth, "Hay Allah!" diye güldü. "Gerçi bugün sana üniformanın ne kadar yakıştığını çok söyledim, ama korkarım ki, pek bir sıkıntı verici bir

bedel ödemişsin." – "Bu küçük burjuva saçmalığına katılmaya neden değdiğini anlattım ya sana. Radyoyu açayım mı?" – "Sıkıcı; ey Tanrım, taşrada neden insanın canı hiç sıkılmaz? Issız ormanda sıkılmaz. Ama burada Kurfürstendamm'da, ışıklarla, otobüslerle can sıkıntısından patlıyor insan." – "İki otobüs çarpışsın mı isterdin?" – "O da sıkıcı." – "Ne o zaman? Sen söyle." – Kollarını Lieven'in boynuna sardı. Bir an kollarını kaldırmadan bekledi, sanki Elisabeth sayısız fikrini anlatsın diye reddedermiş gibi yaparak. Lieven artık başka bir şey söylemedi. Evde ne adımlar, ne bardaklar, ne amaçsız sözlerin çıkardığı gürültüler duyuldu. Sadece dışarıdan bir otobüs geçtiğinde ev, iliğine kadar titriyordu. Elisabeth çok daha sonra, "Seni gören de savaşın ortasında, Ordu caddesinin kenarında yürüyüşe geçmeye hazır sanır." Lieven ondan biraz uzaklaştı, bir sigara yaktı. Beş ya da altı sigara içmişti ki telefon çaldı. Ayağa fırladı, ahizeye "Başüstüne" diye bağırdıktan sonra üstünü başını düzeltti. Sandalye arkalığında düzgün biçimde katlanmış ceketinin yanında duran kemerini bağladı. "Beklediğim telefon. Hemen karargâha gitmeliyim." – Elisabeth uykulu bir sesle, "Ne oldu?" diye sordu. – "Vardığımda öğreneceğim. Ya bir yeri işgal edeceğiz, ya da bir mahalleyi tarayacağız." – "Hoşuna gidiyor mu bu?" Lieven, "Aman tanrım, hoşuma gitmek mi? İşim bu," dedi. "Bazen sıkıcı da, bazen gerçekten de eğlenceli, örneğin kızıllar bir şeyler yapmaya kalkıştıklarında ve deli gibi direndiklerinde. O zaman onları öldürmek eğlenceli. Ya da gerçek birini yakaladığımızda. Öfkeden kudurmuş direnişi kırmak her zaman eğlenceli. Hoşçakal Elisabeth. Ne zaman dönerim bilmiyorum. Sanırım şefinle dönersin." – "Yarın ancak. Ah sahi, saat on ikiyi geçmiş; yarın olmuş bile."

On Birinci Bölüm

I

Lieven akşam yemeğini yarıda kesip arkadaşlarıyla vedalaştı. Bir lokantada, rahatsız edilmeden içlerini dökebilecekleri özel bir bölüm kiralamışlardı. Lieven ana salondan geçerken Hitler selamıyla bütün kollar havaya kalktı, sanki rüzgâr çalılıktaki bütün dalları bir yöne yatırıyordu. Lokanta sahibi, kapıyı açmak için hızla Lieven'in önünden koşturdu. Lieven kapıyı arkasından o kadar hızla çarptı ki lokanta sahibinin yukarı kalkmış kolu az kalsın kapıya sıkışacaktı.

Elisabeth'in onu beklediği istasyon kafeteryasına girdi. Elisabeth söze girdi:

"İki saatimiz var; gece treniyle Dresden'e döneceğim. Şefim, aynı trenle gelecek hastaları bizzat sanatoryuma götürebilmem için arabayı gönderecek."

Ceketi, dar kalçalarını, küçük memelerini, düz omuzlarını mümkün olduğunca öne çıkarsın diye terzinin verdiği emeğin karşılığında Elisabeth'in maaşının büyük bir bölümü gitmişti. Her zamanki gibi merhum annesinin küpelerini takmıştı. Lieven, "İlla kendi ekmeğimi kazanacağım inadından ne zaman vazgeçeceksin?" diye sordu. – "Sevgili Ernst," dedi Elisabeth, "Otto'nun yanında çiftlikte yaşayamam ki. Canım sıkılıyor. Otto da can sıkıntısından kötü bir alışkanlık edindi: Saatlerce kukumav kuşu gibi aklına ne gelirse düşünüp duruyor. En kötüsü de sesli düşünmesi. Yemek yerken onu dinlemek zorundasın, daha da kötüsü, arada

bir kendi fikrini de dile getirmen gerek. Şu günlerde de habire yeni olaylar yaşandığından dinlenmeyi unutabilirsin. Her tatilde yeni bir heyecanına katılmamı istiyor, sonra da o sırada hayretler içinde kalıyor, çünkü o günün en önemli olayının farkına bile varmamış oluyorum." – "Neymiş peki onun için bu en önemli olay?" dedi Lieven, "Senin farkına bile varmadığın?" – "Hamburglu öğretmenle birlikte Alman sosyalizmini pek önemsiyorlar; artık sendikalara, partilere ihtiyaç yokmuş da, bütün Almanlar 1 Mayıs'ta gamalı haç bayrakları altında Alman emeğini kutlamışlarmış. Otto, beni eğitmeye pek meraklı." Gözleri gülerek, "Buz gibi duygularımdan bir kıvılcım çıkmalıymış, öyle diyor," diye ekledi. "İçimden fırlayan o kıvılcımı ben de görmek isterdim. Ama nasıl olacakmış bu, göstermiyor; sadece konuşuyor da konuşuyor. – Ama ağabeyimden yakınmak için gelmedim buraya. Kuzenimin şu çılgın davaya katılmış olması benim için bir şans. Neler oldu, bitti? Radyo birden sustu. Sadece yabancı hastalarımızın gazetelerinden bir şeyler okuyabildim." – "Koskoca dava korktuğumdan da hafife alınıyor, daha yüzeysel geçiyor." – "Hafife mi alınıyor, neden? Şu Dimitrov* pek becerikli, esaslı biri gibi geldi bana."

"Ondan söz etmiyorum; şu eski cübbeli yargıçların davayı eski şablonlara göre yürütmesi yok mu? Duruşmaya başlamadan önce sanığı iyice bir incelemeleri gerekirdi. Birini tesadüfen Komintern'de çalıştığı gerekçesiyle mahkemeye çıkarmak yeterli değil. Onların da eminim bizim gibi akıllı adamları vardır. Düşmanı küçümsememek gerek. Oysa herif küstah cevaplarıyla çoktandır sesi soluğu çıkmayanları bile bir daha çileden çıktılar. Şimdi gerçekten de Reichstag yangınları gibi olaylarla karşılaşırsak, şaşırmam. Bildiriler dağıtılmaya başlandı bile." – "Ne gibi cevaplar verdi?" – "Göring ona bağırdığında, 'Benden korkuyorsunuz galiba?' dedi. Göring, 'Kapa çeneni, seni vahşi ülkenin pis yaratı-

* Dimitrov: Bulgaristan'da sosyalist yönetimin kurucusu ve ilk başbakanı (1882-1949), 27 Şubat 1933'teki Reichstag yangınından sorumlu tutulup yargılandı. Duruşmalarda Nazi iddialarının asılsız olduğunu savundu ve aklandı. Bu duruşmalarda yaptığı savunmayla dünya çapında ün kazandı. Ardından Moskova'ya yerleşti.– *çev.*

ğı!' diye ona bas bas bağırırken, o ülkesinin değil, faşizmin vahşi ve barbar olduğunu söylemez mi, her ülkede böyleymiş faşizm. Verdiği cevaplar bile bildirilerde metin olarak kullanılabilir; çok şükür ki insanların çoğu bunu anlayamayacak kadar aptal."

Elisabeth güldü. Lieven, "Gül bakalım," diye bağırdı. "Daha da kötüsü otuz milyon gülüyor. Polislerin bütün o titiz işleri, hepsi boşunaydı. Herifin ilişki kurduğu bir sürü kadın bulundu. Ama hiçbiri de işe yarar bir şey söylemedi. Tam tersine, bir tanesi yangın gecesinde birlikte olduklarını söylemekten bile kaçınmadı."

"Pek de fena birine benzemiyormuş oğlan," dedi Elisabeth, "Ah, keşke ben de orada olsaydım." – "Senin pek hoşuna gitti, ama bizim sevinmemiz için neden yok. Çünkü Alman hukuku Dimitrov'un sanık sandalyesinden elini kolunu sallayarak ortadan kaybolmasını sağlıyorsa böyle bir hukuka ihtiyacımız yok. Ya o haklı ya da biz. O haklı olursa küpelerini de kopartırlar kulaklarından. Bana da pis bir takım elbise verirler; bütün bunları sana yeterince açıkladım." – Elisabeth, "Ah, evet, sen ve ağabeyim, asla benden memnun olmazsınız; hep yanlış şeylere gülerim ya." – "Seni kışkırtmaya niyetim yok. Değişme, hep soğuk kal, ama anla artık. Bir daha asla çiftliğine dönmemek ve ekmeğini büyük çabalarla kazanmak seni eğlendiriyorsa, o zaman Dimitrov'dan da hoşlanabilirsiniz. İşte artık anlaman gereken şey bu."

"Tamam, tamam, anladım," dedi Elisabeth. "Bundan böyle gülmeyeceğim, eğlenmeyeceğim de." Geçen dakikalarda Lieven'i dikkatlice dinlemiş ve izlemişti. Bir iki kez bir şey sormak istemişti ama daha sorulmadan cevaplandırıldığı için soruları gereksizleşmişti. Ama hâlâ bir şeyi anlamamıştı, bu da onu rahatsız ediyordu. Lieven'in ileri sürdüğü bütün nedenleri anlamıştı anlamasına ama onu rahatsız eden şey için bir neden bulamadığından, her zamankinden daha sert baktı yüzüne. Alıştığı, güvendiği bir yüzdü onunki; dişleri düzenli ve keskin, ama fare dişi gibi fazlasıyla küçüktü. Beni bir tek bu dişleri rahatsız ediyor, diye düşündü.

Lieven o gece Kurfürstendamm'daki dairesine döndüğünde derhal Siebert'in huzuruna çıkması emrini aldı. Devlet polisinin

bürosu bir zamanlar bir piyade alayının muhasebe bölümüydü, sonra bir sosyal yardım merkezi, ardından veremle savaş için Kızıl Haç örgütüne, sonra bir aşevine, ardından da vergi dairesine, en sonunda devlet polisine tahsis edilmişti.

Lieven bekleniyordu. İç merdivenlerden yukarı çıkarıldı. Ne kadar ovalayıp temizlenmiş olsa da resmî dairelerin o ortadan kaldırılamayan havası sahanlığa sinmişti. Üstü Siebert, onu ikinci kattaki çalışma odasında karşıladı. Lieven içeri girdiğinde etrafını saran, yarım daire oluşturmuş emir erlerine bir hareket yaptı, bunun üzerine hepsi de öfkeli bir "Heil Hitler!" selamıyla ortadan kayboldu.

Siebert Lieven'e önce bir sandalye çekti, sonra da bir sigara ikram etti. Kendisi de koltuğunda geriye yaslandı. – Şu rapor etme işi yok mu, diye düşündü Lieven, Siebert gibi dar kafalıları pek eğlendiriyor; kendini bir şey sanıyor. – Siebert, "Seni bekliyordum; Lämmle adında birini yakaladık, haftalardır aradığımız şu kuryeyi," dedi. "Herif hastanede yatıyordu, apandisit ameliyatı olmuş; doktoru da tutukladık; doktorla hastanın içeri girdiği anda konuşmalarını kestiklerini fark eden hemşire ihbar etti ikisini de."

"Lämmle, şu ihtiyacımız olan adreslerden en azından dördünü, belki de hepsini biliyor. Derhal buraya getirildi. Ama ben daha buraya gelemeden ne yazık ki ameliyatlı karnı açılmış; hemen doktorumuzu çağırdım, o da hemen yeniden sargılamış onu. Bir de sen şansını deneyesin diye seni bekledik. Bir süredir her konuda bizi azarlamaya pek meraklısın; yok amatörlükmüş, yok – ne diyordun? – ha, 'Psikoloji'den anlamazmışız, pek de biliyorsun bu yabancı kelimeleri. Şimdi göster bakalım, suya götürüp susuz getirenlere nasıl davranmak gerekirmiş. Bak bakalım, herif cavlağı çekmeden bir şeyler öğrenebilecek misin; hâlâ sorgulanabilir durumda."

Sorgu odasına geçtiler, sesler kesildi. Nöbetçiler topuklarını vurarak onları selamladı. Doktor, iki yana ayrılmış ak saçlı, SS üniforması giymiş yaşlıca ve zayıf bir adamdı. Oda hastane gibi kokuyordu. Hasta bir sıranın üzerinde yatıyordu, gömleği yuka-

rı sıyrılmış, kendisine yeni pansuman yapılmıştı. Gençler biraz uzakta duvara dizilmiş duruyorlardı, iki tanesi birbirine yaslanmış; sıranın etrafındaki perdelere gözlerini dikmişlerdi. Doktor, tutuklunun yanına çömelmiş, alkol şişesinden bir pamuğu ıslatıp tutuklunun burnuna tutuyordu. Siebert, "Buyur bakalım, Lieven," dedi. Doktor yerinden kalktı; Lieven de, "Rica ederim, Siebert, herkesi dışarı çıkar," diye karşılık verdi. Sırada oturan adam, Siebert, "Çıkın" emrini verdiğinde irkildi. Lieven alnını kırıştırdı; adamın gömleğini indirerek sargılı karnını örttü. Başını kaldırdığında adamın kendisine dik dik bakan gözleriyle karşılaştı. Gözlerinin rengi lacivertti, hatta siyah bile denilebilirdi; ancak ölüm döşeğinde yatanların gözlerinde dünyevi şeylerin gölgesinin bulandırmadığı o garip pırıltılar uçuşuyordu.

Lieven, sesini iyice alçaltarak konuştu: "Daha yeni geldim; hemen buraya koştum tutuklandığınızı duyduğumda; size yapılanları ne yazık ki engelleyemedim; ama hâlâ en kötü şeyin olmasını önleyebilirim." Tutuklunun onu anlayıp anlamadığını bilmiyordu; adamın gözlerindeki dayanılmaz pırıltı karşısında göz kapaklarını indirdi; alçak sesle sözünü sürdürdü: "Sizin için elimden geleni yapmak istiyorum; buradan hemen çıkabilirsiniz; size bir araba çağırırım. Sizin gibi bir insana büyük bir saygı duyuyorum." Adam ağzını kımıldattı birazcık; doktor Lieven'e nemli bir bez verdi; Lieven çabucak adamın ağzındaki kanı siliverdi; sonra da nemli bezi adamın alnına koydu. Adamsa gözlerini kırpıştırdı; gözlerindeki pırıltı azaldı. Önünde duran, siyah üniformalı, yumuşak sesli bu yeni kişinin kim olduğunu anlamaya çalışıyordu belki de. "Hâlâ kurtarmaya çalıştığınız insanların bir kısmı öldü. Yoldaşlarınızı ele vermek istemiyorsunuz; bunu anlıyorum; hatta hoşuma gidiyor, buna saygı da duyuyorum." Onu dikkatlice dinleyen Siebert, Lieven'e bir parça kâğıt uzattı. Adam da bütün hareketleri keskin, ama artık hiç de parlamayan gözleriyle izliyordu. "Herbert Müller'i tanımıyor musunuz? Peki, öldü. Onu tanımıyordunuz demek, sorun yok. Ayrıca öldüğünüzde onu tanımışsınız, tanımamışsınız da önemli değil. Odadan çıktıktan sonra size

yardım edemem. Ne olacak o zaman? Eminim siz de kendinize bu soruyu sık sık sordunuz: Ne olacak o zaman? Direncinizden de artık keyif almıyorsunuzdur. Ya Betz? – Anton Betz diye biri? Onu da mı tanımıyorsunuz? Şu anda güneşin altında yürüyüş yapıyor; parası vardı, Paris'e kaçtı; Montparnasse meydanında kahvesini içip gülüyor. Oysa siz, onu kurtarmak için burada yatıyorsunuz. Sonra da onun görevini üstlenen Berger –" Tutuklunun gözleri donuktu; Lieven, kendi üniformasının siyahlığından başka bir şeyi göremedi bu gözlerde. Bezi alıp şakaklarına dokundu; ağzının kenarındaki kalan kanı da sildi.

Siebert, bir kapıyı açtı. Sahanlığa doğru, "Hey, gelin buraya!" diye bağırdı. – "Yazık, Lämmle, partinize çok güvendiniz. Söyleyin bakalım, şimdi nerede, peki? Nerede kaldı yardımı? Anlaşılan size özel uçak da göndermiyorlar. Onların gözünde Dimitrov kadar değeriniz yokmuş demek..."

Tutuklu aniden doğruldu. Yüzü gülüyordu. "Kurtuldu demek?" diye bağırdı. Sonra da sıraya yığıldı. Ağzından bir miktar kan sızdı. Lieven, ölmekte olan adamın mezara mutlu gitmesine yol açan bu yanlışlığı yaptığı için kendine kızdı.

Kapının arkasında bağrışmalar ve ayak sesleri duyuldu. Lieven ayağa fırladı. Ölümün rüzgâr kesen kanat çırpışlarıyla geldiğini duyduğunda adamın gözleri parladı. Yüzünde, aldığı bu son habere duyduğu dünyevi sevincin izi kalmıştı.

II

Bahçede oturamayacak kadar yağmurlu bir ilkbahar akşamüzeri, Malzahn ailesi, Amalie Hala, Lenore, oğlu ve birkaç konuk oturma odasına geçti. Gelin ve görümce çayları ikram ederken Bayan von Malzahn'ın koltukları kabardı, çörekleri övüldüğü için. Dünya Savaşında da yaptığı bu kavrulmuş yulaftan çörekler, kendi buluşuydu. Kocasının emekli maaşı büyük bir ağırlamaya yetmiyordu. Bir araya geldiklerinde Wenzlow'un karısına yazdığı mektupları okumak adetten olmuştu. İki genç konuk, yani Wenzlow'un

eski arkadaşları Alman Subay Birliğine üyeydi; biri banka memuru, diğeri de Hannover'den ve geçmiş yıllardan Wenzlow'un en iyi arkadaşı Stachwitz'ti.

Bütün yaramazlıklarına ve muzipliklerine rağmen çocukluğundan beri kim bilir hangi nedenlerle yüz bulduğu Amalie Halaya her izninde uğrardı. İki babanın da Demir Haç nişanı vardı. Oturma odasında ne kahverengi, ne siyah gömlek vardı, tek gamalı haç Helmut'un beyaz Hitler gençliği gömleğinin üzerindeydi. Oğlan, Binbaşı Malzahn onu özellikle çağırınca pek seviniyordu. Yoksa Amalie Halaya kalsa mektuplar okunurken onun orada bulunması herhalde yasaklanırdı. Potsdam'daki okul dönemini Helmut, Eltville'de vasisinin yanında geçirdiği uzun tatillerinin arasında tatsız bir zorunluluk olarak görüyordu. Evdekinden farklı olarak Führer hakkında konuşulduğunda Eltville'de çift anlamlı şakalara ve dudakları büzerek alay etmeye tahammül yoktu. Klemm amcası bunun, emekli subaylarının içlerinde sakladıkları öfkenin dışa vurumu olduğunu söylemişti. Hitler'in Çelik Miğferlileri yasaklamasını içlerine sindirememişlerdi. Kendi çıkarları sürdükçe birliği destekleyeceklerdi. Halanın SS serserilerinin kendilerini Prusya subaylarıyla eşit görüyorlarmış gibi davrandıkları yönündeki küçümseyici imalarına Eltville'deki amcası kocakarı gevezeliği diyordu. Helmut, annesinin ne düşündüğünü sürekli merak ediyordu. Dili pek sivrileşse de henüz ona başkaldırmaya cesaret edemiyordu. Tatillerden döndüğünde ne kadar çok konuşursa, annesi de o kadar sessizleşiyordu. Helmut'un anlamadığı ama yüreğine kadar işleyen bir ifadeyle bakardı oğluna sık sık. Umut, üzüntü ve kuşku, hepsi bir arada, öyle bir şeydi ki hem korkuyor hem de yüreği sıkışıyordu bunlar karşısında; ama sevgi olduğunu bilmiyordu.

Eltville'deki küçük kuzenleri, daha Führer'le dalga geçilirken onu desteklemiş bir babaları olduğu için şanslıydılar. Helmut'un babasıyla annesinin arasının iyi olmadığını ima ederlerdi; Wiesbaden'de Helmut'a farklı bir şekilde bakıp onları gülümseyerek selamlayan çok güzel bir kadını gösterdiler. Helmut onu belli

belirsiz tanımıştı. Üçü de güzel kadına eşlik eden yüksek rütbeli bir SS görevlisinin karşısında hazır ola geçti. Büyük kuzeni, "Bu kadın az kalsın annen olacaktı," dedi.

Helmut, sık sık yapmaması için tembihlendiği, Malzahnların masa örtüsündeki püsküllleri örme alışkanlığına devam ederken sürekli bu olayları düşünürdü. Malzahn'ın, kolunda bir gamalı haç taşıyan tek kişi olduğu için onu özellikle bu çay toplantılarına davet ettiğini bilmiyordu. Malzahn, açık açık Nasyonal Sosyalist bir işaret bulunmayan evindeki bu toplantılara dair söylentiler duyduğu için endişelenmeye başlamıştı. Bu yeniyetmenin karşısında fazla korkmaya gerek yoktu, ama oğlanın çelimsiz kolundaki gamalı haç en azından bir işaretti.

Amalie Hala ve yeğeni Lenore'nin üçüncü kez duydukları ilk mektubu bizzat yaşlı Malzahn okudu. Gözleri kısılı Amalie Hala bütün konukların merakla beklediklerini görünce fazlasıyla memnun oldu.

"Sevgili Amalie Hala, memleketten bize ulaşan haberleri burada Uzak Doğu'da hangi duygularla karşıladığımızı hayal edemezsin. Sanırım artık Hitler'in iktidara gelişiyle ilgili duyulan kimi endişeler, kimi çekinceler, hatta benim kuşkularım bile yok oldu. Biz Almanların üzerinde yürüyecekleri rota nihayet belirlendi. Artık gerçekleri görüyoruz ve hepimizi sakinleştiren, hepimiz için vatanımızın tarihî geçmişinde önemli bir an olarak görünen de Hindenburg'la Hitler'in Büyük Friedrich'in mezarında buluşup birbirlerine ellerini uzatmasıdır. Böyle bir anda sen ve ben, sevgili halam, aynı duygulara kapılmış olmalıyız.

Tanrı'ya oğlumu dünyaya getirdiği için şükürler olsun, çünkü Almanya, her tür anlaşmazlığı bir kenara itip, biz Almanlar için tarihin vecizesine dönüşen yeni bir geleceğe ayak basmaktadır."

Mektup okunduktan sonra Malzahn'ın oturma odasında hiç kimsenin bir söz söylemeye cesaret edemediği durumlarda duyulan sesler işitildi: çay içerken çıkan höpürtüler, hafifçe öksürmeler, fincanların tıkırtısı ve mmm sesleri.

Herkes kendini evin saygı duyulan oğlu tarafından uzaktan hafifçe azarlanmış gibi hissetti, Potsdam'daki Reichstag açılışında sözü edilen karşılaşma sırasında bu evde rastgele sarf edilen bazı ifadeler nedeniyle. "Kurnaz tilki" ya da "Mareşal, onbaşıyla bu gezintisinden pek hoşlanmamıştır herhalde" gibi ifadelere "Wenzlow uzakta, belki de daha iyi görüyordur durumu", "Yurtdışında olumlu bir izlenim bıraktı bu olay" veya "Oğullarımızın belki de gerçekten bir geleceği olacak artık" gibi yenileri eklenmişti. Yaşlı Malzahn, "Göreceğiz, bakalım!" dedi. Yalnızca Helmut Klemm, hiçbir art niyeti olmadan parlak gözlerle mektuba, yazarı bizzat önündeymiş gibi bakmıştı. Stachwitz, "Fritz Tanrı'ya şükreder miydi?" derken Amalie Haladan bu sözü için öfkeli bir bakış aldı.

Wenzlow'un karısı Ilse, sonra ikinci mektubu sınıfın önünde şiir okur gibi önemli yerleri vurgulayarak okudu: "Sevgili küçüğüm," –bunu okurken yüzü kızardı, dinleyenler de gülümsedi– "Her zaman ve sonsuza dek küçüğüm olacaksın, üç çocuğumuzla birlikte olduğun fotoğrafın yazı masamda dursa da. Çok zor anlar yaşadım. Kötü bir deneyim daha geçirdim. Bir akşam, hep birlikte, şu Çinli Han-sin Lian, arkadaşım Boland ve ben iskambil oynuyorduk, birden Çinli başını alıp odadan çekip gitti, başta bir şey anlamadık ama ertesi sabah hayretle fark ettik ki Schröder'in arabasını alıp kaçmış. Araba askerî polis tarafından yolda bulunmuş. Nereye mi gitmiş? Dosdoğru güneye, anlaşılan kızıl komutanlığın olduğu şehre. Önceki mektuplarımda bu adamı övmekten kendimi alamamıştım. Anlamış gibi bu ırka güvenilmemesi gerektiğini de sık sık yazmama rağmen onun, vatandaşları arasında istisna olduğunu sanmıştım. Şimdi üstlerimin, sözde seviyemize uygun olsalar da bu insanlarla fazla samimi olmamamız gerektiğine dair uyarılarında ne kadar haklı olduklarını görüyorum. En kötüsü de, çalışma masamda düzene soktuğum birkaç evrağı da çalmış. Bu adamdan bunu hiç beklemezdim, iki yıldır sözde sadakatle bize hizmet ediyordu. Bu insanların tekinsizliğini ve hilekârlığını bu yaptıklarından anlayabilirsin. Bu tekinsizlik ne kadar da tehlikeliymiş, Asyalılara özgü sabırla birlikte olduğunda. Başka nerede

insanlar ifade edilmesi imkânsız, neredeyse hayvansı bir itidalle en korkunç acılara katlanır? Doğa, onları âdeta sahte bir itidal ve itaatkârlık göstermeleri konusunda eğitmiş. Onun gibi eğitimli ve görgülü bir insanın bize yakın durmak yerine en kötü unsurlarla iş birliği yapmasına akıl sır ermiyor."

Ara verildiğinde Lenore Klemm konuklara biraz çörek sunmak için ayağa kalktı. Kendisi ne tam konuk ne de ev sahibi olduğundan varlığını bu ufak hizmetlerle haklı çıkarmaya çalışıyordu. Köşesine çekildi, ama sonra Stachwitz'e çay vermek için tekrar ayağa kalktı. Onu şüpheyle seyreden oğlu, ikisinin parmaklarının mavi çiçekli porselen tabağın kenarında birbirine dokunduğunu gördü. Stachwitz, Lenore'nin gözlerinin saklı bir heyecanla, belki de ağabeyinin mektupta anlattıkları yüzünden renk değiştirdiğini ilk kez fark etti. "Ne yaman biriymiş, şu tercüman," dedi. Stachwitz'in çok hoşlandığı bir nişanlısı vardı. Yakında onunla evlenecekti; ama şimdi, şu yabancı, pek konuşmayan kadını, yani en iyi arkadaşının kız kardeşini köşesinde diğer konuklardan ayıran engeli ortadan kaldırmak isterdi. Onu bir sohbetin içine çekmek isterdi, ne de olsa aralarında bundan başka bir ilişki mümkün görünmüyordu. "Neden böyle bir şey yaptı acaba?" diye sordu. – "Ben de bilmek isterdim," dedi Lenore, "Bunu bize kim açıklayabilir ki burada?"

Ilse Wenzlow, masanın etrafındaki eleştiri ve heyecan sözleri yatışıncaya kadar bekleyip mektubu okumaya devam etti. "Sevgili çocuğum, neredeyse bir arkadaş gibi gördüğüm bu adamın ihanetinin beni derinden yaraladığını anlarsın. Birbirimizi tekrar göreceğimiz ve seni kollarımın arasına alabileceğim günü gittikçe daha fazla özlemeye başladım. Bu olaydan bu ülkedeki hizmetimizin, en iyi niyetlerimizle bile çözemeyeceğimiz sorunlara bağlı olduğunu görüyorsun. Oysa şimdi önümüzde büyük işler var. Kızıl bölgelerin etrafını istihkâm zinciriyle çevirdik, yürüyüş yolları ve bu kızıl direniş yuvalarını yukarıdan vurmak için havaalanları inşa ettik. Şanghay'da Japonlara karşı büyük bir direnişle çarpışan birliklerden destek aldık. Ama bu ülkenin şartları göz önünde bulun-

durulduğunda sözüm ona disiplinli olan bu birliğin, önce kendi ülkelerinde düzeni sağlamak yerine ülkenin kuzeyinde kullanılmasını isteyenler de var. General, akıllı ki içerideki sorunları yaratan iç düşmanı hallettikten sonradır ki, dış düşmanla ilgilenmek istiyor. Yeni tercümanımla bu hassas sorunları konuşamıyorum, çünkü hiç Almanca bilmiyor, İngilizcesi de yeterli değil, ayrıca hiç de açık bir insan değil, ama en azından bu şekilde insan ondan önceki tercümanda olduğu gibi çekik gözlerini unutmuyor. Ama ne olursa olsun, görevimiz tamamlanmak üzereymiş gibi görünüyor. Sizi tekrar göreceğim için sevinmeye başladım bile. Yaşadıklarımdan sonra seni, tatlı sevgilimi, kadınlar arasındaki en arî ve en iyi kadını kollarıma almayı özlüyorum."

"Bize her şeyi okuman gerekmiyor," dedi yaşlı Malzahn. Stachwitz, "O da her şeyi yazmamıştır zaten," dedi. Mektup önceki gibi fısıltılar ve çay bardaklarının gürültüsüyle bitti.

III

Bir müşterisinin tamir ettiği ayakkabısını teslim edip sonra karayolundan ayrılarak tarla yoluna girdiği sırada Christian Nadler'in yanından göl üzerinden evlerine dönen bir işçi grubu geçti. İstasyona giden uzun yoldan kurtulmak ve günlük bilet parasından tasarruf etmek için hepsi bir araya gelmiş ve Christian'ın iskelesine bağladıkları eski bir tekne tutmuşlardı. Wolpert adlı bir işçi, Christian'ın yanında yürümeye başladı, yavaş yavaş grubun kalanıyla araları açıldı. Wolpert, "Hey, Nadler, bu akşam ambarının arka kapısını kilitlemene gerek yok. Kapını açık bulanlar namusunu çalmazlar, merak etme," dedi. Christian Wolpert'e yan yan baktı, ama bir şey demedi. Wolpert'i bu cevap tatmin etmiş gibiydi. Sözünü sürdürdü: "Olur ya ambarında da bir parça jambon unutur ve sabah farelerin kemirdiğini görürsen, üzülme sakın."

Wolpert, Christian'ı geride bırakıp diğerlerine yetişti. Christian, kayıkhanesinin önüne geldiğinde adamlar tekneye doluşmuş, göle çıkmışlardı bile. Akşam ışığı altında teknenin suda bıraktığı iz

görünüyordu. Motorun başında oturan Wolpert dışında, adamlar sıkış tıkış oturuyorlardı. Hafif benzin kokusu çabucak dağıldı. Yüküyle birlikte diğer yakaya doğru hızla giden tekne, bu akşamın sadece bir parçası haline gelmişti. Wolpert'in Christian'ın aklına soktuğu çeşitli düşünceler, motorun sesi gibi azaldı, sonunda da tamamen sustu.

Christian'ın kulübesinde keten bezinden bir torba içinde tavandan bir jambon sallanıyordu. Christian bir dilim, bir dilim daha kesti. Bir parça ekmek kopardı, kalan ekmeği de jambonla birlikte boş bir konserve kutusuna tıktı. Kutuyu da ambarda odunları ve her türlü alet edevatı koyduğu bölümüne sakladı. Dükkanının iç sürgüsünü kapadı. Sonra iskelenin önündeki açık kapıda akşam yemeğini yedi. Karşı kıyıda birkaç kıvılcım parlamaya başlamıştı bile. Teknenin gölde çizdiği iz, dünyada başka hiçbir izin olmadığı gibi yok olmuştu. Christian yürümekten yorulmuştu; yatağına uzanıp uykuya daldı. Bu gece için en iyi uyanıklığın bu olacağını düşündü.

Biri omzundan sarstığında ancak uyandı. "Bebekler gibi uyuyor," dedi Wilhelm Nadler. "Köy de sarıldı," dedi biri. Sonra da biri ıslık çaldı. Wilhelm arkasına döndü, birkaç oğlan dışarıdan kapıyı kırarcasına içeri atıldı, kulübe çıtırdadı. Christian da doğruldu. Birkaç saniye içinde bütün SA oğlanları, uyuduğu yerle odun ambarı arasındaki kapıda iç içe geçmiş bir yumağa dönüşmüştü; Christian bu yumağın ortasında neyin olduğunu göremedi. Sonra ağabeyi onlardan ayrılıp, "Dikkat!" diye bağırdı. Adamın birisini bacaklarından tutup dükkâna sürüklediler; adamın kafasına tekmeler atarak da sürüklenmesine destek çıktılar. Christian ayaklarını yataktan sarkıtıyordu; kafasını kendisine kaldıran, ama kandan seçilemeyen yüze baktı. Christian, gürültü patırtı sırasında yerinden itilen iki ayakkabıyı yatağının altına sokmak için, farkında olmadan öne eğildi. O sırada da kan içindeki yüzle göz göze geldi, adamı tanıdı. Strobel'di; arada bir ahırda beslemişti onu, on beş yıl önce, ağabeyi için çalıştığında. Sonra da herhalde bir süre mobilya fabrikasında çalışmış ve seçim zamanında gizli gizli bil-

diriler dağıtarak köyü deliye döndürmüştü. Bir keresinde ağabeyinin ahırının kapısına da bir seçim afişi asılmıştı. SA, köyünden geçtiğinde, Wilhelm'le alay eden de oydu herhalde. Wilhelm, ondan başkasının ona ateş etmediğini iddia etmişti. Nihayet güçleri yettiğinde kız kardeşinin evine girmişlerdi. Ama Strobel çoktan kaçmıştı; onun yerine eniştesinin kemiklerini kırmışlardı. Fakat Strobel o zaman bile onlara pabuç bırakmamıştı. Şimdi yine küstahça köye gizlice girmişti. Son mart seçimlerinde, SA her seçim bürosuna nöbetçi dikmişken bile, kızıl seçim afişini bir kez daha bir ahır kapısına yapıştırmıştı. Wilhelm yemin etmişti: Onu yakalayacağız. – Yeminini de tutmuştu. Strobel neden ülkenin güneyine kaçmamıştı ki? Burada ne bulmayı umuyordu? Gölün etrafındaki çiftçilerin Hitler'den vazgeçmelerini mi sağlayacaktı?

Muzipliklerine ara vermemişti, sanki Wilhelm ve çetesi vız gelip tırıs gidiyordu. Ta ki izi bulunup da sürek avı başlatılmışçasına bütün köylerle birlikte koca göl sarılıncaya kadar. Şimdiyse ağzından kan akıyordu; Christian'a göz ucuyla bakıyordu. Bu herifleri benim çağırdığıma inanmıyordur herhalde, diye düşündü Christian. "Ama gerçekten, ben uyuyordum," dedi Christian. – "Hem de nasıl," dedi Wilhelm. Strobel'in karnına oturdu. "Verin şu teli!" Bundan sonrası hemencecik olup bitiverdi: Oğlanın ayaklarının etrafına bir parça kunduracı teli sarıldı, bir taşın etrafına bir halat bağlandı, halat telin içinden geçirildi, oğlan iskeleye doğru sürüklenerek çekildi ve hop, aşağı atıldı.

"Şimdi, herkes ayrı ayrı evine dönecek," dedi Wilhelm. Kendisi bir süre daha kaldı. Tarlalardan yürüyen SA gençlerinin abartılı biçimde yüksek sesle şarkı söyledikleri duyuldu. "Hadi, çabuk," dedi Wilhelm kalan son gence. "Sorarlarsa, Stahnsdorf'taki kiraz şenliğinden geliyoruz. En iyisi mi, önce hepimiz oraya bir gidiverelim."

"Sen de güzel güzel uyumaya devam et," dedi Christian'a, bir çocukla konuşan bir yetişkin gibi: "Biri gelir de sana bir şeyler sorarsa: uyuyordun, bir şey duymadın, bir şey bilmiyorsun. Ama bir şey hatırlayacak olursan, istersen iskelenin altında şu herife eşlik

edebilirsin. Yeterince taş var burada nasılsa, ayrıca kunduracı telin de bol."

Christian, açılır kapanır yatağına uzandı, Wilhelm'in dışarıda Stahnsdorf'a doğru uzaklaşanların şarkılarına ıslıkla eşlik ettiğini duydu.

Gece sessizdi; ay ışığı açık kapıdan içeri vuruyordu. Pervazın üzerindeki askılar, dikiş makinesinin tekerlekleri, gümüş kunduracı teli gibi parlıyordu. Christian'sa hareketsiz yatıyordu, gözlerini kundura teline dikmiş halde, yan yan değil, dimdik bakıyordu.

Strobel herhalde artık boğulmuştu. Christian, iskeleye gidip tekne kancasıyla araştırmak isterdi. Ama Wilhelm ve serserileri, herhalde birkaç kere arkalarını dönüp iskeleye bakarlardı, elinde kancayla onu görürlerse de dönerlerdi. Bunun da oğlana faydası yoktu. Christian, ona kaç kere sonunun böyle olacağını söylemişti. Wilhelm gibi öküzler şakaya gelmezdi. Birini yakaladıklarında ayaklarının altında ezerlerdi. Wilhelm'i küçümsedin, Strobel. Senden yüreksiz. Ama senden daha fazla gücü var, yaşamla ölüme karar verecek gücü.

Peki, ama neden bu kadar gücü var? Kim verdi ona bunu? Strobel'in ayaklarını telle sarıp, sonra da tele taş bağlamaktan hangi güruh yarar sağlayacaktı? Christian'ın kafasının içindeki düşünceler, bir yastıktaki kuş tüyleri gibi altüst olmuştu.

Birkaç gün sonra kulübesinin önünde sakin sakin teknenin motorunu çalıştıran Wolpert'e rastladı. Yol işçileri ıslık çalarak onu bekliyordu. Wilhelm, çenesini tutmazsa başına neler geleceğiyle ilgili olarak açık açık tehdit etmişti kardeşini. Christian, Wolpert'in manivelayı çevirmesini seyrediyordu, sanki iskelenin altında çürüyen oğlanın yolculara bir şey söylemesini bekler gibi.

Wolpert'in kısa sorusuna da "Kütük gibi uyumuşum," diye cevap verdi.

Sabahleyin taburesini sundurmanın altına itti. Bu şekilde yaklaştığı ölünün varlığı onu hem sakinleştiriyor, hem de ona acı veriyordu. Vücudu kumun içine o kadar batmıştı ki suyun altında bile izi kalmamıştı herhalde. Ah, Strobel Christian'ı dinlemiş olsaydı,

bir fare gibi sessiz olup, görünmeden işlerini görseydi, dikkatleri hiç üstüne çekmeseydi ya! Bu hayvanların hakkından başka türlü gelemez insan.

Ama bu dünyanın, değiştirilemez bu dünyanın bir yerinde sağlam bir nokta olsa gerek. Dünyada olup bitenleri etkilenmeden izleyen iki göz olsa gerek. Strobel, gölün dibinde böylesine çürüyüp gidemezdi herhalde. Birden Christian, alışmadığı, canını sıkan bir huzursuzluğa kapıldı, birine haber verme ihtiyacını hissetti. Hakikat bir taşa bağlanıp suda boğulamazdı. Suyun altına, hatta gölün dibindeki kumun altına bakabilecek birileri olmalıydı. Tanrı, denildiği gibi, insanların yüreklerini okuyabiliyorsa, gölün dibini de okurdu; gerçi o kadar derine bakmak için sadece yüzden yüreğe kadar bakabilenler değil daha keskin gözler gerek. – Papazın ayakkabılarını yamamıştı; bir ipe bağlayıp omzuna attı. Değil mi ki papaz, mesleği gereği Tanrı'yla daha sık görüşüyor.

Papaz her zamanki yerinde oturuyordu, Doktor Martin Luther'in resmi altında. Büyük kızı, yazı masasına bir demet şebboy yerleştirmişti. "Derdin ne, sevgili Nadler?" diye sordu papaz Christian eski çift ayakkabıyla birlikte kapıda kararsız durduğundan. "Papaz efendi, size bir şey sormak isterim," dedi Christian. – "Sor bakalım, Christian," dedi papaz. – "Şu günlerde bazen öyle olaylar oluyor ki," dedi Christian, "insan tek başına işin içinden çıkamıyor." – Eminim ağabeyiyle kavga etti, diye düşündü papaz, köyde uzun süre Christian'la Liese hakkında yapılan dedikodular geldi aklına. Fazlasıyla insanca olan konularda bile iyi tavsiyelerle köylülere yardım etmenin görevi olmasından gurur duyardı. Christian'ı teşvik ederek, "Çekinme oğlum, anlat. Bu dört duvar arasında konuşulanlar dışarı çıkmaz," diye konuştu. Cesaretlenen Christian, söze başladı. O gecenin olaylarını anlatmaya başladı. Söz, ağabeyinin Strobel'in karnı üzerinde oturup bir parça tel istediği ana geldiğinde papazın yüzüne, tuhaf ve başta anlayamadığı, dehşete kapılmaktan çok yalvaran bir ifade yerleşti. "Papaz efendinin dediği gibi değil mi, dört duvar arasında olup bitenler dışarı çıkmaz, değil mi?" diye sorarak hikâyesine ara verdi. Papaz ça-

bucak, "Çok doğru, Christian Nadler," diye cevap verdi. "Koskoca dünyanın önünde söylemeye cesaret edemediğimiz bir şeyi kendi dört duvarımız arasında dile getirmekten kaçınmalıyız. Şu günah çıkarma kuruntusuna kapılmamak lazım: Bir katil gelir, Tanrı bilir hangi kanlı bir suçu itiraf eder, sonra da bir papaza itiraf ettiği için de Yüce Tanrı'nın kendisini affettiğini sanabilir. Bizde gerçek, yüksek sesle söylenmelidir, herkesin önünde ve her yerde." Christian o kadar şaşırmıştı ki, hiç âdeti olmadığı halde papazın yüzüne dik dik baktı. Papaz gözlerini yere indirdiğinde de Christian, bir eli kapının kolunda, "Çizmelere gelince, her yerini yamamaya gerek yok, yıpranan yerlerini yamarım," dedi. Papaz da, rahatlayarak, "Çok güzel olur, oğlum," dedi.

Christian, eve dönerken kendine kızdı, sundurmasının altında ölüyle komşuluğunu sürdürdüğünden, kapıldığı korkuya dayanamadığı için. Papazsa dehşete düşmüştü, Christian'ı uyarmazsa, korkunç şeyler anlatabilir, sonra da papaz yerinden edilebilir diye. Papaz herhalde bu tür rezillikleri çok kez duymuştu. İşte o zaman, Wilhem'in, borçlar söz konusu olduğunda yaptığı gibi davranıyordu: aptala yatıyor ya da daha da iyisi onları öyle içtenlikle unutuyordu ki kendisi bile var olduklarına inanmıyordu.

Hava o kadar sıcaktı ki yol işçileri eve giderken Christian hâlâ sundurmanın altında oturuyordu. Bakışı Wolpert'e düştüğünde, işte bu gerçeğin korkutmadığı bir insan, diye düşündü. Yoksa yine mi yanlış düşünüyordu? Gölün dibindeki ölü belki de tüm aklını yok etmişti. Christian, belki de sadece hiç kimseye yaramayan bir gerçeği birine anlatmak zorunda olduğu kuruntusuna kapılmıştı. Elini sallayarak Wolpert'i çağırırken yine kendi kendine kızdı. "Hey Wolpert, şu sizin Strobel, uzaklaşmadı; Naziler onu öldürdü; Wilhelm de onlarla birlikteydi; onu suya attılar; hâlâ aşağıda, iskelenin arkasında," dedi.

Wolpert, taburenin üzerine eğilmişti; doğruldu, kaşlarını çattı; yüzü solmuştu; onu bu şekilde gören Christian'ın da yüzü anında soldu. Wolpert, aklı karışmış halde tekneye dikkatlice binen arkadaşlarının başları üzerinden ufka daldı; soluğu kesilmiş, düşünü-

yordu; işçilerin hepsini çabucak gözden geçirdi, bildiği tüm özelliklerini dikkate alarak, Hitler iktidara geldiğinden beri ne kadar dayanıklı, suskun ya da akıllı, dikkatli veya korkak olduklarını. Teknenin sıralarına otururken bu insanlara yafta gibi yapışmış rastgele sözlerini. "Galiba Hitler bir şeyler yapabiliyor", "Size söylememiş miydim" veya "Ne yapabiliyor ki? Birinden çaldığını diğerine vermekten başka..." gibi sözleri. "Akşam bir düşünmeliyim bütün bunları; bir şey yapabilir miyiz, ne yapabiliriz diye. Onu bulabilir miyiz, nasıl bulabiliriz diye. Görünüşe göre ona eşlik ediyorsun. Bir gün bana kendisi söylemişti: 'Şu Christian bazen epey namuslu oluveriyor,' demişti." Christian bir hareket yaptığı için de, "Seni göklere çıkarmadı tabii ki, o kadar da değil," dedi, "Ama 'Christian haydudun teki; yine de bazen bir şekilde, bir yerde, bir zaman, diğer haydutlardan daha namuslu oluyor.' demişti. Bu yüzden biraz daha yanında kalmasının sakıncası olmasa gerek."

IV

Hans bir daha Emmi'nin ailesiyle oturduğu eve girmeye cesaret edemedi. Ama vicdanı onu rahat bırakmıyordu, Kızın başına ne geldiğini öğrenmek görevin, diye ısrar ediyordu. "Git," diyordu geceleri vicdanı. "Korkuyorum," diyordu Hans. – Sonra da annesine sordu: "Emmi'lere uğramam gerekir, herhalde?" Marie korkuyla "Neden?" diye sordu. "Olmaz, seni tanırlar orada, ona yardımın dokunmaz." Hans, annesinin tavsiyesinin yanlış olduğunu biliyordu, çünkü kendisi için endişeleniyordu. Hans'la ilgilenmekten başka işi olmayan yatağının ucundaki küçük adamı o göstermişti gerçi, ama annesi, bütün aileyle uğraşıyordu, ayrıca korkuyordu da.

Bir gün, bir otobüste iki SA arasında sıkıştı. "Hey, bak sen, kim varmış burada, Hans. Heil Hitler! Oğlum. Neler yapıyorsun?" O gün soygun işinde çocukları kullanan Fritz'in geniş kızarık yüzüne bakıyordu. "Altı yıldır ilk kez tekrar işim var. Benimle inersen sana bir şeyler ısmarlarım. Hem benim ihtiyar bile yola gelmeye baş-

ladı. Başta her yeni hükümette olduğu gibi sövüp durdu. İyi bir şeye inanmayı çoktan unutmuştu. Ama şimdi işim var ya, hayretler içinde kaldı. Şimdi, kendisinin de yakında işi olacağı için, onda da jeton düştü. Şimdi fark etti ki şu Adolf Hitler, ötekilere hiç benzemiyormuş. Annemse, biz erkeklerden kurtulduğu için âdeta gençleşti. Gerçi kardeşim Karl daha tam bir işe başlamadı, ama çalışma kampında keyfi yerinde, bakılıyor, besleniyor, bu yüzden bize de yük olmuyor. Göz açıp kapayıncaya kadar onun da bir işi olur. Emmi mi? – Yoo, artık evde değil. O zaman bir ıslahevine gönderilmişti, devlet adına. Orada uslu bir kız olacaktır. Artık her yerde yeni bir ruh var. Artık eski sistemin siz çocukları nasıl perişan ettiği biliniyor. Bizse kendine devlet denen o rezalete karşı sizi kışkırtmakla haklıydık. Ayrıca Emmi gibi yaramaz bir çocuğa sert davranılmış, zararı yok. Dışarı çıktığında dünyanın değiştiğini hemen anlar zaten. Bak, bir dondurmacı. Gel sana bir dondurma alayım, hadi. Gelemiyor musun? Geç mi kaldın? Ben burada iniyorum, Heil Hitler!"

Gerçi Hans otobüsten inebilirdi, ama yalnız kalmayı tercih etti. O pırıl pırıl sabah otobüste kendini rüzgârın ıslık çaldığı bir ormandaymış gibi hissetti. Kendi evinde de Fritz gibi bir sürü insanın aynı ıslığı çaldığını duymaya başlamıştı. Bayan Melzer, "Sanırım, Geschke, sizin Franz doğru ata oynadı," demişti. "Hitler işini biliyor." – Hatta Emilie Hala bile –gerçi o öteden beri aptal bir kadındı– bazen, "Sizin şu Franz'ın nerelerde sürtüp durduğunu hep biliyordum. İtiraf etmem gerek, burnu iyi koku alıyormuş," derdi.

Franz da pek keyifli ve kahverengi gömleğiyle açık açık ortalıkta dolaşıp babasının omzuna vurma alışkanlığını edinmişti. – "Hadi, fazla öfkelenme öyle; artık dünyayı biz gençlere bırak." – Kendisinden biraz daha büyük bir arkadaşının yardımıyla Bock makine fabrikasına girmişti. Gerçi çıraklık eğitimi için gerekli parayı bulamamıştı, ama çalıştığı bölümde eğitim alıyor, para kazanıyordu, sonra da bir akşam okuluna gönderiliyordu. Hans birçok kereler uyur gibi yaptığında ağabeyinin gizlice ve özene bezene boyunu, omuz genişliğini, kulaçlarının uzunluğunu, hatta

uzatıp şişiremediği kafasını ölçmesini, sonra da alnını kırıştırarak bütün bu ölçüleri not almasını fark ettirmeden izlemişti. Ölçüler SS'e girmesi için yeterli olmuyordu bir türlü. Emniyet görevine veya başka bir şubeye de kabul edilmedi. Bu yüzden de babasına kızgındı; bu şanssızlıktan onu sorumlu tutuyordu. Çünkü Franz, ailesinin yanında yaşıyordu ve resmî olarak kontrol edildiğinde bu aile sıradandı, farklı bir özelliği yoktu. Babası yıllarca örgütte bulunmuştu, bunu inkâr etmek mümkün değildi; ayrıca kemik yapısı ve ölçülerin yeterli olmaması da babasının suçuydu, ne de olsa onun çocuğuydu, bunu da inkâr etmek mümkün değildi. Franz'ın güvenilir biri olduğuna dair tek kanıt, fabrikada iş arkadaşlarının tutumuyla ilgili düzenli olarak sunduğu raporlardı.

Hans artık gençlik yurduna bile kaçamıyordu. Nazi devleti bu kapıyı da kapatmıştı. Yürekten bağlı olduğu her şey yok olmuştu. Bazen mutlu anlar geçirdiği gençlik yurdu; hoşlandığı Emmi; yıllarca herkesten çok sevdiği öğretmeni; o da Tanrı bilir nereye atanmıştı. Martin adındaki adam artık sadece inanması zor bir hatıradan ibaretti. Babası her zamankinden daha tersti. Annesinin gözleriyse sakin olmayı sürdürüyordu; o gece üzüntüsünü itiraf ettiğinden beri annesine daha bağlıydı artık. Oysa onun ihtiyacı olan sevinçti, güçlü, yabancı, çılgınca bir şey. Sevinçsiz yaşamak imkânsızdı.

Şu lanet olası örümcek, çarpık bacaklarıyla küçük, büyük demeden herkesi ağına çeken şu örümcek bu gerçeği çok iyi biliyordu. Bayraklarda dalgalanıyor, kara tahtaların, fabrika duvarlarının üzerine çıkıyordu. Sanki vebalıymış gibi her zaman bir kenarda durmak, hiçbir yerde koşmamak, koskoca şehrin kutlama yaptığı şenliklerin hiçbirinde dans etmemek, sanki külkedisiymiş gibi hep kenarda durmak yerine Hitler gençliğiyle birlikte davul çalmak, gezilere, oyunlara ve kavgalara katılmak keyifli olabilirdi elbette. Bayraklarla tuhaf biçimde donatılan şehrin her köşesinde, her yanında, kömür karası yarık gibi iki göz görüyordu; ortadan kaybolan ve ona alayla, hüzünle bakan, ellerini arkasında kavuş-

turmuş arkadaşının gözlerini. Şu afişte de Hitler, göğsünde kavuşturmuş kollarıyla onu dikkatle izliyordu.

Alexandrinen caddesinde eskiden Martin'in oturduğu evin yanından geçti. Ev kasvetli ve boştu; Martin'in yüzünü perdelerin arasında onu beklerken görmeyi ne kadar çok özlemişti. Pencere ev kadar ıssız kaldı. Birkaç caddeden koşarak geçti, ta ki artık ablasının oturduğu Walter caddesine varıncaya kadar. Helene'nin kocasının ailesiyle birlikte yaşadığı bu eve, kaybolan Martin'in onu eskiden beklediği evinden bir ip uzanıyordu. Hans ablasını ziyaret edebildiğinde keyifleniyordu; orada hiçbir şey değişmemişti. İhtiyar Berger'in kafasını sallaması, sen ve ben, biz ikimiz, birbirimizi tanıyoruz eskiden beri anlamına gelirdi, sonra da kocası ve oğullarından bile daha uzun boylu olan Oskar'ın annesi, kocaman, zeki kuş gibi gözleriyle onaylardı kocasını. Evin en iyi odası en büyük oğulla bebek bekleyen Helene'ye ayrılmıştı. Helene, evde gördüğünden daha neşeliydi burada. Eskiden neden üzgün olduğunu unutmuştu; yeni evde herkes onu seviyordu. Kayınpederiyle birlikte aileyi besliyordu ve yardım isteyen herkese de bir şeyler veriyordu. Kocasının işi azaltılmıştı; küçük kayınbiraderi Oskar artık okula gitmiyordu ve dost bir doktorun öğrettiği bir hileyle çalışma kampından kaçmıştı; elinde bir bastonla topallayarak diz kapağını yaraladığı numarasıyla yatıyordu.

Geschke huysuzluğuyla bütün komşuları uzaklaştırdığından beri evde mutfak boş kalıyordu; oysa Helene ve yeni ailesi mutfaklarını bütün apartmana açık tutuyorlardı. Burada düşündüklerini söyleyebiliyordu, burada güvendeydi herkes. Yeni kapıcı çifti, koca apartmanda güvenilmemesi gereken tek kişilerdi. Helene, çalıştığı lüks tekstil atölyesinde gördüğü yüksek SS subaylarının çevrelerine dair öğrendiklerini anlatıyordu. Birden büründüğü şakacı kimliğiyle her akşam komşularını güldürüyordu. Berger, bölümünde işe alınan Nazi adamın yaptığı tamiratları nasıl bozduklarını anlatıyordu, bu yüzden tekrar kendisine başvurmak zorunda kalıyorlardı. Böylece Berger'in mutfağında herkes kendince Hitler'i aldatabildiğini düşünüyordu. Mutfağa hâkim bu alaya bakılırsa

Hitler'in çoktandır küçük düştüğünü, atlatıldığını, işlerinin bozulduğunu sanabilirdi insan.

Hans evde olmaktansa burada oturmayı tercih ediyordu. Çünkü orada gizlediği şeyler yüzünden sürekli gergin ve huzursuzdu. Oskar böyle değildi, onun gizleyecek bir şeyi yoktu. Birlikte yatak odasına çekilirler ve kısmen bütün bir ömrü, ya da sadece gelecek birkaç günü kapsayan, akla gelen her şeyi görüşüp kararlar alırlardı; bu kararlar gelecekleri, eğitimleri ve Oskar için çalışma hizmeti, Hans için de mezuniyeti, stajyerliği ve eğitimine dair imkânları hakkındaydı. Çünkü ancak karanlıkta, o ıssız ve çıplak yatak odasında, arkadaşının bile gözlerindeki kıvılcımları göremediği bu yerde Hans, kendini bırakıp meslekler ve icatlarla ilgili hayaller kurardı. Evde babasının kısa süreli işlerinden, tesviyecilik öğrenmesi için gereken para büyük bir olasılıkla toparlanamayacaktı. İnsanın kendisi için planlar kurması zaten zorken bütün insanlık için nasıl planlar yapacaklardı? Yatak odasının bir köşesinde karar verdiler, Alaçam'dan birkaç eski arkadaşlarıyla birlikte hepsinin girmesi gereken Hitler gençliğine katılacaklar, burada da bölgeden bölgeye ilişkilerini koparmadan dayanışmalarını sürdüreceklerdi. Arada bir bu evde buluşabilirlerdi. Tutuklanmaları imkânsızdı. Güvenebilecekleri oğlanları saydılar. Büyüklerin şikâyet ettikleri o kötü şeyler başlarına gelmezdi. Kimse kimseyi ele vermezdi. İş ve konum veya para adına aralarından Nazilere katılabilecek kimse yoktu; hapis korkusuyla arkadaşlarına ihanet edecek kimse de. Ne açlıktan korkuyorlardı, ne de kendileri için endişe edecekleri karıları ve oğulları vardı. Böyle bir korkuya kapılabileceklerini asla düşünmüyorlardı, tıpkı günün birinde saçlarının ağarabileceğini ve dişlerinin dökülebileceğini akıllarına getirmedikleri gibi. Bayan Berger, "Ne işler çeviriyorsunuz bakayım karanlıkta?" diye bağırmıştı. Uzun boynunu yatak odasına uzatarak bir tabak patates mücveri getirmişti.

Geschkeler akşam yemeğine oturmuşlardı. Paça ve lahana vardı. Franz, eskiden arada bir kazandıklarını gizlerdi; ama şimdi

Hitler gençliğinin uygun gördüğü oranda, maaşının bir kısmını itiraz etmeden ailesine veriyordu. Hatta gruplarında Alman genci ailesine yardım eder, ta ki kendisininkini kuruncaya kadar parolasını benimsemişlerdi. Geschke paçasını çiğniyordu, sanki geçmiş yıllardan kalmaymış gibi. Marie, "Tuzsuz mu olmuş?" diye sordu. Sonra da, "Çok şükür daha sık güzel şeyler yemeye başladık," diye de ekledi. Geschke, kemirdiği kemiği fırlattı. Daha önce hiç böyle davranmamıştı. Marie, "Neyin var senin?" dedi. Geschke, düşüncelerini kendine saklama kararından vazgeçti. Artık kendini tutamıyordu: "Şimdilik verdikleri sözleri tuttular. Maaşımıza zam aldık. Söz verdiler: bize itaat edin, örümceği kızıl bayrağın tam üstüne yapıştırın; işte o zaman hafta içinde bile lahanalı paça yersiniz." Ayağa kalktı, yerden kemiği kaldırdı. "Çöpe, ait olduğun yere. Üzerinde daha yağ da var, ama kemirmeyeceğim işte; bir köpek keyiflensin seninle." Marie, "O birkaç fazladan kuruşa ihtiyacın var, hakkın senin," dedi. – "Doğru söylüyorsun, elbette hakkım. Acıdıkları için değil, hakkım olduğu için verecekler. Bunun için teşekkür ederim demek istemiyorum. Hakkım olanı bana vermeyenin suratına bir tane indirmeliyim. – Bir duysaydın, Hitler'i paraları arttırdığı için ne kadar övdüklerini," – Marie, "Peki, sen?" dedi. "Bana söylediklerini onlara da söyledin mi? Hayır, söylemedin; yoksa paçayı senin için pişirmeme gerek kalmazdı. Eve bile gelemezdin. Dosdoğru Oranienburg kampını boylardın." Geschke sakinleşerek, "Mesele de bu zaten," dedi. "1 Mayıs'ta gamalı haç bayrağını asmadığı için Wallau, Oranienburg'a götürüldü. Triebel'i herhalde döve döve öldürmüşlerdir çoktan. Mesele de bu zaten. Dediğin gibi. Toplama kampına gitmek istemiyorum." Yine yüzünü iki eli arasına aldı. Marie tabağı dirseklerinin arasından çekip kaldırdı. Mutfağın ışığını yakma zamanıydı. Komşu evlerden gelen ışıkla, boşalan mutfak masasının üzerine pencere çerçevesinin çarpık gölgeleri vurmaya başlamıştı bile. Marie, merdivende oğlanın adımlarını duydu. Büyük oğlan değildi, ama Hans'tı, gerçi onun da bu akşam yeni bir gömleği, kollarında da gamalı haç vardı. Marie'nin yüzü biraz soldu. Geschke hayretle oğlana baktı.

Marie sesini çıkarmadan yemeğini ısıttı. Geschke dua edecekmiş gibi ellerini masanın üzerinde birleştirmişti. Artık çocuklarımı tek tek elimden almaya başladılar, diye düşündü. – Gözlerini ellerinden kaldırıp oğlanın yüzüne baktı. Öfkeye kapılarak, bana ne ondan? diye düşündü. Benim kanımdan değil nasılsa, benim derdim bana yeter. Hans yediklerinin tadını almadan tabağındakileri silip süpürdü. Babasının ona iğrenerek baktığını fark etmişti. Her zaman her şeye evet dediği, hiçbir zaman yerinden kıpırdamadığı için babasını küçümserdi biraz. Oysa şimdi taşıdığı gamalı haçı hor gördüğü için ilk kez babasına âdeta saygı duydu. Hans, ona her şeyi açıklasam mı acaba diye kendisiyle mücadele etti. Ama sonra birbirlerine verdikleri sözü hatırladı; hatta kendisi diretmişti: babasının bir sözü, komşuların bir dedikodusu her şeyi mahvedebilirdi. – Geschke, Marie'yi genç yüzü, memeleri, çocuğuyla birlikte kabul ettim o zaman, diye düşündü. Neye yarar, oğlum sayılır, üstelik bir de başıma dert. – Birbirlerine saygı duymalarına yol açacak kararını söyleyememek Hans'ı üzüyordu. Susmak, bütün diğer işlerden daha zor geldi. Yavaş yavaş kemiğini kemirirken arkadaşlarının da onun gibi, tanıdıklarının ve babalarının bakışlarına tahammül etmek zorunda olduklarını düşündü.

Geschke ona bakmadı, acı ve pişmanlıktan oluşan kasvetli bir duyguya kapılmıştı. Pişmanlık duyacağı şeyin tam olarak ne olduğunu bile bilmiyordu. Kendini ne bir kötü iş yapmakla, ne de korkaklıkla suçlayabilirdi. Hatta Mart'ta yapılan seçimlerde, Nazilerin gözünden hiçbir şey kaçmadığında bile, her zamanki gibi oyunu kullanmıştı. Hiçbir fedakârlıktan, paradan, kandan, kurşundan kaçınmamıştı. En sonunda böyle bir fedakârlık yapması istenmemişti bile. O zaman neden pişmandı? Suçlu olduğu şey neydi? Triebel bir keresinde ona bağırmıştı: "Senin şu lanet olası uysallığın yok mu!?" Yöneticilerinin sözlerine itaat ettiğini düşündüğünde suçluluk hissetmiyordu. Kendi babası, daha öğrenciyken ona, zindana atsalar bile yöneticilerin sözlerine itaat edilmeli diye öğretmişti. Babasını zindan olmasa da cezaevine atmışlardı. O günlerde yönetimin sözlerine uymak insana bir sürü sıkıntı veri-

yordu. Ama sonraları, ara sıra yönetimin sözlerine uymak olumlu sonuçlar da sağladı. Onlar sayesinde iş bulma kurumunda birkaç kere geçici iş bulmuştu. Ama avantajları o kadar da mühim olmamıştı. Şimdiyse yönetim, tam da Triebel'in alay ettiği gibi hiçbir makamda değildi; onunla toplama kampında bir arada olmasındı sakın? Marie bulaşıkları yıkarken arada bir kocası gibi sessiz sessiz oturan oğluna baktığında, Geschke'nin kafasının içinden, tıpkı dünyanın en güçlü efendilerinin kafasından geçenler gibi bütün adlar, kavramlar, ülkeler ve olaylar geçti. Sadece fotoğraflarından tanıdığı ve uzaktan gördüğü veya yavaş yavaş ezberlediği yüzleri gördü. Küçük veznedarını gördü – neredeydi acaba? Onu da mı tutuklamışlardı? – Uzun zaman önce ölmüş olan Cumhurbaşkanı Ebert'i ve Hindenburg'u, kahverengi gömleğiyle büyük oğlanı, ama geçen yıl gömlek yüzünden dövdüğü haliyle; sonra bizzat arkasından yürüdüğü Rosa Luxemburg'un tabutunu ve parkta son kez konuşan Wels'i... Sinemadaki haftalık haberlerde veya ölüm döşeğinde olduğu gibi, çeşit çeşit ülkelerden ve yollardan, güneşli yağmurlu resimler gördü. Sovyetler Birliği'nden bir parça, bir deri bir kemik kalmış çocuklarıyla açlık çeken Harkov şehrinden bir parça, herkesin neşeli göründüğü Kızıl Meydan'da düzenlenen bir spor şenliğinden bir parça gördü; kafasının içinde yasak "İleri"nin ve "Resimli İşçi Dergisi"nin fotoğrafları ve kupürleri dolaşıyordu. Kendini suçlayabildiği tek konu bütün bunlara yeterince inanmamış olmasıydı – İnsan inanmaya zorlanamaz. Ama sonra inanmadığı için pişmanlık da duyamaz. Bu yüzden kötü bir şeyden pişmanlık duyduğunda hissedilen o rahatlamayı da duymadı. Yüreği, gitgide sıkıştı.

Düşüncelerini biraz topladıktan sonra ellerini indirip önüne koydu. Ne uzun uzun düşünmesi, ne de bütün o bakanların bütün o danışma toplantıları ve konferansları bir dünya düzeninin kurulmasını sağlamıştı. En acı verici sorular konusunda da bir karara varamıyordu. Hatta bakanlardan bir adım öteye gitti, daha fazlasını yaptı. Sustu. "İyi geceler" demeden ayağa kalktı. Yatağına yattı. Aslına bakılırsa susmaya başladı. İlk karısının

ölümünden sonra olduğundan daha az konuşmaya başladı, daha canı sıkkın oldu.

Hans, Paskalya geldiğinde, hiç beklemediği bir sürpriz yaşadı. Ablası Helene, her zamanki gibi yeni ailesine gitmek yerine birden iş dönüşü eve geldi. "Hans artık mezun oldu; çıraklığa başlaması gerek; sözleşmeyi hemen imzalayabilmeniz için de parayı yanımda getirdim," dedi.

Marie, üvey kızına sanki dünya dışı bir yaratıkmış da gökyüzünden mutfağa düşmüş gibi baktı, oysa onun kumlarla oynadığı günden lüks tekstil atölyesinde işe başlayıncaya kadar gün gün büyüdüğünü görmüştü. Oğlu tesviyeci olmayı çok istiyordu. Bu arzu da ailenin durumuna bakıldığında tıpkı aya seyahat gibi gerçekleşemeyecek bir arzuydu. Sadece son haftalarda insanı arzularından ayıran o garip, anlaşılmaz duvarı eskisinden de çok hissetmişti. Oğluyla birlikte, kaçmanın imkânsız olduğu, önceden belirlenmiş, hiçbir özlem, hiçbir yetenekle çıkılamayan bir hayatın içine hapsedilmişti, tıpkı hücresindeki bir tutuklu gibi, ama ikisinin de hücresi dört köşeli değil, evinden mezarına kadar uzanan çok dar, bol virajlı, duvarları sık örülmüş çıkmaz bir sokak gibiydi. Helene'nin teklifi şu demekti: "İşte size, bu çıkmaz sokaktaki küçük yan kapının anahtarı. Hans'ın artık okulundan meslek okuluna ve gündüzleri de cephe gerisi hizmeti ve tarım hizmeti için Nazilerin ona verdiği acemi işine gitmesi, oradan da vasıfsızlar için öngörülen işe ve bir süre sonra da birkaç kuruş daha iyi bir ücretle çalışması gerekmiyor. Nazilerin ucuz iş gücüne en çok ihtiyaç duydukları o fabrikalardan da kurtulmuş olur. Düşündüklerinde haklıydın, anne; oğlun daha iyi şeylere layık. Doğması için boşuna ağlayıp yalan söylemedin. O günlerde dünyanın şu karanlık, etrafı duvarlı geçitten başka bir şey olduğunu düşünmüştün; ama hayalin hiç de yanlış değildi; haklıydın. Gerçi oğlun şimdi de çok özel biri olamaz, her ne kadar kendine sakladığın o hayalde haklı olsan da: çok özel şeylere layık. Çünkü hepimiz böyleyiz, hepimiz. Özel şeylere layığız. Dünya hâlâ umduğun kadar açık olmayacak, ama en

azından boş bir yol da olmayacak. Çok olağanüstü biri olmayacak, ama herkes de olmaz zaten. Tesviyeci olacak, dünya tesviyecileri arasında çok özel biri olabilir."

Helene bütün sorulara cevap verdi: "Biliyorsun, Hans'ı hep ayrı tutmuşumdur. Sonuçta kardeşim küçük kayınbiraderimden daha yakın bana. Kayınpederim, Oskar'ı staj görüp hemen para kazanabileceği kendi bölümüne almak istiyor. Kocam Heiner şimdi tam zamanlı çalışıyor; küçük çocuğumsa, yani zamanı geldiğinde, onun süt faturasını da yüce Tanrı ödeyecek şimdilik, bu yüzden de kendi kazandıklarımdan Hans'ın zamanında bir meslek edinmesine katkıda bulunabilirim." Marie'yse sadece, "Helene, al şu sosisi de ye, Helene, gel de bir kez daha evimizde, soframıza otur," diyebildi.

On İkinci Bölüm

I

Möckern köprüsü korkuluklarından sarkan üç oğlanın üzerinde, tüm diğer oğlanlar gibi beyaz gömlek ve gamalı haç vardı. Sırtlarına bakıldığında hangi konuda kavga ettikleri anlaşılmıyordu. Sağda duran Hans, diğer ikisinin tartışmasını izliyordu; sadece yüzündeki dikkatli ifade her an müdahale edebileceğini gösteriyordu. Uzun boyunlu, pörtlek gözlü Oskar'ın dış görünüşü o kadar uyuşuktu ki böyle sert sözler söyleyebileceğine kimse ihtimal vermezdi. En küçükleri olan Max Groh, elma yiyordu, sanki bütün bu olup bitenler onu ilgilendirmiyordu, oysa kavganın konusu kendisiydi. Oskar, "Son kez söylüyorum: Bizim yönetime giriyor musun, girmiyor musun, evet mi, hayır mı?" dediğinde Max, "Daha kaç kere söyleyeceğim, yapamam," diye cevap verdi. Oskar, "Biz de hiçbir sorumluluktan kaçmazsın sanmıştık," dedi. Groh elmanın çöpünü suya atıp, "Hiçbir şeyden korkmam," diye bağırdı. Oskar, "O zaman bize açıkla. Böyle bir şeyi tam da şimdi reddetmenin bir nedeni olmalı," diye konuştu.

Planladıkları gibi Hitler gençliğindeki gizli çekirdek grubu kuralı beri başardıklarıyla gurur duyuyorlardı. Hiçbir gençlik lideri onları kandıramamıştı; her ay dikkatlice her mahalleden bir temsilciyi Berger'in dairesine göndermişlerdi, gruplarının parolaları, çetin soruları vardı. Birbirlerine yasak kitapları ödünç vermişlerdi. Çalışma kampı aleyhinde birlikte bir bildiri hazırlamışlardı. Yönetim üç kişiden oluşuyordu: Hans, Oskar ve onlardan daha

büyük, matbaacı çırağı bir oğlan. Polisin kuşkulanmaya başladığı bir ailenin çocuğuydu. Ailesi artık etkilemesin diye onu bir çalışma kampına göndermişlerdi. Bu oğlanın yerine geçen şansları yaver gitmemişti; Berthold adındaki bu oğlan yaşıtlarından daha çok şeyler okumuştu. Toplandıkları akşamlarda Darwin'den diyalektiğe, buz çağından artık değere kadar, bir öğretmen gibi, bilmediği hiçbir şey yoktu. Başlarda Hitler gençlerini sorularıyla meydanı dar etmeyi veya zıvanadan çıkarmayı ondan iyi bilen yoktu. Ama günün birinde birden kılı kırk yaran sorularını kendine sormaya başladı. Kısa bir süre sonra da soru oyunlarına öyle çok alışmıştı ki önüne ne gelirse gelsin, hepsini sorulara dönüştürüp parçalamak hoşuna gitmeye başlamıştı. Ona kalırsa "Bir konuda Naziler haklıydılar ama" veya "Yahudiler başkaları gibi değildi, ama." O kadar zekiydi ki onlarla diğer insanlar arasındaki farklı ve ortak yönleri gerekçeleriyle birlikte kanıtlayabiliyordu. Bazen de tereddüt ederek kendisinin de bazı şeyleri anlamamaya başladığını itiraf ederdi. Hayvanların da ırkları yok muydu, maymun ırkları varsa, neden insan ırkları da olmasındı? Madem insan ırkları vardı, o zaman neden daha kötü ve daha iyi ırklar olmasındı? Buz çağından kurtulmak, belki de kuzeylileri gerçekten daha iyi insanlar haline getirmişti. Aralarında Almanlar da en iyileriyse, en iyi ırkın arasında da birkaç en iyi insan vardı. – Artık oğlanın gizli gruplarını Nazilere ispiyonlamasından korkmaya başlamışlardı.

Hans'la Oskar yerine geçecek birini ararken küçük Groh'u seçmişlerdi. Sadık gözleri vardı; pek zeki değildi, ama güvenilirdi. Okulda da böyleydi, Alaçam kampında da. Ama görevi kabul etmediği için hayal kırıklığına uğramışlardı. Artık anlaşılmıştı ki habire yedek birini bulabilecek kadar fazla üyeleri yoktu.

Köprünün altından geçen elma yüklü mavnalara baktılar. Groh, biraz daha eğildi. Birkaç sarı elma yığını parladı, sanki cılız öğleden sonra ışığı, kirli suyun üzerinde nihayet tutunacak bir şey bulmuştu. Buna karşılık da insanların evlerine giderken hızla yanlarından geçtikleri sarı elmaların üzerindeki parıltıysa korkuluktan sarkan oğlanın gözlerine yansıdı. Parıltı; elma mavnasından,

karşı kıyıdaki şantiyede dikili olan bir vincin demir gövdesine, sonra da elmalarla vinç ve şantiyenin arkasındaki pencerelerden geçti, oğlanın yüreğine dokundu, sanki sadece uzak noktaları değil, uzak ve belirsiz duyguları da aydınlatabilecek bir gücü vardı. Groh, sokağımızdaki şu benzinci Steinmetz benden bir şey isteyeceklerini nereden biliyordu? diye düşündü. Hatta nasıl oluyor da bizde olup biten her şeyi biliyor? – Dün akşam bizzat annesine söylediklerini unutmuştu bile: Steinmetz'in sadece tahmin ettiğini ve onu dikkatlice izlediğini; "sıcak-soğuk" oyunundaki gibi yüz ifadesinden cevapları okuduğunu. – Bir erkek çocuğu çok daha çabuk kaçabilir, ama aynı zamanda yüzü de daha çabuk kızarabilir. Sandığı gibi becerikli olmamıştı her zaman. Max, "Komşumuz benzinci koyu bir Nazi," dedi. "Annemden kuşkulanıyor. Biliyorsunuz annem çok önemli işler yapıyor. Bizimkinden de önemli." – Oskar, "Her apartmanda bir Nazi yaşıyor," diye cevap verdi. "Her aileye dikkat ediliyor; bu yüzden işte işimiz bitmiyor." – "Demek istediğim," diye konuştu Groh, "Nazinin biri bizi gözetlerken zor durumlara girmenin anlamı yok." Yüzü bir yandan bir gencin, diğer yandan da yaşlı birinin yüzüydü, acı çekiyordu.

Hans o ana kadar susmuştu. Sadece uzun koluyla tekrar tekrar balçık çıkarıp arkasına atan vince gözünü dikerek bakıp durmuştu. Kol aşağıdayken paydos işareti verildi. Bir parça daha balçık çıkardı, ilk işçiler eve gitmeye başladığında da kolunu, devasa ama eğitilmiş bir hayvanın sakinliği ve kesinliğiyle yere bıraktı. Hans, sadece insanlarla hayvanların değil makinelerin de hareketlerini taklit edebiliyordu; vincin kolunun son hareketini alnı kırışmış halde izlerken iki arkadaşının haklı ve haksız düşüncelerini aklından geçiriyordu. Şantiyedeki gürültüler kesildi. Yüksek metroların düdük sesleri kısa aralıklarla duyuldu. Köprünün üzerinden akan insan kalabalığı arttı. Alacakaranlıkta kahverengi ve siyah gömlekler pek dikkat çekmiyordu. Hans, "Onu istemediği bir şeye zorlamamalıyız," dedi. Oskar, "Bir düşünsün bakalım," dedi. Groh yine düşündü: Şu Steinmetz'in haberinin olması ne tuhaf. Belki de biri bir şey söyledi. Şu Berthold mesela. – Sokak lambaları köprü-

nün kemerlerinin üstünü aydınlatmaya başladı. Akşam ışığı, şantiyenin arkasında bir yerlerde çimento fabrikasının çatısı altında parlayan bir pencere dışında yok oldu, ama köprüde ve suda yanan fener sönmedi, akşamın cılız ışığının bir çatı penceresine vuran son, fark edilmemiş kalıntısı Groh'un yüreğine kadar sızdı. Benden şüphelenmeye başladılar bile. – Oskar, "Hadi kararını ver: Var mısın, yok musun?" diye sordu. Groh, "Dedim ya, yokum!" diye cevap verdi. Ne olursa olsun Steinmetz bir şeyler biliyordu; biri ha dikkatsizlik etmiş, ha gammazlamış, aynı şey, diye düşündü. – Yanlarından geçenlerin duyabileceği biçimde "Heil Hitler!" dedi. Sonra da öfkeyle merdivenlerden aşağı metroya indi.

Köprünün korkuluğundaki iki çocuğun arasındaki yer boş kaldı. Sonra birbirlerine yaklaştılar: Möckern köprüsünün arkasındaki lokantanın ışıkları parlıyordu, reklam ışıklarının dönen yuvarlakları ve koca harfleri, kaldırım taşlarının ve duvarların arasındaki gökyüzünün üzerinden geçti. İki oğlan sessizce kırmızı yeşil benekli suya baktılar. Hans da tam o sırada rengârenk, benek benek ışıklardan oluşan bir yansıma gördü, birkaç yıldızın yansımasını. Aynı şekilde rengârenk ve benek benek gökyüzünde aynı yıldızları görmek için kafasını kaldırıp yukarı baktı. Birden Alaçam kampındaki küçük kambur oğlan geldi aklına, onun gibi yıldızları bilen başkası yoktu. Yıldızların tuhaf adları vardı: Kassiopeia, Orion, Andromeda. Oğlanın da adı tuhaftı: Rappaport. Nerelerdeydi acaba şimdi? Yahudi mağazaları yakılıp yıkılınca ailesi hep beraber başka bir mahalleye taşınmıştı. Göç edecek paraları yoktu, ne Prag'a, ne de Paris'e. Özellikle de Nazilerin bas bas bağırdıkları Filistin'e gidecek paraları hiç yoktu. Çünkü oraya yolculuk en uzunu, en pahalısıydı. Bu yüzden de başka bir mahalleye taşınmışlardı, çünkü orada daha fazla Yahudi vardı. Belki de, diye düşündü Hans, sokakta herkesin arasında tek başına değil de herkesle birlikte dayak yemek bir teselliydi. Marie, o gün, Hans'ın ricası üzerine küçük kamburu balkonlarında saklamıştı. Çiçek saksılarının arkasında daha da kamburlaşmış, daha da küçülmüş halde beklemişti, ta ki ana patırtı bitinceye kadar. Gece olduğun-

da balkonun kapısını açtıklarında eskiden Alaçam ormanındaki gibi yıldızlara bakmıştı. Hans birdenbire hüzünlendi, sanki hüzün içinden dışarı çıkıyormuş gibi.

Oskar'sa dik dik aşağı bakıyordu; pörtlek gözleri neredeyse cup diye suya düşecekti. Şimdi Groh'un ona kızgın gittiğine üzülmüştü. Nedenleri ne olursa olsun, sadık olduğu kuşkusuzdu. "Kimi alacağız şimdi onun yerine?" diye sordu. Hans omuz silkti.

Metro merdivenlerinden aşağı inerlerken Groh'u bir otomatın önünde gördüler. Camda yansıyan kalabalığın arasında, Hitler gençliği gömleği giymiş, beklediği iki çocuğu arıyordu. Ne alsam diye düşünüyordu: Kavrulmuş badem mi, yoksa karışık şeker mi? Hemen şimdi bu akşam ikisiyle barışmak için fırsat bulamazsa dargınlıkları kaçınılmaz olacaktı. Ondan sürekli şüphelenecekler-di; ama bunun doğru olmadığına onları ikna edecek gücü bula-mayacaktı kendinde. Zaten sayıları az olan dürüst oğlanlar ona güvenmeyeceklerdi; o da yalnız kalacaktı. Babası çoktan ölmüş-tü. Büyük bir mağazada kasiyer olan annesiyle birlikte yaşıyordu. Annesi toparlak, dikkatli bir kadındı; sürekli ölümün gölgesinde yaşadığı anlaşılmıyordu. Çalıştığı mağazanın şubesi, kasa fişle-rindeki mesajları alan birkaç insanın buluşma noktası olmuştu. Akşamları oğluyla birlikte yattığında, gündüzden kalan bir kırın-tı gücüyle, namus olarak adlandırdığı bir özelliği sürdürebilmesi için ona her şeyi açıklamaya çalışıyordu. Nazilerin hangi hilelerle iktidara geldiklerini, hangi hileleri sürdürdüklerini ve onlara kar-şı hangi hilelerin kullanıldığını. Sürekli tutuklanma korkusuyla, gecenin bir saatinde, uykulu ve bilmeden, ona her şeyi mutlaka açıklamak istiyordu, dünyanın düzenini, devletlerin yapısını, yok-sulla zengin arasındaki farkı. Gücüyse azdı, bitkin düşmüş bir dul, bilgisiz bir kasiyerdi. Oğlu namuslu kalmazsa, bu onun için, bü-yük bir üzüntü kaynağı olurdu. Oğlunu yetiştirme hakkı elinden alınabilirdi; bugünlerde böyle şeyler sık sık yaşanıyordu; onu tu-tuklayabilir veya öldürebilirlerdi.

Annemin suçu, diye düşündü küçük Groh. Dikkatli olmamı tembihledi. Ama bunu söyleyemem ki onlara. Annesine her şeyi

anlatan birine hiç mi hiç güvenmezlerdi bundan sonra. Ne yapmalıyım ki? – Arkadaşlarına, dünyadaki herkesten en çok önemsediği annesinin, Hitler gençliği içinde bir grup kurmalarına karşı olduğunu söylemeye hiç cesaret edemezdi. Annesine sırlarını anlatmış olduğu için onu asla affetmezlerdi. Haftalarca grupla gurur duydular. Ama annesi ta başından beri Hitler gençliğinde böyle bir şey kurmaktansa Hitler gençliğinden uzak durmak için elinden geleni yapmanın daha iyi olacağını söylemişti. Ne kadar çok aile çocuğunu göndermeyi reddederse, diğer ailelerin karşı çıkmaları o kadar kolay olurdu. Kimi yetişkinler de gizlice çalışmak için Nazi gruplarına girmişlerdi, ama ya onlara da bu grupların düşünceleri bulaşmıştı ya da havlu atmışlardı. Çok özel bir neden olmadıkça Hitler gençliğine girmeyi önlemenin doğru, aşikâr ve önemli olduğunu söylemişti annesi.

Groh köprüdeki konuşmalarını aklından geçirdi. Annesi yine haklıydı işte. Oskar'la Hans'ı camda gördüğünde irkildi. Kavrulmuş badem aldı. Merdivenlerden inerken Hans, "Bir daha deneyelim, bence dürüst biri," diyordu. Gür saçlarıyla Groh'u gördüğünde, birlikte oyunlarla ve kavga-dövüşle geçirdikleri yılları hatırladığında, birden güçlü bir yakınlık hissetmişti; cansız ve uyuşuk Oskar'a göre böyle bir birliktelikten kolayca vazgeçmemek gerektiğini de daha güçlü bir biçimde hissediyordu. Hans, "Bu akşam bizimle afişleri yapıştırmaya gelmek ister mi, diye sorabiliriz," dedi. – "Kardeşim razı gelirse, peki." dedi Oskar, "Neden onunla bu kadar çok ilgileniyorsun?" – Hans, "Sayımız çok az, onu önemsiyorum," dedi.

Elini Groh'un omzuna koydu. Groh, Hans'a sadık köpek gözleriyle ciddi ciddi baktı. "Bizimle afiş yapıştırmaya gelir misin, Groh?" Groh, sevinçle, "Elbette," diye cevap verdi.

Sonra da metro istasyonundaki bir sırada kırgınlıklarını unutmuş oturdular. Groh'un kavrulmuş bademlerini yiyorlardı. Taşkın ve alaycıydılar, sanki Hitler, koskoca halkı ikiye bölerken başvurduğu bütün o hilelerine rağmen şu üç oğlanı parçalamayı başaramadığı için öfkeden kudurarak onları izliyordu.

Evdeyse mutfakta bu parçalama işini daha iyi beceriyordu. Hans merdivenlerden yukarı çıkarken ağabeyinin geldiğini belirten aşikâr, görgüsüz gürültüyü duydu. Mutfak masasının etrafında oturan SA gençleri, normalde Geschke'nin sofrasında oturan insanlardan farklı kahve içiyor, gülüyor ve sövüyorlardı. Marie, Franz'ın emriyle kahve güğümünü ikinci kez doldurmuştu. Geschke her zamanki yerinde oturuyordu, sokağa bakan pencerenin önünde. Franz, "Babam sürekli bira içmek zorunda olmadığı gerçeğine henüz alışamadı," dedi. En iyi arkadaşı Schlüter, Franz'dan uzundu, ama onun kadar zayıf değildi; çocuk yüzlü bu dev elinde kendi kahve fincanı ayağa kalktı. Geschke'nin önüne pencere pervazına yerleşti. Yüzündeki iyi niyet sözlerine yansıdı: "Siz de içsenize, Bay Geschke," dedi. "Bundan böyle sahici bir kahve içebilirsiniz; insan böyle şeyleri istiyor. Her şey değişti, artık hemen hemen herkese iş sağladık."

Franz, Geschke'nin hâlâ toplama kamplarında çürüyüp giden eski arkadaşlarına üzüldüğünü birçok kere anlatmıştı. Schlüter, görevi icabı her yerde, her çeşit insanla konuşmayı biliyordu.

Geschke, her zamankinden daha az homurdanarak, "Ooo, Schlüter, tebrik ederim," dedi. "Sizin parti komitesinde olduğunuzu bilmiyordum, Schlüter." Sofradaki herkes başını çevirdi. "Ne demek istiyorsunuz?" – "Hemen hemen hepimize iş sağladığınız için. Öyle demediniz mi, Schlüter. Eminim bu konuyu ta tepelerde görüşmüşlerdir, önemli bir karar." – Schlüter öfkesini bastırdı. Her yerde düşüncelerini anlatmayı bildiği için epey bir övgü almıştı. İyi niyetle, sakince, "Yapmayın, ben sıradan bir partiliyim," dedi. "Bununla da gurur duyuyorum. Yeterince eğitim almadım, yukarıda görüşme yapacak kadar bilgili değilim. Böyle büyük bir kurumun direktörünün taşıdığı sorumluluk, çok büyük bir sorumluluk; bende nerede o yetenek." Masadakiler, Schlüter, ona gününü gösteriyor, diye düşündüler. Geschke, "Böyle bir sorumluluk ağır olmalı," diye sürdürdü sözünü. "Benim sabahları kamyonumu yüklememe de benzemez. Direktör üzerindeki yük, büyük bir sorumluluk. Söyle bakalım, Schlüter, bir direktör nasıl

beceriyor bu kadar çok şey öğrenmeyi?" Schlüter sakin sakin cevap verdi: "Yıllarca birçok okula giderek, gece gündüz demeden çalışarak ki ileride her şeyi bizim için doğru değerlendirebilmesi için." Geschke aynı şekilde sakince, "Ben de bunu yapmak isterdim," dedi. – "Şimdi de birçok şey öğrenebilirsiniz, oğullarınız da akşam okulunda, kurslarda. Meslek yarışmalarına katılıp kazanabilirler, hatta Hitler okuluna gidebilirler. Artık hiçbir başarı göz ardı edilmiyor. Artık hiçbir güç boşa gitmiyor."

Sonra da bütün o heyecan içinde en önemli konuyu unuttuğu aklına geldi. Bir daha döndü ve "Elbette, en önemlisi doğuştan yetenek," dedi. – "Elbette," diye karşılık verdi Geschke, "Ama söylesenize nasıl doğuştan edinebiliyor insan böyle bir şeyi?" – "Yapmayın, bunun nasıl yapıldığını unutacak kadar da yaşlı değilsiniz. Biz ırkımızı bu yeteneklerle donatmayı başardıktan sonra da meslek danışmanlığı doğru kişinin doğru şeyi yapmasını sağlar." – "Elbette," diye cevap verdi Geschke, "Ama on doğuştan mimar bulursanız, ne de olsa doğururken meslek danışmanlığını düşünmez insan, ama şimdi de şu yeni stadyum inşa edilirken bin yeni duvarcı ve sadece bir mimara ihtiyaç varsa, o dokuz gereksiz mimarı ne yapacaksınız?" – "O da meslek danışmanlığının sorunu," dedi Schlüter. "Ama siz çok fazla düşünüyorsunuz. İçinizi fazlaca kemirip duruyorsunuz, Bay Geschke, küçük kemirgenler gibi. Ama herkes biliyor ki bazen toplumun yararına, bir şeylerden vazgeçmek gerek." – "Elbette," dedi Geschke. Çenesini tutmaya karar verdi; birden masadaki herkesin bakışlarını üzerinde hissetti, artık neşeli ve alaycı değil, hatta tehditkârdılar, belki kendi oğlu Franz biraz uyarıcıydı.

Schlüter, kendini aslanlar gibi savunmuştu, rahattı. İçinde ne var ne yoksa dökmüştü; bundan önceki yıllarda bir ayının gücüne sahip, işe yaramaz, değersiz biri olarak dolanıp durmuştu. Şimdi gücünü kullanmıştı. Evde kimse ona kulak asmazdı. Annenin gereğinden fazla oğlu, öğretmenin gereğinden fazla öğrencisi, belediyenin de gereğinden fazla işsizi olmuştu. Bu yüzden de SA'da hiç dikkat çekmemektense göz hapsinde tutulmak daha iyiydi.

Hans, ekmeğini ayakta yemişti, "Geç döneceğim, beni bekleme," dedi. Marie boş kahve fincanlarını masadan kaldırdı; soru da sormadı. Sadece o gün değil, iyi kötü, sevgi ve acı dolu bütün günleri aynı cümleyle sona eriyordu: "Beni bekleme."

Hans istasyonda arkadaşıyla buluştu. Küçük Groh, annesine bir not bırakmıştı: "Beni bekleme, geç döneceğim." İkisi de keyifliydi: Akşamları Bergerlerin yanına gitmek eğlenceliydi. Büyük oğlan mutfaktan yatak odasına geçtiğinde gururlanıp keyiflendiler, ne de olsa bu, gevezeliklerin ve şakaların alanından kurtulup büyük kararların verildiği yere vardıkları anlamına geliyordu. Heiner oğlanlara görevlerini verdi. Kendisiyle Groh'u afiş yapıştırmaya, kardeşiyle Hans'ı da nöbete. Sonra Heiner, afişlerle donatılacak sokağı, yani bir sonraki gece ölümle yaşam arasındaki sınırı çizecek sokağı açıklarken de Groh büyük bir mutlulukla, beni tekrar aralarına aldılar, beni deneyecekler diye düşündü.

Sokak, geniş Bornheim ve Oğulları mobilya fabrikasının arkasından uzanıyordu. Nasıl da parlıyordu aysız gökyüzü, nasıl da aydınlıktı gece! Heiner'in ceketindeki düğmeler saçma fenerler gibi parlıyor, iki pencere perdesinin arasından ışık yayılıyordu, sokak ışıklarla beneklenmişti. Meyhanenin içine baktılar, SA'ların bağırış çığırışları duyuldu. Birkaç polisin yanından geçtiler. Bornheim ve Oğullarının arkasındaki sokak boştu. Oskar'la Hans köşeyi döndü. Gece onları yutmadan önceki son iz, Oskar'ın kardeşine bakışıydı. Afişlerini karar verdikleri aralıklarla yapıştırdılar. Geçen yayalar ne iki oğlana, ne de yapıştırdıkları o birkaç afişe bakmak için durdu. Meyhaneden çıkan bir grup SA zil zurna sarhoştu. Küçük afişleri ancak sabahleyin diğer afişlerle çağrıların arasında dikkat çekerdi. Ancak o zaman kelimeler beyinlere demir atıp kat kat, bir mahalleden diğerine ulaşabilirdi. Şu andaysa sadece birkaç rulo kâğıt, yapışkan parmak ve küt küt atan kalplerden ibaretlerdi.

Oskar'la Hans durakta beklediler. Oskar'ın cebinde kavrulmuş badem kalmıştı, bir yandan bu bademleri yerken diğer yandan parmaklarındaki tutkal tadını alıyorlardı. İki arkadaşlarını bekli-

yorlardı, onların yolu daha uzundu. Fabrikadaki makinelerin çalışmasına, adımlara, kapıların kapanmasına, ıslıklara kulak verdiler. Bir kadının ağlamasını, meyhaneden gelen otomatın müziğini, bir arabanın sesini ve bir patlama duydular. Gece otobüsünün geçmesini beklediler. Bir başka otobüs daha gelmeden bekledikleri arkadaşları köşeden döndü. Önce sanki Heiner kolunu küçük Groh'un omzuna atmış gibi görünüyordu; yavaş yavaş yaklaşıyorlardı. Oskar korkuyla kardeşine baktı. Heiner Groh'a yaslanmıştı, yüzünde tuhaf bir ifade vardı. Otobüse bindirdiler. Çok yolcu yoktu. Heiner'i bir köşeye yerleştirdiler, önünde duran iki oğlan da onu başkalarının görmesini engelledi. Groh, "Bağırdılar, biz de koştuk; ateş ettiler, galiba vuruldu," dedi.

Heiner, otobüsten inerken düştü. Groh ceketinden tuttu, Oskar da onu yakaladı. Groh, otobüsle devam etti, Heiner de Oskar'la Hans arasında yürüdü, daha doğrusu ikisi onu desteklemekten çok taşıyordu. Endişeyle yüzüne baktılar.

Helene bebeğini emzirdiği için uyanıktı. Önce kocası geldiği için sevindi. Bebeği memesinde olan bitenleri dinledi, sonra da yapılacakları söyledi. Heiner'i dümdüz yatırın, ayakkabılarını çıkarın, doktora koşun. Oskar'a dizle ilgili hileyi öğreten güvenilir doktora. Helene'yse, Heiner'in bir şeyler söylemeye ve gülümsemeye çalışmasını, sonra da bunları başaramamasını endişeyle izledi; Heiner'in bakışı önce bebekli göğsüne çarptı, sonra Helene'yi delip elle tutulamaz bir uzaklığa kaydı. Sanki karısının göğsü yoluna çıkmış da görmesini engelliyormuş gibi sadece alnını kırıştırdı.

Marie, kollarını kafasının altında çaprazlamış, Geschke'nin yanında yatıyordu. Son metro geçmişti. Hans gelecek olursa, birazdan gelirdi. Meyhanede ışıklar söndü; şimdiyse yatak odasında sadece yatak örtüsünü ikiye bölen sokak fenerinin gölgesi kalmıştı.

Marie oğlanın pencerenin altından geçişini, sonra sokak kapısından girip, aceleyle merdivenlerden çıkmasını duydu. Mutfağa girdi sessizce. "Sıcak kahve vereyim." Hans, "Neden uyumadın hâlâ?" diye sordu. Teselliymiş gibi de "Beni beklemen anlamsız," dedi. "Bir gün hiç gelmeyebilirim de." – "Senden başka kimsem

yok; buraya bir daha dönmeni engelleyecek şeyler yapmamalısın." Hans, "Buna söz veremem," diye cevap verdi. "Sen değil miydin bana bir akşam, asla korkmadığı için kimi daima izlemem gerektiğini, kimin daima doğru tavsiyelerde bulunduğunu, daima bana vakit ayırdığını, beni asla yalnız bırakmadığını, bana daima doğruyu söylediğini anlatan. O gün bana ne söylediğini hatırlıyor musun? Neredeyse mezbahadan et çalacaktım, ikimiz de polis gelecek diye korkmuştuk. Hatırlıyor musun? Herhalde bana öğrettiklerini birden unutmamı istemiyorsun?" Kahveyi içti; esnedi. Başımıza geleni şimdi anlatmamak daha iyi, diye düşündü. Ne de olsa ablasının kocası kurtulabilirdi.

Marie bir süre daha mutfakta yanında oturdu. Başta o kadar mutlu olmuştu ki, sanki Hans ebediyen dönmüştü. Ama şimdi, soğuk bir gölge, akla gelmeyen bir ihtimal hissediyordu. Hans, yatağa ağabeyinin yanına yattı. Sanki birliktelermiş gibi ikisi de hemen derin bir uykuya dalmıştı.

II

Christian Nadler ne zaman sundurmaya otursa ağabeyinin tarlasında onu ilgilendiren iki noktaya gözünü dikerdi: neredeyse beyaz olana, yani ortanca oğlana ve sonra da sarı olana, yani Liese'ye, onu sevindirmekten çok kızdıran Liese'ye. Onları gördüğü anda içinin gıcıklanmasını önleyemiyordu. Ama biraz iç gıcıklanması yüzünden başını derde sokmaya niyeti yoktu. Şu anda onu üzen başka bir konu vardı. Yakasını bırakmıyordu. Bir şeyin, hele hele böylesi sağlam bir kadının onda acıma uyandırabileceğini hiç aklına getirmemişti. En ağır ve zor işler, yıkılmak nedir bilmeyen, göğsüne kadar çillerle kaplı geniş bedenini bir nezle kadar bile olsun sarsmıyordu. Tombul, neşeli ve her şeyden habersiz Liese'nin, her akşam şu şeytan Wilhelm'le aynı yatağa girmesi sinirlendiriyordu onu. Onunla evlenmişti, onun tarlalarını kazıyor, ineklerini sağıyor, çocuklarını büyütüyordu. Her ne kadar çok kere onu çileden çıkarmış olsa da Liese böyle bir şeytanı hak etmemişti doğrusu.

Bir çiftçinin ayakkabısını bitirip kenara attıktan sonra papazın ayakkabısını tamire koyuldu. Sadece uçlarını sağlamlaştırması yetiyordu, çünkü papaz cimriydi ve ayakkabılarına yeni pençe taktırmayı ancak Christian ona böyle bir tamirin artık kaçınılmaz olduğunu kanıtladığında kabul ediyordu.

Bak, şu salak kadın yine yapıyor aynı şeyi. Yalnız kaldı ve geliyor; insanların, diğer yakadan ve teknelerden bizi izlemeyi sürdürdüklerini bildiği halde.

Liese'nin hafif, ama sağlam adımlarla geldiğini gördüğünde, her ne kadar kuruntulara asla pabuç bırakmasa da: Ah, ikimiz şu benim delikte yaşayabilsek! diye düşündü. Şimdi işten doğruca çatımın altına gelirdi. Tanrı ve insanlar önünde karı koca olurduk. Herkesin önünde yüksek sesle, "Sevgili Christian'ım," diyebilirdi.

"Sevgili Christian'ım," dedi Liese, "Değişiklik olsun diye bir kere de benim topuğumu yapsan, habire yabancı topukları ökçeleyeceğine." Christian başını kaldırmadı bile. Elinde aşınmış bir topuk vardı; Liese de aşınmış ayakkabısını çıkardı. Papazın ayakkabısını kenara koyup, içi hâlâ sıcak olan Liese'nin ayakkabısını, başını ona çevirmeden elinin üzerine geçirdi. "Tam da yalnızken, başıma bunlar geldi," dedi Liese. – "Nerede diğerleri?" – "Bugün Kohlhasenbrück'te büyük bir kır şenliği var." Dudaklarını yaladı. Ağzını şapırdatarak, "İmparatorluk Köylüleri lideri geliyor; okullar da onu karşılamaya gidiyor," dedi. Küçük kız ona bir demet çiçek verecek." – "Ne büyük onur," dedi Christian. – "Hiç de değil," dedi Liese. – "Böyle bir iş için Ziesen'in torunu daha uygun olur diye düşünürdüm; Prusya devletine inanılmaz kârlı bir satış yapmış duyduğuma göre: Artık vergilerini ve faizlerini ödeyemediği koskoca topraklarını devlet astronomik bir fiyata satın almış, sonra da kendi topraklarına katmış deniliyor. Bu durumda İmparatorluk Köylüleri lideri bir demet çiçeğe değmez mi?" – "Yok, öyle değil, topraklar boğazına kadar batmış olanlara ve onları battıkları yerden kurtarmaya değmeyecek kadar az toprağı olanlara dağıtılacak. Toprak onlara kiralanacak, kunduracılarla fırıncılar atölyelerini alacak, buna benzer insanlar için işte." – "Nasıl yani?

Boğazına kadar batmış olanlar mı?" – "O kadar da çok yer yok ki. Her köyden biri seçilecek, civar köylerden filan." – "Sizi de seçecekler mi?" – "Delirdin mi, sevgili Christian. Biz boğazımıza kadar batmadık; bir miras çiftliği olduk, olacağız. Wilhelm, aklına koyduğu tarlayı da aldı mı, tapuya yazılacağız." – Christian düşündü. – "Bu mutluluğu tatmak için hangi tarla eksik?" Liese, bir ayağında çorapla Christian'ın arkasında duruyordu. Christian'ın seyrek saçlarına bakıyordu. Bu herifin nesi hoşuma gitti? diye düşündü. Son sorusunu duymazlıktan gelmeyi tercih etti. Neşeyle, "Yüce Tanrı nihayet bize yardım etti," dedi. "Bazen umudumuzu yitirmek üzereydik. Artık başımıza bir şey gelemez. Artık bize haciz koymaları yasak." – Christian, "Tanrı'yı bu işe karıştırma sen en iyisi," dedi. Kasten son ana kadar Liese'nin yüzüne bakmamıştı; ama şimdi artık kaçınılmazdı çünkü ayakkabısını giymek için önüne yere oturmuştu. Gözleri bilye kadar parlak ve ışıklıydı. Christian, tamir etmek için yine önüne koyduğu papazın ayakkabısına bakıyordu. Düşünceleri, papazın düşünebildiğinden çok daha ani, Liese'den ebediyete geçiverdi. Ne var ki papaz Tanrı korkusundan her şeyi berbat etmişti.

Bu düşünceler sıkıntıdan daralan yüreğinin bir sonucuydu. Ama güpegündüz bir başka, gürültülü sonuçla daha karşılaştı. Strobel'in kaçamadığını, hatta birkaç metre uzaklıkta gölün dibinde gömülü olduğunu anlattığı Wolpert, Christian'a zarar vermeden gerçeği nasıl ortaya çıkarabileceğini düşünüyordu. İş arkadaşlarına durumu açıklamaya cesaret edemiyordu. Nihayet, sözde sadece tekneyi kurtarmak için, elinde uzun bir sopayla iskelenin etrafında dolanıyor ve rastlantıyla cesedi bulmayı umuyordu. İşte o zaman bu olayın yaratacağı korkuyla dehşetten epey yararlanabilecekti. Ama sopası hiçbir şeye takılmadı, belki yanlış yeri kurcalamıştı, belki de ceset kuma fazla gömülmüştü.

Karşı kıyıdaki biri de onun bu kurcalamasını görmüş, bir fikre kapılmıştı. Christian günün birinde köydeki müşterilerden dönerken kulübesinin önünde en hasından bir SA yuvasının kurulduğunu gördü. Aman ne hoş, diye düşündü. Topallaya topallaya yak-

laştı, ağabeyine yandan, ürkek bir bakış attı. Wilhelm bu bakışı gördüğünde, ne zavallı, diye düşündü. Ona, "Gelsene buraya!" diye bağırdı. İskelede, sudan yeni çıkarılmış, vıcık vıcık, her yanından su damlayan, insan kalıntılarından çok geberip gitmiş çok kocaman bir balığa benzeyen bir şey yatıyordu. Wilhelm, ağzını büzerken etrafına bakındı. Bu bakış, görün bakalım, böyle zavallı bir ahmak nelere katlanacak, demekti. Yüksek sesle, "Bize gelen bir ihbara göre burada bir kavga olmuş, farklı görüşlere sahip işçiler arasında," dedi. "Bunun üzerine biraz araştırdık. Bu bir entrikaydı herhalde, bizlere katılan şu zavallı oğlanlardan birine karşı, anlıyorsun değil mi, Christian?" Gülen gözlerini Christian'ın kendisine salak salak bakan gözlerine dikmişti. "Evet, elbette, anlıyorum," dedi Christian.

Ertesi gün sudan çıkardıkları cesedi gömdüler. Hatta bir konuşma bile yapıldı. Bu zavallının hayatına mal olan kavga gibi işçiler arasındaki kavgalar çoktandır geçmişe aitti; halk artık ayrılmaz bir bütündü, sınıfsız, düşmansız.

Akşam gölün üzerinden geçen yol işçileri grubu arasında Wolpert yoktu. Christian, başına ne geldiğini soruşturdu. Sadece kısa bir cevap aldı: "Toplama kampı." Christian, beni bile ele vermemiş, diye düşündü. Demek ki onu dürüst bir insan olarak görmem, onun için önemliymiş.

Kendi dürüstlüğü karşılığındaysa sonunun bu Wolpert gibi olmasını istemiyordu. Ama sundurmasında, taburesinin üzerinde, bu tür insanlara ipince, koptu kopacak bir dürüstlük ipliğiyle bağlı olduğu için yine de gurur duyuyordu.

III

Lieven, artık tatillerini dilediği yerde geçirecek parası olmasına rağmen, kuzeni Otto'yu ziyaret etmek için her istasyona uğrayan Olmütz trenine bindi. Akşam bahçe duvarının önünde durduğunda niye böyle yaptığını hemen anladı: Burası dünya üzerinde sevinçle beklendiği tek yerdi. Kapıyı bizzat Otto Lieven açtı. Ko-

nuğunu odasına götürdü. Yatağa dokunmamıştı; birkaç açık kitap, etrafa saçılmış birkaç kâğıt huzursuz geçen geceye işaretti. "Gündüz o kadar yoruyorum ki kendimi her akşam nihayet uyuyabileceğim diye umuyorum. Birkaç saat bir o yana bir bu yana dönüp duruyorum; sonra kalkıp bir şeyler yazıp okuyorum. Otursana, canım. Bir şeyler içelim. Birlikte olduğumuz için sevinelim. İçimizi dökelim birbirimize."

Ernst Lieven gülerek, "Seninle içerim elbette, ama içimi dökecek bir şeyim yok," dedi. – "Ne o, her şeyin üstesinden mi geldin tek başına? Olan bitenleri sindirdin mi? Tek başına bir karara mı vardın?" – "Benden nasıl bir karar beklediğini anlamıyorum? Son haftalarda ne oldu da sindirmem gerekiyormuş?"

Otto Lieven, sanki epey uzakta oturuyormuş gibi gözlerini kısarak ona baktı. Yüzü öyle yanıktı ki saçı cildinden daha açık renkliydi. Alnındaki çıkıklar, elmacık kemikleri ve öne fırlamış burnu yüzüne ciddi, ağzı da kararsız bir ifade veriyordu. Yarısı dolu bir şişe ve iki şnaps bardağı getirdi. Ernst Lieven gülerek, "Nihayet önceki ziyaretlerimde özlediğim şeyi ikram ediyorsun," dedi. İçtiler. Otto Lieven, "Neler oldu diye soruyorsun," dedi. "Mesela, umudumuzu bağladığımız birkaç insan katledildi." – "Biz mi? Ne umudu? Ayrıca savaşta umut bağlanılan insanların ölmesi de mümkün." Otto Lieven yazı masasındaki lambanın abajurunu biraz eğdi. Işık mıydı, yoksa sert içki miydi, belli değildi ama ikisi de sanki bir tren vagonunda karşılaşmış iki yolcu gibi hissettiler kendilerini. "Ölmediler," dedi Otto, "Katledildiler." – "Onları kurşuna dizmek zorundaydılar, ilerlemeyi engelledikleri için." – "Nasıl bir ilerlemeydi ki bu sence engellediler?" – "Nasıl bir ilerleme miydi? Kardeşin Elisabeth gibi aynı şeyleri soruyorsun bana. Bu arada burada tekrar buluşacağımızı sanmamıştım. İçeri girerken ceketini gördüm, her zamanki gibi saçma bir yerde. Galiba bir kapı kolunda. Sanki elbise askılarını kullanmamaya ant içmiş gibi." Kuzeni ona dikkatlice baktı. Sorusunu tekrarladı: "Sence nasıl bir ilerlemeydi bu?" – "Bütün bunları büyük bir çabayla kız kardeşine anlattım. Nasyonal Sosyalizmi, daha ben onun yeni bir Alman icadı, yeni

bir parti hilesi olduğuna inandığımda açıklamıştın bana. Şimdi de sana ne anlama geldiğini mi açıklamam gerek?" – "Gerek yok. Elisabeth, ona açıkladıklarını bana da anlattı, ama o kadar ince değildi anlattıkları, belki de o tarihte şimdiki kadar bilgili olmadığın içindir. Mesela ona, çiftliğimize dönmek isterse ve senin de bir daha aşağılık, kötü maaşlı bir işte çalışmaman için halkı anlayan hükümete güvenmesi gerektiğini söylemişsin. Kötü görüntüler, tatsız şarkılar gibi ufak tefek şeyleri göz ardı etmeliymiş. Sanırım ona şimdi yine aynısını söylersin; çiftliğini bir daha görmek istiyorsa ufak tefek şeyleri göz ardı etmeli. Kötü görüntüler, tatsız şarkılar, birkaç cinayet. Ama sanırım artık sana her şeyi daha dikkatli ifade etmeyi öğrettiler." – "Biraz fazla ileri gitmiyor musun? Ne diyorsun öyle birdenbire?" – "Oysa ailemizin çiftliği, hani kız kardeşimin birkaç ufak şeyi göz ardı ettiğinde tekrar görebileceği o çiftlik, Yukarı Silezya'da bize konuk olduğunda yaşadığın çiftlik yanında sadece ufak bir meseledir. Oraya gitmek için neleri göz ardı etmek gerek acaba? – Bugünlerde kan, ırk ve halkımızı diğer halklardan üstün gösteren benzeri öğelere dair çok şey anlatılıyor. Eminim biz ikimiz, biz iki Lieven, bu tür değerlere elbette çok saygı duyuyoruzdur, ne de olsa içimizde var bunlar, bunları bizden alamazlar. Bir liderin nasıl lider, beraberindekilerin de nasıl peşine takıldıklarını, ne için ödüllendirildiğini, nasıl toprak aldığını ikimiz de hâlâ hatırlıyoruz." Ernst Lieven, kuru bir şekilde, "Ah, elbette, 650 yıl önce, hatırlıyorum, o zaman buzda armalarımızdan yapılmış bir kızak sürerdik, tıpkı bir baron gibi," dedi. – "Başkaları size kuşkuyla bakmadan önce atik davranıp siz kuşkuyla bakıyorsunuz bütün o değerlere." – Yüzü solmuştu, yanık yüzlerin solabileceği kadar. "Hitler'in birkaç ilkeden vazgeçmesini önemsemiyorsundur herhalde; bu ilkeler ister sosyalizm, ister başka bir şey olsun. İlke dediğin ne ki senin için. Hitler'e bile inanmıyorsun, tek inandığın şey iktidar, çünkü senin de payına bir parça düşüyor." Ernst Lieven ayağa kalktı. "Biraz önce geldiğimde hiçbir kötü düşüncem yoktu. İlk günümde ilkelerle başımı şişireceğini de zaten hiç düşünmemiştim." Kuzeni ona bakıp başını salladı, son-

ra da, "Hadi gel, biraz yanıma otur; bitir içkini," dedi. "Sanırım yalnızlıktan bütün bu huysuzluğum, içim çok dolu; önüme gelen ilk kişiye çullandım, bu da tesadüfen sen oldun. İlk tatil akşamını berbat etmek istemezdim; özür dilerim."

Ertesi sabah Lieven kuzenini kahvaltıda gördü; Otto ise çoktan tarlaya gitmişti. Çavdar ekmeği, tereyağı, bal, yumurta ve çekirdek kahvesinden oluşan kahvaltı, mutfağın istenirse fırından bir perdeyle ayrılabilen bölümünde duran devasa altı bacaklı ahşap masaya kurulmuştu. Perde, masa örtüsü ve ev işlerine bakan şişman neşeli çiftçi kadının önlüğü, hepsi de aynı örnekli, kırmızı kareli kumaştandı. Elisabeth, "Ağabeyim öğünlerini evdeki hizmetçiler ve tarla işçileriyle yemeyi seviyor," dedi. "Böyle yaparak da halkı ne kadar sevdiğini göstermek istiyor. Ama bütün bu eşitlik laflarının arasında onun eşitler arasında en tepede olduğu hissedilir." – "İtirazın yoksa Elisabeth, kahvaltı ederken perdeyi kapatabiliriz. Yalnızmışız gibi yapabiliriz." – "Bana artık hak verirsin herhalde," dedi Elisabeth sütün kaymağını yavaş yavaş alıp evdeki çoğu eşya gibi güzel bir köylü işi olan kaymak kabına doldururken, "sevgili ağabeyim pek geveze. Heyecanlı, endişeli." – "Çok doğru, daha ilk akşamdan başladı." – Elisabeth, ona tereyağlı ballı bir ekmek hazırladı. "Canını sıktığı için sakın kızma ona. Böyle konuşacaksınız diye korkmuştum. Namuslu bir insan, ama ne yazık ki sıkıcılığı da onun bir parçası. Bunu uzun uzun düşündüm." Ernst Lieven güldü. "Yeni bir alışkanlık edinmişsin: Uzun uzun düşünmek. Peki, bir sonuca varabildin mi?" – "Tabii ki. Bak şimdi: Namuslu insanların neden çoğunlukla sıkıcı olduklarını artık biliyorum. Çünkü ilkeleri var. Oysa sadece beklenmedik olan, sürekli değişen bir şey keyifli olabilir. İlkelerse ne beklenmediktir, ne de değişirler." – "Perde çiftçi kadının bizi duymasını engellemiyor. İstersen Rusça konuşabiliriz." – "S bolschim udowolstwjem. Seni burada gördüğüme sevindim; belki de ona yardım edebilirsin." – "Ne yazık ki Otto konusunda insan bir yol ayrımında buluveriyor kendini: Ya ona yardım edeceksin, ya da onu ihbar edeceksin." Elisabeth hızla yüzüne baktı. Kocaman gözlerle, "Ne demek istiyorsun,

Ernst?" diye sordu. – "Bazen dediğimi de kastediyorum. Otto'nun açıklama ihtiyacı duyduğu türden görüşleri göz ardı etmeyi göze alamam." Elisabeth kuzenine, dün akşam ağabeyinin yaptığı gibi dikkatlice baktı. Sonra sanki bir şeyi anlamış gibi başını salladı. Kahve doldurdu, bir yumurtanın kabuğunu kırdı. Ernst Lieven sözünü sürdürdü: "Bu devlet benim devletim; ona varımı yoğumu adadım. Ona hayır diyen benim de düşmanımdır." – Elisabeth kahvesine bir kaşık kaymak koydu. Görünüşe göre ona nasıl davranılması gerektiğini anlamıştı. "Çok sevgili Ernst'im, sanırım kuzenin, benim de ağabeyim, burada Olmütz'te kendini adadığın o devlete pek bir zarar veremez. Toplantılarda nutuk atmaya değil monolog yürütmeye eğilimli. Kara Cephe veya benzeri örgütler gibi işlere karışacak yapıda değil. Böyle şeylerden hoşlanmaz; rahat bırak onu; göreceksin sakinleşecektir. Olsa olsa bir dahaki ziyaretinde başka bir şeyle canını sıkar. Birkaç yıl önce eski düşüncelerinden uzaklaşıp yenilerini kucaklamak ona gerçekten zor geldi, ruhu azap çekti. Sonra da eskileri gibi yenilerini de ciddiye aldı. Ne yazık ki her şeyi çok ciddiye alıyor. Şimdiyse ruhu acı çekerek kabul ettiği o birkaç fikirden bir daha vazgeçmesini istiyorsun." – "Aman, Elisabeth, çağımızın olayları hakkında düşünmek için çaba gösterdiğini hiç düşünmemiştim. Olmütz hakkında ne kadar çok şey biliyormuşsun sen öyle." – Elisabeth ekmeğin üzerine eğildi, özenle yavaş yavaş dilimledi. "Çağın olaylarını düşündüğüm yok, tek düşündüğüm sevgili ağabeyim, buraya Olmütz'e gelir gelmez hakkında her şeyi öğrendim." – Artık yüzü, onu tren vagonunda ilk kez gördüğündeki gibi, buz gibiydi ve alayla neredeyse çarpılmıştı. "Sevgili ağabeyim" derken alaycı mı, yoksa çok ciddi mi olduğu anlaşılmıyordu.

Ernst Lieven iki saat sonra köyü geziyordu. Bahçelerin birinden uzanan bir kol onu selamladı. Hitler selamı dışında görünmeyen ve duyulmayan adamı tanıyamadı; başında bir arıcının kukuletası vardı, yüzü ve elleri örtülmüştü. Lieven dönerken de kravatını takmış, redingotunu giymişti. Kendini yeni köy öğretmeni Mahnke olarak tanıttı. Ernst Lieven, yanına, bahçe sırasına

oturdu. Mahnke, yanlarından geçen çiftçilerin onu bir SS adamıyla samimi samimi sohbet ederken gördükleri için gurur duyuyordu. Tanıştıkları için seviniyordu, uzun süredir Lieven'in onu ziyaret etmesini beklemişti. Bay Otto von Lieven son olaylardan dolayı pek endişeliydi. Anlaşılır bir şeydi. Führer, sonuna kadar güvendiği adamlarca ihanete uğramıştı. SA'nın başı Röhm'den kim bekleyebilirdi ki böyle bir şeyi? – Siebert'ten resmen özür dileyeceğim, diye düşündü Lieven, onu düşüncesizce eleştirdiğim için. Uyarılarımız ne yüzeyseldi; ne de psikolojiden yoksundu. Hakikaten sadece önyargılı davrandım. İnsanlar saçma şeylere inanmak için neler yapmıyorlar. Meryem Ananın bakireliğine inandılar; Führer'in 30 Haziran'da yakaladığı söylenen Röhm'ün ahlaksız bir hayat sürdüğüne inanıyorlar. – "Cefa çekmeden sefa sürülmez," diye saptamada bulundu Mahnke. "Bu rezaletin ortaya çıkarılması bizim grubu da etkiledi. Benden önceki öğretmenin hikâyesi eminim Bay Otto'yu epey üzmüştür." – Lieven kulak kabarttı. – "Bu adama pek güvenmemiştim," diye sözünü sürdürdü Mahnke, öğretmenler toplantısından biraz tanıyordu. Uzun süre deneyimsizliğine vermişti. Ama görüşleri sık sık tehlikeli konularla ilgiliydi. – "Neler olduğunu bilmiyorum," dedi Lieven, "Açıklarsanız sevinirim." – Eski öğretmen bir öğretmen toplantısı için Stettin'e gitmiş. Toplantıda tam da önceden açıklaması konusunda uyarıldığı düşünceleri dile getirmekten çekinmemişti. Derhal parti temsilcilerinin raporlarıyla toplantıdan dosdoğru sorguya çağrılmıştı. Kendisindense karısı ve üç çocuğuyla birlikte lojmana taşınmasını istemişlerdi, zaten lojman bekâr biri için fazla büyüktü. – "Peki, eski öğretmene ne oldu?" – Elisabeth'e âşık olan, kollarıyla bacakları bir sandalyeye sarılmış haldeki o uzun boylu genç adamı gözünün önüne getirdi. – "Korkarım ki toplama kampında," dedi yeni öğretmen zor bir konudan bahsederken insanın sesine verdiği dikkatli bir tonla. Lieven ayağa kalktığında Mahnke'nin asıl istediği şeyi henüz söylemediği aklına geldi. "Ayçiçekleri çocuk kafaları kadar büyümüşler. Yunanca adları ne biliyor musunuz? Helianthos. Peki, bundan ne sonuç çıkarıyorum? Kuzey ve Yunan

kültürünün derinden birbirine bağlı olduğunu." – "Öyle mi?" dedi Lieven.

Akşam yemeğinde Otto Lieven çok daha sakindi; bir sürü köy dedikodusu anlatıp durdu. Ernst Lieven de, bir şey yokmuş gibi eski öğretmeni sordu; yenisi tuhaf hikâyeler anlatmıştı. "Evet, öyle," dedi Otto Lieven, "Onu çoktan unuttum bile. Toplama kampındaymış, öyle değil mi, öldü sayılır, değil mi? Koskoca ilerlemeyi engelleyen biriyle başka ne yapabilir ki insan, değil mi ama?" – Elisabeth ağabeyine şaşırarak baktı. Konuşmadaki imayı anlamamıştı. Ernst Lieven'in cevap verirken sesinin tonunu da: "Başka ne olabilir ki? Ortadan kaldırmaktan başka."

Akşam Elisabeth ağabeyinin yanına gitti. Lambanın yanında oturuyordu, yüzünü dönmedi. "Sen misin, Elisabeth?" diye sordu Otto. "Gel otur, canım. Beni rahatsız etmiyorsun. Kuzenimiz Ernst bile bana sürpriz yapabilir, sorun yok, tehlikeli bir şey okumuyorum, ne yabancı bir gazete, ne de saklamam gereken bir yazı." Başını ellerinin arasında tuttu; dirseklerinin arasında Adolf Hitler'in çerçeve içindeki fotoğrafı vardı. "Duvarda bu fotoğrafın asılı olduğu yer sararmış biraz. Artık asmayacağım. Şu adama dikkatlice bir bak, Elisabeth. Ne düşünüyorsun?" Elisabeth ağabeyinin arkasına geçti. Omzunun üzerinden fotoğrafa baktı, sanki geçen yıl birkaç yüz bin tanesini görmemiş gibi. Elisabeth, "Berlin'de Kaiserhof otelinin önüne geldiğinde arabasının tekerleklerini öpen bir sürü kadın vardı," dedi. "Umarım küçük kardeşine dair sahip olduğun o tertemiz düşünceleri bozmam, sana bu tür insani tutkulardan pek hoşlanmadığımı itiraf ettiğimde." – "Bense bu fotoğrafın," dedi Otto Lieven, "Almanya'nın geleceğini gösteren bir sembol olduğunu düşünmüştüm. Ne tuhaf değil mi, bir fotoğraf aslında bir insanda bulunabilecek, en az değiştirilebilecek ve en somut olan özelliği gösterir. Kelimeleri, düşünceleri istediğin gibi yorumlayabilirsin, ama bir yüzü asla, ne de olsa ağız, burun, kulaklar değiştirilemez sanırsın. Oysa bir insanın fotoğrafında insan kendisinin bir yansımasını görür. Orada ne görmek istersen onu

görürsün. Bu fotoğrafta bir şey görmek istedim ve kendi kendime bu fotoğrafta insanın sahip olabileceği en kökten değerlere karar verilmiştir demiştim. Hatta şu perçemi, nasıl da duygulandırırdı beni. Kendi kendime, hepimizden de güçlü olan bu adamda tuhaf bir çocuksuluk, tuhaf bir gençlik var demiştim. Şu gözlere bakıp, ne tutkun gözler, kocaman bir düşünceye tutkun, büyük bir şeye dimdik bakan gözler diye düşünmüştüm. Ama şimdi bu yüzden nefret ediyorum, bir tutkunun gözleri, doğru, dimdik bir şeye bakıyor, sadece kendisinin büyük sandığı bir şeye: iktidara."

"Birileri, Almanya'da düzeni sağlasın diye bu adamı iş başına getirmişler. Zenginlerin zengin, yoksulların yoksul olması için gerekli hileleri bildiğinden. İnsanın hayal edebileceği en becerikli simyacı. Kral gülümsüyor, yapay altını çuvalına dolduruyor, ama paraların sahte olduğunu da çok iyi biliyor. Simyacısı işe yarıyor, kendini altın sanması da mümkün; bu açıdan bir düzenbaz da değil, oysa herkesi kandırıyor. Gölge masalını bilir misin?" – "Yatsan iyi edersin, Otto. Geceleri çok fazla düşünmemelisin." – "Andersen'in bir masalı: Gölge efendisine hizmet eder, ta ki bizzat her şeye kadir oluncaya kadar; o zaman gölge, efendisinden de güçlü hale gelir. Kralın parayla tuttuğu simyacı kraldan zengin olur." – "Sakın bunları yarın anlatma. Özellikle de Ernst'in yanında. Aslında bence birkaç haftalığına bir yerlere gitsen iyi olur; yorgun ve hastasın." – "Ernst yüzünden mi? Korkuyor musun? Beni ihbar edebilir, elbette." – "Sen de böyle diyorsan, öğüdüm yerinde: Buralardan uzaklaş. İstediğin kadar burada kalırım. Ernst'e güven olmaz. Bilirsin, her zaman beklenmedik şeyler yapmaktan hoşlanır." – "Sanmam, Elisabeth. Eminim bana bir şey yapmaz. Yatıyorum şimdi! Yorgunum. Bu gece deliksiz uyumak istiyorum." Elisabeth sessizce onu süzdü, sonra birden, "Senden başka kimsem yok bu dünyada," dedi. – "Normalde bunlardan hoşlanmam," dedi Otto Lieven, "ama bu gece iyi bir uyku çekmek istiyorum." Sonra da kız kardeşi bardağına ne kadar koyduğunu görmemesi için elini siper etti. Yazık, küçük kardeşim, artık sana bir daha göz kulak olamayacağım, diye düşündü.

Yatağına uzandı. Elisabeth yanına oturabilsin diye duvara doğru, yana çekildi. Çocukken annesinin yaptığı gibi yorganını sıkı sıkı üzerine örttü. Otto Lieven kardeşinden dışarı çıkmasını istedi, hemen uyuyacağını umuyordu, uzun ve deliksiz.

IV

Wenzlow, gizliden gizliye karısı Ilse'den çok Amalie Halasını göreceği için seviniyordu. Soyunun derin kökleri, gençliğinin acıları ve sevinçleri, sonsuz yılların açıklanamaz birikintisi, onu, bir anne gibi, hatta bir anneden daha fedakâr bir biçimde bakan o yaşlı kadına bağlıyordu. Çünkü bir anne, diye düşündü açıkça kendisi için ayrılmış birinci sınıf mevki kompartımanında, asla bu kadar fedakâr olamazdı, onu asla değişmez, tuhaf biçimde katı bir aile onurunu koruyarak, annelere özgü o hırs ve korku olmadan, yetiştiremezdi. Gözlerini kapadığında halasının uzun, kırışık boynunu, çocukken şaşırıp kaldığı çenesinin altındaki beni, hatta benin üzerindeki üç kılı, görürdü. Karısının hatırası gelip geçiciydi, beyaz ve sarışın, pembe toz veya tüyden oluşan bir sis. Yüzündeki ifadeler, utangaç sevişmeler bu nazik ve saf sis içinde uçup gitmişti. Oysa yakın geçmişin birkaç anısı daha keskin, daha az nazik ve saftı, daha az bulanıktı. Mesela Manja'yla vedalaşması, ona istasyona gelmesini yasaklamak zorunda kalmıştı, çok da iyi anlamıştı kız. Ama yüzünü indirdiği anda gördüğü üzüntü Wenzlow'a, önceden ayrılmış kompartımanında otururken bile hâlâ acı veriyordu. Son iki yıl, aralıklarla da olsa neredeyse her an mutlu olmuşlardı, eğer eskiden mümkün görülmeyen, bundan sonra da mümkün olmayacak olan bir şeye mutluluk denilebilirse. Şimdi Manja, sömürgede başka bir arkadaş bulmak zorundaydı, bu hep böyle devam edecekti, ta ki Sibirya'dan kaçarken çingene arabasının karaya vurduğu o sonsuz göçmenliği, kalabalığa karışıp yaşlı bir kadına dönüşünceye dek sürecekti. Kim bilir Amalie Halanın gözleri nasıl da kocaman açılırdı ülke kanunları izin verseydi ve onu ikinci karım olarak Potsdam'a getirseydim; Amalie

Halaya, kayınpederiyle kayınvalidesine, karısı Ilse'ye çay hazırlamak zorunda kalırdı, diye düşündü Wenzlow gülümseyerek.

Kondüktör girip, yeni vagonun ekleneceği gelecek istasyona kadar bir beyefendinin kompartımana oturmasına izin vermesini rica etti, beyefendi de kendi kompartımanını önceden ayırmıştı, ama ne yazık ki biraz geç kalmıştı. Yaşlıca bir adam olan kondüktör, Wenzlow'un neredeyse üç yıldır altında çalışanlarından alışkın olduğu bir tavırla davrandı. Hamalların tavırları, yamaklarınkinden çok farklıydı; Wenzlow'un emrine, kabalık ve suskunlukla cevap verir hale gelmişlerdi. Nazik kondüktöre kompartımanını paylaşabileceğini söyledi. Bunun üzerine kısa boylu, gözlüklü bir adam içeri girdi: Sonra sohbetleri geliştikçe yolcunun Kuzey Almanya Denizcilik Şirketinde memur olduğu anlaşıldı. Kondüktörünse özür dilemelerinin, bavulları yerleştirmelerinin ve yolcularını rahat ettirmek için yaptıklarının sonu gelmedi. Kuzey Almanya Denizcilik Şirketi yolcusu kondüktörün görevbilirliğini överken Wenzlow da, Sovyetler Birliği'nden geçerken memurların her ne kadar acemi olsalar da genellikle Almanya'dakilerden daha az kaba olmalarına şaşırdığını söyledi. "Çünkü orada transit bir yolcuydunuz," diye açıkladı adam, "Buradaysa amirsiniz; siz burada kalıyorsunuz, halk için siz kurtulmak istedikleri insanlardansınız." Sohbet için ilk adım atılmıştı. Kısa boylu, gözlüklü beyefendi, Wenzlow'a uzun yokluğunda Almanya'da olan bitenleri anlatan ilk kişiydi.

"Başlarda biz de bir bakalım neler yapabiliyor diye düşündük. Bu arada Hitler neler yapabileceğini gösterdi. İlk yılda iktidarı ele geçirebileceğini, ikinci yılda da bu iktidarı koruyabileceğini kanıtladı. Elbette yazın aramızda bile şu büyük temizliğin biraz aşırıya kaçtığı konusunda endişelenenler oldu. Birkaç düzine istenmeyen adam birden ortadan kaldırıldı. Ama olaylar onun böyle bir şeyin de üstesinden gelebileceğini gösterdi. Daha doğrusu olaylar değil de olayların olmayışı. Kimseden çıt çıkmadı, böylece onu bir sürü deneye, imkânsız işlere sürüklemek isteyenlerden toptan kurtuldu. Arkadaşlarıma da derhal, göreceksiniz dizginleri elin-

de tutacak dedim. Röhm'le suç ortakları yüzünden kim rahatını bozardı ki? Almanya'da hâlâ iki türlü insan var: Hitler'in yanında olanlar ve ona karşı olanlar. Yanında olanlar elbette her şeye âmin diyorlar. Ona karşı olanlarsa çok şükür henüz Röhm'ü tutmuyorlar. Çok şükür diyorum, çünkü imparatorluğumuz artık işlerini yola koydu, yelkenlerini rüzgârla doldurdu, ona güvenmek ve işlerini sürdürmekten çekinmeye gerek yok."

Wenzlow onu dinlemiyordu artık. Dışarı, öğleden sonrası güneşte bulanıklaşan topraklara, kör göz misali göllere bakıyordu. Tek tük ışığın parladığı o derin ıssızlık yabancılaşmış yüreğini ele geçirmişti. Trenin çıkardığı seslere, geveze adamın konuşmalarına rağmen, kahverengimsi ormanlarla tarlalardan ve göllerden ona kadar uzanan ıssızlıktan başka bir şey hissetmedi.

Bütün o otel yataklarında ve çekçeklerde, bütün o aşk ve savaş maceralarında eve dönüşü, onun için nihayeti sessizlik duygusuyla ilintiliydi. Memleket daima her şeyi sakinleştiren bir sessizlik hayaliyle birleşmişti. Bu hayali hiçbir şey yok edememişti, burada savaştan sonra atılan kurşunlar bile.

Yoldaki ışıklar çoğalmaya, raylar sıklaşmaya, evler iç içe geçmeye ve ormanlarla tarlaların yerine şehirler geçmeye başladı. Wenzlow, banliyö evlerinin içlerini gördü. Ailesiyle yeniden karşılaşmaktan korkmaya başladı.

Silezya istasyonunda onu büyük bir kalabalık karşıladı. Birkaç eski arkadaşının, hatta kayınpederinin yüzünü seçti. Kız kardeşini tanıdı; burada bulunması ona tuhaf geldi. Onu düşünmeyeli çok olmuştu. Gözleri âdeta parlıyordu şimdi, âdeta lacivertti. Saçma yuvarlak şapkalı elini tutan küçük insan karısı olmalıydı. Wenzlow, "Hemen eve gidelim," dedi. Görmeyi özlediği tek insan, Amalie Halası, gelmemişti. "Nihayet oğlunu görmek istiyor," diye bağırdı Malzahn. Wenzlow ise oğlunu tümüyle unutmuştu.

Amalie Hala her zamanki gibi balkonda bekliyordu. Wenzlow o kadar heyecanlanmıştı ki gözyaşlarını zor tuttu. Halanın iki elini de alıp öptü. Halası da çabucak kafasına bir öpücük kondurdu; seyrek, hâlâ delikanlılığındaki gibi kokan saçları yüreğini sıkıştır-

dı. Halasının yüzü daha da zayıflamış ve uzamıştı. Wenzlow, saban izleri artan iyi bir tarlaya bakar gibi dikkatlice süzdü bu yüzü.

Amalie Hala dudaklarını kısarak babayla çocuklarının karşılaşmalarını seyretti. Fritz Wenzlow korkusunu gizledi; akılları karışmış çocuklarını; işlemeli kıyafetleriyle iki kızını ve sıkıntılı biçimde yabancı, minik ve kısa pantolonlu hacıyatmaz oğlunu öpüp okşadı. Bazen gittiği o yabancı ülkede oğluyla övünürdü; evdeyse gıdıklayıcı yumuşak saçlı, yuvarlak çıplak kollu iki kıza doğru gidiyordu daha çok. En çok da büyük kızını seviyordu. Köşeli kafası ve öfkeli bakışları vardı; bir yandan onu sevmeye çalışırken o Wenzlow'dan kaçıyor, diğer yandansa küçük kız ona sokuluyordu. Büyük kız uzaktan şüpheyle ve asık suratla izliyordu onu.

Amalie Hala bugün sofrayı oturma odasına hazırlamıştı. İki aileyi evde ağırlamakta ısrar etmişti, oysa bu ağırlama gücünü aşıyordu hemen hemen. Bu hoş geldin yemeğinde kendini her zamankinden daha çok ailenin reisi gibi hissetti. Sofranın başında oturanlar ona aitti: evine dönen Wenzlow, yeğeni Lenore, Malzahn ailesi, en büyük olduğu için sofraya oturmasına izin verilen kız, hatta normalde gözüne batan Helmut Klemm bile, kanından canından olmayan, ama aile olmasa onların da hazır bulunmayacağı Wenzlow'un birkaç arkadaşı. Her zamanki yaramaz Stachwitz, hatta Wenzlow'a oğlum diyen ve onu karşılamak için arabayla gelen hukuk müşaviri Spranger bile.

Küçük kız, Çin'de tavşanlar da var mı, diye sordu ve babası, "Var, kaplanlar ve tavşanlar," diye cevap verdiğinde hayal kırıklığına uğradı. Wenzlow yemekleri tek tek övdü. Amalie Hala tavşan için uzun süre para biriktirmişti; bizzat derisini soymuş, kırmızı lahanayla doldurmuştu. Wenzlow ayağa kalktı; Amalie Hala'nın şerefine kadehini kaldırıp, büyük bir gururla herkesle kadeh tokuşturdu. Amalie Hala yan gözle Wenzlow'a baktı, acaba şaraplı puding hoşuna gitti mi diye. Ağzında dağılıyordu. Asya'da, Avrupa'da, garnizonlarda, konsolosluklarda ikram edilen bütün o tatlıları bir kalemde silip attı. Aile sofrasındaki tek gamalı haç bu sefer yine genç Klemm'in kolundaydı. Helmut güzel berrak yüzü-

nü, bir yaprağın güneşe doğru yönelmesi gibi, dosdoğru Wenzlow'a çevirmişti. Arada bir yüzünü sertleştirip kötüleştiren özgüven ve üstünlük ifadesi, yerini, tümüyle sınırsız bir itaate bırakmıştı. Ailesiyle kavga ederken, sınıfta ve Hitler gençliğinde tartışılan sorunlarda, çözemeyeceğini sandığı ödevlerde sık sık, döndüğünde Wenzlow dayıma sorarım, düşüncesiyle yatışırdı. Wenzlow'sa bu oğlanın kalbinde nasıl bir yer edindiğini hiç bilmiyordu. Bu oğlanla halası arasında kendisi gelmeden önce yaptıkları konuşmaların ne tür nefret ve umut duygularına yol açtığını da bilmiyordu. Yaşlı kadın, dayısını karşılarken de bu kıyafetle mi dolaşacağını alayla sormuştu.

Fritz dayıysa hemen kolunu içtenlikle ona sarmıştı. Etraftaki herkese hitap ederek, "Yurtdışındayken bir dergide Alman gençliğimizin şu anda nasıl göründüğüne baktığımda bu oğlanın yüzünü arardım farkında olmadan," dedi. Helmut'sa bu söz üzerine öfkeden dudaklarını kısan halaya zaferle dolu bir bakış attı. Führer'in resmi uzaklarda süzüledursun, bu dayısının sağlam, belirgin resmi bir parça yaklaşmıştı. Hayran olunan resme de biraz daha yaklaşmıştı; tam ortadaydı. Bugün de hizmetkârlardan vazgeçerek parayı punça harcamayı uygun bulan Amalie Hala tatlı olarak Malzahnların hazırladığı pastayı getirdi. Bu güzel ve kocaman pastanın kendi tatlısını gölgede bırakacağından çok korktu. Hayranlıkla atılan çığlıkları kuşkuyla dinledi; pastanın tepesine siyah-beyaz-kırmızı bir bayrak dikmişti. Helmut, dayısı "Şimdi oğlan pastaya saldırmalı ki yakında yeni bir imparatorluk bayrağı dikebilelim," deyince bir daha halaya baktı. – Spranger, Malzahn'a, "Bizim oğlan hoşuma gidiyor," dedi. "Dışarıdayken rastgeleymiş gibi görünen sözleri iyice düşünmeyi öğrenmiş, bakıyorum."

Bütün bardaklar boşalıp, pastanın son kırıntısı da yenilip yutulduktan ve siyah-beyaz-kırmızı bayrak buruşmuş masa örtüsünde yemek artıklarının arasına düştükten sonra konuklar ayrıldı. Ilse Wenzlow, uykusu gelen kızını yatağa yatırmak için komşu eve gitti. Fritz Wenzlow, bahçeye Amalie halasının yanına gitti. "Sevgili halacığım, bu muhteşem yemek için teşekkür ederim,"

dedi. Yüreği sevgi doluydu, ama aklına söylenecek daha iyi bir şey gelmedi. Hala da, "Döndüğüne çok seviniyorum, ama endişelerim var," dedi. "Şu Nazilerin, ben onlara yeni zenginler diyorum, buralara nasıl yayıldıklarını bilemezsin. Başlarda Hindenburg bu adamı kabul ettiğinde, sık sık birlikte göründüğünde, Führer dedikleri bu adamın daha iyi şeyler yapacağını ummuştum: Kime karşı sorumlu olduğunu hissediyordur, diye düşünmüştüm. Korkarım ki hissetmiyor. En azından onunla birlikte iktidara gelen o adamlar bunu hissetmiyor. Bugünlerde sırtına üniformayı geçirenler güruhtan başka bir şey değil. Gençlik zehirlenmiş. Bak şu ufaklık evimizde yaşıyor, Lenore'nin oğlu, küçük Klemm. Hitler gençliğinde terbiyesiz konuşmayı nasıl öğrenmiş aklın almaz. Bize saygı duymuyor, vasisi amcasının yanında geçirdiği tatilden döndüğündeyse utanmazlığı daha da artmış oluyor. Onunla bir konuş; çok şükür ki sana, on beş yaşındaki bir oğlanın saygı duyduğu bir akrabaya olması gerektiği bir bağlılıkla hayran." – "Şimdi beni dinle, Amalie Hala," dedi Wenzlow, "Olaylara doğru açıdan bakmalısın. Bu yeni dönemde sana zor gelebilir bütün bunlar. Elbette bu yeni efendiler arasında bizim onur kavramlarımıza uymayanlar var; ama ülkemiz epey büyük bir atılım yaptı, bunu göz ardı edemeyiz. Uzak Doğu'da bile Almanya dediler mi akan sular duruyor, öyle büyük bir saygıları var bize karşı. Özellikle de senin hoşlanmadığın insanlar, bizim perişan, aç halkımıza disiplin ve tevazu öğretti. Böylece eski ordu olarak bizim, onları dürüst asker yapmamız daha kolay." – "Tabii, elinize geçirebilirseniz." – "Bütün bu Hitler gençliği, SA ve SS olayları, sadece bir hazırlık, ne de olsa damdan düşer gibi yapılmaz hiçbir şey." – "Ah umarım asıl oyun bu değildi. Seninle her şeyi konuşabilmek ne iyi geldi! Kalabalıkta konuşmaktan hoşlanmam bilirsin." – "Sevgili hala, hatırlasana, Yaşlı Fritz gençliğinde neler yapmıştı! Babasıyla nasıl da kavga etmişti. Asker kralın, aklı fikri askerlerdeydi. Oğlunun flütünü kafasında kırmamış mıydı? Ama Büyük Friedrich sonra kral olduğunda kendi eliyle flütü en arka çekmeceye koymuştu; babasının haklı olduğunu anlamıştı; halka büyük işler yaptırmak için neler

gerektiğini de." Halası, "Ah, Büyük Friedrich İncil gibi, her konuda ondan alınacak dersler vardır. Sözlerini düşüneceğim. Benim gibi yaşlı bir kadın için kolay değil. Hadi şimdi Ilse'nin yanına git, oğlum. Evdeki ilk geceni halanla geçirmen yakışık almaz."

Wenzlow, biraz tereddütle komşu eve gitti. Amalie Hala, herkes uyurken sofrayı toplamaya başladı. Büyük masa örtüsünü bir çamaşır sepetine koydu, yarın sabah yıkamak üzere.

On Üçüncü Bölüm

I

Kocası yüzbaşı olarak Kassel'e tayin edildikten sonra, Ilse Wenzlow'dan bir daha küçük Malzahn diye söz edilmedi. Garnizonda onu önceden tanıyan kimse yoktu; Stachwitz de başka bir yerdeydi; genel askerlik hizmetinin uygulamaya sokulmasıyla bağlantılı yeni düzenlemeler, terfiler ve tayinlerle hallaç pamuğu gibi dağıtılmışlardı. Wenzlow başta eve gidişini sadece bir tatil olarak gördüyse de, uzun uzun düşündükten sonra artık yurtdışıyla bağlantılarını sorunsuzca yürütebileceği için de seviniyordu. Duvarda bir delik, değiştirilmez, kaçınılmaz hayat duvarında bir delik olarak gördüğü Çin'deki görevi, hayatındaki tekinsiz duvarlardan kurtulduğundan beri çekiciliğini yitirmişti. Ayrıldıktan sonra Çin'de olup bitenleri, Kızıl Ordunun, neredeyse düşmanın gözleri önünde Yangtse nehrini geçtikten sonraki "Uzun Yürüyüş"ünü, dünyanın tesadüfen tanıdığı bir bölgesinde gerçekleşmiş bir doğa olayı gibi algıladı. Yabancı diyarların etkisi altında kalıp, sonra da memleketinin dar dünyasına alışamayan insanlardan değildi. Memleketinde de, şu anda ya da -özellikle- gelecekte, ta emekliliğine ve ölünceye kadar, artık peş peşe terfilerle sınırlanmayan, beklenmedik fırsatlar vardı. Şimdilerde rahat uyuyor, bunalımlar ve gereksiz kuruntularla uyanmıyordu. Wenzlow'un gençleştiği düşünülebilirdi. Oysa gençliğinde tuhaf ve ulaşılması zor hedeflere karşı tutku duymuş, sıradan ve sinsi tehlikeleriyle sıradan hayattan bile korkmuştu.

Ilse Wenzlow, annesinin veya Amalie Halanın sözlü ya da yazılı öğütleri olmadan konukları karşılayıp ağırlıyordu. İki kızıyla oğlu, annesinin babasının evinde, erkek kardeşinden sonraki küçük kardeşleri gibi olmuştu. Şimdiyse akşamları Wenzlow'la, eğitim sorunları hakkında tartışırdı, başta bu konularda kendini vicdanlı ve yetişkin sanmış, kısa süre sonra ise gerçek anlamda vicdanlı ve yetişkin birine dönmüştü. Büyük kız Anneliese, ailelerin keşke erkek olsaydı diye düşündükleri kızlardan biriydi. Sanki doğa son dakikada ailenin umutlarını dikkate almasa da tamamen göz ardı etmemişti. Hafif kaba bir yüzü vardı; kemikleri sağlamdı ve bütün beden gücü gerektiren işlerde inatçı, dayanıklı ve becerikliydi. Hitler gençliğinde anne babasının istediğinden çok daha fazla açılmıştı. Annesiyle babasının gitmesini istedikleri subay kızlarının evlerine aldığı davetlere tercih ediyordu Hitler gençliğini. Burada zanaatkârlarla, işçilerin kızlarıyla tuhaf dostluklar da kurmuştu. Bir parçası olduğu halkını tanımak için hissettiği çocuksu ve kırılmamış merakı onu annesinin asla görmediği mahallelere götürüyordu. "Führer'in amaçladığı tam da bu," diyordu Wenzlow gülümseyerek akşamları oturma odasında çocuklar uyuduğunda ne yapacağını bilmeyen karısına. "Halk, sınıf ayrımları olmadan birleşmeli." – "Benim anlamadığım," dedi Ilse, "kızımızın kendiliğinden doğru ölçüyü tutturmaması. Bir şey söyledin mi hemen karşı çıkıyor."

Wenzlow, "Kızımızın bunu yaparken belli bir görevi de yerine getirdiğini anlamalısın," dedi. "Özellikle de bizim kızımız olarak. Arada bir içlerine girdiği aileler, eskiden sınıfları ayıran o çizginin ortadan kalktığını hissediyorlar. Böylece halkı eğitebileceğimiz zemin olgunlaşmaya başlıyor. Savaşta olsun, barışta olsun, her emrin derhal yerine getirilmesini sağlayan güveni kazanıyor."

Ortanca kız benzer konuşmalara yol açmıyordu. Daha beşikte onu görenler ona küçük bir hanım demişlerdi. Marianne, herhangi bir günün sabahında annesi babası, öğretmeni, yanından geçenlerce o kadar çok okşanırdı ki, ablası Anneliese tüm hayatı boyunca o kadar okşanmış değildi. Bundan sonra da küçük kızın,

sürekli gülüp her işe koşması yüzünden mi, annesinin onu süsleyip püslediğini ve babasının kucağına aldığını, yoksa gülmesiyle yardımseverliğinin sevimli yuvarlak yüzünü görünce insanların onu okşamasının bir ödülü mü olduğunu anlamak zordu.

Çocukların en küçüğü olan oğlan, iki kere hayal kırıklığına uğrayan oğul özlemini salt varlığının dışında karşılayamayacak kadar küçüktü henüz. Bu özlemi gerçekleştirmiş gibi görünüyordu. Gülerken de, oynarken de böyle görünüyordu. – Arkadaşları Wenzlow'un özellikle biricik oğluna çok bağlı olduğu konusunda hemfikirdi. Bayan von Wenzlow, arkadaşlarının karılarına kocasının gizliden gizliye en küçük kızını sevdiğini itiraf etti.

Ama Wenzlow'un, kimsenin, hatta kendisinin bile bilmediği iç dünyasının en derindeki noktası, büyük kızına, kaba, sert, sevimsiz Anneliese'ye aitti. Akşam görevden dönüp kızın arkadaşlarıyla birlikte olduğunu öğrendiğinde hayal kırıklığına uğrardı. Bu duygusuyla alay ederdi, çünkü onu özlediği için üzülürdü. Karısının, onun canının çok sıkıldığını düşündüğü anlarda, Wenzlow kızını daha çok severdi. Kızı paylamak için çalışma odasına çağırmıştı. Anneliese, yazı masasının arkasında umursamazca, kısa saçları dikkatsiz örülmüş halde, buruşmuş beyaz bluzuyla duruyordu, kolundaki gamalı haç birden babasının gözüne, onu tehdit ederek ve uyararak batardı. Öğretmeninin ve annesinin şikâyetlerini, unutulan ziyaretleri, kaçırılan alay şenlikleri, kim bilir nerede ne kadar sürttüğüne dair paylamalarını gözünü kırpmadan dinlerdi. Wenzlow, bu paylamaların kızını azıcık da olsa etkilemesi şöyle dursun, yüreğine kadar bile ulaşmadığını hissediyordu. En fazla kuru bir cevap verirdi: "Sürtmek dediğin şey bizim için önemli bir parti meselesiydi." Veya: "Kaçırdın dediğin şey biz Hitler gençliği için önemsizdi." Wenzlow yumruğunu masaya vurup bağırırdı. Paylamaları anlamsızlaştıkça sertleşiyordu. Sertleştikçe de yüreği yumuşuyordu. Görevini yerine getirirken emirleri adil ama sert ve müsamahasız kabul edilirdi ve kızı soğuk ve umursamazca ona direndikçe, ülkede başka hiçbir çocuk, kendisi gibi bir babaya bu kız kadar sarsılmaz bir biçimde karşı çıkamaz diye düşünür, gizli bir

hayranlık duyardı kızına. O da kızının yaşındayken, hatta şimdi ilerlemiş yaşında bile, böyle itiraz edememişti kimseye.

Yüreğinin derinlerinde yaramaz bir kızın öfkeli babasına karşılık vermediğini hissediyordu; olsa olsa Wenzlow'un vicdanının bir parçası diğerine cevap veriyordu. Sesli olarak arkadaşlarının NSDAP'ın şu veya bu önlemine göz yumulması gerektiği düşüncelerine katılıyordu, ne de olsa her konuda onunla mutabık olunmasa da Almanya'yı eski büyüklüğüne bu parti kavuşturmuştu. Tek tek bakıldığında önlemler ne kadar saçma ve tiksindirici de olsa, büyük işler onların sayesinde başarılmıştı; Saar'ı tekrar topraklarına katması, genel askerlik hizmeti, ordunun tekrar onuruna kavuşması. Tek yapılması gereken uyanık olmaktı, başarının da sınırı vardı ne de olsa.

Çocuğun gözündeyse parti bambaşka bir şey, en yüce ve biricik şeydi. Babasının itirazlarına, o önyargı diyordu. Babası da bir kez olsun tetikte olmamayı, yararı ve zararı tartmamayı özlüyordu.

Hayatı ilk kez sorunsuz gördüğü an, topçu alayının başında Ren köprüsü üzerinden geçtiği andı. O anda halkım dediği şeyin tam olarak ne olduğunu anladığını sanıyordu. Kalbi köprü üzerinden yürüyüşün temposuyla kesintisiz biçimde atıyordu. Köprünün daha başında nehrin diğer yakasından gelen sevinç sesleriyle karşılanmıştı. Çığlıklar ona Ren'den, şehrin suretinin titreşip durduğu gri mavi sudan uğultular halinde ulaşıyordu. Küçük kızının kolunda gördüğünde sık sık öfkelendiği gamalı haç, damlarda ve kapılarda, bunların sudaki yansımalarında binler halinde dalgalanıyordu. Eski eniştesi Helmut von Klemm'in, şoförü ve arabasıyla birlikte Ren'e düştüğü yerin yanından atını sürdü. Gerçi bunu bilmiyordu; bilseydi de umursamazdı. Sık sık küçük kızı geliyordu aklına; ondan özür diliyordu. Kendini hiçbir kuşku duymadan, kanıyla canıyla Führer'e vermekte haklıydı çocuk. Gözdağlarına ve iftiralara rağmen Ren bölgesini tekrar işgal etmeye cesaret eden adam Führer olarak adlandırılmayı hak ediyordu.

Artık Versailles Antlaşması'ndan bugüne, yani utançtan dirilişe uzanan dümdüz yoldan başkasını görmüyordu gözleri. Bayraklar ve çiçeklerle askerlerini kucaklayan kalabalığın çılgın çığlıkları, bazen kendi çevresinde duyduğu ince sesleri, hatta alçak sesle dillendirilen son endişeleri, tahminleri ve kuşkuları, silahlı direniş olursa geri çekilin diyen tuhaf gizli emirleri bastırıyordu. Her yerde sevinç çığlıkları duyulduğundan bazı arkadaşlarının bu yürüyüşün düşüncesiz olduğunu söylemeleriyle dalga geçti. Şehre giriş başarılı olduğundan ve hiçbir yabancı güç karşı çıkmadığından başarısız olabileceğini düşünmek imkânsız göründü ona sonradan. Endişelerin nedensiz olduğu kanıtlandığı için de, kimilerinin Hitler'e yaptığı uyarılar Wenzlow'a yüreksizce, korkakça, hatta neredeyse haince göründü. İşgale müdahale etmeyip sesini çıkarmayan yabancı ülkeler de ona zavallı, zayıf göründü ve bu yüzden de hiçbir saygıya layık değillerdi.

Ama hiç beklemediği bir yerde hayal kırıklığına uğradı. Küçük kızını bir daha paylamamaya kesin karar vererek Kassel'e döndü. Ayrıca karısına da, çocuğun sarsılmaz içgüdüsüyle, yeni çağı, annesi ve babasından nasıl daha iyi anladığını anlatmak istemişti.

Karısı, onu evde yarı endişeli, yarı öfkeli karşıladı: Kız kaza geçirmişti. Bir yarışmada tırmanma direğinden düşmüştü. Birkaç omurgası zedelenmiş, biri de kırılmıştı.

Anneliese hareket etmeden yatakta yatıyordu. Babasının anlattıklarını parlak gözlerle değil, susarak ve fazla umursamadan dinledi. Çok daha sessizleşmişti. Başta Wenzlow bunu pek önemsemedi. Deli gibi etrafta dolaşmayışını geçirdiği kazaya bağladı. Artık yatakta can sıkıntısından kitap okumasına da şaşırmadı. Eski sınıf öğretmeninin ona ödünç verdiği kitaplara da herhalde itiraz edilemezdi. Fräulein Lehnert'in öğrencisini sık sık ziyaret etmesi de takdire değerdi. Okul papazının gelmesi de hakeza; herhalde hasta ziyaretleri de görevlerinden biriydi. Gerçi İncil'i komodinde bırakması biraz tuhaftı, ama papazın küçük bir kızın kafasının içinde dolaşan düşüncelerin ne olduğunu anlamamasını ayıplamak da mümkün değildi.

Kızın etrafına dikilen hayat duvarları, dar kuşatma, bir zamanlar babasının aklını karıştıranlara benziyordu. Bunlar da içinde doğduğu toplum tarafından aynı şekilde acımasızca inşa edilmişti; ama delikleri de yok değildi, sığınabileceği ve kaçabileceği delikleri. Bu duvarlardan kaçmak mümkündü. Ama bir kez dışarı çıktıktan sonra hapishaneye alışmış bir tutuklu gibi geri de dönebilirdi. Veya darlığa alışmış gözleriyle, sadece görmeye alışkın olduğu şeyleri arayabilirdi. Bazen de bu duvarların dışında yaşayan insanlar arasından tesadüfen içeri sızan olur veya gardiyanların verdiği kimlikle biri içeri girerdi. Yaşlı öğretmeninin böyle bir kimliği vardı, duvarın içinden öğrencisinin hasta yatağına ulaşabilmek için... Hatta okul papazının da vardı. İkisi de izin verilen bu hapishane ziyaretinde yanlarında hediyeler ve kitaplar, düşünceler ve kelimeler getirirlerdi. Okul papazı boş ellerle gelmezdi; çocuğa yapışan, yakasını bırakmayan birkaç düşünce getirirdi. Papazın ağzından kaçırdığı tuhaf, hatta hiç duyulmamış görünen bir sözüne şaşırırdı Anneliese: Tanrı önünde bütün insanlar eşittir. İzlendiğinde bu düşünce, daha fazla soru sormaya cesaret edilemeyecek sonuçlara yol açardı.

Potsdam'daki büyükanne ve büyükbaba Malzahn'ın, torunlarını, toparlanması için davet etme önerileri severek kabul edildi. Wenzlow, Amalie Halasından aldığı mektuba biraz gülmüştü, ama aynı zamanda da sevinmişti: "Büyük kızın Anneliese bana büyük bir sevinç kaynağı. Küçük Klemm'in sürekli yaşattığı bütün o sorunlar arasında bana âdeta bir ışık gibi geliyor. Doğduğunda hepimizin beklediği gibi oğlan olmadı diye hayal kırıklığına uğramıştık. Ama şimdi en büyük çocuğun olduğu anlaşılıyor, sevgili Fritz. Sana şimdiden söylüyorum, bu çocuk ömrü boyunca ailemizin ilkelerine sadık kalacaktır."

Ilse von Wenzlow güldü, görünüşe bakılırsa kız halanın evinde kibar davranıyordu.

Kız yavaş yavaş dünyadaki özel, ayrı benliğini hissetmeye başlamıştı. Tam da kendi benliğini yeni keşfettiği için, onu çoktan unutmuş olan yetişkinlere göre benliğinin çok daha fazla bilin-

cindeydi. Eşsiz ve mutlak bu benliğin değerini yetişkinlerden çok daha iyi anlıyordu. Ayrıca zaten onu mutlak olarak teslim edebilirdi, önce Hitler gençliğine, ne de olsa onu mutlak olarak kabul etmişti. Bencil ve samimiyetsiz oldukları için anne babasının mızmızlanmalarından iğrenmişti. Babasıyla annesinin soylulara özgü o gururları saçmaydı. Irkıyla övünmek de belki öyleydi. Okul papazı Schröder ya haklıysa? Ya Tanrı önünde herkes eşitse?

Doğru, Amalie Hala da babası kadar gururluydu. Ama mutfakta ona yardım ettiğinde onunla birçok konu hakkında konuşmak mümkündü. Ona papaz Schröder'in Tanrı önünde bütün insanların eşit olduğunu iddia ettiğini söylediğinde Amalie Hala, "Evet, Tanrı önünde doğru," derdi. "Ama burada dünya üzerinde, dünyevi hayatta Tanrı bir düzen kurdu, ona uymalıyız. Öteki dünyada Hitler'in değil, Tanrı'nın sözü geçer, sadece onun!"

Bunu duyunca yine bir sürü soru geliyordu aklına. Asla sarsılmaz görünen doğrular kuşkuyla karşılanırken; akla yatkın gelmeyen, açıklanamaz şeyler doğru olarak kabul ediliyordu. Kızın aklı karışmıştı, bu dünya ve öteki dünya üzerine kesin bir karar veremiyordu. Ama bazen babasına, bazen de okul papazı Schröder'e hak veren yaşlı kadının yanında oturmayı her zaman severdi. Bu konuşmalarda kendini rahat hissediyordu. Amalie Hala da aynı durumdaydı, çünkü düşüncelerini açabileceği kimselerin ne vakitleri, ne de istekleri vardı.

II

Helmut Klemm'in vasisi Klemm amcanın ölü babasıyla bazı benzerlikleri vardı. Sadece yüz ifadeleri, yumru burnu, ağzı, gözleri ve aklı biraz daha kabaydı. Klemm'i yaşarken bulunduğu her toplulukta odak noktası haline getiren o alaycılıkla kararlılıktan onda eser yoktu. Klemm Amca, kendisi için iki açıdan önemli olan bir görüşmeye onu çağırmış olan SS subayının önünde gergin ve dik oturuyordu. Vasisi olduğu oğlanın geleceğinin bu görüşmenin gidişatına bağlı olması onu ümitsizce tedirgin eden durumlardan

biri değildi aslında. Ama Helmut'u reddederlerse, yeğeni partinin SS gençlerini eğittiği Führer okuluna giremezse, oğlan gelecek planlarını alt üst edecekti; o zaman kuzeninin oğlunun şirkette yönetici bir konumu talep etmesini engelleyemezdi, o zaman pek parlak olmasa da güvenli bir gelecek öngördüğü kendi oğullarına engel olabilirdi.

Bu yüzden de, kendisini, ailenin durumunu görüşmek üzere çağıran SS subayının tüm itirazlarına, hayatında hiçbir toplantıda yapmadığı gibi inatla karşı çıkmaya karar vermişti.

"Bay Klemm, yetkili makama tavsiyemi göndermeden önce birkaç soru sormama izin verin. Hemen şunu söyleyeyim, planlarınızı olumlu buluyorum. Ama bir delikanlıyı ülkenin en yüksek eğitim makamına tavsiye ederken elimden geldiğince titiz olmam gerek. Büyük bir özenle doldurduğunuz bu formdan anladığım kadarıyla kuzeninizin ölümüyle Helmut von Klemm'in vasisi oldunuz, öyle mi?" – "Evet, çok doğru." – "Vasi olmanızın nedeni de kuzeninizin ölümünden önce bir boşanma olmasıydı, öyle mi?" – "Evet, tastamam öyle." – "Boşanmada suçlu taraf Bayan Lenore von Klemm miydi?" – "Evet, çok doğru." – "İşte bu nedenle, biraz daha ayrıntıya ihtiyaç var. Bu ayrıcalıklı okulun öğrencileri hakkında her şey açıklığa kavuşturulmalıdır." Klemm, "Mahkeme önünde tanıkların verdiği ifadelerle sevgilisinin Gönüllüler Birliğinde görevli Bay von Lieven adında biri olduğu açıkça kanıtlandı. Helmut'un, bu ilişkinin yaşandığı dönemden önce, meşru bir evlilikte doğduğu, meşru babasının da kuzenim olduğu kuşku götürmeyecek biçimde kanıtlanmıştır." – "Kuzeninizin, şeceresi kusursuz gerçi ama meşru baba olduğuna dair nasıl bir kanıtınız var, peki?" – "Sevgili Bay von Lieven, ancak Kapp ayaklanmasından sonra alayı Ruhr'daki ayaklanmalara karşı görevlendirilince Ren bölgesine gelmiştir. Bu bağlantı mahkemede ispatlanmıştır."

"Güzel, güzel. Ama Bayan von Klemm'in hayatının bu ilişkiden önce kusursuz olduğunu nasıl kanıtlayabilirsiniz? Aslında kökenine dair hiçbir kuşkunun bulunmadığı hayatı, bu kadının evlilik sadakatini pek dikkate almadığı sonucuna varılmasına izin veri-

yor. Mesele de bu. Führer'in öğrencilerinde tek bir damla değersiz kanın olmadığını garantilemek bizim işimiz."

Klemm, bu cevaplarda hiçbir abartının, denetlenemeyecek hiçbir ayrıntının zararlı olamayacağını kendine söyleyerek durak-samadan yanıtladı bu soruyu: "1916 yılında yaralanarak savaşa uygun olmadığım için kuzenimin yokluğunda evinde yaşadım. O zamanlarda işlerine ve ailesine ben reislik yaptım. Lenore von Klemm, eğitimli hemşire olarak kayınpederine, yani amcama, ölümüne kadar baktı. Bu sırada deyim yerindeyse onu gözümden ayırmadım. Meşum Lieven'in ziyaretinden önce hanımefendinin hiçbir ilişkisinin olmadığına kefil olurum. Ailemizin adını sürdürecek en büyük üyesi Helmut olduğundan, üstüne basa basa yeteneğine uygun olarak devlete yararlı yetiştirilmesini arzu ediyorum."

Helmut nereye ve ne zaman başvuracağını bildirecek nihai haberi heyecanla bekliyordu. Gençlik grubunun liderinin saygısını kazanmıştı. Her makamın onu sürekli tavsiye ettiğini biliyordu. Bu kısa ertelemenin annesinin önceki hayatıyla bağlantılı olduğunu da biliyordu.

Komodinin üzerinde babasının fotoğrafı duruyordu. Yalnız olduğunda kısa sarışın bıyıklı o gülen sert yüze bakardı. Gülen, neşeli gözlerden amcasının sık sık babasına dair anlattıklarını anlamaya çalışırdı: Hitler'e yolunu açanlardan biriydi. Hâlâ dalga geçilip yanlış anlaşıldığı günlerde Führer'in önemini hisseden az sayıdaki insanlardan biriydi. Savaşta dört yıl boyunca hayatını tehlikeye atmıştı; birinci sınıf Demir Haç nişanını almıştı; üç kere ağır yaralanmıştı. – Helmut hatta daha sonra şoförü olan ve babasıyla birlikte ölen emir eri Becker'le ilgili hikâyeyi de biliyordu. Ölen babasıyla ilgili anlatılan efsanede efendisine ölümüne kadar sadık olan Becker önemli bir rol oynuyordu. Ayrıca Helmut, savaş sonrasına ait küçük efsaneleri de biliyordu, babası Versailles Antlaşması'na rağmen Almanya'nın onuru için azimle mücadele ederken Becker'in sağladığı itaatkâr hizmetlerini anlatıyorlardı.

Gençlik lideri Hellbach aracılığıyla amcasının vasiliğinin ve araba kazasından önce annesiyle babasının boşanmasının asıl nedenini öğrenmişti. Hellbach son araştırmaların nedeninin annesi olduğunu ima ettiğinde oğlanın umursamazlığı iğrenmeye dönüştü. Daha önce de Hellbach'a sık sık bütün gençliğini iki yaşlı kadınla geçirmek zorunda olduğu için sızlanıp durmuştu. Büyük halayı zaten önemsememişti hiçbir zaman; ama şimdi annesinin de işi bitmişti. Bir çocuğun annesinin de babası kadar gerçek olup olmadığından kuşkulanmak mümkünse, o zaman kendisini başkasının çocuğu olarak görebilirdi.

Bir sabah okula giderken Hellbach'ın yanına çağrıldı. Hellbach'ın yüzünü görür görmez iyi haber geldiğini anladı. Klemm'in okulu 1 Ocak'ta başlıyordu. Haberi ilk önce gençlik lideri almıştı.

Büyük halasının ve annesinin önce karşı çıkması gülünç ve önemsiz bir engeldi. Ayrıntılı olarak ve ısrarla görüşlerini açıkladıklarında, gecenin bir yarısına kadar bugünlerde bir Alman gencinin nihayet özgür bir vatanda, dedesi ve büyük dedesi gibi subay kariyerine başlayabileceğini anlatmaya çalıştıklarında nezaketen bile dinlemedi onları. Dayısı yüzbaşı von Wenzlow, tek oğlunu yakında uygun bir subay okuluna gönderecekti, Versailles Antlaşması planını bozmamış olsaydı babası da muvazzaf subay olacaktı. Helmut, "Babamı neden örnek olarak gösteriyorsun, anne?" diye bağırdı. "Diğer zamanlarda önemsemiyordun ama." Lenore şaşkınlıkla oğlana baktı; yüzü solmuştu. Gözlerini indirdi; Amalie Hala'nın oğlanın suratına yapıştırdığı tokadı görmediyse de duydu. Halanın açık mavi gözleri soğuk ve öfkeliydi. "Ne cesaretle böyle bir şey söylersin, sersem çocuk?"

Bunun üzerine Helmut ayağa fırladı. Giderken iki kapıyı da çarptı. Derhal Hellbach'a koştu; gece Amalie Hala'sıyla aynı çatı altında yaşamayı reddettiği için Hellbach'ın divanında yattı.

Ertesi sabah Hellbach iki kadının yanına gitti. Oğlanın annesi olarak Bayan von Klemm oğlunun okula kabulüne itiraz edebilirdi. Ama böyle bir itirazın oğlanın gelecek hayatını nasıl etkileyeceği bir yana, meseleyi üstlerine bildirmesinin iki kadın için de

akla gelebilecek en kötü sonuçlara yol açması mümkündü. Burada Lenkert ailesinin kaderine dikkat çekmesi yeterliydi, sözde İncil araştırmacıları olarak tanınmışlar ve üç çocuklarının velayetleri iptal edilmişti. Koskoca yaz boyunca, bu olay kasabada herkesin dilindeydi. Hatta bildiği kadarıyla anne ve baba Lenkert, Oranienburg kampına gönderilmişti.

Lenore konuşmadı, Amalie Hala sertçe, "Biz İncil araştırmacıları değiliz," dedi. Yeğeninin konuşmasını engelledi, çünkü görüşmeyi kendi başına bitirmek istiyordu. Her zamankinden daha yumuşak bir sesle, "Duygularımızı anlamalısınız, Bay Hellbach," dedi. "Bana öyle geliyor ki duygu nedir herkesten iyi anlıyorsunuz. Prusya'yı Prusya yapan eski ailelerden biriyiz." – Kendi ailesi için böyle bir şey iddia edemeyeceğini bildiği Hellbach'ın kıllı, çıplak bacaklarını süzdü. "Bu yüzden oğlana subaylık kariyerinden vazgeçmeye kesin kararlı mı diye sorduk. Führer Prusya'yı tekrar eski ihtişamına kavuşturdu ve nihayet subay oğullarına yeniden bir gelecek sunuyor..."

Hellbach tatmin olmuş bir halde gittiğinde, Amalie Hala yeğenine "Bu tür insanlarla böyle konuşmak gerek; sana bir bakışım, ağzını açarsan ikimizin de toplama kampını boylayacağımızı anlamama yetti." Lenore hareket etmedi. Hala "Oğlan zaten bizlere yabancılaştı," dedi. Lenore eliyle bir hareket yaptı ama sözlerini yuttu. Kendini aciz ve içi boş hissediyordu, elleriyle ayaklarından bağlanmış gibi. Sanki birden hayatını yok eden bir gücün etkisi altındaydı. Bunun karşısına koyacak hiçbir şeyi yoktu, ne yalvarışları, ne duaları, hatta sevgisi ve umutsuzluğu bile yoktu, her şeyi solan yapraklar gibi gücün fırtınasınca silip süpürüldü. Hellbach konuşmaya başladığında gri gözleri neredeyse siyaha bürünmüştü. Yaşlı kadın, bu gözlerdeki ani renk değişimini ve bunun anlamını bilecek kadar uzun süredir Lenore'yle bir arada yaşıyordu. "Yabancılaşmış" dediğinde gözleri aydınlanmıştı, sanki içinde göz kamaştırıcı bir ışık yanmıştı. Yaşlı kadın öfkeyle, "Evliyken daha akıllı davranman gerekirdi, ama şimdi boşa üzülme. Elimizden kaydı oğlun; bırak gitsin!" dedi.

III

Günün birinde meyhanecinin oğlu geldiğinde Christian Nadler şaşırdı. Müşterilerinden değildi, yaşlı huysuz köy kunduracısına sadık kalmıştı. Hatta Christian konuk beklemiyordu bile artık; insanlarla pençeler ve yamalar dışında nasıl bir ilişkisi olabileceğini artık hayal bile edemiyordu. Meyhanecinin oğlu hemen derdini anlatmadığı için Christian da bu adamın niyetinin ne olduğunu anlayamadı.

Meyhanecinin oğlu önce çalıştığı yeri epeyce övdü. Sonra da özellikle yalnızlığını vurgulayıp kafasını da sallayarak yakınmaya başladı. "Renklerle zevkler tartışılmaz," dedi Christian. Hatta konuşmanın nereye varacağını her zamanki gibi anlayamadığı için de öfkelenmişti. Meyhanecinin oğlu, "Böyle bir ıssız yerde, senin gibi yürümekte zorlansaydım hele, ne yapacağımı çok iyi bilirdim." Christian kulak kabarttı. "Ne yapardın, peki?" – "Sonunda bir radyo alırdım. Böylece taburemden de kalkmazdım. Sanki iki bacağım da sağlıklıymış gibi olurdu; bir antenle dünyaya bağlanırdım." Christian ona yan yan baktı. Galiba bu adam radyo satıcısı, diye düşündü. Sattığı her makine başına bir de komisyon alıyordur. Meyhanecinin oğlunun şimdi radyoyu övmeye başlamasını keyifle dinledi. Önce genel olarak buluştan başladı, sonra çoktandır satılan ve herkesin alabileceği ucuz markaları övdü. "Buluşların çoğundan," dedi meyhanecinin oğlu, "sadece zenginler yararlanır. Ama halkın radyosu bambaşka bir şey; bir çeşit hediye, böyle olması da yerinde, çünkü niye sadece birkaç zengin havadaki dalgalara sahip olsun ki? Bedava sayılır, halkın bir üyesi olarak, ister yürü, ister otur, önemi yok." – "Elbette," dedi Christian, "Akşamları ay doğduğunda da hep işte bu hepimiz için doğuyor, diye düşünürüm, halkın ayı değil mi ki. Sonra yıldızlar da parlamaya başladığında, şimdi de halkın yıldızları parlıyor, diye düşünürüm." Meyhanecinin oğlu endişeyle Christian'a baktı. Ama Christian ciddiyetini bozmadı. Bunun üzerine meyhanecinin oğlu heyecanla sözünü sürdürdü: "Gereksiz yürümekten hoşlanmıyorsun, biliyo-

rum. Büyük toplantılara da gitmiyorsun. Hatta radyoda köylüler için en önemli nutuklar yayınlandığında babama da öyle kolay kolay gidemiyorsun sakat bacağınla. Buna ihtiyacın da olmaz, çünkü nutuk bir anten üzerinden sana gelir." – "Ve dünyanın tüm diğer nutukları," dedi Christian, "işte bu gerçekten çok çekici bir düşünce." – "Hayır, sadece Almanca nutuklar. Almancadan başka dil bilmiyoruz zaten," dedi meyhanecinin oğlu, "bu yüzden de dünyanın bütün nutuklarına illa ihtiyacımız yok; ayrıca anlamazdın da. Hatta benim gibi sağlıklı bacakların olsa koskoca dünyada o kadar uzağa da gitmezdin." – "Bak bu konuda haklısın," dedi Christian, "kader insanı oturmaya zorladığında, hep sanırsın ki insanlar sağlıklı bacaklarının gerçekte olduğundan daha fazla tadını çıkarıyorlar." Christian, ona hemen tamam desem iyi olacak, yoksa her fırsatta buraya gelip beni rahatsız edecek diye düşündü.

Son günlerde Wilhelm'in işleri düzelmişti. Ama bunun nedeni daha iyi önlem alınmış olması veya hasatların daha bol olması ya da ülke çapında koşulların iyileşmesi değildi.

Wilhelm Nadler hâlâ borçlarını karşılamaya asla yetmeyen aynı kıt gelir kaynaklarına bağlıydı. Ne deneyimleri, ne de insanlara bazen en zor günlerini atlatmaya yardım eden o ürkütücü köylü gücü artmıştı; her zaman kanının son damlasına kadar çiftçiden çok asker olmuştu. En ufak bir tehlikede orağını bir ağacın dalına asmaya her an hazırdı, tıpkı yaşlı bir savaş atının davulun sesini duyduğunda huzursuzlaşması gibi.

Artık oğulları büyümüştü. En büyüğü sakin ve çalışkandı. Hitler gençliğine itiraz etmeden katılsa da onların sıkıcı işlerini, bir değişiklik veya kurtuluş fırsatı olarak görmekten çok bir kesinti ve rahatsızlık kaynağı olarak algılıyordu. Yumurta kafa lakaplı ikinci oğlan daha çok sıvışmaktan yanaydı; ama artık göz hapsindeydi. Wilhelm Nadler birilerini göz hapsinde tutmakta pek becerikliydi. Tek başına başaramadığını onlar yapmak zorundaydı.

Artık yanında yardımcı olarak üç yabancı çocuk vardı, akşamları samanlıkta uyurlardı. Gerçi Nadler'in çiftliğinde bir cep

harçlığı karşılığında kan ter içinde çalışmak zorundaydılar, ama kocaman tarım hizmeti kampına sıkışmak yerine buraya tahsis edilmiş olmaktan memnundular. Nadler'in oğulları gibi Hitler gençliğindeydiler. Babaları SA subaylarıydı; dünyanın durumuna dair anlamsız endişeleri yoktu. Sabahın erken saatlerinde tarım hizmeti tarafından köye tahsis edilen diğer oğlanlarla birlikte gamalı haç bayrağı köy meydanında direğe çekilirken hazırolda duruyorlardı yoklamada. Bu oğlanlar için düzenli olarak yapılan dersten eve döndüklerinde Liese'ye, kıza ve küçük çocuklara devletin onlara ırklara ve üremeye dair öğrettiklerini gururla anlatırlardı. Özellikle de neşeli kahkahaları ve mavi basma elbisesi içinde kocaman memeleriyle Liese çok hoşlarına gidiyordu. Bu oğlanların, Nadler'in yüreğini büsbütün çiftçiliğe vermemiş olması hoşlarına gidiyordu. Tarladaki çalışmayı çeşnilendirdiği sayısız sert komutlar da öyle, sanki yamak değil, askerlerdi. Nadler akşamları dünya savaşından ve Gönüllüler Birliği zamanından hikâyeler anlatıyordu. Bir yandan sert bir biçimde eğitilmek, diğer yandan da epey övülmek çalışmayı sadece daha keyifli hale getiriyordu.

Nadler'e bu amaçla tahsis edilen diğer oğlanlarla birlikte koskoca bir çalılığı temizlemişlerdi. Wilhelm Nadler de şakaları, bağırmaları ve küfürleriyle onlara çalışmalarını emrederken bir piyade yüzbaşısı havası taşıyordu. Temizlenen parça Nadler'e âdeta hediye edilmiş gibiydi. Sadece Nadler'in işine gelmiyordu bu, oğlanlar da çalışma kampında olmak yerine burada onun emri altında daha çok çaba gösteriyorlardı. Kampta sadece bir numaradan ibarettiler; buradaysa bir adamın komutası altında bitkin düşünceye kadar çalışan, yararları dokunan birer gençtiler.

Yorgun argın mutfağa sendeleyerek girdiklerinde koyu patates çorbasının dumanı tüterdi. Liese'nin sarı-kızıl kafası, saman alevi gibi parlıyordu. Liese her zamankinden daha neşeliydi. Wilhelm'le birlikte iyi bir çift oluşturduklarını hissediyordu. Gerçi bu adamdan pek hoşlanmıyordu; asil kanın, kötü bir ırka karşı direnmesi gerektiği gibi onun da kanı Wilhelm'e direniyordu. Kaçınılmaz bir durumdu bu. Bunun dışında Wilhelm haklı çıkmıştı: Zorluklar

görünüşe göre bitmişti; çiftlik herhalde yine eski haline dönmüştü. Liese'nin de artık kan umurunda değildi. Kocası Wilhelm'le yalnız geçen saatler çabucak atlatılıyordu; günün kalanı artık pek neşeli geçiyordu; köyün, bir tür yamak sayılan tarım görevlisi oğlanların, hatta arada bir kendisine danışan –bu da az gönül okşayıcı değildi– kocasının SA arkadaşlarının gözünde saygın bir köylü kadındı.

Çalılıkların temizlenmesi ve sonra da tohumların ekilmesi için epey paraya ihtiyaç duyulmuştu. Borçla alınan para gerçi bir hediye değildi, çünkü faiz oranı çok düşük değildi, devlet düşmanları hâlâ gizli gizli ortalıkta dolaştığından olsa gerek. Ama insanın adı iyi oldu mu acil durumda bir sürü tanıdıklar aracılığıyla borç alabiliyordu. Temizlenen çalılık henüz daha ürün vermediğinde, hasat da vergiler, faizler ve tamirler için yeterince gelir getirmediğinde Nadler, çiftliğindeki deliğini kim tıkayabilir diye etrafı yoklamaya başladı. Christian söz konusu olamazdı; birden bir kuruşunun bile olmadığını söylemeye başlamıştı.

Oysa Wilhelm Nadler artık her zamankinden daha düzgün görünmek istiyordu. Topraklarına çalılığı kattığından beri, çiftlikle ilgili yeni bir miras düzenlemesi konusunda onun da aklına çeşit çeşit düşünceler girmeye başlamıştı. Gerçi sahip oldukları kanunen öngörülen büyüklüğe ulaşmıyordu tam ve çiftçi ailesinin sorunsuz bir biçimde geçinmesine de yetmiyordu; borçları ve vergileri yüzünden eli kolu bağlı sayılırdı. Ama Wilhelm uzun süredir öyle bir saygınlığa sahipti ki zekice davranırsa, İmparatorluk Köylüler Birliği'ndekiler göz yumabilirlerdi. Hâlâ bir parça toprak lazımdı, mesela bir zamanlar babasının Christian'a miras bıraktığı parça, çünkü o dönemde miras hâlâ anlamsız bir biçimde bütün oğullara dağıtılıyordu. Laf bu konudan açılacak olursa Christian'a uygun bir ödeme yapıldığına dair kanıt bulunamazdı. Ama Christian pek büyük bir engel değildi, kolayca halledilirdi.

Ama Nadler bunu talep ettiğinde bir şok yaşamıştı çünkü talebi reddedilmişti. Devlet, makamlarına kısa bir süre önce bütün vakalar inceden inceye araştırılıp kontrol edilinceye kadar yeni

kayıtları mümkün olduğunca ertelemelerini bildirmişti. Başka zaman göz ardı edilenler artık araştırma konusu olabiliyordu. Wilhelm Nadler ile ilgili olarak, karşılanmamış borç senetleriyle ilgili talepler vardı, ayrıca kardeşi payından vazgeçmeye niyetli değildi. Borç senedi günün birinde bir şekilde Wilhelm Nadler'in asla ilişkisi olmadığı birine geçmişti. Bir zamanlar borçlu olduğu Levi, çoktandır bir yerlerde gebermişti. Wilhelm Nadler onunla birlikte borcunun da bittiğini sanmıştı. Durumun böyle olmadığı anlattılar. Senet bir Yahudi toplama kampında yok olmamıştı. Yahudi daha hayattayken başka ellere geçmişti.

Bir sabah Wilhelm hışımla Christian'a giderken bütün köy heyecanla izlemeye başladı. Christian gölün önünde taburesinde oturuyordu. Ağabeyinin yüzünü görür görmez, böyle ani gelişinin nedenini anladı. Rahatını bozmayıp ayakkabıları dikmeye devam etti. Ağabeyi, "Seni kulübenden atmak isteyen yok tabii; tarlanın kime ait olduğu umurunda değil; bizim gibi kendini paralamaya da gücün yetmiyor; kulübeyi düzene sokmana ben yardım ettim. Merak etme, karşılığını alacaksın; şimdilik en iyisi mi talebini geri çekmen," dedi. – Christian, "Hayatta olmaz," dedi. Wilhelm kardeşine şaşkın şaşkın baktı. Christian işine ara vermedi. Kardeşinin tehditlerini duydu ve "Ne diyorsun öyle?" dedi. "Çiftliklerini miras sınırının altında tutmak için kafa patlatan insanlar biliyorum. Küçük çocuklarının mirastan hak almalarını istiyorlar. Sadece en büyüğüne miras kalmasını istemiyorlar. Biz derebeyleri değiliz, diyorlar. Miraslarını istedikleri gibi, istediklerine bırakmak istiyorlar."

Wilhelm, "Bu şekilde mülkün daha da parçalanacağını anlamamışlar da ondan," dedi. "Çocukları zavallı duruma düşsün istiyorlar, bir tane doğru dürüst geçimini sağlayabilecek ve sonra da kardeşlerine yardım edecek bir oğul yerine. Sonra da – sana bir şey daha sormak istiyordum: Bay Strohmeier diye birini duydun mu?" – "Sanmıyorum." – "Herif ona para borçlu olduğumu iddia ediyor. Şu Levi'yi hatırlıyor musun?" – Christian, "Hatırlamaz mıyım; buradan burnundan soluya soluya az gitmemiştir; nakit parayla, hat-

ta senin senetlerini ödeyerek susturmuşumdur." – "O zaman parayı sana borçluyum demek." Christian yumuşak bir sesle, "Duruma bağlı," dedi. "Üzerinden çok zaman geçti; senet herhalde başkalarının eline geçmiştir. Kim bilir, belki de Strohmeier'e. Görünüşe göre o zamanlar senden talep edebileceklerimi artık o senden talep etme hakkına sahip."

Köyün çıkışında ve tarlalarda merakla kardeşlerin arasındaki konuşmanın nasıl sürdüğüne kulak kesilen çiftçilerin gözleri kocaman açılmıştı şimdi. Çünkü Wilhelm bacaklarını öyle bir yerleştirmiş, dirseklerini öyle bir kaldırmıştı ki her an kardeşini dövmeye başlayacak gibiydi. Arkasında ağabeyi duran Christian sakin sakin dikmeyi sürdürdü. Wilhelm'in burnundan soluduğunu duydu: "Böyle bir şey duyulmuş mudur, bir kardeş diğerine bunu yapsın. Yahudi'nin önde gidenisin." Ayaklarıyla yere öyle öfkeyle vurdu ki Christian arkasına döndü. Wilhelm'in yüzü öfkeden şişmişti: "Seni pis domuz! Oysa şu taburene oturmuş yalnız yaşıyor, hiçbir şeyle ilgilenmiyorsun, ailen de yok, hiçbir şeyin yok." – Christian yavaş yavaş, "Duruma bağlı," dedi. Wilhelm, Christian'ın niyetinin ne olduğunu hâlâ tam olarak anlamamış olsa da, kardeşinin aklında eski mi eski, çoktan geçmişe ait aile hikâyelerinin dolaştığını yavaş yavaş kavramaya başlamıştı. Sınırsızca mirası sadece büyük oğlanın almasından Christian hoşlanmamıştı. Wilhelm'in göğsünden soluklar arka arkaya boşaldı. "Ne demek istiyorsun, it? Ne demek bu: Duruma bağlı!" – "Baksana şu çizmelere, hepsi de çocuklarım gibi." Bunu duyar duymaz Wilhelm'in dili çözüldü: "Seni sakat, acınası paçavra! Seni kurşunlamaya değmez; boğazını sıkmak yeter." Christian, ne kadar öfkeli, ne kadar güçlü olsa da Wilhelm'i silkeler gibi hafifçe başını salladı. Sesini daha da kısarak, "Anlasana, Wilhelm, çoktandır senedin bende değil, şu Strohmeier, ya da adı neyse, işte o herifte." Büsbütün korumasız kalmamak için kendine bir bekçi köpeği almaya karar verdi, ne olur ne olmaz diye.

Wilhelm akşam Liese'ye içini döktü. İçip, sövdü. Kocasının gelecek planları son dönemde Liese'yi her zaman eğlendirmişti. Çiftliği

eski haline getirmek ve korumak, bunları yapmayı hep düşünmüştü. "Görüyorsun işte Liese, nasıl da utanmaz bir herif. O kurnaz herifin içten pazarlıklı olduğunu biliyordum zaten. Şimdi de büyük oğlumuzun elinden mirası almak istiyor." Mutfakta dolaşan ortancaya bağırdı: "Defol, salak." Kıçına bir tekme attı. Başta Liese, her şeyi kızarak, küçük, öfkeli onaylamalarla, ama sonra düşünerek, en son da susarak dinlemişti. Birden kocasından tekrar aynı şekilde güçlü bir biçimde iğrenmeye başladı. İçine kapanıp ona kuşkuyla baktı.

Christian'a gitmeye cesaret edemedi bundan sonra. Artık Christian'ın yanında kıvrak, sıska bir çoban köpeğinin, iskeledeki taburesinin yanında yattığını tarladan gördü.

IV

Lieven, eskiden banker Heims'ın ona bankasında bir iş vermesini heyecanla beklemişti. Kötü bir iş olurdu, ama en azından ışık reklamlarından iyiydi. Yaşlı Heims, dik duruşlu kısa boylu bir adamdı, bıyıklarının uçlarını da neredeyse gözlüğüne değecek biçimde yukarı kıvırırdı. Lieven'in Nazilerle ilişkisini ondan dikkatle gizlemek gerekmişti. Heims milliyetçiydi ama Nazilere kesinlikle karşıydı. Lieven birden siyah SS üniformasıyla çalışma odasına geldiğinde gözleri burnundaki gözlüğü neredeyse düşürecek şekilde dışarı fırlamıştı. Sonra Lieven'in ona nefret beslemediğini öğrendi. Bu yüzden de Hitler iktidara gelmeden çok önce bankasında bir SS adamını çalıştırmış olması da işe yarar bir durumdu. Birçok fırsatta Lieven'in niyetini uzun zamandır tahmin ettiğini ima ederdi. Onun bu davranışları Lieven'e de büyük bir keyif veriyordu. Çalışanlar arasında hızla yükseldi. Şefi Heims de şaşırtıcı biçimde yükseldi; çeşitli mali danışma kurullarına, yönetim kurullarına ve temsilciliklere katıldı. Lieven de Rusça bildiği için Rusya işleriyle ilgilenen bölüme geldi. Hatta bankacı meslektaşlarının yanı sıra partideki arkadaşları da Bolşeviklerle mükemmel biçimde ilişki kurduğunu söylüyorlardı.

Çok geçmeden, en iyisi şu yaşlı Heims'i alalım, yanında sağ kolu Lieven'i de getirir nasılsa, denilmeye başlanmıştı. Müzakere taraflarının sorularını ve cevaplarını Lieven, yüksek sesle veya hafif bir sesle çeviriyordu; iki ortak arasında bir grup hayalet gibi duvarların arasından sızıp masanın iki ucunun ötesindeki ülkelerde dolaşıyordu, tekliflerle rakamlar. Çeviri sırasında Lieven, müzakerelerden konu dışına çıkan bölümleri atlıyordu. "Adınıza bakılırsa Baltıklısınız," demişti Ruslardan biri bir keresinde.

"Petersburg'da büyüyüp okula gittim." Sonra da "İkimiz de çok genç iki devletin temsilcileriyiz," diye ekledi.

"Şefiniz Bay Heims," dedi Rus yavaş yavaş, "Bu gençlikten pek yararlanmışa benzemiyor. Yirmili yıllarda Berlin'de onu ilk kez gördüğümden bu yana saçlarına epey ak düşmüş. İlk müzakerelerimizden biriydi o zaman. Gerçekten de o tarihte daha işin başındaydık. Sizin Heims o günlerde de epey yaşlıydı. Zamana direnmeyi etmesini bilmiş."

Lieven'in, çalıştığı şube adına bir sözleşme yapmak üzere Riga'ya gitmesi gerekti. Parti yöneticileri bundan memnun oldular. Ona konsolosa ve yurtdışındaki Alman parti makamlarına emirler iletme görevi verildi. Gitmeden önceki akşam Siebert onu evine davet etti. Eskiden Lankwitz'te birlikte yaşadığı öğretmenle çoktan evlenmişti. Hatta üç çocuğu bile olmuştu. Lieven, eskiden beridir özel ziyaretlerden kaçınırdı, çünkü görevinin dışında bu aileyle olmaktan pek sıkılıyordu; ne yemeklerinden, ne çocuklarından, ne de karı kocanın hemfikir olduklarını vurgulayan sofra sohbetlerinden hoşlanırdı. Siebertler çocuklarının eğitiminden başlayarak anti-Komintern paktına, Habeşistan savaşından çiğ besinlere kadar akla gelebilecek her konuda aynı düşünüyorlardı. Bu ailede eskiden beridir de hep bol, güzel ve iştah açıcı bir biçimde hazırlanmış çiğ yemek yenilirdi. Ama Lieven, akşam yemeğini daha sonra yemeye kararlı bir halde tabakları geri çevirdi. Çiçek tarhları gibi hazırlanmış bu tabakları bozmaya kıyamazdı.

Lieven o akşam her zamankinden daha çok sıkıldı. Ama Siebert, Riga yakınlarında bir çiftliğinin olup olmadığını sorduğunda

ancak dikkat kesildi. "Şu Letonya denilen saçma devlete geçeli çok oldu. Kuzenim o zamanlar aldığı gülünç tazminatın yanına birkaç akrabadan topladığı parayı da ekleyerek bir çiftlik satın almıştı." "Kuzeniniz," dedi Siebert, fazlasıyla yüzeysel, görevi icabı ilgilenmezmiş gibi davranarak, "O zaman intihar etmemiş miydi? Neden acaba?" – "İntihara karşıyım," dedi Bayan Siebert, "Ama kesinlikle kiliseyle aynı nedenlerden değil. İnsanın, Tanrı hayatını alıncaya kadar beklemesi gerektiği için değil, hayatı Führer'e ait olduğu için intihara karşıyım." – "Ben de öyle düşünüyorum," dedi Siebert. "Karımın dediği gibi, yaşamak istememek Führer'e yardım etmek istememek demektir. Kuzeninizin derdi neydi, peki?"

"Ah," dedi Lieven, "Aşk acısı. Baltık'ta ağır yaralandıktan sonra sinirleri harap olmuştu." – "Size şimdi itiraf edebilirim, kuzeninizin 30 Haziran olayıyla ilgisi olduğundan ciddi biçimde kuşkulanmıştım." Gülümseyerek de, "Sizin bile başlarda, nasıl ifade etsem, olaylara gereken ciddiyeti göstermeme eğiliminde olduğunuz dikkatimi çekmişti." Lieven, kuru kuru, "Umarım olaylara gereken ciddiyeti gösterdiğime ikna olmuşsunuzdur," dedi. – "İkna olmasam, asla hakkınızda ne düşündüğümü anlatmazdım. Çocuklarımızın da büyümesini beklemiyor muyuz? Biz de onlardan çok daha büyük değiliz; daha dört yıl önce yeniden doğmadık mı?" – "Bu düşünce sık sık aklıma geliyor," dedi kadın, "Tek fark çocuklarımızın Üçüncü İmparatorlukla aynı yaşta olmaları." Lieven o gece derhal Tempelhof havaalanına gitti. Uçak kalkıncaya kadarki süreyi havaalanının bekleme salonunda geçirdi.

Hayatında ilk kez uçağa binecekti. Bir durumla ilk kez karşılaşan insanların davranışlarından iğrendiği için de diğer yolcuların önünde uçağa binmeye alışkınmış gibi davrandı. Yanında oturan IG Boyaları müdürü, Asya'ya gitmeden önce Riga'yı ziyaret etmeyi istemişti. Hava boşluklarında ve bulutlar arasında tanıştılar, yeryüzünde ortak tanıdıkları olduğunu ve kabin penceresinden bakıldığında kolay aşılabilirmiş gibi görünen aynı yollardan geçtiklerini anladılar. Müdür, Amöneburg'taki Klemm şirketinin şimdiki yöneticisiyle çalışıyordu, tıpkı eskiden onun kuzeniyle ol-

duğu gibi. "Hatırlarsınız Lieven, Ren köprüsünde arabasıyla kaza yapıp ölen şu Klemm." Lieven'in o Klemm'i savaştan, Berlin'deki ayaklanmalardan ve Ruhr çarpışmalarındaki günlerden tanımış olması yolculuğu kısaltıyordu. Aman tanrım, diye düşündü Lieven, onun karısıyla da bir şeyler yaşamıştık. Bay von Klemm'in çok kazanan, epey girişken bir insan olduğunu doğruladı. "Gerçi kuzeninde Klemm'in espri anlayışı ve girişim ruhundan eser yok," dedi IG Boyaları müdürü, "ama sadece onun açtığı yolu takip etmesi yeterli zaten. Von Klemm, ölümünden önce bile Hitler için mücadele etmişti; hatırlıyorum da o günlerde Hitler'e yeterince değer vermediğimizi söyler dururdu."

Uçak artık inmek üzereydi. Lieven, nehir geçişlerini, Düna adasını tanıdı. Diğer yolculara kuzeninin yaralanmış olabileceği yeri gösterdi. O günlerde İngilizler Bolşevikleri sola, Alman Gönüllüler Birliğini de sağa itmek için ülkeye epey para dökmüşlerdi. Şimdiyse burası, Alman ve Rus sınırı arasında bir tür sahipsiz topraktı. Baltık Denizi'nden Karadeniz'e bir suyolu yaratmak için yakında Düna ile Dinyepr'i birleştirmek gerektiği konusunda hemfikirdiler. Tanıştıklarına dair memnuniyetlerini ifade ederek, özgüvenlerini de tazelemiş olarak uçaktan indiler.

Lieven'i konsolosluk arabası bekliyordu. Heims şirketi de, partisi de geleceğini onlara bildirmişti. Konsolosluk memurları kahvaltıda ona, eskiden burada toprağının olup olmadığını sordular. "Benim değil, ama kuzenimin vardı."

"Eski ailelerin üyelerini ağırlamak bizim için büyük bir mutluluk." Memurun bilgi sahibi olduğu anlaşıldı. "Kuzeniniz ölmüş. Eskiden olsaydı, toprakları sizin olurdu." Lieven, bu olasılığı asla düşünmemişti. Böyle bir şeyi hayal etmek ve arzulamak uygun değildi. Yanındaki görevliden onu sadece şehrin arkasında dolaştırmalarını rica etti. Sabah uçaktakilerin yolculuğunu kısalttığı aynı hikâyelerle onu da eğlendirdi; tek fark arabadaki hatıraların uçaktakilerden daha somut oluşuydu.

Çiftlik artık yerli bir ailenindi. Topraklar kiracıya verilmiş veya dağıtılmıştı; balıkçılık, mandıra ve demircilik gibi tek tek iş-

letmeler de öyle. Çoğu bina ya değiştirilmiş ya da yıkılmıştı. Ama şimdiki sahibi olan tüccar, ana binaya dokunmamıştı. Belki de giriş kapısıyla sütunlar hoşuna gittiği için. Çar Aleksandr'ın mimarisine uygun sütunlar Lieven'in hafızasına kazılıydı, ama daha yüksek, daha da yumuşak bir akşam ışığında biraz daha aydınlık olarak. Çocukken, tatillerde onu Riga tren istasyonundan karşıladıklarında bir arabaya binerdi. Arabacı her zaman aileyle ilk teması olmuştu. Genç halası onu karşılamak için hep merdivende beklerdi. Lieven çekinerek elini öperdi; halası da başını iki eli arasına alıp içtenlikle öperdi. Halanın güzel saçlarından güzel bir koku gelirdi. O zamanlar daha trende bu kokuyu sevinçle beklerdi; daha trende halasına sarılabilir mi diye düşünürdü. Ama sonuçta elini öpmekten öteye gitmemişti. Elisabeth onun biraz alaycı, biraz da hüzünlü gülümsemesiyle birlikte zarafetini ve gururlu duruşunu almıştı.

Yanındaki görevli gülerek çiftliği ziyaret etmeyi önerdi. Evin içine dolaştıklarındaysa Lieven'in hatırladıkları artacak yerde azaldı. El değiştirmeye rağmen aynı kalan birçok şeyi keşfedemedi: merdiven tırabzanı, bir şömine, birkaç pencere. Merdiven bile, merdivenden çok onun hatırasıydı. Yeni ev sahibinin gurur duyduğu bir sürü ıvır zıvır vardı, görünüşe göre parası da boldu ve sadece yazları burada oturuyordu. Başta Lieven'in özür dilemesini canı sıkkın bir halde, yüzünde hiçbir ifade olmadan dinledi; Lieven çocukluğundan beri hayatının en güzel günlerini geçirdiği yeri bir daha görmeyi çok istediğini anlattı. Ev sahibi yine de bir çay ikram edecek kadar nazikti. İri kemikli ve hantaldı; kocaman karnı yüzünden de pantolonunun en üst düğmesi açık duruyordu. Konuklarına sebze ve tavuk yetiştirdiği bahçeyi gösterdi. Yüzü ifadesiz kalsa da davranışları, İddia ettiğin gibi belki de en mutlu günlerini burada geçirdin, ama gördüğün gibi sensiz de yaşayabiliyoruz diyordu. Ev sahibi çayı getiren yaşlıca, asık suratlı, emirlere itaat ederek dolaşan hizmetçi köylü kadını sertçe payladığında Lieven yanındaki memura gülümseyerek baktı. Emirleri verirken de, gördüğün gibi, sen olmadan da bu

insanlarla baş edebiliyoruz, der gibiydi. Biz tek başımıza da iyi emir verebiliyoruz.

Acaba Elisabeth burada aradığı şeyi bulabilir miydi, diye düşündü Lieven. Birkaç sütunu, birkaç merdiveni, evet, bulurdu. Ama bunun dışında her şey yok oluvermişti.

V

Hans ayakkabılarını çıkarıp çoraplarıyla annesi babasının yatağına sessizce süzüldü ve battaniyenin altından görünen Marie'nin sarı saçlarını çekti. Marie, Hans'ın Geschke'nin uyanmasını istemediğini anladı. Çıplak ayak mutfağa geçti.

Hans, "Paketi kimsenin bulamayacağı bir yere saklamalısın," dedi.

Marie onu seçmeye çalıştı, kemerinin tokası parlıyordu. Sonra meyhanenin lambası söndü. Sokağı geçip dairelerine düşen ışık huzmesi bir ip gibi çekildi. Meyhaneden eve dönen insanların bağırtıları duyuluyordu. Marie, "Heiner'in başına gelen senin de başına gelsin istemiyorum," dedi. Heiner'in neden öldüğü, şehrin iki ucunda oturan iki aile tarafından saklanalı üç yıl oluyordu. Kocasının o gece ürkütücü bir biçimde eve dönüşü sırasında Helene'nin emzirdiği kız şimdilerde kreşe başlamıştı. Herkesten saklanan ölümüyle merhum adam, Gestapo'yu kendi evinden ve kasiyer annesiyle Britz banliyösünde oturan Groh'un evinden uzak tutmuştu. Doktor, Heiner'i kurtaramamıştı, tek yapabildiği sahte bir ölüm belgesi çıkarmaktı. Ölüm gecesinin gölgesi o gün orada bulunanlar sustukça daha da fazla üzerlerine çöküyordu. Helene lüks tekstil atölyesine gitmeye devam ediyordu. Kaba yüzü yaşadığı kısa mutluluktan sonra sokaktaki oğlanlarca alaya alındığı çocukluğundaki gibi çirkin ve karanlıktı. Küçük Groh, annesinin tarif edilemez tutumluluğu sayesinde bir ticaret okuluna gidiyordu. Küçük Berger, çalışma hizmetindeydi. Hans çıraklık yapıyordu. Tesviyeci çırağıyla, Hans da becerisiyle gurur duyuyordu. Artık olağan sayılan meslek yarışmalarından eve sürekli ödül getiri-

yordu, sürekli nişanlar ve övgüler alıyordu. Çoğu kişinin barışta yararlandığı bir haktan huzur içinde yararlanabilirdi: Doğuştan saygı duyulan ve korkulan bir ülkede, özel bir halkın evladıydı ve bu halkın içinde erkenden seçilip önemsiz çıraklar arasından öne çıkarak iyi bir işçi olabilirdi. – Ama anlaşılan yine tehlikeli işlere bulaşmıştı. Marie kendi kendine konuştu: "Bunun için doğurmadım seni." – "Peki, neden doğurdun o zaman?" – Marie, Hans'a şaşkınlıkla baktı. Mutfak ne kadar karanlık olursa olsun yüzünü o kadar iyi biliyordu ki onu o anda görebildiğini sandı. Kendi kendine, "Gestapo kemiklerini kırabilsin diye değil elbette," dedi. – "Ordu için mi yoksa? Başkalarını nasıl öldürebileceğimi öğrenmek için mi?" – Marie, "Hayır, ordu için de değil; özel bir şeyler yapasın diye demek istemiştim," dedi. – "Bu isteğin gerçekleşti ama. Ben de çok özel biriyim. Benim yaptıklarıma cesaret edecek başka kimse yok. Aramızda işleri sağlam tutan biri olmasa şu ankinin yarısı kadar bile canlı olmazdık."

Hans memnundu yatarken. Yarın heyecanlanmak için çok zamanı olacaktı; şimdiyse birkaç saat derin derin uyumalıydı. Franz artık askerde olduğu için yatak ona kalmıştı. Uykuya dalarken annesinin mutfak dolabını ittiğini duydu. Gizli yeri orasıydı herhalde. Zaten ince paket için daha fazlasına da gerek yoktu. Marie yere oturdu; yerden bir tahtayı kaldırdı. Elini içeri soktu. Geschke'nin tüfeği birkaç paçavraya sarılı halde eski yerindeydi hâlâ. Komşularda yapılan silah aramalarından kurtulmuştu; askerlerden tüfeklerini para karşılığında teslim etmeleri istenen eski zamanlardan da. Hiç onlardan kuşkulanmamışlardı, Hitler döneminde de. Geschke, çoktandır somurtkan, korkak bir adam olarak kabul ediliyordu, yeni zamanı pek anlamıyordu ama tehlikeli de değildi. Marie, acaba hâlâ bu saklı yeri düşünüyor mu, diye aklından geçirdi.

Oğlu paketi gizlemesini istediğinde kapıldığı korku yok oldu. Birden tıpkı on iki yıl önce yara bere içinde eve getirildiğinde olduğu gibi güvenle, ona bir şey olmaz, güvende, diye düşündü. O

araba parkındaki eski işine döndüğünden beri tekrar derin derin uyumaya başlayan Geschke'nin yanına yattı.

Ertesi gün Hans çıkarken, "Beni bekleme, geç dönerim," diye seslendiğinde bir felaketin önsezisini bizzat felaketin kendisiymiş gibi aklından kovaladı. Helene, ziyarete gelmiş, mutfak masasında oturuyordu. Babası torunuyla oynuyordu. Geschke'nin birden canı sıkıldı. Helene, "Hans'ı tutman mümkün değil, baba," dedi. "Bugünlerde Hitler gençliğine gitmesi gerek; inadını sürdüremezsin; zaman değişiyor." Geschke, "Olabilir, ama nasıl, ne zaman değişecek?" diye sordu. "Çoktan öldüğümde mi? İş yerimde herkes, şeker görünce zincire vurulmuş, oynayan maymunlar gibi davranıyor. Hiçbir şey kendiliğinden değişmiyor."

Helene'yle annesi birbirine baktı. Annesinin her şeyi bildiğini düşündü Helene. Belki babasına da gerçeği anlatabilirlerdi. Ama yorgun, umutsuz ve sıkıntılıydı, bu halde böyle sırlara katlanabilir miydi ki? Yaşlanmıştı, saçlarına epey ak düşmüştü. Annesine baktığında gülerek kahveyi koysa da onun ne kadar sıkıntılı olduğunu anlıyordu. Hans asla annesine ablasının, ablasına da annesinin, neyi, ne kadar bildiğini hiç söylememişti. Bu yüzden de ikisi, tıpkı Helene'nin çocuğu gibi her şeyden bihaber olan babanın önünde, neşeli davranmakta zorluk çekmiyorlardı.

Hans bu sefer de eve döndü. Ayakkabısından minicik katlanmış bir kâğıt çıkardı; pencere kenarına koyup düzeltti. "Anne, gel de neyi sakladığını gör en azından." Yolda birden aklına düşmüştü: Tutuklanabilirdi, büyük olasılıkla da bütün aile, o zaman da neyi sakladığını asla göremezdi. "Bak, Avrupa'nın bir resmi; şu bir kuş, iki kanatlı ve onu yere doğru çekip duran ağır bir gövdesi var. Gövde Almanya, şu ortadaki de gamalı haç, onu kaldırmak isteyen bu iki kanattan biri Rusya, diğer kanatsa özgürlük için savaşan İspanya. Bunları ben çizdim, ben düşündüm." Marie, her şeyi anlamasa da resim hoşuna gitti. "Evet, hep burada olup herkese bunu anlatabilsen."

Buna benzer bir bildiri, bir afiş veya kırmızı bir mürekkep lekesinde her zaman oğlundan bir iz görmek için sürekli etrafına bakınsa da bu izle her zaman karşılaşmazdı. Ne zaman, hiç beklenmedik bir anda bir fabrika kulesinin baş döndürücü yüksek tepesinde sallanan kırmızı bir bayrak – bayrak hemen indirilmesin diye tırmanma merdivenine sabun sürüldüğünü kimileri gülerek, kimileri de öfkeyle anlatıyordu – Emilie Hala'nın bir gün posta kutusunda bulduğu ve Fransa'dan, Fransız işçilerinin mücadelesinden ve Hitler'in halk birliğinden farklı olan halk cephesi denilen işlerden söz eden bildiri, hatta bir mağaza vitrinine badanayla çizilen orak çekiç görse Marie, bunlar onun elinden çıktı diye düşünürdü hep. Hans kendi inancına tutkun bir halde eski arkadaşlarının da tıpkı onun gibi kendini kaptırdıklarını, onun gibi aynı tehlikeli işler için yollara düştüğünü söylediğinde Marie, ondan başkası bu işi başaramazdı, diye düşünürdü.

Sonraki günlerde Hans'ın sıklıkla sessiz oturmasına şaşırıyordu; arkasında dururken gizli gizli bakıyordu yuvarlak kafasına; oğlanın üzüntüsünü birden her saç telinde görür gibi oluyordu. Aniden Marie yine, üzüntülerini paylaşmayan yabancılar arasında, oğluyla tek bir hücre içinde tek başına kalmıştı. Minicik başı üzüntü ve sevinçlerden ağrıyordu, hatıralar bile içine yuvalanamıyordu. Ancak şimdi, oğlanın üzüntüsü yakan bir kıvılcım gibi kendisine geçtiğinde sadece kimse düşünmeyince geçmişin yok olmadığını anladı. Onunla o kadar yekvücut olmuştu ki, artık geçmişi düşünmesi gerekmiyordu. Sindirilmeyen ve bir kenara atılan şeyleri insan sık sık düşünmek zorunda. Yekvücut olanları artık hatırlamak gerekmez. Ama oğlunu üzen şey neydi? Korku değildi; şimdilerde de arada bir sıtma nöbeti gibi kapıldığı korkuları, hayatın içine sızan genel korkuyu; polis, hapishane, dövülme, ölüm korkusunu atlatmıştı.

Başka ne olabilirdi? Aşk değildi; henüz bir kıza bağlanmamıştı daha; bunu biliyordu Marie. Arada bir sarışın, kahverengi, kıvırcık veya düz saçlı birkaç kız olmuştu. Aşkları saman alevi gibi parlayıp sönmüştü. Neden birdenbire uzun uzun yanında oturuyor-

du? Bu nadir birliktelikleri iyiye alamet değil, üzücüydü. Marie, "Neden Groh'a gitmiyorsun?" diye sordu. – Oysa Bayan Groh'u, oğlunun kendisinden çok önemsediği yabancı oğlanın annesini, sık sık kıskanmıştı. Bayan Groh, Marie'nin bahsedildiğini bile duymadığı şeyleri anlıyordu. Hans, öğüt almak için sık sık Bayan Groh'un yanına, Britz'e giderdi. Hans, "Gittiler," dedi kısaca. İşte o anda Marie, doğru yolda olduğunu anladı. Hans kuru bir sesle, "Leipzig'e akrabalarının yanına," diye ekledi – "Ne kadar süre?" – Yine kuru bir sesle, "Temelli," diye cevap verdi.

Hans birden ayağa kalktı. "Helene'ye bir uğrayacağım, Oskar'dan mektup gelmiş mi diye."

Ama son istasyona kadar gitmeyip üç istasyon öncesinde indi; alışkanlıktan çocukken kalbine giren o Martin'in oturmuş olduğu evin yanından geçti. Pencere her zamanki gibi çıplak, ev griydi. Dört, beş yıl önce ümitsizce bakınıp durmuştu; ev sahipleri gülümseyerek "Biz de artık nerede bilmiyoruz," demişlerdi. Berlin'in ortasında tesadüfen koni biçimli kafası olan kısa boylu birinin peşinden koşturmuştu sık sık. Her yüzde ve karşılaştığı her dostlukta arkadaşının bir izini aramıştı belki. Eskiden böyleydim, şimdi de böyleyim, birine bağlanıyorum, ama o yok oluyor, sonra da yalnız kalıyorum, dünya da küçülmüş geliyor bana, diye düşündü.

Hemen Helene'ye gitmek yerine bir yan sokağa girdi. Martin'in arada bir şeyler içtiği meyhanenin yanından geçti. Sarmaşık sarılı parmaklıkların arkasında sokakta üç masa vardı. Güneş ışığının vurduğu tozlu parmaklıkları eskiden ona bir bahçe gibi gelmişti, arkadaşının söylediği her söz de dünyadaki başka hiçbir şeye benzememişti. O günlerde başladım, diye düşündü. O günlerden beri de huzura kavuşmadım. Sarmaşıklı tozlu parmaklıklar hâlâ yol boyunca duruyordu. Hans artık üzerinden bakacak kadar uzamıştı. Orada Martin'in bugünkü haline benzeyebilecek biri oturuyordu. Dikkatlice bakıldığında tam onun gibi değildi; biraz benziyordu; kısa boyluydu. Kafası da koni biçimliydi.

Bu adam ayağa kalktığında Hans bir adım geriledi. Ona doğru yürüdü; kendini zorladı. O yaşta bir yanılsamanın onu aptal yeri-

ne koymasına engel olmaya karar verdi. Yanından geçerken adamın pantolon ceplerinden çıkan başparmaklarını gördü. Martin her zaman iki elini de pantolon ceplerine sokar, iki başparmağı da dışarıda olurdu. Hans adamın yüzüne baktı. Martin yetişkinlerin arasında epey kısaydı; Hans ona bakmak için başını kaldırmak zorundaydı eskiden; ama şimdi aşağı bakması gerekti. Zaman tanıdık çizgileri biraz karıştırmıştı. Koni biçimle kafasıysa değişmemişti; çekik gözlerindeki yaramaz, neşeli bakış ve aslında hiç de bir özellik olmayan ama bir adamı adam yapan, sürekli değişse de aynı olan bir özelliği kalmıştı geriye. Hans, "Martin," dedi. Adam duymazdan geldi; etkilenmemiş halde yürümeye devam etti. Hans, bir yanılsamanın her şeye rağmen onu yanılttığına inanabilirdi. Kavşakta, yabancı görünüşe göre tesadüfen arkasına baktığında fark edildiğini anladı. Tam o sırada Martin'in onu tanımamış olabileceği aklına geldi. Kolunda onun nefret ettiği o gamalı haçla! Hans, uzamıştı; Martin kısa kalmıştı; yetişkinler artık büyümezler. Martin'in arkasından ayrılmadan bir kapı ağzına gizlendi. Martin'in bir istasyon önce bindiği otobüse atladı. Martin onu hemen görmesin diye platformda kaldı. Martin inerken şaşırdı. Bu yüzü başka hiçbir yüzü tanımadığı kadar bilen Hans – her zaman sözlerden çok yüzleri anlamıştı – Martin'in düşüncelerini hissetti: Bu oğlan benim peşimde mi? Neden ikinci kez yoluma çıkıyor? Hans, hızlı adımlarla onu izledi. Kolundan tuttu. Martin durdu. Sakin sakin yüzüne baktı. Gözleri inceldi de inceldi. Hans, "Martin!" dedi. – "Yanılıyorsunuz," dedi diğeri. Evraklarını göstermek için elini cebine attı. Hans, "Şimdi bir hata yaptın," dedi. "Sırf bir Hitler oğlanı onunla konuştuğu için hiç kimse bu kadar çabuk evraklarına uzanmaz. Beni tanımadın mı?" Diğeri ona dikkatle baktı ve herhalde, şu Hans bu; beni tanıdı; yapacak bir şey yok, diye düşündü. Tanımıyorum desem, peşimi bırakmaz.

Hans'sa, Onu nesinden tanıdım hemencecik? diye düşündü. Farklı görünüyor. Ufak bir bıyığı var, bir de yarası; çok değişmiş, yakından hiç de kendine benzemiyor artık.

Martin, "Gerçekten de sensin, Hans!" dedi. "Ne çok büyümüşsün öyle. Bu beş yılda ikimiz de değişmişiz, hem içeriden hem de dışarıdan."

Hans, Şimdi de herhalde son yıllarda herkesin değişmiş olduğunu anlatmak istiyor, diye düşündü. Ama kendisi değişmemiş. Çünkü onun gibiler değişmezler. Onda sevdiğim özellik kesinlikle değişmemiştir. Daha küçük ve aptalken onda asla değişmeyen bir şeyin bulunduğunu hissettiğim için sevdim onu. Bu şey hâlâ onda var. Ama bana güvenmiyor. Hans, "Sevgili Martin, şu kafeye gitsek de yeniden buluşmamızı kutlasak," dedi.

Martin de, onunla gitmek en iyisi diye düşündü. Bir şirket için seyahat ettiğimi anlatırım; sakin olmam gerek.

Kahve ve fındıklı kek ısmarladı. Hans fındıklı keki görünce gülümsediğinde Martin'in yüreği burkuldu. Hans'ı sevmiştim. Gerlach alay etmişti: Gören de oğlun sanır. Ona bildiğim her şeyi anlattım; ondan sorumlu olduğumu söyleyip durdum kendi kendime; hayatı boyunca hileye de, yalana da, hatta korkuya da dirençli olmalıydı. Peki, şimdi o sorumluluğumdan geriye ne kaldı? Kolundaki gamalı haç, fındıklı kek sevgisi... Martin, "Güçlüsün artık; Hitler gençliğinde sizin için çok şey yapılıyor," dedi.

Hans, Neler anlatıyor bana böyle? Neden hiç güvenmiyor bana? diye düşündü. Acı acı, "Bunlara sen de inanmıyorsun," dedi. "Bugünlerde gençlik için çok şey yapmalarının nedeni savaşa hazır olsunlar diye."

Martin, ona kanmamalıyım, diye düşündü. Eminim bu tür konuşmalara iyi hazırlandı. Sadece onu özlediğim için benimle dürüst konuştuğuna inanmamalıyım. "Size hâlâ böyle şeyler anlatan insanların olduğunu aklım almıyor," dedi Martin.

Hans, "Ağızlarına bir parmak bal çalınmayan insanlar hâlâ var," dedi. "İspanya'da savaş denemesi yapılmıyor mu? Hiçbir şey bilmediğimizi mi sanıyorsun? Neden farklı davranıyorsun karşımda?"

Martin, benden şüphelendi herhalde, diye düşündü. Nereye gittiğimi öğrenmeye çalışıyor. Sözü o yüzden İspanya'ya getiri-

yor. – Martin, "Bolşevikler açısından doğru, onlara göre İspanya Avrupa'nın ateşlenebileceği fitil," diye konuştu.

Hans bana hiç mi hiç güvenmiyor, diye düşündü üzüntüyle. "Seni o kadar çok özledim ki, seni görmek için hayatımı verirdim," dedi. "Oysa şimdi seni yeniden görmemin anlamı yok. Ayrılmamız gerekiyor. Değişmediğini biliyorum. Sana adres veremem; sana şuna veya buna sor da diyemem. Bana güvenmiyorsun ve bana güvenmen için elimden gelecek bir şey yok."

Martin, her şeyden önce kendime güvenmiyorum; bir zamanlar bu oğlana verdiğim, şimdi de dayanacak kadar kalan kendi gücüme de güvenmiyorum, diye düşündü.

Oğlanın kolundaki gamalı haç, kahveyi ve sokakları dolduran kalabalık içinde bir başka damgaydı. Martin, "Dur, biraz daha otur," dedi. "Anlat bakalım biraz daha. Bunca zaman neler yaptın? Eski tanıdıklara ne oldu?"

Hans tekrar yanına oturdu. Bütün yüreğini, harcanmamış, yıkılmamış tek varlığı olan yüreğini büsbütün dökmek için bir şey arıyordu. Tereddütle, "Ev sahibinin kocası öleli çok oldu; ama eminim bunu zaten biliyorsundur," dedi. "Ev sahibesi dairesini kız kardeşine bıraktı, fena bir kadın değil o da. Ablamla tanışıyor."

Martin, "Peki, iki yeğenine ne oldu?" diye sordu. "Hitler gençliğindeler mi? Büyük olan da SA'da mı?"

"Küçük olan çalışma hizmetinde, büyükse eniştem oldu. Ablam Helene'yle evlendi; bir keresinde şehrin içinden bir insandan diğerine uzanan bir iplikten söz etmiştin, kopabilir, ama aynı zamanda bir dokumanın arış ipliği de olabilir demiştin. Bunu unutmadım."

Belki de sadık, diye düşündü Martin, belki de ona haksızlık ediyorum. İşte o zaman her şey henüz kaybedilmemiş demekti. Bir zamanlar kafasına soktuğum düşünceler kaybolmamış demek. İşte o zaman en azından bir vakada daha güçlü olduğumu bilirdim. Martin, "Enişten şimdi orduda mı?" diye sordu.

Hans başını iki yana salladı. Martin'in yüzüne ciddi ciddi baktı. "Öldü," dedi. İkisi de birbirlerinin gözünde iç dünyalarına eri-

şen noktacıkları aradı. "Bildiriler dağıtıyorduk, vuruldu; eve taşıdık, kimseden kuşkulanılmasın diye ölümünü gizli tuttuk."

Martin, bir insandan kuşkulanmak için güçlü olmak gerek, diye düşündü. Bir insana güvenmek için de öyle.

Hans sözünü sürdürdü: "Sana her şeyi anlattım çünkü sana güveniyorum, ama sen buna cesaret edemezdin. Şu anda da edemiyorsun. Belki deminkinden biraz daha fazla, ama henüz tam anlamıyla güvenmiyorsun."

Martin, güvenemem diye düşündü. Henüz benim kadar çok hayal kırıklığı yaşamadın sen. Henüz benim kadar çok kandırılmadın. – Masalarına insanlar geldi. Kısa aralarla bir yapayalnız kalıyorlardı, bir iç içeymiş gibi hissediyorlardı.

On Dördüncü Bölüm

I

İkisi mutfakta yalnız oturuyordu. Marie, "Bir baksana, Geschke..." dedi. Geschke hemen başını kaldırdı. Marie'nin ses tonu önemli bir şey söyleyeceğini gösteriyordu. "Bence, Hans artık yeterince büyüdü, yani artık ona söylememiz gerek, senin..." Marie, söyleyecek sözleri aradı, ama bulamadı, "Yani gerçek babasının sen olmadığını..." Ama ağzından çıktığı haliyle cümleden hoşlanmadı. Nedenini kendisi de bilmiyordu.

Geschke, gözlerini kocaman açıp ona baktı. Masadan bir iplik yumağını alıp parmaklarının arasında çevirdi. "Bunu yapmasan daha iyi olur, Marie," dedi. – "Neden olmasın? Günün birinde söylemeliyiz. Bir çocuk, babasının kim olduğunu bilmeli." Geschke, "Bunu sen de o kadar iyi bilmiyorsun," dedi. "Sen de ona çok fazla bir şey anlatamazsın ki. On yedi yıl içinde fazladan bir şeyler de öğrenemedin. Öldüğünde nasıldıysa, şimdi de öyle."

Marie, başını eğip elindeki dikişe baktı. Geschke haklıydı, Erwin öldüğünde nasıldıysa, hâlâ da öyleydi. Hatıralarına ne bir şey eklenmiş, ne de onlardan bir şey eksilmişti. Hâlâ küçük odasına geldiğindeki gibi görünüyordu. Hatıralarında hızlı adımlarla merdivenlerden yukarı çıkıyordu – hiç değişmeden. Onu hatırladığında yüreği sevinçten hafifliyordu – hiç değişmeden. Marie, "Şimdi tarım hizmetine gideceği için... İlk kez evden ayrılacak. Her zaman yeni bir adımdır bu. Bu yüzden de gitmeden her şeyi anlatsak daha iyi olur diye düşünüyorum."

Geschke büyük bir öfkeyle, "Hayır, anlatma," diye bağırdı. "Bana söz verdin, söylemeyecektin. Sözünü tut. Ona anlatmanı istemiyorum." – "Neden istemiyorsun ki? Yeterince büyüdü. Önemli bir şeyi saklamaktan hoşlanmıyorum." – "Hayır anlatma. Ona her zaman bir baba gibi bakmadım mı?" – "Bunu öğrendiğinde daha da iyi davranır sana; büyüdü artık." – "Marie, ikimizin bir çocuğu olmadı; sen çocuklarıma her zaman iyi davrandın, ben de seninkine. En büyük çocuğum öldü. Helene artık uzun süredir bizimle yaşamıyor. Franz'sa, biliyorsun, pek de oğlum gibi değil. Sen de biliyorsun, nasıl olduğunu. Nazilerden her zaman nefret ettim; onlardan hâlâ nefret ediyorum, her zaman da nefret edeceğim. Bana iş verdiler, hatta daha iyi maaş da, ama onlardan nefret ediyorum. Bana şimdi ücretli izin veriyorlar, hatta istersem Thüringen'e seyahat de edebilirim, ama onlardan hoşlanmıyorum, nefret ediyorum."

Marie, bütün bunları neden şimdi anlatıyor? diye düşündü. Bunun Hans'la ne alakası var? – "Hans ağabeyinden farklı. Bazen onunla konuşabiliyorum az da olsa. Sanki gerçek oğlummuş gibi. Birden bu oğlandan da olmak istemiyorum." Marie, "Peki, madem istemiyorsun, anlatmayız," dedi. – "Siz ikiniz olmasaydınız belki de çoktandır Nazilere karşı bir şeyler yapardım. Onlara gerçeği söylemiş olurdum. – Ekmeğimize yağ sürüyorsunuz, derdim, memnun ve tok olalım diye. Bize bezelye ve içyağı veriyorsunuz, sizi kaz kızartması yerken gördüğümüzde ağzımızın suları akmasın, homurdanıp mızmızlanmayalım, grev yapmayalım diye, bütün bunları o kadar çok söylemek istedim ki."

Marie yeniden, Geschke'nin bütün bunları neden şimdi anlattığını düşündü. – "Bütün bunları onlara haykırmak istedim," diye sürdürdü Geschke sözünü. "Haykırmadım, başınıza bir felaket açmayayım diye. Oğlan, hayatına daha yeni başlıyor. Ailemi mahvetmek istemiyorum. Kendi hayatımı önemsediğim yok. Önemli değil benim için." Marie, Hans hiç böyle şeyler düşünmemişti, diye aklından geçirdi. Beni korumak istemiyor. Bu yüzden beni daha mı az seviyor? Bu yüzden onu daha mı az seviyorum? – "Mızmızlandığımızda Hitler kafamıza bir şaplak vuruyor. Bize ne ya-

pıyorsa etraftaki diğer halklara da aynısını yapıyor, korkunç gücünün kaynağı bu." – Sözünü acı acı sürdürdü: "Hans'ımıza doğruyu söylediğinde onu elimden alırsın, sahip olduğum en gerçek şeyi alırsın. Şu sıra bunu istemiyorum, anlıyor musun?" – Marie, alçak sesle "Evet," dedi.

Bir süre sessizce oturdular karşılıklı. Sessizlik bunalttığı için Marie, aklına geleni anlatmaya başladı. "Bayan Triebel, kocasını on dakikalığına gördüğünü anlattı. Hâlâ toplama kampındaymış. O kadar uzun, pahalı bir yolculuk yap, sadece on dakika için!"

Geschke, suratını asıp, "Demek hâlâ hayatta şu Triebel," dedi. Pencerenin önüne oturdu. Triebel'in esintili, sisli sokaktan geçişini, ellerini hızla, öfkeyle sallayışını görür gibi oldu. Alay ederken ağzını çarpıtışını; uyanık ve utanmaz gözlerini, onu siperde, meyhanede, 1932 yılında kışın yapılan son yürüyüşte buz gibi sokaktaki kahve standında görür gibi oldu. Triebel'in kendisine haykırdığı o öfkeli sözleri duyar gibi oldu. Ama şu anda bu sözlerin anlamını değil sadece tonunu duydu. Bir daha barışmamak üzere kavga ettiklerinde kapının pat diye çarpışını da duyar gibi oldu. Geschke, "Gelecek maaşımdan Bayan Triebel'in kapısının altından para atacağım, kimden olduğunu bilmesine gerek yok," dedi.

Marie bir yandan dikişini sürdürüyor, diğer yandan da Hans'a bir şey söylemeyeceğim, söz verdim bir kere diye düşünüyordu. Ama Hans'a Triebel'in kapısının altından parayı kimin attığını elbette anlatacağım; oğlan buna sevinecektir. Belki de bu, gerçek babasının kim olduğunu bilmekten önemlidir onun için.

Martin, Hans'ın bir sinemaya veya kahveye girdiğini gördüğünde ikisi de aynı sevinci yaşıyordu. Hâlâ hayatta, yine bir aradayız diye.

Martin uzun zamandır Hans'tan şüphelenmeyi bırakmıştı, ondan emin olmuştu. Artık bu çocukla buluştuğunda acı içinde geçen, büyük bölümünde hayal kırıklığına uğrayıp yorulduğu kendi hayatının biraz olsun yepyeni bir hayatla dolduğunu biliyordu. Hans anlatırken, aralarındaki yaş farkını unuturdu, tıpkı

uzayıp dallanıp budaklanan ve insanın gölgesinde dinlenebildiği bir ağacı diktiğinde olduğu gibi. Zaman büzülüp tek parça haline gelmişti, sanki tam da bu son yıllar, beraber geçirdikleri yıllarla karşılaştırıldığında, ömür zamanda olduğundan farklı ölçülüyordu. Birine hızla akıp geçiyormuş, diğerineyse yerinde sayıyormuş gibi geliyordu.

Hans için bu kısa süreli birliktelikleri, çocukluğundaki gibi değerliydi. Bütün bir hafta boyunca, canını sıkan soruları, büyük arkadaşıyla açıklığa kavuşturmak üzere biriktiriyordu. Her seferinde doğru cevabı bulacağından o kadar emindi ki diğeri ona beklediği doğru cevabı verebilmek için yorgunluğunu unuturdu. Martin tek başına oturduğunda daha rahat düşünebiliyordu, çünkü o zaman, verdiğim bu cevap Hans'ın memnun olabileceği şekilde anlaşılır mı? diye aklından geçirirdi.

Gerçi Hans'ın çoğu konuda rahatlıkla konuşabileceği birkaç arkadaşı vardı hâlâ. Ama sadece çoğu konuda, her şey hakkında değil. Sadece Martin'le konu ne olursa olsun konuşabiliyordu. Hayatının birkaç önemli bölümüne dair arkadaşından tavsiye alabiliyordu, tıpkı yaşlı Berger'le olduğu gibi. Yaşlı Berger, insanın yerinde dursa bile asla özgürlüğünü kaybetmeyeceğine dair canlı bir örnekti. Hâlâ eski işindeydi; rastgele ediverdiği birkaç sözle işçilerin arasına güvensizlik ve kuşku ekmesini biliyordu. – "Hitler'i dört yıl iktidarda bırakmamız iyi oldu," derken işçilerden biri hayretle, "Ne o, dört yıl oldu mu?" diye sorardı. – Veya: "Oğullarımızın iş bulamadığına üzüldüğümüz günleri hatırlamıyoruz artık." Bunun üzerine iş arkadaşları, "Sahi, senin Oskar nerelerde şimdilerde? Bizim bölüme dönmeyecek mi?" diye sorardı. – Bunun üzerine Berger de neşeyle, "Daha değil, daha değil, şu sıralar çalışma hizmetinde," diye cevap verirdi. "Çalışma hizmetini bitirdiğinde sıra tarım hizmetine gelecek, onu da bitirdiğinde, işte o zaman en önemlisi geliyor, iki yıl askerlik. Ondan sonra da daha hâlâ genç olacak nasılsa, biz de ona bir şeyler öğretebiliriz daha," bunun üzerine yanındaki işçi de "İnşallah" der veya sadece kaşlarını çatardı.

Hans, bu Berger'den bildirilerin nasıl yazılacağı, nasıl gizlice bastırılacakları ve kimseye yakalanmadan nasıl dikkatle dağıtılacakları konusunda öğüt alabilirdi. Adam bu işle o kadar meşguldü ki, ilgisiz her şeyi mecburen reddetmek zorunda kalıyordu. Sakinliğini sarsacak endişelere ve kuşkulara ihtiyacı yoktu.

En büyük oğlu Heiner'i genç yaşta kaybetmesine rağmen oğlu Oskar'ı da sakınmıyordu. Oskar, sadık ve yiğit bir çocuktu. Hans, buna rağmen ondan eli boş ayrıldığında utanırdı. Çünkü Oskar öyle bir çocuktu ki, bütün insanlık daha iyi bir hayat sürsün diye kendi hayatını hiç düşünmeden tehlikeye at dediklerinde, derhal yüksek sesle ve kararlılıkla evet derdi. Hans, sadık ve cesur arkadaşı Oskar'ın mücadele ettiği o diğer, daha iyi hayat neye benziyordu acaba diye kendine bile sormaya cesaret edemezdi. Oskar için daha iyi hayat, tarım ve çalışma hizmetlerinin, askerliğin olmadığı, çabuk ve temel eğitim alabileceği, istediği kişiyle evlenebileceği, daha iyi bir maaşla yiyip içebileceği hayat demekti. En iyi gelecek denildiğinde bugüne kadar yerine gelmeyen küçük, büyük sayısız arzunun gerçekleştiği bir gelecekten başkasını hayal edemezdi. Düşüncelerini soyut, sadece hayali bir dünyada serbest bırakamayacak kadar ağır ve ilgisizdi. Hayalleri değil, sadece arzuları vardı. Hans'ın boş zamanlarında tuhaf bir makine çizimi üzerinde neden kafa patlattığını anlayamıyordu. Hans'ın neden birdenbire şu veya bu kız yüzünden hayal kırıklığına uğradığını da. Hans'ın onunla konuşmaktan utanacağı bir sürü şey vardı.

Sadece Martin'le her konuda konuşabiliyordu. Onun yanında utanmasına gerek yoktu. Diğer insanlarla hayatının sadece belli bölümleri hakkında konuşabiliyordu. Oysa Martin'le hiçbir bölümünü atlamasına gerek yoktu; hiçbir olaydan, hayal kırıklığından, kuşkudan veya duygudan utanmasına da. Zira duyguları ne kadar tuhaf olursa olsun arkadaşı onu dinlemekten kaçmazdı; önemsiz olduğu için bir duyguyu daha güçlü duygulardan ayırmazdı; hatta bu ufak, gizli saklı duyguyu önemli konuyla birleştiren bir iplik bulurdu. Mesele sıradan bir aşk ya da müzik otomatlarında çalınan bir parça da olabilirdi. Ona göre hayat o kadar değerli, o kadar

kısaydı ki en ufak bir parçasını bile yaşamamakla onu küçümsememek gerekirdi.

Hans kendini bildi bileli, hayatının tehlikede olduğunu ve er geç sona erebileceğini çabucak anlamıştı. Hayatın tehlikeli olmayan halini bilmiyordu bile. Etrafında sokaklarda yürüyen insanlar, tesviyecide onunla birlikte meslek öğrenen oğlanlar, kahvedeki diğer gülen insanlar, hiçbirinin böyle acelesi veya hırsı yoktu. Hatta bazen hayatın sonsuz olduğuna inandırıyorlardı kendilerini, sırf sürekli ve açıkça tehdit edilmediği için. Heiner'i vurulmuş halde eve getirdikleri o geceden sonra Hans için her şey o anda açıklığa kavuşmuştu: Her an her şey olabilirdi, insan buna hazırlıklı olmalıydı.

Bu durum sık sık, uzun bir süre insanın aklından çıkabilirdi. Ama bazen bu uyarı bir bomba gibi aniden patlayıverirdi. – Martin'in yanında, tekrar karşılaştıkları o yeşil sarmaşıkla sarılı tırabzanın arkasında oturuyordu. O anda cılız, tozlu güneş ışığının yaprakların gölgelerini düşürdükleri masada otururken kendini çocukluğundakine benzer bir bahçede oturuyormuş gibi hissetti. Çalılıklar aynı şekilde yüksekti, aynı şekilde sokaktaki gözlere karşı koruyorlardı. Martin, Hans'ın anlattıklarını dikkatle dinliyordu. Çıraklığının sonu, başarıyla atlatılan sınav – Nazi temsilcilerinin, katılımcılarına sorduğu sorular için, önceden özenle doğru ve yanlış cevapları hazırlamıştı. Doğru olanları, düşünmek için; yanlışları da gevezelik olsun diye. Bilgili olmasına rağmen geçen yıl sınavdan geçemeyen küçük bir çırağın başarısızlığı onu dikkatli olmaya itmişti. Nazi, "Üçüncü Reich'tan sonra ne gelir?" diye sormuş ve bu çırak hiç düşünmeden hemen "Dördüncüsü" diye cevap vermişti, bunun üzerine kalfalık hakkı elinden alınmıştı. Hans şakayla "Hiçbir şey gelemez, onunla insanlık tarihi son bulur," diye cevap vermişti.

Gülüştüler, ama Hans tarım hizmetine çağrıldığını söyleyince sustular. Martin, "O zaman döndüğünde beni bir daha göremeyeceksin," dedi. Hans, bir zamanlar büyük arkadaşı, istasyonda ondan ayrılırken, koca şehirde yalnız kalacağını anladığında hissettiği o acıyı tekrar duydu. Daha şimdiden şehrin o umut kırıcı

boşluğunu hissetti. Tarım hizmetinden döndüğünde belki birkaç başka büyük arkadaşını tekrar bulurdu: baba-oğul Bergerler, annesi, Helene ablası. Ama en değerlisi olmayacaktı. Sokakların sonu gelmeyecek; yüksek evler onu kuşatacak; kesintili güneş ışınları sarmaşık sarılı korkuluktan masasına düşecekti; ama yalnızlığı muazzam, hemen hemen dayanılmaz olacaktı. Martin, "Belki de benimle gelebilirsin," dedi. – Hans şaşırarak başını kaldırdı ve Martin, "Artık büyüdün," diye sözünü sürdürdü. Kısa ve kuru kelimelerle anlattı, sanki kısa ve kuru kelimeler olayları duygulardan arındırabilirmiş gibi. – "İspanya'da çarpışan halk ordusuna katılmak için dünyanın dört bir köşesinden gönüllüler sınırları geçiyor. Yabancı kıtalardan, uzak denizlerdeki adalardan, erişilmez dağlardan geliyorlar; gemiyle ya da uzun süren yürüyüşlerden sonra yaya geliyorlar".

Hans, uzaklaşmak, gitmek, çocukken umutsuzca beklediğim teklifti bu, diye düşündü. Şimdiyse yarı yetişkin bir insan olarak, geceleri sokaklarda arada bir ilan yapıştırmayı, sınavlarda öğretmenine edepsiz cevaplar vermeyi değil de açık açık, azgınca çarpışmaktan, düşmanla yüz yüze, silahlarla çarpışmaktan başka hiçbir şey istemediğini hissetti. O zamanki gibi bugün hiç düşünmeden Martin'le birlikte gitmek isterdi. Ama düşündü, tereddüt etti. Başını iki yana salladı. "Olmaz." – "Neden olmaz, hem de sen? Orada da herkese ihtiyaç var. Üstelik Hitler, Franco'ya yardım için subay ve uçak gönderiyor. Ancak orada hayatının bir değeri olur." – "Burada kalırsam, ancak o zaman hayatımın bir değeri olur. Arkadaşlarım, sana ihtiyacımız var dediler. Özellikle sana, dediler." – Düşünceli düşünceli önüne bakıyordu. Martin de aynı noktaya dikmişti gözlerini. Sanki bu nokta, her nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, hayatın kendisiymiş gibi. İlk önce Hans bakışını kaldırdı. Martin'e baktı. "İçimde bir duygu var – sanki beni burada tutuyor her şey." Hans eliyle bir hareket yaptı. Sarmaşık sarılı korkulukların arasındaki dörtgenlerden içeri bakılsa bile akşamüstü kalabalığının artmaya başladığı yavan sokaktan başka bir şey görülmezdi. Hepsi bu kadardı: sokak, şehir, ülke ve içlerindeki insanlar.

Martin daha fazla ısrar etmedi. Oğlansa sanki Martin ısrar etmiş gibi sürekli kara kara düşündü. Düşünceleri her seferinde hayır, Martin, kalacağım, kararıyla son buldu.

Annesi akşam sağ salim eve döndüğüne sevinmişçesine başını ona doğru çevirince Hans da annesini birden açık seçik gördü, sanki ilk kez başını Hans'a çevirmişti. Annesinin saçlarının alnı üzerindeki diplerinin daha parlak olduğunu ilk kez gördü. Eve dönerken yol boyunca, sadece sıra iğrenç tarım hizmetinde, sonra nihayet eve döndüğümde de Martin olmayacak, her şey bomboş olacak, diye düşünmüştü. Şimdiyse, ama ne de olsa annem burada olacak, diye düşündü. Ayrıca başına bir şey gelse de annesinin var olmayı sürdüreceğini düşündü. Tıpkı insan bizzat dünyada kalamayacaksa da güneşin her zaman var olacağını bildiği gibi. Birden çıraklıktan hemen sonra ücretli bir işe girmediğine üzüldü. Annesine hayatta kimsenin almadığı güzel bir şey alarak sürpriz yapacak parayı daha hâlâ kazanamayacaktı. Ona belki ipekli bir kumaştan yeni bir bluz, belki de tafta bir önlük, apartmanda hiçbir kadının giymediği bir şey almak isterdi. Herhalde tarım hizmetinden sonra ücretli bir işi olacaktı. Sonra da sıra askerliğe gelecekti.

Marie, "Baban gizlice Bayan Triebel'in kapısının altından para soktu," dedi.

Hans başını salladı. Akşam umursamaz bir tavırla Geschke'ye, "Triebel, hâlâ toplama kampında," dedi. "Sinmeyip hâlâ hayatta olması âdeta bir mucize. Ne diyorsun?" Geschke, "Ne demeliyim ki? Üzülüyorum elbette haline." – "Bense onu takdir ediyorum!" – Sofrada, tıpkı sahnede birbirine replik veren oyuncular gibi açık açık dile getirmeseler de görüşlerini birbirlerinden saklamamaya alışmışlardı. Geschke, repliği alıverdi: "Elbette, ben de takdir ediyorum, saygı duyuyorum. Ama ondan hoşlanmaya başladım anlamına da gelmez böyle demem. İnsan hem dürüst, hem de haksız olabilir." – "Nazilerden hiç hoşlanmadı. Deyim yerindeyse dayanıklı çıktı." – "Nazilerden hoşlanmadı," dedi Geschke. "Eminim şimdi toplama kampından çıkıp mutfağıma girse yine aynı kavga-

ya girişiriz. – Sovyetler Birliği'ne ant içti. Hatta bu yüzden tutuklandı. Peki, şimdi Sovyetler Birliği'nde işler nasıl? Duruşma üstüne duruşma yapıyorlar. Hatta birkaç ayda bir Bolşeviklerin en iyilerinden birkaçını kurşuna diziyorlar. Naziler de bayram ediyor." Hans, "Pek sevindiklerini sanmıyorum," dedi. "Kurşuna dizilenler belki de en iyileri değildi." – "Ama öyleydiler," dedi Geschke, "bizzat biliyorum; en iyi yoldaşlarını, en eskilerini öldürdüler." – "Aynı şeyi Mussolini hakkında da söylemek mümkün, yani eski bir yoldaş olduğunu. Ta ki gına getirinceye kadar. Moskova'dakiler belki de yeni bir savaş başlamadan ortalığı temizlemek istediler." – "Eğermiş," dedi Geschke, "Neden başlayacakmış? Naziler top kullanmadan istediklerini ele geçiriyorlar zaten: al sana Saar, Ren bölgesi, Avusturya, öbür yerler. 'Eğermiş', inanmıyorum bunlara." – "Söylesene neye inanıyorsun madem? İnanmadığın birçok şey var, baba, bunu biliyorum. Ama sonuçta inandığın bir şey de olmalı." – Geschke'nin geçkin, gri yüzünde ne sohbetle, ne de Triebel'le ilgili, sadece daha büyük eziyetlere denk düşen, açıklanması zor bir ıstırap ifadesi belirdi. Ama sonra sakince, "Aklıselime inanıyorum," dedi. – "Peki, nasıl bir şey," dedi Hans, "senin aklıselim dediğin şey?" – "Uzun uzun düşünecek bir şey yok bunda; o yüzden selim, yani sağlıklı zaten; onu şaşırtamazsın; hiçbir şey uydurmaz, hayal etmez, bu yüzden de akıldır. Eğer diyerek insanlar ne yapardı diye düşünmez. Oysa Triebel tam da bunu düşündü; bu yüzden de şimdi olduğu yerde." – "Ama ben aklıselimimi kullanarak," dedi Hans, "eğer çıraklığım biterse tesviyeci olurum diye düşünmüştüm." – "Tesviyecisin de zaten," dedi Geschke, "bir yıl sonra, eğer eve dönersen. Askere çağrılmadan önce yine de işini yapabilirsin." – "Bir yıl sonra, eğer eve dönersem, evet," dedi Hans, "şimdi ben de seni 'eğer' derken yakaladım. 'Eğersiz' işler zor ne de olsa." Neşeyle annesine döndü: "Eğer, evet, eğer ilk maaşımı alırsam, sana da bir şal alacağım, Emilie Hala'nınki gibi, mavi veya yeşil renkli." Marie ikisini ciddi ciddi dinlemişti. Gülümseyerek, "Eğer para kazanır ve o zamana kadar bir kıza değil de hâlâ bana almak istiyorsan, lütfen yeşil değil, mavi bir şal al. Ama önce bir eve dön de."

II

Gustav Klemm, onca yıl içinde kuzeninin boşandığı karısıyla ilişki kurmaktan kaçınmıştı. Vasi olarak mektuplaşmaları avukatına bırakmıştı. Yeğeninin Führer'in okuluna kabul edilmesi, anneyi Berlin'deki Kaiserhof oteline çağırmasını gerektirmişti.

Kendi oğullarının durumunu garantiye almayı kısmen karısıyla, kısmen de tek başına kendi kendine düşünüp durmuştu. Kuzeninin tek oğlunun, ana mirasçının, fabrika yönetimine pek fazla göz kulak olamaması işine geliyordu. Kuzen Klemm, kendi oğulları için fazlasıyla yüksek mevkilerde siyasi bir kariyer istemiyordu, tek istediği son dönemde çok iyi işler yapan fabrikada yönetimde olmalarıydı. Aile mülkü için yapılacak ödemeler pek önemli olmasa da, Potsdam'a yapılan ödemeleri kısmayı görevi biliyordu, ne de olsa Helmut'un eğitimi artık ailenin dışında düzenlenecekti.

Klemm, kuzeni, Lenore'yi saha hastanesinden getirdiği günden beri ondan hoşlanmamıştı. Şimdiyse, otelin salonuna girdiğinde yine aynı huzursuzluğu hissetti, Lenore çok az değişmişti, oysa Klemm pekâlâ değişmiş olabileceğini sanmıştı. O hafif beceriksiz hareketleri, biteviye yorgun sesi, gri gözleri ve griye kaçan sarı saçlarıyla Klemm onu bir güveye benzetiyordu. Bunun dışında karşılaşmaları endişe verici değil, daha çok sevindiriciydi. Lenore Klemm, Gustav'ın beklediği gibi kavga etmeye gelmemişti. Hareket etmeden ve dik oturarak dinledi onu, ama sonra şiddetle ve utanmazca hakkını talep etmek yerine başını hafifçe sallamakla yetindi. Bay Klemm, oğlanın eğitimiyle ilgili tüm paraları bürosundan düzenlemeyi doğru buluyorsa, kendisinin itiraz edecek bir şeyi yoktu. Eskiden beri halasının yanında kaldığı süre boyunca evin geçimi dışındaki bütün paraları oğlu adına bir bankaya yatırmıştı. Helmut bereket epey bir mirasa sahipti ve kendisi de hiçbir şekilde bu mirastan yararlanmak istemiyordu.

Her tür çetrefil pazarlıklara alışkın ve şimdi de buna benzer bir tartışma beklemiş olan Klemm, bu cevabı alınca neredeyse utanacaktı. Kendi kendine, kadın ya inanılmaz derecede salak, ya da

inanılmaz derecede akıllı, diye düşündü. Paradan vazgeçmek bir hile olabilirdi, ama er geç bunun izini sürerdi. Ona sakin sakin bakan, güvelerinki gibi yumuşak ve gri gözlerinden oldum olası hoşlanmamıştı. Lenore, bu adamın ölen kocasına benzediğini düşündü. Acaba Klemm, yaşasaydı böyle mi görünürdü? Ama ona âşık olduğunda genç, yakışıklı ve cesurdu. Yoksa daha o zamanlar kuzeniyle henüz Lenore'nin anlayamadığı bir aile benzerliği mi vardı? Kuzeni de kocası gibi yaşamayı ve çeşit çeşit insanlarla anlaşmayı biliyordu. Önünde oturan Klemm'in aklına, Helmut'un şikâyeti geldi, annesinden yeni okul için izni zor kopardığına dair. Eminim bu oğlanı babasının mirasçısı olarak görmeyi isterdi, diye düşündü sonra. Gülen gözleriyle merhuma daha da benzeyerek, "Helmut'tan aldığımız iyi haberlere seviniyorsunuzdur sanırım?" dedi. Lenore, sakince, "Oğlu mutlu olduğunda her anne sevinir," dedi. Klemm gülümsemesini bastırdı. O sırada otelin ünlü kimyonlu konyağından içmeye heveslendi. Ama kadına da teklif etmek zorunda kalacağından ısmarlayamazdı, yoksa onunla kısa görüşme ve iş dışına çıkmama kararıyla çelişmiş olacaktı. Klemm, "Birçok Alman anne için erişilmez olan bir okula gittiğinden hayal kırıklığına uğradığınızı sanacaktım az kalsın," dedi. Lenore, oğlan için her zaman babasıyla dayısının kariyerini arzuladığını anlattı. Klemm heyecanla şöyle dedi: "Ama okul aynı avantajları sunmakla kalmıyor, oğlanı ileride devlette en yüksek mevkilere getirebilecek bir eğitim de veriyor."

İkisi de konuşmanın bununla bittiğine çok sevindiler. Lenore eve dönerken, keşke bu insanlarla hiç karşılaşmasam, diye düşündü. Oğlumu aldılar, evet, itiraf etmem gerek, onu aldılar. Onu yanımda tutabileceğim için bir zamanlar sevinmiştim. Ama dolambaçlı yollardan yine elimden aldılar. Ta küçüklüğünden beri benim onun karakterinden silmek istediklerimi, onlar güçlendirdiler.

İstenmeyen bu ziyaretle kafasının içinden eski günler geçmeye başladığından bir zamanlar kocasının arkadaşı eski sevgilisi Lieven de gözünde canlandı. Evde, ondan haber alındığında herkes adını söylemekten kaçınırdı. Lenore, gözlerini, sesini ve ellerini hatırla-

dı. Tek tek bu çizgiler solmamıştı; bir zamanlar kitaplarda ortaya çıkan insanların çizgileri kadar az ya da çok değişmişti. Bu çizgiler ayrıca geçmişin bir parçası, biri bitip diğeri başlayan bir bölümü de oluşturmuyordu, şu an Lenore'nin yaşamak zorunda olduğu varoluşunun yanı başındaydılar. Lenore'nin rüyaları güçlenince, geçmişin olayları, mecburen yaşadığı cılız ve acı dolu hayatının yanında akıp gidiyordu; onlarla yabancı yerlerde, yabancı insanlarla, yabancı yasalara göre ayrı bir hayat sürüyordu, bu hayatta da ne Amalie Hala'nın, ne aptal kuzen Klemm'in, ne de endişelendiği oğlunun bir rolü vardı. Uydurduğu bir hayattı, belki de kitaplarda mümkündü, ama araya kısa kesintiler de girse sıradan hayat devam ediyordu.

Küçük Klemm'in öğretmenleri üstlerine rapor geçiyordu. Ta en baştan onu tavsiye edenleri haklı çıkaran bütün özellikleri sergiliyordu. Çünkü gençlik grubu ve okulu, hareketin henüz küçümsendiği günlerde cezalara, evdeki karşı çıkışlara, hatta yasaklara rağmen onun nasyonal sosyalizme nasıl bağlı olduğuna tanıklık etmişlerdi. Führer'in eğitimlerinden sonra tümüyle güvenebileceği gençlerin oluşması gereken kumaştan yapılmıştı.

Sınamalar sertleştikçe oğlan da daha çok çaba gösteriyordu. Bir savunma sporu taliminde sırtında ağır bir yükle, yanlış bir adımın ağır bir yaralanmayla sonuçlanabileceği taşlı veya bataklık bir alana atlamaya zorlandığında yaşadığı en ufak korkularının da, derslerde halkın tarihinin ırk savaşları tarihinden oluştuğu sayısız örnekle kanıtlandığında kapıldığı en ufak kuşkularının da aynı şekilde zorlanmadan üstesinden geliyordu. Öğretmenin niteliklerine dair şüphe yaratabilecek en önemsiz soruları bastırıyordu. Kısa bir süre sonra artık ne sorusu, ne korkusu kalmıştı. Herkes gibi o da, hayatın kesintisiz bir bütünlük içinde olmasını özlüyordu.

Okulu yöneten SS subayı, genç dinleyicilerine daha karşılama konuşmasında, ancak düşüncelerine ve kaslarına söz geçirebilmeyi öğrenenin, Führer'in emrini hayata geçirebileceğini açıklamıştı. Beklenmedik hatta şaşırtıcı emirleri nasıl derhal eksiksiz yerine

getirmeyi becerebilirlerse, günün birinde astları da onların şaşırtıcı, hatta izah edilemez emirlerine derhal uyacaklardı. Oğlan, düşünceleri nedeniyle bedenlerini kullanmak istemeyen ve kullanamayan değersiz insanları hor görüyordu. Deneme haftalarında hâlâ kapıldığı tek korku, yönetim kadrosuna terfi hakkının elinden alınabileceğiydi. Kadronun kimin yararına olduğunu asla sormuyordu. Bu soruyu da günün birinde bastırması gerekmiyordu, çünkü zaten böyle bir sorusu yoktu. Bizzat Führer konusunda olduğu gibi bu soru da imkânsızdı. Führer'in kime yararı olduğunu sormak, hiç aklına gelmezdi, tıpkı inançlı bir insanın Tanrı'nın kime yararı olduğunu ya da Tanrı'nın kanatlı iradesini temsil eden bir baş meleğin, uçmadan önce bu irade iyi mi diye sormaması gibi.

Diğer gençlerle ortak yönü, cennetteki Yüce Tanrı gibi ayrı ve ani birine değil, inancını ona aktaran kişilere, yani etten kemikten öğretmenlerine bağlı olduğuna inanmasıydı. Bunlardan biri, beden eğitiminden sorumlu spor öğretmeni, diğeriyse yabancı dil öğretmeniydi. Helmut, okul yönetiminin de onayıyla Fransızca'yı seçmişti. Spor öğretmeni erişilmez suskunluğuyla onu kendine hemen bağlamıştı. Helmut, onun hayret veya şaşkınlık belirtisi göstermesini çok isterdi. Öğretmen öğrencilerini, bitkin düşünceye kadar tek tek hareketlerine çalışmaları, sonra da bütün cesaretlerini gerektiren zor atlayışlar yapmaları için saatlerce uğraşırdı. Helmut gizlice yaralanmayı da umuyordu, çünkü o zaman bu öğretmen hastaneyi ziyaret ederdi. Öğretmenler derslerine her zaman birkaç sözle başlardı, bu öğretmenin seçtiği konu da ölüm korkusuydu. Antik dünya, en parlak günlerinde ölüm korkusu nedir bilmezdi, tıpkı eski Cermenler gibi. Ölüm korkusu, Yahudi-Hıristiyanlığının Orta Çağ'a zorla aşıladığı bir hilkat garibesiydi. O günlerde insanlar, hayattayken işledikleri günahlarının bedelini ölümden sonra ödemeleri gerektiğine inandırılmışlardı.

Helmut bir gün kolunu burktuğunda öğretmen bir dakikalığına yatağına oturdu. Alaylı yüzü endişeli, neredeyse sevecendi. Helmut, tıpkı eskiden annesi yanına oturduğunda olduğu gibi

öğretmeni, ince elleriyle sargısını kontrol ettiğinde sevindi. Artık annesini düşünmüyordu. Lenore düzenli mektup gönderiyordu, ama Lenore'nin oğluyla ilişkisini sürdürmenin tek aracı olarak gördüğü ve bu nedenle de özenle yazdığı mektupları okumak Helmut için sıkıcı bir görevdi. Hatta tatilde eve gitmenin yasak olduğu bildirildiğinde rahatlamıştı.

Spor öğretmeni hastanede onu ziyaret ettiğinde seviniyordu çünkü anlattıklarından hoşlanıyordu. Öğretmen ona Racine ile Corneille'nin kitaplarını getiriyor, Latin ve Cermen onur duygusu arasındaki farkları gösteriyordu. Bizlerde Führer'e sadakat varken, onlar boş, soyut bir düşünceye sadıktılar. Ama bu iğrenç bozuk ırkta Corneille gibi Cermen izler de vardı. Helmut işte bu izi bulmalıydı. Her Almanın doğuştan sahip olduğu saf ırk duygusunu Fransızlar sadece yabancı ülkelerin sahnelerinde oynamaya cesaret ediyordu. Racine'in "Bérénice" oyunu, artık kendi kanlarını bile tanımayan Fransızlara bir sitemdi. Bu oyunda bir Roma imparatoru Yahudi sevgilisini devletin hikmeti yüzünden yüreği kan ağlayarak eve gönderir, çünkü Fransızlar böyle bir vazgeçişi başka türlü hayal edemezler. Helmut'a, Büyük İhtilalin Fransız halkına aşıladığı zehri de tanıttı. Ona Voltaire'i bile getirdi. Çünkü okul yönetiminin istediği gibi oğlan üniversite eğitimi için Fransa'ya gidecekse seyahatine zehirden arınmış olarak başlamalıydı. Fransızların bugün hâlâ duvarlarına yapıştırdıkları Fransız İhtilalinin o acınacak kutsal üçlemesinin, yani özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin ne olduğunu şimdiden bilmeliydi.

Ama Helmut hemen yolculuğa çıkmadı. Oğlan aniden, bir spor oyunundayken -okul yönetimi özellikle böyle bir aniliğe önem verirdi- ona bilgi verecek olan bir SS subayıyla birlikte Ruhr bölgesinde Ense köyüne doğru yola çıkma emri aldı. Nedenini anlamıştı: Yabancı kültürlere sızabilmesi için önce kendi halk bilincini hissetmeliydi. Tatilini bir maden işçisinin ailesiyle geçirecekti. Ense, hepsi de madenlerden geçinen bir dizi birbirine benzer köy arasında küçük bir fabrika köyüydü. İşçi Beuer'e, ziyaretten önce partinin kendisine atadığı konuğuna asla müsamaha göstermemesi

söylenmişti. Uzun süredir aynı köyde oturan yaşlıca bir adam olan Beuer de, bu ziyareti iyi ve kötü günde hizmet ettiği partinin halka bağlılığı olarak görüyordu. İlk akşam Helmut, başlarda yabancı olduğu ortamdan çekinerek yaşlı adamın gururla anlattıklarını dinledi – Bayan Beuer uyarılara rağmen her şeyi tertemiz etmiş ve pazar yemeğini en iyi tabaklarına hazırlamıştı. Yaşlı adamın anlattıklarına göre Nürnberg'te toplanan parti kongresine ilk maden işçisi delegasyonuyla birlikte ellerinde sembolleri maden lambalarıyla Almanya'yı bir ucundan diğer ucuna kadar geçmişlerdi. Döndüklerinde pencereleri taşlanmış, karısı, hatta çocuklarıyla alay edilmiş ve yıllarca da sınıf düşmanı olarak damgalanmışlardı. Helmut yakınlık duymaya başlamıştı; sorular sordu. Daha ilk akşamdan kendini bir ormandaymış gibi halkın tam içinde hissediyordu.

Çocuklarla aynı odada yatıyordu; ona güzel bir yatak verdiler ve çocukların hepsi de onun yüzünden tek bir yatakta uyudu. O güne kadar yattığı odalarla karşılaştırıldığında burası yine de sefildi. Gündüzleri sıradan bir işçi gibi eğitiliyordu. Bedensel çalışmalara alışıktı. Becerikliydi ve kolay yorulmuyordu.

Beuer ve birkaç iş arkadaşıyla birlikte paydoslarda bira içiyordu. Ona sıkkın veya alaylı bakanları dikkate almıyordu. İşçiler birbirlerini dürtüyorlardı: İşe yaramaz, konuşmayın; bir şey söylersek bizi rapor eder diyorlardı.

Genç bir işçi ona şişesinden ikramda bulundu. O sırada ciddi ama gözleri gülerek, "Bundan sonra hep birlikte mi olacağız?" diye sordu. Helmut, "Ayrılma emrim gelinceye kadar," dedi. – "Öyle mi," dedi diğeri, "Ben de bundan sonra her şeyi paylaşırız sanmıştım." Helmut bu sözlerdeki alayı anladı. Hemen o akşam Beuer'e bu adamı sormaya karar verdi.

Helmut ilkbaharda bir grup öğrenciyle birlikte, başlarında onları gidecekleri yere teslim edecek dil öğretmeniyle Paris'e bir elçilik memurunun evine konuk olarak gitti. Burada Almanya'nın en büyük düşmanı ve Avrupa'daki en bozuk ırk olan halkı kendi gözleriyle göreceği için âdeta heyecan duyuyordu.

Ama bellerine sardıkları kırmızı kuşaklar dışında hamalların sıradan insanlara benzediğini görünce neredeyse hayal kırıklığına uğradı. Sayısız araba lastiğinin pırıl pırıl parlattığı caddelerden kayarak geçtiler. Asfalt dedikleri şey buydu işte, asfaltın kendisi. Baş döndürücü bir hızla yol alıyorlardı, sanki o günlerde araba olsaydı adı çıkmış efsanevi şehirler Babil ve Bağdat'a böyle gidilirdi. Auteuil'deki elçilik villasında gamalı haçı görmek insanın yüreğine işliyordu. Helmut, arkadaşlarıyla bir konuk odasında kalıyordu. Bu eğitim gezisinin amacı gelmeden önce anlatılmıştı, yeni çevreyi ve Paris'in jargonunu o kadar iyi öğrenmeleri gerekiyordu ki, yabancı oldukları fazla anlaşılmamalıydı. Fransız krallarının bütün dünyadan eşsiz eserler topladıkları Louvre Müzesini ziyaret ettiler. Tuileries parkının yanından, Seine nehri boyunca ve Rue de Rivoli'nin içinden geçtiler. Öğretmen, bakıldıklarında gözleri tatmin eden, ama insanın yüreğini boş bırakan göz kamaştırıcı hayatla dolu alanlardan bahsetmişti önceden. Gözlerinin tatmin olduğundan şüphe yoktu; yüreği boş olsa da çok etkilenmişti; bakıyor, durmadan bakıyordu; ama kendini yalnız hissediyordu ve yurdunu özlemişti.

Neyi özlüyordu? Annesini özleyecek yaşı geçtiğini sanıyordu. Herhalde bu bunaltıcı yaban elde ülkesini ve halkını özlüyordu. Bir lokantaya girdiler, hayatında böyle bir yere hiç ayak basmamıştı. Var olduklarını hayal bile etmediği şarap ve yemekler ikram edildi. O sırada zencilerin eşlik ettiği sarışın kadınlar bile içeri girdi, hem de iki çift. Sonraki akşamlar en ıssız sokaklarda çeşit çeşit evlere götürüldü. "Genç partililerimiz, doğal düşmanımız olan bir halkın adetlerini tanısın diye."

Kızlara şaşkın şaşkın bakıyordu; ilk kez böyle kızlar görüyordu. İğreniyordu, şaraba da dokunamıyordu. Daha önce sevgilisi de olmamıştı. Şimdiye kadar iyi bir kızla tanışmamıştı, hele kötüsüyle hiç. Onun için böyle kızlar ancak düşman şehirde vardı, arsızca erkeklere bakan ve erkeklerin onlara bakmasına izin veren, şaraplarını erkeklerin kucaklarında içen kızlar. Helmut, böyle şeylerin ancak bozuk bir ırkta olabileceğine inanıyordu. Spor ve çalışmayla

terbiye edilen vücudu, okul arkadaşıyla gizli koyda kürek çeken vücudunun aynısıydı. Dışarıdan genç ve gururla omuzlarında taşıdığı güzel başına bakıldığında, son yıllarda her sinirini, her hücresini zehirleyen hastalıktan eser yoktu.

Yabancı ırkın sayısız adetlerini öğrenmişti, ama dilini savaşın tehlikeli anlarında yararlı olabilecek kadar bilmiyordu henüz. Birden ülkeye çağrıldı. Öğretmenleri raporları, gözlemleri, hükümlerinden memnundular. Eski çevresine ve topraklarına karşı önceden duyduğu sevgi,, bu tür tekrar hissedilenlerde her zaman olduğu gibi yeni sevincinden daha güçlüydü. Nedenini anlamadığı bir hayal kırıklığı hissetti. Hayatında ilk ve son kez yüreğinde kimsenin ona açıklayamadığı bir boşluk ve soğukluk duydu. Ertesi sabah da her zamanki gibi memnundu yine, gece yatakta yatarken yüreğinin bir parçası soğuk ve boş kaldığı için kendini biraz yabancı hissetmiş olsa da sabah uyandığında bu yabancılık hissine alışmıştı. Okula dönmüştü, Hitler Godesberg'te Londra'dan önemli bir ziyaretçiyi kabul etmeden önce. Belki de her şey yolunda gider, belki de yine Londra'ya dönebilir anlamına geliyordu bu. Farkında olmadan savaştan çok bu dönüşü özlüyordu. Bu nedenle Münih'ten yola çıkıp Londra havaalanına indiğinde "Size barış getiriyorum..." diyen Chamberlain kadar memnundu neredeyse.

Birkaç hafta geçmemişti ki Helmut döndüğünde Auteuil'de büyük bir sevinçle karşılandı.

III

Wenzlow, "başına talih kuşunun konduğu" bir dönemden geçiyordu. Terfi ettikten sonra ona yeni, daha büyük ve güneş alan bir daire verilmişti. Pek gurur duyduğu tek oğlu Paskalya'da okula başlamıştı. Her yerde küçük kızı Marianne yüzünden imreniliyordu. Genç ve güzelliğinden bir şey yitirmemiş karısının ona verdiği mutluluğu olağan kabul ediyordu, öyle ki onu bir talih olarak görmeye gerek duymuyordu. Karısı, yokluğunda sabırla onu

beklemiş ve çocuklarını yetiştirmişti. Wenzlow'un evini, evliliğini ve çocuklarını beceriyle ve neşeyle, arada bir ufak zorluklar veya ertelemelerle yönetme görevini de, daha çok özel bir görev olarak da görmek de mümkündü.

Pek de sözü edilmeye değmeyen tek tatsızlık büyük kızı Anneliese'yle ilgiliydi. Anneliese, genç okul papazı Schröder'den Protestan din dersleri almaya başlamıştı. Din dersine henüz üç kere gitmişti ki Schröder görevinden alınmıştı. Nasyonal Sosyalist Kadın Kollarının üyesi olmasa da dört çocuğunu iyi yetiştirmekle ünlenmiş bir anne, papaz Schröder aleyhindeki bir dilekçeye bir sürü kadının imzasını toplamıştı. Çocuklarının ruhsal eğitiminden sorumlu bir kişinin Nasyonal Sosyalist devletin dünya görüşüne ters sözler etmesine Alman annelerinin ses çıkarmamaları beklenemezdi. Bu yüzden Anneliese diğer öğrencilerle birlikte yeni okul papazından din dersi almaya başlamıştı. Olay aslında böylece kapanmış olabilirdi. Protestan kilisesinin kavgası Wenzlow'un deyimiyle eli ayağı olmayan didişmelerden biriydi. İsyancılar söz konusu oldu mu özellikle kilise bağnazlarından nefret ederdi. Karısı danıştığında ona dini konularda elbette sivri ve abartılı hareketler anlaşılır bir şey diye açıklamıştı, ne de olsa Weimar Cumhuriyeti'nde yanlış yönde bir sürü abartılı işler yapılmıştı, bu yüzden de gerçeği bulabilmek için doğru yönde bazı adımlar atılmalıydı. Elbette kendisi de şu Alman Hıristiyanların bütün ilkelerini paylaşmıyordu, ama Weimar Cumhuriyeti'nin resmen onayladığı ailede ve okulda dinsizlik anlamına gelen o eski, tanrısızlığı ön gören durumdan da yana değildi. Çünkü dini amaçlar atış talimlerine benzerdi. Direnç ve yer çekimi hesaplanmalı; düşman vurulmak isteniyorsa silahı birkaç derece kaldırıp nişan almak gerekirdi.

Ama Anneliese'nin banliyöye, görevden alınan papazın evine gittiği anlaşıldı. Ödünç aldığı bir kitabı geri vermek istediğini söylemişti kız. Papazsa fırsat budur deyip ona ikinci bir kitap vermekten çekinmemişti. Biraz daha sorgu sualden sonra kitabı verirken papazın, tam da şimdi dinsel törenden önce çocuğun ruhunun hiç

olmadığı kadar açık olduğunu söylediği anlaşıldı. Artık sürekli yalnız ve herkesten uzak yaşadığından olsa gerek, eski öğrencisi bu çocuğa bile saçmalıklarını anlatma küstahlığında bulunmuştu: Çocuğun büyümesi söz konusu olduğunda nasıl ki doğanın kanunları izleniyorsa, Tanrı da ruh olgunluğu kanununa uyar ve dinsel törene hazırlanan çocuktan lütfunu esirgemezdi. Bu aptal genç papaz bu pervasızlığı yüzünden sorumlu tutulur, hatta toplama kampına gönderilirse, bu sadece kendi suçuydu. Ilse Wenzlow olayı bildirmek zorunda kalmıştı. Ama her şey bununla sona ermemişti; gerçi bu yüzden hem papaz hem de küçük kız yeterince sorun yaşamış, hatta vicdanlar da rahatsız edilmişti. Ne de olsa Ilse Wenzlow çocukluğundan beri katı bir Hristiyan'dı. Bu yüzden de Wenzlow'un istediği gibi itaat etmekle yetinmemiş, vicdanının öngördüğünü yapıp yapmadığını da düşünmek zorunda kalmıştı. Ayrıca vicdanının talimatlarıyla kocasınınkilerini uzlaştırmak için de sayısız geceler uykusuz kalmıştı. – Ama bundan sonra artık sorun çıkarmamak yerine kız, annesine yeni bir oyun oynamıştı. Anne, papaz gibi bir adamın söz dinlemez ruhunu bir çocuğa aşılamak için birkaç saatin yettiğini anlamıştı. Kazadan beri sessizleşip solgunlaşan küçük kızının böyle bir şeyi düşünmüş olması hayret vericiydi! Ilse Wenzlow, kızlarının odasını kendisi temizlerdi, iyi ki böyle yapmıştı. Bu işin bir amacı örnek olmanın en iyi ders olması, ikincisi de kızların çekmecelerine bakabilmek için fırsat bulmasıydı. İşte o sırada yasak kitabı ikinci kez bulmuştu, oysa papazın kopyasını derhal emir eriyle geri göndermişti. Demek kız kendi başına, kim bilir kimin söylemesiyle, şehir kütüphanesine koşturup merak ettiği söz konusu kitabı ödünç alacak kadar pervasızlık göstermişti. Bu sefer de şehir kütüphanesindeki iki memurenin parti mahkemesine çıkmalarını ve bu nedenle belki de iki namuslu Alman ailesinin canlarının sıkılmasını papaz Schröder kendi günahlarına saysındı artık. Bu çocuğun böylesi inatçılık yapabileceğini rüyasında görse inanmazdı. Böyle bir sinsilik olamazdı! Çünkü bu şekilde yanlışlıkla gözden kaçan yasak bir kitabı gizlice almak sinsilik değil de neydi.

Wenzlow önce şikâyetleri sakince dinledi. Aklı başka yerde, gözünün önündeki vazoda duran solmuş bir çiçeğin yapraklarını koparıyordu. Vazoyu Çin'den getirmişti. Artık konuklarına bile, hatta karısının yanında, çiçekli vazoyu masasına kimin koyduğunu anlatmaya başlamıştı. Vazoyu veren Manja'nın fotoğrafını gösteriyordu; doğunun en güzel fotoğraflarının, insanlarla manzaraların bulunduğu cilalı oymalı bir çerçevede duvarda asılıydı. Bunları anlatınca karısı gülerek elini saçlarında dolaştırırdı. Amalie Halanın bahçesinde ilk öpüldüğünden beri İlse için zaman durmamıştı. Genç kızlığından bu yana çok şey öğrenmişti; şimdi de kocasının anılarını taze tutan bu Çin vazosuna düzenli olarak birkaç çiçek koyuyordu.

Wenzlow, sesini alçaltsa da yine de duyulabilen bir sesle, çünkü her ne kadar yumuşatmak istese de sesindeki sert tonu duyulabiliyordu, "Darılma ama kızı fazla boş bıraktın," dedi. "Halam kız kardeşimin eline aldığı her kitabı önce kendisi okurdu."

Ne zaman Wenzlow, Amalie Hala örneğini verse kapıldığı kızgınlıkla elini hareket ettiren Ilse, "Kız kardeşine bu katı kontrol yaradı mı, emin değilim," dedi. Wenzlow kız kardeşinin şanssız evliliğine yapılan hiçbir imadan hoşlanmazdı. Sesini sertleştirerek, "İnsan çocuklarının yanında asla devleti eleştirmemeli," dedi. "Ben de konukların, arkadaşların, hatta senin alaycı gülümseyişlerini göz ardı etmişimdir. Şimdi haksız olduğumu anlıyorum. Hitler'in bizim için yaptıklarını bir an olsun unutmamak lazım. Partisinin aldığı önlemler sayesinde ulusumuzun itibarı bütün dünyada arttı. Bu önlemler arasında hemen anlamadıklarımız da vardı herhalde. Ama onlar olmasaydı bu yılki olaylar yaşanamazdı. Hatta yabancı devletler, kendi kültürlerinin de dayandığı ilkeleri koruduğumuzu hissediyorlar. Üstelik onlarda olmayan güç bizde var. Onları Asya'dan ayıran, Slav kanıyla dolu bu karman çorman ırkın biz Almanlar tarafından korunmasının daha iyi olduğunu anladılar. Ayrıca, kendi hastalık kaynakları olsa da hâlâ Alman özü taşıyan Avusturya gibi halklar, geldiğimizde rahat bir nefes aldılar." Ilse Wenzlow, biraz da sabırsızca ve kocasının alış-

kın olmadığı sel gibi akan sözlerine de şaşırarak, "İtiraf etmem gerekir ki, Viyana ve Südet bölgesi işgaliyle yaramaz kızımızın inatçılığı arasında ne gibi bir bağlantı var anlamadım," dedi. – "Ah, siz kadınlar kendi dört duvarınız dışına çıkıp düşünmekte pek zorlanıyorsunuz sanırım. Yarbay Günther şu günlerde doğu sınırına doğru yürüyecek. Genelkurmaya atandı. Günther'le ilişkime bakılırsa da beni çağırmasını bekleyebilirim. İşte o zaman işler ciddiye bindiğinde görevimi engelleyecek en ufak bir sorun çıkamaz." – "Çıkmayacağından da eminim. Ne gibi bir sorun olabilir ki?" – "Kızın, aptallığıyla bizi devlet düşmanı gibi görülen, güvenilmez ailelerden biri haline getirmesi işten bile değil."

O akşam Wenzlow'un evinde bir tek küçük oğlan mışıl mışıl uyudu. Anneliese, küçük kız kardeşinin yatağına çömelmişti. Kapı aralığından hiçbir kelimeyi kaçırmıyordu; küçük kız da başta bir şeyler anlamaya çalıştı, ta ki merakı uykusuna yenilinceye kadar. Anneliese kulağını kapı aralığına iyice yaklaştırsa da aniden iki dakika boyunca çıt bile çıkmadı. Demek şimdi de devlet düşmanı oldum, diye düşündü kız. Babasının sözleri annesini epey etkilemişe benziyordu. Sonunda, "Ne yapacağız?" diye sordu Ilse Wenzlow.

"Postaneye gideceğim. Amalie Halama bir yıldırım telgraf çekeceğim. Çok şükür kızı pek seviyor. Bir süre uzaklaşırsa bu saçma olaylar da unutulur gider."

Sandalyenin itildiğini duyan kız babanın gittiğini anladı. Çabucak yatağına girdi. Anne oğlunun yatak odasına girdi. Açık renkli saçını okşadı, bugüne kadar onu hiç üzmemiş oğlanın yatağı başında sanki ileride de hiç üzmeyecekmiş gibi teselli bulmuş gibi hissetti kendini.

Halanın cevap telgrafı o kadar erken geldi ki çocuğun Berlin'e sabah trenine yetişmesi için küçük bavulu Ilse Wenzlow bizzat kendisi çabucak hazırladı. Kız, veda ederken kısaca uyarılarda bulunan babasına öfkeyle baktı.

Wenzlow, bu gencecik kızın nesi var böyle, diye düşündü. Çok inatçı, çok güçlü. Özelliklerini, annesinden almadığı belli. Wenz-

lowlara özgü bir şey bu. Yolda giderken haftalarca görüşemeyeceklerine üzüldü.

Ilse Wenzlow, kızını perona kadar geçirdi. Yolda konuşmaktan kaçındı. Veda ederken, "Umarım senden hep güzel haberler alırız," dedi.

Aslında Anneliese ailesinden kurtulduğu için mutluydu. Tren hareket etmeden önce biriyle karşılaştı. Olayların başlamasına neden olan papaz Schröder, Gestapo oldukları anlaşılmayan iki ihtiyatlı memur tarafından başkente sorguya götürülmesi için aynı trene bindirildi. Keskin gözleriyle papazı ta uzaktan tanıyan kız, yolcu kalabalığının arasına sızdı. Tutuklanma gibi, bütün bir hayatı altüst eden olaylar, insanı ya büsbütün yıkar ya da onun içinden hiç tahmin edilmeyen güçlerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Anneliese'ye okul papazı Schröder yakından, uzaktan olduğundan çok daha yabancı göründü. Daha büyük ve solgun, hatta daha soğuk ve sert gibiydi. Sivil memurlar, tutuşturucu ve yakıcı bir hale dönüşen bakışının, yolcu kalabalığı içinde iki saç örgüsünü sallayan bir çocuğun sakin ve meraklı gözleriyle karşılaştığını fark etmediler. Ona hızla bir işaret vermemiş olsaydı, kız öğretmeninin üzerine atılacaktı. Anneliese ancak o anda papaza eşlik eden iki kişinin şüpheye mahal bırakmayacak biçimde koltuk altından tuttuklarını gördü, öyle ki iç dünyası sarsılmış bir halde, papazın nereye götürüleceğini ve yanındakilerin kim olduğunu her zamankinden daha çabuk kavramıştı. O kadar yakın duruyorlardı ki, Schröder'in kendi kendine söylediklerini de anladı: "Senin için endişeleniyorum, kızım." "Matta 10, 26" sözlerini de sessizce ekledikten sonra kompartımana bindirildi.

Anneliese'yi Anhalter istasyonunda Lenore karşıladı; çocuklar ona "sahici hala" derlerdi çünkü babalarının kız kardeşiydi. Lenore, kızın bu ani gelişinin nedenini anlatmasını beklemişti. Ama kız neşeyle gevezelik etmeye başlayınca soru sormadı. Banliyö treninde giderlerken Lenore, onun yaşındakiler için aşk meşk işlerinin henüz önemli olmadığını düşündü. İyi niyetli kardeşim acaba neden gece gece telgraf gönderdi?

Amalie Halaysa yeğenine soru sormaktan çok daha uzaktı. Ona göre, ister genç, ister yaşlı olsun, içini dökmeyi kendisi arzu etmiyorsa insanın en yakınlarına soru yöneltmesi uygun düşmezdi. Böyle bir ihtiyacı da aslında yakışıksız görürdü; çünkü bu, Tanrı'nın her insanın iç dünyasının etrafına çektiği sınırları inatla aşan düzensiz, gemlenemez bir şeydi ona göre.

Bu yüzden de sabah Anneliese'nin, mutfakta birlikte çatal bıçak takımını temizlerken içindekileri dökmesinden hoşlanmadı. Kız bütün olan bitenleri ayrıntılarıyla anlattı; istasyonda gördüğü papaz Schröder'le de sözünü bitirdi. Amalie Hala bıçakları dikkatle ovmasını söyledi. Az sayıda parçadan oluşan bu çatal bıçak takımını, yeğeni, aldığı seyahat parasının bir bölümünü zorla verdiğinde uygun bir fiyata aldığı gümüş bir takımla genişletmişti. Her parçası dikkatle cilalanmazsa da bu gümüş kaplama çabucak parlaklığını yitiriyordu. – Sonra da öfkeli ve tedirgin gördüğü kızın, yeni örülmüş örgüleriyle sade bir biçimde çevreli yüzüne sert sert bakarak, "Annenle baban hakkında nasıl böyle konuşursun?" dedi. "Baban onursuz bir davranış olarak gördüğü bir şeyi hayatta yapmaz." Böyle şeyler düşünmeyi kim öğretti çocuğa, diye düşündü. Bir çocuğu kendi babasını sorgulamaya iten bir okul papazı görevini yerine getirmiş sayılmaz.

Amalie Hala mutfak penceresinden dışarı, sonbaharı yaşayan bahçeye baktı. Hatıralarında yeğenini, komşu Malzahnların kızı, şimdi üç çocuk annesi ve Bayan von Wenzlow olan, iki ailenin de sessizce onayladığı gizli sevgilisiyle leylakların arasında gördü. Büyük kızın düşünme tarzı ona dümdüz ve açık değil de tam tersi dolambaçlı ve anlaşılmaz görünse de, mutfak penceresinin önünde durup bahçeye bakarken hayatın da pek dümdüz ve açık olmadığını hissetti. Çocuk, çatalları tek tek sertçe ovdu. Sert bir sesle, "Tabii, Amalie Hala, babam onursuz olarak gördüğü bir şeyi asla yapmaz," diye cevap verdi. "Ama hala, ona onurlu gelen şeylerin gerçekten de her zaman onurlu olduklarına inanıyor musun?" – "Ne diyorsun sen?" diye sordu hala korkarak, "böyle bir soru soramazsın. Çocuk dediğin babasını sorgulamaz." – Çocuğun alnı

kırıştı. Sustu ve işini bitirdi. Son tatilden bu yana bu yaşlı kadının yanında bir tür sığınak bulduğuna gerçekten inanmıştı. Ama şimdi burasının umduğu kadar iyi olmadığını anladı. Hala beni babama şikâyet edebilir, diye düşündü. Demek Schröder bu yüzden, senin için endişeleniyorum, demişti.

Akşam hep birlikte, yani Anneliese, Lenore ve Amalie Hala komşuları Malzahnlara geçtiler. Amalie Hala'nın kıza olan öfkesi dinmiş gibiydi çünkü büyükanne Malzahn'ı değil de hâlâ kendisini ailenin reisi olarak gördüğünü kızın gözlerinden anlamıştı. Akrabalığın dış kabuğunun altında gizlenenin gerçek aile ilişkilerini anlayan berrak bir bakışı vardı kızın. O an Amalie Wenzlow kırk yıl önce onu hayata küstüren üzüntüyü bile önemsemedi. O zamanlar komşu bahçesinde nasıl da neşeli, nasıl da taze, nasıl da âşık bir halde dolaşmıştı yeni evlenen Bayan Malzahn. Oysa kendisine ağabeyinin çocuklarına bakma görevi düşmüştü. Ama şimdi her şey yoluna girmişti. Yeğeninin büyük kızı, aralarında geçen sert tartışmaya rağmen, torununu cana yakın karşılasa da yaşlı Malzahn'ı değil kendisini ailenin reisi görüyordu.

Stachwitz, sofrada konuk olarak Lenore Klemm'in yanında oturuyordu. Stachwitz ziyarete geldiğinde Lenore gençleşir ve daha neşeli görünürdü. "İkimiz de başarabilseydik bir araya gelirdik." Herhalde arada böyle düşüncelere kapılıyorlardı. Stachwitz kendi güzel karısından yana şikâyetçi değildi. Lenore, Stachwitz'in düşlerini çok nadiren ve kısa bir süre meşgul edebiliyor, bu düşlerde elini, onun koluna koymuş bir vaziyette görünüyordu. Her şey yolunda gitseydi bir araya gelebilecekleri düşüncesi sofrada her zamankinden daha fazla heyecanlandırıyordu Lenore'yi. Stachwitz izne gelmişti. Ne yıl içinde yaşananlar, ne de son terfisi, hiçbir yerde değil de sadece Malzahnların evinde açık açık dile getirebildiği düşüncelerinden onu vazgeçirmişti. Anneliese'yi dikkatlice süzdü ve onu sözünü sakınacağı biri için henüz çok genç bulduğundan, Münih Antlaşması'na aykırı olarak çizilmiş Çekoslovak sınırının aşılmasına arkadaşlarının sevindiklerini anlattı. "İmparatorluğa dönmek," dedi Stachwitz, "Harika bir düşünceydi, anlaşılır ve ola-

ğandı; Alman oldukları kuşku götürmeyen her ailenin, her köyün, her eyaletin imparatorluğa dönmesi. Planı buysa Hitler'e ancak teşekkür edebiliriz. Barışın önkoşuluydu böyle bir plan. Ama insanlarda büyüklük yanılsamaları ve iktidar hırsının itici kuvveti üstün geldiğinde, işte o zaman savaşın önkoşuluna dönüşür bu planlar."

Stachwitz, her zamankinden farklı olarak hızlı ve çok konuştu. Herkes gözlerini dikmiş, ona bakıyordu. Bayan von Malzahn bile, korkak ama aynı zamanda cana yakın tavşan gözleriyle bir an şaşkınlıkla baktı ona. "Garip bir çocuksun, Stachwitz," dedi yaşlı Malzahn, "Savaşa neden karşısın? İşimiz savaşmak." Stachwitz hızla yüzüne baktı. Bir şey diyecekti, ama kendini tuttu. Bunun yerine, Südet bölgesine girerken nasıl büyük bir sevinçle karşılandıklarını anlattı; birden işgal edilen bir köyde Çek bir çiftçinin attığı tek kurşunun karşılığı bu şekilde verilmişti. Bu çiftçi dışında yabancı halk, duygusuzluk ve bezginlik göstermişti. Ama çiftçi konusunda yine uygunsuz bir durum yaşanmıştı. SS'ler, sorgulama yapıp ondan bilgi alamadan çiftçiyi döverek öldürmüşlerdi. Bundan sonra da biri alıp götürünceye kadar beyni dağılmış halde yerde kalmıştı. Halkın ona dokunması yasaklanmıştı. On metre uzaklıktan gözlerini dikip bakmışlardı ölüye.

Sofradakiler susuyordu. Anneliese'nin sesi duyuldu: "Gerçekten de kimse dokunmadı mı?" – "Ne sanıyorsun?" dedi Stachwitz gülümseyerek, "Koca köy askerlerce işgal edilmiş. Her yerde de Alman askerleri, ateş etmeye hazır bekliyorlardı."

Kız tabağını karıştırdı çatalıyla. Düşünüyordu: Daha birkaç hafta önce, savaş mı barış mı, sorusu, içini ürpertmişti tanıdığı neşeli, korkak, gergin ve sıkıntılı herkesin. Babasının ve kendi arkadaşlarının, öğretmenlerin ve öğrencilerin, eskisi gibi önem verilmediği, takdir edilmediği, ama nihayetinde hastalığı ve eski kazanımları yüzünden mazur görüldüğü Hitler gençliğinin, mağazalardaki ve pazarlardaki insanların. Babası pek eve gelmemişti. – Elmacık kemikleri ince cildinin altında seğirmeyi hiç bırakmamıştı. Babasının heyecanından ve annesinin sesiyle gözlerinde

henüz görmediği şefkatten, insanın hayal edebileceği her şeyden bambaşka, kocaman bir şeyin, umutlanılacak ve korkulacak bir şeyin; gerçek olacağına inanılmayan, ama her şeye rağmen büyük bir heyecanla beklenen, aynı anda iyi ve kötü, korkunç ve muhteşem olan bir şeyin beklendiğini hissetmişti. Sonra bir gün babasının elmacık kemikleri seğirmeyi bırakmıştı; bir gün aniden eve gelmiş; "Barış!" diye bağırmamıştı. "Savaş yok!" diye bağırmıştı. – Sonra da herkes aynı anda, hem inanılmaz derecede hayal kırıklığına uğramış, hem de rahatlamıştı. Annesinin bakışlarıyla sözlerindeki şefkat büsbütün yok olmuştu. Korkudan eski anlaşmaları feshedip Hitler'e istediği her şeyi armağan eden yabancı halklarla, devlet adamlarıyla alay edilmişti. Babasının elmacık kemikleri, ancak ailesindeki büyük sorun başladığında yeniden seğirmeye başlamıştı. Evdeki sorunlar çocuğun az kalsın dış dünyayı unutmasına yol açmıştı. Ama şimdi Stachwitz'in anlattıklarını dinleyince, gece kız kardeşinin yatağında, kapı aralığından duyduğu annesinin ve babasının sözlerini tekrar hatırladı. Anneliese'nin yaramazlığının Südet bölgesiyle ilgisi neydi? Herhalde o gece babası, tıpkı bugün Stachwitz gibi, imparatorluğa dönüşün, olayların sonu olduğundan ve aynı anda korkunç ve muhteşem olan şeyi yaşamayacağından emin değildi.

Sonra düşünceleri Çek çiftçiye döndü. Adamın beyni dağılmıştı; Alman askerleri tetikte durdukları için de insanlar ona dokunmamışlardı. Anneliese, Alman askerlerinin dev gölgelerini beyaz meydanda gördü, sanki tabağı o beyaz meydandı ve didikleyip durduğu şu lokmalar da Alman askerlerinin gölgeleriydi. İktidar denilen şeyin gücünü hissetti. Nereye dikmişlerdi gözlerini o insanlar on metre mesafeden? Ölü çiftçiye. Ölüm dedikleri şey neydi? Schröder haklıysa, ne kadar bakarlarsa baksınlar ruhu çoktan uzaklaşmıştı. Ruh neydi, peki? Ölü adamın kafasındaki denizanasına benzeyen beyni mi? Ruh bu değildi elbette.

Huzursuzca etrafına bakındı; bu odada kime sorabileceğini bilmiyordu; hatta ne sorabileceğini bile tam olarak bilmiyordu. İçinde oturduğu oda, koskoca aile, koskoca ev, koskoca hayat, te-

ker teker ve hepsi birden, öylesine soru sormayı gerektiriyordu ki böyle bir kuşkuculuğun içinde sorulacak doğru soruyu bulmak mümkün değildi. Büyükanne Malzahn'ın konserve meyvelerden yaptığı kompostoyla dolu kristal bir kâseyi koyduğu beyaz, dantel örtülü sofraya baktığında kendini balta girmemiş bir ormanda hissetti.

Akşam Anneliese, evde İncil var mı diye yabancılaştırıcı, ama yasak da olmayan bir soru sorduğunda Amalie Hala şaşırdı. Biraz tereddüt ettikten sonra, "Elbette, kızım," deyip annesinden, erken emekliliğe ayrılıp sonra da çocuklarını da hayattan bezdiren o Wenzlow'un da annesinden kalma İncil'i getirdi. Anneliese, babasının ölmüş annesinden de daha ölüymüş gibi hissettiği eski İncil sahibinin aile hikâyesini de sabırla dinledi. Geceyse yatakta tren istasyonunda iki SS memuru arasındaki Schröder'in bahsettiği yeri aradı. Herhalde şurasıydı, yok kesinkes burasıydı: "Onlardan korkmayınız." – Hiç de korkmuyorum, diye düşündü Anneliese. Kapağın içinde ince, titrek bir yazıyla "Kızım Amalie'ye" yazısını buldu. Nasıl olur, Amalie Hala da bir zamanlar benim yaşımda bir kız, bir annenin kızı mıydı? diye düşündü. Işığı kapattı. – Karanlığın içinden, tam da yüreğinin içine bakan biri var mıydı acaba, şu anda bile onu yalnız bırakmayan biri? Uykuya dalarken hâlâ uyanık, hâlâ kitap okuyan Lenore'nin kapısının altından sızan ince ışığa sevindi.

IV

Lieven artık uçak seyahatlerine o kadar alışmıştı ki, sanki ezelden beri bulutların arasında dolaşıyordu. Şaşkınlığını gizlemeye çabalaması gerekmiyordu; artık şaşırmıyordu da zaten. Tek şaşırdığı arada bir Berlin'e gitmesi ve sürekli Riga'da oturmasıydı. Riga'da banka şubesinde müdürdü. Bir katında oturduğu ev, batıdaki kâğıt fabrikalarına ham madde sağlamak üzere ahşap teslimatları yapan şirketin yöneticisinindi. Sahibinin anlattıklarına göre şirketi birkaç nesil önce ailesi kurmuştu. Lieven'in dairesinin

Almanlar için bir buluşma yerine dönüşmesinden rahatsız olmuyordu; hatta Lieven'in bir banka şubesi müdürünün görevlerini aşarak konsolosluk, elçilik ve parti memurlarını ağırlamasından da. Adam karısı ve çocuklarıyla Alman kilisesi ayinlerine katılıyor; çocuklarını Alman okullarına gönderiyor; Lieven'e açıkladığı gibi vatanının mümkün olduğunca az Sovyetler'in etkisine girmesini sağlamak için elinden geleni yapmayı görevi biliyordu. Büyükbabası da Yahudileri ahşap işlerinden uzak tutmak için çok şey yapmıştı; Çarın hükümranlığında bile zor bir işti bu. Şimdi Almanya'daki anlayışa uygun olarak ırkın korunması gerekiyordu. Kiracısına her çeşit görüşme veya danışmanlıkta seve seve elinden geldiğince yardım ediyordu. Lieven ailesinin Rus devriminden önceki önemini çok iyi biliyor; hükümetinin savaştan sonra Alman mülklerine el koymasına üzülüyordu. Fakir ülkesi ancak güçlü komşuların yardımıyla gelişebilirdi. Bu yüzden de ülkenin eski güçlü ailelerin kanatları altında gelişmesi, cahil cühela alçak halk tarafından tamamen yok edilmesinden iyiydi.

Lieven, adamın şevke gelerek Lieven çiftliğinin kimlerin eline düştüğünü belirlemesini büyük bir keyifle ve hafif bir küçümsemeyle izledi: İki ya da üç köy belediyesine, birkaç küçük parça birkaç küçük zanaatkâra geçmiş, bir orman parçası istimlak edilmişti, ana binada da kimi zaman, zengin bir yerli tüccar oturuyordu. Lieven'in ev sahibi, sanki söz konusu olan kendi çiftliğiymiş gibi her şeyi öğrenmek için tuhaf bir çaba gösteriyordu. Ona kalsa, olsa olsa şirketinin yıllar önce çalıştığı orman parçasını dikkate alabilirdi. Şimdi devletin ve az biraz da çiftlikteki tüccarın bu odunlara sahip olması Lieven'in aile çiftliğiyle tek bağlantısıydı. Ama bu ince bağ onun, Lieven'in bile tanımadığı akrabaları araştırmasına yol açıyordu.

Lieven görüşmeler için Berlin'e sık sık gittiğinden Kurfürstendamm'daki odasını bırakmamıştı. Bir akşamsa şaşırdı, çünkü henüz daha koridordayken, bir sigara kokusu aldı. İçeri girdiğinde bir köşede duran koltukta oturan konuğunu gördü. Güldü, "Alman kadınlarının sigara içmediğini bilmiyorsun anlaşılan," dedi.

Elisabeth Lieven cevap olarak burun deliklerinden çok tuhaf, çok karışık dumanlar üfledi. Ayrıca, "Makyaj da yapmadıklarını," diye ekledi. Elisabeth'in ağzı eskisinden biraz daha kırmızıydı ve yüzündeki bütün yorgunluk izleri pudrayla özenle kapatılmıştı. Lieven, ilgisiz dik duruşunun değişmediğini fark etti ve daha önce gördüğünü sandığı gri elbisenin vurguladığı fevkalade endamını da kısaca dikkate aldı. Yine o tanıdık, annesinden miras kalan küpeler ve cevabındaki o ince alay da eksik değildi: "Bu sefer benimle dışarı çıkmak için vaktin olursa, söz, sonrasında daha az sigara içeceğim." Lieven, "Bundan büyük bir memnuniyet duyarım," dedi.

Elisabeth, "Bir dakikan var mı?" diye sordu. "Burada daha rahat konuşabiliriz. Görüşmeyeli çok oldu. Ağabeyim öldüğünden beri Dresden'den hiç ayrılamıyorum neredeyse." Lieven onu dikkatlice süzdü. Sözlerindeki yapmacık hafiflik, abartılı umursamazlık önemli bir şey söylemek istediği anlamına geliyordu. Yanına bir sandalye çekti. Lieven, elini eline aldı ve boş eliyle sigarasını alıp kendi ağzına soktu. Elisabeth de onu dikkatlice süzdü. "Fena görünmüyorsun, dostum, kuzenim. Hatta insan uzun zaman seni görmediğinde hatırladığından da daha iyisin." Birbirlerine gözlerini dikip, gülümsemeden iyice incelediler. Karşılıklı birbirine yakın duran gözlerinin ta içine baktılar, her ikisinin de soğuk olan ve hiçbirinde ısınmaya yarayacak bir şey bulunmayan gözlerine. "Anlat bakalım, kontes Elisabeth, ne var ne yok?" – "Güzel bir isim, hoşuma gitti. Gerçi okulda öğrenmiştim, ama kim olduğunu tam hatırlamıyorum." – "Galiba Orta Çağ'da yaşayan bir hanımefendiydi senin şu adaşın; sanırım kocası da kötü biriydi. Doğru hatırlıyorsam adaşına Thüringen topraklarındaki yoksullara hediye vermesini de yasaklamıştı. Ama kontes yine de yoksullara yardım etmiş ve kocası elinde bir ekmek sepetiyle ona rasgeldiğinde içinde sadece güller olduğu yalanını söylemişti. Ama kötü kont ona inanmayıp sepetine baktığında bu tür olaylarda her zaman olduğu gibi gerekli olan mucize yaşanmıştı: Ekmekler güllere dönüşmüştü." – "Yüce Tanrı akıllıca bir iş çıkarmış," dedi Elisabeth, "Ama senin

şu Elisabeth benim kadar akıllı idiyse, hediye sepetinin üzerine birkaç gül koymuştur. Ama mucize dediğin elbette daha keyifli bir şey. – Şimdi elimi bıraksan da bir sigara yaksam diyorum. Sevgili Ernst, sana önemli bir şey, yani abartmayalım ama oldukça önemli bir şey sormak istiyorum. – Anladığım kadarıyla yukarılarda epey iyi bir işin var." Lieven Elisabeth'in elini bırakıp kaşlarını kaldırdı. Elisabeth sigara içerken, "Seni ziyaret etmeyi pek istiyorum; çocukken hep mutlu olduğum o yeri bir daha görmeyi çok istiyorum," dedi. Lieven, "Ne demek, lafı mı olur, derhal," diye cevap verdi. – "Özellikle de teklifimi kabul edersen. Şimdi sana bir teklif yapmak istiyorum; ama sakın ürkme lütfen." Lieven biraz geri çekilip Elisabeth'e dikkatlice baktı. Sanki aynadaki yansısına bakıyormuş gibi geldi ona, ama yansısı birden gözlerini indirdi. Lieven gülüp, "Hayatta beni ürkütebilecek bir şey olduğunu sanmıyorum, hele senin yapacağın bir teklif; epey tuhaf olmalı demek," dedi. – "Sanırım öyle. Evlensek ne dersin, sen ve ben?" – Lieven, "Aman tanrım, Elisabeth! Sen ve ben demek! Ne diye?" diye bağırdı. Elisabeth, "Biz Lievenler bir arada olmalıyız da ondan," dedi. "Bir düşünsene, ben temelli Almanya'ya kök salmışken sen de ta uzaklarda, yukarıda bizim topraklarımızdasın. Gün gelecek çiftlik tekrar senin olacak." – "Çok çılgın bir teklif bu seninki, ama hiç de kötü değil aslında. Ama sanırım ikimizin ortak bir yanı yok. Sanırım bundan böyle ne ben sana, ne de sen bana âşık olabiliriz; bütün bunlar geçmişte kalmış olsa gerek." – "Ah, sevgili Ernst, evlenmek için mutlaka âşık olmak mı gerek?" – "Genellikle böyle olur bu işler." – "Doğru, ama biz değil miydik genellemelerden kaçınanlar?" – "Ama bir de şu var, Elisabeth, belki bir süre yukarılarda keyfin yerinde olur; birkaç yıl belki mutlu olursun. Ama savaş çıktığında orası Avrupa'da bulunulabilecek en kötü yer olacaktır. Buna hazırlıklı ol." – "Kalıcı bir barış için her şey yapıldığı söyleniyor ya hani. Bakanlar, konferanslarınızdan evlerine dönüp de uçaklarından indiklerinde halklarına sürekli 'Barış getirdik' diye seslenmiyorlar mı?" – "Çocuğum, Sovyetler'le çarpışacağımız günlerin geleceğini akıldan çıkarmamak gerek; işte o zaman bizim eski topraklar yan-

gın yerine dönüşebilir." – "Peki, ne zaman?" – "Göreceğiz eminim; biz ölmeden." – "Ah, sevgili Ernst, kim geleceği düşünür ki? Neden ölecekmişiz?" – "Böyle şeyler olur diye duydum." – "Ah, Ernst, yine ortalığı karıştıranlar bunlar. Ama haklı olsan bile, kendi topraklarımda ölmeyi burada kalmaya tercih ediyorum."

Lieven düşündü, ama o sırada Elisabeth'in yüzünün biraz daha sıcak olduğunu kaçırdı. Elisabeth, bir süre onun evet veya hayır cevabını bekledi. Cevabı duyamayınca da ayağa fırladı. "Şimdi güzel bir elbise giyeceğim, eğer hâlâ akşamı benimle geçirmekten vazgeçmediysen." Lieven başını iki yana salladı. "Asla vazgeçmem. Hayatım boyunca, kiminle istersem onunla geçireceğim akşamlarımı; hatta arada bir seninle de." – Elisabeth, "Elbette, ben de hep sabırla beklerim," dedi. "Umarım beni serbest akşamlara zorlamazsın. Öyle değil mi? Çünkü ne de olsa ta çocukluğumdan beri özgürlüğün tadını o kadar çok çıkardım ki artık iyiden iyiye sıkılmaya başladım."

Sonra da aynanın önünde, arkasında bekleyen Lieven'e, "Güzel bir çiftiz, değil mi?" dedi.

Akşam boyu bir daha teklifinden söz etmedi Elisabeth. İkisi de yolda birkaç SS arkadaşla karşılaştıkları için rahatladılar. Birlikte aynı masada yedikleri eğlenceli yemek tek başlarına olmaktan kurtardı onları. Lieven, arkadaşlarının Elisabeth'ten epey hoşlandıklarını fark etti. Onu dikkatle inceledi; Elisabeth'in alaycı neşeli sözleri sayesinde masada kahkahalar hiç son bulmadı, Lieven'se karşısında suskun kaldı. Ayrıca kimseye fark ettirmeden arkadaşlarıyla birlikte Elisabeth'i gece trenine geçirmeyi de başardı. Elisabeth ne bakışını ne de elini aradı, usulca bir kelime de etmedi. O akşam herhangi bir karar verilmedi.

Yazmaya da hiç hevesli değildi Lieven. Birkaç hafta sonra ev sahibi tüccara "Bir sonraki seyahatimden sonra karımı da yanımda getireceğim," dediğinde kendisi de şaştı. Ev sahibi meraktan ölüyordu. Beyefendi daha önce bundan söz etmemişti. Yeni mi evlenmişti, yoksa çok önce mi? Yoksa daha evlenecek miydi? – Lieven onu merakta bıraktı; habire, kendi ailesinden gelen, bu ülkede do-

ğup gençliğini burada geçirmiş olan genç kadınla ilgili kısa kısa bilgiler vererek merakını tekrar tekrar uyandırdı, böylece bu adamın Lieven ailesinin kaderi ve başına gelenlerine karşı duyduğu övgüye değer bağlılığı çabucak meyve verecekti. Adamsa işe el atabileceği için mutluydu. Kendinin ve arkadaşlarının işlerini öyle bir ayarladı ki, şu anki sahibinin nasılsa sadece yazın arada bir oturduğu çiftliğe ulaşabildi. Çünkü Lieven, karısına, bu hoş geldin armağanıyla şaşırtmaya karar vermişti. Ne zaman ki Elisabeth, Lieven'in, başka bir haber vermeden, sadece; binada, zaman darlığından dolayı fazla değişiklik yapılamadığını ve bunun içi hayal kırıklığına uğramaması gerektiğini bildiren mektubunu aldı, işte o zaman onun, kendi teklifini düşünüp kabul ettiğini anladı.

V

Paris'te Yahudi bir delikanlı, çaresizlikten ve öfkeden Alman elçiliğinde üçüncü sekreter olan Ernst von Rath adında bir adama ateş etmişti. 10 Kasım sabahının erken saatlerinde Almanya'da bütün motorize saldırı birlikleri ve SA birlikleri Yahudi avına sevk edildi.

"İşte, 17 numara, durun!" Bahçe kapısına barikat konulmuştu. Çitlerin arkasındaki demir kalaslar öfkeli darbelere direniyordu. Bender, "Herifler sağlam barikat kurmuşlar," dedi. Langhorn, "Ne şaşırıyorsun? Başlarına ne geleceğini biliyorlar." Arkadaşları kilitleri demir çubuklarla mı kırmalı, yoksa hiç vakit kaybetmeden dikenli tel döşeli duvardan mı atlamalı, diye düşündüler. Kapının önüne geldiklerinden beri içeride bir köpek havlıyordu. Franz Geschke, başparmağıyla zile bastı. Panjurları kapalı beyaz ev, sonbahara özgü çıplak, siyah boğumlarıyla kıvrılan manolyaların arkasında parlıyordu. Geniş, kırmızı kum serpili garaj yolu aylardan kasım olmasına rağmen taze otlarla yeşil yeşil çevrelenmişti. Evin yarısının etrafında dönen cam veranda, sonbahar geldiği için boşaltılmıştı ve ince devasa sütunlar arasına gerili neredeyse şenlik ve yaz havası yayan renkli, tuhaf şekilli ampuller dışında boştu. Şu

yukarıdaki komik şeyleri paramparça ederiz şimdi, diye düşündü Hagedorn. "Burada yaşamak hiç de fena değil," dedi Wirth.

Franz Geschke, "Bunlar azgın işlerine devam edebileceklerine inandılar herhalde," dedi.

Askerliğini bitirmişti. Hemen savaşa gidemediği, herkesin hayranlık duyup aynı zamanda korktuğu biri olarak yabancı ülkelerin işgaline katılmak yerine babası ve annesiyle bir sofrada yemek için tekrar evine dönmek zorunda kaldığından hayal kırıklığına uğramış olsa da, sevdiği kızı ve savaşlarda her zaman olduğu gibi, ölüm yaklaştıkça, akıbetinin ne olacağı bilinmeyen o sayısız güzel ve tanıdık şeyleri yeniden gördüğü için de biraz rahatlamıştı. Bir SA arkadaşı onu eski bir inşaat işine sokmuştu.

Başparmağıyla sürekli zile basarken, veranda süslemelerinin, iç bahçe kapılarının işlemeli parmaklıklarının, barok üslubundaki kıvrık tırabzanın, bahçe kapısı gibi sızdırmaz biçimde kilitlenmiş sayısız panjurun fiyatlarını hesapladı. Bu tip insanları korkudan uyku tutmamasına şaşmamak gerek, diye düşündü. Halk içeri girmesin diye bu kadar özenle kendilerini içeri kilitlemelerine de şaşmamak gerek. Kendisi, bu villanın herhangi bir aksesuarı için, mesela merdivenin sağında ve solunda kaideleri üzerinde oturan şu bronz hayvanlar için ömrü boyunca çalışmak zorunda olurdu. Daha şimdiden biraz sonra bir sandalye bacağıyla şu lanet olası ampullere vurduğunda aşağı dökülecek kırık cam parçalarının keyfine vardı. İnce, süslü püslü sütunların çatırtısını, kendisi gibi insanların kan ve ter dökerek ürettikleri ve lanet Yahudilerin topladıkları o saçma süslemelerin parçalanmasını şimdiden hayal ederek keyiflendi. Zenginlerin mallarına el koymak için duyduğu belli belirsiz arzusu yerine geleceği için şimdiden keyiflendi.

Son dakikada Langhorn'un aklına bir emir geldi. "Beni dinleyin. İçerideki sözüm ona sanat eserlerini parçalayıp bütün diğer hırdavatla bir araya toplamayın sakın. Onları ayrı bir yere koyacağız, onlar rapor edilip bir müzeye konulacak, onların hepsi çalınmış, hepsi milli servet, ona göre." Wirth, "Milli servet olduğunu nasıl anlayacağız?" diye soruverdi çabucak. – "Bundan sen sorumlusun, Epensek."

Küçük Epensek üstünün sesindeki tonu iyi anlamıştı. Wirth, şu ufaklık bugün düzgün davranacak mı, bir bakalım, diye düşünüyor, dedi içinden. Bende o aristokrat sersemlerden bir şey kaldığını düşünüyorsa yanılıyor. Lahor'a, bugünün ne anlama geldiğini çok iyi kavradığını kanıtlamayı dört gözle bekliyordu.

Franz Geschke nihayet başparmağını zilden çekti. Çünkü ufak tefek, narin ve lüle saçlı hizmetçi, barok üslubu tırabzanların arasındaki ana merdivenden, operetlerdeki hizmetçiler misali, dans edercesine aşağı iniyordu. İşin ciddiyetinin farkına bile varmamıştı daha. Merdivenin altında zincire bağlı ve SA geldiğinden beri durmadan öfkeyle havlayan köpeklere birkaç kelime bağırdı, sustular. Sonra ipekli çoraplı ince ve uzun bacakları üzerinden bahçe yolu boyunca bahçe kapısına hızla geldi. Bu tertemiz, sarışın kızın ne işi var burada? Oysa çoktan buralarda çalışması yasaktı. Siyah tafta elbisesi ve beyaz önlüğü, sevgilimin pazar elbisesinden daha pahalı, diye düşündü Franz Geschke.

Küçük hizmetçi neşeyle, "Heil Hitler!" diye bağırdı. Samimiyetle, "Sabah sabah sorun ne?" diye sordu.

Şuna dersini vermek lazım, diye düşündü Franz Geschke. Ne işi var burada? Şu kulağından sallanan küpeleri Yahudi mi verdi ona yoksa?

"Kapıyı aç!" diye bağırdı kıza. Hizmetçi neşeli neşeli omuzlarını silkti. Anahtar demetini bileğinde salladı. Yuvarlak, masmavi şaşkın gözleriyle, kapı açılır açılmaz onu ezip geçen SA oğlanlarına baktı. Franz Geschke'nin öfkeyle gerili yüzüne şaşırtıcı bir biçimde alayla baktı. "Aman tanrım, ne oldu?"

"Bu lafları bırak, kızım. Ne olup bittiğini bilirsin. Bu Yahudi kovuğunda ne işin var senin?"

"Ne işim mi var? Yahudi kovuğu mu? Aman, aman, sanırım Yahudilere gitmek istiyorsunuz. Onların numarası 17a, şurada bahçenin arkasında. Ekim'de numaralar değişti ya. Biz sadece 17'yiz. Boyacı beklediğimiz için bayrağı çekmedik. Bu yüzden her şey boşaltıldı ve sayın vali Bay Hänisch bütün ailesiyle birlikte gitti, bütün bu karmaşa ve petrol kokusundan kurtulmak için."

Franz Geschke, "Duydunuz, 17a, bahçeden sağa doğru," diye bağırdı. Diğer zamanlarda yapılan hatalar veya görevde verilen yanlış emirlerde olduğundan farklı olarak bu sefer daha derinde belirsiz bir huzursuzluk hissetti. Boş yere öfkesini boşalttığı aptal hizmetçiyle birlikte ampullerle süslenmiş, kırmızı kum serpilmiş garaj yolu ve saçma köpek havlamalarıyla birlikte bütün o lanet villaya da ne bir bakış, ne de bir kelime daha harcadı. Adamlarıyla birlikte koşarak uzaklaştı. Değerli öfkesinin bir daha anlamsızca harcanmaması için derin bir nefes aldı yolda.

Mendelsohnların 17a numarasındaki evi, 17 numaralı ev gibi bahçesinin arkasında beyaz ve sessizdi. Aynı girişteki aynı kırmızı kuma sahipti. Renkli ampullü veranda yerine cam pencereli balkonu vardı. Franz Geschke ayrıntılarla vakit geçirmemeye karar verdi. "Hemen içeri!" diye bağırdı. Başparmağını zile bile basmadı. Bütün öfkesiyle bahçe kapısına yüklendi, kapı da çatırdayarak ardına kadar açıldı.

VI

Christian Nadler, genellikle pazar sabahları, tamir ettiği ayakkabılarını teslim eder, tamir edilecekleri de toplardı. Çünkü çiftçiler o gün evde olurdu ve kendisi de iş bitiminde doğrudan kiliseye gidebilirdi. Kilisedeyken de ayakkabı çıkınını meyhaneciye bırakırdı. Ağabeyinin çiftliğine uzun zamandır ayak basmamıştı. Başlarda ağabeyinin öfkeye kapılacağından korktuğu için, sonra ağabeyinin öfkesinin zamanla geçtiğini düşündüğünde de alışkanlıktan.

Evine döndükten sonra köpekle birlikte iskeleye gidip oturdu. Köpekle yemeğini paylaştı, ama onu her lokma için havaya sıçratmadı veya önce hak etmesi için arka ayaklarının üstüne oturtup bir salamı koklatmadı. Hırlayan köpeği sakinleştirerek sanki eşitiymiş gibi yemeğini onunla paylaştı. İkisi de doyduğunda köpek iki pençesini de Christian'ın dizine koydu. Christian da boynunu okşadı. Köpek kulaklarını dikip berrak, altın sarısı gözlerini

Christian'ın endişeli yüzüne dikti. "Ne diyorsun, Widu, sence bu işler nasıl devam edecek?" dedi Christian, "Büyük oğlan sonbaharda askerliğini bitirecek, ama sıra yumurta kafaya, bizim Karl'a gelecek. İki yıl göremeyeceğiz. Hoşuna gider mi bu, Widu?" – Köpek özenle Christian'ın yüzünü yaladı. Christian'ın yüzünde yer yer oluşan ince uzun kırışıkları bilen dünyadaki tek varlık oydu. Sert diliyle temizledi bu kırışıkları. – "Ah, Widu, benim hiç hoşuma gitmiyor bu iş. Hitler arka arkaya salamları yakalarsa, hoşuna gider mi? Benim hiç gitmez. Diyorlar ki ısıracağından korkup lokmaları yakalamasına izin veriyorlarmış. Keskin dişlerinin arasından da salamı tekrar çekip almak mümkün değil. Başta sadece ufak bir parçaydı, şimdi hepsini aldı." – Kırışıklıkları bitirdiği için köpek Christian'ın ellerini yalıyordu. Parlak gözlerini kısa aralıklarla efendisinin nemli yüzüne dikti. "Evet, Çekoslovakya," dedi Christian, "sonra da Danzig ve Memel. Ülkelerle şehirlerin adları bu; adlarıyla çağırdın mı duyuyorlar, tıpkı senin Widu adını duyman gibi. Radyoda çağırıyorlar, onlar da karşılık veriyorlar. Vazgeçmezse diye Hitler'i tehdit ediyorlar; bir köpeğin tehdit edildiği için lokmasını yakalamaktan vazgeçtiğini duydun mu hiç? Olsa olsa insanın boğazına atlar." – Köpek, ağzı açık ve parlayan gözleriyle baktı ona hareket etmeden. "Widu, bu iş nasıl devam edecek, aklım almıyor. Wilhelm'e göre herkes onun gibi aptal. Bense aralarında senin ve benim gibi akıllı bir iki tane var diye düşünüyorum. Bu iş nasıl devam edecek, bilmiyorum; hiç hoşuma gitmiyor." Köpeği hafifçe itti; onunla oynamak istemiyordu, tembellik çökmüştü üzerine. Çok şükür pazardı; şükür ki pazarın huzurunu işle bozma alışkanlığı yoktu kimsenin. Asla kendini zorlamaya meraklı değildi ve hiç çalışmamak, rahat rahat çalışmaktan da iyiydi.

O anda güneşin içinden geçen insan dolu gemi herhalde "Neşeden Güç Doğar" örgütündendi. Çoluk çocuklu bu insanlar kimlerdi acaba? En çok asla yüzlerini görmeyeceği insanları düşünürdü. Christian, bu insanlardan hiçbiriyle karşılaşmazdı; aralarında yakında bir hastalığa tutulup ölecek biri de vardı herhalde. "Neşeden Güç Doğar" gemisindeydi ama bundan bihaberdi. Aralarında ke-

sinlikle bu yıl çocuğu olacak bir kadın; bir şeye üzülen biri; mutluluktan uçan biri de vardı. Neden mutlu olduğunu Christian asla öğrenemeyecekti. Ne tuhaf bir gemi! Güzel gemi arkasında suda iz bırakıyordu. Bütün gemilerin izleri kalıcı olsaydı koskoca göl çizik içinde olurdu. – Rüzgâr nasıl oluyordu da kocaman dişbudak ağacının bütün dallarını bir tarafa bükerken, diğer tarafa eğilmek isteyen çatallı dala sözünü geçiremiyordu? Nasıl oluyordu da bu dal tam ters yönü istiyordu? Nasıl oluyordu da rüzgârın sadece bu dala gücü yetmiyordu? Christian, bu güneşli pazar günü, düşünceleri akıyormuş gibi, arka arkaya, sakin sakin hayaller kuramamasına öfkelendi. Aklına sürekli tek bir düşünce gelip duruyordu, gerçekleşmemeleri için sürekli hayallerini bozuyordu. Christian gözüyle görebildiği şeyleri düşünmeyi severdi. Ama içten içe kıpırdayıp duran bu düşünce nihayet her şeyi ikiye bölüveriyordu. Christian, oğlanı, yumurta kafayı, yani Karl'ı pek özlemiyordu. Son dönemde onunla hiç konuşmamıştı. Nadiren de uzaktan görmüştü. Bu yüzden de tam anlamıyla onu özleyemezdi. Tek düşünebildiği bu Karl'ın bir yerde var olduğuydu, kendisi artık var olmasa bile oğlan var olmaya devam edecekti. Göl var olacaktı, çatallı dallı dişbudak, kuş sürüsü ve özellikle de sadece varlığıyla her şeye kefil olan oğlan da. Oysa kendisi, Christian, sonsuz uykusunun sakince keyfine varacaktı, çünkü her şey ondan sonra da devam edecekti. Karl, ağabeyinden kopardığı toprak parçasını işleyecekti. Bu açıdan her şey hallolmuştu. Wilhelm'i halletmişti. İnsan, birinin suratına vuramayacak kadar güçsüzse, o zaman karşısındakinin hakkından hileyle gelebilirdi. Devletse hileyle alt edilemezdi, insan onun suratına yumruk atamayacak kadar güçsüz olsa bile. Devlet gözünün önünde oğlanı elinden almıştı. Tanrı bilir onu bir daha ne zaman görecekti. Karl askere gittiğinden beri onunla ne yapmak istediklerini öğrenmek için uğraşıyordu. Bunca yıl Hitler gençliğiyle sürtmesini pek umursamamıştı. Gençken o da etrafta sürtmüştü, kim bilir kiminle ve nerede, sonuçta bu işler günün birinde sona eriyordu. Bu beklentiyle kısa bir süre öncesine kadar teselli bulmuştu. Ama şimdi, oğlana gem vurduklarından artık bu

beklentiyle tatmin olmuyordu. Artık onu en delice işlerde kullanabilirlerdi.

Ayakkabılarını tamire getiren insanların gevezeliklerini dinliyordu. Başlarda aşırı heyecanları onu keyiflendirmişti. Şimdiyse Piçi mi, Viçi mi, yoksa Çiçi mi, ya da adları neyse bu Polonya köylerinde Alman soydaşlara yapılan kötü muamelelere sıra gelmiş, onları anlatıyorlardı. Madem birdenbire Alman soydaşlara yapılan kötü muameleye sert tepki veriyorlardı, o zaman onları bir gece belli bir gösteriye de tam vaktinde çağırabilirdi. Bütün bu bağırış çığırış aslında onu sadece eğlendirirdi; dünyanın gidişatına taburesinde oturup bakabilirdi, araya Karl girmeseydi. Hitler gençliğinde öğrenmediği kötülük yoktu herhalde. Kendisinin de eskiden öğrenmediği kötülük yoktu, ta ki kalçasından yaralanıncaya kadar; ondan sonra hevesi kalmamıştı. Zanaatını öğrenmek için para ödemesi gerekmişti. Ama bu uzun boylu oğlan, bu kadar sert bir bedel ödemek zorunda olmamalıydı. Ona göre ayakkabılarını tamire getiren çiftçiler sanki oğullarına yeterince değer vermiyorlardı: onlarla birlikte tarlada çalışmalarına, meyhaneye ve kiliseye gitmelerine, birlikte yiyip içmelerine ve günün işinden sonra aynı çatı altında uyumalarına rağmen. Oysa Christian, bu çiftçilere nazaran hayalleri ve avukatın hallettiği bir yığın evrak dışında aralarında hiçbir bağın olmadığı kendi oğluna daha fazla üzüldüğüne inanıyordu. Kim bilir, belki onlar da üzülüyordur, diye düşündü. Neden bana sızlanıp dursunlar ki, ben de onlara sızlanmıyorum ya.

Widu'yla işler farklıydı. İnsanın rahat rahat sızlanabileceği tek insani gözler onunkiydi, siyah saçakların arasındaki sarı yıldızlar gibiydi. "Bu son işler hoşuna gidiyor mu, Widu? Benim gitmiyor. Nasıl bir anlaşmaymış bu? Sen anladın mı? Sana bir gece bizim kulübemizde mutlaka boğulsun diye bizim teli bacaklarına sarıp iskeleye sürüklediklerini o oğlanı anlatmıştım ya. Anlatmıştım tabii. Onu tekrar dışarı çıkarıp özür dilediklerini düşünebilir misin? Bacaklarını şarapla ovup sonra da kuruması için güneşe bırakacaklarını düşünebilir misin? Ben düşünemem. Benim için anlaş-

ma dedikleri şey yine bir tarafın, diğer tarafın da kendisi gibi aptal olduğunu sanmasıdır." – Köpeği iteledi, köpek de öfkelenmişten çok şaşırmış olduğu için hırladı. Christian çılgınca çekiçlemeye başladı, oysa her zaman ve özellikle de pazar günleri çalışmaktan nefret ederdi.

Birkaç gün sonra hâlâ yataktayken Christian kolunu uzatıp radyoyu açtı. Al bakalım, diye düşündü hemen. Ne söylendiğini daha anlamamıştı. Ama alışkın olunmayan bir saatte, ciddi, resmî ve kutsal bir sesin tek bir anlama gelebileceğini biliyordu. O sesi hayatında sadece bir kere de olsa duymuştu; bu ses kulübesindeki radyodan olmasa da bir balkondan aşağı meydana doğru, insanların yüreklerini heyecanla titretmek amacıyla uysallıkla kutsayarak seslenmişti; o zaman da, bugün de tek bir anlamı vardı: savaş. İster duyma mesafesinde özellikle güçlü bir sesten gelsin, ister baş meleğin trombonlarıyla bulutların arasından, isterse de havadan radyo üzerinden. Öfkeyle radyoyu kapattı. Küfretti. Şimdi onu elde etmişlerdi. O dediği her şeydi: elbette istedikleri savaş ve katılmak zorunda olan Karl. Manevralardan dosdoğru savaşa gidebilirdi. Christan'sa tehditkâr bir biçimde sağ salim döneceksin ama, diye düşündü.

Ama Christian bu işten temelli kurtulmuştu. Birden eskisinden de daha fazla topallamaya başladı. Aptal çiftçiler acıyarak baksınlar peşimden, umurumda değil, diye düşündü. Başlarına gelecekleri bilseler iyi olur. Biz de o zaman başlarda çok eğlenmiştik.

Çiftçiler onunla karşılaştıklarında, "Nasılsa kısa sürede bitecek; bu yüzden de katılamadığın için üzülmene hiç gerek yok, Christian," dediler. – Christian da, "Duruma bağlı!" diye cevap verdi. Kırmızı turp görünümlü çiftçi Uhl, "Uzun sürmeyecekmiş; o zaman da herhalde böyle dediler," dedi. "Sen de, Christian, nasılsa gitmeyeceksin; aslında şanslısın." – Christian da, "Duruma bağlı," dedi.

On Beşinci Bölüm

I

Almanların Polonya'ya girişinden ve bu ülkeyi birkaç hafta içinde fethedişinden beri Liese kocası Wilhelm Nadler'i artık tanıyamaz olmuştu. Evliliğinde kocasını her yönüyle tanımış olduğunu sanıyordu. Onun bazen neşeli, bazen de kavgacı ve zilzurna sarhoş hallerini yaşamış; ayık olduğunda da iyi günlerini hatırlayarak nasıl kasım kasım kasıldığını, sonra da sarhoş olup geleceğe bakarak nasıl çılgınca ve ürkütücü biçimde bol keseden attığını da görmüştü. Törenlerden, SA dalaşmalarından ve parti günlerinden döndüğünde uzun uzun anlattıklarını da, yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunda sövmelerini ve tehditlerini de duymuştu. Söverken ve böbürlenirken sürekli bir adı anıp dururdu; yıllardır içini boşalttığı zamanlarda odaklandığı bu ad olmasa hayatı ne sövmeye ne de övmeye değermiş gibi. Başlarda meyhanede içerken, işte çalışırken, borçlular kapısına dayandığında ve mallarını satarken aklında, savaştan hemen sonra Gönüllüler Birliğinde hizmetinde bulunduğu Yüzbaşı Degenhardt'tan başkası yoktu. Bu adam bizzat olmasa da –çünkü Kapp ayaklanmasından sonra bir daha onu gören olmamıştı– sürekli ortaya çıkmıştı, anılarda ve karşılaştırmalarda. Bu adamın emrinde, hayat tamamen farklı bir yöne gidebilir, mükemmel olabilirdi diye inanabilirdi Liese. Ama sonra bu Degenhardt bir yıldız gibi solmuştu. Yerine Baron von Ziesen geçmişti. Liese, kocasının anlattıklarından bu baronun ne söylediğini, hatta nasıl göründüğünü öğrenmişti. Sonunda Ziesen şah-

sen evlerini ziyaret ettiğinde -Wilhelm'in SA buluşmasında yaralandığı zaman- Ziesen'in yıldızı da batmak üzereydi, en azından Wilhelm'in kafasında. Çelik Miğferler çoktan yasaklandığında ve Wilhelm de Nazilerce kabul edildiğinde Ziesen kendisini ve gölün diğer yakasındaki çiftliğini çoktan kurtarmıştı. O günlerden beri de komşu köyden Harms kocasının yıldızı olmuştu, bu yıldızı da Liese tanımıyor değildi. Şaşılacak bir hızla parlamadan önce onu yıllar yılı şurada burada görmüştü.

Ama savaş çıktıktan sonra Wilhelm büsbütün değişmişti. Gözlerinde bir pırıltı vardı; daha heyecanlı, daha huzursuzdu, başka bir şekilde gülüp iç çekiyor, Liese'ye bambaşka sarılıyordu, sanki yirmi yıl gençleşmişti, mesela gazetede onu etkileyen bir şeyler okuduğunda. Komşuları sanki hayat böyle devam edecekmiş gibi tarlalarını ekip biçerken o, gizliden gizliye savaşı beklemiş durmuştu. Kendisinin zavallı bir hayatta zavallı bir çiftçiden başka bir şey olmadığını hiç düşünememişti. Günü gelmiş ve erkekler silahaltına çağrılıyordu, artık gerçekte kimin kim olduğu anlaşılacaktı.

Liese önceleri sadece kocasının hayal kırıklığına tanık oldu. İki oğlu da askerdeydi; nasıl olurdu da onu hemen hatırlamamışlardı? Polonya, düşünebildiğinden de hızla ele geçirildiğinde hayal kırıklığı korkuya dönüştü. Daha kendisi savaşa katılamadan barış mı olacaktı yoksa? Büyük oğlan, toprakları istila etmenin çocuk oyuncağı olduğunu büyük bir neşeyle yazmıştı. Az sayıdaki havaalanını göz açıp kapanıncaya kadar işgal etmişlerdi. Polonyalılar batı sınırlarına büyük kaleler inşa etmemiş, tüm savunmasını doğuya karşı hazırlamıştı. Ülke insanının, eskiden sokaklarda görülen çingenelerden farkı yoktu. Buradaki kulübelerle karşılaştırıldığında anne babasının evi bir saraydı. - Küçük oğlan Karl birdenbire yukarılarda, kuzeyde buluvermişti kendini. Artık Hitler Avrupa'yı iki ucundan sıkıca tutmuştu. Avrupa'da ne kadar çok halkın etrafta süründüğü eskiden bilinmiyordu bile. Wilhelm, hiçbir şeyin işe yaramadığını anladıkları için halkların çabucak barış yapabilecekleri düşüncesiyle heyecanlanmıştı. Bu yılın hasa-

dını almak için evde kalabileceğini düşünüp sevinen kimi komşularından farklıydı Wilhelm. Büyük hasat olgunlaşmıştı. Oğlunun yazdıklarına göre doğuda buğdaylar boldu. Wilhelm, cepheden gelen her mektubun ona taşıdığı her karış toprağın keyfine varıyordu. Karısı ve yetişkin kızıyla birlikte çalışmasının tek nedeni huzursuzluğunu gidermesi ve her şeye rağmen onu yine de beklenmedik bir anda çağırabileceklerini ummasıydı.

Kışın tarla işi daha az olduğunda ve hava daha erken kararmaya başladığında kocasının evde fazla oturmaması Liese'yi rahatsız etmemişti. Onun da, kadın kolları ve Alman Kızları Birliğinin, büyük kızıyla birlikte gittiği ve evde oturmaktan daha eğlenceli yeterince toplantısı vardı. Kızı artık iyice büyümüştü, burnu babasınınki kadar büyüktü, gözleri de eriğe benziyordu. Annesi gibi çilliydi, ama çilleri onunkiler gibi bütün vücuduna serpiştirilmiş değil, yer yer lekeli ve solgundu.

Liese, kocasının; kimse aramıyor, hâlâ evde oturuyor ve özellikle kimse ona acilen ihtiyaç duymuyor diye utandığını; kendisinin eskisi gibi önemli biri olarak görülmediği düşüncesiyle kahrolduğunu anlamıyordu. Wilhelm, yeni savaşla birlikte gençleşmediği için doğayı suçluyordu; meyhanede sefil çiftçilerle birlikte olmaktan da utanıyordu.

Christian tamir dükkânından üçünün de tarlada canhıraş çalışmalarını izliyordu. Tarlada özlediği tek nokta artık yoktu. Askere gitmeden önce bile yüzünü görmemişti, çünkü aniden alınmıştı. Geçen savaşta çiftliğe bıraktığı o guguk kuşu yumurtası soldu mu yoksa gelişti mi, iyi mi yoksa kötü mü, bunları bile pek bilmiyordu. Tek bildiği var olduğuydu. Şimdiyse hayalle tahmin arası bu varlık da şüpheliydi.

Yol işçileri çoktan askere çağrılmıştı. Bizim şu iskeleye bak, gerçek bir limana dönüştü, diye anlattı Christian köpeğine. – Çalılığın arkalarında kurulan kömür ocağı açıldığından beri her vardiya değişiminde birçok kişi onu selamlıyordu, çünkü işçilerin bir kısmı tekneyle gölü geçmek üzere geliyordu buraya. Sabahları ve akşamları şaşkın şaşkın ve sinirli sinirli gelip giden

bir sürü yeni yüz vardı, gözleri Christian'ı görmüyordu. Sadece Firl adında biri, bir kere ayakkabısına çivi çaktırmıştı. Bu sırada Oberschöneweide'de oturduğu anlaşıldı, hani Christian'ın da tanımış olabileceği Strobel'in köyü. Christian çiviyi çakarken Firl'e yandan baktı, gözleri karşılaştı. Sonra Firl çabucak diğerlerine katıldı. Christian teknenin arkasından baktı. Beyninden ipince bir ip, teknenin arkasından gölü, sonra da bombalarla korkudan ödü patlayan dünyayı geçip ufak tefek Firl'e kadar uzandı.

Dışarısı çalışamayacak kadar soğuduğunda Firl denilen bu adam bazen kulübeye gelip tamiratlara yardım ederdi. Bir süre sonra bir ricasını da dile getirdi. Christian'ın radyosunu çalıştırabilir miydi? Bir süre istasyondan istasyona geçti; Christian onu izliyordu. İnsanlarla pek işi olmasa da, ama belki de tam da bu nedenle, yüz ifadelerinden ve parmaklarından sızan en ufak bir ayrıntıdan ne düşündüklerini hemen anlardı. Şimdi de, şu Firl bana güvenebilir mi, emin değil, diye düşündü. Christian, "Hadi, yatağa gir. Radyoyu battaniyenin altında dinle," dedi. Gölden kimse izlemesin diye de penceresinin perdesini kapattı. Başına gelenlerden dersini almıştı.

Firl haftalardır yasak yayınları dinlemek istiyordu. Evde herkesin yanında buna cesaret edemezdi. Ruslarla anlaşma yapıldığından beri, iş arkadaşlarının sohbetlerine karışmamaya eskisinden de çok özen gösteriyordu. Arada bir saatlerce uzakta bulunan Brandenburg'ta oturan, ama bazen yarım saatliğine de olsa arkadaşlarına danışmak ve teselli edilmek için uzun yolculuğu göze alan eski bir arkadaşıyla konuşurdu. O zaman da sorular sorarak ve cevaplar vererek tren istasyonunun önünde aşağı yukarı yürürlerdi bu yarım saat boyunca, çünkü arkadaşı daha fazla kalamıyordu. Bekleme salonunda veya peronda Firl soruları dinler ve elinden geldiğince çabuk cevap verirdi. Finlandiya savaşı mı? Düşman Rusya'ya atılmadan Mannerheim hattı ortadan kalkmalı. Mannerheim adı neler döndüğünü sana anlatıyor olmalı. Kim ki bu Mannerheim dedikleri? İç savaşta cellattı. – Polonya'nın bölünmesi mi? – Polonyalılara yardım etmediler, Ruslara da hiç et-

mezler. Başarısızlıklarına sevindiler. – Belki de anlaşma Rusların yararına, bizim de zararımızadır. – Yok böyle bir şey, hiç olmadı, olmayacak da. Rusların yararına, bizim de zararımıza olabilecek hiçbir şey yok. Dünya üzerindeki tek sosyalist devletin yenilmez olması için vakit kazanması bizim için neden zararlı olsun ki? Vagona binerken de, "Onların yararına olan, bizim de yararımızadır," dedi. "Onların zararına olan da bizim zararımızadır."

Bu konuşmalardan sonra arkadaşı biraz daha rahatlamış bir halde eve dönerken Firl, yalnız olduğu için acı çekerdi. Şimdi öfkeyle battaniyeyi üstünden attı. "Senin şu rezil kutunda 'Vals Rüyasından' başka bir şey duyulmuyor; alet edevatımı bir getireyim de görelim bakalım neleri düzeltebiliriz."

Christian, bundan sonra Firl geldiğinde köpeğini kapının önüne bırakıyordu. Ana caddeden biri tarlaya girdiğinde köpek öfkeyle havlamaya başlıyordu. Sık sık gereksiz yere rahatsız edildiler. Ama bir keresinde, akşamüzeri geç vakit, son işçi teknesi de ayrılıp Firl, gölün etrafından yürüyerek eve gitmeye karar verdiğinde Widu havlamaya başladı, çünkü biri kulübeye yaklaşıyordu. Christian yengesi Liese'yi köpeği sakinleştiren sesinden hemen tanıdı. Sanki hiç kavga etmemişler gibi neşeyle ve keyifle, "Bir geleyim dedim, sevgili Christian," diye konuştu. "Karar verdik de, Wilhelm'le ben, bütün aileyi öğlen domuz kızartması yemeye çağıralım dedik." Christian, Firl'in ayakkabısını çekiçliyordu. Birkaç vida ve radyo telini en güvenli yer olduğundan alet kutusuna koymuştu. Görünüşe göre bir şey için bana ihtiyaçları var, diye düşündü. – Liese neşeyle sözünü sürdürdü: "Wilhelm de askere gideceğinden artık eski kırgınlıkları unutalım dedik. Wilhelm, içi rahat cepheye gitmek istediğini, arkasında düşmanlık kalsın istemediğini söyledi. Ben de hemen buraya geldim." – Christian, "Peki, o zaman," dedi. – "Ne güzel, yarın sabah on birde bekliyoruz."

Wilhelm'in kızartma kokan mutfağında ailenin köyde kalanı toplanmıştı, hatta henüz askere çağrılmayan veya izne gönderilen birkaç arkadaşı da. Aralarındaki en genci sırık gibi bir Hitler genci olan ve babasına aklı karışmış halde ve imrenerek ba-

kan Gustav'dı. Christian'ın ailede en az umursadığı bu oğlandı. Büsbütün umursamasaydı ondan nefret ederdi. Christian, köpeğini avluya bağladı. Wilhelm elini sıktı; artık evinden tamamen kurtulmuştu ve bu yüzden de evle alakalı hiçbir şey onu öfkelendirmiyordu. Christian ve Liese de, uzun süre yalnız bırakıldıkları için öfkelenecekleri yaşı da çoktan geçmişlerdi. Ayrıca Wilhelm evdeki her tür sorunun üstündeydi. Berlin'de çok eskilerden tanıştığı birine rastlamıştı. Bu arkadaşı sayesinde askere çağrılmıştı, oysa onun yaşındakilerin çağrı beklemesi söz konusu değildi. Ama bu arkadaşı Wilhelm gibi bir insanın normal ölçülere göre değerlendirilmemesi gerektiğini anlamıştı. Wilhelm büyük bir gururla, "Artık ailemizden üç erkek silah altında," dedi. – Liese de, "Şu Jürgen de ailemizden artık; Anni'mizle söz kesildi, gelecek izinde de evlenecekler," dedi. Taze damat, kocaman domuz kızartmasını gördüğünde ellerini ovuşturdu. Christian onun, o akşam kulübesinde arkadaşlarıyla birlikte Strobel'i yakalayıp denizde boğan SA oğlanı olduğunu hatırladı.

Umarım yeğenimin de kalın bacaklarına taş bağlamaz, diye düşündü. – Ama sofra komşusunun bu düşüncesi Jürgen'in lezzetli veda kızartmasının tadını çıkarmasını engellemedi.

Birkaç hafta sonra Wilhelm Nadler, Fransa'nın mısırı bol bir bölgesine girdi. Pithiviers adında bir kasabayı işgal ettiler: Yıllardır yüreğinde beslediği arzusu gerçekleşmişti. Savaşa katılmıştı; tam da hayal ettiği gibiydi bu savaş; çok az insan hayalleri gerçekleştiğinde bu cümleyi söyleyebilirdi. Yabancı ülkeye, vahşi hayalet savaşçılar gibi girmişlerdi. Yabancı halk, güçleri ve azametleri karşısında diz çökmüştü. Nerede biri bir kez daha diklenmeye kalkıştıysa, derhal yok edilmişti. Nadler adamlarıyla birlikte hangi şehre, hangi köye girdiyse oralarda nefret, yerini, insanların başlarını kaldırıp mükemmel bir galibe baktıklarında hissettikleri şoka bırakmıştı. Nadler'in hayallerinde, gözlerdeki bu sessiz yalvarma ifadesi, savaşın ayrılmaz bir parçasıydı: Beni yendin, ama alicenaplığı bırakma ve beni esirge diyen o ifade. – Kardeşi Christian'ın ona

vermek istemediği o sefil tarla, fethedilen ülkenin buğday tarlalarıyla karşılaştırıldığında zaten sadece bir parça kumdu. Tarlaları eze eze üzerinden geçerken buğday da insanlar gibi söyleniyordu sanki: Beni yendin, beni esirge. Aynı ses ormanların hışırtısında, kadınlarla çocukların ürkek sorularında da tınlıyordu: Beni yendin, elbette, ama beni esirge. Uçaklarıyla tankları, bir direnişi ezip geçtiğinde Nadler, gücün tadını alıyordu. Birkaç inatçı oğlan üzerinde sahip olduğu o belli belirsiz gücü değil, hayır, adını tam anlamıyla hak eden, yani hayatla ölüm üzerindeki o hakiki gücün tadını. Sonra da direnmek için tek bir nefesi bile kalmayan, insan ve duvar parçalarıyla yapış yapış, yok edilmiş yerlerden geçip bir kadına birkaç mobilya parçası toplamaya yardım ettiğinde veya bir çocuğa bir parça şeker verdiğinde de gücün ayrılmaz parçası olan alicenaplığın ve sefil insanların minnetinin de iliğine kemiğine işlediğini hissediyordu.

Sadece bir kere biraz huzursuzluğa kapılmıştı. Bir köyün meydanına kamp kurmuşlardı. Alay komutanlığı güneşin altında, üzerinde haritaların bulunduğu birkaç masa kurmuştu. O sırada bir binbaşı atından atladı. Nadler, her şeyi en ince ayrıntısına kadar izlerdi. Binbaşı ona tanıdık gelmişti; birden gençliğinde örnek aldığı, Almanya'da her şeyin altüst olduğu günlerde bütün yüreğiyle bağlandığı Yüzbaşı Degenhardt'ı tanıdı. Nadler teğmenine yaklaştı; az önce gelen binbaşıyla görüştürülmeyi talep etti. Bu talebin iletilmesini heyecanla izledi. Gözünün önüne bir sürü hatıra geliverdi: Tugayın savaşa sokulması, Berlin'deki Saray Ahırlarına saldırı, tutukluların sayılması ve o günlerde Grunewald'dan geçirdikleri bir tutuklu; arızalanan bir subay arabası onları durdurmuştu. Arabaları değiştirmişlerdi; yeni yolcularla birlikte tutukluyu öldürmüşlerdi, sonra koca bir yıl boyunca umutla beklemiş ve Degenhardt da onları gelecekte olabilecek her şeye karşı hazırlamış ve teşvik etmişti. Tugayın dağıtılması hayatının en kötü günüydü. Eve dönmesi gerekmişti; ama şimdi her şey eskisi gibiydi, hatta o çok sevdiği yüz bile ortaya çıkmıştı. Degenhardt'ın, kendisini selamlamak isteyen birinin bulunduğunu açıkladıkları meydanın

üzerinden şöyle bir bakmasını izledi. Ama ya Wilhelm Nadler'i tanımamıştı, ya da tanımak için vakit bulamamıştı ki elini şöyle bir sallayıp subay arabasına biniverdi derhal.

Wilhelm yaşadığı hayal kırıklığını sineye çekti. – Tugay, Pithiviers'ten bir komşu köye gönderildi. Cadde, yavaş yavaş ve yorgun argın evlerinden geriye kalan yıkıntılara dönen mültecilerle doluydu. El arabaları ve sırtlarında, yorgunluktan yerde bırakmadıkları şeyleri taşıyorlardı; kimisi yatak yorgan, kimisi bir kuş kafesi veya bir resim gibi tuhaf nesneler, kimisi de sargılı bir çocuk. Birisi de her şeye rağmen evinde gömebileceği küçücük bir tabutu taşıyordu çocuk arabasında. Nadler'in yanında atlarını süren iki subay, "Artık bize ateş etmemeleri çok tuhaf," dediler birbirlerine. – "Çarpışmamaları emredilmiş olmalı; onlar da itaat ediyorlar herhalde."

Sağılmamış ineklerin böğürdüğü köye girdiler. Alman armasını taşıyan sahra posta kutusu kilise meydanına asılmıştı bile. Wilhelm, çabucak Liese'ye bir selam göndereyim, diye düşündü. Kendisininkine benzettiği bir çiftliğe yerleşmesi gerekti. Dar bir yan avlusu vardı, kendisininki gibi arkada değildi. Birkaç insan, ifadesiz yüzleriyle pencereden bakıyordu; çiftçilere benzemiyorlardı; buraya sığınan mültecilerdi herhalde.

Wilhelm Nadler, üzerindekileri bıraktıktan sonra avluya çıkıp tulumbanın yanına geçti. Yarı çıplak askerler sıralarını ona bıraktılar. Biri gülerek sabununu, bir başkası da fırçasını verdi.

Penceredekiler, insanın sürekli, kukumav kuşu gibi düşünüp de aklından kovmaya gücünün yetmediği şeylerden onu kurtaran sıradan etkinlikleri izlemesi gibi, hem duygusuzca hem de dikkatle askerlerin yıkanmasını izliyorlardı. Bunlar dört, beş yaşlı erkekle kadın, Anni Nadler'le yaşıt bir kız, iki küçük çocuk ve kolu askıda genç bir oğlandı. Almanların Pithiviers'te kurdukları esir kampına düşmemek için ordu evraklarını yırtıp, üniformasını çiftlik evinde başka birinin kıyafetleriyle değiştiren kaçak bir askerdi bu oğlan. Askerlerin özenle yıkanmalarını özellikle dikkatle

izliyordu, çünkü diğer izleyicilerden farklı olarak ona çok daha dayanılmaz gelen bir düşünceyle mücadele ediyordu.

Wilhelm Nadler, kıyafetlerini çıkarmıştı; en genç askerlerin vücudu gibi taze görünen sağlıklı vücuduyla gurur duyuyordu. Penceredeki mülteciler, ödünç aldığı fırçayla ovalanmasını merakla izliyordu. Kaçak asker de özellikle merak ederek izliyordu onu, çünkü ancak pek dikkatle izlediğinde düşünmek zorunda kalmadığı şey, onu özellikle bunaltıyordu. Bu düşünce, Wilhelm Nadler'in yanındaki iki subayın bir saat önce dile getirdikleri düşünceydi: "Tek bir kez bile ateş edilmedi." Neden mi? Çarpışmamaları emredildi de o yüzden. – Neden? Kim kime emretti? Kim kime itaat etti? İhanete uğradık. – Ne demek bu, ihanete uğramak? – İhanet, hayatta olabilecek en korkunç şeydir. Çünkü hainler, insanın sahip olduğu en zayıf yönüne en adice ve kurnazca seslenirler. İhanete neden inandık? Neden itaat ettik? Çünkü yaşamayı ölmeye tercih ediyoruz; yaşamak için bir nedenimiz olsun diye haine itaat ettik, bütün yalanlarına inandık. – O anda neredeyse olacaktı. Gözünü tulumbaya dikmek yerine, birazcık daha fazla üstünde durduğunda tehlikeli ve tehditkâr olan düşüncelerini izlemişti.

Bu yüzden de kaçak asker çıplak askeri gözünden kaçırmamaya zorladı kendini. Çıplak asker Wilhelm Nadler, iyice sabunlandı, tepeden tırnağa, yağa bulanmış bir tanrı gibi parlayacak kadar. Koltuk altını sabunlamak için bir kolunu havaya kaldırdı; askerler güldüler: "Bak, bak, pencereye bak, nasıl da bakıyorlar." Nadler, "Ne şaşırıyorsunuz, herhalde hayatlarında ilk kez yıkanıp temizlenen birini görüyorlar," dedi. Penceredeki kadınlara bir hareket yaptı. Askerler gülmekten kırıldılar. Nadler kendini mutlu ve genç hissediyordu. Penceredeki insanların arasında sivil kıyafetlerle oturan kaçak asker, kaşlarını çatmış, Nadler'in diğer koltukaltını da sabunlamak için sağ kolunu havaya kaldırmasını izledi. Sağlıklı, adi vücudunun her bir yanını yorulmaksızın yıkayıp duran şu çıplak Alman askerden özellikle iğreniyordu. Çırılçıplaktı, düşmandı o. Çırılçıplak, utanmak nedir bilmeyen ihanetti o, çırılçıplak gıcır gıcır sabunlanmış alçaklıktı. Wilhelm Nadler,

"Birisi şu tulumbanın deliğine parmağını bir soksun," dedi. Sabunu attı; dizlerinin üzerine çöktü; tertemiz güçlü vücudundan pek memnun, yavaş yavaş ekseni etrafında dönmeye başladı. Askerin parmağını bastırdığı borudan su artık şakır şakır akmıyor, bir fıskiye gibi ince ince püskürüyordu. Penceredeki kaçak, kendini, Nadler'in biraz daha, biraz daha ekseni etrafında dönmesini izlemeye zorluyordu. Artık izleyemeyeceğim; düşünmem gerekiyorsa da alakasız bir şeyi düşünmeliyim, diye düşündü. Hemen annesini düşündü, Pamiers'teki küçük bahçeyi, perde yerine avlu kapısını koridordan ayıran boncuklu ipleri düşündü. O anda çıplak askerin neye güldüğünü görmemek için boncukların desenini hatırlamaya çalıştı. Kafasını boncukların arasından sokuveren, geçmişte kalan ilk sevgilisini düşündü. O sırada deseni de hatırladı. Çıplak asker ne kadar tiz sesle gülse de, bakmadı bile ona.

Pamiers'teki okul, pis bir bina, pis bir sokak; bina ve sokak kadar pis ufak tefek öğretmen, sonra Corneille üzerine kompozisyonlar ve sınıfta kalabileceği korkusu; ama en başta da aynı on beş kompozisyonu, "Horace" hakkında aynı kompozisyonu bir daha yazmak zorunda kalacağı korkusu. – Çeşmedekiler artık gülmüyordu. Kaçak asker, artık yıkandı, artık kurulanacak, diye düşündü. Bakmayacağım; annemi, Pamiers'teki okulu, okul arkadaşım Alphons'u düşüneceğim. Alphons'un anlattıkları öğretmeni hep memnun ederdi; sesi benimkinden daha çok gümbürderdi; koskoca "Horace"ı gümbür gümbür okumuştu. "Tek başına üç askere karşı elinden ne gelebilirdi?" – "Ölmek." – Bakmamalıyım, yoksa – yoksa ne? Ordu tabancasını pantolonunun cebine sokmuştu. Tabanca aklına gelirse işi biterdi. Wilhelm Nadler ayağa kalkmıştı. Elleri arasında dürdüğü havluyla sırtını yukarı aşağı ovalamak için kendinden emin bir şekilde göğsünü ileri çıkarmıştı.

Şimdiyse Fransız'ın yapmamaya çabaladığı şey gerçekleşmişti: Nadler'in temizlenmesine odaklanmak yerine düşüncelerini izlemişti.

Kurşun sesi pencereden geldi. Wilhelm Nadler, ölü ve tertemiz yıkanmış halde, suyun bir süre daha gürül gürül aktığı pompanın

yanına düşmüştü. Pompanın kolunu hareket ettiren asker ve parmağını boruya bastıran asker, arkadaşlarıyla birlikte köye doğru atıldılar.

II

Elisabeth Lieven, çiftlik evinin ana giriş kapısının önünde, eski Yunan stili sütunların altındaki basamaklarda oturuyordu. Kapı baştan aşağı kalaslarla kapatılmıştı. Elisabeth bir sigarayı söndürüp diğerini yakıyordu ve caddede toplanmış, kendisine bakan veya belki de kendisine seslenen insanlarla ilgilenmiyordu. Hatta sanki birazdan sözler taşlara dönüşecekmiş gibiydi. Elisabeth'se düşüncelere dalmış, topuğunu basamağın önündeki kuma vuruyordu. Köyün önündeki iki arabada, Lieven'in bir saat önce yanında getirdiği genç insanlar oturuyordu; özellikle arkadaşı Retzlow, Elisabeth'i gözünün önünden ayırmıyordu. Elisabeth, onları kendisini bir kez daha yanlarında götürmeye ikna etmişti ve Lieven de, kalaslarla kapatılmış bir kapıdan veda etmenin ne anlama geldiğini bilemese de istediğini yapmıştı. Elçilikteki genç SS arkadaşları da Lieven köyde kaldığı sürece karısını korumaya söz vermişlerdi. Sovyetler Birliği'yle yapılan anlaşmadan sonra elçiliğin talimatı üzerine Alman aileleri ülkeyi terk etmeye başladığından beri ülkedeki hava şüpheli ve gergindi. Lievenlerse bazı tedbirlerin alınması tamamlanıncaya kadar kalmaları emredilen az sayıdaki Alman ailesinden biriydi.

Ernst Lieven, ailesiyle birlikte Almanya'ya göç edebilmesi için ev sahibine gerekli evrakları sağlamıştı. Ev sahibi Lieven'e yarıcılık ve kira sözleşmelerinde aracılık yapmıştı. Gelecekten tir tir korkuyordu. Her an Sovyetler'in işgali bekleniyordu.

Retzlow arabadan indi; gözlerini dosdoğru öne dikip caddeyi aşarak, bakıp duran insanların yanından geçti. Mırıltılar bir an kesilse de arkasından tekrar yükseldi. Retzlow Elisabeth'in önünde durdu, başını ona eğip, "Ernst, belki gecikir diye sizi şehre götürmemi rica etti benden," dedi. Elisabeth, kumda çiziktirmeye

devam etmek için sadece ayağını değiştirdi. "Yapmayın, sevgili Retzlow, vaktim var; sizinle beklerim." Retzlow, bütün bu aylar boyunca evinde veya toplantılarda gördüğü gibi Elizabeth'in düzgün yapılmış güzel saçlarına baktı. Uzun bacaklarındaki çoraplarda kırışık yoktu. Her zamanki gibi, beni, hem de beni neden umursamaz, diye düşündü. Kocasının sık sık sevgili değiştirdiğini adı gibi biliyor. Söylenenlere bakılırsa onun da hayatında bir sürü sevgilisi varmış. Retzlow, "Kocanıza size göz kulak olacağıma söz verdim," dedi. "Şu güruhun neler düşündüğünün siz de farkındasınız." – "Pek de dikkat etmedim. Ne düşünüyormuş, bakalım?" – "Efendilerinden kurtulmayı, hem de bir an önce." – "Bir adım yana çekilir misiniz, lütfen. Teşekkür ederim, Retzlow." Elisabeth, insan yığınına baktı. "Demek öyle. Ayağa kalkmam için sabırsızlanıyorlar. Belki de onlarla anlaşabilirim. Bırakın da şimdilik diğerleri gitsinler. Ama ben burada kalacağım." – "Bütün bu kadınlarla gölde çamaşır yıkamak için mi? Bunu mu istiyorsunuz?" – "Hiç de fena fikir değil aslına bakarsanız, bu gölde. Gölümüz gibisi yoktur. – Size kötü davranmadım aslında. Kapı kapanmış nasılsa. Evime giremiyorum artık; tamam tamam, gideceğim birazdan; biraz daha sabredin, ey insanlar. Bugün son günüm; bundan sonra benden kurtulacaksınız." – Başını kaldırıp Retzlow'a bakarak güldü: "Şimdi de kim bilir aklınızdan ne kötü şeyler geçiyordur. Lanet karı, gibilerinden." – "Sadece Lieven'e size göz kulak olacağıma dair söz verdiğimi düşünüyorum." Elisabeth, "İşte, geliyor!" diye bağırdı. Arabaya doğru koştu; insanlar peşinden baktı. Birkaç nefes daha çekip, sigarasını uzaklara attı. Sonra bir daha arkasına bakmadan ve engel olmalarına vakit bırakmadan direksiyona geçiverdi. En öndeki arabaya, "Ben önden gideceğim," diye bağırdı. Lieven yanına oturdu. Lieven, "Neden hâlâ buradasın?" diye sordu. "Aklından ne gibi hınzırlıkların geçeceğini bilemiyor insan." – "Kolay kolay ayrılamadım oradan." Korkutucu biçimde hızlı kullanıyordu arabayı, ama o kadar güvenliydi ki Lieven hemen sakinleşti. Elisabeth pek fazla fırsat vermese de bir anlık şefkat duygusuyla eline dokunmak istedi, ama buna cesaret ede-

medi. Şimdi ayrılış acısını sert ve hızlı araba kullanarak atlatmak istediğini çok iyi anlıyordu. "Bebeğim, temelli veda etmiyoruz ya. Çiftliğin bir süre yarıcıya verildiğini düşün." Elizabeth cevap vermedi. Lieven sözünü sürdürdü: "Bu kadar acı çekeceğini bilsem buraya gelmezdim bir daha. Rahat ol, temelli döneceğiz, söz veriyorum." – "Ne zaman?" – "Yakında. Bu arada da Berlin'de, ya da nerede istersen orada sabretmelisin. Zaman dediğin ne duygularla, ne sıla özlemiyle ne de can sıkıntısıyla ölçülür." Elisabeth'in sesinin tonu değişti: "Uzun zamandır sana önemli bir şey söylemek istedim; ama hiç vakit bulamadık." Aniden bir viraja öyle sert girdi ki arkadaki Retzlow ıslık çaldı. "Hamileyim." – Lieven, "Ne?" diye sordu. – "Hamileyim. Çocuk bekliyorum, gebeyim. Böyle demezler mi Almancada? Olağan dışı bir durum için olağan dışı ifadeleriniz yok mudur sizin?" – "Çıldırmışsın." – "Neden çıldırmış olayım, sevgilim? Dünya vatandaşını, pardon, Alman soydaşını ne tuhaf selamlıyorsun öyle. Neden birden çıldırmış oluyorum?" Lieven sustu, ta ki sakin sakin konuşabilecek kadar kendini toparlayıncaya kadar. "Hiç çocuk istemedin. Bunu da sessizce kabullendik. Ama şimdi, tam da şimdi, her şey alt üst olmuşken... Savaşın tam ortasındayız; nerede kalacağımızı bilmiyoruz. Belki de gelecek hafta uzaklara gitmem gerekecek. Doğurmak istediğin çocuğun babası benim herhalde." – "Sanırım öyle, sevgili Ernst. İtiraf etmem gerek niyetim hiç de iyi değil. Sana çılgınca da âşık değildim." – "Bir köylü kızı değilsin ki, bu yüzden de tam şu sıra hamile kalman gerekmiyordu." – "Biraz önce temelli döneceğimize söz veren sendin." Keskin bir dönemeç... Sonra bir dönemeç daha... Arabadaki Retzlow da sövdü. Elisabeth sözünü sürdürdü: "Çocuk dediğin, Ernst, toprak ister. Sözüne inanmasaydım çocuk istemezdim. Çocuk insanı toprağa bağlar; çocuk sorumluluk getirir." – "Lanet olsun, canım, eskiden erkeklere inanmazdın. Gerçi benim sözüme inanabilirsin, ama verdiğim söz, kışın kar yağacak diye söz vermeye benzemez; kar sözü verebilirsin çünkü bilirsin ki hava soğuyacak. Ama tam da senin hoşuna giden toprakları işgal etmek için gerekli olan sıcaklık mevsime bağlı değil ki." Az

kalsın büyük bir kamyonla çarpışacaklardı. Şoför Rusça küfretti. Kamyon Sovyetler'in işgal ettiği havaalanlarından birine makine parçası taşıyordu. Ernst Lieven, şoföre cevap olarak dilinin ucuna gelen Rusça küfrü yuttu. "Çocuk dediğin her şeyden önce halkına bağlıdır. İster Kuzey İtalya'da, ister İspanya veya Afrika'da doğsun Lombard, Lombard'dır ya da Volga'da doğan bir Got, yine de bir Got'tur. Toprak daha sonra gelir." Elisabeth, hızını şehre yaklaştıkları için altmışa düşürmüştü. Gülerek, "Tam bir şairsin; bunu hep fark etmişimdir," dedi. "Handiyse bir sanatçısın. Bu yüzden de seninle yaşamak hoşuma gidiyor. Lombardlarmış, Gotlarmış – küçük oğlum, yani oğlumuz demek istiyorum, çünkü eminim bir oğlan olacak, oğlana ihtiyacımız var, çiftliğin oğlana ihtiyacı var. – Dinle bak, baban neler de biliyormuş. Çünkü annen, zavallı oğlum, onun yarısı kadar bile bilgili değil. Çünkü annen, müstakbel SS babalarının müstakbel eşlerinin gittikleri Gelin Okuluna bile gitmemiştir." – "Elisabeth, saçmalamayı bırak, bu iş ciddi." – "Bak sen. Önce bana çıldırmış diyorsun; şimdiyse iş ciddi. Biliyor musun, sevgilim, ilk kez bir şeyden korktuğunu görüyorum." – "Ne?" – "Elbette korkuyorsun. Her zaman cesaretine hayran olmuşumdur; biz kadınlar erkeklerin cesaretine bayılırız ne de olsa. Cesaretin simgesi olan silahlarla nişanların belli bir çekiciliği olduğunu inkâr edemeyiz." – "Saçmalamayı bırak!" – "Korkmuyorsun, nasıl derler, ne düşmanla dolu bir dünyadan, ne de ölümden. Cesursun. Ama içimdeki şu minicik, bilinmeyen hayat parçasından korkuyorsun. Neden acaba?"

Güneş ışıklarının ve yağmur bulutu gölgelerinin üzerine çöktüğü şehir, parça parça hastalık derecesinde sessizdi, sanki şaşkın ve boğulmuş gibiydi, ama aynı zamanda benzer bir biçimde boğulup şokla karışık bir heyecan hissiyle de fazlasıyla coşkundu. İnsanlar başlarına ne geleceğini henüz tam olarak bilmiyorlardı. Söylentiler alıp yürümüştü. Şurada bir sokağı boşaltıyor, ötede bir meydanda insanları bir araya getiriyorlardı. Mağazaları kapalı birçok ev, salgın dönemlerindeki gibi boşalmış görünürken başkaları aşırı canlı ve taşkındı. Kilise kuleleri, kıvılcım saçan tepeleriyle sanki üstle-

rinde ve altlarında sadece bulut varmış gibi, olan biteni umarsızca izliyordu. Ellerinde Rus elçiliğinin cephesine vuran orak çekiçli bayraklarla alkış tutmak için insanlar yanlarından geçerken, gayri ihtiyari başlarını kaldırıyorlardı. Bir kere daha arkalarına dönüp baktılar. Alman elçiliğinin gamalı haç bayrağına bakarken yıllar yılı gelişen düşünceler şimşek hızıyla ağızlarından ve gözlerinden kayıverdi.

Ernst Lieven, karısını, ev sahibi taşındıktan sonra, kendi oda pencereleri dışında kalan tüm pencerelerin kapalı olduğu, şehirdeki evine bıraktı. Elisabeth'i bir saat sonra elçiliğin yan binalarından birinde tekrar gördü. Hizmetçilerle birkaç valizi toparlıyordu, diğer kadınlara göre daha başarılıydı, çünkü verdiği talimatlar kısa ve özdü. Retzlow, Lieven'le değil daha çok kendi kendine konuşuyordu: "Ne mükemmel bir kadın!" Lieven, bir süre her zamanki gibi narin ve ince karısını izledi. O ana kadar onunla evlendiği için hiç pişman olmamıştı. Elisabeth, ister taşrada, ister şehirde olsun, herkesle iyi anlaşmıştı. Ev işleri dedikleri şeyleri, Lieven'i rahatsız etmeden halletmişti. Ona rahatsızlık verilebilecek hiçbir şey yapmayı aklından geçirmemişti. Sevgililer ve arkadaşları konusunda da, onu hep rahat bırakmıştı. Ta ki şu saçma çocuk fikrine kapılıncaya kadar. Lieven'in en ufak bir ihtiyacı bile yoktu. Kendi özgürlük anlayışı vardı ve her tür bağdan nefret ederdi. Bazı parti talimatlarına, bazı kısıtlamalara uymasının nedeni, bunlar doğru biçimde yerine getirildiklerinde karşılığında insanın mümkün olduğunca özgür yaşayabilmesi, istediğini yiyebilmesi, sevebilmesi ve öldürebilmesiydi. Bunun için de başta bazı şeylerden vazgeçmek gerekiyordu. İşte bunu Elisabeth gayet iyi anlamıştı. O zamanlar, yirmi yıldan uzun süre uzak kaldığı çiftliğinin önünde sevinçten beti benzi atmış bir halde de bunu söylemişti Lieven'e: "Şimdi görüyorsun, neleri başardık. Şimdi görüyorsun, yaşadıklarımıza değdi." Fakat Elisabeth'in çocuk yapma fikrine kapılması da çiftlik yüzündendi. Kuşkusuz, er geç buraya yeniden sahip olacaklardı. İşte o zaman nesiller boyunca kendi topraklarında yaşayabileceklerdi. Üçüncü Reich'in beraberinde getirdiği riskle-

rinden, kendi hayatına çeşitlilik ve zevk verdiği için hoşlanıyordu. Gerçi nesillere pek büyük bir merakı yoktu. Ancak mezarların üzerinde yapılan gelecek planlarını pek umursamıyordu. Uzun bacakları, dar kalçalarıyla Elisabeth'in vücudunda kuşku uyandıracak en ufak bir şişlik yoktu henüz. Retzlow ona yiyecekmiş gibi bakıyordu. Beni kandıracağına şu Retzlow'la bir işler çevirseydi keşke, diye düşündü Lieven. Akşam sınıra vardıklarında arabayı bırakıp yataklı vagona geçtiler. "Sigara içmeyi bırak," dedi Lieven, "Parmakların sapsarı olmuş. Seni teselli etmek istiyorum, sana söz vermek tehlikeli olsa da. Yine geleceğiz; evimize yerleşenleri sokağa atacağız. Evimizi düzene sokacağız."

III

Marie, her zamanki gibi en sevdiği yerde, evin cephesinde bir kuş yuvası gibi asılı duran küçük balkonda oturuyor, dikiş dikiyordu. Aşağıda çaprazında da benzer bir kuş yuvasında Bayan Triebel, fabrika için yaptığı işle oturuyordu. Her ne kadar sorular, tavsiyeler ve ödünç alınan ev eşyalarıyla, sık sık ve severek de yıkılsa da iki aileyi günün birinde ayırmış olan kavga, aralarında bir duvar gibi duruyordu hâlâ. Bayan Triebel, Oranienburg'ta kocasını ziyaret ettikten sonra bir daha onun yüzünü görmemişti. Başka bir kampa gönderileli çok olmuştu. Tek bildiği hâlâ hayatta olduğuydu. Triebel de tekmeler, dayaklar ve herhalde atılan kurşunlar arasından nasıl olduysa hâlâ hayatta kalmayı başaran o utanmaz, dayanıklı oğlan gibiydi.

Marie de, sanki başına bir felaket gelmemişçesine her zamanki gibi sakin sakin merdivenleri bir yukarı, bir aşağı inen, kendisi kadar suskun Bayan Triebel'e epey bağlıydı gizliden gizliye. Onu derinden ve kalıcı olarak yüreğine almıştı, özellikle de evin diğer sakinlerini uzaklaştıran bir olaydan sonra. Bayan Triebel, Triebel'in arkadaşı olması dışında hiçbir akraba bağının olmadığı, tutuklanan yabancı kız için bir şeyler yapmak istemiş ve yorgunluk nedir bilmeden bir Gestapo zindanından ötekine koşturup

durmuştu. Kızın kendi ailesi ona sırtını dönmüştü. Devlet polisi, Bayan Triebel'i sık sık sorguya çekmişti çünkü kız hakkında özellikle onun bir şeyler söylemesini ummuşlardı. Oysa Bayan Triebel, şaşkın bakışları ve soruları umursamadan bütün evde sanki kendi kızıymış gibi para toplamıştı onun için. Böylece devletin bu çabaları sonuçsuz kalmıştı, oysa koskoca dünyada bu tür çabalar her zaman başarıya ulaşırdı. Şimdi de sakin sakin balkonunda dikişini yapan kadının cesaretine, üst katta çaprazında dikiş yapan Marie'den başka kimse tanık değildi.

Bir gazete satıcısının tiz sesi yankılandı sokakların arasında. Marie, şehrin gürültüsüne öyle alışmıştı ki onun için sessizlikten farkı yoktu. Kocası işe gitmiş, büyük oğlu ülkenin kuzeyinde bir yerlerde, küçüğü de batı cephesindeydi. Helene de eski çalıştığı iş yerindeydi. Savaş, şehrin batısındaki pahalı elbiseler için terzi ihtiyacını ortadan kaldırmamıştı. Apartmanda da Hitler istediğini elde etti diyen birçok insan vardı. Seslerinde nihayet istediği her şeyi elde eden adama duydukları hayranlık yankılanıyordu. Geschke bile arada bir, "İnsan istediğini elde eder," diyordu. – Ama onun sesinde acı vardı. Tek başına kaldığında Marie, oğlunun bütün hareketlerini, bütün sözlerini hatırlardı. Hitler'in istekleriyle bizim isteklerimiz, ateşle su gibi birbirine zıt. Hitler bir şeyi övdüğünde kötüdür. Bir şeye karşı bizi uyardığında işte o zaman bizim yararımızadır. Şimdiyse Marie dikiş dikerken düşünüyordu. Artık eskisine göre daha çok boş vakti vardı. Dünya artık Hitler'in arzuladığı gibi görünüyordu. Barış yapmaya fazla bir şey kalmamıştı. Dünyanın bundan böyle Hitler'in istediği gibi görünmesi gerektiğini birkaç kişi daha anlasa barış yapmak an meselesiydi. Balkonda dakikalarca savaşı unutabilirdi insan, oysa savaşın ikinci ilkbaharı gelmişti. Balkon saksılarında sardunyalar tomurcuklanmış, hatta tek tük çiçeklenmişti bile. Güneş her mayısta olduğu gibi sıcak ve ılıktı, çocuklar avluda ve evin önünde oynuyordu. Tek tük gazete satıcısının bağırmaları, Lorenz dükkânındaki radyo gürültüsü dışında bu sabah muharebelere ve çarpışmalara işaret eden bir şey yoktu. Sadece göğsünü sıkıştıran şu korku vardı, dört hafta olmuş-

tu Hans'tan mektup gelmeyeli. Ama aynı zamanda postacının bir şey bırakmadan köşeyi dönmesine de sevinmişti. Ne de olsa dört gözle beklediği asker mektubu da, bir keresinde apartmana getirdiği gibi, cepheden ölüm haberi de getirebilirdi. Çünkü siyahlar içinde pazar torbası elinde biraz önce eve dönen Bayan Weigand, güneşe rağmen barışın henüz gelmediğine kanıttı. Ölüm hâlâ buralardaydı; kocaman geniş kanatları evi, bütün ülkeyi, hatta griye çalan mavi gökyüzünü bile kaplıyordu. Ama ölüm öylesine sessiz, hareketsizdi ki kanatları hışırdamıyordu bile.

Dünya artık yakında Hitler'in istediği gibi görünecekti. İngilizler henüz boyun eğmemişti. "O da olacak," demişti Geschke. Birden Stalin'le barış yapılmış, dostluk kurulmuştu. "Biliyordum hep, ikisinin de aynı olduğunu," demişti Geschke. "Peki, Hans neden 'Bizim isteklerimizle onun istekleri, ateşle su gibi birbirine zıt' demişti?" – Geschke işteydi. Bu savaşta çok fazla askere ihtiyaç yoktu. Artık maaşı da iyiydi. Marie balkonda oturup dikiş yapıyordu, o da iyi para kazanıyordu. Peki, ateş neredeydi, su nerede?

Üvey kızı hiç beklemediği bir günde Hans'ın staj parasını getirdiğinde nasıl da mutlu olmuştu. Oğlanla gurur duymuştu; ne zaman eve bir ödülle gelse, bu oğlan adam olacak, bir çıkar yolu var, diye düşünmüştü. – Ama bu çıkar yolu çoktandır kapanmıştı. Tesviyeci değildi, asker olmuştu. Tarım hizmetinden sonra kısa bir süre bir işte çalışmış, sonra da kapı kapanmıştı; oğlan yine kapana sıkışmıştı. Ama Hitler'in habire teklif ettiği barış gerçekten yapıldıktan sonra Hans için endişelenmesine gerek kalmazdı. İsteyen Hitler bile olsa, barışın nesi kötü olabilirdi? İyi para getiren bir işle balkonunda güneşte oturmanın nesi kötü olabilirdi?

Ama kötüydü işte. En önemli şey eksikti. Kötü olduğu da Marie'nin neyin eksik olduğunu tam olarak bilmemesinden anlaşılıyordu. Yemeği de, maaşı da vardı; bu sabah pek sakindi. Pek mutlu değildi gerçi, ama bu kadarını beklemek de fazla olurdu herhalde. İnsan gençken ilk aşk başladığında olduğu gibi mutlu olamaz. Peki, neden olamaz? Hayat, hızla akıp giden bir bekleyiş-

ten ibaretti. Ta ki sabırsız, aceleci adımlarla mutluluğun geldiğini duyuncaya kadar...

Şu anda kapıya vuran mutluluk değil, Emilie Hala'ydı. Üstünde çiçekli bir yazlık elbise vardı, oysa çok zaman önce böyle elbiseleri giyme yaşını geçmişti. Geçen pazar günü kadın kollarının verdiği broşu takmıştı gerdanına. Bütün hareketleriyle vücudunun çevik, genç halinden gururlandığını gösteriyordu. Selam vermesi bile sanki kabına sığmaz bir gençlikle dolup taşıyormuş gibi heyecanlıydı. Marie, artık bir ordu atölyesine bağlanan Emilie Hala'ya atölye için diktiği parçaları verdi. Eski günlerde kendi aşk hayatını anlattığı gibi artık Emilie Hala atölyedeki kızların yaşadığı bütün aşk hikâyelerini sıralıyordu. Tanrı'dan Marie'ye bütün ayrıntıları bildirme emri aldığına inanası gelirdi insanın. Herhalde gizliden gizliye bir kahve ikram edilmesini bekliyordu. Ottilie adındaki bir kızın nasıl da üzüldüğünü anlatıyordu. "Ama ona dedim ki, bence artık herkes çocuğunu doğurmalı. Bizim zamanımızda bu işler daha farklıydı. O günlerde annelik, bugünkü gibi saygın değildi."

Emilie mutlu mutlu gittikten sonra Marie, yeni paketten bir parça iş aldı. Deminki yerine oturdu. Emilie'nin gelişiyle bozulan düşüncelerini arayıp durdu; artık neyin ne olduğunu bilemiyordu. Marie, düğme dikmek istemiyorum, ilikleri de gözüm görmesin, diye düşündü. Hiçbirini istemiyorum. Şimdi hepsini bir kenara bırakacağım. Caddeye bakacağım. Belle-Alliance meydanını seyretmeye başladı. Sıra sıra insanlar, kurulmuş gibi metroya doğru yürüyordu. Marie uzaktan bir askerî bandoyu duydu. Metrodan bir ip gibi saçılan insan yığınları meydanda bir yumağa dönüştükten sonra sokaklara dağılıyordu. Marie gözünü ayırmadan sokağına baktı. Beti benzi solmuştu. Birden yıllardır düşünmediği bir şey olmuştu: Bir zamanlar koca bir gece boyunca umutsuzca beklediği, sonrasında düzensiz aralıklarla anlamsızca beklediği, ama ardından beklemekten vazgeçtiği sevgilisi, nihayet Belle-Alliance meydanından evine doğru geliyordu.

Kirli ve yorgun, ama sevinçli ve beklenti dolu görünüyordu. Güneşten yanmış, zayıflamıştı, ıslık çalıyordu. Sadece ıslığı bile

Marie'yi evin en uzak köşesinden dışarı fırlatmaya yeterdi. Kapıyı açmak için ayağa fırladı. Basamakları üçer üçer atlayarak merdivenlerden yukarı çıkışını duydu. İşte, kapıdaydı, boynuna sarıldı. Başını da göğsüne koydu.

"Geldim işte, anne," dedi oğlan, "Sevk oldum. Yazmaya vaktim olmadı." – "İyi ki evdeymişim," dedi Marie. Başı dönüyordu biraz. Hans, eski yerine, mutfak divanına oturdu. Kasketini fırlatıp attı. Marie, başını göğsüne bastırdı; önce sadece sert ve kirli saçlarına dokundu. Gözlerini kapattı, çünkü saçının kokusu Hans'ın yanında olduğunu iyice hissettiriyordu. Marie, "Sana hemen bir salam hazırlayayım," dedi. – "Haydi, o zaman." Hans'ın önüne konulanları soluklanmadan yutması gerçekten geldiğine kanıttı Marie için. Gerçi pek aç değildi, sadece salamın kokusu bile yetmişti ona. Hans, "Anne, gel de, kucağıma otur," dedi. Annesini kucağına çekti, güldü, şunu bunu sorup durdu. Komşu Bayan Melzer içeri girdi. Hans'ı görünce de sevinçle ellerini çırptı. Fakat o anda Marie'nin mutfağını inceleme fırsatını kaçırmayıp çabucak etrafa bakınmayı da ihmal etmedi. Hans'a, "Muhteşem bir iş çıkardınız," dedi. – "Ne gibi?" – "Fransa'da. Adamlar, Majino hattının arkasında iskambil oynamaya devam edebileceklerini sandılar herhalde. Sence ne zaman İngiltere'ye gireceğiz?" – Hans, gülerek kadına baktı; demek hâlâ buradaydı. Tıpkı insanın uyanıkken unuttuğu bir yüzün aniden rüyada görünmesi gibi. Hans, "İngiltere'ye bu kadar çok bayıldığınızı bilmezdim, Bayan Melzer." – "Ben mi? Neden?" – "Ne zaman gireceğimizi sorduğunuz için. Siz de mi oraya girmek istiyorsunuz?" – "Pek bayılmıyorum oraya. Ama 'Neşeden Güç Doğar' bir gezi düzenlerse hayır demem." – "Elbette," dedi Hans, annesini yavaş yavaş kucağında sallarken. "Dünyayı gezmeyi hep sevmişsinizdir. Norveç'e de gitmiştiniz, değil mi?" – "Evet, Hans, ağabeyinin mektup gönderdiği yere. Oraları annene en ince ayrıntısına kadar anlatabilirim. Kocamla birlikte tatile gitmiştik, tabakhanedeki herkesle birlikte. Ah, neler neler verildi bize, eskiden resmini bile görmediğimiz şeyler. Böylece savaş haberlerinde geçen bütün isimlere aşina oluyor insan, mesela Yunanlıların o bir sürü tanrı-

sının, bir sürü sütununun bulunduğu yer. Kocam her şeyi aklında tutabiliyor, ben tutamıyorum; bu yüzden de pek kızıyor. Eskiden de böyleydim, hatırlar mısın? Yıldızları da aklımda tutamazdım, onların da tuhaf isimleri vardı. Kocam, eskiden yıldızlara meraklıydı, şimdi de yabancı ülkelere. Şu sıra paraşütçülerin indiği ada mesela; ne kadar uzakta olursa olsun kocam sanki orada doğmuş gibi anlatır sana. Eskiden de yıldızları böyle anlatırdı." – "Öyleyse uzaklara gittiğimde anneme anlatacak çok şeyiniz vardır. Sohbeti kısa kesmek zorundayım, beni anlarsınız değil mi, Bayan Melzer. Ama yarın gitmeden önce sabah bir daha uğrarım, söz."

Marie'nin başı öne düştü. Daha yeni öğrenmişti oğlunun sadece yarına kadar burada olacağını. Sevincinden zamanı hiç düşünmemişti; düşüncesizce "Gitme" dedi. – Oğlan güldü. "Döneceğim, merak etme. Hep şanslı olmuşumdur. Bana sen yardım ettin, anne, hiç korkmadığın için. Her dışarı gidişimde beni beklememiş olsan sanırım yakalanırdım. Şimdi de döneceğime hep inanmalısın." – Eskisi kadar inanamıyorum artık, diye düşündü Marie, gücüm kalmadı. Marie, "Baban geldi!" diye bağırdı.

Geschke her zamanki gibi canı sıkkın geldi. Ama Hans'ı görünce yüzü aydınlandı. "Oğlum!" dedi. Marie, oğlana babası olmadığını söyletmemekte haklıydı herhalde, diye düşündü. Böylesi oğlan için daha iyi, gerçekten de evine gelmiş oluyor böylece.

Ama ikisi keyifle yemeğe oturmuşlardı ki her zamanki gibi anlaşmazlıklar ortaya çıktı. "Rusya'yla yapılan anlaşma hoşuna gidiyor mu? Nazilerle yeni arkadaşları pek sıkı fıkı görünüyor." – "Stalin ne yaptığını biliyordur. Sizin için Hitler'i pataklasın mı?" – "Bilmiyorum," dedi Geschke, "İğreniyorum. Doğaya aykırıymış gibi geliyor bana, tıpkı şu rezil ırkçılık meselesi gibi." – "Neden iğreniyorsun, neden rezil ırkçılığa benziyor, baba, oysa bu şekilde kimlerin birbirinin eşi olduklarını görüyoruz dememiş miydin? O zamanlar ikisi de farklı diye düşünüyordun."

Geschke önüne baktı. Haklı çıktığını düşündükçe bütün bir yıl hep üzülmüştü. Gizlice oğlunun haklı olmasını istemişti. Kendini toplayıp, "Bu Fransızlar nasıl insanlar?" diye sordu. Hans, kısaca,

"Bütün halklar gibi işte," dedi. Konuyu değiştirmeye çalıştı. "Gidip Helene'yi bir görmek istiyorum." Ama babasıyla annesi, ondan bir an olsun ayrı kalmak istemedikleri için birlikte çıktılar.

Berger ailesine pek sık gitmezlerdi, Helene çocuğunu alıp gelmeyi tercih ederdi. İki ailenin huyu birbirine pek uymazdı. Eskiden iki erkek sık sık kavga etmişti. Açık açık tartışmak için birbirlerine tam güvenmediklerinden de sessizlikleri yabancılaşmaya dönüşmüştü. Şimdiyse tekrar karşılaşınca, birbirleri için, o da hiç değişmemiş, Hitler'e boyun eğmemiş, diye düşündüler.

Yıllar geçtikçe Bayan Berger'in boynu uzamış, kendisi de zayıflamıştı; dili de sivrileşmişti. Çoktan okula başlamış torun, neşeyle konuklara atıldı. Büyükler Hans'ın çevresini sardı. Kucaklaştılar, sevinçle bağrıştılar. Evi kahve kokusu sarmıştı hemen. Hans, annesiyle ablasının arasında oturuyordu. İkisi de kollarına dokundu. Ziyarete gelmişe benzeyen bir kız, masadan biraz uzağa oturdu. Boyu kısaydı; koyu renkli, neredeyse karanlık gözleri vardı. "Arkadaşım Emmi," diye tanıştırdı onu Helene. Hans ona biraz daha dikkatlice baktı. "Gerçekten de, Emmi sensin!" Emmi gülümsedi, buna rağmen gözleri parlamadı. "Hemen anlamıştım, sen de Hans'sın." Marie, "Yaklaşsana," dedi. – Kızı oğlunun anlattıklarından biliyordu. Aklında kalmıştı anlatılanlar. Boyu hiç uzamamış, gözleri de hep koyu renkliydi. Oğluyla kamp ateşinde oturup maceralarına katılmıştı. Merdivenlerde duyduğu her adımda oğlu için endişelenmek zorunda kaldığı zamanlarda da. Marie, onun için ne kadar çok endişeye kapılmıştı, ne kadar da çeşitliydi bu endişeler! Başlarda, doğamayacak, enflasyon günlerinde bir deri bir kemik kalacak diye korkmuştu. Sonra, çocukların Hans'ın gözünü kıl payı ıskalayan taşı atmaları... En büyüğünü öldüren kızıl hastalığı... Haylazların onu hırsızlığa ikna etmesi, Emmi de yanındayken; kız o kadar küçüktü ki, bir borudan geçmesi gerekirken yeterince hızlı davranamamış, yakalanmıştı. Hans kaçabilmişti. Ertesi geceyi anneyle oğul uykusuz geçirmişti. Hayatlarında ilk kez, polis korkusunun ne olduğunu öğrenmişlerdi, oysa sonralarının polisleriyle karşılaştırıldığında pek yumuşaklardı, korkuları da buna

uygun olarak hafifti. Kız, ne kadar aptal, yaşı ne kadar küçük olsa da Hans'ı ele vermemişti. Daha o günlerde içindeki alev yanmıştı, yakıcı değildi, ama sakin bir ışıktı ve dünyanın karanlığa düşüp soğumaması için de herkesi ve her şeyi ısıtıp aydınlatıyordu. Bu ışık o kadar sessiz ve sakindi ki, kahve ve simit ikram edilen sofrada oturan zayıf, hâlâ ufak kızın içten içe parladığını kimse görmüyordu. İkisinin tek derdi, yan yana oturmayı başarabilmekti. Nihayet Helene çocuğunu yatırmak için ayağa kalktı. Yaşlı Berger, Oskar'ın Afrika'dan gönderdiği kartpostalları getirdi. – Nasıl da güçlükle harekete geçti, nasıl da ağır ağır yürüdü, diye düşündü Hans. Düşüncelerini harekete geçirmek bile güçtü. Şimdiyse uzun boynuyla çöl kumları içinden yürüyor ağır ağır Oskar. Bay Berger, "Bazen sanki Hitler'in işinin bittiğini göremeyecekmişim gibi geliyor bana," dedi. "Şu yıldırım savaşından da öbür göz boyamalarından anladığı kadar anlıyor sanırım."

Eve dönerlerken Emmi, "Berger baba yaşlandı," dedi. – "Yaşlandı mı?" diye sordu Hans hayretle. Geschkeler, bu saatten sonra eve dönmesi zor olacağı için Emmi'ye geceyi evlerinde geçirmeyi teklif etmişlerdi. Sabah erkenden fabrikaya gitmesi gerekiyordu. "Evet, yaşlandı. 'Artık ölü oğlumla sohbet etmek istiyorum,' diyor. Sağ olsaydı, şimdiye kadar şu veya bu olayda on kere ölmüştü oysa."

Eve döndüklerinde Geschkeler yattı. Marie, dinlemek için kapıyı aralık bıraktı. Emmi anlatmaya başladı: "O günlerde ıslah evine gönderdiler beni. Hitler iş başına geçince öğretmenler, 'Bütün suç eski sistemde,' dediler. Sonra da, 'Siz zavallı çocukların kabahati yok,' diye eklediler. Almanmışız, öyle dediler. Yahudiler açlığa mahkûm etmişlerdi bizi. Bütün bunlar hoşumuza gitti. Ben de inanmıştım. Ama sonra ıslah evine temiz, sarışın bir kız geldi. Ağzını burnunu kırmışlardı, dişleri kalmamıştı. Gece olduğunda Nazilerin 'Horst Wessel' şarkısını okulda söylemek istemediğini anlattı. Bu yüzden de velayetini annesiyle babasının ellerinden almışlardı. Arkadaş olduk onunla. Sonra çalışma hizmetine gönderildik. Islahevinden pek farklı değildi; hele ikimizi gözlerinin önünden ayırmıyorlardı. – Bu arada bizimkiler ölmüştü. Ablama

gittim sonra, ablamı hatırlıyor musun? Birlikte kamp ateşinde oturduğumuzu? Şimdi çocukları var. Kocası namusluydu, bana çoktan unuttuğum şeyleri tekrar baştan anlattı. Alaçam kampındaki eski öğretmenimizi hatırlıyor musun? Sınıf mücadelesinin tarihini? Çatışmaya dayalı gelişmeyi?"

Ne tuhaf şeyler bu konuştukları, diye düşündü Marie. Ama ikisi şimdi el ele tutuşmuşlardı. Sevgililer gibi de diz dize oturuyorlardı.

"Savaş çıktığında, enişte m avluda dedikodu yapan kadınlara, 'Alın size çocuk yapmanın ödülü, asker başına fazladan bir kundağınız daha olacak,' diye bağırmıştı. Kendini kaybetmişti, yoksa daha akıllıydı. İnan bana, gerçekten de daha akıllıydı. Hemen ertesi gün tutuklanmıştı. Karıların arasında hain biri varmış, galiba blok başı ya da sığınak başı mıymış neymiş; daha önce de ablamı ele vermişti, bodrumdaki eşyalarını doğru düzgün kaldırmadı diye."

Marie, Geschke'nin "Aynen bizde olduğu gibi," dediğini duyunca onun da kulak kesildiğini anladı.

"Peki, evdeki diğer karılar bu haine saldırdılar mı sence? Ne gezer, korktular ve kibar davrandılar, kendi kocaları da şikâyet edilmesin diye. İnsanlar hep mi böyle korkaktı? Hep mi böyle aşağılıktı? Sanırım evet; fark etmedik sadece. Sonra Berlin'e döndüm; cephane fabrikasına girdim; iş arkadaşlarımla oturuyorum. Ablam beni Helene ablana gönderdi. Şimdi de sen anlat bakalım."

Marie, Hans'ın kendisine hiç anlatmadığı şeylerden bahsettiğini duydu: "Doğudan korkuyorum. Naziler bugüne kadar Fransa'da yumuşak davrandılar. Düzenlerinin ne kadar muhteşem olduğunu kanıtlamak için. Polonya'da çok adiler, gelen haberlere göre orada şeytan gibiler, biz de şeytanın uşaklarıyız. Peş peşe adilikler yapmamız için emirler yağdırdıklarında peki biz ne yapıyoruz? Hitler'in işgaline uğramak büyük bir felaket. Fransa'daki karargâhta yasak radyoyu dinledim. Rusların yönettiği bir halkın neler hissettiğini, Besarabya ile Rus işgalindeki Polonya'da kaç okul açtıklarını, bugüne kadar okuma yazma öğrenmeleri ya-

sak olanların nasıl hepsinin de okuryazar olduklarını dinledim oradan."

Marie ne kadar anlamaya çalışsa da bundan sonra duyabildiği tek tük kelimelerin artık dünyanın gidişatıyla ilgisi kalmamıştı.

Ertesi sabah hepsi mutfakta buluştuğunda Emmi çoktan gitmişti. Kahvenin tadı son yemek gibi kekremsiydi ve sanki buluşmanın son saatleri ilk saatlerinden çok daha hızlı geçiyormuş gibi bütün kelimeler, lokmalar, bütün hareketler ve şeyler sakince geçiştiriliyordu. Önce Geschke çıktı. İşe gitmesi gerekiyordu. Hans'a "Kendine dikkat et!" dedi. Marie, "Yine gel," dedi. Oğlan gülerek, "Elbette," dedi ve merdivenlerden inerken "Emmi'yle ilgilen," diye seslendi annesine.

Birkaç hafta sonra Hans, karargâhının bulunduğu Polonya'daki bir köyden gece bitmeden karanlıkta boş bir cadde boyunca yürüyordu. Yeni, ama yakın arkadaşı Zimmering'e önemli haberi ilk o vermek istiyordu. Zimmering kuyudan su çıkarmıştı bile. Hans onu uzaktan tanıdı, boyu posu dev gibi, vücudu ve yüzü de ata benziyordu. Hans, daha sevk sırasında Zimmering'i derhal tanımıştı, gerçi yıllar önce Alaçam kampında ilk kez karşılaştıklarında at değil, olsa olsa tayı hatırlatıyordu bütün çizgileriyle. Yolda Zimmering'in başkaca da değişmediğini anladığından ikisi sıkı fıkı olmuşlardı.

Hans soluk soluğa önünde durdu. Zimmering, devasa omuzlarıyla sırtladığı bir sırığın iki ucuna astığı su dolu iki kova taşıyordu. Yavaş yavaş, adım adım, yere basa basa yürüyordu. Gerçi hızlı yürümüyordu ama adımları o kadar uzundu ki Hans yanında koşmak zorunda kaldı. "Zimmering, Zimmering! Ruslarla savaşıyoruz artık!" Zimmering, bir ayağını ötekinin önüne attı. Özellikle çocukların korktuğu büyük, kötücül yüzünde dişleri ortaya çıkmış parlıyordu. Zimmering, "O zaman Ruslar Almanları yenmeli," dedi.

O sırada köyden, bağırarak ve el sallayarak tek tük askerler onlara doğru koşmaya başlamıştı. Sırık devrilmesin diye Zimmering

ortalarında dimdik durdu. Hans, bu kalabalığın arasında sanki bu at-insan onu bir anne gibi koruyabilirmişçesine yanından ayrılmadı. Bir yandan sevinir, diğer yandan da şaşırırken, gördün mü baba, Hitler'in düşmanı kimmiş, diye düşündü. – Hepsi heyecanla karargâha döndü, Hans arkadaşının yanından hiç ayrılmadı. Zimmering kovaları yere bıraktı. Sevinçten kendinden geçen başçavuş, sanki günün ilk göreviymiş gibi her sabah yaptığı gibi yaşlı köylü kadını etrafta koşturdu. Ortalık karışmıştı, bir yandan öbür yana emirler rüzgâr gibi birbirini kovalıyordu. Başçavuş gülüyor, "Oynasana yaşlı cadı" diye ellerini çırparken herkes alkışlıyor, gülüyor, ıslık çalıyordu, sanki yaşlı kadın kovanın veya süpürgenin sapıydı. Kadın birçok kez bir yerlere çarpıyor, devriliyordu, çünkü gözleri hemen hemen hiç görmüyordu. Sönük gözleri parlıyordu; belki de haberin ne ifade ettiğini anlamıştı: Vakit gelmişti artık. Gitgide çirkinleşen itiş kakışlar, tekmeler arasında dönüp duruyordu. Yüzü ilk kez seğirdi, sanki kahkahalar ona da bulaşmıştı. Dişsiz ağzı açıldı; göğsü gülmekten sarsılıyordu. Pis şeytanlar, yakında işiniz bitecek. Hans, arkasından baktı; şimdi ona da cadı gibi geliyordu; annesinin minicik bir parçasını bu cadıda, sonra da memleketini düşündüğünde bu cadının minicik bir parçasını yumuşak, suskun annesinde hisseder gibi oldu.

IV

Wenzlow'un yaveri teğmen Fahrenberg, ilk başlarda karargâh olarak belirlenen çiftliğin önünde komutanını bekliyordu. Ayrılalı birkaç saat olmasına rağmen tekrar görüşecekleri için seviniyordu. Birlikte pürüz çıkarmadan çalışmakla kalmıyorlardı, aynı zamanda normalde kimseye anlatmayacakları her çeşit duygu ve düşünceleri de çoktan birbirlerine anlatmaya başlamışlardı. Bunun sonucunda da Fahrenberg, Wenzlow'a arkadaşlık ve saygı beslerken, Wenzlow da bunun karşılığında ona arkadaşlık ve baba sevgisine benzer bir sorumluluk hissediyordu. Fahrenberg, Wenzlow'dan kendi sorularını ve kuşkularını hissetmesini bekli-

yordu. Wenzlow bunu bilmiyor, ama hissediyordu, ama onun soruları ve kuşkuları gençliği yüzünden daha korkusuzca ve daha açık seçikti. Hatta karşılıklı olarak birbirlerine gelen mektupları okuduklarından evlerinde olup bitenleri de biliyorlardı. Wenzlow, Fahrenberg'in nişanlısını özlediğini, Fahrenberg de Wenzlow'un evde bir oğlu, biraz kaba da olsa da çok sevdiği bir kızı olduğunu biliyordu, hatta komutanının annesinin yerine geçen Amalie Halası olduğunu da. Bu solgun, yok olmuş kalıntıların tuhaf gölgeleri, yaşlı ve genç adamı koskoca kış boyunca hiç terk etmemişti. Ukrayna'ya girerken yanlarındaydılar. Dortmund'daki nişanlıyla, Potsdam'daki renkli pencereli balkonundaki Amalie Hala da hemen hemen aynı mektupları almışlardı: Son mektuptan beri hangi yolları aştığımızı anladığınızda şaşıracaksınız. – İlerleyişimizi hiçbir şey durduramaz. – Kuzeyde bir duraklama olmuşsa, bunun sebebi doğanın güçleriydi. – Moskova önünde yürüyüşümüzü engelleyen Rusya'nın kışından başka bir şey değildi.

Arabadan inen Wenzlow'a geceyi oturulabilir bir çiftçi evinde geçireceği söylendi, çünkü ona ayrılan karargâh ancak yarın hazır olacaktı. Kurmay arabasındaki sohbet sayesinde keyfi yerindeydi. Nihayet, uzun süredir boşu boşuna aradığı Brauns'la ilişki kurabilmişti. Ona öyle gelmişti ki sanki tümgeneral Brauns, verdiği raporları pek önemsemiyor, sanki onu görmezden geliyordu. Brauns, onun her zaman komutanı olarak arzuladığı biri gibi olduğu için de bu durumdan daha çok endişelenmişti. Bu yüzden de kariyerinin bu adam tarafından belli olmayan nedenler yüzünden engellenebileceği düşüncesi onu özellikle üzmüştü. Ama şimdi verdiği rapor sayesinde Wenzlow, Brauns'un onu hiç de küçümsemediğine, tam tersine onu her açıdan dikkatle izlediğine ikna olmuştu. Brauns memnuniyetini belirtmişti; Wenzlow, subay okulundan beri arada bir onu yanıltan alınganlığının kurbanı olduğunu anlamıştı. Önemsiz olaylarda bir arkadaşının veya bir komutanının, onu hak ettiği saygıdan mahrum ettiğine hemen inanan insanlardandı. Ama şimdi artık Brauns'un ona saygı duymakla kalmayıp, değer verdiği, bütün duyguları gibi kimseye göstermediği bir de-

ğer verdiği anlaşılmıştı. Hatta Wenzlow'un kariyerini engellemek bir yana, terfisini desteklediğini de ima etmişti.

Wenzlow bu düşünceyle o kadar meşguldü ki, teğmen Fahrenberg'in bahsettiği başka bir yerde geceleme konusuna dikkat etmedi. Yaşı kırk ile elli arasında olmasına rağmen, farkında olmadan, bir yetişkinden pek hoşlanan delikanlılar gibi Brauns'un tavırlarını taklit edip az konuşarak teğmen Fahrenberg'e duyduğu sevgiyi göstermek için çaba harcıyordu. Fahrenberg, daha önce batıda savaşa katılmış ve yaralanmıştı. Savaş başlamadan öğrenciydi. Nasıl ki Brauns, Wenzlow'un gözünde örnek alınacak bir komutansa, Fahrenberg de astı olan genç subaylara bir örnekti. Wenzlow, sık sık Fahrenberg'in kendisinin Birinci Dünya Savaşına gittiği yaşta olduğunu düşünüyordu. Genç bir insanın dayanak ve yüreklendirmeye ihtiyaç duyduğunu da bu nedenle çok iyi biliyordu. Fahrenberg'e ailesiyle ilgili sorular sorduğunda aslında kendisinin sohbet etmeyi arzuladığının farkında değildi.

Karargâha henüz yerleşemedikleri için çiftliğe değil doğrudan köye gittiler. Birkaç ev dışında tamamen yıkıntılara dönüşen köy, yaşayanların görünmez olduğu ve ölülerin mezarların üzerinde dolaştığı bir mezarlık kadar sessizdi. Köydeki caddeden geriye kalanlarsa çarpışmalara ara vermiş askerlerin neşeli gürültüsüyle doluydu. Eğer burada hâlâ yaşayanlar varsa da, ölüler gün ışığından hoşlanmazmış gibi çocuklarıyla birlikte mağaralara ve deliklere sığınmışlardı. Saklanmayı kabul etmemişe veya onu koruyan kimsesi kalmamışa benzeyen küçük bir kız köyün önünde duruyor, bir kan gölünün içinde yatan telef olmuş bir ineğe bakıyordu, belki de kendi ineğiydi. Birkaç kadın, gün ışığında yaşayanlar arasında olmaktan utanıyormuş gibi öne eğilmiş ve gözlerini kırpmış halde askerlerin emirleriyle sağa sola odun veya su taşıyordu.

Wenzlow, köy caddesinin girişindeki iki darağacını görmüştü, çünkü tam yanlarından geçmek zorunda kalmıştı: Asılı adamlardan biri sakallıydı, diğeri de uzun boylu bir çocuktu. Fahrenberg, farkında olmadan komutanının yüzüne baktı. Bir şey söylemesini bekliyordu. Ama Wenzlow bir şey demedi. Ne de olsa

Fahrenberg'in insanın duygularını her durumda kendisine açıklayabileceği biri olmadığını fark edivermişti. Astların huzurunda komutanlara itiraz etmekten hoşlanmazdı. Daha önce ilerleme sırasında, iki köyde daha, buna benzer biçimde karşılanmıştı. Açıkça onayını almadan böyle bir önlem almalarından rahatsızlığını dile getirdiğinde Rönnecke'nin bu işten sorumlu olduğunu söylemişlerdi. Ama Rönnecke ortalıkta yoktu. Orada bulunmaması için o kadar yüksek yerden bir mazereti vardı ki Wenzlow müdahale edememişti. Şimdiyse Fahrenberg, asılan bu iki adamın büyükbaba ile torun olduklarının anlaşıldığını bildirdi. Samanlıklarında el bombaları bulunmuştu. Fahrenberg Rönnecke'nin gelmiş olduğunu ve Wenzlow'u karargâhta beklediğini de ekledi. Belirgin biçimde seğiren elmacık kemiklerinden heyecanlandığını anlayacak kadar komutanını tanıdığından Fahrenberg konuyu değiştirdi: Rönnecke ona yabancı değildi, onu gördüğünde 1929 yılında Berlin Teknik Yüksekokulunda Nasyonalist Sosyalist bir öğrenci grubunun lideri Rönnecke'nin ta kendisi olduğunu hayretle fark etmişti. Weimar Cumhuriyeti'nde, Yahudileşmiş profesörlere karşı ayaklanma düzenlediği için üniversiteden atılmıştı; sonra da Hitler iktidara geçince derhal özel biri gibi tekrar üniversiteye kabul edilmişti.

Wenzlow etrafına pek dikkat etmeden emir erinin derhal hazırladığı, içinden buhar yükselen plastik küvetin bulunduğu, çiftlik evindeki odasına girdi. Doğu Asya görevinden beri bir tılsım gibi yanında taşıdığı bronz heykelciğin altında yeni gelen bir mektup gördü. Heykel, eski sevgilisi Manja'nın armağanıydı ve merhamet tanrıçası Kuvanon'u temsil ediyordu. Amalie Halasının el yazısını tanıdı. Mektuba uzanmadı. Rönnecke'ye döndü.

Wenzlow içeri girer girmez Rönnecke ayağa fırlamıştı. Üniformasındaki SS işaretlerini sadece görmenin bile yol açtığı duyguları haklı çıkaran hiçbir şey yoktu ne yüz ifadesinde ne de duruşunda. Hareketleri küstahlığa değil alçak gönüllülüğe işaret ediyordu. Derin çukurlu ve koyu renk, handiyse yumuşak gözlerinin altındaki koyu halkalarla çok genç, aşırı yorgun, hastalık derecesinde soluk

yüzü, olsa olsa bir delikanlının kurukafasını andırıyordu. Ayağa fırlayıp hazır ol duruşuna bakıldığında hastalığı anlaşılmıyordu; ama Wenzlow'un karşısına geçtiğinde hafif sallanıyordu, gözlerini bir anlığına kapadı. Sonra zorla açıp özür diledi. Kelimeler çıkmadan önce dudakları hareket etti. Çocuk ağzına benzeyen aşırı genç ağzı ateşten çatlayıp kurumuştu. "Tümgeneral Brauns," dedi güç bela, "derhal almak zorunda kaldığı önlemleri onayladığını komutanım binbaşıya herhalde bildirmiştir."

Wenzlow, fazlasıyla huzursuz edici bir biçimde kapıldığını bildiği, atlanmış olma duygusunu çabucak bastırdı. Bilgisizliğini açık etmek istemediği ve Rönnecke'nin yerine getirdiği önlemler nasılsa Brauns tarafından onaylandığı için de sustu.

Rönnecke, tümgeneralin ileri sürdüğü gerekçeleri kabul ettiğini anlatmayı sürdürdü. Özellikle de bu hareketle aynı anda iki tehlikeli durum önlenmişti: Yeni işgal edilen köydeki düşman halka, ta en baştan her tür direnişin anlamsız olduğu anlatılmıştı, suçluların saklanması da dahil. Herkesin gözü önünde bir suçlunun darağacında sallandırılması, toprağın altında gömülerek daha çabuk unutulan birine göre her şeyin görüldüğüne, duyulduğuna, ortaya çıkarıldığına dair çok daha iyi bir kanıttı. Güvenilmez kişiler, yapmayı çok istediğim şeyi yapmaya çalışırsam demek böyle asılacağım, diye düşüneceklerdir. – Ama unutmamak gerek ki bizim o rezil sistemden uzaklaşmamızın üzerinden daha on yıl bile geçmedi. – Bu yüzden de bazılarının kafasının bir köşesinde kutsal ülke olarak kalan Sovyetler Birliği'ne dair çoktan unutulmuş hayaller canlanabilir. Bu yüzden de bu ülkeye zafer kazanmış birinin gücüyle galip olarak geldiğimizi herkesin aklına kazımalıyız.

Brauns bu gerekçeyle memnun olduğuna göre Wenzlow'un, sadece onayı alınmadan bu önlemlere başvurulduğu için itiraz ettiği anlaşılırdı. Wenzlow sadece, "Rönnecke, hastasınız, ateşiniz var. Dinlenin," demekle yetindi. Rönnecke, kelimelerini daha yaşlı ve yüzünü daha genç kılan bir gülümsemeyle, "Sayın binbaşı için dinlenme denilen şey, benim için en zor çalışmadır," diye konuştu. Olayın incelenmesinden sonra çiftliğin işgali sırasında ele geçiri-

lenlerin rastlantıyla bulunmadığı anlaşılmıştı. Kullanılan mermilerin hangi depodan geldiği derhal anlaşılmalıydı. Cephe gerisinde nerede, fabrikada hangi gün, hangi vardiyanın çalıştığını soruşturma emri verilmişti. Almanya'da vatan hainleri varken düşman ülkesinde çocuklar bile silaha sarılıyordu. – Rönnecke çatlak dudaklarını hareket ettiriyordu; konuşmakta zorlandığı için zor nefes alıyordu. Son kelimeler de rahat çıkabilsin diye dudaklarını yaladı. Gerçi Amerika Birleşik Devletleri'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinin nihayet herkesin gözünü iyice açması umulabilirdi. Bundan daha öğretici bir şey bulamazlardı. Dünyanın en büyük kapitalistleri kızıllarla birleşiyor. Bizim için bunun avantajı, ordu yönetiminin, deneylerin de savların da yerinin olmadığını, artık bunlarla kaybedecek vaktimizin olmadığını görmesi.

Hastalığı için tekrar özür diledikten sonra Rönnecke gitti. Wenzlow genel olarak Rönnecke'nin ziyaretinden memnundu. Gerçi Rönnecke, Wenzlow'un birçok durumda içten içe uzak durduğu bir gücü temsil ediyordu, ama konuştuklarında Rönnecke'yi raporunda Wenzlow'dan olumsuz bahsetmeye itecek bir şey yoktu. – Emir erine bir güğüm sıcak su getirmesini emretti, çünkü bu arada plastik küvetteki su soğumuştu. Yarı beline kadar soyunduğunda mektubu hatırladı. Yıkanırken okumak için açtı. Sıcak su henüz gelmediği için de hemen okumaya başladı. Mektuba öyle dalmıştı ki ne suyun geciktiğini fark etti, ne de çiftlikte hemen susturulan karışık sesleri duydu. Emir eri nihayet güğümle geldiğinde binbaşının hâlâ mektubu okuduğunu görünce sevindi. Bir yığın insanın bulunduğu ve çok şükür ki sadece kısmen hasar görmüş mutfakta işaretlerle istediğini anlatabilmiş ve bir oğlan dolu bir testiyi kapının önüne getirmişti; çünkü binbaşı kendisinden başkasının odaya girmesini yasaklamıştı. Ama testiyi kaldırınca da kolu kopmuş, kırıklarla birlikte bir su birikintisi eşikte kalmıştı. Emir eri öfkeyle ıslık çaldığında oğlanın yüzünde gördüğü alaylı ifadeye öfkelenmişti. Sonra da onu yakalayıp kafasını sobaya vurmuştu. Sonra ağzındaki alaylı ifade de yok olmuştu. Yaşlılar, yerde hareketsiz ve solgun yatan oğlanla uğraşırken, cennet, ce-

hennem, nerede olursa olsun her yere düzen getiren genç bir kız, "Kurtlar Mucizesi" masalındaki kızınki gibi berrak bir bakışla bir tencereyi yeniden doldurup eşiğe koymuştu.

Ama emir eri, olayı anlatmaya fırsat bulamadı çünkü Wenzlow düşüncelere dalmıştı. Çay istemek için mutfağa döndü. Mutfak sakinlerini umursamadığını göstermek amacıyla, üzerinde oturan yaşlı büyükanneyi ya da her ne idiyse bu zavallı kemik yığınını bir paçavra parçası gibi arkalıklı sandalyeden aşağı indirip sandalyeyi kendine çekti. Bacaklarını uzatıp, işaretlerle çizmelerinin fırçalanmasını istedi. Yine o kız geldi; "Kurtlar Mucizesi"ndeki kızın kurtların pençelerini ovması gibi sakin bir yüz ve bakışla çizmeleri fırçaladı.

Bu arada Wenzlow'sa küvette, mektup ıslanmasın diye kollarını havada tutarak oturuyordu.

"Sevgili Fritz'im," diye yazıyordu Amalie Hala, "Bu mektup sana nerede ulaşacak acaba? Bu Slav kelimelerini akılda tutmak imkânsız. Umarım Almanca adlarla değiştirirsiniz yakında. Her gün gazeteyi okuduktan sonra, yemek odasına astığımız büyük haritada iğnelerin yerlerini yenilesem de, aşağılarda o kadar hızla ilerliyorsunuz ki size yetişemiyorum. Bugün haritamda cephe görünen şey ertesi sabah cephe gerisine dönüşmüş oluyor. – Şimdi de seninle ilgili aile konularından bahsedeceğim."

Gerçekten de ilgilendiriyor mu beni? diye düşündü Wenzlow. O kadar uzakta kaldı ki bütün bunlar. Hayır, Amalie Halam hiç de o kadar uzakta değil. Bu yaşlı kadını, karımdan çok daha fazla düşünüyorum belki de. Zorluklarla karşılaştığında insanın aklına gelen şeyler ne de tuhaf.

"Karınla çocuklarının çok iyi olduğunu Malzahnlardan duyuyorum her zaman."

Wenzlow, halam, kendisine karımın değil de annesinin mektup yazdığını ima ediyor, diye aklından geçirdi.

"Büyükanne Malzahn, Kassel'e daha yeni ziyarete gitti. Oğlanı görense onu on ikisinde sanır. Tıpkı senin gibi o da okulda mate-

matikten çok yazıda, jimnastikten de çok yüzmede başarılı. Hitler gençliğinde de övgü ve ödüller aldı."

Ne de garip, gururlandığım şu oğlanı bile unutuyorum çoğu kere. Tıpkı Çin'de de üç çocuk babası olduğumu unuttuğum gibi. Acaba normalde unuttuğu o birkaç insanı tehlike anlarında hatırlamak ne demek?

"Karın, NS Kadınlar Kolunun kontrolü altında subay eşlerinin iş birliğinin de garantide olduğu yardım işlerine canı gönülden katılıyor. Elbette bütün halkın savaşta verdiği kurbanlar için yapılan cömert yardımlara tugay ailelerinin bakımı da dâhil."

Amalie Hala'nın bu sözlerini okuduğunda Wenzlow gülümsedi, evden ayrılmadan önce sansür hakkında söylediklerini hiç de unutmamıştı. Ama gülümsemesi dondu. Son günlerin çarpışmalarından sonra tugay ailelerinin bakımının da dâhil olduğu cömert yardımlarla epey meşgul olacak, diye düşündü acı acı.

"Bayan Malzahn'ın dediklerine bakılırsa küçük kızın Marianne pek şirin bir kız olmuş."

Wenzlow emir erine, "Lanet olsun, dışarıdakileri sustur artık," diye bağırdı; bunun üzerine emir eri hâlâ çizmelerini fırçalayan genç kızın göğsüne bir tekme atıp birkaç el kol hareketiyle de mutfaktakileri avluya kovaladı. Anne de sapsarı, ama hâlâ nefes alan oğlana sarıldı, emir eri ıslık çalarak kızı geri çağırdı ki göğsüne tekme atarken kullandığı çizmelerini parlatsın diye. Kız da gözyaşı akmayan berrak, fakat biraz daha sertleşen gözleriyle sakin sakin bakarken emir erinin çizmelerini parlattı.

"En büyüğün Anneliese, oğlanlarda haşarılık çağı dediğimiz dönemi atlattığında eminin pek çalışkan bir kız olacak."

Tabii, Amalie Hala yine haklıydı. Karım gereksiz yere endişelendi. Fark ediyorum ki Anneliese düpedüz unuttuğum insanlardan biri değil. Seni unutmadım, Anneliese, sakın buna inanma. Küçük şirin Marianne'yi, hatta küçük erkek kardeşini, onları unuttum. Ama tam da seninle ilgili haberler almayı bekledim. Amalie Hala da zaten tahmin etmiş bunu.

"Kız kardeşin Lenore de hemşirelik mesleğini tekrar yapmak için çok uğraşıyor."

Elbette, Lenore de vardı. Neredeyse unutmuştum, ama varlığına da pek şaşmadım. Diğerlerini tamamen unutmuşum, hâlâ var olduklarına hayret ediyorum.

"Bugünlerde tercih edilen sahra hemşireliği için yaşı çoktan geçti; çok şükür zafer kazana kazana ilerlerken de tahmin edildiğinden daha az ihtiyaç var onlara. Böylece Berlin'deki bir hastanede yardım ediyor. Oğlu, senin de yeğenin Helmut, artık doğu cephesinde. Onunla karşılaşırsan şaşırmam."

Aman tanrım, Amalie Hala doğu cephesini herhalde avuç içi gibi bir yer sanıyor. SS Helmut Klemm'in de herhalde şu Rönnecke'ninkine benzer bir görevi vardı. Acaba aynı hamurdan mı yapılmışlardı? Oysa daha dün Çin'den döndüğümde bana hayranlık duyan şu ufak haylaz değil miydi?

"Umarım orduda aldığı eğitimin Helmut üzerinde tesiri olur. Bunları hastaneden yorgun argın döndüğünde Lenore'ye her akşam söylüyorum. Yanımda oturmaktan, hatta ev işlerini yapmaktan vazgeçmiyor. İnsanın biricik oğlundan bekleyeceği gibi sık yazmıyor oğlu cepheden. Karşılaştığında ona bunları söyle lütfen. Çünkü annesi her akşam daha kapının önünde mektup geldi mi, diye soruyor. Fransa'dan döndüğünde son iznini Ren'de geçirdiği için çok üzüldü. Ama gençliğine rağmen bu kadar hızlı terfi etmesine ve olağanüstü hizmetlerinin karşılığında nişan almasına çok sevindik."

Herhalde Rönnecke'yle aynı nişanı taşıyor göğsünde, aynı hizmetlerin karşılığında. – Wenzlow dalgın dalgın ovalandı. O sırada o kadar ıslandı ki mektup, onu yere attı. Kafasının içinde bütün duyularının bir payının olduğu belirsiz bir anılar dizisi ortaya çıktı: olgunlaşmamış frenküzümlerinin tadı, gizlice tattığı için Amalie Halanın verdiği ceza. Hatta saksıyı kedinin düşürdüğünü iddia ettiğinde çifte ceza alması; askerî okuldan izne ilk gelişi, ilk üniformasını üstüne geçirdiğinde göğsünün kabarması; Birinci Dünya Savaşında ilk çarpışmadan önce hissettiği ölüm korkusu;

Brüksel'de ilk geneleve gidişinden sonra başarıyla gizlediği hayal kırıklığı; Birinci Sınıf Demir Haçını alması; Aachen istasyonunda bir işçi çetesinin Demir Haçı göğsünden koparttığında tepesi atıp kapıldığı derin nefret; eniştesi Klemm'in üzerine eğilip, "Hadi, ateş et!" demesi; tutuklunun aniden başını çevirip "Sıra size de gelecek!" diyen utanmaz, soluk tiz sesi... Emirlerden ve sevgi sözcüklerinden, suçlamalarla çocuk seslerinden, sadece Çin'de bulunan, tenden, topraktan fışkıran o kokudan; Amalie Halanın Potsdam ziyaretinde ona verdiği acı tatlı öpücüğünden oluşan açık bir hatıralar korosu.

Amalie Hala küvetinin kenarı üzerinden sert sert bakıyor ona: "Köyün girişindeki şu şeylerden hiç hoşlanmadım, Fritz." – "Yenmeliyiz onları, Amalie Hala, savaşı kazanmalıyız." – "Tamam, oğlum, ama silahla kazanmalısınız. Kuş gibi uçaklarınız, tanklarınız var artık." – "İlerlemeliyiz, bir daha yarı yolda kalamayız; Moskova önündeki gibi bir kışı bir daha yaşayamayız; tarihimizde hiç olmadığı kadar çok zafer kazandık. Görüyorsun ya, başka türlü ilerleyemiyoruz."

Ama Amalie Hala soru soramayacak kadar yaşlı. Sormadı da zaten; balkonunda yeğeni Helmut'un terfisine seviniyor.

Wenzlow üşüdü, su soğumuştu. Öfkeyle bağırarak emir erinin unuttuğu havluyu istedi.

On Altıncı Bölüm

I

Wenzlow'un büyük kızı Anneliese, ev idaresi okulunun müdiresine haftalık hesapları bıraktı. Geçmişi uzun bu okulda kızlar, çiftlik kâhyalığına kadar ev idaresinin bütün alanlarında yetiştiriliyordu. Yatılı öğrencilerin kıkırdamaları ve gevezelikleri, ta mutfaktan hesapların durduğu köşedeki masaya kadar ulaşıyordu. Tencereler, pirinç çubuklar, ocaklar, hatta yer karoları o kadar pırıl pırıldı ki, mutfak bir ameliyathaneye benziyordu. Bayan von Uhlenhaut beyaz uzun kollu önlüğüyle bir başhemşireyi andırıyordu. Yaşını göstermeyen aydınlık yüzünden, hemşireliğe özgü o neşeyle karışık sabır ifadesi okunuyordu. Boynuna, kadife şeride asılı bir madalyon takmıştı. Uzun parmaklarının tırnakları kısa ve yuvarlak kesilmişti. Dul olduğunun işareti olarak iki nişan yüzüğünü üst üste parmağına takmıştı. Eski, büyük taşlı bir yüzük de etine batıyordu. Anneliese, sandalyenin arkasında beklerken bütün bunları iyice inceliyordu. Kendi başına hazırladığı haftalık bütçeyle ilgili bu sınavı çok önemsiyordu, çünkü bu bütçe âdeta bir ödev yerine geçiyordu. Bayan von Uhlenhaut, düşüncesini her zaman neşeli yüzünün arkasına saklamaya alışkındı.

Kız, müdiresinin yüzüne bakıp haftalık hesapla ilgili düşüncesini anlamaya çalıştı. Babası da verdiği rapordan sonra üstünün yüzüne aynı şekilde dikkatlice bakardı. Ama kızın kendini övgüye veya azara hazırlarken hissettiği, babasının üstlerinin yargısını beklerken hissettiklerinden farklıydı.

Okula ne zaman yeni bir öğretmen gelse Anneliese, bakalım, gözüne girmek isteyeceğim biri mi, diye düşünürdü. Bayan von Uhlenhaut'u henüz çözememişti; bu kadının ondan hoşlanması işe yarar mı, yaramaz mı, henüz bilmiyordu. Haftalık hesabının doğru olup olmadığını öğrenmeyi bekliyordu sadece.

Annesi, her an kızının tuhaf tuhaf konuşup can sıkabileceğini bildiği için Anneliese'yi şehirden göndermişti. Almanya'nın geleceği, saygın aile kızlarının, subay nişanlılarının, müstakbel oğulların annelerinin iyi bir eğitim almasını gerektiriyordu.

Anneliese daha birinci sınıfta olmasına rağmen ona daha büyük kızlara uygun görevler veriliyordu. Bu hafta, çiftlikte yetişen ve kasabada satın alınabilecek malzemelerle çiftlik personelinin yemek listesini hazırlamak zorundaydı. Zorla gönderildiği okula ne kadar istemeyerek de başlamış olsa, burada üstlenebileceği sorumluluğun evdekinden daha fazla olduğunu, annesinin buyruğu altında yaşadığı sınırlı hayattan kaçabildiğini, çeşit çeşit insanlarla birlikte olabildiğini ve beklenmedik olaylarla karşılaşabileceğini kısa sürede anlamıştı.

Bayan von Uhlenhaut, Anneliese'ye bir form uzattı; köşedeki, köylü işi oymalarla bezeli ahşaptan sıraya oturdu. Ocaktaki genç kızlar arkadaşlarının, epey uzun süre müdire hanımla aynı masada oturduğunu fark ettiler.

Bayan von Uhlenhaut, kurşun kalemini çiğneyen kıza arada kısa bir bakış atıyordu. Kızın annesi, Wenzlow'un; çocuk, ailenin adını lekeleyecek diye endişelenmesinde ne kadar haklı olabileceğini tahmin etmemişti. Bu okula kabul edilmek için, olağan belgelerin dışında Hitler gençliği yönetiminin mühürlü zarf içindeki bir mektubu da gerekliydi. Bu mektupta Uhlenhaut'a kızdan gözünü ayırmaması talimatıyla birlikte olaylar hakkında bilgi de verilmişti.

Bayan von Uhlenhaut da uzun süredir gözünü kızdan ayırmıyordu. Kocasının genç yaşta ölümünden hemen sonra, geçimini kazanmak için bu okulu kurmuştu. Hatta bir arkadaşının da tavsiyesiyle, son on yılda devlet tarafından övülmüş ve onaylanmıştı. Artık altmışıncı yaşını sürüyordu; bu saygın okulu gizliden gizliye

kapatmayı düşünüyordu. Yıllar yılı zekice kurduğu bir plana göre sayısız bilgilerle donattığı bütün bu genç kızlar, okuldan çıktıktan sonra nereye gidiyordu? Ailelerine mi dönüyorlardı? Halkın arasına mı karışıyorlardı? Okulda, bu dünyaya ve devlet kurumlarına dair öğretilenler, öğrencilerin en anlamsız kuralların arasından sıyrılmalarını sağladığı için normalde ona gurur verici gelseler de, savaş sırasında ziyadesiyle şaibeli görünüyorlardı. Bunun üzerine Hitler gençliğinin emrettiği gibi yeni kızı gözünün önünden ayırmamıştı. Belki de bu kız, umursamadığı işini bırakmamaya değerdi; bu kız bunlar gibi birisiyle -Bayan von Uhlenhaut asıl kelimeyi düşüncelerinde bile telaffuz etmekten kaçınıyordu- evlenmeyecek ve hatta bunlar gibisini doğurmayacaktı; bu da aynı derecede önemliydi. Bayan von Uhlenhaut, kısaca "Kalemi ağzına sokma," dedi.

Bu yüzden de bu kızın Noel tatilinde eve gitmesine üzüldü. Okulu ve çiftliğin işletmesini ne kadar da bayram günlerine uygun donatsa da sanki küçük bir kızını veya kız kardeşini çalmışlar gibi kalbi bomboştu. Anneliese ise özlendiğini bilmiyordu. Eve pek bağlı olmasa da tek hissettiği, evde büyük bir içtenlikle karşılanmadığıydı, oysa farkında olmadan tatilde bunları yaşamayı ummuştu. Ama ailesiyle her buluşmasında, belki benim de bir yuvam vardır umudu, içinde tekrar tekrar uyanıyordu. - Ailesi ve şehir büsbütün yabancı geliyordu ona. Aslında bu değişikliğin nedeni, her şeyin ona ayak uyduramayarak yerinde saymasıydı. Annesinin elleri, eskisi gibi yapması gereken işlerle doluydu. Subay eşleri, eskisi gibi birbirlerine babaların ve oğulların mektuplarını okuyordu. Ordudan gelen haberlere göre bayraklı toplu iğnelerden oluşan cepheleri, eskisi gibi yemek masasındaki büyük haritada işaretliyorlardı. Babanın bulunduğu sanılan yere saplanmış gamalı haçlı iğne onun hatırasıyla birleşiyordu. Kızı yokken izne gelmiş, nişan almış, sonra da terfi etmişti. Kışın yaşanan olumsuz olaylar, son ilerlemeler ve ölçüsüzce kazanılan topraklarla giderilmiş görünüyordu. Haritada Ukrayna'dan, Afrika'dan, ta yazı masası lambasının ışık huzmesine kadar uzanan iğnelerin oluşturduğu devasa yı-

lanla karşılaştırıldığında Moskova ile Petersburg'a saplanan kızıl bayraklarla Volga kıyılarındaki kızıl köşe önemsiz görünüyordu. Anne, babasının dolabından eski Asya, Hindistan ve Çin haritalarını bulup çıkarmayı planlıyordu, çünkü yakında babası Süveyş Kanalı üzerinden Afrika ordusuna katıldığında bunlara ihtiyaç duyulacaktı.

Annesi her sabah gazetelerle radyoyu haritayla karşılaştırıp da hâlâ birkaç bayrağın yanlış yerlere saplanmış olduğunu gördüğünde öfkelenirdi. Harita kötü yapıştırılmış bir duvar kâğıdı gibi gözüne batardı. Bu eksikliğin ortadan kaldırılacağını umsa da arada bir iç geçirmekten de kendini alamazdı: Çok şükür ki baba son görevinden sonra, her şeyin yerli yerinde olduğu ve kışın da epeyce hafif geçtiği güney Ukrayna'da bulunuyordu. Babanın Noel hediyesi olarak gönderdiği paketi Noel ağacının altına serdi: Ukrayna'dan, kızlara çok yakışan, sert, kırmızı, işlemeli bir keten gelmişti. Kızlar kumaşı, mum ışığında bayramlık elbiselerinin üzerine geçirdiler: yeryüzünde barış ve insanlara sevinç kaynağı. Baba gönderdiği mektupta bu hediyeyi özellikle iki kıza gönderdiğini belirtmemiş olsaydı, hakka değil de sadece kadınların duygularına bakılsaydı, anne Ukrayna'dan gelen kumaşı sadece küçük kıza verirdi.

Marianne, kısa ve bodur kalan ablasının boyunu geçmişti. Çocukken vaat ettiği kadar şirin olmuştu. Akşam yatakta eski alışkanlıklara uygun olarak da ablasına bütün aşk hikâyelerini anlatmaya çalıştı. Bu aşk hikâyesinde kuzeni Helmut von Klemm'in ziyaretinin özel bir rolü vardı; Helmut görevine giderken SS'ten arkadaşı Burkhart'ı da yanında getirmişti. Burkhart, Marianne'nin yüreğinde iz bırakmıştı.

Abla, kız kardeşin mucizevi bir şekilde değişmesine şaşırdı. Gerçi bütün aile gibi Stalingrad'daki kızıl bayrağın Volga'nın çok arkalarına çekilmesini istiyordu. Herkesin arzuladığını istiyordu: Afrika ve Rusya'dan uzanan Alman iğne yılanlarının masa lambasının üzerinde birleşmesini. Ama kız kardeşinin aşk hikâyelerini, annesinin de bayram hediyelerini düşünmesine şaşırıyordu, oysa

insanın nefesini kesen inanılmaz olaylar meydana geliyordu. Rusya'nın bazı bölgelerinde öyle bir kış yaşanıyordu ki askerler su damlaları gibi donuyordu. Kış yumuşasa da, en inanılmaz olaylar gelişse de, insan nasıl olurdu da bu Burkhart'ın şakalarını düşünebilirdi, bu koskocaman dünyada, bu korkunç hayallerde nasıl olurdu da hiçbir şey değişmezdi?

Erkek kardeşi eskisi gibi annesi ve kız kardeşi tarafından şımartılıyor, başı okşanıyordu, o da dişlerini göstererek gülüyordu. Ama bu güzel dişli ve gür saçlı çocuk bile Anneliese'ye büsbütün değişmiş görünüyordu, artık bir insanoğlu değil, cindi sanki.

Anneliese, eskiden resmî makamlarla, özellikle de Alman Hıristiyanlarıyla başı belaya giren eski öğretmeni Fräulein Lehnert'e gitti gizlice. Fräulein Lehnert bağlılığıyla gurur duyarak eski öğrencisini neşeyle karşıladı. Bugün halkı bir arada tutan şeyle karşılaştırıldığında eski kavganın ne önemi vardı? Bütün Avrupa'yı tehdit eden tanrıtanımaz düşmanla karşılaştırıldığında Alman Hıristiyanlarının yanlış anlayışlarının ne önemi vardı? Kız Fräulein Lehnert'i sessizce dinledi; ne cevap vereceğini, ne soracağını bilemiyordu. Neye karşı çıkacağını, neyi onaylayacağını da. Sonunda çekinerek okul papazı Schröder'i sordu. Fräulein Lehnert, hiçbir şey bilmediğine yemin etti.

Anneliese bu soruların cevaplarını kendi bulmak zorundaydı. Ne yapacağını bilemeden eve döndü. Yolda sanki koskoca şehir ona sesleniyordu: Tek başınasın! Okulun eski papazı neredeydi şimdi? Toprağın altında mı? Suçluların gönderildiği taburda mı? Yoksa toplama kampında mı? Belki de çoktan gönüllü olmuş, Fräulein Lehnert gibi eskinin yanlış anlamalarını unutmuştu. – Akşam yatakta kardeşinin SS teğmeni Burkhart'ı anlatmayı bırakmasını bekliyor ve uykuya dalarken birkaç dakika düşünceleriyle baş başa kalmayı özlüyordu. Artık sık sık ölümü düşünüyordu. Birden vücudunun bütün hücreleriyle hissettiği şey neydi? Hiçbir şey mi, yoksa her şey mi? Bir gölge miydi, yoksa ebediyetin kendisi mi?

Bir şeyi tuhaf buluyordu: İnsanlar ölüm hakkında pek bir şey bilmiyorlardı; asla Anneliese'ye bir şey söyleyemiyorlardı; görünü-

şe göre ölümle asla ilgilenmemişlerdi. Sahra postası gelmediğinde annesini geceleri uyku tutmuyor, evin içinde dolaşıyordu. Ama ölümle içli dışlı olan, hatta ölümün ortasında bulunan babası bile binlerce tuhaf ayrıntıyı anlatırken ölüme dair bir şey yazmazdı. "Düştü" kelimesini, sayısız açıklamalar ve gözlemlerle birlikte sık kullanıyordu, ama bu konuda ne düşünüyordu? Acaba sadece "İşi bitti" veya "Ebedi mahkeme" miydi onun için? Tanklar gürleyip de bombalar patladığında, sadece "Bitti" mi? Kül küle mi? Toz toza mı? Sonra da hiçbir şey mi? Bu bir fark değil miydi, ama bunu kimse ne konuşuyor, ne de yazıyordu.

Bütün bayraklar yarıya indirildiğinde, herkes koyu renkli kıyafetleri içinde tutuk ve canı sıkkın etrafa bakındığında bile ölümü düşünmüyorlardı sanki Anneliese'ye göre. Stalingrad Ordusunun yenilgisi adına düzenlenen ulusal yas gününde okuluna dönmüştü. Anneliese, diğer öğrenci arkadaşları ve çiftlik personeliyle birlikte okul yönetiminin ve parti makamlarının büyük savaşlarda kaçınılmaz olan felaketlere nasıl katlanılması gerektiğini anlatmalarını sessizce ve ciddiyetle dinledi. Ne de olsa, bir halkın ruhu, zaferden çok bir yenilgide kendini gösterirdi. Bu yüzden yenilgiyle nasıl başa çıkıldığı, savaşın gidişatını belirlerdi. Bir an bile duraksamadan canlarını halkın bekası için veren erkeklerin övülmesini, herkesle birlikte sessizce ve ciddiyetle dinledi. O erkekler, bu şekilde bütün halka yenilgilerle nasıl baş edilmesini göstermiş oluyorlardı. Yenilgi mi? Yenilgiyle baş etmek mi? Hayatını vermek mi? Halkın bekası mı? Bütün o matem marşları, asık yüzleri, konuşmacıların üzgün sesleri... Ama o sayısız ölü ne oluyordu? Halk onlar için yas tutarken bile sadece ölüme kadar onlara eşlik ediyordu. Peki, ölüm neydi? Gerçek neydi? Masal neydi? Kız kardeşi Marianne'yse geceleri yatağında yatıp Burkhart'ını rüyasında görüyordu herhalde. Ama matem marşı Anneliese'nin iliklerine kadar işledi. Dişlerini sıkıyor, kaçınılmaz tehdidi hissediyordu. Duruşu o kadar ciddi ve usullere uygundu ki, salonda hiç kimsenin dikkatini çekmedi.

Önlüğünün altına her zamanki siyah kıyafetlerini giymiş, kırışık boynuna da siyah kadife kurdele sarmış Bayan Uhlenhaut, kızı göz hapsine aldı. İki gergin saç örgüsü arasındaki küçük beti benzi atmış yüzünü, sıkılmış dişlerini gördü. Bu çocuğun aklından neler geçtiğini bilmek için çok şeyini verirdi. Başka zamanlar neşeli, ama bugün ciddi olan bütün bu kızları, çalışmak, sevmek ve doğurmak için handiyse fethedilmiş dünyada yüzlerce yer bekliyordu. Bugüne kadar Bayan Uhlenhaupt bile ömrünün sonunu, hoşuna gitmese de, zafer kazanılmış bu dünyada geçirmeyi ummuştu. Birden o hayattayken hâlâ yaşanabilecek yenilgiyi hissetmişti. Matem marşı sırasında suçluluk ve pişmanlık arası bir duyguya kapılmıştı, çünkü koruması altına aldığı bu sayısız kız fethedilen dünyanın çılgınlıkları arasında büyümek zorundaydı. Şu anda bile "büyük savaşlarda kaçınılmaz bir olaya" inancını sarsmaya cesaret edemiyordu. Bunun nedenini kavrayınca birden açıkça ve derin bir suçluluk duygusu hissetti. Ne de olsa bu devlet hiç olmadığı kadar güçlüydü ve tek bir kelime bile etse cezalandırılacağından korkuyordu. Bütün diğerlerinden çok daha fazla sevdiği bu küçük ve bodur, iki saç örgülü kızı daha iyi koruyamadığı için daha fazla suçluluk ve pişmanlık hissediyordu.

II

Hans bir bu kadar daha yaşayacak olsa, son nefesini verinceye kadar aynı şeye tekrar tekrar şaşırırdı. Gerçekten de onlara kurşun sıktım. Doğu cephesindeki üçüncü yılı olmasına rağmen şaşkınlığı hâlâ tazeydi. Gerçekten de onlara kurşun sıktım. Tam da eskiden kesinlikle imkânsız sandığı şeyi yaşamıştı. Sadece ilk kurşunu değil, aradan geçen zamanda sayısız kurşun sıkmıştı. Sadece rastgele ateş etmekle kalmamış, yakından çarpışmalarda kime ateş ettiğini de görmüştü. Orakla çekici görmüş, yine de ateş etmişti. Küçüklüğünden beri şehrin sayısız yerinde, evde, sokakta, metroda, okul defterlerinde, isle karlara çizilmiş o işareti görmüştü. Ama yine de üzerine ateş etmişti. Herkes ateş ettiği için. Neden herkes ateş et-

mişti? Eskiden inanmayarak okumuştu: Yeni bir savaşın yaşanması kaçınılmaz; insanlar yine kandırılacak, yine ateş açılacak. Bir daha ihanet edilecek. – Şunu da okumuştu: Bana aranızdan biri ihanet edecek. – O günlerde buna inanmamıştı. Önceden ihaneti bilen birine nasıl ihanet edilebilir? Neden, illa da kendisi, o biri olmuştu? Milyonlarca kişinin arasında olması onu teselli etmiyordu. İster onlarcası, ister milyonlarcası, o kişi bizzat kendisiydi.

Karşısındakinin makineli tüfeği tam da kendisininkine yönelmişti. İki taraftakiler de alışkın elleriyle tüfekleri doldurmuş, nişan alıp ateş etmişlerdi. Hans'ın bu sıradan çıkabilmesi, tek bir dalganın selden ayrılabilmesi kadar imkânsızdı. Karşıdakiler bir saniye daha erken ateş ederse kendisinin ve diğerlerinin işi biterdi.

Böyle olsa ne olurdu? Yaşamak bu kadar önemli miydi onun için? Savaşta da, barışta da o kadar çok tehlikeye atılmıştı ki. Kendini cesur sanmıştı, çünkü hayatının bitebileceği asla aklına gelmemişti. Hep aynı şeyi düşünmüştü: Üstesinden gelirim, korkma anne. Evde, Gestapo beni yakalarsa işim biter diye aklından geçirdiğinde bile hayatının gerçekten bitebileceğini asla düşünmemişti. Birçokları bunu düşünmüşse de, bu asla onun aklına gelmemişti. Hayat, o olsa da olmasa da, kesintisiz, derin ve çağıldaya çağıldaya devam edecekti. Ama şimdi hayat sadece kendisiydi. O ateş etmeden önce, makineli tüfekli kızıl ordu eri, atacağı kurşunla onu vurursa hayat bitecek, Hans'ın tam da uğruna binlerce kez ölebileceğine inandığı şeyi katledecekti.

Birden ayağa fırlayıp "Zimmering nerede?" diye bağırdı. – "Kurşun sıyırdı sadece! Gelir." – Bir kulübede balık istifi olmuş halde yatıyorlardı. Gece boğucuydu; makineli tüfeklerin ve durmak bilmeyen uçaksavarların ateşi duyuluyordu. "Çeneni kapa," diye homurdandı biri, sanki Hans'ın sorusu gecenin huzurunu bozan tek şeymiş gibi. Hans bir yandan diğerine döndü. Onun dışında herkes uyuyordu. Zimmering'in yarın döneceğine seviniyordu. Zimmering de ateş etmişti; demek ki tek başına değildi. Ama yine de tek başınaydı; ne olursa olsun bir kurşun hedefini bulmuşsa, bu kurşun sadece onunki olabilirdi. Bir saniye içinde iki bin beş yüz

asker ateş etmişti. Ama yerde çürüyen o kişi her kimse, onu öldüren Hans'ın kurşunuydu. Ölü delik deşik edilmiş olabilirdi, ama sadece bir kurşun onu hayata bağlayan ipi koparmıştı. Bu kurşuna da Hans'ın adı kazınmıştı.

İlk kurşunun üzerinden uzun zaman geçmişti, Hans'ın adı binlerce kurşuna kazınmıştı artık. Madalyası vardı. Neden vermişlerdi? Madalya şu anlama geliyordu: Nereye giderse gitsin, nerede dururusa dursun, bir leşin üstünde daire çizen ölüm kuşları gibi etrafında sayısız gölge dolanıyordu. Rüyasında üzerine atılıp onu gagalayan leş kargalarının hızla geçip gidişini görüyordu. Nasıl ki ölülerin şen şakrak ruhları canlılara acımıyorlarsa kuşlar da ona acımıyordu. Gagalayıp gaklıyorlardı: Bizimle uç. Çok az yaşadı, çok az insanı sevdi, belki de annesinden başka hiç kimseyi gerçek anlamda sevmedi, arada bir mektup yazan Emmi'yi de birazcık.

Polonya'da konakladıkları yerde oraya buraya koşturdukları köylü kadının kırışık yüzü sık sık düşüncelerine giriyordu. Kadının ışığı sönmüş gözleri "Reziller, sıra size geliyor!" dercesine parlıyordu.

Ama hiç de sıra gelecekmiş gibi görünmüyordu. Rusya'ya girmişlerdi; önlerinde de hayvanlarını doğuya sürerek kaçan insanların toz bulutları yükseliyordu. Bir de herkesten daha hızlı tankları, koyun, çocuk demeden ateş eden motorlu SS'ler. En hızlı kaçabilenlerse uçaklar tarafından bombalanıyordu. İhtiyar kadının umduğu şey olacakmış gibi görünmüyordu. Hans, kadının gözlerindeki birkaç kıvılcımın söndüğünü gördü. Yaşlı kadının körler gibi ağladığını gördü. Kışın da bazen gözlerinin karda ışıldadığını görmüştü. Attan düşen teğmen Schellmann, kurşun yarasıyla karda donmuştu. Önce, herkesin bildiği tuhaf yüzüğünü gördüklerinde o olduğunu anlamışlardı. – At leşinden bir parça, birkaç yüzüklü parmak, hâlâ karın içinden uzanıyordu. Polonya köyünde etrafta koşuşturulan yaşlı köylü kadına, bizzat Schellmann, "Hadi bakalım, kocakarı!" diye gülmüştü. – Şimdiyse yaşlı kadın, Schellmann'ın kardan mezarının üzerinde dans ediyordu sanki! Gözleri yine parlamıştı: Sıra size geliyor! Ama sıra yine gelmemiş-

ti. Gözleri üçüncü kez görmez olmuştu. Subaylar kendi aralarında, sersemce Moskova'ya yürüyüp bu yüzden mahvolan Napolyon'un hatası tekrarlanmamalı, diye konuşuyorlardı. İspanya'da Franko da Madrid'e odaklanmamıştı; kızılları bırakmıştı ki keyiflerine baksınlar, nihayetinde Madrid kucağına düşmüştü. Sovyetler Birliği çöktüğünde de Moskova ve Petersburg kendiliğinden kucaklarına düşecekti. Şimdilik ülkenin can damarı buğday ve petrolü ele geçirmişlerdi.

Hans acı içinde, yarasının acilen sarılması için birkaç saatliğine giden Zimmering'i özlüyordu. Her fırsatta neyin yapılacağını, neyin yapılmayacağını bilirdi o. Genç arkadaşını tek başına gerillalara katılmaya çalışmaktan vazgeçirmişti. Geçen yıl tek bir kişinin, gerilerinde kalan, işgal edilmiş toprakların içindeki gerilla bölgesine gizlice yaklaşması mümkün olmuştu. Birkaç kere el değiştiren Çerkoje köyünde kalıp Ruslarla birlikte gidebilirdi. "Ama bunu yaparsan, kendinden başkasına faydan olmaz. Oysa bizim daha çok işimiz var. Çok daha fazla kişiyi ikna etmeliyiz, sadece ikimizle olmaz." – Hans'a sanki ata benzeyen bu adam hiç kuşku beslemiyormuş gibi gelmişti.

Zimmering, insanın yüreğini yakan emirleri yerine getirirken bile acı çekmiyor gibiydi: Mesela ahırdaki son ineği dışarı kovalamak, kalan son unu tırnaklarıyla toplamak, koskoca bir ailenin peşine düşmek; bütün bunları öyle soğukkanlı bir şekilde yapabiliyordu ki Hans, huzursuzca kendi kendine, yüreği yanmıyor mu acaba, diye soruyordu. Belki de ucu ona dokunmadığı için emri rahatlıkla yerine getiriyordu. Hans her seferinde bir ailenin ve bir köyün son parça toprağını da elinden alan bir emri mümkün olduğunca gevşek davranarak uygulamaya çalışıyordu. Ama bir sütün teslim edilmesini veya keçe ayakkabıları veya yün battaniyeleri görmezden geldiğinde, gizli bir hayvan kesimini rapor etmeyi unuttuğunda, Zimmering onun bilerek gözden kaçırdığı şeyleri derhal yerine getirirdi. Bu tür iki iş arka arkaya keşfedildikten sonra Hans çok dikkatli davranmak zorunda kalmıştı. Zimmering, "Dikkat et," demişti. "Bölükte senden başka kimse emirlere

karşı çıkmaz, başkalarını da sana katılmaya ikna etmezsen, belki kendi vicdanını rahatlatırsın, ama savaşı sona erdirmeye yaramaz bunlar."

Barış zamanında iki ayrı hayat sürmek kolaydı. Yeraltında yaşamak, binlerce dolap çevirerek hileli ve cesaretli olmayı gerektiriyordu. Sadece birkaç kişi, gerçekte kim olduğunu bilirdi her zaman, bu birkaç kişi de yeterliydi zaten. Ama savaşta milyonların arasında tek başınaydı insan; sadece Zimmering bilirdi, ama o da her şeyi değil, sonra yavaş yavaş birkaç kişi daha. Hans'ın öz benliği öylesine iyi gizlenmişti ki, artık görünmüyordu. Zimmering, "Kendimi en önemli olaya saklıyorum," dediğinde, gerçekte kendisinin kim olduğunu hiç kimse öğrenmeden ölüvereceği korkusu seziliyordu. Belki de suçluların bulunduğu taburda olup iki sınır arasında mayın aramak daha kolaydı. İşte o zaman kendi gibilerin arasında olurdu; tek başına yaşayıp ölmek zorunda kalmazdı insan.

İlerleyiş sırasında Zimmering'in Hans'a yardımı da dokunmuştu. Yanındaki Berndt adlı bir asker, "Dün ilk kez 'ateş' diye bağırılması tuhaf geldi, değil mi?" demişti. Sorudan çok adamın yan yan bakmasından hoşlanmayan Hans, "Neden tuhafmış?" diye sormuştu. – Ama Berndt'in solunda yürüyen Zimmering, bu tür soruların nasıl cevaplandırılacağını da göstermek amacıyla cevap vermişti: "Çok haklısın. Elbette tuhaftı." Bunun üzerine Berndt'in gözleri, merak ve heyecanla sola dönmüştü. Zimmering sakin sakin sözünü sürdürmüştü: "Bütün o gevezelikler ve gürültüler sona erip de diplomasinin yalan dolanlarının ve gerçeğin ortaya çıkmasıyla, ilk gerçek emir verildikten sonra insanın ateş etmesi, elbette herkeste tuhaf bir his uyandırır." Zimmering, istifini bozmadan konuşmaya devam ediyordu, oysa ispiyoncu çoktandır rahatlamış ve can sıkıntısıyla gözlerini ileri dikmişti, görünüşe göre burada bildirilecek bir şey yoktu.

Karşılarına çıkan düşman birkaç saat veya birkaç gün içinde kovulmuştu. Dinyepr nehrini aşmışlardı. Öncüler, köprüleri o kadar hızla geçmiş, köprülerin üzerinde o kadar hızla ölüp kalmışlar-

dı ki sanki subayların emirlerinde, bütün emir gücüne sahip olan Führer'in verdiği sihirli bir güç vardı. Dayanılmaz ileri yürüyüşlerinin karşısında, hiçbir silahın ve hiçbir ümitsizliğin direnemediği bir sihrin bulunduğuna inanmak işten bile değildi, eğer onlar da kayıp vermemiş olsaydı. Bu durum sihirbazların da ölüme söz geçirmediklerini sürekli baştan kanıtlıyordu. Ruslar, devasa barajı havaya uçurmuşlardı. Böylece verimli topraklarda, içinde iki ordunun ölülerinin, köylerin kalıntılarının, hayvanların, atların, kaplama tahtalarının, sabanların ve çeşit çeşit ev eşyasının yüzdüğü bir deniz oluşmaya başlamıştı. Ama bu deniz de ilerleyişi durduramadı. Yapabildiği tek şey onu bir parça güney doğuya doğru kaydırmaktı. – Şimdiyse haftalardır en sert topraklarda, uzaktan sakin görünen köylerin adacık gibi yüzdükleri, rüzgârda dalgalanan buğday tarlalarındaydılar. Hans'ın bugüne kadar dünya sandığı zavallı kumluklarla karşılaştırıldığında burası bir masallar ülkesiydi. Bu altın sarısı ve koyu kahverengi masal da Sovyetler'in ülkesiydi. Burası herkesin doyabileceği, efendilerin de, uşakların da bulunmadığı topraklardı. Alman askerlerinin hemen arkasından, fethedilen toprakların paylaştırıldığı yeni tımarcı aileler geliyordu. Eğer yeni efendileri için toprakları ekip biçmesi uygun görülmeyen köy gençleri, bir araya toplanıp Almanya'ya gönderiliyordu. Hans, böylesi verimli topraklarla kendinden geçen askerleri dinliyordu. Oburca tırnaklarını geçiriyorlardı topraklara. Alman topraklarının ne kadar verimsiz olduğunu, bu ülkenin buğdayına neden ihtiyaç duyduklarını işte şimdi anlamışlardı.

Hans, gece Zimmering'e, "Eskiden hayatın sonsuz olduğuna inanırdım," dedi. "Cennette değil, yeryüzünde; devam ettiğini, daha iyiye gittiğini... Oysa şimdi bazen, işimi bitirirlerse hiçbir şeyin devam etmeyeceğinden korkuyorum. Şu Kettler'in içinde bir kıvılcım yok muydu? O ufak kıvılcım da söndü şimdi. Annesine gönderdiği şu şişkin paketlere baksana; evdeyken ateş etmeye cesaret edememişti; şimdiyse emirle ateş ediyor." – "Kazandığımız sürece de yapacaktır bunu. Ancak durumu kötüleşirse yine farklı düşünmeye başlar." – "Durumunun kötüleşeceğini nereden

biliyorsun? Ta Asya'ya kadar ilerlemeye devam etmeyeceğimizi nereden biliyorsun?" – "Buna inanmak istemiyorum, inanmıyorum da; çünkü inandığın zaman zafer kazanmaya yardım edersin, inanmazsan zaferi engellersin. Ruslar buna inanmak istemiyor, inanmıyor da." – "Madem burada yalnızız, neden kendimizi koruyalım ki? 'En önemlisi için' diyorsun. Peki, ne zaman, nasıl gelecek bu önemli şey? Bir köyü işgal etmek zorunda kaldığımızda, ben de itaat etmeyi reddedersem, kurşuna dizilirim, olsun."

"Kettler'in içindeki küçük kıvılcımın söndüğü doğru değil; sen sadece alevlenmesi için bir şey yapmadın, ama kurşuna dizilirsen de bir şey yapamazsın. Ölünün elinden artık bir şey gelmez."

Hans, Berndt'in onlara kulak kabarttığını fark etti: Bu ikisi neden sürekli kafa kafaya verip duruyorlar? – Zimmering Berndt'in bakışına hemen karşılık verdi. "Ebedi hayat hakkında konuşuyorduk," dedi. – "Ne hakkında?" – Berndt gülerek yaklaştı. "Ebedi hayat hakkında. Ne dersin, arkadaş, sence böyle bir şey var mı?" – "Papazların inandığı şekliyle yok," dedi Berndt, "Ama birisi şehit olduğunda halkının içinde yaşamaya devam eder. Ne uğruna mücadele ettiyse, o uğurda savaşmaya devam edilir." Gülmesine rağmen, çok kereler düşündüğü bir şeyden söz ettiği anlaşılıyordu. "Yani, bir Alman öldüğünde, Alman halkında yaşamaya devam eder, diyorsun herhalde," dedi Zimmering. "Mussolini öldüğünde, İtalyan halkında. Mikado ya da adı her neyse, Japon halkında, öyle mi? Peki, ya bir Rus ölürse?" – "Bir Rus'un ruhu yok; gerçek anlamda yaşamamıştır, o öldüğünde halkı azalır, bu yüzden de bir Rus öldüğünde, gerçekten ölmüştür."

Başka askerler de onları dinlemek için yaklaştı. "Peki, o zaman," dedi Binder adlı biri, "Neden bu kadar gözü kara savaşıyorlar?" Hans, Binder'le çocukken misket oynardı. Hiç kimsenin anlamadığı hileler bilirdi. Şimdi göğsünde kahramanlık madalyası taşıyordu. – "Size kaç defa anlattım," dedi Berndt, "Son nefesine kadar ısırmaya devam eden kaplana kahramanlık madalyası verilmez. Bir kurt da terfi etmez; çünkü o da son nefesine kadar kendini savunur. Buna hayatta kalma mücadelesi denir. Bir kurt

de dişisiyle yatar; buna da türün devamı denir. Dişinin ondan yavruları olsa da gelecek diye bir şeyi düşünmez. Hayvanlar alemine yakın bir ırkın ne düşündüğünü anlamamız kolay değil."

Hans gece, "Sence hepsi de buna inanıyor mu?" diye sordu Zimmering'e. "Binder'le aynı okula gittik. Öğretmenimiz aynıydı; babası kızıllardandı, erkek kardeşi belki de toplama kampındadır. Peki, ya sen, ya ben? Sana sık sık sözünü ettiğim şu Martin'le karşılaşmasaydım, sence neye inanırdım? Ya Binder, bu söylediklerine mi inanıyor hep?" – "Hem inanıyor, hem de inanmıyor. Belki yüreğinin bir köşesinde tam olarak inanmıyordur; ama kimse oraya ulaşamaz. Şimdiyse savaşırken buna inanmak zorunda. Yoksa hayatı dumandan farksız olurdu, ölmeden önce ölürdü. Bu yüzden de hayatının duman değil de özel bir şey olduğuna inanmayı tercih ediyor. Peki, ya ben, ya sen mi? Bu Martin olmasa, başka bir Martin'le karşılaşırdın. Bir kere tereddüde düştün. Gerçek nedir öğrenmek istedin. İşte o zaman, ne emirler, ne teşvikler, ne nişanlar, ne de terfiler yatıştırabilirdi seni."

Hans sık sık kendi kendine Martin nerede, acaba diğer tarafa mı geçti diye düşünürdü. Belki de öldürdüm onu. Belki de çoktandır İspanya'dadır. Bundan sonra artık Zimmering'le yetinmem gerek.

Güneye ilerlemeye başladılar. Konuşmalarında Karadeniz'den söz ediyorlardı. Kara mıydı, mavi miydi? Dünya üzerinde daha önce duymadıkları yeni yerler, nehirler ve şehirler. Bir zamanlar ulaşılamayacak kadar uzak, ama şimdi ellerini uzatsalar tutabilecekleri kadar yakın Afrika'da bulunan arkadaşlarını, kardeşlerini tekrar görebilmeleri artık inanılmaz da değildi. Haritada uzaklığı ölçenler bile vardı. – Sonbahar o kadar altın rengiydi ki bu altının yakında solacağını kimse düşünemiyordu. Yabancı askerlere gözlerini dikip bakan çiftçilerin yüzlerine, belki de onların atkılarıyla saçlarını havalandıran ama askerlerin sıkı üniformalarına hemen hemen hiç dokunmayan rüzgâr yüzünden, yeni bir ifade yerleşiyordu. Burada toprak kadar sonsuz olan gökyüzü, her zamankin-

den çok daha erken, ikindi vakti kararıyordu. Güneşin ise hiç de batmadığını ancak çok sonraları fark ettiler. Batıda gökyüzü parlarken altında bulunan her şey hiç olmadığı kadar altın bir renge bürünmüş ve yumuşaktı. Şimdiye kadar sanki kış önlerinden kaçmıştı. Ama artık, sanki hiç ilerlemiyor, yerlerinde sayıyorlar, kar da yavaş yavaş üzerlerine geliyor gibiydi. Başlarda ince ince yağıyordu, sanki tarlalarla ormanlar pudralanmıştı.

Birden Hans, angarya işine zorlandıklarında bütün o köylülerin dişlerini sıkarak neyi beklediklerini anladı. Gökyüzüne bakmışlardı, hatta bir süre önce içinden geçtikleri köyün meydanında darağacına astıkları inatçı kadın bile bakmıştı. Son adımlarında gözlerini gökyüzüne dikmişti; bakışında da öbür dünyaya giderken hissedilen umuttan eser yoktu. Belki de, diye düşünmüştü Hans, boynunda iple, ancak şimdi üzerlerinde toplanan gri alacakaranlığın geleceğini, o zaman tahmin etmişti.

Odessa'ya girdiler. Çok uzun zaman önce hayatında bir kere daha bu limanın merdivenlerine çömelmiş, devasa çizmeler onu ezmişti; Martin, o zamanlar kolunu omuzlarına koymuştu; belki de zafer kazanmış bir orduyla şimdi limana inen çocuklardan bazıları da aynı beyaz perde önünde Potemkin Zırhlısı filmini izlemişti. İnsanda, kendi yaşadığı bir olayın hatırası ne kadar zayıfsa, bir yabancı olayın kopyasının hatırası daha da zayıftır. Ama Hans için farklıydı. Sanki iki kere oradaydı; hem merdivenleri aşağı inerek yaşayan ne var ne yoksa ezip geçen kendi çizmelerini, hem de kemiklerini çıtırdatarak onu ezip geçen o şeytani çizmelerin yükünü hissediyordu. Zimmering binlerce kez uyarmıştı onu: İtaat etmelisin, yoksa kurşunu yersin! O zaman işin biter. O zaman artık kimseyi diğer tarafa geçiremezsin. Kimi? Ne zaman? Nasıl geçirecekti diğer tarafa? İkili hayat sürmekten nefret ediyordu, kendisi olmak istiyordu; artık arkadaşına da güvenemiyordu, bu ikili hayatın birdenbire tek bir hayat içinde eriyip gidebileceğinden korktuğu için. Fransa'dayken Birinci Dünya Savaşına dair anlatılan hikâyelerde olduğu gibi bir avuç insanın direnmeye ikna edilebileceğine inanmıştı. Ama burada yalnızdı; fırtınanın ve karın arka-

sındakine benzer biçimde, kırılması zor görünen bir güce karşı tek başına direnemezdi. Bu güç insanları nasıl yakalamıştı, fırtınayla karda olduğu gibi kim düğmeye basmıştı, kim bundan yararlanmıştı da onu doğuya göndermişti? – Sadece bir düğmeye basmakla insanların bunca cinayet işleyip her yeri ateşe verebileceğini bilmezdi. Misket oynadıkları küçük Binder'in bunu yapabileceğini de hiç düşünmezdi. Oysa bilmesi, onu daha iyi tanıması gerekirdi.

Binder'in yüzü artık tilkiyi andırmıyordu; eskiden gözlerinde parıldayan kıvılcımlar yok olmuştu.

Şehri ele geçirme savaşları o kadar geçmişte kalmıştı ki, Alman askerleri kendilerini neredeyse evde hissediyorlardı, eğer bir yangın yerinde böyle bir şey mümkünse. Tam o andaysa onlara sekizinci doktaki bir patlamayla, fethedilen şehirde henüz fethedilmemiş yerlerin bulunduğu hatırlatıldı. Olağan tutuklamalarla kurşuna dizmeler savaş kanunu gereğiydi, tıpkı salgınlarla ölümlerin hayatın kuralı olması gibi. Gözlemlerle geçen kısa bir moladan sonra beklenmedik bir anda bir baskın yapıldı. Kilerlerle yıkıntılara saklanan insanlar, kurbanların sayısının önceden kararlaştırıldığını biliyorlardı. Baskında görevlendirilen, hepsi de kendilerini tehlikede hisseden ve sadece rastlantıyla hayatta kaldıklarına inanan askerler, bu yabancı şehirdeki her insanın düşmanları olduğu ve her düşmanın da yok edilmesi gerektiği düşüncesine takılmıyorlardı. Düşmanı bir bütün olarak yok etmek mümkün olmadığından bunu parça parça yapmak gerekiyordu. Özenle seçilen isimlerden oluşan bir listeye veya sadece bir yüzdeye ya da keyfiyete göre belirlenen emirlere itaat ettiler.

Hans, ev bloklarından birini tarayan gruptaydı. Tutuklanma sırasında biri kaçmıştı, ama bloktan çıkmış olamazdı. Aramalar titizlendikçe, kaçak da bulunmaz biçimde saklanmış göründükçe hakkında öğrenilenler artıyordu. Onu bulma süresi uzadıkça, onu arama gerekçelerine yenileri ekleniyordu. Görünmez kaldıkça da kışkırtıcı ve sabotajcı olduğu daha fazla anlaşılıyordu. Buharlaşmış olamazdı, bir delikten diğerine geçerek saklanıyordu. Tehditler işe yaramamıştı. Ev bloğunda yaşayanlara, aranan adam akşama ka-

dar teslim edilmezse hepsinin öldürüleceği söylenmişti. Bunun üzerine kilerlerde ve yıkıntılarda herkes hareket etmeyi, yaptıkları işleri bıraktı; bir anlamda donakaldılar, askerlere arayışlarında onlara yardım etmeyeceklerini gösterdiler. Hatta yaşlılar, sinirli kadınlar, aptal çocuklar bile yardım olarak görülebilecek her hareketten vazgeçti. Tek korkuları etraflarında savrulan tehditlerin ve durmak bilmeyen arayışların bir zafer çığlıyla kesilebileceğiydi.

Süre saat yedide bitmişti. Saat altıda köşe bucak her yer aranmıştı. Başarısızlığı bir utanç gibi gören teğmenin öfkesi, grubu sanki kaçağı bulamamaları zayıflıkmış ve utanç kaynağıymış gibi kışkırttı. Her delik didik didik ediliyor, başlarında nöbet tutulan suskun insanlara tekmeler, tokatlar ve dipçikler iniyordu. Daha önce bloğu çevreleyen ve değiştirilen grubun bir kısmı yeniden aramaya katıldı. Hans, sadece iki duvarı ayakta duran, tavanı olmayan, içinde de kimsenin yaşamadığı bir odaya girdi. Sobanın kalıntıları bir insanın içeri sızabileceği deliği kapatıyordu, evde oturanlar avluda bir araya toplanmış veya başka bir yerde tutuklanmıştı. Paramparça olmuş diğer ev eşyalarıyla birlikte yıkık odayı dolduran birkaç ceset parçası dışında tüm ölüler dışarı çıkarılmıştı. Askerler bu yıkıntıları karıştırıyor, döşemeyi söküyordu. Hans, emir üzerine duvardan bir boru çekti. Borunun çıktığı delikten iki çizme göründü. Deliğe saklanan adam ne kadar büzüşürse büzüşsün; boşluk, Hans boruyu dışarı çektiğinde, adamın dizlerini daha yükseğe çekmesine yetmedi. Hans, saklandığı bu yerde handiyse soluyacak havası olmamasına rağmen adamın hâlâ hayatta olduğunu anladı. Başçavuş öfkeyle başını kapıdan uzattı, herkes gibi o da adamın kendisine bağlı olan bölgede bulunmasını umuyordu; askerlere acele etmeleri için bağırdı, Hans'sa başçavuşun görüşünü engelleyerek boruyu eski yerine taktı. Kaçağın, bacağından tutulup dışarı çekilebileceğinden korkup korkmadığını bilmiyordu. Hans, adamın bulunduğunu fark edip etmediğini bile bilmiyordu. Çizmelerinden fazlasını görmemişti, hatta çizmelerinin de sadece topuklarından bileklerine kadar olan bölümünü. Yaşlı mı, yoksa genç mi olduğunu bilmiyordu, kaçak hakkında

bildikleri kurşunlarının öldürdükleri hakkındaki bilgisinden fazla değildi. Diğer askerlerle birlikte, şimdi artık bulunmayacağını bildiği kaçağı aramaya devam etti. Sonra aramaya son verildi.

Birden güneyden dönmeleri emredildi. Pek kesin bir şey bilmeseler de yukarılarda, Stalingrad'da onlara ihtiyaç duyulduğuydu. Karlar artıp sertleştikçe söylentiler de artıp sertleşiyordu. Çoktandır fethettikleri söylenen yerlerin adları geçtikçe hayretlere düşüyorlardı. Toprak, sanki dünyanın derinliklerinde çarpışmalar oluyormuşçasına, henüz görünmeyen bir savaş yüzünden gitgide daha çok titriyordu. Stalingrad'a varmış olmaları mümkün değildi. Subaylar, Stalingrad'daki Alman ordusunun etrafını saran çemberi dışarıdan yarmak için kullanılacaklarını biliyorlardı. Kızıllar ordunun yolunu kesmişlerdi bile; güney batıdan çembere doğru ilerlemek isteyen Almanlara direniyorlardı. Artık dişlerinin arasında kocaman kocaman lokmalar yoktu, buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Bir köy bazen öyle hızla boşaltılıyordu ki önüne geleni yakmaya vakit kalmıyordu. Kettler, artık ganimetten annesine göndermek için pay alamıyordu. Burnundan solurken morarmış suratındaki gözleri çaresizce bakıyordu.

Hans, yine elinden geldiğince Zimmering'in yanından uzaklaşmadı. Başlarını sallayarak veya birbirlerine bir bakış atarak anlaşıyorlardı. Hans'ın baktığı her yerde, annesini hatırlatan o yaşlı cadının gözlerindeki parlak noktacıklar uçuşuyordu: Vakit geldi işte, artık başlıyor.

Ama henüz vakit gelmemişti. Eski emirler birliği ileriye savuruyordu yine, fırtınanın solmuş yaprakları savurması gibi. Almanların yarma saldırısı başarıya ulaşmadı. Bunun sebebi solmuş yaprakların birden fırtınada duraklaması değil, önlerinde rüzgârın kırıldığı bir duvarın yükselmesiydi.

İlk fırsatta diğer tarafa geçme düşüncesini ilk dile getiren bu sefer Zimmering olmuştu. "Demek artık diğerlerini kendine çekebileceğini düşünmüyor," diye aklından geçirdi Hans. "Kendini daha önemli olaylar için korumak zorunda olduğunu da."

Yarma harekâtının başarısız olduğu anlaşıldıktan sonra Zimmering önceleri hâlâ umutluydu, özellikle de Kettler'den umutluydu, ancak işler kötüleşince düşüneceğini söylediği Kettler'den. Başlarda Kettler süklüm püklüm ve çaresizdi, sonra açık açık küfretmeye başlamıştı. Neyi arzuladığını fazlasıyla çekinmeden dile getirmişti. Zimmering, planını Hans'tan başka kimseye anlatmamıştı. Kettler'den de vazgeçmişti. Bu işe yaramaz. Çenesini tutamaz. Sinirleri boşalmış.

Oysa Zimmering, Kettler'in çoktandır sorgulandığını bilmiyordu bile. Kettler, planını bilmekten çok hissettiği Zimmering'e katılmak istemişti. Birkaç kez konuşmuşlardı. Sonraysa Berndt, Kettler'i bir kenara çekmişti. Berndt, görevine bağlı olmasına rağmen Zimmering'den kuşkulanmış, ufak tefek, anlaşılmaz, kanıtlanamaz belirtiler görmüştü. Kettler, kurnaz değil, kıt akıllı ve kabaydı. Berndt'in, biliyormuş gibi davrandığı, oysa sadece tahmin edebildiği, Zimmering'le yaptığı konuşmaların bütün içeriğini söyleyiverdi. Ayrıca Kettler, hiçbir şeyin Berndt'ten gizlenemeyeceğini de hissetmişti. Bundan sonra da her an ölümle burun buruna olmasına rağmen ölüm korkusuyla Berndt'in verdiği Zimmering'in ağzını arama emrine uymuştu. Hiçbir şey bulamasa da Berndt, daha şimdiden kuşkusundan emindi, Zimmering'i gözünün önünden ayırmamak için artık kanıta da ihtiyacı yoktu.

Hans, annesine bir mektup yazıp, uzun bir süre ondan haber alamazsa umutsuzluğa düşmemesini söyledi. Geçen savaşta da insanlar kaybolmuş, ama çok sonraları bazılarından haber alınmıştı.

Arkadaşının yanından hiç ayrılmadı. Geçen yıl şu veya bu yoldan ortadan kaybolmak için daha iyi fırsatlar olmuştu; düşman meydanı tarayıncaya kadar bir yerde vurulup ölmüş gibi yatabilir, sonra da bir gerilla bölgesiyle ilişki kurabilirdi. Şimdiyse bu alev ağında herkes kendi ilmiğindeydi: Artık düşmanla aralarında, tanklardan oluşan bir alev çemberi vardı. Yerinden birazcık ayrılan, kendi topçularının ateşine düşüyordu. Kaçan tanklar, kendi askerlerini eziyordu. Büyü bozulmuştu. Verilen yarma emri, emirlerin sadece çöküşü erteleyiğine inanan insanlarınkinden daha

büyük bir güce sahip değildi. Gerçekleştirilmesi imkânsız emirler vermek zorunda olanların şaşkınlığı yüzlerinden okunuyordu. Bu dünyada dünya dışı bir güç varsa eğer, artık görünmez, her yerde bulunan Führer'den değil, karın durmaksızın yağdığı gri ve kalın gökyüzünden akıyordu. Hans, kendi gözleriyle Berndt'in ordu tabancasını Zimmering'in sırtına doğru ateşlediğini gördü. Aynı anda da yerin dibinden veya yukarıdan gelen bir darbeyle devrildiğini hissetti. Kemiklerini saydı; sağ salimdi, yan yana yattığı arkadaşları birbirlerine karışmıştı. Biri, kalan bir eliyle yanındaki adamın kafasını saçlarından tutmuştu; kendi kafası yerinde değildi. Berndt'se öne doğru, bizzat ateş ettiği Zimmering'in sırtına düşmüştü. Kafatası ikiye bölünmüştü. Ama Berndt'in yana dönmüş, yarılmış kafatasındaki yüz ifadesi, öteki dünyada da etrafındaki beş insandan oluşan bulamaçtan gözünü ayırmaması gerekiyormuş gibiydi hâlâ.

Hayatta kalan az sayıda arkadaşı, Hans'a kurşun işlemez diyorlardı. Hans, yavaş yavaş kendine geldi; şimdi ümitsizlik hissetmiyor, bir şekilde ölüyü suçluyordu. Bundan sonra, bir insanın olabileceğini tahmin ettiğinden daha da yalnız olacaktı. Artık kendisinden başka kimsesi yoktu. Bundan sonra başka hiçbir insana itaat etmeyecek kadar cesur olmaya ve kesin biçimde kendisini dinlemeye karar verdi.

Ertesi gün annesine, bir kez daha birkaç kötü günden sağ çıktığını yazdı; en yakın arkadaşı ölmüştü, kendisine bir şey olmamıştı. Onu sağ salim görebileceğine inanmalıydı.

III

Geschke bir silah fabrikasında çalışıyordu, elinden geldiğince uzun süre burada çalışmaktan kaçınmıştı. Başlarda ücreti eski işiyle karşılaştırıldığında daha düşüktü. Marie bu tersliği hayattaki bütün diğer zorluklar gibi umursamadı. Oğlu için duyduğu endişe, yaşanan diğer kötülükleri önemsiz kılıyordu. Geschke başlarda öngörülen verimlilik kotasına ulaşmakta bile çok zorluk çek-

mişti. Hayatı boyunca açık havada dikkat ve beceri isteyen işlerde çalıştıktan sonra bu kapalı yerdeki tekdüzelikten nefret ediyordu. Ama yine de kısa bir süre sonra alışmış; hatta daha yüksek maaş alabileceği bir seviyeye bile yükselebilmişti. Bölümünde başlarda kendisinden daha yavaş ve beceriksiz olup da hiçbir şey öğrenmeyenler de vardı, özellikle yıllar boyu garajda hatta partinin toplantılarında da karşılaştığı Beringer adlı biri. Beringer, her konuyla ilgili tuhaf gözlemlerini anlattığı için herkesle iyi anlaşırdı. Hitler iktidara geçtiğinde de duruma çabucak ayak uydurmuştu. Ne istiyorsunuz, uzun süre başımızda kalacaklar, demişti. Geschke'yse, tuhaf gözlemlerini anlatmayı sürdüren, ama bu arada da bu gözlemlerinin aslında kendisine pek layık olduğunu anlamayan Beringer'e karşı iğrenmeye yakın bir nefret besliyordu. Adamın kotasını dolduramamasına, hatta küçük çocuklarını ve torunlarını beslemek zorunda olduğundan maaşının yetmemesine neredeyse acıyordu. Bitirilmesi gereken parçalar önünden geçerken, her seferinde duraksar, herkesi bekletirdi. Bu durumdan sadece hâlihazırda çalışma hızına yetişemeyenler memnun olurdu, diğerleriyse bu yüzden düşecek olan maaşları yüzünden homurdanırdı. Ustabaşı küfrederken işletme müdürü, bu duraksamanın kötü niyet belirtisi olduğunu ileri sürerdi.

Geschke, Nazilerin hoşlanacakları gibi çalışmaya hevesli değildi. Bu yüzden ondan nefret etmesine rağmen, Beringer'e uyum sağladı. Yavaş yavaş da birkaç adam daha Geschke'ye ayak uydurdu. Artık Beringer de, onu desteklediği için Geschke'ye müteşekkirdi.

İşletme müdürüyse öfkeden kuduruyordu. Bazı bölümlerde dayanışma denilen o eski hayalet hâlâ ölmemişti. En hızlı ve güçlü olana ayak uydurmak yerine bu pis, eski parola, bazı Alman işçilerini en zayıf ve en yavaş adama uymaya teşvik ediyordu. Bu yüzden de birçok bölüm gecikiyordu. Führer'in ilkeleriyse halkı, fabrikayı, bireyi son gücüne kadar çalışmaya zorluyordu. Ama dayanışma onları, en zayıfların ve en sefillerin seviyesine indiriyordu: Zaten dayanışma, Yahudi-Hıristiyan karışımı bir kalıntıdan başka bir şey değildi.

Normalde bu tür toplantılarda canı sıkılan Geschke, birden dikkat kesildi. Saygısız konuşmacı onu kalbinden vurmuştu. Ne kadar az okumuş ya da düşünmüş olursa olsun, bilmeden en derinlerine kadar işlemiş olan bir kavramdan söz etmişti. Dayanışmanın ne olduğunu kavramak için ne Marx'ı incelemesi, ne de İncil'i okuması gerekmişti. Konuşmacı Geschke'nin uzun zamandır tahmin ettiği, ama ancak şimdi ayırdına vardığı bir şeyden bahsetmişti. O kadar heyecanlanmıştı ki eve giderken yolda bir arkadaşının onu alıkoymasına dahi ses çıkarmadı. Ondan yaşça büyük olan işçi Diepold, birlikte yürümek ister misin, diye sordu. Diepold'u pek tanımıyordu; davetini neden seve seve kabul ettiğini bile bilmiyordu. Hatta Diepold'un onu gizliden gizliye uzun süredir gözlemlediğini bile fark etmemişti. Şu yaşına kadar daha önce biriyle arkadaşlık kurma ihtiyacı hissetmemişti. Oysa şimdi bir arkadaşlık başlayıvermişti.

Marie'ye cepheden mektup gelmeyeli haftalar olmuştu. Elinde Emilie halasının verdiği işle mutfak penceresinde oturuyordu. Belle-Alliance meydanından aşağı yokuştan inen her kim varsa gözlerinin önünde bir kitleye dönüşüyordu ve bu kitlenin içinde sadece minicik bir leke onu ilgilendiriyordu: postacı. Onu görür görmez işini kenara atar, sokak kapısına kulak kabartır ve postacının evleri sırasıyla dolaşmak için gerekli olan dakikaları zihninde sayardı. Ama sonuç aynıydı: Yine mektup yoktu. Ailelere belli cephelerden gelen postanın engellendiğinin bildirilmesi de Marie'yi hiçbir şekilde sakinleştirmiyordu. Çünkü bu, özellikle oralarda işlerin kızıştığı anlamına gelirdi. Bir keresinde tekrar dikişine döndükten sonra bir kapı çarpması, sonra sesler ve yine kapıların çarptığını duymuştu. İkinci kattaki kadın, tıpkı Marie gibi, en büyük oğlunun mektubunu haftalardır beklemişti. Şimdi haber gelmişti: Cephede düşmüştü. Komşular kadını yatağına yatırmış, bir zamanlar ağlamalarıyla geceleri Geschke'nin uyumasına engel olan kızı da annesini incecik, ciddi bir yüzle sakinleştirip okşamıştı. Daha sonraları apartmanda anlaşıldığı üzere kocası eski

bir parti üyesiydi, "eski bir savaşçı"ydı. Hitler iktidara geldikten sonra bile uzun süre saklamıştı bunu, özellikle de apartmandaki komşular henüz Hitler'i desteklemediği için. Oğlunu kaybeden anne, akşamları, kocası ve görümcesi yanında otururken bir kez daha umutsuzluğa kapılıp bağırmıştı: "Bütün suç, hep gurur duyduğun şu senin Hitler'de!" ve başka şeyler daha söylemişti. Ertesi gün kadın birden halk mahkemesi önüne çıkarılmıştı. Evdekiler, canları sıkkın bir halde bu işten küçük görümcenin sorumlu olduğunu anlatmışlardı birbirlerine; ne de olsa bunlar eskiden beri kuduruk Nazilerdi. Kadın beraat etmişti, belki de soruşturmalar kocasının kusursuz olduğunu gösterdiği için. Evdekiler görümce denilen o kadının bir daha kapıdan içeri adımını atmaması gerektiğini söylemişlerdi. Ama sonra göğsünü gere gere ve evdeki erkeklerin pataklamak istedikleri hoş poposuyla kırıtarak neşeli neşeli geldiğinde seslerini çıkarmadan geçmesine izin vermişlerdi. Başta selamlamamışlardı onu, ama yüzünde soğuk bir ifadeyle onlara döndüğünde çabucak selam vermişlerdi. Geceyse aralarında "Eski bir savaşçı"nın karısı uğruna neden huzursuz olalım ki?" diye konuşmuşlardı. Karı kocanın görümceyi kapı önüne koymasını beklemişlerdi, ama bu da olmamış, hatta akşam yemeğine davet edilmişti. Adam karısının hissettiği acıyla kendisinin bile inanmadığı şeyler söylediğini ileri sürmüştü. Görümcenin de görevini yerine getirmesi gerekmişti. Herkesin acısına boyun eğen bir halkın durumu ne olurdu sonra? Gerçi adamın, işindeki sağlam yeri elinden alınmış; kısa süre sonra da başka bir fabrikaya gönderilmişti ya. Aralarında boşanma kelimesi geçtiğinden beri de kadın uysallaşıp sessizleşmişti. Sonra da yüksek sesle kaderinden, Ruslarla Yahudilerden yakınıp durmuştu.

Bütün bunlar Marie'nin haber beklediği günlerde yaşanmıştı. Yüzü beklemekten eriyip bitmişti. Geschke her akşam yüzüne baktığında anlardı: Yine mektup yoktu. Sonra, "Hans yaşıyor, bunu hissediyorum," derdi. – "Neden?" – Geschke de omuz silkerdi. "Sadece bir his." Bir şey hissettiği yoktu aslında, sadece teselli etmek istiyordu.

Marie sahanlığa çağrıldı: Cepheden mektup gelmişti. Ama acı bir hayal kırıklığı yaşadı. Mektup Franz'dandı. Sağ salimdi. Sadece hâlâ Prag'ta olmaktan şikâyet ediyordu, oysa şimdilerde herkese Rusya'da ihtiyaç duyuluyordu, en büyük arzusu orada savaşmaktı. Prag'ın ötesinde büyük bir işletmede önemli bir kontrol görevinde olduğunu ima etmişti.

"Önemli ne işi olabilir ki?" diye sordu Geschke akşam geldiğinde. Oğlanın şikâyetlerine güldü; neredeyse evdekine benzer bir işi vardı. "Her zaman bir fabrikada çalıştığı için, onu yine bir fabrikada bu sefer casus olarak çalıştırıyorlar. Orada bizim kadar çalışmak zorunda, bizim gibi de bombalanıyordur." Marie, "Her zaman olağanüstü şeyler yapmak istedi, öyle de oldu," dedi. "Başkalarını ele verdiği için olağanüstü biri olduğunu sanıyor." Geschke, "Her çocuk alçaklık yapar," dedi. "Normalde döve döve bundan kurtulmasına uğraşılır. Oysa şimdi alçaklıklar ödüllendiriliyor." Bir akşam karısını metronun merdivenlerinde buldu; yüzüne baktığında bir mektup geldiğini anlamıştı. Soğuğa rağmen çıplak ağaçların altına oturdular. Marie, mektuba ağlıyordu. Hans'ın, günün birinde aniden kendisinden haber alamazlarsa umutsuzluğa kapılmamasını yazdığı mektuptu. Geschke mektubu iki kere dikkatle okudu. Korkudan ve soğuktan tir tir titreyen karısını teselli etti. "Oğlan haklı; bir şekilde kurtulacaktır." Mektubu bir kez daha okuduktan sonra da, "Belki de son savaşta olanlara benzer şeyler başlıyor," diye de ekledi. "Ne de olsa o zaman da kaçanlar olmuştu; belki de şansı yaver gider." Marie başını iki yana salladı. "Hayatta olduğunu bilmeden nasıl yaşarım. Öyle aniden ortadan yok olamaz ki."

Evdekiler neden ağladığını sordular. Sonunda beklediği mektup gelmişti, ama ağlıyordu. Mektup elden ele dolaştı.

Franz, ona sıcak yün öteberi dolu bir paket gönderdi. Kadınlar her şeyi, dokunarak yokladılar; birkaç çift çorap ve bir kadın ceketi vardı. Bayan Melzer, "Bunları Çek kadınlarından yürüttüler," dedi. "Burası da çok soğuk, ihtiyacımız olabilir bunlara." Marie, Bayan Melzer'e sakin sakin baktı, bir şey demedi. Kadın da

Marie'nin kırıştırdığı alnına dikkatlice baktı. Evin o eski, geveze, ama vefalı ruhu bir kez daha sıvıştığı köşesinden dışarı çıkmıştı; tırabzanların üzerinde dolaşıyor, yün eşyalara dokunan parmaklara, alınlara bakıyordu.

Marie, aynı akşam oğlu Franz'a yazdı: "O güzel yün eşyalar için teşekkür ederim. Hepsini hemen söktüm, sana bunlardan bir yelek öreceğim. Gerçi burası da soğuk; ama bunları giymek istemiyorum. Senin giymen daha iyi olur." Gelen ve giden bütün mektupları okuyan Geschke güldü: "Öz annesi hayatta olsa, böyle bir mektup yazardı ona." Marie'yi daha önce hiç böyle övmemişti. – Birkaç hafta sonra kocasını yine metroda karşıladı. Gerçi Marie ağlamıyordu ama bu yeni mektup yüreğini çok da yatıştırmamıştı. Geschke mektubu okuduktan sonra, "Bir şeyler yapmak istemiş, ama başaramamış," dedi kuru bir sesle.

IV

Wenzlow, yazı masasının üstüne koyduğu sağ kolunu Hitler selamı ile keyifli bir şaşkınlık arası bir hareketle kaldırdı, çünkü Fahrenberg başı sarılı ve vücudunun üst bölümü hâlâ alçıda dimdik halde hiç beklenmediği bir anda içeri girmişti. "Ne güzel bir sürpriz bu, nasıl kurtuldunuz?" – "Emrinize amadeyim, komutanım, ölülerin arasından dönüp dirildim." Emir eri kahvaltı masasını iki kişilik hazırladı. Güneşli meydana bakan pencerenin önüne karşılıklı oturdular. Ağaçların arkasında çaprazda Alman komutanlığının binası bulunuyordu. Nöbetçiler birbirlerini selamladıklarında yaprakların arasından bir serçe sürüsü havalanıp tekrar kuma kondu, sonra nöbetçiler turlarını attıktan sonra da uçarak uzaklaştı. Tam karşılarında, neredeyse zarar görmemiş evin avlusunda, gördüğünde Fahrenberg'in, farkına varmadan, alnının kırıştırdığı tuhaf bir alet duruyordu. Ama alet bir darağacı değil, bir jimnastik aletiydi. Karşıdaki ev de bir okuldu. İşte şimdi de komutanlığın nöbetçisinin önünden geçerken çocukları tiz, tona bakılırsa da Alman sesiyle emredilen selamı vermeye yönlen-

diren bir kadının başını çektiği bir sınıf dolusu öğrenci, meydanı geçti. Fahrenberg binbaşısına, cephe hastanesinde mümkün olduğunca kalmak için bir sürü kurnazlığa başvurduğunu ve böylece iyileştikten sonra dinlenmek üzere eve gönderilmek yerine buraya gönderilmeyi başardığını anlattı. Wenzlow güldü. Bu genç adamın hislerini paylaştığına sevindi. Sert geçen kış aylarında ondan daha da çok hoşlanmıştı. Rus güçlerini oyalamak için gerçekleştirilen zorunlu gerileyişe katılmışlardı. Şimdiyse geçen yıl ilerleyiş sırasında girdikleri o kasabada soluklanıyorlardı. O günlerde Rusya'daki ilk kışlarını dinlenerek geçirdikleri köy buradan sadece birkaç kilometre batıdaydı. SS'li Rönnecke'yle de o günlerde pek sevimsiz bir anlaşmazlık yaşanmıştı. Anlaşmazlık yok olmuştu, tıpkı Rönnecke'nin kendisi gibi. Hiç beklenmedik bir anda çökmüş ve ateşli bir hastalığın sonucunda da aniden ölüvermişti. Kışın Fahrenberg kendi isteğiyle, hatta Wenzlow'un da yardımıyla, bizzat ilgilendiği tehlikeli bir göreve gönderilmişti. Wenzlow'un yardım etmesinin nedeni de onu sevmesi ve anlamasıydı. Fahrenberg, Rusları mümkün olduğunca oyalayarak gerileyişlerini güvenceye alan alaya atanmıştı. Alaysa her yandan çevrilmişti. Fahrenberg, ikisi asker ikisi de SS subayı olmak üzere dört adamla birlikte, kuşatmadan kurtulmayı ve gıdalarla silahların tedarikini görüşmek için düşman hatlarından geçmişti. Ağır yaralanmıştı. Wenzlow ölümünü çoktan kabullenip oğluymuş gibi üzülmüştü.

Şimdiyse Fahrenberg Wenzlow'a dönmek istiyordu. Zor bir şey değildi bu da zaten. Wenzlow'un emrine, Fahranberg'in yerine verilen yeni yaver planlanan değişikliğe karşı değildi. Wenzlow, ayrıntılı olarak düşünülmüş planı dinledi. Fahrenberg'in izinli gitmekten mutlu olmayacağını tahmin ediyordu. Tıpkı kendisi gibi o da eve dönmekten korkuyordu. Evde onu bekleyen şeyleri sadece düşündüğünde bile elmacık kemikleri seğiriyordu: bir yığın soru, sadece merakları gidermek için bu kışla ilgili en azından herhangi bir şey anlatmak gibi saçma bir zorunluluk ve evdekilerin gururu.

Emir eri, uzun süre yoksun kaldıktan sonra kavuştukları doğru dürüst yemeklerden keyif aldıkları için ikisinin de büyük bir

iştahla ve sessizce yedikleri kahvaltıyı getirdi. "Nihayet haber geldi," dedi Fahrenberg, "geçen gece Krause döndü. Bölük bozguna uğramış." Wenzlow sadece kaşlarını kaldırarak sordu. Fahrenberg, doktorun eline düşmeden önce, çevrilen birliğin kuşatmadan kurtarılması ve destek güçleri gelinceye kadar da uçaklarla ikmal edilmesi için gerekli olan bilgileri rapor etmeyi başarabilmişti. Onunla birlikte kaçan arkadaşlarının raporunun daha etkili olduğunu ancak çok sonraları öğrenmişti. Belirtilen yere silah ve yiyecek atılsaydı bile etrafı sarılı alay sonuna kadar dayanmak için bunları değerlendiremeyecekti büyük olasılıkla. Durumları çok az kötüleşirse bile onların savaşmadan teslim olmaları işten bile değildi. Gerçi uçakları belirtilen yere göndermişlerdi ama bunun nedeni onları ikmal etmek değil, gönüllü olarak teslim olmalarından önce onları yok etmek isteğiydi. Fahrenberg, ancak iyileşirken olayı yavaş yavaş anlamıştı; hatta arkadaşı Altmeier'in de bu sırada öldüğünü. Daha henüz durumu kavrayabilecek hale gelmişti. Ümitsizliğe düşmüştü, ama ümitsizlik de iç dünyasını tamamen dolduramayacak kadar belirsiz olduğu için de dışa vurulmalıydı. Ne de olsa dışarıda insanın tutunabileceği somut işaretler vardı. Aklına arkadaşıyla yaptığı tek tük, gizli konuşmalar geliyordu. Altmeier'in savaşmadan teslim olmayı kabul etmiş olması mümkündü, ölüyü hatırlarken bu tür işaretleri, bu tür görüşlerin izlerini görüyordu. Oysa Fahrenberg, kendisi yaralı olarak savaşmış, bütün tehlikeleri ve acıları aşmış ve şu ölü arkadaşı, onu yüz üstü bırakmıştı, bütün bu acıları anlamsız görmüştü. Altmeier bunlara son vermek istemiş; asla canlı teslim olmama görevini birden umursamamıştı; ölürken, Fahrenberg'in düşmanın pençelerinden geçme çabasını umursamamıştı.

Wenzlow önüne bakıyordu. Fahrenberg, "Bu kaçınılmazdı," dedi. Wenzlow başını salladı. Fahrenberg, "Burada dinlenmemizden faydalanarak bizde de dip bucak temizlik yapacaklar," dedi. "Yanımızda mikrop götüremeyiz; tek tük mikrop yuvalarını da uçaklardan bombalayarak yok edemeyiz. Herkesin kanı tek tek tahlil edilmeli." Wenzlow ikinci kez başını salladı. Fahrenberg

daha bir iki yıl önce olsa aklına gelen kuşkuları tereddütle dile getirirdi ama artık o kadar çok fedakârlıkta bulunmuştu ki arkadaşlarının da kendisi gibi acı çekmesini istiyordu. Düşman ne kadar güçlüyse, fedakârlıklar da o kadar büyüktü. Halkı da düşmanlarla çevriliydi. Çoktandır neden düşmanlarla çevrili olduğunu sormaktan vazgeçmişti. Yaralıydı ve acı çekiyordu. Diğerlerinden de aynı şekilde yaralanmalarını, aynı şekilde acı çekmelerini istiyordu. Wenzlow, gençliği ve gençliğe özgü bütün o katılığı temsil eden konuğunun vardığı çıkarımı anlıyordu.

Fahrenberg'e evden haber alıp almadığını sordu. Fahrenberg'in yüzünden bir gölge geçti. Köln'deki annesiyle babası bombalanmıştı. Wenzlow sorduğunda yüzüne yerleşen gölgenin nedeni bombalanan annesi babası değildi: Nişanlısı, nişanlarının bir hata olduğunu anladığını yazmıştı. Demek sadık ve azimli olduğunu düşündüğü nişanlısına, bir havacı teğmenle evlenmek daha çekici gelmişti. Bu sefer Fahrenberg, Wenzlow'un ailesini sordu. Wenzlow gülümseyerek cevap verdi: Potsdam'daki yaşlı hanımefendi, Wenzlow'un bir gün yeğeniyle karşılaşabileceği umudundan vazgeçmiyordu. Ukrayna'da olmayı Jungfern gölünde bir gezinti yapmaya benzer sanıyordu herhalde.

Ama Wenzlow'un yaşlı bir kadının budalalığına ve bilgisizliğine atfettiği şey hiç beklenmedik bir anda gerçekleşti.

Tümgeneral Brauns onu bir askerî konferansa eşlik etmeye çağırdığında Wenzlow pek memnun olmuştu, konferanstan önce bir teftiş de yapılacaktı. Gizliden gizliye hâlâ hayalinde kurduğu veya gerçekten yaşadığı gücenmelerin, küçümsenmelerin etkisi altındaydı. Brauns'un birine kolay kolay değer vermediğini çoktan bilmesine, onun yüzünün; kışın ölümcül, buz gibi günlerinde sanki ölmüş gibi donuk olduğunu görmesine rağmen, bu tekliften Brauns'un ona değer verip saygı duyduğunu anladı. Teftişten sonra L.'deki konferansa gittiler ve tam da burada yeğeni Helmut von Klemm'le aniden karşılaştı.

"Hakikaten de sensin, Fritz dayı! Protokole baktığımda hemen gözüme çarpmıştı. Bu dünyada iki Fritz von Wenzlow yok ya."

Helmut von Klemm, konferans bittikten sonra, olağanüstü bir marka olduğu söylenen bir Kırım şarabı, votka ve birkaç lezzetli yiyecekle gelmişti. Gençken olduğu gibi dimdikti ve gözleri açık renkteydi; güldüğünde de sanki koskoca hayatı bir elma gibi ısırmak istermiş gibi görünüyordu. Yıllar önce Potsdam'daki evde ailesi, Helmut'un üzerinde Hitler gençliği gömleğiyle bir tür kanıt olarak sohbetlere katılmasını onaylamıştı. Şimdiyse buradaki bombalarla yerle bir edilmiş L.'de gözde bir SS subayı olan bu yeğeniyle karşılaşması, Wenzlow için hiç de fena değildi. Helmut, dayısını ağırladı, bardakları doldurup kadeh tokuşturdu. Olağanüstü güzel bir oğlana dönüşmüştü. Yüzünde bir değişiklik yoktu, olsa olsa bir şeyler eksilmişti. Gençlik dediğin şey, diye düşündü Wenzlow, buralarda yok olup gider. Ayrıca belli bir bakışı da vardı, bazen ürkek, bazen kendinden geçerek bakıyordu. Çok önceleri hayran olduğu fakat artık yabancılaşan dayısının şu veya bu konuda neler dediğini anlamaya uğraşıyordu. Artık Helmut'un dayısının ne düşündüğünü söylemesini heyecanla beklememesi normaldi, dayısına göre daha hızlı ve daha çok içmesi ve önüne gelene tez canlılıkla kadeh kaldırması da. Anlatırken ayağa fırlayıp bir aşağı bir yukarı yürüyordu, bu da sorun değildi; ne de olsa yabancı yoktu aralarında. Dışarıda ay o kadar pırıl pırıl parlıyordu ki âdeta ağaçlardaki yaprakları saymak mümkündü.

Oğlan pencerenin önünde durup dışarı baktı. "Ay ışığı," dedi, "tabiatı öyle yumuşatıyor ki; güneş insanı eyleme iterken, ay duygulandırıyor" – "Haklısın," dedi Wenzlow gülümseyerek. "Bu yüzden güneş Fransızcada erkektir: 'Le soleil.' Ay ise, 'La lune,' dişidir." Helmut masaya dönüp içmeye ve gevezelik etmeye devam etti. "O günlerde Fransa'dan buraya gönderildiğimde epey zorlanmıştım." Wenzlow, votkaya atfetse de yeğeninin bu açık yürekli sözlerine sevindi, ama aynı anda şaşırdı da. "O günlerde, kısa bir süre, Fransa'yı tamamen işgal etmeden işler yoluna girer, diye düşündüler. O yüzden de orada değil, burada bana ihtiyaç vardı daha çok. Şimdiyse buraya uyum sağlayalı o kadar çok oldu ki, yerim doldurulmaz." Wenzlow, yeri doldurulmaz hale gelen, elinde bir

bardakla tekrar pencereye dayanan uzun boylu, güzel oğlana gülümseyerek baktı.

Helmut, subayların yerleştirildiği evin manzarasını övdü. Evden komutanlığın avlusu ve avlunun üzerinden de bir hastanenin bahçesi görülüyordu. Bunu görünce de oğlan, Berlin'deki Charité hastanesinin kıskançlıktan çatlayacağı bilim adamları ve aletleriyle askerî hastaneden söz etmeye başladı. Bu hastanede birkaç tavşan veya köpek, çok zor durumda kalındığında da bir maymun dışında, daha önce hiç malzeme bulunamayan deneyler yapılıyordu. Ağır yaralanan bir arkadaşından söz etti, onu tekrar adam etmek için de "bir defa olsun işe yarasınlar" diye üç Ukraynalının nasıl kullanıldığını. Wenzlow kulak kabarttı. "Ne demek kullanılmak?" diye sordu.

"Onlardan hayati önemde birkaç uzuv çıkardılar, yoksa arkadaşım hayata dönmüş olmazdı şimdi." – "Peki, sonra ne yaptılar onlara?" – "Yapmak mı? Bir daha bir şey yapmaya gerek kalmadı. Dayanıklı olanlar normalde kampa gönderilir. Pek uzak değil zaten, ama oraya nakledilmeleri için biraz da benzin lazım oluyor." Helmut duraksadı. Wenzlow, iki saniyelik suskunluğun ne anlama geldiğini hemen anladı. Ya dayı, acaba sen "duygusal ihtiyarlar" kategorisine mi aitsin? ya da: Yoksa çok fazla içip yasak bir şeyden mi söz ettim? Wenzlow, onu hemen sakinleştirdi: "Öyle demek." – "Bizler bir yardım kuruluşu değiliz, çorba filan dağıtmıyoruz. Taşıdığı tutukluları için yeterli yiyecek istihkakı olmayışını ve bu yüzden vagonlar açıldığında birkaç tutuklunun telef oluşunu şikâyet etmek için bana gelen Binbaşı Betz'e dedim ki: 'Yoksa birkaç Alman çocuğun ölmesini mi tercih ederdiniz?' Bu herifler memlekette ne var ne yoksa yiyip bitiriyorlar. Çalışamaz halde oldukları sürece –ki çalışmak için yemeleri gerek– onları beslemek, açlığın hüküm sürdüğü ülkemize çekirge sürüleri göndermeye benzer." Artık Helmut ateşli ateşli konuşmaya başlamıştı, oysa Wenzlow hiç itiraz etmemişti. Anlaşılan tanımadığı Binbaşı Betz de onunkine benzer bir huzursuzluk hissetmişti, sanki kusma hissiyle hareket eden mide, vicdanın bulunduğu noktaydı. Birden

Wenzlow, eskiden söylediği sözleri duydu, sanki kendisinin bir kopyasını duyarmış gibi. Yurtdışındayken dergilerde Hitler gençliğimizin resimlerine baktığımda hep, acaba şu çocuk Helmut mu? diye sorup durmuştum kendi kendime.

Helmut keyifle gevezeliğini sürdürdü: "Fritz dayı, ayrıca içine birkaç Ukraynalının parçası takılan şu arkadaşım, gece gündüz bana bir şeyler anlatıp duruyor – ne hakkında sence?" – "Nereden bileyim, Helmut." – "Kızın Marianne hakkında. Mükemmel bir kız olmuş; izindeyken uğramıştık." Şimdi de Wenzlow'un ailesini, son iznini, aşk hikâyelerini anlatmaya başlamıştı. Bunda da sorun yoktu; dayısına kadına ihtiyacı olup olmadığını samimiyetle sorduğunda da. Burada birkaç imkân vardı, hiçbir şeyi riske sokmazdı. Wenzlow, gülümseyerek başını salladı. Bunların da hepsi sorun değildi. Yaralıların yataklarının başında dururken birisinin dakikalarca sıradan konularda epey akıllıca konuştuğunu, ama sonra aniden ateşi çıktığında insanın tüylerini ürpertecek şekilde korkunç şeylerden bahsettiğini sık sık yaşamıştı. Şimdi ateş geçmiş, sıra akıllı uslu konulara gelmişti: sevimli Marianne, hastane bahçesine vuran ayın ışığı. Yeğeni, yaşıtı bütün gençler gibi dakikalarca susmadan konuştu. – "Ay ışığında gölgeler de bir tuhaf. Şu kömüre dönüşmüş ağaç da öyle. Sanki yıldırım çarpmış. Bu akşam düşman uçaklarının gelmemesi mucize." – Sonra ateşi tekrar yükselmeye başladı. – "Burada, sizin şu konferans tam da L.'ye taşınınca epey işimiz çıktı." Sesinin tonundan da ateşinin yükselmeye başladığı anlaşılıyordu. "Göz açıp kapayıncaya kadar burada işi olmayan her şeyi temizledik. Hatta vakit o kadar azdı ki, normalde yaptığımız ayıklamayı da yapamadık. Bir grup işgücünü eve göndermeye bile vaktimiz olmadı. Bu yüzden de her şeyi elimizden geldiğince hızlı B.'ye gönderdik. Orada yapsınlar ayıklamayı çabucak. Bu sefer garanti bu iş. Sadece birkaç bin kişiye yetecek yemekleri var, bu da bilindiği gibi bazı önlemleri hızlandırıyor." Wenzlow tam bir hareket yapacaktı ki kendini tuttu. İnsan nasıl iğrenç kâbuslarla sağa sola dönen bir hastanın yatağından uzaklaşmak isterse, o da ayağa kalkmak isterdi. Helmut, sanki dü-

şüncelerinden kuşkulanmışçasına yüzüne dik dik baktı. Wenzlow, dilinin ucuna geleni sormaktan vazgeçti, çünkü hasta yatağında olduğundan farklı olarak burada muayenelerle başını ağrıtan can sıkıcı ziyaretçiden kurtulmak için düğmeye basma gücünü elinde bulunduran ateşli hastaydı.

Ama Helmut, Wenzlow'un ne onaylayan ne de karşı çıkan bir söz etmediğini fark etmişti. Birden dayısına iyice yaklaştı. Hatta dayısının gözünün içine bakmak için sandalyeyle masanın arasına girdi. "Gitmeden bir şey söylemek istiyorum sana, dostum. Belki de şu an ne düşündüğünü bilmediğimi sanıyorsun, ama biliyorum. Sana şimdi bir şey daha sormak istiyorum: Radyoda herhalde Köln'deki hava bombardımanlarını duymuşsundur, hatta fazlasını. Şöyle düşünmüşsündür: Ne alçaklık, koskoca şehri bombalamak. Kadınlarla çocukları, değil mi? Ama bu daha başlangıç, sadece tadımlık olarak düşünülmüştür kesinlikle, ama derhal zafere ulaşmazsak bu iş böyle devam edecek. Acaba hangisi daha zevkli, küçük parçalara ayrılarak mı, yoksa elektrikli sandalyede veya gaz odasında gebermek mi, bilmiyorum. Ama sen, belki de kazanmamızı istemiyorsun; senin için önemli değil bu." Helmut gözlerini dayısına dikti. Wenzlow da yeğeninin soğuk ve sert gözleriyle karşılaştığında kötü bir hisse kapıldı: Ben de onunla aynı sonuçlara varıyorum; ikimizin de ateşi aynı. O benim kadar sağlıklı, ya da ben onun kadar hastayım. – Kararlı bir sesle, "Bana böyle bir şeyi nasıl sorabilirsin?" diye sordu. – Helmut da, "Biliyordum işte!" diye cevap verdi.

Wenzlow, konuyu değiştirmek için ona annesi, kendisinin de kız kardeşi Lenore'den haber alıp almadığını sordu. "Hastanede çalışıyor, sanırım Birinci Dünya Savaşında da böyle bir şey yapmıştı." Helmut soğuk soğuk, "Galiba ilk başlarda yaşı yüzünden biraz zorluk çekmiş," diye de ekledi. "Ama şimdi herkese ihtiyacımız var." Ateşi yine düşmüştü; sıradan ve soğuk konuşuyordu. Eğer Wenzlow deminki düşüncesinden vazgeçmediyse, biraz önce çıkan ateş şimdi fazla düşmüştü. Ne tuhaf, diye düşündü Wenzlow, gençlik fışkıran şu oğlan, sadece bu kadar çok güce sahip olduğu

için ya da benden kurtulması için istediği anda bir düğmeye basması yettiği için olmasa da bir ihtiyara benziyor. Güzel genç yüzü kuşkusuz birçok kadının hoşuna gidiyordur. Ama uzun bir hayatın, sayısız hayatın, sayısız tehlikenin ve sayısız sıkıntının izlerini taşıyor. – Emir eri kapıyı vurup da on dakika sonra yola çıkacaklarını bildirdiğinde çok rahatladı.

Akşamüzeri geç vakit L.'den döndü. Zor geçen saatlerden sonra Fahrenberg'i tekrar görmeye normalde sevinirdi. Ama bu sefer, görev dışında onunla konuşmak için bir neden yoktu. Sanki susmaya, kendi kendilerine karşı bile susmaya fazlasıyla alışkın oldukları için ikisinin de birbirlerine söyleyecek bir şeyleri kalmamıştı. Wenzlow gece boyunca uyumadı. Şimdiyse oğlanla, ne de olsa kız kardeşinin oğluydu, açık açık konuşmadığı için kendini suçluyordu. Onu engelleyen endişeler şimdi abartılı geliyordu ona. Haklı endişeler olsalar da mı? Amalie halasının kendisine soğuk mavi gözleriyle baktığını gördü: Onunla karşılaşmanın bir nedeni vardı; ama şimdi fırsatı kaçırdın. – Wenzlow özür diledi: Ama sevgili halacığım, anlamsız olurdu bu. – Buna sen inanıyorsun, dedi Amalie Hala; onunla burada karşılaşabileceğine de ihtimal vermemiştin, ama ben karşılaşmanızı bekliyordum.

Wenzlow son haftalarda düşünceli ve suskun hale gelmişti. Sabahları tıraş olurken aynada saçlarına ak düştüğünü ve uzun süre sıktıktan sonra da dudaklarının inceldiğini, yanaklarının da sanki sürekli kelimelerin çıkmasını önlermiş gibi çökük olduklarını fark etmişti. Amalie halasına benziyordu: gözlerinin sert mavisi, hatta yaşlı hanımefendinin gurur duyduğu bütün profili.

Ama bugüne kadar başına gelenler savaşta herkesin yaşadığı talihsizliklerdendi. Oysa kaderin özellikle ona hazırladığı darbeyi daha yememişti. Evden bir mektup aldı. Ne tuhaf, bu sefer sadece küçük kız yazıyordu, karısı tek kelime yazmamıştı. "Sevgili babacığım, sana ben yazıyorum, çünkü annem yatak döşek, yazamayacak kadar güçsüz. Yaşadığımız felaketi aklı bir türlü almıyor: Sevgili küçük kardeşimiz öldü. Hava saldırısında çocukları arkadaki mahzene göndermiştik, en güvenli yer orası diye düşünmüştük.

Bizimle birlikte evde oturan Yüzbaşı Franzen'in iki oğlunu da. Bayan von Rawitz bebeğiyle birlikte, kapıcının çocukları da oradaydı. Ama şoseye düşen bomba arka duvarı yıktı. Şimdiyse annem oğlanı yanımızda tutmadığımız için kendini suçluyor. Doktor, iyice ağlasa kendini daha iyi hissedeceğini söylüyor. Doktor bunu atlatacağını da söylüyor. Sevgili babacığım, cesur olmalıyız; kardeşim gerçi gençti, ama bir erkek gibi onuruyla savaş alanında öldü. Sevgili babacığım, sana böyle kötü bir haber vermek zorunda kaldığım için çok üzgünüm. Anneme en kısa zamanda güzel bir mektup yazar ve herkesin ölümle baş etmesi gerektiğini yazarsan ona iyi gelir. Seni kucaklıyorum, seni seven kızın Marianne."

Wenzlow kızının istediği mektubu yazdı; kızının söylediği gibi karısını, vatanın bugün insandan beklediği korkunç fedakârlıkları anlatarak teselli etti. Oysa kendisi daha sonra yatakta bunları düşünürken hiç huzur bulamadı. Oğluyla gurur duyardı: ailesinin temel direği o iki gözle... Kızlar başkalarının adını taşıyacak oğlanlar doğuracaktı, onun soyunu sürdürecek oğluysa ölmüştü; artık umut bağlayabileceği bir şeyi kalmamıştı.

Wenzlow, Fahrenberg'e olaydan sadece kısaca söz etti. Bulunduğu yerdeki herkes gibi o da bir saldırıdan önce hissedilen gerilimi yaşamamış olsaydı bile, duygularını dışa vurma ihtiyacı hissetmezdi. Fahrenberg beklenen saldırıdan önce cephe gerisinin temizlenmesi için gerekli olan önlemleri saydı. Halkın büyük bir kısmı elendi, çeşitli yerlere taşındı. Bulundukları yer askerle dolup taşıyordu. Herkesin yüzünde ve hareketlerinde aynı gerilim gözlemleniyordu. Meydandaki ağaçlar çoktan kesilmişti. Kuş sürüsü, sanki akçaağacın gölgesi yerine bir bataryanın gölgesinin düştüğünü fark etmemiş gibi aynı noktaya konup duruyorlardı hâlâ. Askerler okulda yatıyordu. Güçlü çocuklar tarım işine seçilmişti, işe yaramaz olanlar da L. kampına gönderilmişti –Fahrenberg raporunu anlatırken L. kampını gösteren bir el işareti yaptı.– Wenzlow soru sormamış olsa da "Stalin gerilla savaşını çoktan meşru ilan etti. Bu yüzden de bizim için askermiş, sivilmiş önemli değil," dedi.

Wenzlow onu sakin sakin dinledi, tıpkı Brauns'un bir zamanlar kendisinin raporlarını dinlediği gibi, aynı anda dikkat ve umursamazlık belirten bir bakışla. Tıpkı geçen yıllarda olduğu gibi birbirlerine bağlı hissediyorlardı kendilerini. Eskisi gibi de hemfikirlerdi. Bölgelerindeki temizliğin bir parçası olan birkaç yöntemin salt yetki anlaşmazlıkları yüzünden yeterince hızlı gerçekleşmemesine canları sıkılmış, bu konuyu konuşuyorlardı. Bu önlemleri hayata geçirmek onların yetkisinde değildi. Onların karar verebileceği tek şey bu önlemlerin tarihiydi, nasıl yerine getirilecekleri değil. Wenzlow, yeğeni Helmut'la karşılaşmasından kısaca söz etmişti. O aylı gecede yaşadığı huzursuzluk çoktan yok olmuştu. Herkes gibi o da beklenen darbeyi karşılamak için bütün gücüne ihtiyaç duyuyordu. İkisinden biri, şüphe hissettiğini belirtmiş olsaydı, o zaman diğerinin de hissettiği belirsiz kuşkular pekiştirilmiş olurdu. Ama karşılıklı olarak şimdi planlanan darbenin mutlaka başarılı olması gerektiğini düşünüyorlardı. Başka bir şey düşünmeyi de beklememişlerdi zaten. İç dünyaları, üzerinde bulundukları topraklar gibi boşalmıştı. Emirle vicdan arasında yetkinin kimde olduğuna dair bir anlaşmazlık yoktu. Duraksama da yoktu. Wenzlow, Fahrenberg'in sıkıntılı duruşundan hâlâ yaralarının ona acı verdiğini anladı.

V

Wilhelm öleli bir yılı olmuştu ki Christian köpeğiyle birlikte bir pazar Liese'yle kızının yolunu kesti. Sonra da kiliseden eve kadar onlara eşlik etti, uzun zamandır yapmadığı bir şeydi bu. Liese de Christian'ın neden hâlâ ondan kaçındığını soruyordu, çünkü kendi kendine ona göre bunun için gerçek bir neden yoktu. Nihayetinde Christian, artık Liese'yi arzulamıyordu. Tıpkı en küçük oğlu gibi Liese de büyümüştü, ama sadece enine doğru. Bir zamanlar kıvrak kemikleri üzerinde yaylanan bacakları artık kütük gibiydi. Sadece gözleri her zamanki gibi parlak maviydi, çilleri de kolza tohumları gibi sarı benekler şeklinde yüzüne yayılmıştı.

Christian ise fazla değişmemişti; ne daha çok, ne de daha az topallıyordu, saçı birçok yerden aklaşmıştı veya gri çizgiliydi, Tanrı'dan başkası bilmezdi nedenini. Liese Christian'ı düşündüğünde, zaten neden düşünmesindi, onun bir zamanlar önem verdiği bir şeyi unutmuş olabileceğini aklı almıyordu. Bir zamanlar yakınlık duyduğu şeye her zaman dönen bir insandı o. Dünyada olup bitenlere görünürde heyecanlanmasa da temelde rüzgâr gibi sadıktı. Rüzgâr da istediği yerde üfleyip durur, ama bir şekilde de istediği yere her zaman dönerdi.

Ama Christian, Liese'den kızını dışarı göndermesini istediğinde Liese onun bugün neden geldiğini hemen anladı. Liese'nin yüzü de onunki kadar ciddileşti. Gözlerinin etrafında sayısız kırışık vardı; ama gözlerinin parlak mavisi hiç bozulmamıştı. Ne üzüntü, ne de utanç bu maviyi bulanıklaştırmayı başarabilmişti. Güldüğünde gözlerinin kenarına yapışan arsızlıkla kurnazlığın işareti minicik noktalar yirmi beş yıl içinde yok olamamıştı. Bunu ne çalışma, ne sevgilisi, ne de evliliği başarabilmişti, zaman hiç değil; ne de olsa Hitler yönetiminde gökyüzünün mavisi de solmamıştı. Dudaklarını sıkı sıkı kapatmış, kollarını da siyah elbisesinin üzerinde kavuşturmuştu, yeni bir kravat takan Christian ona evlenme teklif ettiğinde.

Christian, köyde adet olduğu gibi ve bir ölçüde yararlı olan nadir şeylerin yapıldığı gibi evlenme teklif etti. Hatta biraz da mahcuptu. Masanın altından köpek açık renkli gözleriyle ona baktığında kendini çabucak toparladı. Christian, kendi kulübesine taşınmayı önerdi, böylece tarlada çalışmak için fazla yürümesine gerek kalmazdı; savaş yüzünden uzaktan bir evlilik yapan kızı da köydeki evde yaşayabilirdi. Bu şekilde annesinin yeni evliliğinden de fazla rahatsız olmazdı. Liese, eskiden rahip geldiğinde ortaya çıkardığı kiraz rakısını getirdi; kadeh tokuşturdular, anlaşmışlardı.

İnsanın beş duyusunu ve kemiklerini bir arada tutmakta zorlandığı, alt üst edilen şu paramparça dünyada nihayet ikisi için de uygun an gelmişti. Christian ıslık çalarak köpeğini çağırdı. Lie-

se, mutfak penceresinde durup arkalarından baktı. "Gördün mü, Widu," dedi Christian, "Nihayet başardık."

Ama işler Christian'ın o pazar umduğu gibi hızlı ve kolay olmadı. Çünkü o günden kısa bir süre sonra Liese, en büyük oğlunun cephede öldüğünü öğrendi. Christian'ın dükkânına ağlaya ağlaya gelip haberi verdi. Christian, Liese'nin kendini suçlayarak ve sızlanarak sona eren üzüntüsünü dakikalarca dinledi. "Demek ki kaderimizde bu yokmuş, çok kolay olacağını sanmıştık; şimdi de bunun bedelini ödememiz gerek. Sonu iyi olmayacaktı demek; aldırmadığımız yasakların ve işlediğimiz günahların gerçek bedeli bu değildi. İnsanın adalet dediğinde anladığı şeylere ters bütün bunlar."

Christian birden öfkelendi. "Ne saçma konuşuyorsun öyle. Tanrı'nın şimdi cezalandıracağı bambaşka günahlar var. Bizim küçücük günahımız diğerlerinin yanında incir çekirdeğini doldurmaz. Bugün tasalanacak başka şeyleri var onun."

Evliliği biraz daha ertelemeyi kabul etti. Christian, yalnız kaldıklarında köpeğiyle konuştu: "Görüyorsun işte, nelere kanıyoruz. Sürekli yeni şeyler bulmak, hep kurnazlıklar keşfetmek zorunda kalıyoruz. Büyük oğlan onu kandırmasın diye, oğlum adına özel bir şey elde etmek için çekmediğim kalmadı. Sürekli yok mirasmış, yok gelecekmiş gibi şeylerle uğraşıp duruyoruz, ama gör bak ki ne kadar da gereksizmiş. Şimdi tek ihtiyacımız olan küçüğün eve dönmesi. Ama bu konuda da elimizden çok şey gelmiyor. Bir konuda bir şeyler yapabileceğimizi hayal etmekten bir vazgeçebilsek."

VI

Lieven, Berlin'de kısa bir süre kaldıktan sonra Prag'a gönderildiği için gizliden gizliye dehşetle beklediği dönemden, yani karısının hamile olduğunun gözle görüldüğü son aylardan ve çocuğunun doğumundan kurtulmuştu. Elisabeth'in terk etmediği Kurfürstendamm'daki dairesini sadece uzun aralardan sonra

kısa süreliğine ziyaret ederdi. Himaye bölgesinden geldiği ilk ziyarette oğlu nur topu gibi beşiğinde yatıyordu. Elisabeth'in memesinden hâlâ süt gelmesini epey tuhaf bulmuştu. "Mememin ne üretmesini bekliyordun? Votka mı?" Elisabeth her zamanki gibi büyüleyiciydi, Lieven'in tek huzursuzlandığı mesele o yokken Elisabeth'in çocuğuna ölü ağabeyinin ismini vermesiydi. Bunun üzerine Elisabeth bunun ne çocuğa ne Lieven'in kariyerine zarar vereceğini söyleyerek güldü.

Lieven ne zaman izne gelse Elisabeth, eski günlerdeki gibi yumuşak ve alaycıydı. Çocuk büyüdükçe de zamanın nasıl geçtiğini anlıyordu. Bu sefer, yeni işgallere hazırlanmak üzere bir grup SS subayıyla birlikte müttefiklerin subaylarına işgal edilmiş topraklardaki deneyimini aktaracağı özel bir görevle Finlandiya'ya geçmek için Berlin'e ikinci kez geldiğinde, kendisine çok benzeyen oğlu ayaklanmıştı. Elisabeth eski haline dönmüş, küçük sert memesinde sütten eser kalmamıştı; karısının kalçalarını neredeyse iki eliyle sarabiliyordu. "Elisabeth," dedi, "Bu çocuğu doğurduğuna inanmak mümkün değil."

"Mesele de bu," dedi Elisabeth, "Ev sahibimiz Bayan Haber, buna doğanın mucizesi diyor."

Lieven eski arkadaşı Lütgens'i de yanında getirmişti; Prag'ta karşılaşmışlardı. Birlikte Finlandiya'ya gideceklerdi. Arkadaşı rütbece olmasa da boy pos açısından hâlâ küçük Lütgens'ti, buna da üzülüyordu. Çünkü ufak tefek olması yüzünden arkadaşı Lieven gibi silahlı hizmete uygun görülmemişti. Bir yönetim dairesine atanmıştı, ama görevleri yine de buluşmalarını sağlamıştı. Lütgens'in anlattıkları Elisabeth'i keyiflendirmişti. Son dönemde kendi bürolarıyla kızıl ordunun gizli bürosu arasında neşeli bir çekişme yaşanmıştı. Her iki büro da alelacele uzmanlarına nasıl bir sabotajla mermilerin etkisinin azaltılabileceğine dair yeni modelleri incelettirmişlerdi. Sonra da tam zamanında fabrika denetçilerine akla gelebilecek her tür sabotaj olasılığına dair ayrıntılı bir açıklama yapmışlardı. Çek sabotajcıları, neredeyse aynı zamanda söz konusu talimatları işçilere ulaştırmışlardı. Tıpkı bürolarındaki uzman-

ların öngördüğü gibi. Bunlar da çoğu zaman zor ulaşılabilir uzmanlardı; çoğu zaman da sadece ellerinde nüfus listesiyle hızlı ve dikkatli bir çalışmayla kimin bu tür bilgileri nereden alabileceğini belirlemişlerdi. Mesela, zararsız görünen yaşlı müzik öğretmenini, -keman çalışından kimya bilgisi olduğu anlaşılmıyordu- ve bunun gibi başka insanları daha. Geçenlerde vardiya değişiminden önce zamanında müdahale edilmeseydi, fabrika havaya uçmuş olurdu. - Lütgens, sonra da Lieven'e Steglitzli ev sahibesinin veda hediyesi olarak verdiği gamalı haçlı yastığı hâlâ saklıyor musun, diye sordu. Bu olayı hatırladıklarında gülmekten kırıldılar. O zamanlar Lütgens, Lieven'i gamalı haçın yastıktaki bir işlemeyle kalmayacağını söyleyerek teselli etmişti.

Ruslarla sürdürülen savaş bitmek bilmiyordu. Tam o sırada Lieven üçüncü kez izne geldi. Zaman o kadar hızlı akıyordu ki, şimşek hızıyla dönen bir tekerlek gibi sanki duruyormuş gibi görünüyordu. Leningrad'ın sert, ama hâlâ bir sonuca ulaşmayan işgali sırasında uçup gitmişken dişleri çıkan ve birkaç kelime konuşan oğlunun ölçüleriyle karşılaştırıldığında zaman, daha elle tutulur görünüyordu.

Lieven o akşam birden daireye girdiğinde Elisabeth üzerine atlayıp öperken Bayan Haber duygulanmış, ağlıyordu. Daha sonra odaya geçtiklerinde Elisabeth, "Gel otur ve bir şeyler iç," dedi. "Sanırım bu kadar rol yeter Bayan Haber için, sürpriz izin dediğinde tam da böyle şeyler anlar o." - "Sen de şaşırdın, herhalde." Elisabeth, "Elbette şaşırdım, her zaman geceleri hiç beklenmedik bir anda gelmeni bekleyip durdum. İşte bu gece aniden geliverdin." Elisabeth'in üzerinde Lieven'in hoşuna giden çimen yeşili, hafif bir şey vardı. Lieven, "Neredeyse ne güzel olduğunu unutmuştum," dedi. Elisabeth, "Ne kadar yakışıklı olduğunu hep biliyordum; hâlâ da öylesin," diye konuştu. Lieven kolunu Elisabeth'in omzuna koydu. Elisabeth de bir an irkildi, ama sonra hemen ondan bekleneni yaptı, Lieven'e sarılıp öptü. Sonra da onu çocuğun yatağına çekti. Lieven, oğlunun varlığına çoktan alışmıştı. Artık kaşlarını çatarak değil, gülerek bakıyordu ona. Lieven, "Kocaman

bir oğlana benzemeye başladı," dedi. "Bildiğim kadarıyla bende bir değişiklik yok. Sense her zamanki gibi çekicisin. Burada değişen tek kişi, şu ufaklık." – "Hadi, Ernst, bir şeyler içelim." Elisabeth iki içki bardağı ve bir şişe getirdi. Bardakları doldururken masaya bakıyordu, Lieven de sözünü sürdürdü: "Onda tek hoşlanmadığım şey adı. Ona seslenmek için başka bir şey düşüneceğim; hep Otto, Otto demek hoş değil." "Ağabeyimle her zaman iyi arkadaş oldunuz," dedi Elisabeth. Lieven'in önüne bardağı itti. Yüzündeki gölge kelimelerinden yayılan belirsizliği ortadan kaldıracak kadar ağır değildi. "Eve dönüşüne ve oğlanın geleceğine kadeh kaldıralım." Kendi bardağını ağzına kadar doldurdu. Lieven, "İyi bir şeye daha: Vatana dönmeye!" dedi. Elizabeth ona dikkatle baktı. Lieven Elisabeth'in elini kavrayıp, "Demem o ki, artık hazırız," dedi. "Bu yüzden geldim bu sefer. Seni ve çocuğu yuvamıza götürmek için. Artık çok istediğin şey tamam. Çiftliğe dönebilirsin, anlıyor musun?" – Bu haber Lieven'in beklediğinden de büyük bir etki yarattı: Elisabeth bardağındaki içkiyi döktü. Dökülen birkaç damlayı silmek yerine, işaret parmağıyla bardağın kenarında ıslak bir daire çizdi. Lieven sözünü sürdürdü: "Sana yazmıştım: Ev sahibimiz Riga'ya dönmelerine izin verilen ilk ailelerdendi. O günden beri de bizim işleri kendisininmiş gibi takip etti. En azından ana binanın taşınmaya hazır olduğunu yazıyor. Alman makamları, Bolşeviklerin yönetiminde köylülere peşkeş çekilen bütün parselleri tekrar çiftlik topraklarına katmışlar. Göl kıyısındaki köy ve komşu köydeki herkes askerlerimizin yönetimi altında işlerin eski duruma getirilmesi işinde çalıştırılıyor. Yolculuk için her şeyi halletmen ne kadar sürer?" – "İstersen hemen yola çıkabiliriz," dedi Elisabeth. "Yuvamıza dönüyoruz"dan sonra başka hiçbir şey işitmemişti. Lieven'le kadeh tokuşturdu, biraz içti ve sonra da, "Gidip çocuğa anlatıvereyim hemen," dedi. Lieven güldü. "Herhalde son iznimden bu yana bunu anlayacak kadar çok şey öğrenmemiştir." Elisabeth de alay etmeden, ciddiyetle, "O, kalbime hepinizden daha yakındı. En çok o bilir," dedi. Lieven, aralık duran kapıdan çıkarken ona baktı. "Nihayet çok bağlandığı bir şey bulmuş," diye düşündü.

Elisabeth dönüp Lieven'in yanına oturdu. Yüzü sakindi, "Lievenlerden hiç değilse Otto adındaki biri dönebileceği için çok mutluyum," dedi. Lieven, "Ağabeyine kalsaydı, Elisabeth, asla dönemezdik!" dedi. "O hayalperest havariyi dinleseydik! Bize ait olanı almak için silah kullanmalıyız. Oysa zavallı ağabeyin; Bismarck, Schlageter ve İsa'ya duyduğu hayranlıkla hepsini bir potada eritti. Bu işler öyle olmaz. Mektupta yazdığım gibi olur ancak: 'Çiftliğimizde karnını doyuran bütün o pislikler yediklerini kusacak ve toprakları da bu sefer bizim için kazıp ekecekler.' Ancak bu şekilde bir zamanlar senin olanı tekrar ele geçirirsin. Ancak bu şekilde yuvana dönebilirsin." – Elisabeth, "Benim yüzümden gecikme olmayacak," dedi. "Bu akşam yola çıkmak istemezsen yarın sabah da olur." Lieven güldü. "O kadar acele etme. Berlin'de yapmam gereken birkaç şey var; ama sen hazırlan, oğlanı da sıkıca giydir."

Topraklarına dönmeden önceki son gece Elisabeth uyumadı. Lambanın altında elinde içkisi ve örgüsüyle oturdu. "Ev sahibesi Bayan Haber," demişti Lieven'e, "Bana sigarayı bıraktırdı ve nesiller boyunca yetecek yünlü hırkalar için tuhaf örnekler öğretti." Çocuk mışıl mışıl uyuyordu. Lieven de yatağında aynı şekilde uyuyordu. Elisabeth, "Eve dönmek onun için önemli değil," diye düşündü. "Zaten onun için bu, eve dönmek de değil. Nerede uyuduğunu da umursamıyor. Ne kadar yabancıysa yattığı yer, o kadar rahat uyuyor. Ama yine de: Beni eve götürüyor, söz vermişti, tuttu. Bir sürü güzelliği hak etti. Çocuğumla birlikte oralarda yukarılarda, ormanlarım, gölüm ve bulutlarımla bir oturayım, her şey yoluna girer." – Annesiyle ağabeyi öldüğünden beri Elisabeth bir daha hiç kimseyi özlemedi. Sadece evini özlüyordu. Eski duvarların içine girer girmez her şeyin iyi olacağına sıkı sıkıya inanıyordu...

Hava saldırısı alarmı düşüncelerini kesti; çocuğun beşiğine koştu. Oğlanı seyahat için hazırlanan eşyalara sardı. Kim bilir, belki de hiç gitmeyeceğiz, diye düşündü.

Çocuğu merdivenlerden aşağı taşıyan Lieven'in yanından ayrılmadı. Lieven de bütün işlerinde olduğu gibi çocuğu da becerikli likle, kolayca taşıdı.

Aşağısı tıklım tıklımdı. Hava koruma şefi, kalabalığı büyük bir iş yapıyormuş gibi yönetti. Verdiği tek tek emirlerin ve yatıştırıcı sözlerinin tonu, son alarm işaretiyle ilk bombanın atılışı arasında geçen zamanda değişti. Elisabeth, çocuğun kafasını mantosuna soktu. İnsanlar, aynı yöne gidecekleri için bindikleri bir tren kompartımanındaymışlar gibi bir yandan üşüyerek, bir yandan da terleyerek birbirlerine sokuldular. Elisabeth'e de büyük bir hızla öbür dünyaya gittikleri bir trenin vagonunda seyahat ediyorlarmış gibi geldi. Sirenler, uçaksavarların ateşi, cehennem istasyonundaki şeytani düdükler gibiydi. Dışarıda bir patlama sesi duyulsa sanki tren raylarından çıkıyor; ama her seferinde serinkanlı, deli ve gizemli makinist virajı almış oluyor; tren de gideceği yere sapasağlam varmak zorundaymış gibi büyük bir hızla yoluna devam ediyordu.

Bir ara oldu, ama alarmlar tehlikenin geçmediğini bildiriyordu. İnsanlar soluk aldı. Elisabeth arkadaşlıklara veya düşmanlıklara vakit bırakmayan bir yolculuktaymışlar gibi çevresinde çeşit çeşit gözlemlerin anlatıldığını duydu. Çocuk yanımda, gerisini umursamıyorum, diye düşündü. Birden ev sahibesi Bayan Haber'i gördü, geceye özgü karmaşık saçlarıyla. "Bu haydutlar, bizi korkutacaklarını sanıyorlarsa," diye konuştu Bayan Haber. Bu sözü der dermez de birçok kişi seslerini yükselterek onu onaylamaya çalıştı. Küçük bir çocuk durmaksızın ağlıyordu. Annesiyse daha uslu bir çocuk doğurmadığı için utanıyormuş gibi sürekli susması için söyleniyordu. Oysa kadın kaşlarını çatarak herkesi süzen dördüncü kattaki binbaşının karısıydı. Bir kız da katıla katıla gülüyordu, onu sakinleştirmek mümkün değildi. – Birisi, "Sizin ev de pek hoşmuş," dedi. – Bak, bak, Lieven'miş, diye düşündü Elisabeth. O da burada. – Sonra aklına onunla da yapacağı pek çok şey olduğu geldi. Çocukla birlikte bu boğucu kompartımandan çıkmak için büyük bir istek duydu. Neden devam ediyoruz ki? diye düşündü. İnsan öbür dünyaya zamanında varmış varmamış, bavulla ya da bavulsuz, önemli değil ki. Sonraki bomba o kadar yakında patladı ki, artık eve dönemeyeceğiz, diye düşündü Elisabeth. İkinci

bombada, evi boşuna hale yola sokuyorlar, diye düşündü. Köylüler yamaçları çapalıyor – boşuna. Alman askerleri de nöbet tutuyor – Boşuna. – Çocuk da şimdi öfkeyle haykırıyordu. Ağlayacak ne var ki, oğlum? Gideceğimiz yere geldik. Lieven, "Elisabeth?" diye seslendi. – "Buradayım." – "Bir şeyiniz var mı?" – "Hayır, sanmıyorum."

Nihayet çıkmalarına izin verildi. Taze, serin bir sabah. Elbette öbür dünya, son istasyon değildi, daha çok eski, bildik o cadde, sadece köşedeki ev yoktu. Mahallenin tüm yolları kapatılmıştı. Geçici olarak yakındaki bir bahçeli eve yerleştirildiler. Hatta çocuklara süt dağıtan Hitler gençliği de vardı. Elisabeth, kendi payını aldı. Ağlamaktan yorgun düşen çocuğu besleyip uyuttu. Lieven, içeri girilmesi yasak evden yol eşyasını indirme iznini aldı. Bir sürü de dünyevi, sıradan öteberi. Elisabeth, demek bu sabah yola çıkıyoruz her şeye rağmen, diye düşündü. Etrafında sıradan korku, öfke ve nefret nöbetlerini duydu. Elisabeth, yanaklarında yusyuvarlak kırmızı lekeleriyle Bayan Haber'le karşılaştı bir kere daha. O da öbür dünyaya varmamıştı; kanatları da yoktu, her zamankinden daha kötü sövdü. Birkaç saat önce dünyanın, fazlasıyla yakından temas ettiği bütün kötü güçlerine sövdü. Her zamanki adlarını sıraladı: Stalin ile Churchill, Roosevelt ile İsrail.

Elisabeth bir süre sonra oğluyla birlikte özel bir trendeydi. Bir kurmay treni olduğu için trenin gizemli bir makinisti değil, ama yemekli bir vagonu vardı. İnsanlar İngilizlerin gülünç intikamlarına küfrediyordu. Göreceğiz bakalım kim daha dayanıklı olacak diyorlardı. Oğlan yataklı vagonda uyumaya devam etti. Lievenler yemekli vagonda daha önceden görevleri nedeniyle tanıdıkları iki çiftle karşılaştı. Erkeklerden biri bir zamanlar Elisabeth'e hayran olan Retzlow'du. Gizlice onu ufak tefek, utangaç karısıyla karşılaştırdı. Lieven, duruşu ve esprileriyle herkesin dikkatini üzerinde toplayan karısıyla gurur duyuyordu. Tren Berlin'den az bir süre sonra yan hatlardan birinde durdu. Birkaç ray ötedeki bir vagonun önünde itişen bir kalabalık gördüler. Retzlow, "Yahudiler naklediliyor," dedi. Hepsi merakla pencereden baktı. SA, kadın-

ları, çocukları, yaşlı genç demeden inanılmaz bir hızla bir hayvan vagonuna bindirdi. Elisabeth, "Ne yapıyorlar onları?" diye sordu. – "Polonya'ya götürüyorlar, orada yolumuza çıkmıyorlar." Ufak tefek, utangaç Bayan von Retzlow, "Yerleri de orası zaten," dedi.

Elisabeth gözleriyle, kalabalığa rağmen yer açmak istenen hamile bir kadının vagona sokulmasını izliyordu. Hatta diğerleri yukarıdan ve arkadan vagona çıkmasına yardım ettiler. Elisabeth, "Onlara yiyecek bir şey veriliyor mu?" diye sordu. Retzlow, "Alıştıkları gibi bir elleri yağda, bir elleri balda değil," dedi. İki çiftin, iki tel saçını sıkıca kel kafası üzerine tarayıp yatırmış olan diğer erkeği, "Bizim yiyeceğimiz yettiği sürece," dedi. Elisabeth, "Ernst, kadını gördün mü?" diye sordu. – "Neden?" – "Ya trende çocuğunu doğurursa." – "O kadar çok Yahudi doktor var ki, biri bulunur." Soruya ve arkadaşlarının soru karşısında takındıkları şaşkın bakışlara öfkelenmişti. Bunu fark eden Elisabeth konuyu değiştirdi hemen: "Gerçekten de sahici Çin çayı bu." Şekerini karıştırdı. Garson kızarmış ekmek getirdi. Nazik bir biçimde ekmek kuponlarını rica ederken daha eli bol davranamadığı için özür diler gibiydi. Bize yettiği sürece, diye düşündü Elisabeth, en iyisi mi yakında eve kavuşacağımızı düşünmek. En iyisi mi sadece geleceği düşünmek, geçmişi değil. Evden kaçışı, yıllar önceki ilk kaçışı, neredeyse yakalanacağı ikinci kaçışı, geceyi ve işaretlerin takırdadığı, deli makinistin sürdüğü treni, biraz önceki nakili hiç düşünmemeli; hepsi geçmişe gömülmüştü çoktan.

Elisabeth idari makamlarının hazırladığı karşılamayı pek dikkate almadı. Süs hevenkleri ve bayraklar, hatta müzik bile vardı. Vatanın oğullarından oluşan bir SS bölüğü de vardı. Artık kimin efendi olduğunu göstermek için her fırsattan yararlanmaları gerekti. Karşılama Elisabeth için evine hemen ayak basmasının önünde bir engelden başka bir şey değildi. Aldığı her nefes, ormanının, gölünün kokusuydu, çocukluğundan beri bildiği en saf ve en iyi şeydi. Bazı köylülerin karanlık ve çılgın bakan gözleri topraklarına ait değildi. Elisabeth, uykusunu almış sağlıklı çocuğunu

elinden tutarak herkesin önünden ana girişe doğru yürüdü. Bile isteye zarar verilen, ama karşılama için çimento ve kireçle tamir edilen, aşina olduğu sütunlarıyla ana kapı. Birisi eski bir geleneğe göre ona tuz ve ekmek uzattı.

Lieven, Berlin'e sonraki gidişinde Alman hizmetçiler bulmaya söz verdi. Elisabeth de çocuğunun, şehirde olduğundan daha hızlı ve iyi gelişecek ve vatanında büyüyecek olmasına seviniyordu. Sabahları uyanıp pencereden topraklara bakarken, rüzgâr doğru yönden esip de gölün havasını içine çektiğinde handiyse mutluydu. Yalnız olmaktan hiç gocunmuyordu, Lieven tekrar cepheye gittiğinde de. Lieven'in izne gelmesi bir sürü arkadaşı, kutlaması ve gürültüsüyle neredeyse rahatsızlık veriyordu.

Bir gün tek başına topraklarda dolaşmaması için uyarıldığında Elisabeth şaşırdı, hatta biraz da eğlenceli buldu. Bu insanlar, hem de ona, ne yapacaklardı ki? Hiç kimseye kötülüğü dokunmamıştı. Ama kısa süreli Sovyet işgali, hepsini temelden değiştirmişti. En uysal insanları kavgacılara dönüştürmüştü. Gerçi en kötülerin başka bir yere gönderilmesi sağlanmıştı. Elisabeth, çiftliğinde artık eski yüzleri de görmedi. Sadece yaşlı bir kâhya kadın döndü, ama o da gecenin bir saatinde anneleriyle babalarını terk eden torunları ve kızlarından şikâyet ediyordu zaman zaman.

On Yedinci Bölüm

I

Elisabeth, geçen bütün o yıllarda şu anda elde ettiklerine sahip olmayı arzulamıştı hep, yani çocuğunu kendi topraklarında yetiştirmeyi. Gölün üzerine yanlamasına düşen akşam ışığı, kuşların cıvıltıları, böğürtlenlerin tadı, bütün bunlar ona sürekli kendi topraklarında olduğunu tekrar tekrar hissettiriyordu. Bir sınırdan ötekine, bir sevgiliden diğerine kovulmuş, kovalanmıştı. Bu toprakları, dünyada her şeyin sessiz olduğu tek yer olarak görmüştü hayallerinde. Bildiği bu topraklardan yayılan sessizlik o kadar engindi ki, onu rahatsız edecek başka bir şey yoktu. Çok uzaklardaki topların gürültüsü, tek tük tüfek sesleri ve şehrin bombalandığına işaret eden sirenler bile rahatsız etmiyordu onu. Kendini bir tür suni koruma duvarıyla sarmıştı, ona sadece topraklarına dair çocukluğunda sevdiği şeyler ulaşabiliyordu: çimenlerin kokusu, rüzgâr ve köylü kadınların rengârenk etekleri.

Hatta yazları Lieven'in iç avluda ve salonda vakit geçiren arkadaşlarının konuşmaları bile öylesine kulağına geliyordu. Hatta canları sıkılmış geldiklerinde, beraberinde getirdikleri Rusların ilerlemesi, Çarkov'un kaybedilmesi, Müttefiklerin Tunus'taki zaferi gibi haberler kulaklarına çarptığında bile, bütün o öfke, nefret ve kızgınlık nöbetleri vatanına ait olan sessizliğe ulaşmıyor gibi geliyordu Elisabeth'e.

Retzlow, ufak tefek utangaç karısından uzaklaşmak için Elisabeth'i ziyaret etmeyi hâlâ seviyordu. Elisabeth, daima her za-

mankinden daha güzel ve genç görünüyordu. Onda utangaçlığın izi yoktu, ama alaycı da değildi artık. Retzlow, Elisabeth'in yanında biraz daha oturmak için oğlana bir düdük yonttu. Arkadaşları şehre dönmüştü. Cepheden gelen bazı haberlerle heyecanlanıp huzursuzlaşmışlardı. En çok umut bağladıkları, Oryol'de, çok sayıda tankla gerçekleşen ilerleyiş, görünüşe göre duraklamıştı. Retzlow, "Bütün bu sorunlarımız arasında burası insana huzur veriyor," dedi. Elisabeth, "Öyle mi," dedi. Retzlow biraz şaşırarak baktı. Elisabeth de bir süre sonra, "Buradan kesinlikle üçüncü kez ayrılmayacağım," diye ekledi. – "Bu sefer de sizi korumam pek mümkün olmaz. Olur ya buradan ayrılmanız gerekirse, zamanında gitmelisiniz." Elisabeth gülerek, "Buradan asla bir daha ayrılmayacağım," dedi. "Şehirlerinizde dolaşmaktansa ölüp buraya gömülmeyi tercih ederim." – "İşte bu, bütün çiftlik sahiplerimiz ve göçmenlerimizden beklediğimiz bir cevap. Peki, ama çocuğa ne olacak?" – Elisabeth omuzlarını silkti. "Bir çocuğun en güvende olduğu yer annesinin yanıdır; ondan da asla ayrılmak istemiyorum. Ama size ne oldu, Retzlow? Yukarılarda, biraz da arkalarda işler istendiği gibi gitmedi diye." Düdüğünü çalmaya çalışan oğlanın gür saçlarını okşadı. Güzel, neşeli bir çocuktu, ama biraz fazla yumuşaktı. Elisabeth birden Retzlow'un her zaman hoşlandığı gibi sesinin tonunu değiştirdi: derin bir ciddiyetin yerine hafiflik geçti. "Belki de masalı biliyorsunuzdur, Retzlow: Şeytan günün birinde saf bir kız yapmış kendine, çocuğu olduğunda da Tanrı, babasının sadece iyi özelliklerini almasına izin vermiş. Güzel, cesur ve zeki olmuş." Şimdi gülme sırası Retzlow'daydı. "Bunu bilmiyordum, hoşmuş. Peki, burada şeytan kim, saf kız kim?" İkisi de güldü. Retzlow da keyifli bir halde eve döndü.

Elisabeth, günlerce yalnız kalmaktan hoşlanıyordu. Çiftliğin yan binalarına askerler yerleşmişti. Zorunlu bir önlemdi bu, aileyi ve çiftliği korumak için; ne de olsa eski zamanlardakine benzer baskınlar yaşanabilirdi. Gerçi hâlâ ormanlarda saklanan birkaç çeteyi yakında bulacaklardı ama ordu için önemsiz olsalar da bu çeteler günün birinde pervasız, anlamsız bir işe girişebilirdi. Elisabeth,

bu güvensizlikten ürkmedi, hatta evde olmak bu yüzden ona daha çekici geliyordu. Ağabeyi bazen ailesinin kadınlarının geçmişteki yaşantılarını anlatırdı. Çocuklar yetişir ve tarlalar sürülürken erkekler silahlarıyla onları korumuşlardı.

Şoseden gelen motorlu birlik, sıkıntılı yüzlerle tarlalara giden köylüler, bütün bunlar çiftliğin ancak duvarlarını sıyırıp geçiyordu. Hava o kadar berrak ve temizdi ki, sanki sövmeler ve yakınmalardan arındırılmıştı.

Ernst Lieven görevi dolayısıyla haftalarca uzaklardaydı. Görevlerinden biri de Letonyalı SS'lerin kurulmasıydı. Bazen aniden bir grup arkadaşıyla geliverirdi. Birinci savaşta, gönüllü alayında çarpışırken, uzun süre kendisine sığınak sunan çiftlikte de böyleydi. Şimdiyse çiftliğinde başkalarına sığınak sağlıyordu. Artık eskisi gibi gizliden gizliye değil, açık açık odaktaydı, her şey o kadar olağandı ki. Güzel karısı ve oğluyla gurur duyuyordu. Yaşadığı huzursuzluk çoktan kaybolmuştu. Belki de Elisabeth alaycılığıyla onun böyle huzursuz olduğunu uydurmuştu. Lieven, "Şu Naziler haklı görünüyorlar, özellikle bize çocuk doğurmamız için baskı yaptıklarında örneğin. Ülkemizi bir arada tutan oğullara ihtiyacımız var." Elisabeth, gülüyordu, eskiden olduğu gibi sadece sesi ve sert gözleriyle. "Naziler haklı demek. Üzerinde SS üniforması yokmuş gibi konuşuyorsun." Lieven onu omuzlarından tutup sarstı. Retzlow'un eskisi gibi ona boşuna kur yaptığını memnuniyetle fark etti. Elisabeth onunla pek ilgilenmiyor gibiydi. Zaten hiç kimseyle ilgilenmiyordu.

Uzun vadede Elisabeth'ten biraz sıkılıyordu. Evdeyken de mümkün olduğunca çok sayıda arkadaşıyla oturmayı seviyordu. Elisabeth, yan odada onlara çay hazırlarken çocuk da peşinden koşuyordu. Aralık duran kapıdan Retzlow'un sesini duydu: "Bu herifleri anlamıyorum. Böyle olaylar beni olsa olsa manastıra girmeye yöneltir. Rahip olsam bütün keşişleri, kadınlardan uzak durma kararını vermeden önce toplama kampına gönderirdim, görsünler diye. Ondan sonra da bir daha hayatları boyunca kadına madına heves etmezlerdi." Güldüler. Ernst Lieven, "Hakikaten," dedi,

"hayatım boyunca böylesi çirkinlik, böyle çirkin karın, meme görmedim." Bunun üzerine Retzlow da, "Bir zamanlar ben de bir Yahudi kızıyla bir şeyler yapmıştım," dedi. "Demek istediğim çok eskiden, henüz ırk bilincimiz yoktu daha. Şimdiyse acaba bütün pislikleri mi bir araya getirdiler, yoksa gözlerim ancak şimdi mi açıldı diye merak ediyorum." – "Ben hiçbir zaman önemsemedim onları," dedi Lieven, "yani Yahudi olduğu anlaşıldığı sürece. Ama bu kadar iğrençlik de tesadüf olamaz. Önümüzden en az iki bini çıplak geçti." – Bir başkası da –Elisabeth, sesinden onun Schulze olduğunu anladı– "Kendilerini neyin beklediğini biliyorlardı pekâlâ; sonuçta evlilik töreni değildi ya. Böyle bir gezintide hiçbir kız sevimli görünmez." – "Yok yahu," işte yine Retzlow'un sesiydi bu, "yüzlerden bahsetmiyorum ki; karınlardan ve memelerden söz ediyorum, onlar da ölüm korkusuyla şişmez herhalde."

Elisabeth çayla fincanları hazırladı. Kendisine sokulan çocuğu sertçe uzaklaştırdı. Çocuk da hayretle baktı ona. Elisabeth elinde tepsi salona yürüdü. Masaya kadarki birkaç adımı zorlukla attı; bu da bir evlenme töreni değil, diye düşündü. Sık sık insanların kamplardan söz ettiklerini duymuştu; bazen arada bir ve gizlice, ama son zamanlarda kaygısızca da. Bir keresinde bir sorusuna Ernst Lieven, "Berlin'de çocuklarımızı, mağazalar önündeki kuyrukları, pazardaki itiş kakışı bir görmelisin," diye cevap vermişti. "Ant içtik: Çocuklarımız donmayacak, açlık çekmeyecek, başımıza ne gelirse gelsin. Sen de yabancı bir çocuğu besleyip, kendininkini aç bırakmazdın. Asla Selamet Ordusunun yalanlarına inanmadık. Onlar büyük bir şehirde iki düzine çocuğu gururla beslerken diğer yandan aynı anda iki bini geberiyor. Biz açık açık hesap yapıyoruz: Şu kadarı yaşamalı, şu kadarı ölmeli diye."

Elisabeth, ne cevap verebileceğini bilememişti. Ancak şimdi düşünüyordu: Böyle bir seçim yoktu; olmaması da gerekiyordu zaten. Böyle bir şey olsa olsa masallarda vardı, şeytan orada sorardı, çocuğun mu yoksa ruhun mu diye. – Elisabeth yaklaşık bir yıldır arada bir ve tesadüfen böyle şeyler anlatıldığını duymuştu, tıpkı ağır işiten birinin sohbetlere kulak misafiri olması gibi. Arada

bir kulağına yüksek sesle söylenen bir kelime çarpar; dudakların hareket ettiğini görür; yüz ifadelerinden kelimeleri tahmin eder; bazen yanlıştır, bazen de doğrudur tahmini; ta ki biri ayağa kalkıp önüne oturup her ne olursa olsun anlaması gerekenleri tane tane tekrarlayıncaya kadar. Ama kimse ayağa kalkmamış, kimse bunun için çabalamamıştı. Elisabeth, sadece sonradan, yani söylenenler her şeye rağmen sağır kulaklarından girdiğinde bir sürü anlamsız soru sormuştu. – Oysa şimdi, hayret, salondan yan odaya sızan birkaç kelimeyi kendiliğinden anlıyordu. Retzlow'a çay doldururken Lieven de Retzlow'un teşekkür edip karısının elini öpmesini dikkatle izledi. Karısının elini neredeyse sert bir biçimde geri çekmesinden hoşlandı.

Ama gece yalnız kaldıklarında ve Lieven arkasından yaklaştığında Elisabeth onu da neredeyse sertçe itti. Lieven gözlerini kısıp ona baktı; henüz Elisabeth'in ne istediğini tam olarak anlamamıştı, biraz şiddet, biraz kabalık mıydı, yoksa bir şekilde ondan kurtulmak mı? Elisabeth, onun bozulmamış güzel ve gergin yüzünde sessiz bir tehdit gördü. Kendini toparlayıp, "Kızma bana, sevgili Ernst, korkunç derecede yorgunum," dedi.

Sonraki günlerde Elisabeth her an hazırdı; nazikti ve çevikti; Lieven'in pek sevdiği alaycılığını da sergiliyordu. Bazen gündüzleri tek başına kalıp sakin sakin düşünmeyi istiyordu. İğrenç olarak gördüğü bütün o şeylerin yapılmasına izin verildiğine inanamıyordu. Erkekler, Alman halkı her şeyden önce geldiğinden her şeyin de mübah olduğunu söylüyorlardı. Ama mübah değilse, birdenbire her şeye izin verilmediğini kavramıştı, o zaman Alman halkı da her şeyden önce gelmezdi. Arada bir geceleri uyanıp çocuğumu alıp uzaklara gitmek istiyorum diye düşünüyordu. Ama nereye? Gidebileceği bir yer yoktu artık. Hayatında ne zaman bir okuldan, bir sevgiliden, çevresinden iyice iğrendiyse, "Kalk git!" sözünü aklından çok kere geçirmişti; ama o zamanlar "Ah, keşke eve dönmüş olsam!" diye düşünebiliyordu. Oysa şimdi, kuşkusuz evindeydi; kendi evi, kendi çocuğu vardı. Ama artık gideceği bir yer de yoktu.

Bir gece kalktı, çocuğu biraz hastaydı. İlk kar yağdığında hayatı boyunca parlak bir hatıra olarak anımsadığı birçok oyun oynamıştı. Ufaklık karda yuvarlanmış, emir eri iyi niyetle çocukla birlikte Elisabeth'i kızağın üzerinde avlu boyunca çekmişti. Oğlanı kuş tüyü yatağına yatırıp uyumasını bekledi. Uzaktan ateş edildiğini duyuyordu, ama önemsemedi. Sesler, kapı çarpmaları, yüksek perdeden verilen emirler ve adımlar duydu. Lieven içeri girdi, peşinden de Retzlow, Elisabeth'e kürk ceketlerini, birkaç kıyafet ve battaniye attılar. Elisabeth çocuğu uyandırmamaları için işaret etti. Ama Lieven yüksek sesle, "Çabuk al onu; çabuk giyin; şimdi giyemeyeceğiniz her şeyi arabaya koyacağız. İkiniz de hemen buradan ayrılmalısınız." Elisabeth, "Delirdin mi sen? Neler oluyor?" diye sordu. – "Delirmedim," dedi Lieven, "herifler bizi tuzağa düşürdü. Şoseyi kapatıp, bütün telgraf tellerini kesmişler. Yoldan aşağı, sonra da soldan tarla yoluna girmelisiniz. O zaman cadde arkanda kalır. Orada, arkada hâlâ geçiş var. Yakında köyün önüne gelirler. Onları hemen hallederiz. Ama buna pek güvenmediğim için, en azından çocukla birlikte buradan kaçmanız daha iyi olacak." – Elisabeth hiç endişeli görünmüyordu, hatta neşeliydi. Retzlow, çetenin birden beklenmedik bir şekilde çoğaldığını anlattı. Herhalde hâlâ ormanda saklanan o birkaç dağınık, önemsiz gruplardan gelmişlerdi. Komşu köye saldırmışlardı, herhalde en başta telefonla telsizleri bozan köylülerin yardımıyla. Takımı kılıçtan geçirmiş; sonra da bir işçi bölüğünü silahlandırmış; böylece sıradaki köye kadar ilerlemek için yeterli sayıya ulaşmışlardı. Gerçi takviye olmadan da onlarla kesinlikle baş edebilirlerdi; ama takviye gelinceye kadar neler olacağına dair bahse girmek mümkün değildi; takviye derhal buraya mı gelirdi, yoksa hepsini birden temizlemek için önce bölgeyi mi kuşatırdı, bilinmezdi. Bu yüzden başkalarının da gelmesi beklenebilirdi pekâlâ. "Soru sormayı bırak," dedi Lieven, "yola çık; boşuna da olsa. Seni yarın alırız. Köyün arkasındaki şose serbest, tarla yolundan da hâlâ geçebilirsin; pek fazla kar yağmadı."

Lieven çocuğu yataktan aldığı bir sürü şeye sarmıştı bile; Elisabeth'in de peşinden koşacağını bildiği için çocukla birlikte dışarı koştu.

Çocuğu arabaya koydukları için de Elisabeth direksiyona geçti. Retzlow son kez el atıp birkaç battaniye daha koydu arabaya. Lieven, "Hadi!" diye bağırdı. Arabanın arkasından baktı. Retzlow, "Mükemmel bir kadın!" dedi. Lieven'se, "Göreceğiz bakalım!" demekle yetindi. Sigarasını yere attı; askerlerini topladı; bir bölümüne çiftliği korumayı emretti. Diğer bölümü köye gönderildi. Köyün kenarında bir odunlukta kuşkulu biçimde bulunan bir kadınla iki erkek kurşuna dizilmişti bile. Ayrıca bir devriyenin karın içinde bir oğlanı bulduğu da bildirildi; herhalde küçük bir haberciydi. Kar yeterince kalın değildi; oğlanın işini hemen oracıkta bitirdiler. Partizanlar gelinceye kadar kardan adam numarası yapabileceğini sanmıştı herhalde.

Lieven, esas önemli noktaya, köyün batı çıkışına gitti. Gözcü kilise kulesinden indi; çetenin üç bölük halinde olduğunu bildirebilmişti. İlk grup komşu köye girmişti. Yaklaşık elli adam da göl boyunca ilerliyordu; nöbetçilerin onları durdurmaları beklenebilirdi; üçüncü bölümse dağınık birkaç grup halinde düz araziden yaklaşıyordu. Bütün telefon telleri kesildiği için şehirle bağlantı kurulamıyordu.

Bir saat sonra şehirden gelen bir alayın göl bölgesinin tamamını kuşatmak üzere olduğu haberi geldi. Takviye kuvvetleri çiftliğe gelinceye kadar kuşatılmış bölgede bir sürü şey olabilirdi. Gölün bu kıyısından gelen silah seslerinden kuvvetlerin saldırıya karşı koyamadığı anlaşılıyordu.

Retzlow, Lieven'in yanına geldi. Lieven de ona bir içki ikram etti. Adamlarına kısa aralıklarla bol bol içki verdirdi. Retzlow, arkadaşının yüzüne baktığında Lieven'in durumu pek parlak görmediğini anladı. Ama, diye düşündü Retzlow, bizi endişelendiren bu durumdan Lieven keyif alıyor sanki. Retzlow, "Oğlunla karının buradan uzaklaştığına sevindim," dedi.

Nöbetçi üç grubun birleştiğini haber verdi. Sabah olmuştu bile. Gecenin sonuna doğru kar yağmaya başladığı için hava sezdirmeden aydınlanmıştı. Retzlow, "İnşallah karınız B.'ye varmıştır," dedi. Lieven, "Herhalde," dedi. Retzlow, onu seviyor mu acaba? diye düşündü. Sevdiği biri var mı acaba? Ağzını niye büzüyor öyle? Ne var ki sevinecek? Kurşunların bizi köyden ayıran caddeye düşmeye başlaması mı? Gözleri neden parlıyor öyle? – Lieven emirlerini bağırmaktan çok tıslayarak verdi. Teğmen Schulze içeri taşındı; inlemekten çok hırıldıyordu. Lieven dişlerini gösterdi, sanki gülüyormuş gibi göründü bu haliyle. Ateş artık o kadar yaklaşmıştı ki Retzlow, Lieven'i kolundan tuttu. "Duvarı aştılar bile, Lieven, ne yapacağız?" – Lieven omuz silkti. "Sonumuz geldi, başka ne yapılabilir?" Sonra da, "Peşimden gel; çiftlikte bir çıkış var; belki başarırız," diye ekledi. Lieven'in gözleri önünden hatıraları hızla geçti: bugüne kadar hangi avluların hangi çıkışlarından geçtiği, son anda cüretkâr kaçışları, kızıllardan nasıl kıl payı kaçtığı, ellerinden ne çok kurtulduğu...

Fakat şimdi iş işten geçmişti. Salondaki büyük pencerelerden cam kırıkları yağmur gibi yağıyordu. Ana kapıyı patlatmaya uğraşmıyorlardı bile. Tırabzanların üzerinden kocaman yan pencerelerden içeri daldılar. Sonra ana kapı da kırılarak açıldı. Şimdi onu yakalamışlardı. Yapacak bir şey yoktu. Oyun bitmişti. Bundan sonra kahramanca kaybetmekten başka, sonuna hazır olmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı. Ona, nefretten sanki gözleri, burunları ve ağızları yer değiştirmiş gibi darmadağınık gelen yüzlere dikti bakışlarını. Şimdi biri tüfeğinin dipçiğini kaldırdı. Sert bir komut duydu. Çete başı –yoksa başka birisi miydi?– aralarına girdi: Dipçik de inmişti. Bir adım gerileyip Lieven'in önünde durdular. Çete başı Lieven'e yaklaştı. Çok gençti daha; kirli üniformasına rağmen yakışıklı görünüyordu. Düşmanımız İngiliz ne diyor böyle bir durumda, diye düşündü Lieven. *Take it easy,* endişelenme. Cebinden sigara çıkarıp kızılların burnuna tuttu. "*Poşaluista, tovariş.*" Kızıl, eline vurup sigaraları yere saçtı. "Götürün!" diye emretti. Lieven bir ayağını ileri attı, sonra bir hareket yaptı; sağdan soldan kolla-

rının altından tutuldu. Avlunun girişinden duvara kadarki birkaç adımı mümkün olduğunca hafif, sakin atmaya çalıştı. Kar çamura dönmüştü. Duvarın karşısındaki yüzler ne iğrenç bir yeşile bürünmüştü öyle! İnşallah, benimki yeşil değil, diye düşündü. Zavallı Retzlow da oradaydı. En saçma iskambil oyununda bile kaybettiğinde kendini tutmayı başaramazdı. Bir kere daha neredeyse böyle bir çiftlik duvarının önüne dikilmiştim, Baltık denizinin kıyılarında bir yerde, neydi adı, ha eski Kaşevnikov, diye düşündü. Ama o zaman son anda kaçmayı başarmıştım. – Yirmi yedi yıl boyunca bunca heyecan ne gereksizmiş. Görünüşe göre ne yazık ki kaybetmişiz. *Take it easy*! Oyun bitti.

Elisabeth şoseden ayrılıp tarla yoluna girmişti bile. Tam arkasında silah seslerini duyduğunda elinde olmadan irkildi. Tahmin ettiğinden çok daha uzakta olmasına rağmen her seste silahların üzerine yöneldiğini hissediyordu. Vurulursa kuş tüyü yatağında yatan çocuk da mahvolurdu. Kızıllar arabayı bulur, uyuyan çocuğu görürlerdi; onu artık koruyamazdı. Elisabeth annesinin anlattığı bir olayı hatırladı: Bolşevikler, 1917 yılında akrabalarının buralarda bir yerlerde bulunan bir çiftliğine saldırmışlardı. Yaşlı dadı çocuğu korumak istemişti; kızıllar onu elinden çekip almışlardı: Neden korumaya çalışıyordu ki? Bu soysuzdan hayır gelmezdi. – Elisabeth, tekrar şoseye ulaşmak için bir yarım daire çizip tarladan yukarı sürdü arabayı. Şimdiyse sağ arkasında tüfekler gökyüzünde bir fırtına gibi patlıyordu. Yeni yağan kar, geceyi daha da sakinleştirmişti; motor öksürür gibi sesler çıkardı; daha dün Lieven benzin kötü olduğu için kızmıştı. Elisabeth dimdik tarladan yukarı doğru sürdü arabayı. Retzlow'un söylediği gibi şoseye virajdan sonra ulaştı. Retzlow, Lieven'den daha çok endişelenmişti onun için. Yola çıkarken bu yarım daireyi bir geçtim mi, hemen hemen kurtulmuş olurum diye düşünmüştü. Elisabeth arabayı durdurdu. Eldivenlerini çıkardı; karbüratörü pompalayarak temizledi; kalın eldivenlerini tekrar giydi; direksiyonun arkasına geçti; birkaç dakika batıya doğru sürdü. Motor öksürdü, sonra da

tıkandı. Elisabeth, yapacak bir şey yok; ikimiz de üşümeyiz, diye düşündü. Önündeki köyün ışıklarının ormanın içinden hafifçe parladığını gördü. V.'den gelen devriyeler gece gündüz şosedeki L.'den gelen devriyelerle karşılaşırdı. Yakında onu bulurlardı. Sabretmesi gerekiyordu. Çocuk mışıl mışıl uyuyordu; gitgide artarak yağan karın farkına varmıyordu. Belki de çocuğu uyandırıp köye yürüyerek gitmek daha iyiydi. Elisabeth bölgeyi iyi bildiğinden korkmuyordu. Çocuğu uyandırdı, biraz şaşırsa da annesinin dediklerini yaptı. Önlerindeki iki küçük tümseği bir aştılar mı, sonrasında köye kadar ütülenmiş gibi dümdüzdü nasılsa. Ormandayken kar hissedilmiyordu, çocuk da karla oynuyordu. Ama bir süre sonra yürümekten yoruldu. Çocuğu taşırken Elisabeth'i ateş bastı. Hatta terledi; ama güçlüydü, kalan bir saatlik yolu da gitmeyi başaracaktı. İlk tümsekten sonra ışıklar daha da berraklaşıp yakınlaşmış görünüyordu. İkinci tümsekten sonra bunların bir köyün ışıkları değil, küçük bir gölün üzerinde ayın parıltıları olduğunu gördü. Zaten gece gece köy ışıkları nereden gelecekti ki? Işık yakmak yasaktı ya. Çocuğu tekrar arabaya taşımaya karar verdi. Demek ki sabredip beklemek gerekiyordu yine de. Tümsekten geriye tırmanıp var gücüyle yukarı çıktı; kar yüzüne vuruyordu, bu küçük tümsekte hissedilir biçimde yoğundu. Çocuğu yere indirdi, sızlanmaya başlayıncaya kadar; sonra sırtına aldı. Oğlanın keyfi yerine gelmişti, gülüyordu. Belki de doğru tümsekten geçmemişti, şoseyi göremiyordu. Çocuğu indirdi; çocuk da ağlayıp yalvarıyordu; onu tekrar omuzlarına aldı; fazla ağır geldiği için yine indirdi.

Kardan koruyan sık bir çalılığın altında dinlendiler. Elisabeth ayağa kalkmak istedi, ama biraz daha dinlenmesinin zararı yoktu. Arabasını bulan devriyeler işaret verirdi nasılsa. O zaman buradan da cevap verebilirlerdi. Şimdiyse çiftlik yönünden gelen çatışma sesi kesilmişti; neredeyse her akşamki gibi uzaklarda ateş edildiğini duydu. Elisabeth kol saatini unutmuştu. Saat kaç, önemli değil artık, diye düşündü. Birden birçok şey önemsizleşmişti. Kar fırtınası arasında eski, çoktan unuttuğu resimler gördü, etrafını

sarıp sonra yok oldular. Nerede okumuştum acaba, kim okumuştu bana acaba, biz insanlar sayarız, o saymaz, diye düşündü. O sadece üç şeyi sayar: Geçen yazın yapraklarını, gelen kışın kar tanelerini ve kalbimin vuruşlarını.

Elisabeth, oğlunun başını kucağına koydu; çocuk da bir kirpi gibi battaniyenin altında yusyuvarlak oldu; gözleri kapanıyordu; kar artık sık dalların arasından bile geçiyordu. Kar ne güzeldi! Gümbürdemiyor; insanları kan revan içinde bırakmıyor, sadece sessizleştiriyor. Acı da vermiyordu. Çocuğu battaniyenin üzerinden hissetmek için güçlükle eldivenini çıkardı. Çocuk sessiz sessiz uyuyordu; bu minik vücudun eli kadar sıcak mı, yoksa soğuk mu olduğunu anlayamadı. İkimiz, bir aradayız! diye düşündü. Ah, keşke ikimiz için de dua edebilsem! Eldivenimi takmaya üşeniyorum; battaniyeler de sıcak tutuyor zaten. Evet, sevgili göklerdeki Babamız, eğer varsan adın kutsal kılınırdı. Egemenliğin gelirdi, senin egemenliğin, zırvalayıp durdukları o egemenlik değil. Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de senin istediğin olurdu, şu Führer'inki değil: Gökyüzündeki uçak filoları ve yeryüzünde bombalar değil. Bize gündelik ekmeğimizi verirdin; o zaman tok olurdum, her zamanki gibi içimde bir boşluk olmaz ve can sıkıntısı yaşamazdım, karın doyuran bir şeyim olurdu. Aşklar, para ve hediyeler gibi önümüze gelen her şeyle, uzun zamandır hoşlanmadığım Lieven'in çocuğuyla bile ve kalbimin bağlı olduğu bu çiftlikle de ayartılmama izin vermezdin. Suçlarımızı da bağışlardın, benimkini de, sürekli hiçbir şey umursamadan keyfimce yaşamak istediğim ve hayattan aldığım tadı bozabilecek hiçbir şeyi dinlemediğim için. Bize karşı suç işleyenleri de bağışlardık, ama Lieven'in, Retzlow'un ve Schulze'nin önünden hayvanlar gibi çırılçıplak geçirilenler nasıl bağışlayacaklar. Ama sen suçu bağışlama marifetini gösterirdin; senin yanın evim gibi sessiz olurdu. Ev her zaman sessizdir, şimdi bile. Kar da sessiz; çünkü egemenlik, iktidar ve yücelik senindir, Amin!

II

Bataryaların uyandırdığı Christian Nadler tekrar uyuyabilirim umuduyla on beş dakika kadar yatağında yattı. Normalde uyurdu da. Ama bu gece, sanki sadece Berlin değil, koskoca yerküre havaya uçurulacakmış gibi hissediyordu. Tam da bu toprak parçasına neden bu kadar bağlı olduğunu çok kereler sormuştu kendine, ne de olsa onu arayıp bulmamıştı, ama yine de sonunu üzerinde karşılayacaktı. Son savaşta, yaralanıp da acılar içinde çılgınca kıvranırken, neden felaketin onu seçtiğini düşünüp durmuştu. Ama bu gece, bombalar patlarken, uçaksavarların, hızla geçip giden sürat botlarının, gölün etrafındaki her biri sivri ve zehirli devriye alarmlarının cehennem gürültüsünde, neden tam da bu topraklara sürüklenmiş olduğunu düşündü yatağında. Dünyadan zaten hoşlanmıyordu. Ne de olsa ha kulübesindeymiş, ha kapının önünde; ikisi de aynı şekilde güvensizdi. Gerçi uçak saldırılarında sokağa çıkmak yasaktı, ama iskeleye oturmuş mu, oturmamış mı devriye bile umursamazdı. Bu yüzden de önce yatağından, sonra da kapıdan dışarı çıktı.

Projektörler şehrin gökyüzüne ışık şeritlerinden bir ağ atmıştı. Bu ağın gözleriyse düşman bir uçağı yakalamak isteyince çabucak kayıyordu. Bazen de yanan bir uçak, yangınların çeşitli noktalarda alevlendiği şehre düşüyordu. Christian'ın hissettiği huzursuzluk yok oldu. Dehşete kapılmamıştı. Yanarak düşen uçakları tuhaf, tıpkı meteorlar gibi akla sığmaz buluyordu. Şehrin ortasındaki ve kenarındaki yangınları gördüğünde ne öfke ne de acıma hissediyordu. Bütün bunların kömürleşen insanlar, can çekişenlerin feryatları, dullar ve yetimler anlamına geldiğini de düşünmüyordu. İki uçağın, etrafı kolaçan eden projektörlerin ışıklardan oluşan bir halkasına yakalandıklarında giriştikleri savaşları bile bir doğa olayıymış gibi izliyordu, bunlardan etkilenmiş gibi hissetmeden; uçaklardan biri, vurduğu düşmanla neredeyse aynı anda düştüğünde de.

Christian başını biraz kaldırdığında, projektör kollarının oluşturduğu ağın çok üzerinde, halkaların içinden karanlık gökyüzü-

nü gördü. Christian'ın çocukluğundan çok iyi bildiği yıldızlarla doluydu: Sundurmasının sol üstünde Orion'un, biraz daha solundaysa İkizlerin olduğunu biliyordu. Hepsi birlikte Orion'u oluşturan köşedeki ve içteki yıldızların hâlâ yerli yerinde durduklarını gördü. Yıldızlar, ağın ötesindeydi. Yakalanmaları mümkün değildi. Neye şaşırdığını bilmiyordu, tam olarak neyin onu teselli ettiğini de. Uçakların projektör kollarından ağın içinde ateş edip avlandıkları, yangın yerine dönüşen şehre bir daha baktı. Bir daha bütün yıldızların bu ağın dışında olduklarını gördü. Projektörlerle, yangın bombalarıyla, yangınlarla karşılaştırıldığında yıldızlar incecik ışıklar yayıyorlardı. Alev topuna dönen bir uçağın bir roket gibi, belki de tam o anda bir bomba atıp tutuşturduğu, yanan bir mahalleye düştüğünü gördü. Yanan evlerin yüksekliğini, yanan uçağın düştüğü yükseklikle karşılaştırdığında ve düşüşün yüksekliğini, projektör kollarından ağın yüksekliğiyle ve onu da ağa takılmamış yıldızların yüksekliğiyle karşılaştırdığında sakinleşti. Gayriihtiyari savunma ateşine uyum sağlayan kalp çarpıntıları, bütün o kaçınılmaz dehşetlerin ötesinde kalmış bir şeyi keşfetmiş gibi, sanki bizzat kendisi bütün bunların dışındaki bir şeye bağlı kalabilirmiş gibi sakinleşti.

Christian geceyi, yatağında, kollarını başının altında kavuşturarak geçirdi. İlk savaşta aldığı yaraların, onu ikinci savaşta ölmekten nasıl koruduğunu düşündü. Bu gece Liese'nin hâlâ yanına taşınmamış olmasına çok sevindi. Şimdi, Tanrı ve insanlar önünde evlendiklerinden ve birlikte yaşayacaklarından emin olduğu için de artık bu hayalinin gerçekleşmiş olması ona sadece bir zafermiş gibi gelmiyordu. Eskiden hep yalnızlığından şikâyet etmişti; ama şimdi bundan sonra hep iki kişi olacağını bildiğinden, sadece kendisine ait tuhaf düşüncelerle geçirdiği bugünkü gibi bir gece ona çekici geliyordu.

Düşüne düşüne sabaha karşı uyuyakaldı.

Liese onu uyandırdı; ama geceyi nasıl geçirdiğini dinlemek için değil. Yüzü gözü ağlamaktan şişmişti; başta üzüntüden söyleyecek

bir şey bulamıyordu. Nihayet "Karl!" diyebildiğinde Christian ayağa fırladı. Liese, "Öldü sayılır. Ruslara esir düşmüş," diye devam ettiğinde Christian tekrar uzanıp kollarını başının altında kavuşturdu. "Neden ağlıyorsun, anlamadım; yakında tekrar görürsün," dedi. – "Esirlere ne yaptıklarını biliyorsun, onlara nasıl kötü davrandıklarını... Sağ salim döneceğini hiç düşünemiyorum. Annesi babasının yaptıklarından sonra... Adalet dediğin böyle olmaz ki." – Christian nihayet dik oturdu. Sonra da, "Şimdi, adalet dediğin şeyin Karl'a ne kastı olabilir, gerçekten bilmek istiyorum," dedi. Liese, her zaman söz etmekten kaçındığı şeyi ilk kez yüksek sesle söyledi: "Yüce Tanrı, onun bizim oğlumuz olduğunu herhalde anlamıştır. Bu yüzden de onunla mutlu olmamıza izin vermeyecektir, başkaları ölüp giderken özellikle onunla. Mutlu olmayı hak etmedik." – "Şimdi şu Yüce Tanrı'yı işe ne karıştırıp duruyorsun," dedi Christian öfkeyle, "onun bu işle ilgisi yok. Sana daha önce de anlatmıştım, aramızda olan biten o ufak işi hiç mi hiç umursamıyor. Onun adalet konusunda şimdi gerçekten de başka sorunları var. Oğlanı geri alacağız, özellikle de şu anda bulunduğu yerden. Başına daha iyisi gelemezdi."

Bir kayağan taşı kadar sert ve kırılgan olsa da bu haber Christian'ın içine işlemişti; Liese nihayet köye döndüğünde de çok sevindi. Köpek önce patilerini yatağın kenarına ve sonra efendisi hiç hareket etmeyince de onun göğsüne koydu. Christian da parlak altın sarısı gözlerine bakarak, "Öldü sayılırmış. İnsan yaşayan biri hakkında böyle konuşur mu hiç? Günah değil de ne bu," diye konuştu. Köpek serin burnuyla hafifçe itti onu. Kafasının altında kavuşturduğu kollarını hareket ettirmeye üşendiği için Christian köpeğe vurmadı. Yüzü de seğirmedi, bu yüzden Widu kırışıklarını sakin sakin yalayamadı da. "Oğlumuzu sağ salim görmeyeceğimizi bize söylemelerine izin vermeyeceğiz, Widu. Tamam, tamam, mamanı vereceğim şimdi; ama önce bana torbamı getir." Köpek büyük bir sabırla öğretildiği gibi torbayı getirdi. Christian bu hünerini görünce pek gururlandı: Widu, ekmeğin ve yağ kutusunun bulunduğu torbayı dişlerinin arasında tutarak getirdi. Açgözlü-

lükle titreyerek, ama saldırmadan bekledi, ta ki Christian köpekle bir parça ekmeğini paylaşıncaya kadar.

III

Wenzlow'un kızı Anneliese, bir paket göndermek için kasabaya gitti. O sırada okul müdürüyle yapılan görüşmelerde gördüğü genç bir kadınla karşılaştı. Çiftliğin bir bölümü eskiden beridir tarım işçileri tarafından işleniyordu; bu işçilerin yerine doğudan gönderilen esir kadınlar geçmişti. Üniformalı, rütbe işareti ve rütbesine uygun davranan genç kadın, neşeli, hatta kısa kesimli, kıvırcık saçlarıyla da biraz yapmacıktı ve arazide tarım işçilerinin yerleştirildiği barakalarda bulunan bir alay Ukraynalı işçinin başında duruyordu. Yenilgiye uğramış, işgal altındaki bir ülkenin kadınlarını, gerekli işgücünün Almanya'da bulunmadığı bir iş için kullanılmasını Anneliese, etrafındaki herkes gibi zorunlu ve mantıklı buluyordu. Kısa kesimli, kıvırcık saçlı, neşeli ve biraz yapmacık genç nöbetçi kadının Anneliese'de merak uyandıracak bir özelliği de yoktu. Sadece yakından yabancı kızlara ve kadınlara bakmayı istiyordu. Yeni gelenlere yemek verilirken kasabadaki kampın kenarına da gitmişti arada bir; su yalaklarına ve dağıtılan ekmeklere öyle büyük bir hırsla atılırlardı ki, Anneliese onların sıradan insanlardan farklı bu hallerinden dehşete kapılırdı.

Diğer öğrencilerin anlattıkları, Anneliese'nin gördüklerini doğruluyordu. Mahallelere dağıtılan doğulu hizmetçilerle kendi evlerinde ve çiftliklerinde karşılaşmışlardı. Verilen emirleri anlamıyorlar, bu yüzden de sadece sertlik ve tehditlerle onları iş yapmaya zorlamak mümkün görünmüyordu.

Anneliese çocukluğundan beri, sevdiği insanlardan görüp duyduğu ve tıpkı bir kabilenin belirsiz aktarımlar ve şüpheli gözlemlerden tuhaf bir kural oluşturması gibi, kendi tuhaf kurallarından bir tür inanç oluşturmuştu. Herkeste olduğu gibi onun da kafasının içinde iki arzu çarpışıyordu: Ya kendi başına, kendi adına özel biri olmak ya da er ya da geç yalnızlığın acı verdiği

anlaşıldığından bir topluluğa bağlanabilmek. Şüpheli okul papazı Schröder'in aklına soktuğu bir cümleyi de bir ara inancına katmıştı: "Tanrı önünde bütün insanlar eşittir." Bu cümleyi, içinde yaşadığı toplumu oluşturan akrabalar, arkadaşları ve öğretmenleri gibi insanların ağzından her gün duyduğu cümlelerle nasıl bağdaştıracağını sürekli düşünüyordu. İnancına ihanet etmeden, ama kendisini toplumdan da dışlamadan bir çıkar yol buldu kendine. Ruslar gerçekten insan değillerse, önünde bütün insanların eşit oldukları Tanrı huzurunda da insan olarak kabul edilemezlerdi, çünkü ruhları yoktu. Ne kokuşmuş balık kuyrukları ve küflü ekmekler için boğuşan, dikenli telin arkasındaki Rus savaş esirleri, ne de samanın üstünden ancak tüfek dipçileriyle dürtüklendiklerinde ayağa kalkan, gözleri alev saçan kadınlar diğer insanlara benziyordu. Yine de bu yaratıklara bir kez olsun yakından bakmak istiyordu. Kıvırcık saçları ve yuvarlak memeleri dışında bir askere çok benzeyen genç nöbetçi kıza çekinerek, bakabilir miyim diye sordu. Ama nöbetçi kız başını olmaz anlamında salladı. Kıza karşı değildi aslında, hatta ondan hoşlanıyordu da; şu kısa boylu çekingen kız asla ve hiçbir yerde rakip olamazdı ona. Ama bu tür ziyaretler yasaktı.

Anneliese, ancak haftanın sonuna doğru daha uygun bir fırsat buldu. Ona verilen emre göre ana çiftlikte fasulye sırıklarının ve domates fidelerinin nasıl ayıklanacağını genç nöbetçi kıza bizzat açıkladı: "Sadece ana kökle bir sürgün kalacak, bütün diğer sürgünler kesilecek." Nöbetçi kız emri yardımcısı kıza iletti. Üç dört yabancı kız çağrıldı. Anneliese toprakla uğraşırken yanındaki esir kıza yandan baktı. Yüzünde güneş yanıkları olan ve tuhaf biçimli beyaz dudaklara sahip bu kız da ona baktı; onunki gibi yandan, hastalıktan altları morarmış, sapasağlam mavi gözleriyle aynı şekilde meraklı ve ümitsizce. İkisi de iyice öne eğilip birbirinden uzak durdu. Ama tam o anda bir daha baktılar birbirlerine, bakışları karşılaştığında da şaşırdılar. İkisinin de boğazlarına aynı soru takıldı, dudaklarını sımsıkı kapattı: Sen de bir insan olabilir misin? Bu halktan olan sen?

Anneliese düşüne düşüne tepeyi tırmandı. Alnını o kadar uzun ve sert biçimde kırıştırmıştı ki başı ağrıyordu. Bayan von Uhlenhaut'un önüne çıkıp sadece dudaklarını hareket ettirdi. Sonra uzaklaştı, müdire hayretle arkasından baktı.

Anneliese kısa tatilinde Amalie Halasını ziyaret etmek istiyordu, uzun yolculuk için de harçlığını biriktirmişti. Amalie Hala kaza geçirmişti. Ama bütün fiziksel ve ruhsal zayıflıklardan utandığı için hastalığını bir bastonla gizliyordu, bu haliyle de kral yaşlı Fritz'e daha da benzemişti. Anneliese, babasının ablası Lenore'nin, artık neredeyse eski tatillerde yanında kaldığı Amalie Halanın bastonsuz haline benzediğini fark etti. Sadece gözleri arada bir renk değiştirip lacivert, sonra açık gri parlarken, bazen de bu gözlere sıkıntılı, ara sıra da yumuşak bir ifade yerleşirdi. Ama Büyük Friedrich'in gözlerinin de bazen yumuşak, bazen de sıkıntılı parlamadığını kim bilebilirdi ki?

Yürümekte zorlansa da Amalie Hala, Almanya tehdit edileli beri sık sık kralın mezarına gidiyordu. Aynı yere giden eski ailelerden birkaç insan daha vardı; zor durumda olduklarını hacca giderek itiraf edenlerde olduğu gibi de biraz ürkek, biraz çekingen davranıyorlardı.

Amalie Hala, en sevdiği akrabasının, sevgili yeğeninin en büyük kızının zorlu ev işlerini elinden almasına gizliden gizliye seviniyordu. Ayrıca kız sayısız sebze ekerek neler öğrendiğini de gösterdi. Lenore Klemm eve nadiren geliyordu. İstediği olmuştu: Artık o kadar çok yaralı vardı ki onun gücüne çok ihtiyaç vardı. Anneliese, Lenore'nin hayatında önemli bir rol oynayan kitaplığı karıştırdığında asla eline almadığı kitaplarla karşılaştı. Lenore bir akşam geç vakit hâlâ ışık yanan kızlık odasına girdi. Ateş basmış yüzünden, kayıp bakışından kızın bir zamanlar kendisi gibi aynı şeyleri hissettiğini anladı. Çocuk okurken sıradan hayatında eksikliğini çektiği tuhaf tanışıklıklar yapmış, yeni duygular yaşamıştı; Lenore içeri girdiğinde yasak bir şey yaparken yakalanmış gibi hissetti kendini.

Lenore, gülümseyerek, "Ne okuyorsun?" diye sordu. Çocuk, "Genç bir adam altınını istediği için tefeci bir kadını öldürüyor," diye anlattı. "Ama sonra sevgilisi, 'İnsan böcek değil ki, ezesin,' dediği için pişman oluyor." – Lenore önce korktu, ama sonra sakinleşti. Kitap, bir zamanlar kısa ilişkisinden sonra genç Lieven tarafından gönderilmişti, ama ne yazık ki ithafsızdı, o zaman acı vermişse de şimdi iyi ki ithaf yoktu. Lenore, "Kitabı hemen kitaplığın en arkasına, kimsenin görmediği bir yere sok. Yazarı bir Rus'tu," dedi. – "Bir Rus mu?" diye sordu kız hayretle. "Bu yüzden iyisi mi hemen kaldır," dedi Lenore Hala.

Potsdam'da pazar günü, eski pazarlardan farksızdı. Malzahnların evinde hep beraber çay içtiler. Lenore izinliydi, üzerinde hemşire kıyafeti vardı. Akdeniz'i avuçlarının içi kadar iyi biliyorlardı. İtalyan adlarını, Rus adları gibi rahat telaffuz ediyorlardı. Dünyayı bilme duygularını güçlendirdiği için masadakiler bu adları söylemekten hoşlanıyordu. Eski tanıdıklar da gelmişti: Lenore ne zaman izinli olarak eve çıkarsa, Yüzbaşı Stachwitz de ziyarete gelirdi; gerçi kendi kendine, ailesinin çizgileri Lenore'de de artık pek bir belirginleşmeye başladı, diye düşünüyordu. Özellikle de sivri çene ve burun. Kendisiyse aldığı nişanlara ve kırlaşmış şakaklarına ve eve izinli çıkmasını borçlu olduğu ağır yarasına rağmen genç görünümünü korumuştu. Bu arada da dobralığıyla çevresini çok kızdırdığından o kadar yavaş terfi etmişti ki, eskiye göre daha az konuşur olmuştu. Sohbet ağır ilerliyordu, çünkü Stachwitz kimseye karşı çıkmıyor veya kimseyi güldürmüyordu. Üniformasından güzel kahve masasına ince bir iyot kokusu yayılıyordu. Geçen yıl yaşanan başarısızlıklardan söz açıldığında yüzü kararırdı. Birkaç belirsiz laf sokuşturuldu, söylentilerden söz edildi. Amalie Hala söyleyinceye kadar Stalingrad adını kimse ağzına almamıştı. Amalie Hala, "Hiçbir savaşta söylentilere inanmadım. General teslim olmamalıydı, zaten teslim de olmadı," dedi. Stachwitz nihayet konuştu: "Peki, ne yapmamız gerekiyordu?" Amalie Hala, "Öyle de böyle de yaptığı şeyi; beynine gerçekten bir kurşun sıkmak," dedi.

Stachwitz bir an Amalie Halanın öfkeli yüzüne baktı. Anneliese de bir ona, bir öbürüne. Stachwitz, "Ah, Fräulein von Wenzlow, keşke bu kadar kolay olsa," dedi. – "Neden olmasın? Tabancanı şakağına koyarsın, tetiği çekersin." Bu şaibeli eylem Amalie Halaya yeni bir şeymiş gibi gelmiyordu. Deneyimleri su götürmez görünüyordu. Stachwitz hafifçe gülümsedi. "Önemli karar anlarında hiç de kolay değil bu dediğiniz şeyi yapmak." – "Hiç de değil, buna bir sürü örnek var," dedi Malzahn. Herkes birkaç kişinin adını söyledi, hatta arkadaşların adları bile geçti. Lenore, öyle de, böyle de hâlâ hayatta olan konukların fincanlarına çay koydu. "Ve bu kişiler," dedi Amalie Hala, "bizim için her zaman şeref listesinde yaşamaya devam edecekler. Ama bu adamın düşmana teslim olduğu her zaman anlatılacak," dedi. Lenore, "Peki, ya ordusu, yüz binlerce asker?" diye çekinerek sordu. – "Onlar da teslim olmamalıydı," dedi Malzahn, "sonuna kadar savaşmaları gerekirdi, emir buydu." – "Kimin emri?" – Soruyu soran Stachwitz'in alışık olunmayan sert sesiydi bu, sanki yetişkinler arasında soru sormaya cesaret eden bir oğlanın sesi. – "Führer'imizin." – "Führer, demek!" Anneliese gözlerini dikip Stachwitz'e baktı. Bazı şeylerden kuşkulanmıştı, hatta bazı kuşkuların dile getirildiğini de duymuştu; ama Führer, aklı erdiğinden beri her zaman Führer olmuştu. Bugüne kadar hiç kimse onun yanında Führer'den kuşkulanmamıştı. İlk kez kelimelerle olmasa da, birinin sesinin tonunda bir kuşku duydu. Korktu; kendini dünyanın sabit olmadığını, döndüğünü ilk kez duyan biri gibi hissetti. – Kahve masasının etrafındaki zorlama sessizlik ve belli belirsiz iyot kokusu içinde ölümün her zamankinden daha yakın olduğunu hissetti.

Ertesi gün okula döndü. Merak edip sorduğunda tatilden önce esir kadınların işlediği toprak parçasının artık tek bir yönetime bağlandığını öğrendi. Kısa kıvırcık saçlı, genç nöbetçi kızın esir kadınlarla birlikte gönderildiğini de duydu. O yokken uçaklar kasabanın istasyonunu yıkmıştı, bu yüzden de trenler geçici bir istasyona yönlendiriliyordu. Evsiz kalan kasabalılar için çiftlikte barakalardan bir kamp kurulmuştu. Bayan Uhlenhaut, okul kapa-

tıldıktan sonra birkaç eski öğrencisini evde tutmak ve kendisine ait toprak parçasını kullanmak için izin koparabilmişti. Anneliese bu ayrıcalıklı öğrenciler arasında olmaktan hiç hoşlanmamıştı. Uzaklara, eski günlere göre birden savaşta daha kolay erişilebilir hale gelen o esrarlı barikatlarla dolu vahşi ormana gitmeyi arzuladı. Tanımadığı insanlar arasında henüz hiç kimsenin bilmediği bir iş yapmak istedi.

IV

İzne çıkmak yasak olsa da Hans, eve gitme fırsatını yakaladı. Bir esir trenine eşlik eden takıma atanmıştı. Tren ilkin büyük bir kampa gidecekti, sonra buradan çeşitli fabrikalara dağıtım yapılacaktı; az ama düzenli yemek yiyordu. "Görevimiz şu kadar bin kişiyi çalışabilir durumda vatana teslim etmek," demişti sevkiyat yöneticisi Kolb. "Yolda veya gelir gelmez fabrikada birisinin gebermesi, şu kadar da merminin azalması demek."

Kolb, arkadaşlar arasında sevilen, iyi niyetli biriydi, ama aynı zamanda pervasız ve kurnazdı da. Hans, onun tehlikeli durumlarda taş gibi olduğunu; hatta kısa bir süre önce terk edilen bir köyü becerisi ve zekâsıyla ateşe vermeye nasıl yardım ettiğini, sonra da aynı gün her zamanki gibi herkesi teselli etmeye, etrafa tavsiyelerde bulunmaya ve elinden geleni yapmaya hazır olduğunu da görmüştü. Kolb insaniyetini kaybetmemişti; sadece bu ihtiyacını tatmin etmek için tek bir insan ırkını yeterli görüyordu; tıpkı bir haydudun, çalmayacaksın diyen yedinci emirden vazgeçmeyip arkadaşlarından çalmaması gibi. Bir keresinde yolculuk sırasında Kolb, bir esirin başparmağının sarılmasına izin verdi çünkü ertesi sabah bu başparmak bir Alman fabrikasında mermileri hazırlanmada kullanılacaktı.

Hans, konuşulanların tek bir kelimesini bile anlamasa da vagonlarının önünde elinde silahla dururken esirlerin yüz ifadelerinden ve hareketlerinden ruh hallerinin biraz düzeldiğini kavradı. Herhalde Müttefiklerin Fransa'ya iniş haberini duymuşlardı;

belki de yaşadıkları eziyetin sona ermek üzere olduğunu daha şimdiden hissediyorlardı. Bu kilitli, boğucu esir vagonunda silahlı insanlardan daha emin ve daha erken hissetmişlerdi bunu. Karanlık hayvan vagonundan dışarısını pek fazla göremiyorlardı; Hans birinin bakışıyla karşılaştığında da gözlerde, sanki bu topraklar o ifrit çocuklarını ele verecek şeyler anlatabilir dermiş gibi duran bir gerginlik ve merak okuyordu. Ama ne kadar bakarlarsa baksınlar, hatta bizzat Hans basamaktan memleketini ne kadar izlerse izlesin, olgun başaklar dünyadaki bütün olgun başaklar gibi sarıydı; beyaz şose şahlanmıyor, iki kayın arasındaki demiryolu bekçisinin evi de bir bebek evi kadar davetkâr görünüyordu. Kolb, "Hava saldırıları dışında memleketimizin savaşın korkunçluğunu yaşamamasının ne anlama geldiği şimdi anlaşılıyor," dedi. Savaşın korkunçluğunun bizzat kendisi olduğunu unutmuştu. Gerçi Hans da arada bir evine dönüyormuş gibi bir hisse kapılıyordu, ama bu dönüş çok uzaklarda kalmıştı. Esirler teslim edildikten sonra sıradan ve tıklım tıkış bir trenle Berlin'e gitti. Bu trende de her meslekten genç, yaşlı bir sürü insan, hepsinde izin kâğıdı vardı, hepsi de savaşça paramparça edilmişti. Sanki baba ocağına değil de bir başka gezegene giriyormuş gibi hissetti kendini. İnsanlar ona her çeşit saçma ve kurnaz soru sordular; mesela sepetinde kümes hayvanları bulunan yaşlı bir kadın savaşın daha ne kadar süreceğini sorarken, biri de fırsatı ganimet bilip izinli çıkan askerin önünde Führer'e duyduğu sarsılmaz sadakatini dile getirdi. Bir başkası da yine fırsattan yararlanıp ne tür entrikaların döndüğünü çok iyi bildiğini ima etti. Ama taşıdıkları sepetler ne olursa olsun, neyi ima edip neyi dile getirirlerse getirsinler, Hans'ın asla aklından çıkmayan şeyiyse henüz hiçbiri anlamamıştı. Şu yaşlı kadın kümes hayvanlarını boşuna sırtlandığını neden anlamıyordu? Şu kıskaç gözlüklü adam neden Führer'e boşuna sadakatini dile getirdiğini, hatta şu bıyıklı adam da şüphelerini ima etmenin boşuna olduğunu neden anlamıyordu? Ölüm aralarında dolaşıyordu. Kirli bir üniforma giymiş; vagondaki aptal insanları avıymış gibi kokluyordu. Ne diye uğraşıyorlardı ki?

Hans, Anhalter istasyonuna girerlerken, bu şehri yeterince tanımıyor muyum; neden bir kere daha dönüyorum ki buraya, diye sordu kendi kendine. – Bombalarla yerle bir edilmiş bir caddeyi, yanından geçerken kalıntıların üzerinde sapasağlam duran tuhaf çatı alınlığından tanıdı. Evine geldiğini ona yutturmaya çalışan birkaç zarar görmemiş caddeden geçti. Sonra tekrar bombalanmış bir meydana çıktı, nerede olduğunu anlamasının nedeni de yıkıntılar arasında çizmelerine çarpan sokak tabelasını görmesiydi. Birkaç çocuk devrilip bir bombanın açtığı çukurun üzerine atılmış bir sokak lambası direği üzerinde atçılık oynuyordu. Hans, sanki yıkım kendisinden önce gelmemiş de onu yanında getirmiş gibi bir duyguya kapıldı.

Gazete satıcısı, sokaktaki oğlanlar, metronun girişindeki kocaman harf, hepsi kolundan çekiştirip onu dürtüklüyordu: Bırak ölümü de bizi tanı artık, der gibiydiler. – Daha yoldayken –sanki biri Alexandrinen caddesine, diğeri de dünyanın dışındaki bir durağa varan iki yolu düşünür gibi– hemen eve değil, ablasına gitmeye karar vermişti. Kısa izni ancak ihtiyar Berger'in yardımıyla en iyi biçimde değerlendirebilirdi. Sokakta Helene'yle karşılaştı, çünkü çalıştığı terzi atölyesi kapanmıştı. Şimdi çalıştığı fabrikadan da bir saatliğine ayrılmıştı. Kardeşini gördüğünde kızın boğazından yarı ağlayan, yarı gülen bir ses çıktı. Çirkin, tanıdık yüzü, Hans'a azıcık da olsa eve döndüğünü fark ettirdi.

Berger karısının termosunu doldurmasını bekliyordu. Torunları okula başlamıştı, saçları da örgülüydü. Bütün bunlar, ufak kızın çift kurdeleyle örülü saçları, evin kokusu, Bayan Berger'in uzun boynundaki gırtlağı Hans'a eve döndüğü duygusunu vermeye yetiyordu neredeyse. Ev henüz yıkılmamıştı ve içindeki eski zamanlardan kalma ne var ne yoksa, kap kacak, mobilyalar, gülünç ve muhteşem hatıralar da bu yüzden henüz yerli yerindeydi. Ölüm bu yaşayarak birikmiş hayatın karşısında öfkelenerek geri çekilmişti. Hans, yine geldim; bu bir rüya değil, çünkü rüyalarda ne kahve kokusu, ne eskiden beri kırık saplı olan şu kaplar, ne de Oskar'ın Tunus'tan gönderdiği fotoğrafta bile görülen patlak gözler vardır, diye düşündü.

Hans, ilk izne geldiğinden bu yana gençleşmiş görünen Berger'le istasyona kadar yürüdü. "Moskova önünde tıkandığınızda gençleşmeye başladım. Dişlerinizi Leningrad'a geçiremediğinizde de yüreğim sımsıcak oldu. Ve Stalingrad'ı izleyen sonun başlangıcı olan milli yas gününden sonra kımıldamaz bacaklarım canlanıverdi. Ondan sonra da yıl boyunca, sürekli yavaş yavaş, bazen de hızla gerilediğinizde, bir lokma Ukrayna, bir lokma da Kırım olmak üzere yuttuğunuz lokmaları birer birer tükürmek zorunda kaldığınızda, işte o zaman da her sabah aynaya baktım acaba kırlaşan saçlarım sapsarı parlamaya başladı mı diye. Amerika savaş ilan ettiğinde de – ilk savaşta olduğu gibi güldü herkes, cephelerin daralması ve bütün o sayısız gönüllü manevralarla birlikte orduların verdiği raporlar, kahramanlık türküleri, eskiden kalmaydı hepsi. Şimdi tek istediğim Oskar'dan da bir haber alabilmek. Acaba cephenin kısaltıldığı yerde çelme taktı mı diye."

Haklı, diye düşündü Hans, bir de şu pislikler ve kötülükler de insanın üzerinden yok olabilse keşke. Barışta da savaştan önceki gibi masum olabilse insan keşke! Berger sözünü sürdürdü:

"Şimdi de Fransa'ya çıktıklarında birden ıslık çalmaya başladım. Şimdi Temmuz'da da, tam da Hitler'in işi bitmek üzereyken –keşke bomba yerine sonu ipte bitse, ama bu yüzden kurtulmadı herhalde– beyefendilerin gözü geç açıldı. Henüz vakit varken bizi dinlemek istemediler. Gerçi biz de her zaman iyi durumda değildik, ama bizi dinleselerdi yardım ederdik. Halkın yararına halksız asla bir şey yapılamaz."

Berger, metro girişinde kalabalığın arasından geçiyordu. Hans, peşi sıra yürüyordu. Birden bu sözler bütün tanklardan, bütün ordu emirlerinden ve "Son kişi düşünceye kadar diren!" sözünden çok daha güçlü gümbürdedi Hans'ın kulaklarında. Ölüm çok uzaklardaydı; artık Hans'a yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Çünkü bu evde, hiçbir şey sona ermiyordu, sadece şu yaşlı kurnaz adamın kafasında, ak kaşlarının arkasında hayatına devam etse bile. Yaşlı Berger, veda ederken, "Sana ablanı göndereceğim, seni, rahatsız edilmeden konuşabileceğimiz bir eve çağıracak; artık or-

dudan haber alabilmek amacıyla seni dinlemek isteyen birkaç arkadaş bir araya geleceğiz."

Hans bir saat sonra kendi evinin merdivenlerini koşarak çıktı. Üstlerinden atlarken kimin olduklarını çıkaramadığı çocuklara takıldı. Ama tırabzan her zamanki gibiydi. İkinci kattaki Bayan Binder'in yuvarlak yüzü şaşkınlıkla değişti: bütün apartmanda kapıların açıldığı duyuldu: "Hans gelmiş." Marie sahanlığın başında duruyordu; yüzünde hafif bir gülümsemeyle kollarını uzattı; ama oğlan ona varamadan kolları aşağı düştü. Hans annesinin yüzünü iki elinin arasına aldı. Bazen savaşta keşke beni doğurmasaydı diye düşünmüştü. – Marie iki eliyle Hans'ın kollarını aşağı indirdi, ellerinden tuttu. Marie'nin yüzüne eski, yitik gençliğinin izi gelip yerleşti. "Neden birden öyle sıkıntılı bakmaya başladın?" diye sordu. Hans da "Boşver," dedi. Aklına genç bir kadın gelmişti. – Başçavuşu ona genç kadının kollarından çocuğunu almasını emretmişti; çocuğu alıp başçavuşa uzatmıştı da; o da merdivenlerde sırada duran birine vermişti; bu sonuncusuysa kapının önündeki arabaya atmıştı çocuğu; kadın da bağırıp çağırmak yerine boğuluyormuş gibi iki büklüm olmuştu. – Neden itaat etmişti? O zamanlar çocuğun başına neler geleceğini bilmediği için mi? Peki, ya bilseydi ne yapardı? Bütün o adiliklerin sadece küçük bir parçasını biliyordu herhalde insanlar. O adiliğin tamamını anlayabilmek için de bütün bu ufak parçaların bir araya gelmesi gerekiyordu. Bu yüzden de her biri, çocuğu sadece sıradakine uzattım, diyebiliyordu. – Hans kendi dört duvarının, eski tencereleriyle ocağın, annesinin kuruşları biriktirdiği mavi kenarlı fincanın durduğu rafın hâlâ yerli yerinde olduğunu hayretle gördü. Nasıl oluyordu da bu duvarlar çökmüyordu? Hayatın dibi ne tuhaf, ne antika şeylerle doluydu! Başını annesinin kucağına koydu. "Ah, anneciğim!" dedi. "Bir bilsen, tekrar karnına dönmeyi ne çok istedim." Annesi, eskiden olduğu gibi Hans'ın başını okşadı, sanki misketlerini kaybetmişti de sızlanıyordu. Marie, Evet, bütün bunlara neden kendimizi bırakıverdik böyle? diye düşündü. Birden içini bir korku sardı: Belki de sadece bir rüya bu; belki de gelmedi, diye düşündü.

Çorbasını içmesini korkuyla izledi; Hans da arada bir ona dokunup onu okşuyordu. Karnından çıkmadım mı, demek ki burası evim, diye düşündü. Sonra birkaç kere kapı açıldı. Melzerler; sonra görümcesi ihbar edince az kalsın başı belaya giren Binderler geldi. Hans da bütün soruları neşeyle yanıtladı. En son Geschke geldi. Daha sokakta oğlunun geldiğini duymuştu. Baba oğul birbirine baktı. Herkes gittikten sonra Geschke, "Senin Ruslar bu işi iyi başardılar," dedi. – "Daha da iyisini başaracaklar."

Helene akşam geldi. Kardeşini sanki yeni görüyormuş gibi selamladı. Pazar günü onu bekledikleri evin yazılı olduğu bir notu gizlice Hans'a verdi. Ertesi sabah, Hans'ın son izninden beri gece gündüz rüyalarına giren Emmi göründü. Marie, "O da bekledi; o da beklemenin ne olduğunu biliyor artık," diye düşündü. – Hans'la Emmi birbirlerini o kadar çok düşünmüşlerdi ki, daha gerçekte değil sadece rüyalarda birbirlerini sevdiklerinin farkına varmamışlardı. Sanki sık sık yaşanmış gibi sessizce öpüştüler. Marie ile Geschke, gülümsemeden, sadece büyük bir ciddiyetle onları izlediler. Eski oyunlara, gizli gizli buluşmalara ve şefkate artık zaman olmadığını anlamışlardı.

Geschke, yorulsa bile çalışmadığı pazar günleri Diepold adında biriyle bir saat vakit geçirmeyi alışkanlık edinmişti. Bu adamla neredeyse arkadaş olmuşlardı. Diepold, beceriksiz Beringer'e ayak uydurdukları için fabrika toplantısında azarlandıklarında Geschke'nin bağlandığı iş arkadaşıydı. O günden sonra da Geschke ona takılmaya başlamıştı, oysa arkadaşlık kurmayı daha önce hiç beceememişti, ne ilk savaşta, ne de barışta kamyoncuyken. Ama şimdi, hayatın hiç olmadığı kadar sert ve yoğun olduğu bu günlerde, bu Diepold'la arada bir görüşebilmek onu son derece rahatlatıyordu. Diepold da onun kadar öfkeliydi; bu iki geçkin erkeğin birlikte homurdanıp, birlikte susmaları neredeyse bir mucizeydi. Diepold'un cephede birkaç oğlu, fabrikada da bir kızı vardı. Karısı da sürü sürü torunlarına bakıyordu. Geschke'yi de, Diepold'un sadece kendisiyle dostluk kurması gururlandırıyordu neredeyse. Diepold, onun deneyimlerini dinlerken Geschke de bu sırada

uzun hayatı boyunca bir sürü konuyu düşündüğünü gösterebildiği bu fırsatı bulduğu için seviniyordu. Hatta kendisi bile şaşırıyordu, ama Diepold'a göre geçmiş toplantılardan daha fazla ayrıntıyı, fabrikada meydana gelen daha fazla olayı hatırlıyor, sonra da bunları kanıt gösterip açıklamalarında kullanabiliyordu. Diepold'un onu dikkatlice dinlemesiyle tekrar kendine biraz daha güvenmeye başladı. Bugünse, Diepold, birlikte bir komşuya gitmek ister miydi diye sordu ona. Orada kendileri gibi düşünen birkaç kişi bir araya gelecekti.

Diepold, Geschke'nin böyle toplantılara götürülebilecek doğru insan olup olmadığını epeyce düşünmüştü. Geschke'yi uzun süredir inceliyordu. Geschke'nin düşüncelerinde sorun yoktu gerçi, ama sır tutabilecek miydi? Ya yakalanırlarsa, ne olurdu? Geschke'ye bu komşu ziyaretinin tehlikeli olabileceği uyarısını yapması gerekir miydi? "Orada duyacaklarımızı ne kendi karına, ne de benimkine anlatmana gerek yok," dedi. Geschke de, "Anlaşıldı," diyerek başını salladı. Meseleyi hemen anlamıştı: Arkadaşı suskun bir insandı, ama pazar günleri homurdandığı birkaç laftan daha fazlasını biliyordu. Geschke'nin, Diepold'un onu dikkatlice dinlemesi yüzünden gururlanması için bir nedeni yoktu. Diepold belki de onu sınamak için böyle davranıyordu. Herhalde tek arkadaşı da değildi; Diepold'un gizlice görüştüğü başkaları da vardı mutlaka. Ama durum ne olursa olsun: Diepold'un onu da yanında götürebileceğine karar vermesi Geschke'yi gururlandırdı, bu yüzden de uğradığı hayal kırıklığını düşünmedi bile.

Hans, Berger'in peşinden merdivenleri ürkekçe çıktı. Yabancısı olduğu odada birkaç erkekle kadın vardı; seslerini bastırmak için radyo açıldı. Onlara ne anlatabilirdi? Hans kendini tedirgin ve ürkek hissediyordu. Düşüncelerini kelimelere dökmeyeli o kadar çok olmuştu ki bu insanların önünde neyi nasıl anlatacağını düşünürken herkes söylediklerini heyecanla dinlemeye başlamıştı bile. Duraksadığında, öyle sorular sordular ki, onlar gibi açıkça sorabilecek durumda olsaydı kendine o da aynen bunları sorardı.

Bu soruları sormaya cesaret edebilseydi yine kendine verebileceği cevapları verdi. Son adama kadar direnmek, oysa herkes sonun geleceğini biliyordu, hatta kimisi gelmesini istiyordu, ama sonra bu son sürekli erteleniyordu, çünkü korkuyorlardı son dakikada ölmekten. Barışı yaşayamamaktan. On yıl önce korkuyla başlamıştı her şey, şimdi de korkuyla bitiyordu. Korkulduğu için emredilirken, korkulduğu için de itaat ediliyordu. Sonra da bu savaş, bir savaşta hiç yaşanmadığı biçimde utançla, adice insanın vicdanını sızlatıyor, hayat da bir utanca dönüşüyordu. – Önündeki yüzlerin hiçbirini tanımasa da, bu yabancı odadaki, yıkık ve dökük bu şehirdeki birkaç insanın, milyonlarca insan arasındaki bu dokuz on kişinin kendisini, özellikle de kendisini, bekliyorlarmış gibi geldi ona. Burada bulunmasının nedeni buydu.

Hans'ın hemen ardından, ufak tefek ak saçlı bir adam, iri kemikli kocaman bir arkadaşıyla içeri girmişti. Karanlık bir köşeye oturdukları için de iri kemikli adamı başlarda biraz babası Geschke'ye benzetmişti. Ama Hans konuşmasını sürdürür ve yabancı adama bakarken anladı, bu adam babasıydı. Franz'ın arada bir beni kızdırmak için babasının babam olmadığını ima etmesi ne saçmaydı, diye düşündü. Annesi de, diye söyleniyordu apartmanda, bir keresinde bir başkasıyla çıkmıştı güya. Ama işte bu yabancı odadayız, ikimiz de, bu minicik grupta. İşte birbirimize ait olduğumuza bundan başka kanıt gerekmiyordu, bunun dışındaki her şey yalan dolandı. Geschke, oğlana oturduğu köşeden bakıyordu. Onu hemen tanımıştı. Önce kendisini ve hayatını ilgilendiren konuları düşündü. Hans'ın ona ait olduğunu düşündü, çocuklarından hiçbirinin olmadığı kadar. Ayrıca oğlanı şaşırtacak veya kendisinden uzaklaştıracak hiçbir şeye izin vermemekle iyi yapmıştı. Gece gündüz kalbini sıkıştırmasına rağmen Geschke'nin en ince ayrıntısına kadar düşünmeyi beceremediği düşünceleri nasıl da dile getiriyordu. Arkadaşı Diepold bile oğlanı heyecanla dinliyordu. Neden başımıza geldi bunlar? Bugün, şu dakikada suçumuz ne? Bir uyuz illeti gibi içimizi kemiren, kazıyıp çıkaramadığımız şu suç ne kadar eski acaba? Bizden yüksekte duran birine itaat et-

mek hep hoşumuza gitti, daha çok şey bildiği için değil, sadece bizden yüksekte durduğu için. İktidarsa hep hoşumuza gitti, üzerimizde denendiğinde ve biz de başkalarının üzerinde denediğimizde hoşumuza giderdi. Gururluyduk, üstelik bu odada da hâlâ hoşumuza gidiyor, hâlâ gururluyuz, çünkü çoğu insandan daha iyiyiz; çünkü her şeyi daha iyi anlıyor ve bizi kandırmalarına izin vermiyoruz. Ama ötekilerini değiştiremedik. Bu yüzden de iktidar değişmedi, bu bir avuç insan tek başımıza kaldık.

Geschke, somurtkan ve az konuşur diye bildiği arkadaşı Diepold da birdenbire gerçek kişiliğini gösterdiğinde daha fazla şaşırmadı. Odadaki insanların bakışlarından onların da Diepold'un bu somurtkan yüzüne alışkın olduklarını anladı, tıpkı kendisinin onun öfkeli ve gündelik yüzüne aşina olması gibi. Ağzından evet veya hayır kelimeleri kerpetenle ancak çıkarılabilen bu adamın bu kadar çok konuşabileceğini asla ummazdı. "Biz burada bir avuç insan, siz cephede bir avuç insan, aramızda da her an kopabilecek ipince bir iplik." Geschke'nin ilk kez duyduğu cümleleri, çoktandır kullandığı bir aleti kullanırcasına ustalıkla peş peşe sıralıyordu. "Düşüncenin, kitleleri sardığında güce dönüşeceğini biliyorduk. Oysa şimdi yalan dolan, kitleleri sardı ve güce dönüştü. İşte bunun olabileceği aklımıza gelmedi."

Aniden dağılma işareti verilip de Geschke eve yalnız dönerken, eskisinden daha mutluydu. Merdivenleri çıkarken de Diepold'un yüzü, eski haline, tanıdığı o somurtkan yüze dönüşmüştü bile.

Öğlen vakti evde oğluyla, sanki farklı yerlerden geliyorlarmış gibi mutfakta buluştular. Yavaş yavaş, izinli gelen Hans'ı görmeye bir sürü ziyaretçi geldi. Mahalle şimdiye kadar şanslıydı ve apartmana da, oturanlara da bir şey olmazken insanların duyguları da değişmemişti. Emilie Hala heyecanla geldi, ağlıyordu ama kendi acısı yüzünden. Yirmi yıldır ekmek yediği avludaki atölye kapanmıştı. Bir iğneye iplik bile geçiremeyen kadınların gittiği fabrikaya gidiyordu. Atölye şefinin onu en azından kendisinin gittiği yere götüreceğini ummuştu. Ama hayır, soğuk bir tavırla tek tek işçileri için uğraşamayacağını anlatmıştı adam; eskidenmiş o, artık za-

man değişmişti. Oysa Emilie Hala, atölye şefiyle ilişkisinin farklı olduğunu sanmıştı. Adam için kendisinin "tek tek işçilerden" başka bir şey olduğunu da. Hans'sa, zayıf ve buruşmuş ve bir zamanlar memesinin başladığı noktadaki leylak rengi kurdele dışında süslerini yitirmiş Emilie Hala'yı gülerek izledi.

Melzer çifti de gelmişti. Bayan Melzer, Hans'la Emmi'nin el ele tutuştuğunu fark etti. Ama şimdi ufak tefek ayrıntılarla uğraşmak işe yaramadığından –ne de olsa artık fazlasıyla önemli olaylar yaşanıyordu– bütün varlığı nadasa yatmıştı. Fabrikada aradığını bulamıyordu; taşıma bandı sivri burnunun önünden hiçbir zaman beklenmedik şeyler geçirmiyordu. Ustabaşı olarak kızlar onu sevmiyordu, çünkü hiçbir kuralsızlığı gözden kaçırmıyordu. – Kocası capcanlı ve heyecanlıydı. Çenesinin bağı çözülmüş, eski günlerde tuhaf şeyler konusundaki bilgisinin ortaya çıkardığı o pırıltı yerleşmişti gözlerine. Kimsenin tanımadığı bir onbaşının, başkomutanlığa getirilmesinin derin bir anlamı olmalıydı, buna güvenmek gerekirdi. – Hans birden Bayan Triebel'i sordu; onu görmemişti; gerçi düşünmemişti de. Ama bütün bu konuşmaların arasında birden çocukken mutfağında saklandığı bu kadının neşeli, sakin bakışını hatırladı. Ona hemen cevap vermediler. Marie, "Birkaç ay önce gecenin bir yarısı gelip aldılar," diyerek sessizliği bozdu. Bayan Melzer de çabucak, "O kadına hiç güvenmemiştim; gerçi hiçbir zaman yasak bir şey yaptığı ya da şüphelenilecek sözler ettiği kanıtlanamadı," dedi. Bayan Melzer, devletin salt bir histen hareketle aleyhlerinde kanıt olmasa da insanları alabilecek güce sahip olmasından memnundu. Sonra da, "Saklambaç oynaması işe yaramadı," diye ekledi. Hans, sadece Bayan Melzer'in merakından bile olsa bu devletin faydalanmayacağı hiçbir fenalık yok, diye düşündü.

Bayan Melzer'in önceden sezdiğine memnun olduğu gibi Emmi gece orada kaldı. Bayan Melzer sabahın köründe herkes gibi ağır işine gitmek zorunda olsa da, uçaklarca bombalanabilecek olsa da bu durumu fark etmiş olmaktan memnundu. Merakını daha çok giderebilecekti çünkü Hans gidince Emmi, Geschke ailesinin ya-

nına taşınacaktı. Emmi kalabildiği için seviniyordu. Bu dört duvar arasında sevdiği oğlanın büyürken soluduğu hava vardı; o oğlan şu anki haline burada kavuşmuştu.

Hans gittikten sonra evin havası değişmedi. Marie ağlamak istemiyordu; çünkü şu anda hâlâ trendeydi, bu tren de onu hızlanarak doğuya götürüyordu. Şimdiyse ateşe daha da yaklaşıyordu. Saatleri saydı; bütün bedeniyle oğlunun her an vurulabileceğini hissediyordu.

V

Wenzlow artık, ta çocukluğundan beri hayalini kurduğu nişanları taşıyordu göğsünde. Ama bu arada kabul görme ve ödüllendirmenin aslında rüyalardaki gibi tat vermediğini de anlamıştı. Sırası gelmeden terfi etmişti. Savaşta ölen Loerke'nin alay kurmayındaki yerine geçme fırsatını yakalamıştı. Brauns şahsen bunu destekliyordu. Fakat ordunun zor durumu yüzünden terfi onayını almak uzun sürerdi. Wenzlow gençlik hayallerinden vazgeçeli beri –ama aslında onlardan vazgeçilemezdi çünkü gerçek, her ne kadar farklı da olsa, sadece bu hayallere dayanarak ölçülebilirdi– bu rütbe ona ulaşılmaz görünmüştü; ne de olsa becerilerinin sınırını biliyordu; hatta babasının yaptığı gibi entrikaları veya kaderi suçlamaktan vazgeçmeyi bile başarmıştı. Tıpkı su içip susuzluğunu gideremeyen bir hasta gibi, bu beklenmedik terfinin bile onu tatmin etmediğini hiç beklemediği bir biçimde anladı. Görünüşe bakılırsa Brauns onun, bu rütbeye layık olduğunu düşünmüştü, bu yüzden de Wenzlow için geriye yapacak tek bir şey kalıyordu: buna layık olmak.

Ne olursa olsun bulundukları yeri koruma emrini almışlar ve şimdiye kadar bütün saldırıları geri püskürtmüşlerdi. Brauns, onu ölen Loerke'nin yerine sadece bütün toplantılara götürmekle kalmıyor, en yakın çevresine de dahil ediyor, hatta son günlerde onunla tek başına da görüşüyordu. Adamlarından geriye üçte biri kalmıştı; ama düşman makineli tüfek yuvalarından oluşan en dış

halkayı yarmayı başaramamıştı. İçinde bulundukları çemberin P.'ye giden ana caddeye erişimi vardı hâlâ, oysa düşman Vistül nehrine iki noktadan ulaşmıştı. Bu yoldan takviye almışlardı; yol kapanmadan her an gelebilecek ikinci takviyeyi bekliyorlardı.

Polonya sınırının iki tepe ötesinde bulunan çemberlerinin içinde bir taşra kasabası da vardı, burası iki yanına evlerin sıralandığı bir cadde, birkaç bina ve beton sığınak dışında yerle bir edilmişti. Arazi, birliğin direnişine ve besin tedarikine engel olan halktan tamamen arındırılmıştı. – Wenzlow, elinde raporlarla Brauns'un karşısında oturuyordu. Brauns, onu dinlerken belki sinirinden, belki de alışkanlıktan işaret parmağının kemiğiyle sürekli masaya vuruyordu. Kilerin abajursuz lambası beyaz bir ışık veriyordu; Brauns'un, gereksiz hiçbir şey barındırmayan hareketsiz yüzündeki süpürge gibi kaşları, dizginsizce hareket ediyordu. Brauns ona bir içki ikram ettiğinde Wenzlow sevindi. Kendi içkisi bitmişti; gelen takviyenin şerefine askerlere ilave içki dağıtılmıştı. Wenzlow raporuna devam etti. Niehls, emirlere uyup halkın kalanını koruma altında P. caddesine götürmek yerine –raporunu farkında olmadan Brauns'un işaret parmağının tıkırtılarına uydurmuştu– Wenzlow'un itirazına rağmen hâlâ hayat olan kalanların son birkaçını nasılsa kullanılan makineli tüfeklerin önünden geçirmişti.

Brauns'un işaret parmağı düşüncelerine uyarak hızlı vurmaya başladı. Sonra da "Böyle bir şey emretmedik," dedi. – "Elbette emretmedik," dedi Wenzlow. Brauns başını salladı; görüş bildirme ölçüsüne göre bu hareketi bir duyguya işaretti. Brauns, SS subayı Niehls'le sık sık çatışmıştı. Niehls, ne raporlarında ne de sözlü imalarında Brauns hakkındaki düşüncelerini saklamıştı: Ona göre, eski önyargılara bağlı ve mevkiinin beraberinde getirdiği peşin hükümlerden tamamen kurtulması imkânsızdı. Niehls, savaşın başarıyla bitmesi için vazgeçilmez gördüğü önerilerini onaylatmak için bu Brauns'un uzun, katı direnişiyle sık sık mücadele etmek zorunda kalmıştı.

Brauns'un imzalarına bakıldığında, nihayet bu tür emirlerin altına atılmaları için Niehls'in ne kadar çok direniş, reddetme ve ikna gerektirdikleri anlaşılmıyordu.

Ama sonuçta Niehls için önemli olan evraklarının altına atılan imzaydı. Yaşlı adamı alınması gereken bir önlem konusunda ikna etmek için harcadığı zamanla eskiden alay ederdi. Şimdiyse ortada işe yarar bir sonuç vardı: Her şeye birlikte karar verdiklerinin kanıtı. Wenzlow, Brauns'un kuvvetlerin durumunda bir değişiklik beklemediğini, çemberin kapanacağını tahmin ettiğini açık seçik görüyordu. Artık P.'den bir yarmanın olabileceğini beklemiyordu; çünkü düşmanı Vistül nehri önünde durdurmak için orada bütün kuvvetlere ihtiyaç vardı. – Brauns henüz tasavvur edilemez olanı da aklına getirmiyordu; sadece bir anlığına evrakları, imzaladığı emirleri, SS arşivlerini düşündü. Savaş sırasında aralarına fazlasıyla karıştığı insanlardan temiz bir şekilde ayrılmak istiyordu. Aralarına isteyerek mi, istemeyerek mi karıştığını artık kıyamet gününde anlamak zor olacaktı, gerekli görülürse eğer. Niehls bu karışmaya önem veriyordu.

Brauns ve Wenzlow susuyordu: Karışım esaslıydı; ondan kurtulmak için zaman çok geçti artık. – Bunun böyle olduğunu Niehls onlara bizzat bir gazete kupürüyle göstermişti. Eliyle havada, yanlış anlamaya mahal vermeyen ve sakın teslim olmayı aklınıza getirmeye kalkışmayın diyen bir işaret çizdi. – Geçen yıl Harkov şehrinde asılan birkaç Almanın belli belirsiz gölgeleri. Brauns işaret parmağıyla tıklamayı sürdürdü: Ama bu Wenzlow onurluydu. – Hatta bir önceki savaşta babasını da tanımıştı, hiç de sevimli biri değildi; olağanüstü yetenekli de değildi. Ama oğlu kadar onurluydu. Niehls gibileri ne anlardı bundan? Niehls için vatan dediğin onun gibilerden oluşan güruhun toplandığı bir meydandı. Birlikte yakalanan, birlikte ipe çekilirdi. Wenzlow, yiyeceklerin yeniden tahsis edilmesinden söz ederek raporuna devam etti. Havadan ikmal imkânsız hale gelse bile stok üç hafta yeterdi. – Bu arada uçaksavar ateşi son derece şiddetlenmişti. Bir mermi o kadar yakına düştü ki bardaklar, yazı takımı ve Wenzlow'un çene kemikleri

titredi, ışık söndü. Brauns, hazır tuttuğu el fenerini yaktı. Sonra da feneri, kendi yüzü karanlıkta ve Wenzlow'unki de göz kamaştıran bir daire içinde kalacak biçimde çevirdi. Wenzlow'aysa karanlık sığınakta el feneri, hiçbir dünyevi ışığın daha önce yanmadığı kadar parlak bir ışık veriyormuş gibi geldi. Düşen mermiden sonra etraf o kadar sessizleşti ki Brauns'un işaret parmağını masaya vuruşu bir yelkovanın tıkırtılarına dönüştü sanki. Brauns, "Devam edin," dedi. Keskin ışıktan korunmak için bakışlarını önüne eğen Wenzlow, hesaplamalarını tekrarladı. Nöbetçi askerin kapının önünde birisini reddettiği duyuldu. Sonra da Fahrenberg'in itirazı. Nöbetçi, Fahrenberg'in geldiğini bildirdi. Aydınlatma yeniden sağlanmıştı, Brauns el fenerini kapattı. Wenzlow, yüzü artık yusyuvarlak bir ışığın altında değil de, fazlasıyla beyaz olsa da sıradan bir tavan lambasının ışığı altında olduğu için rahatlamıştı neredeyse. Brauns, içeri giren kişiye yüzünü değil sadece gözlerini çevirdi. Fahrenberg'in yüzü fosforluymuş gibi parlıyordu. Wenzlow'un kaldığı evin de artık yıkıldığını, caddenin de meydana kadar tahrip olduğunu haber verdi. Brauns ziyaretçilerine veda etti. O sırada Wenzlow, daha sonra Brauns'un onu, raporu sunmaya çağırmasının onun için olağan dışı bir şans olduğunu düşündü. Ama olağanüstü olan neydi? Şans neydi? Ayağa kalktığında Brauns bir dakika daha beklemesini rica etti. Her emir, her talimat verildiğinde, hatta her konuşma yapıldığında en başta asla teslimiyetin düşünülmemesi gerektiğini Wenzlow'un kafasına bir kez daha iyice sokmak istemişti. Sakin bir el işaretiyle konuşmanın bittiğini bildirdi. Kaç saniye tıklamıştı işaret parmağı, kaç dakika?

VI

Marie sabahtan akşama kadar fabrikada çalışırken düşünmeye vakit bulamadığına neredeyse seviniyordu. Geceleri hemen uykuya dalıyor, ama her gece yarısı eskisi gibi korkuyla uyanıyordu. Eski alışkanlığıyla Hans daha gelmedi diye düşünüyordu. Yarı uyanık halde bu sefer gerçekten başına bir şey gelmiş olabile-

ceğinden korkuyordu. Son otobüse kulak kabartıyor, pencerenin altındaki adımları dinliyordu. Şimdi gelmezse yakayı ele vermiş demekti. Gelmiyordu, ama sonra Marie iyice uyanınca kendi kendine gelemeyeceğini yavaş yavaş kavrıyordu. – Bazen sabaha karşı uykuya dalıyordu, ta ki saat çalıncaya kadar. Çalışmaya hastalıklı, ama uyanık bir yorgunlukla başlıyor, sanki kollarını omuzları değil de hasta vücudunun dışında birisinin kontrol ettiği teller hareket ettiriyordu.

Akşamları yorgun argın tenceredekileri tabağa dökerken Geschke'ye, "İnsanların buna nasıl dayandıklarını anlayamıyorum. Gün be gün. Mezarda hiç değilse huzur bulur, insan," dedi.

Geschke de, "Hepimiz dayanıyoruz," diye cevap verdi. – "Evet," dedi Marie, "ama Hans hayatta kalıp eve dönerse beni de hayatta bulması gerek diye düşündüğüm için. Bir düşünsene: Barış yapılır; o da döner, sevinir, ama ben ölmüşüm." – Geschke, "Eminim herkes böyle düşünüyor," dedi. "Bu yüzden kimsenin sesi çıkmıyor. Herkesin bir daha görmek istediği sevdiği biri var." Uzun zamandır bu kadar çok konuşmamışlardı. Apartmanın içi ne kadar gürültülü olsa da bir süre konuşmadan yemeklerini yediler. Yaşlı Mehler bir süre torunlarına bakmalarını rica ettiğinden beri kendi daireleri gürültülüydü. Torunlarının bir varoşta yaşayan ailesi bombalanmıştı; çocukların anneleri bir yerlerde bir hastanede, en küçükleri de Mehler'in yatağında yatıyordu. – Geschke sustu; Marie onun düşüncelere daldığını, belki de sandalyesinde uyuyakaldığını sandı. Ama tam o sırada canlanıp konuşmaya başladı tekrar: "Böyle düşünceler Hans'a yapabileceğin en büyük kötülük."

Bir süre sonra tekrar konuştu: "Peki, Hans cephede ölürse, ne yapardın? Kendini korumaz mıydın?" – Marie, "Onu bir daha asla görmeyeceğimi kesinlikle biliyorsam başıma ne geleceğini umursamazdım," dedi. "O zaman ben de ölmek isterdim. Diğerlerine de, uğraşmayın, çabalamayın, derdim. Böyle derdim. Ama şunu da derdim: Ağır ağır, yavaş yavaş çalışın, hiçbir şeyi düzgün yapmayın. Gestapo yakalasa ne olur? Hans öldükten sonra..."

Geschke ona hayretle baktı, Marie kaşlarını çatmıştı. Yumuşak çıkıntılı alnına düşen dipleri kırlaşmış açık renkli saçlarının eski parlaklığını görür gibi oldu. Geschke, "Bense, ancak öldüğünde yapmak isteyeceğin şeyleri yaparsam, onun sağ salim döneceğini düşünüyorum. Bizi bir daha bulamayacağından korkmadan, kendini bilmezlerle Gestapo'dan korkmadan." Marie, onu hayretle iyice süzdü. Geschke'nin bütün somurtkanlığı üzerinden kalktı; bulanık ve yorgun gözlerinde, hayatında evliliğinin başında bir iki kez gördüğü gibi, yepyeni bir şey pırıldamaya başladı, sanki o ağır aksak, perişan kabuk tanımadığı birine sarılıyordu. Mehler'in torunları yatak odasının aralık kapısından onları gözetliyorlardı; akşam yemeğinden bir şeyler kalmıştır diye umarak. Marie her birine bir kaşık verdi. Çorba tenceresinin dibini kazıdılar.

Marie her zamankinden daha uyanıktı, daha da geç uyudu. Sonra da rüya görmeden saat çalıncaya kadar kesintisiz uyudu.

Geschke'nin iş arkadaşları daha sonradan Marie'ye fabrikadaki ajanların onu büyük olasılıkla göz hapsinde tuttuklarını anlattılar. Sadece özel koşullar, baskın yapmalarını önlemişti.

Ertesi gün Marie'nin vardiyası daha uzundu; on bir yerine on iki saatti. Uçak saldırısı alarmı yüzünden evine dönemedi. Geceyi yabancı bir sığınakta geçirdi. Sabah erken saatte eve dönerken sığınakta söylenenlerin doğru olduğunu öğrendi etrafından: Bombalar oturduğu mahalleye düşmüştü. Meydanla cadde kapatılmıştı. Dumanlar dağıldığında yıkıntı halindeki caddede, hâlâ bir balkonun yapışık olduğu bir kalıntı buldu; tıpkı insanın rüyasında gerçeğin bir parçasını bağlantısız biçimde bulması gibi. Polisler onu barikattan uzaklaştırdı. Tıpkı rüyasındaki gibi bu balkonun gerçekten de kendi balkonu mu olduğunu öğrenmek için anlamsızca çabaladı. Sonunda onun alt katındaki yan balkon olduğunu öğrendi, geçen yazın Bayan Triebel'in dikiş diktiği balkon. Hatıralarının bir köşesinde Bayan Triebel'in bir gece gizli polis tarafından alınıp götürüldüğünü gördü. Çevirdiği dolapların işe yaramadığını söylemişti Bayan Melzer. – Belki de yaramıştı,

diye düşündü Marie, belki de bir yerlerde tutuklu, ama hayattaydı. Aklı karışmış halde, çok şükür Hans yok, cephede, diye düşündü. Ama sonra bina cephesinden geriye kalan parçada havada asılı olan tek balkonda Bayan Triebel'i keyifle dikiş dikerken gördüğünü sandı. Peki, o zaman, yorgunluğuna rağmen kısa bir süre önce yeni tohum ektiği kendi çiçek saksıları neredeydi? Tohumları merak etmesine gerek yoktu, yıkıntılar içinde de büyürlerdi nasılsa. Sonra birden, "Geschke!" diye bağırdı. Bir polis aynı anda iki işi bir arada yapmaya çalıştı, hem kadını barikatın önünden geri çevirmeye, hem de onu ayakta tutmaya. Sonra da Marie'yle boğuştu çünkü o anda Marie'nin aklına Geschke'nin fabrikadan çok daha erken eve gittiği aklına gelmişti. Bir kadın kolunu omuzlarına koydu; şefkatle zincirin dışındaki bir taşa oturttu. Marie, onun ikinci kattaki Bayan Binder'in görümcesi olduğunu anladı. İşte o anda aklı başına geldi. Bu kadının ne işi vardı yine burada? Neden bana yaklaşıyor bu kadar? Bunca ümitsizliğimin arasında Hitler'e küfretmemi ve beni ihbar ettiğinde de bir nişan almayı mı umuyordu? Cadı bunda çok yanılıyordu; bu sevimli, tertemiz sarışın kadının, üzerinde yeni bir bluzla, henüz gün daha yeni başlarken, hiç beklenmedik biçimde görünmesiyle Marie'nin aklı başına gelmişti. Hitler'e elbette küfretmeyecekti. Bu kadar ucuz kurtulamayacaktı. Birkaç sefil küfürden başka oyunlar oynayacaktı ona. Yalnızca ev ve yalnızca kapalı caddenin bir yerinde kömüre dönüşen Geschke yok olmamıştı. Korkusu da yok olmuştu. Daha geçen akşam Geschke korkudan söz etmişti. İyi bir adamdı. Tesadüfen ona rastlamıştı, çünkü o zamanlar başka çıkar yolu yoktu ve Geschke çocuğunu yanında doğurmasına izin vermişti. Bu konuda da iyilik yapmıştı. Komşularının önünde her zaman Hans'ın oğlu olduğunu söylemişti, bu da onun bir başka iyiliğiydi. Birden mutfak dolabının altındaki döşeme tahtalarının altına gizledikleri tüfek düştü aklına. Nasıl da şaşırmıştı, Geschke tüfeği hiç beklenmedik bir anda sakladığı yerden çıkardığında; Hans'ın doğumunun üzerinden pek zaman geçmiş değildi, Kapp ayaklanmasının yaşandığı Mart 1920'de. Hans daha beşiğinde yatıyordu, beşikle

tüfek, ikisi de ailenin sırrıydı, biri kadının, biri adamın. Evin yıkıntılarını kaldırdıklarında tüfeği bulabilirlerdi. Ama sonradan çıkaracakları o birkaç zavallı kemikle tüfek arasında bağlantı kurmaları zordu. Zincirin arkasında ayaklar altında çiğnenmiş ve tanınmayacak haldeki kum havuzunu gördü. Burada Geschke'nin ilk savaşın sonunda gripten ölen ilk karısından çocukları oynamıştı; o zamanlar annelerinin yerine geçen Bayan Melzer'in söylediği gibi oynarken çocuklara göz kulak olmuştu. Bayan Melzer de yanan evin altına mı gömülmüştü? Geschke'nin en büyük, en sevdiği oğlu Paul çoktan ölmüştü. İkisi de o zaman bundan daha büyük bir acıyı yaşamanın imkânsız olduklarını düşünmüşlerdi. Helene'yi sevmişti çok. Franz daha on yıl önce uygun vücut ölçülerine sahip olmadığı için babasına kızmıştı. Kız bakalım kömüre dönüşen kemiklere: Al sana, uygun vücut ölçüleri!

Marie öyle hızla öne doğru atıldı ki Bayan Binder eteğinden bile yakalayamadı onu. Ama polis onu sertçe kolundan yakaladı. Marie, onunla boğuştu; kum havuzunda kalan kuma dokunmak için neden barikattan geçmek istediğini ona anlatamadı. Hitler gençliğinin bir süt arabası geldi. Şaşırtıcı derecede kararlı, deneyimli kızlar bütün çocukları süt içirmek ve beslemek için topladı. Marie, Mehler'in en büyük torununu gördü; oğlan ağlayarak yapıştı Marie'ye. "Kocanız bomba düşmeden önce bizim Lina'yı kucağına almıştı; ikisi de öldü."

On Sekizinci Bölüm

I

Amalie Hala, komşuları oldukları sürece Malzahnları düzenli olarak ziyaret etmişti. Ama oturulacak yerlerin azalması nedeniyle çıkarılan kararname aileye iki evden sadece birini verdiği için, kendi evini onlarla paylaşmaya başladıktan sonra Amalie Hala, birinci kattan zemin kata bir daha inmedi. Malzahnlar gülerek ve biraz da kızarak sert emirlerine uydular: Oturduğu kata kimse ayak basmayacaktı. Yemek kapının önündeki ufak bir masaya bırakılacaktı. – Hasta bacağını fazla hareket ettiremediği halde üst katı kendisine seçmişti, çünkü renkli balkonunu çok seviyordu. Genellikle orada oturup Scharnhorst caddesine bakıp heyecanla postacıyı veya ziyaretçileri izlerdi. Dışarıya pek çıkamayacak durumdaydı; saçını, kıyafetlerini ve odasını derleyip topladığında yorgun düşüyordu. Sonra da kırmızı yeşil camların arasında tek başına oturuyor ve hava etrafa bakınamayacak kadar karardığındaysa çok sevdiği insanları düşünüyordu; tarihten ve kendi hayatından insanları. Başını hareket ettirip hayaletlerle konuşuyordu. Bazen de kötü kötü gülüyordu. Erkeklerden duyduğu açık saçık laflar da kaçıyordu ağzından. Büyük elektörden yeğenine kadar özene bezene seçtiği konukları arasında kendini rahat hissediyordu. Bu toplantılara nadiren yabancılar katılırdı; ama artık uzakta hastanede yaşayan yeğeni Lenore ve nerede olduğunu bilmediği yeğeninin kızı Anneliese gibi huzuru bozmamaları gerekiyordu. Başka akrabaları özlemiyordu; onları unutuvermişti.

Bir gün genç Stachwitz, Malzahnları ziyaret etti. Yaşlı Fräulein von Wenzlow'un artık aklının yerinde olmadığını anlattılar Stachwitz'e, özellikle de Wenzlow'un tek oğlunun, küçük akrabasının uzun süre ondan gizlenen ölümü onu epey hırpalamış görünüyordu. Aşağıdakiler Fräulein von Wenzlow'un kimseyi içeri almadığını söyleseler de Stachwitz, yine de yukarı çıkıp kapısını çaldı. Neşeyle, "Benim, Stachwitz, Amalie Hala," diye seslendi. Yaşlı kadının ayaklarını sürüyerek hızla kapıya geldiğini duydu. Yeğeninin arkadaşını gerçekten de uzun zamandır unutmuştu; sesini duyar duymaz buna pişman oldu. Gerçi Stachwitz fazla dobra dobra, fazla gevezeydi, ama gerçek ve hayali konukları arasına kuşkusuz uygunsuz düşmüyordu bu dürüst oğlan.

Birlikte balkona oturdular. Zayıf düşen hafızasını isimleri karıştırarak açık edeceğinden korkan Amalie Hala ona ailesini sordu, Stachwitz de yaşlıları ve hastaları ziyaret ederken insanların sergilediği o yapmacıklı neşeyle ayrıntılı bilgiler verdi. Halanın konuşmakta zorlandığını fark etti; ama Malzahnların anlattıkları şekilde aklı karışmış gibi de gelmedi ona. Hala, Fritz'in doğudan yazdığı mektupları anlattı ona. Küçük oğlanın ölümünden söz açıldı. Ama Stachwitz, bu olayın kadının aklını karıştırmış olabileceğine inanmadı. Hatta hala, bu ölümün ailesinin varlığını da tehlikeye düşürdüğünü söyledi. Bu savaştan sonra yeğenimin başka oğulları olur mu, belli değil, dedi. Ama bugünlerde birçok Alman ailenin aynı acıyı yaşadığını da ekledi. Sonra, eskisi gibi ciddiyetle görevini ve savaşta yaşadıklarını sordu Stachwitz'e. O da açıklamaya değer olan ve açıklanması mümkün gördüklerini anlattı. Amalie Hala onu dikkatle dinledi. Stachwitz, balkondaki renkli ışık altında halanın yüz ifadesini pek seçemedi. Amalie Halanın, sözü ne zaman başka yöne çektiğini veya tereddüt ettiğini fark etmesi imkânsız görünüyordu ona. Ama Amalie Hala bir süre duyduklarını düşünüyormuş gibiydi. Sonraysa, "Söyle bakalım, oğlum, Almanya artık tamamen yok olacak mı sence?" diye sordu. Stachwitz eliyle bir hareket yaptı ama hala, "Oğlum, doğruyu söyle; Amalie Halaya yalan söylenmez," dedi. Tıpkı eskiden yara-

mazlık yaptıktan sonra halanın ondan hesap sorduğu andaki gibi Stachwitz başını öne eğerek, kiliselere özgü renkli balkon pencerelerindeki çiçeklerin kurşun çerçevelerine sızmış bir ajanın bile duyamayacağı alçak sesle, "Korkarım ki öyle, sevgili Amalie Hala," diye cevap verdi.

Hala başını salladı; heyecanla, "Uzun zamandır ben de bundan korkuyorum," dedi. "Sizin şu Führer'inize hiç güvenmedim ya. Hiç hoşlanmadım adamdan; kötü ırktan biri. Irka bu kadar önem veren bu adamın eğitimi de, alışkanlıkları da çok kötü. Çok güvenilmez biri, hatta inançsız biri." Stachwitz öne eğildi; sonra da çekingenlikten annesine bile yapmadığı bir hareket yaptı: Halanın iki elini avuçlarına alıp birkaç kere öpüp okşadı.

Daha sonra zemin katta Malzahnlar, "Nasıl, atlatabildin mi ziyareti? Kadıncağız korkunç yaşlanmış, değil mi?" diye sorduklarında, "Hiç de değil, tam tersi hatta: Bazen o kadar çok şey yaşıyorum ki bir asrı doldurabileceğine inanıyorum. Hepimizin çok yaşlandığını düşünüyorum; ama Amalie Hala hiç değişmiyor," diye cevap verdi.

Birkaç gün sonra Amalie Hala elinden geldiğince hızla ayağa kalktı. Mektupları postacının elinden bizzat almak onun için çok önemliydi. Nasıl ki on beş yıl boyunca şu Bayan Malzahn'ın talepleriyle, tek başına sürdüğü yoksul hayata müdahale etmesi ona acı verdiyse, şimdi de bu kadının Fritz'ten beklediği saha postalarının üzerindeki adresi bile kendisinden önce görmesine dayanamıyordu.

Taşınırken iki kadın, sahanlığı Bayan von Malzahn'ın temizlemesi konusunda anlaşmışlardı ama Fräulein von Wenzlow asla temizlikten memnun kalmazdı. Bombardımanlara ve savaşa rağmen sahanlığının hiçbir zaman cilalanmamasına öfkeleniyordu. Daha iyi bir halde olduğu yıllardan biraz cila saklamıştı; bu yüzden de uykusuz geçen bir gece merdiven sahanlığını ve kapısının eşiğini başı sık sık dönmesine rağmen kendisi ovalayıp cilaladı. Tam o anda her zamankinden daha hızlı dışarı topallarken bastonu, ardından da bastonla birlikte kendisi kayıp düştü. Birkaç basamak

aşağı yuvarlandı ve en alt basamakta yığılı kaldı. Postayı almak için dışarı çıkan Bayan von Malzahn, halayı bilinçsizce inlerken buldu ve kocasını yardıma çağırdı. Yapılacak bir şeyin olmadığı anlaşılınca Bayan Malzahn, Wenzlow'un nihayet gönderdiği mektubu önce dışından inceledi, sonra hasta kadının bilincinin bir daha açılmayacağı anlaşılınca da açıp okudu.

Ertesi gün Lenore'yi, bir askerî doktor hastaneden Potsdam'a getirdi. Merhumeyle odaya kilitledi kendini. Halanın boş, çıkık profili onu uyarıyor gibiydi: "Ne yaptığını sanıyorsun, çocuğum. Duygularını başıboş bırakma; acının seni yenmesine asla izin veremezsin." Nihayet Lenore yüzünü kurulayıp burnunu pudraladı.

Stachwitz, izni bitmesine rağmen Fräulein von Wenzlow'u bir daha ziyaret etmeye karar vermişti. Kapıyı ona Lenore açtı. Alacakaranlıkta, hemşire başlığı da olmadan Lenore, boş ve solgun yüzüyle halaya o kadar benziyordu ki Stachwitz'in aklı karıştı: "Fräulein von Wenzlow?" Lenore, bu benzetme yüzünden acı içinde, "Benim, Lenore," dedi. "Amalie Hala dün vefat etti."

II

Marie artık iki kadın işçiyle birlikte oturuyordu; birinin okula giden iki kızı vardı. Yıkılan evlerin yerine inşa edilen sıra sıra barakalar, fabrikasına o kadar yakındı ki on beş dakikada işine gidebiliyordu; fabrikanın da işine geliyordu bu. "Bizim daha çok işimize yarıyor," diyordu barakada artık Marie'yle birlikte oturan Bayan Kläber; iki kızı aynı mahalledeki okula gidiyordu; büyük kız da boş zamanlarında hafif bir yardımcı işte çalışıyordu. Annesi ustabaşıydı. Zayıftı, her zaman temiz kıyafeti, her zaman taranmış saçları ve dik berrak bakışıyla ne bakımsız ne de bitkin görünüyordu. İki çocuğu da, hem dar barakada, hem okulda, hem de işte onun gibiydi: gece nasıl geçerse geçsin her zaman taranmış, temiz ve çalışkan. Bayan Kläber barakadaki arkadaşlarına ve çocuklarına, "Bizim gibi kadınlara bağlı her şey; böyle kadınları olan başka bir halk yok," derdi. – Bayan Hübner'se, "Bunu nere-

den bilebiliriz?" diyordu. "Diğerlerine yeterince bomba atmadık mı, onlar da işlerine devam ediyorlar. Londra'ya bak; misilleme silahımız bile işe yaramıyor orada; baksana, onlar da dayanıyorlar." – "Hava terörü," diyordu Bayan Kläber, "misillemeden başka bir şey olsa gerek."

Bayan Hübner konuşmadı. Geçen aylar içinde cildi o kadar kırışmış, saçına o kadar ak düşmüştü ki çok yaşlı görünüyordu. Marie hep susuyordu. Bayan Hübner'le birlikte susmaları aralarında vardıkları anlaşmaya işaretti.

Marie her sabah tam vaktinde işine giderdi; matkabıyla önceden belirlenmiş plakaya önceden belirlenmiş delikleri açar, sonra da bunların içinden yan tezgâhta önceden belirlenmiş teller çekilirdi. Nerede oturduğu kadar kaç delik açtığını da umursamıyordu. Üzerinde plakaların geçip gittiği bant, içi boşalan kafasında hâlâ düşündüğü birkaç resmin üzerinden kayıp geçiyordu. Bazen aklına Geschke gelirdi, son akşamki gibi düşüncelere dalmış veya pencere pervazında durup somurtan haliyle; bazen de çiçekli elbisesiyle Emilie Hala, arada bir de kocaman burun delikleriyle üvey kızı Helene. Herkese ve her şeye delik açıyordu. Sadece oğlunu düşünmekten kaçınıyordu; akan bant onun üzerinden geçmemeliydi. Ona delikler açılmamalıydı. Onu sadece pazar günleri, dikiş yaparken düşünürdü, o zaman da içini yakan bir acı hissederdi. Ama yine de en güzel anları bunlardı.

Daha sonraları, hiç farkına varmadan bir felaketten sonra yaşanan o felç durumu ortadan kalktı. Tazelenmiş halde fabrikaya gidiyordu; kadınları bir dakikada iki kat daha fazla delik delmeye zorlayan yeni talimata o da diğerleriyle birlikte sövüyordu. Müthiş sövüyordu, ama kimse onu dikkate almıyordu. Eve giderken Bayan Hübner, "Ne oldu Marie sana böyle? Ne işe yarayacak bu halin?" dedi. – Marie'yse, "Bırak tutuklasınlar beni, ne olacak ki?" dedi. Bayan Hübner'se, "Oğlun cephede değil mi daha? Ya eve gelir de annesini bulamazsa ne olacak?" diye sordu. Marie güldü ve "İşte o zaman benimle gurur duyardı. Özellikle de, sövmeye devam et, anne, derdi," diye konuştu. – "Gerçekten dediğin gibi biriyse," dedi

Bayan Hübner, "böyle şeylerle gurur duyan biriyse, o zaman eminim başka bir şey derdi. Anne, sövmekten daha işe yarar bir şey yapamaz mısın, derdi. Sövsen de sövmesen de, sevgili anneciğim, iş yavaşlamıyor. En iyisi mi sen iki delik daha az del; başkalarının da iki delik daha az delmelerini sağla ki ürettiğiniz şeyler bize gelince kötü çalışsın. Her şey kötü çalışırsa, eve daha çabuk dönerim, sevgili anneciğim; işte bunu derdi." Marie sustu. Bir arkadaş edinmeye başlamıştı. Birden bu sefil hayatta, hiç kimsenin onu tanımadığı bu dev şehrin bir ucundaki rüzgârın estiği, yağmur sularının aktığı barakanın içinde artık yalnız değildi. – Ertesi gün fabrikada sorun çıktı. Gıda karnesini vermemekle cezalandırdılar; angaryayla tehdit ettiler. Ne kadar çabalarlarsa çabalasınlar belirlenen zamanda öngörülen delikleri delemeyeceklerini söyleyen birçok kadın vardı.

Bayan Kläber akşam, "Senin de başına bunların gelmesine içtenlikle üzülüyorum, Marie; ama müdahale etmek gerekiyordu," dedi. – "Tam da kolumda romatizma olmasına içtenlikle üzülmen gerekmez," dedi Marie. Bayan Kläber'in gözleri berraklaşıp parladı: "Senin kötü niyetli olduğunu hiç düşünmemiştim zaten, Marie. Ne yazık ki herkesin önemli olduğunu anlamayanlar var her zamanki gibi, işte onların cezalandırılması gerek. Benim de kollarım ağrıyor. Ne yama, ne de dikiş yapabiliyorum. Dışarıda ihtiyaç duyulan şeyleri fabrikada yapmak, burada yama ve dikiş yapmaktan daha önemli artık."

Gece uçak saldırısı oldu. Hava saldırısından korundukları sığınaktan çıkıp da barakalara döndüklerinde caddeye bakan apartman bloğu yerle bir olmuştu. Yangını durdurmak için barakaların bir kısmı yıkılmıştı. Yeniden bombardımana uğrayanların da kaybedecek bir şeyi yoktu. Geçici olarak sıradaki barakaya tıkıldılar; yaşlı bir adamla ve nasıl olduysa yolu buraya düşen tek bacaklı bir asker çocuklu üç kadının yaşadığı odaya konuldu.

Her zamanki gibi neşeli Bayan Kläber, bütün o karmaşanın içinde saçlarını taradı; gözleri parlıyordu. Çocuklar, keyifli, ama sert annelerine ilk kez korkarak baktılar. Sanki annelerinin bir hayalet olduğunu anlamışlardı. Ama parlak gözleri, neşeli sesi sah-

teydi. Marie korkudan tir tir titreyen çocukları okşadı. – Eski ve yeni sakinler Marie'nin burada olmasından memnunlardı. Sadece varlığı sığınaktakileri bile memnun ediyordu. Fabrikada da sadece saçlarının parlaklığını gördüler mi mutlu oluyorlardı. İlk haftalarda ona pek dikkat etmemişlerdi; acıdan uyuşmuş halde öylesine yaşadığı dönemde pek farkına bile varmamışlardı.

Ama birden yeniden varlığını hissettirdi, yeniden canlanmıştı, sanki özellikle sağlam bir iple hayata bağlanmıştı; öyle ki bir gemi kazasında kalasa tutunurmuşçasına ona sarıldıklarında daha güvenli hissediyorlardı kendilerini.

Onun bölümünde istenen daha fazla işi yaptırtamadıkları için eski düzeni yeniden uygulamak zorunda kalmışlardı. Kadınlar buna sevinemeyecek kadar yorgundu. Bir plakaya üç delik daha az delmek ne işe yarar ki artık, diyordu kimileri. Marie'yse, "Bu belki bir saniye daha az savaş demek. O bir saniyede belki benim oğlum, belki de senin kocan bir kurşun yiyebilir," dedi.

Bayan Hübner'se, ev arkadaşının birdenbire yeni bir hayatla, sadece kelimeler ve hareketlerle değil bizzat hayatla gün ışığına çıkan suskun bir cesaretle doluşuna hayret ediyordu. Dar barakanın içinde birisi eksik olduğunda sevinirken Marie nihayet içeri girdiğinde herkes rahatlayarak nefes alıyordu. Yeni ev arkadaşı, şu somurtkan, ailesiz yaşlı adam biraz daha neşelendi. Tek bacaklı asker, "Anne!" diyordu. Kendi annesinin nerede olduğunu bilmiyordu. İki çocuğun yüzü parlıyordu; hatta Bayan Kläber bile daha az gergindi, gözleri daha az parlıyor, daha az neşeli konuşuyordu. Bu haliyle de bir hortlağa daha az benziyordu, sanki Marie gelir gelmez insanların acı çekme hakkı olduklarını kavrıyordu.

Marie bir gün Bayan Hübner'i üvey kızının oturduğu semte götürdü. Gerçi Helene pazar günü çalışıyordu, yaşlı Berger de çok uzaklarda yeni fabrikadaydı, ama karısı torunla birlikte evdeydi. Bu dönemde akraba ziyaretleri sürpriz demekti. Ev de bombalanmadığından eski mobilyalarla birlikte eski fincanlar da hâlâ sapasağlamdı. Yaşlı Bayan Berger, çok iyi durumdaydı; oğlu Oskar esir düşmüştü. Bu yüzden de onu herhalde tekrar sağ salim görecekti; bu şekilde

onu boşuna doğurmamış olacaktı. Bu sözleri duyunca Marie'nin yüreği daraldı. Onu kıskandı ve yaşlı Bayan Berger'in dediği gibi belki de boşuna doğmuş olan oğlu için acı ve yeniden endişe hissetti. Marie, dalgın dalgın önünce baktığı için Bayan Hübner ona sarıldı. Birden üçü de birbirine yakın hissettiler kendilerini. Yabanda sabit bir nokta; içleri boşalmış, yaşlanmış üç kadın; doğanlar ve kaybedilenler de, ölümle yaşamın içinden geçenler de bu kadınların birbirlerine yaslanan başlarının arasındaki boşlukta birbirine bağlıydı.

Eve dönmeden önce eski sokağa gidip Emilie Hala'ya uğradılar. Enkaz hâlâ kaldırılmamıştı. Bu boşlukta Marie'nin yabancı şehre hiç beklenmedik bir şekilde vardığı o büyük ev vardı bir zamanlar. Emilie Hala'nın yaşadığı ev de payına düşeni almıştı. Ön cephe yoktu, bu yüzden de eskiden atölyenin bulunduğu arka avluya hemen girilebiliyordu. Emilie Hala onları görünce çok şaşırdı. Korkunç biçimde bozulmuştu. Marie onu yüzünden değil, bir zamanlar muhteşem olan, eski, çiçekli elbisesinin geriye kalan parçalarından tanıdı. Şimdi evinin önünde, evleri bombalanan insanlar ve bu insanlarla birlikte tesadüfen ayakta kalan nesneler bulunuyordu. Marie, Birinci Dünya Savaşında cephede düşen ve eskiden Emilie Hala'nın dediği gibi yüreğinde her zaman sadık kaldığı kocasının gerçek boy fotoğrafını eski yerinde gördü.

Eve dönerken Marie, Bayan Hübner'e gençliğinde yaşadıklarını anlattı, hatta sevgilisini boşuna beklediği geceyi de. Sonra tıpkı bugün gibi çocuğunun hayatta kalmasını ne kadar çok istediğini. Ama o zaman onu karnında taşımıştı, şimdiyse çok uzaklardaydı. Uzun süredir anlatamayacağını sandığı şeyleri o kadar rahatlıkla anlattı ki sanki iç dünyası temel duvarlarından yıkılmıştı.

Günler peş peşe geçti; işlerine koştular, kısacık uyku aralıklarıyla, tam güçlerine göre ayarlanmış, ta ki sonunda kopuncaya kadar bir lastik gibi çekilen bandın önünde. Bombalar ve yangınlar, ölüm korkusu ve ölüm, yardım çığlıkları ve parçalanmış kol bacakla dolu olmasalardı günlerin tekdüze olduğu söylenebilirdi. Fakat insanın içinde acı çektiği ve güldüğü, doğurduğu ve öldüğü

topraklardan, ne hızlı ne de yavaş akan bir nehir gibi, asla durmayan, diğerleri uyurken insanı gece vardiyasında karşılayan fabrikadaki bant, ölümden de, yaşamdan da daha dirençliydi. Aradaysa radyo sunucuları, gazete satıcıları, tiz sesleriyle cepheden haber veriyordu; eskiden düşmanın Alman topraklarına asla ayak basamayacağı söylenirken şimdi Berlin'e asla giremeyeceği sözleri duyulmaya başlamıştı bile. Arada uçaksavar ateşiyle dehşete kapılan birkaç deli kadın da vardı. Düşmanın daha uzakta olduğunu söyleyerek sakinleştirilmeleri gerekiyordu. Ama bu tesellide bile "daha" kelimesi duyulmaya başlanmıştı bile.

Marie, Bayan Hübner'in yanına uzandığında, gündüzleri zihninin düşünmek için ne zaman ne de güç bulabildiği soruları, kendisine geceleri de soramayacak kadar yorgun oluyordu. Kocasının sekiz saat çalışma günüyle ne kadar gurur duyduğunu hâlâ hatırlayabiliyordu. Bize borçlusun bunu, demişti artık var olmayan kocası, artık var olmayan mutfakta, artık var olmayan Triebel'e. Şimdiyse çalışma günü on iki, on dört saatti. Sadece canavar her şeyi yutabilecek gücünü yitirmesin diye. Daha birkaç ay önce büyük bir açıklıkla savaşın yakında biteceğini, bundan daha kötüsünün de olamayacağını söyleyenler bile artık Rusların Berlin'e asla girmemeleri gerektiği çığlıklarına katılıyordu. Bunca kan döktükten sonra, iradesinin son kıvılcımıyla insanın hayattan daha değerli olan ülkesinin varlığı, milletin kalımı gibi önemli bir şey için kan döktüklerini hayal etmek onlara hâlâ daha kolay geliyordu. İnsanın acılarından daha kesin ve adil görünen başka bir dünyevi ölçü bilmiyordu onlar. Bir şeyin değerini de katlanılan acılarla ölçüyorlardı. Bu duruma neden düştükleriyse, aptallıkmış, korkaklıkmış, verilen vaatlermiş, suçmuş, günahmış – bütün bunlar acı dolu bir durumdan başka bir şey değildi onlar için. Bu gibilerinin ölçüsüne göre de bu durum, onlara göre kendilerinden daha az acı çekilen bütün durumlara üstündü.

Bayan Hübner, Marie'ye doladı kolunu; savaş belki bitiyor, yeni hayat başlıyordu. Oysa dünyada tek başına kalıp hayatını değerli kılan her şeyini yitirmiş, terk edilmiş yaşlı bir kadın, yeni hayatının nelerden oluşacağını pek hayal edemiyordu. Kocası tenekeciy-

di ve iyi para kazanmıştı. Oğlu da tenekeciliği öğrenmişti; bütün komşuları babasına benzediğini, onun kadar becerikli, her zaman şakacı olduğunu ve suratını da asla asmadığını söylerdi. Pazar günleri sebze bahçeleri bayram yerine dönerdi.

Şimdiyse ikisi de ölmüştü, asla surat asmayan, her daim şakacı baba ve oğul. Yitik ülkeye, gençliğe duyduğu çılgın bir özlemle gözleri yaşardı. Gözyaşlarını görmek mümkün değildi, o kadar kırışmıştı yüzü. Yeni bir hayatı hayal edemiyordu, tıpkı başkalarının Rusların gelişini düşünememeleri gibi. Yeni gelenlerin taşınmasından beri paylaştıkları yatakta Marie'ye biraz daha yaklaştı. Bu kadın yanında yattığında bile teselli buluyordu. Herhalde kendisiyle yaşıt olan ve oğlunun büyük olasılıkla bir daha dönmeyeceği ve bu yüzden de kendisi kadar yalnız olan Marie'nin yeni hayatı bir şekilde hayal edebildiğini hissediyordu. Bu hayalin ne olabileceğini bilmek isterdi, ama soramayacak kadar yorgundu.

Asıl en büyük bilmecesi kendisiydi. Neden fabrikada angaryaya gitmeye devam ediyordu? Sevdiklerinin ölümünden sonra hayatını önemseyip solgun, kurumuş bir yaprak gibi rüzgârda savrulup durduğu şu anda neden itaat etmeye devam ediyordu? Nasıl bir güçtü bu devlet ki tıpkı Tanrı gibi insanların gittikleri yolu belirliyordu? Bu güç nasıl olmuştu da bu kadar güçlenmişti? Düşünceleriyle bu noktaya vardığında hasta başı öyle ağrıdı ki kolunu Marie'ye dolayıp uykuya daldı.

III

Ticaret müsteşarı Castricius, bir zamanlar, ortadan kaybolup giden barış zamanında, Bay von Klemm'in müstakbel kayınpederi olacaktı ama Ren köprüsündeki araba kazası buna engel olmuştu; şimdiyse güzel kızı ve kazaya kurban giden Klemm'in halefi SS-kocasıyla birlikte, Schlütebock'un Taunus'taki garajının önünde durdu arabasıyla. Schlütebock, Klemm'in iş arkadaşı, ev sahibi ve imparatorluk postanesi olarak kullandığı IG-Boyalarının direktörüydü.

Villanın sigara salonunda bekleyen üç beyefendi, Castricius kızı ve SS damadıyla içeri girdiğinde hissettikleri huzursuzluğu gizlediler; özellikle de damat kendi evindeymiş gibi oturup, içkilerden tadıp da Macar müttefiklerinin direnişini uzun uzadıya anlatmaya başlayınca. Ama karısı birkaç kere randevuları olduğunu hatırlatınca nihayet ayağa kalktı. Ne de olsa şoför babasını almak için de vaktinde dönmeliydi.

Nihayet ikisi de uzaklaşınca Castricius, çift camın sümbüllerinin arkasından parıldayan güneşli kış manzarasına bakarak, "Genç adamın buradan hoşlanmasına şaşmamak gerek," dedi. "Avrupa kalesinin en huzurlu noktasının burası olduğuna şüphe yok." Nihayet dördü rahat rahat koltuklarında oturuyordu: Castricius, Klemm –merhum Bay von Klemm'in kuzeni ve mirasçısı–, villanın sahibi Direktör Schlütebock ve Berlin'den vaktinde gelen hukuk müşaviri Spranger.

Castricius, sırayla hepsini kurnazca süzdükten sonra, "Efendiler, şu çocuk tekerlemesini hatırlıyor musunuz: Ellisinde işler tıkırındadır, altmışında başlar yaşlılık, yetmişinde olmuştur ihtiyar," dedi. – "Sizin, Klemm, işleriniz tıkırında; sizdeyse, Schlütebock, yaşlılık daha yeni başlıyor; peki ya siz, Spranger? Ya ben? İkimiz de yetmiş yaşına merdiven dayadık. Yetmişinde ihtiyar olacağız. – İhtiyar, söylemesi bile insanın tüylerini diken diken ediyor. Tekerlemenin, yetmiş yaşla ilgili sonraki sözleri daha yumuşak, bence. Sekseninde ak pak, doksanında Tanrı korusun, yüzünde Tanrı bağışlasın."

Diğerleri çekinerek hafifçe öksürürlerken Spranger, şu Castricius'a bakınca ben yaşlılığa daha dayanıklıyım, baksana ne dayanılmaz bir geveze olmuş, diye düşündü. Oysa kendisi, her zaman capcanlı biri olmuştu, böyle kalacaktı; düzgün tıraşlı yüzüne, İsveçli eski güzellik kraliçesi karısının ölümü bile dokunmamıştı. Karısı kışın vefat etmişti, hava saldırısı değil, kanserden ölmüştü.

Schlütebock, "Açık konuşmam gerekirse, Castricius, yanınızda getirdiğiniz konuğa şaşırdım. Dördümüzden başka kimse olmayacak diye anlaştığımızı sanmıştım," dedi. "Sevgili, zavallı dostum,"

dedi Castricius, yaşlılığın beceriksizliklerinden yararlanabildiği için seviniyordu; biraz geveze bir hal aldığını, ama bu gevezeliğin tıpkı eskisi gibi onda neredeyse tasasız bir içtenlik görüntüsü verdiğini de biliyordu, "Kurukafa damadımdan beni buraya, villaya özellikle getirmesini istedim. Dörtlü olmamamız daha iyi, hatta tanıklarımızın olması da, yoksa gizli kapaklı işler çeviriyoruz diye adımız çıkar. Yeterince başarısız örnek var, biliyorsunuz. Benim gibi yaşlı bir adama kızmayın: Anladığım kadarıyla on iki yıl Adolf Hitler size yetmemiş. Baksanıza, dersimizi almak için Nasyonal Sosyalizm bir süre daha sürmeliymiş gibi görünüyor." Bir süre hepsi de sustu. Odadakilerin en zekisi olan Spranger, bu akıllı geveze ihtiyarın çoğu zaman olduğu gibi bu sefer de haklı olduğunu herkesten önce kabullendi. Ama "Castricius'la siz, Klemm, yani kuzeniniz merhum Klemm, bu dersi kaçırmamak için o günlerde pek aceleniz vardı," dedi. Castricius kollarını tuhaf bir biçimde başının üstünde kavuşturdu: "'Çağırdığım o ruhlar, peşimi bırakmıyorlar artık!' Kimin sözüydü, bir hatırlasam! Schiller değilse, mutlaka Goethe söylemiştir. Her halükarda ikisinden biridir, ne de olsa her konuda bir söz etmişlerdir. Damadım bana başka yönlerden sorun yaratıyor. Yalta'da buluşanların ne gibi bir anlaşmaya vardığını bilmek isterim. Damadımı buradan mümkün olduğunca uzağa göndermek istiyorum, Tanrı korusun, yakında Rusların işgal edeceği bir bölgeye değil. Sanırım düşmanımız İngilizler yukarıda, kuzeyde kendine bir parça ayırmıştır. Bu genç adamı vaktinde oraya göndermek istiyorum. Şu Rundstedt denilen herif vaktinde hırsından sıyrılabilseydi çoktan önümüzü daha iyi görürdük. Ama hayır, düşmanın üstüne atılmayı, hatta başarılı da olmayı alışkanlık haline getirdi. Sonuç mu? Şimdi biz burada batıda zafer kazanan generalleri artık istemediğimiz halde Ruslar, tehlikeli biçimde hızla yaklaşırken batıdaki komşumuz tehlikeli biçimde yavaş yaklaşıyor."

Diğerleri sözünü nazikçe ve sabırsızca sürdürmesine izin verdi. O da, "Ne yazık ki şu benim damadın da nami pek iyi değil," dedi. "Kimsenin onu tanımadığı uzak bir yere gitmeli. Gerçi kızıma ilk

günkü gibi âşık, örnek bir koca, sadık olması âdeta mucize. Evliliğinin dışında kadınlarla, ancak mesleği icabı ilgileniyor, şu kadınlar kampı ve benzeri işler gerektirirse. Buralarda da onun sadece erkeklerle değil, birkaç kuduruk kızla da ilgilenmesini bağışlamıyorlar. Elbette sadece tutuklulardan söz ediyorum. Siyasi tutuklulardan. Evdeyse, dediğim gibi, örnek bir aile babası. Siyah üniformalı SS'leriyle mahallede ortaya çıktığında diğerlerinin yüzlerine bakmak yeter. O zaman onu neyin bekleyebileceğini tahmin edersiniz. Bu yüzden de: Genç adamı en iyisi uzaklaştırmak. Kızım aşkta yeterince bahtsız çıktı."

Klemm de o sırada, şu benim yeğenim, belki de imparatorluğun doğusundan batısına geçebilirse –aylardır oğlandan haber alamamıştı– ve birdenbire burada ortaya çıkıp aklına geleni talep ederse, hiç iyi olmaz, diye düşünüyordu.

Spranger, kararlılıkla, "Artık toplanmamızın nedenine geçsek, iyi olur. Korkarım, fazla zamanımız yok," dedi. Bunun üzerine Schlütebock da, "Siz beyleri burada çatımın altında görmek beni mutlu etse de," diye ekledi. – Spranger sözünü sürdürdü: "Sayın Direktörün bizden cömertçe esirgemediği zamandan bahsetmiyorum şimdi. Müttefiklerin bize bahşettikleri zamandan söz ediyorum. Sanırım bu beyler de zamanımızı kullanmayı bildiğimizi düşünüyorlar. Hava saldırılarının belli bölgeleri es geçişi bence tesadüf değil. Avrupa ekonomisinin gelişmeyi sürdürmesi için önemli olan belli bölgeleri... – Bizzat biriyle yüz yüze gelip konuşabilme fırsatını yakalayabilinceye kadar, öbür tarafta da sizin gibilere yani bizim gibilere, beyler, belli bir umut bağlandığını ileri sürebilirim sanırım."

Berlin'de hâlâ takdir edildiğinden İsveç elçiliğindeki bir akrabası aracılığıyla Stockholm'deki bir toplantıya katılmak için tek seferlik de olsa sürpriz bir izin ele geçirmişti. Yolculuğu sadece kendisi için değil, arkadaşları için de büyük bir fırsattı. Bir kez yurtdışına çıktı mı uzun zamandır ihmal edilen bağlantılarını yeniden yoluna koyabileceğini umuyorlardı. Askerî işgal zorlaştırmadan, hatta tamamen yok etmeden önce, eski ilişkileri becerisiy-

le vaktinde tekrar canlandırabilmesini umuyorlardı. Schlütebock, Spranger'e belli müzakereler için sınırsız bir vekâletname verdi. Savaştan önce yabancı şirketlerle birlikte alınan patentler vardı. Mucitleri ölü ve kayıp olsa da, fabrikalar kısmen bombalanmış olsa da, patentler asla bir uçağın hedef almadığı Taunus yamaçlarındaki bu güzel evin kasasında el değmemiş halde duruyorlardı.

Spranger, yapılacak birçok anlaşma için notlar aldı kendine. Yolda bunları ezberleyecekti, çünkü hafızası tıpkı hâlâ güzel olan akıllı kafası kadar sapasağlamdı. Öyle bir kafaydı ki onunki, Stockholm'deki konferans salonunda ister düşman ister dost, herkes hatırlayacaktı: Aa! Şu Spranger de hâlâ buradaymış.

IV

Hans'ın verildiği motorlu birlik, düşman ateşi altında şosenin son virajını o kadar hızla aldı ki, yolu yaya geçmek zorunda kalan bir grup esir kadın kendilerini vaktinde kurtaramadı.

Hans, aracın yanında ve arkasındaki yolda, kumlu ve karlı çamurla birlikte tekerleklere sıçrayan kan ve kar karışımı halinde, parçalanmış kıyafetler ve bir ayak gördü. Beşinci araba da ölülerin üzerinden geçmişti. Yanına çömelen Schilling'e ne bir şey söyleyecek, ne de kendi kendine düşünecek zamanı oldu; tek bildiği, bu dünyada bilmeye değer her şeyi bildiğiydi, sanki biraz sonraki saniyeler geçmeden farkına varacağı şeyler kafasına vura vura ezberletilmişti: Kan, kar, paçavra ve etten oluşan ve artık yere yapışmış bu karışım asla kaybolmayan bir şeydi.

Arabalar aniden virajı aldılar. Hans, Schilling'in üstüne düştü. Arabanın üzerinden mermiler yınladı. Dik otursaydı Hans da vurulurdu. Schilling, hangisinin Hans'ın, hangisinin kendi vücudu olduğunu tam olarak bilemediği veya Hans'ın ayağa kalkmasını önlemek istediği için onu aşağı çekti. Takviye için etrafı çevrilen çembere tayin edilen birlik iki gün önce yeniden oluşturulduğunda tanışmışlardı. Ama Schilling, daha şimdiden kendisinin olduğu kadar Hans'ın da hayatta kalmasını istiyordu. Onunla dü-

şüncelerini, yemeklerini paylaşıyor, birbirlerine bağırarak veya el işaretleriyle destek veriyorlardı. Yaklaşan ölüm, normalde zaman gerektiren şeyleri bir araya sıkıştırmıştı.

Emir verildi: İnin! Yolun virajdan sonrası bozuktu. Kamyonlar boş döndüler. Takım arazinin kalanını yaya yürüdü; onları çemberden ayıran küçük ormandan gruplar halinde geçmeye başladılar. Hepsi kendilerini yere attı; mermiler üzerlerinden geçti. Kayın ağaçları çatırdadı. Henkel'se, kim nerede kaldı, diye haykırdı cırtlak sesiyle. Hans, onu sesinden tanıdı; içinde hava kalmış bir körüğe benzeyen sesinden. Bu sesten kurtulamamıştı. Henkel, yeni takımda da eskisinden kalanlara rastlamıştı. Hans, sık sık kurtuldum diye umarken iki yıldır bu gıcırtılı körük sesin işkencesine maruz kalıyordu. Henkel, o günlerde vurulan Berndt'in yerine geçmişti; Berndt'in yeniden dirilmiş haliydi, ama görevini yerine getirirken ondan daha çılgındı. Biri bir yerlerde kalakalsın, Henkel söylene söylene gelirdi; kurşun işlemez gibi görünüyordu; her yere müdahale ediyordu, sanki kapılar kapanmadan önce muhbirlik işini tamamlamak zorundaymış, sanki şeytan herkesi sağ salim cehenneme getirmesini emretmişti. İki asker, bacağını kurşun sıyıran bir üçüncüye destek oluyordu. Strickert'se, bir gün önce takıma girmişti ve şimdiyse devrilen bir ağacın altında yatıyordu; beti benzi atmış genç yüzü görünüyordu. Henkel hemen yanına koştu, ağaç kaldırıldı; Strickert'in ezilen göğüs kafesinden feryatlar çıkıyordu. Bir kez daha Strickert'in gerçek ve Henkel'in yüzüne doğru yalvaran sesi duyuldu; ama yapacak bir şey yoktu. Onu geri taşımak da, yanlarında götürmek de imkânsızdı.

Hans, hemen Schilling'in yanında yatıyor ve Henkel tam önümde, burada yerde kalabilirim; kimse beni alıp götürme heveslisi değil şimdi, diye düşünüyordu. Şimdi şu çukura kayarım; buradan kıpırdamam; Ruslar beni bulur. Schilling ona göz ucuyla baktı; göz ucuyla da cevap verdi: Şimdi olmaz. Hans, Schilling'in bakışını izledi ve lanet olası Henkel'in yine arkalarında, ikisini de sertçe süzdüğünü gördü.

Makineli tüfek ateşini duyduklarında hedefe çok yaklaştıklarını anladılar. On metre ileriden bir zafer çığlığı duyuldu. Bir

emir verildi. Bir kurşun sesi geldi. Arabaların altından kurtulan esir kadınlardan biri geriye doğru kaçmış, şimdi de çalılıkların arasında yakalanmıştı. Kurşunlanmıştı, ama sanki hayvanlar parçalamışa benziyordu, bacakları ters dönmüştü. Baldırında parça parça etler, yarısı yenilmiş gibiydi, omzunda bir tutam saç, yüzü tanınmayacak halde yamyassıydı. Son çukuru koşar adım geçtiler; mermiler sanki ölüm uzaklaşıyormuş gibi arkalarından geçiyordu. Hedefe vardıklarında diğerleriyle birlikte ölmek için değil de onları ölümden kurtarmak için canlarını tehlikeye atmışçasına sevinç çığlıklarıyla karşılandılar. Bu başarılarının karşılığında da birkaç saat uyumalarına izin verildi. Hans çok yorgun düşmüştü, yine de hemen uykuya dalmak yerine Schilling'e soru sormaya başladı. Schilling'le tanışalı sadece kırk sekiz saat olmasına rağmen, görür görmez ona soru sorabileceğini anlamıştı. Sanki Schilling'in yusyuvarlak dik saçlı kafasında gizli bir işaret vardı. Hans, günler, hatta haftalar sonra bile cesaret etmediği şeyleri dosdoğru sordu. Çıkış noktaları C. köyünde Schilling'in yüz ifadelerini üç kere izlemişti. Gerçi doğa o yuvarlak yüzdekileri SS ajanlarına ve bütün o ciğeri üç kuruş etmezlere karşı korumuştu. Ama Hans, onu yine de tanımıştı. Bir başkası değil de bu Schilling'in yanında ölmeyi tercih ediyordu. Bunun nedeni belki aralarındaki dostluktu, belki de ona sadece öyle geliyordu. Hans, "Tam önünde yatarken Henkel'i neden vurmadın?" diye sordu. Belki Schilling bu ani soruya şaşırmıştı. Ama yüzündeki neşe ve yuvarlaklık değişmedi. Hans'ın yüzü sivrileşip en vahşi hasımları, ölümü bile, nihayet atlatabilecekmiş gibi akıllı göründüğünde Schilling'in yüzü hiç değişmeden hep neşeli kalırdı. Schilling, "Kimse katılmadığı için," dedi. "Belki beni de zavallı kadın gibi paramparça ederlerdi. Zafer çığlıklarını sen de duydun." Hans, "Kimsenin katılacağına inanmadığımız için hiçbir şeye cesaret edemiyoruz," dedi. "Oysa bir şeye cesaret edersek ancak birileri katılır." Schilling, "Lanet Henkel'i vurmuş, sonra da yanılmış olsam, şu anda yanında yatıyor olmazdım," dedi. "Güvenmedim, bu yüzden de hâlâ hayattayım. Gücümü rezil Henkel'den daha iyi bir şey için korumak istiyorum." Hans,

"Rusya'ya geldiğimizde Zimmering adında bir arkadaşım vardı bir zamanlar," dedi. "Onu eskiden de tanıyordum, sende olduğu gibi sadece iki gündür değil. O da aynı şekilde uyarırdı beni; senin gibi o da, 'Gücümü daha iyi bir şey için korumak istiyorum,' derdi. Bu daha iyi şeyi o kadar erteledi ki, sonunda iş işten geçti."

Schilling, Hans'ın kemer tokasıyla oynuyordu. Elinde sözde bütün dikkatini gerektiren bir şeyle oynamayı alışkanlık haline getirmişti. "Şu rezil herifin ve suç ortaklarının insanlara öğrettikleri şeyler, insanın içine o kadar çok işler ki, o kadar sağlam yerleşir ki, öldüğünde öyle kolayca yok olmaz."

Mermiler o kadar yakında patladı ki birbirlerine daha da yaklaştılar. Birbirlerinin ta gözlerinin içlerine baktılar. Diğerlerinden birkaçı doğruldu, başkaları huzursuzca yattıkları yerde bir o yana bir bu yana döndü, diğerleri de horlamaya devam etti. – Ölüm gölgesini geri çekerken Hans, arkadaşının kafasını eskisinden daha iyi ve daha büyük gördü. Schilling, sesini alçaltarak, "Hayatımızı tehlikeye atarak bu sıçan deliğine girdik, sıçan arkadaşlarımızla birlikte telef olalım diye," dedi. "Peki, sen niye itaat ettin? Aynı nedenle. Sen de biliyordun ki itaat etmeyi reddedersen oracıkta ölürdün. Darağacından bir süre daha kurtulmak için." Sözünü yarıda bıraktı. "Uyudun mu?" – "Hayır," dedi Hans. Uyanık durmak işkenceydi. Ama ya şimdi konuşacaklardı, ya da bir daha asla. "Millet için her şeyini verebileceklerine inanabilmeleri için halka on, on beş yıldır tek millet fikrini o kadar çok tekrarladılar ki. Şimdiyse, son yaklaşırken işte bu tek millet düşüncesine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuyorlar. Bir adamı asabilirsin, ama halkı asamazsın. Beni dinliyor musun?" Kolunu, sanki uykusuzluğu içinden çekip alabilirmiş gibi Hans'a sardı. "Hans, uyuma, uyanık kal! Ancak burada bir şeylere karar verebiliriz; Henkel bile bitkin düşmüş, uyuyor." – "Bunu da nereden biliyorsun?" – "Üç adam arkanda yatıyor; uyuyormuş gibi yapmıyor, gerçekten uyuyor. Baştan değil, sondan başlamak istiyorsun, yani Henkel'i vurmaktan. Oysa bir daha en baştan başlamamız gerek; neyin yukarıda, neyin aşağıda olduğunu; kimin dost, kimin düşman olduğunu öğretmeliyiz; bu da yıllar ister." – Hans'sa

"Ama yıllarca bekleyecek vaktimiz yok," dedi. – "Hayır," dedi Schilling, "sadece saatlerimiz var. Onlara bir şeyler öğretebilmemiz için her şeyden önce hayatta kalmaları gerek. Bu konuda onlara umut olduğunu göstereni de önce bir dinlerler. Sırf, Ölün! emri verildiği için gebermeye niyeti olmayan o birkaç kişiyi bulmamız gerek. Sen de beni kırk sekiz saat içinde anladın, ben de seni kırk sekiz saatte. İşte bunların kim olduklarını belirlemeliyiz. Mesela, ben hemen Braunewelt'i üstleniyorum." – Hans da, "Ben de Röder'i," dedi, "o da eski takımdan benimle geldi; onu tanıyorum." – "O zaman, canına tak edenleri nasıl bulacağız, sayılarını nasıl artıracağız? Sonra da, Ruslara nasıl yaklaşabiliriz? Ruslara, buradan geçersiniz işaretini nasıl veririz? Tabii, o ana kadar hayatta kalırsak." – Hans, "Henkel uyumuyormuş, bize bakıyor yan gözle," dedi. Schilling, "Bırak baksın," dedi. Yavaş yavaş döndü, kafasının arkası Hans'ın göğsüne değiyordu. Bir süre daha gözleri kapalı konuştu, sonra Hans'ın da artık uyuduğunu fark etti. Hans'ın altındaki kolunu geri çekti. Kendisi kürkçüydü, karısı da öyle. Bazen, karım artık çocuklara tek başına bakmak zorunda, diye düşünmüştü. Ama hep her şeye rağmen döneceğini ummuştu. Şimdiyse canlı dönebileceğine o kadar çok inanmıyordu.

Hans, uykuya dalarken sevdiği herkesi gözünün önünde bir daha canlandırmak istedi. Martin'in kısa kesilmiş saçlarıyla koni kafasından başka bir şeyi hatırlamadı, yaşlı Berger'iyse beyaz gür kaşlarıyla çok daha ayrıntılı gördü, Emmi hakkındaysa sadece küçücük ve koyu renk, neredeyse kötücül gözleri olduğunu biliyordu. Alnında da çıkıntıları vardı – annesininse, alnı saç diplerine kadar aydınlıktı. – Ama şu Henkel'in öyle birdenbire Berger'in dairesinde ne işi vardı? Uyu, aldırma ona, diyordu ablası Helene, bırak yan yan baksın.

V

Bayan Uhlenhaut okulunu kapatmayı uzun zamandır düşünüyor olsa da zorla kapatma kararı ona ağır geldi. Çiftliği ve kümes hayvanları devletin eline geçti; kızlar yeni kanunlara göre savaş

sektörü fabrikalarına gönderildi. Bayan Uhlenhaut'aysa ağır hasta olduğu için tek bir kadın yardımcı bırakıldı. O da Anneliese Wenzlow'u seçti; uzun bir süre önce Hitler gençliğinin mühürlü mektubunda hakkında uyardıkları kızın özelliklerinin büyüdükçe ortadan yok olmadığını anlamıştı. Bayan Uhlenhaut sık sık böyle bir çocuğun bütün okula bedel olduğunu düşünmüştü. Devletin egemenliğine karşı duyduğu nefreti, Anneliese'ye duyduğu sevgi dışında daha açık ifade etmeye gücü yetmiyordu. Direnerek ve nefret ederek yaşamak, dayanabileceğine inanmadığı zor bir hayat gerektirirdi.

Ama Anneliese'ye yanında kalabileceğini söylediğinde büyük bir hayal kırıklığı yaşadı. Kız, soğuk bir sesle "Diğerleriyle birlikte fabrikaya gitmeyi tercih ederdim," dedi. Bayan Uhlenhaut cevap olarak vereceği sözleri yuttu. Görünüşe bakılırsa bu kızı, her şeye rağmen değerli gençliğini, artık gizliden gizliye bildiği gibi savaş biter bitmez son bulacak olan ve gençleri bir bir yutan devlete sunmak isterken yakalamıştı.

Okul kapandıktan sonra Anneliese, müdirenin yanındaki oturma odasında uyumaya başlamıştı. Geceleri ağlıyordu, oysa hiç ağlamazdı. Nihayet çevresinden kurtulup, eskisinden tümüyle farklı yeni bir çevreye girme umudu bir kez daha yok olmuştu. Oysa o zaman hayat sert, adice ve kirli olabilirdi; ama angarya işinde bir tür özgürlük de bulabilirdi.

Şimdiyse özgürlüğe değil, Bayan Uhlenhaut'un oturma odasına kavuşmuştu. Eski müdiresinin, onu kazanmak için gizli çabalarının farkında değildi. Kadının devletin egemenliğini usulca, sessizce hor gördüğünü sezdirmesini umursamıyordu. Bir zamanlar okulda ve evde sorunlar yaşamasına neden olan okul papazı Schröder'i hâlâ sık sık düşünüyordu. O alay etmekle yetinmemişti. Tanrı söz konusu olduğunda çekingenlik filan tanımamıştı. Uhlenhaut'un, kızın çok iyi sezdiği gibi, maharetle kurtulabildiği acılardan da kaçmamıştı. Kız kendini yalnız hissediyordu, bütün eski bağlardan kopmuştu, ama yerlerine yenileri gelmemişti. Ne o kimseyi, ne de kimse onu çok seviyordu. Amalie Hala ölmüş-

tü; annesine anne demeye bin şahit lazımdı; baba erişilmezdi; terk edilmiş bir çocuktu.

Ama bu ortamdan ümit ettiğinden daha çabuk kurtuldu. Bayan von Uhlenhaut bir gece onu uyandırdı; kadın sapsarıydı ve inliyordu. Hastalığı sayesinde Stuttgart'a seyahat etme izni aldı. Genç kızın da ona, Bayan Uhlenhaut'in bir erkek kardeşinin yönettiği kliniğe kadar eşlik etmesine izin verildi. Arabanın sarsıntılarının dayanılmaz ağrılar verdiği Bayan Uhlenhaut çiftliğine veda etti. Hayatının, ülkenin bilmediği bir köşesindeki bir hastanede rezilce, harcanmış bir halde bitebileceği endişesini hiç çekinmeden dile getirdi. Kızınsa onu teselli edecek becerisi yoktu. Amalie Halasına benzediğinden yüksek sesle dile getirilen şikâyetlere ve kuşkulara, vicdan azaplarına, hayasız ölüm korkularına derin bir nefret besliyordu. Sağlıklıyken şüphe uyandırmamak için bir gamalı haç veya kadife kurdeleli bir madalyon takan bu kadının şimdi acıyla inlerken boynuna gümüş bir haç takmasından da hoşlanmamıştı.

İzin belgesi olanların kullanabildikleri tren tıklım tıklımdı. Anneliese Bayan Uhlenhaut için güçlükle bir yer buldu; kendisi de dolu kompartımanda yere oturdu. Hava saldırısı korkusundan insanlar heyecanlı ve tetikteydi. Konuşmalar ve sövgüler birbirine karışıyordu. Bayan Uhlenhaut ya baygındı ya da uyuyordu. Kız, bir bebeğin uyuduğu bir kundakla birbirine yapışmış üniformalı iki erkek arasında oturuyordu. Erkeklerden birinin başı ve omzu sarılıydı; üniformasının kolu boş boş sallanıyordu. Anneliese, adamın hoşuna giden yüzünü inceledi. Özellikle de önce pusuya yatıp sonra yabancı bir yüze takılan gözlerinden hoşlandı. Arkadaşı da iri ve güçlüydü; sanki yüzleri fazla önemsemiyormuş gibi insanlara daha sakin ve umursamadan bakıyordu. İki asker heyecanlı heyecanlı sohbet ediyordu, ama alçak sesle ve dikkatle, arkalarını dönerek konuşuyorlardı. Bu umutsuz karmaşa içinde kendilerini epey güvende hissediyorlardı. Gürültü azaldığında ancak kız sohbetten parçalar duyuyordu. "İçine doğduğum bu çağı her şeye rağmen seviyorum," dedi kolsuz adam. "Üzerinde doğduğum bu toprakları da. Burada tarihin bütün önemli olayları yaşanmıştır.

Burada iki önemli devrim, Fransız Devrimi ve Ekim Devrimi yaşandı." Kolunu sallayamadığını unutmuş gibi sol omzunu oynattı. Diğeriyse, "Bizim topraklarda Aziz Paulus bir ülkeden diğerine gitti; tanrısızlar ve Yahudilerce kovalandı; hapsedilip işkence gördü; yalancı tanıklarca ihbar edildi, üç kere denizin dibini boyladı," diye konuştu. Tren, gece içinde takırtılarla yol alırken insanların kafaları ve bavullar birbirine çarpıyordu. – "Buralar hiçbir zaman fazla eğlenceli olmadı. İnsanlar burada, ellerinden gelen her şeyi denedi. Sonra da her şeyi sorguladılar. Burada akla gelebilecek her şey inşa edilip sonra temelinden yıkıldı ve ardından bir kez daha inşa edildi." Kızın bakışını üzerinde hissettiği için birden sustu. Anneliese, hemen büzüşüp gözlerini kapadı. Trenin her sarsıntısında büyük bir açlıkla sohbetten bir parça daha duyabilmek için kulak kabartıyordu. Çevresinde bugüne kadar böyle şeyler duymamıştı. "İnsanoğlu denilen bu hayvanın derisi ne ince! En üstte de binlerce yıldır öğrendikleri bütün o şeylerin dokusu ne kadar da yırtık pırtık. Oysa biz, bazen bütün bunların iliklerine işlediğini sanarak kendimizi aldattık. Şimdiyse bir kez daha sil baştan başlamak zorundayız. On Emir, çalmayacaksın, öldürmeyeceksin diyor. Öğretmenlerimizin öğrettikleri her şey ve şairlerimizin yazdıkları şeyler nasıl da ipinceydi. Nasıl da inceydi! Papazlarımızın vaazları... İnsanın derisi kadar inceydi. Sahra hastanesinde yatarken, kolum kesildiğinde birisi kutsal yağ sürülmesi için yalvarıyordu. Oysa bu adamın bir hafta önce neler yaptığını kendi gözlerimle görmüştüm. Can sıkıcı ve ağır gelen emirlerin onunu da ilk fırsatta unutanlardan biriydi o da."

Kız uyur gibi yaptı. Kolsuz adamın artık sırtını dönmüş arkadaşının kulaklarına söylediklerini zar zor anlıyordu. "İnsanları asla aldatmadık, çağımızın meselesini onlara her zaman açıkladık. Yani, bizden önceki sayısız kuşağın toplamı kadar savaş ve iç savaşı yaşamamız gerektiğini." – Bu sözleri ederken sağlam eliyle bütün çocuklar için yaptığı hokkabazlıklara kompartımandaki anneler sevindi. Arkadaşı başını arkaya çevirip baktı. "Kimseyi yeryüzünün cennet olduğuna inandırmaya da çalışmadık. Sizin

gibi yeryüzünü cennete dönüştürebileceğimizi de iddia etmedik." – "İnsanı insan yapan şeyi, içinde bir kıvılcım kalanların bir arada olması gerekenleri kökünden temizlediler." – "Eskiden tartışırdık, senle ben, bundan sonra ne olacak diye. Şimdiyse önce bundan sonra devam edebilecek noktaya gelmeliyiz."

Şu sepetli şişman kadın da insanın insan olduğu o noktanın gerisinde mi acaba, diye düşündü Anneliese. Ya Bayan Uhlenhaut'ın yanındaki sakallı adamda bir kıvılcım var mı hâlâ? Peki, ya ben, ben nereye aitim?

"Polonya'da bir çiftçi vardı, ölüm treninden çırılçıplak atlayan bir Yahudiyi yetkililere teslim etmeyi reddetmişti. Bunun Tanrı'ya inanmakla bir alakası olmadığını söylemişti." – "Bizdeyse inanmadıkları halde iş birliği yapmayanlar vardı. Hıristiyan olmasalar da hayatlarını ilk Hıristiyanlar gibi tehlikeye attılar. Ne iktidar hırsı, ne bir gıdım iktidar, ne emirler ne de ölüm korkusu onlara bulaşabilmişti."

Tren hızla bir dönemece girdi, sanki tehlike yukarıda değil peşindeydi. Çocuklar üst üste devrildi. Yaşlı bir kadın Breslau'dan Köln'e kadar Almanya'yı baştan sona gezen kızını anlattı. Ama sonra kızı, vardığı gece bombardımanda ailesiyle birlikte ölmüştü. Yanında oturanlar bir an onu dinlediler. Anneliese, iki asker kafa kafaya verdiklerinden ne konuştuklarını artık pek anlayamıyordu. Bir sürü şeyi yapmak mümkün olmadığı için kafasını aralarına sokması da imkânsızdı. Yaşlı kadın şimdi de koskoca savaşta yaralanmayıp izne geldiği Berlin'de bir uçak saldırısında ölen arkadaşının oğlunu anlatıyordu. Kızsa iki adamın konuşmasından cümleleri tek tek yakalamaya çalışıyordu. – "Suçluluk, elinden gelmeyen şeylerden kaçamadığında başlar, çünkü o anda bir şey yapman gerekir. Ya doğru ya da yanlış cevabı verebilirsin. Sonuna kadar direnebilirsin, ama o zaman da hayatın zorlaşır. Sana sunulanı kabullenip itaat edebilirsin, o zaman ganimetten de payına çok değil ama yine de bir şeyler düşer." – Keşke, diye düşündü kız, neden söz ettiklerini anlayabilsem. Belki benden de söz ediyorlar. Elimden gelmeyen şeylerle ne zaman karşılaşıyorum, ne zaman bu

konuda bir şey yapmam gerekir? – "O zaman da yine eski hikâyeye dönmüş olursun, yani meşhur ağaçtaki meşhur elmayı yedikten sonra herkesin iyiyle kötü arasında ayrım yapabileceğini anlatan hikâyeye." Birkaç yolcu huzursuzlanıp eşyalarını ve çocukları derleyip toparladı. Kızsa daha fazlasını anlamayı çok istedi.

Tren D.'de durdu; askerlerden biri kompartıman kapısına doğru yürüdü; tek kollu boynunu uzatarak, "Unutma, Stuttgart'a gelirsen hâlâ Bismarck meydanında oturuyoruz," dedi. Bundan sonra da sadece çocuklarla ilgilendi. Anneliese, onunla nasıl konuşabilirim diye düşündü. Bir soru hazırladı, konuşmaya yeltendi, ama sonra vazgeçti. Yabancı adam onun farkına bile varmadı.

Kompartıman ve dışarısı kararmıştı; insanlar üşüdüklerinden birbirlerine sokuldular. Seslerini alçaltıp ölüler, yaralılar, kayıplar hakkında, uçak saldırılarından, seyahatin tehlikelerinden, nereye gittiklerinden ve hayallerinden söz ettiler. Bir kâbuslarında, bir uyanıkken konuşuyorlardı sanki. Yolculuk Anneliese konuşmaya cesaret edemeden geçti. Ne sorabileceğini ne biraz önce biliyordu, ne de şimdi.

Sabah Bayan Uhlenhaut'ı kliniğine götürürken yabancı adama soru sormayı hâlâ arzuluyordu. Birkaç saat boyunca hasta kadının yanında bir sandalyede uyudu. İkinci gün şehre indi. Yabancısı olduğu, ıssız caddelerde yürürken, burada kimseyi tanımıyorum, yalnızım, nihayet hepsinden kurtuldum, diye düşündü. Sonra o adamın trende arkadaşının peşinden söylediği meydanın adı aklına geldi. Daire daire gezerek dün evine dönen tek kollu adamı aradı. Çekingenliğini üzerinden attı. Hayatta, kapılar açılmadan da bir sürü kapıya vurmak gerektiğini henüz bilmiyordu. Bu yüzden de bir sürü denemeden sonra aradığı adam bizzat kapıyı açtığında şaşırmadı. Adam onu tanımadı ve kız, çekingenliğinden sıyrılıp trende beraber yolculuk ettiklerini söylediğinde adam, başına kötü bir iş açtığından korktu. Kızı baştan ayağa süzdü. Sonra dairesinden ne oluyor diye seslendi biri. Kız çekinerek biraz yemek istedi; hastanede ona bir şey vermeyi unutmuşlardı; bu yüzden de açlıktan başı dönüyordu. Anneliese, büyük bir umutla içeri davet edil-

meyi, oturup yemek yemeyi sabırsızlıkla bekledi; sonra yüreğini neyin sıkıştırdığını belki daha kolay anlayabilir, belki o zaman sorabileceği soruyu bulabilirdi. Çünkü henüz gerçek bir çözüm arayabilecek durumda değildi. Önce doğru soruyu arıyordu. Henüz ne fazla kötü ne de fazla iyi şeyler yaşamıştı; insanın bir şeyi bulmadan da arayabileceği hiç aklına gelmedi. Yabancı adam omuz silkti; ona şaşkınlıkla baktı; sonra da içeri davet edip karısından sofrayı hazırlamasını istedi.

VI

Hafta içinde Wenzlow'un raporunda açıkladığı durum daha uygun bir hal aldı. Uçaklardan atılan gıda paketleri yerlerini bulmuştu. Hatta takımı yüreklendiren postalar bile atılmıştı. Wenzlow artık Fahrenberg'le aynı kulübede oturuyordu. Sığınak tahtalarla ikiye bölünmüştü; yanda da birlikte kullandıkları bir mekân vardı. Fahrenberg içeri girdiğinde Wenzlow kendi bölümünde bir mektup okuyordu. "Haberler nasıl?" Wenzlow, "Kötü," diye cevap verdi. Fahrenberg bir şey demeyip bekledi. Wenzlow, tahta duvar odayı gerçek anlamda ayırmak yerine sadece ayrıymış gibi bir izlenim verdiğinden sesini alçaltarak, "Amalie Halam ölmüş," dedi. Fahrenberg ona şaşkınlıkla baktı. Aya düşüp dünyadaki yaşlı halasının ölmesine üzülen bir arkadaş bulsaydı da aynı şekilde şaşırırdı. Sustu, uzayda bir yerlerdeki bir gezegende bir insanın artık var olmadığına dair en ufak bir üzüntü duyamıyordu. Sonra Wenzlow'un bir iki yıl önce, bazen tek başlarına oturduklarında bir anlamda annesinin yerine geçmiş yaşlı kadından söz ettiğini şöyle bir hatırladı. Wenzlow'un, özellikle de Wenzlow'un, hâlâ bu yaşlı kadına bağlı olması tuhaftı!

Wenzlow kız kardeşinin mektubunu bir daha okuduğunda, başta üzüntüsünden düşünmeden atladığı bir yer dikkatini çekti: "Stachwitz de artık aramızda değil. Halamı da görmüş olması iyi oldu herhalde. Biliyorsun, halam ona çok bağlıydı. Özellikle de onun bu beklenmedik ölümü halamı pek üzmüş olurdu." – Lenore

çocukluk arkadaşının ölümünü neden bu kelimelerle anlatıyordu? Neden sadece "Cephede düştü" diye yazmıyordu? Neden "bu ölüm" diye yazıyordu? Neden, "özellikle de bu ölüm, pek üzmüş olurdu"?

Dış dünyayla bütün bağlantısı, acı hissetmekle ilgili son yetisi, Amalie Halanın ölüm haberini alınca tükenmişti. Bu yüzden de özellikle dikkatli ve umursamadan mektupta kız kardeşinin dile getirdiği diğer konuları düşündü: Stachwitz, herhalde yine çenesini tutamamıştı. Gerçi son zamanlarda tutmayı daha iyi beceriyordu. Çocukken de ortalığı anlamsız bir sürü olayla ayağa kaldırmaktan hoşlanmıştı. – Hitler'i öldürmeye teşebbüs eden subayları ölüme mahkûm eden davaya çok hiddetlenmişlerdi. O zaman Fahrenberg'le konuşmuştu bunu. En önemli konuda hemfikirlerdi. Gün gelir de düşman Alman topraklarına ayak basarsa yöneticilerin arkasında tek vücut durmak gerekirdi.

Oysa şu zavallı Stachwitz'in, bütün girişimlerde parmağı vardı. Daha o zamanlar, çok eskiden burnunu her işe sokmuştu – mesela Ulm'daki subaylar davasına bile. Mahşer günü bile çenesini tutamazdı, zavallı, her daim şımarık Stachwitz.

Birkaç gün sonra Wenzlow'a, takviyeyle birlikte gelen takımlardan birinde, üç adamın sık sık kimse görmesin diye gizlice sohbet etmek için bir kenara çekildiklerini ve dördüncü bir kişi geldiğinde de sohbeti kestikleri bildirildi. Takımın, yanında getirdiği donanımlar arasında gizli sahra polisinin her asker hakkındaki dosyaları da bulunuyordu. Tutuklama sırasında bu üçü arasından Ehrmann adındakinin daha önce de üstü tarafından güvenilmez olarak tanımlandığı anlaşıldı.

Ruslar, geçen geceki saldırıda ilk kez dış hattı yarmışlardı. Ondan sonra da ilerleyememişlerdi. Ama Rusların yakında nihai saldırıya geçecekleri aşikârdı. Bunu dar geçit kapanmadan hemen önce gelen ikinci takviye de önleyemeyecekti. Wenzlow, gece ikinci kez Brauns'un yanına çağrıldı. Raporuna son gelen takviye arasında şüpheli bir grubun belirlendiğini de ekledi. Gelir gelmez

gözlenmeleri için atanan biri, Rusların yarma hareketini kolaylaştırmayı planladıklarını bildirmişti. Brauns talimat vermeyi gereksiz gördü, ne de olsa Wenzlow, bu tür durumlarda ne yapılacağını biliyordu, hatta yapmıştı da.

Wenzlow, kaldığı yere henüz dönmüştü ki üçüncü kez Brauns'un yanına çağrıldı. Emir subayı onu sığınak koridorunun girişinde bekliyordu; Wenzlow'a kapıya kadar da eşlik etti. Brauns sahra yatağında yatıyordu. Wenzlow kapıyı arkasından kapadı. Brauns'un yatağın yanında duran sandalyeyi işaret edecek el hareketini, kapının önünde ayakta bekledi. Ama Brauns elini kaldırmadığı için yanına yaklaştı. Brauns, beynine bir kurşun sıkmıştı; emir subayının Wenzlow'u çağırmak için yan kapıdan geçtiği anı seçmişti.

Wenzlow durumlarının umutsuz olduğunu zaten biliyordu. Düşman çemberi tamamlamıştı. İkinci takviye gelmesine rağmen çemberi içeriden yarmak imkânsızdı. Teslim olmanın da mümkün olmadığını biliyordu. Bunu anlamak için Führer'in son adama kadar savaşma emrine ihtiyaç duymuyordu. Niehls'in Brauns'un sonu hakkında ortak odada yaptığı uzun soluklu yorumlarını iğrenerek dinledi. Şu Niehls, utanç ve alçaklıktan söz etme hakkını nereden buluyordu? Onurun ne olduğunu Niehls değil, ancak kendisi bilirdi. Brauns'un bile buna örnek olması gerekmiyordu. Bu konuda milletlerin tarihinde yeterince başka örnekler, tek tek kişiler, hatta halklar vardı. Yok oluştan başka seçenek kalmadığında geriye sadece en yüce, en gururlu yol seçilirdi, ölüme benzeyen zavallı bir sözüm ona hayat değil. – Ama bu Niehls çok başka bir şeyden korkuyordu. Onun gibiler için yenilgi, ateşli bir uçurum değil, havadar bir darağacı demekti. Bu yüzden Führer'in intiharı yasakladığını söyleyip duruyordu. Ama büyük kralın günlüğünde bu konuda daha iyi dersler vardı. O, nihai bir yenilgiden sağ çıkmamaya karar vermişti. Böyle bir intiharda, diye söylenip duruyordu Niehls, umutsuz mücadeleye duyulan korku vardı. Niehls, umutsuz bir durumu düşünebilecek kadar güçlü değildi. Wenzlow, Niehls'in bayağı ve tumturaklı açıklamasını öyle iğrenerek dinledi ki sonunda kendini tutamadı. Ayağa fırlayıp tahta kapıyı çarparak

kapadı. Kapı pek sert çarpmadı, çünkü son günlerde taşındıkları dördüncü sığınakta derme çatma bir tahta kaplama yapılmıştı. Wenzlow dar koridorda bir aşağı, bir yukarı yürürken arada bir kafasını alçak tavana vuruyordu.

Brauns'un kapısının önündeki nöbetçi değişmişti. Ölüye Kuhlmay adındaki bu adam bekçilik ediyordu. Wenzlow bu geniş, hareketsiz köylü yüze baktı. Her zamanki gibi görünüyordu. Kuhlmay'ı hayatta tutan umut neydi? Belki de Niehls'in gevezeliklerinde sözünü ettiği bir tür mucizenin gelmesini umuyordu. Çemberin kırılacağı umudu olmadan, yenilmiş bir direniş yuvasıydılar; mühimmat ancak haftanın sonuna kadar yeterdi. Sovyetler'in ileri yürüyüşünü en ufak biçimde bile durdurmaya güçleri yoktu. Bunu şu Kuhlmay, Wenzlow kadar kesin bilmiyordu belki.

Kuhlmay, karanlık koridorda aşağı yukarı koşturan Wenzlow hakkında da aynı şeyleri düşünüyordu. Şu Wenzlow'u hayatta tutan neydi? Brauns'un peşinden hiç ayrılmazdı; onu her zaman örnek almıştı. Görünüşe bakılırsa şimdi bu örnek pek çekici gelmiyordu ona. En kötülerden biri değildi, sadece şöyle böyle kötüydü. Belki onun da kendisini bekleyen bir karısı vardı.

Wenzlow ortak odaya döndü; sakinleşmişti. Niehls konuşmuyordu artık. Biraz önce ne denli ateşli ve uzun uzun konuştuysa şimdi de o denli körleşmiş halde önüne bakıyordu. Kuhlmay, Wenzlow'un peşinden kapanan kapının arkasında, acaba Brauns'u izler mi, merak ediyorum, diye düşündü. – Son adama kadar savaşmak. Ne demekti bu? Sondan bir önceki adam sonuncunun ne yaptığını izlemiyordur herhalde. Tanrı'nın izniyle son adam benim.

On dakika sonra Kuhlmay Wenzlow'un önünde hazırolda duruyordu. Fahrenberg de aynı anda sığınağın kapısından çıktı. Huzursuzca Wenzlow'la konuştu. Onunsa elmacık kemikleri seyirdi. Kuhlmay, daha ne haberler olabilir ki burada? diye düşündü. Fahrenberg sığınağa koştu; iki subayla da döndü. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Biri daha mı beynine kurşun sıkmıştı, diye düşündü Kuhlmay. Ama sonra kimsenin intihar etmediğini anladı birkaç kelimeden. Tam tersine: Niehls pılısını pırtısını toplayıp kaçmıştı.

Yirmi dakika önce dışarı çıkmıştı; Kuhlmay'ın, hatta diğer beylerin de sandığı gibi denetime gitmemişti. Bir uçak yakalamış; pek becerikli bir biçimde gidivermişti. Hattın üzerinden geçinceye kadar başına bir şeyler gelebilirdi; ama sağ salim geçmesi de mümkündü. Fahrenberg'in Wenzlow'un sorularından birini cevapladığını duydu: "Sanırım babasının Bremen'de bir mağazası var." – Evet ya, hemşerimdi o, diye düşündü Kuhlmay. Şansım yaver giderse artık ondan düğme de alabilirim.

Wenzlow, bir akşam önce Brauns'un onu karşılamış olduğu masaya yaklaştı. Halefi Fiedler, aynı yerde oturuyordu. Fiedler'in yüzü Brauns'unki kadar donuk değildi; göz kapakları durmaksızın oynuyordu. Niehls'in Harms adındaki halefiyse iki dakika önce Wenzlow'un karşısına çıkmıştı. Havaya yükselen Niehls'in yeryüzünde bıraktığı evrakları Brauns'un halefinin önüne koydu. Fiedler imza attı; Wenzlow da kendisiyle ilgili olanları imzaladı. Bunların arasında dün ele geçirilen üçer kişilik iki grubun hüküm evrakları da vardı.

Ondan sonra Wenzlow çok şükür kendi sığınağında tek başına kalabildi. Yenilgi, diye düşündü, farklı kişilikteki insanları farklı etkiler. Güruh, yenilgiyi kabullenip düşmana geçer. Brauns hayatta kalmaz. Brauns'un beklemesi gerektiğine bizi inandırmaya çalışan rezil Niehls vardı bir de. – Neyi beklememişti? Bir mucizeyi mi? Çaldığı uçak hoş bir mucizeydi doğrusu!

Wenzlow bir şoförle sipere gitti. Makineli tüfek yuvasındakiler mühimmatın en az sekiz gün yeteceğine inanıyorlardı. Gerçeği sadece bir avuç insan biliyordu; öbür güne kadar, sonra işleri bitecekti. Araba delik deşik olmuş zeminde zıplayarak ilerliyordu; birkaç saat önce trenin bulunduğu bomba çukurunun önünde kaldı. Wenzlow, beklenen saldırıdan önce herhalde gidip dönebileceğini düşünüyordu. Sonra da bu duraklamaya lanet okudu. Altı adamdan oluşan bir takımla karşılaştılar, silahları yoktu; rütbe işaretleri de. Yanlarındaki nöbetçi askerler selam verdi. Wenzlow, "Ne diye onları bir yere götürmeye uğraşıyorsunuz daha? İşlerini bitirin!" diye bağırdı.

Kurşuna dizilmeye götürülen altı kişiydi bunlar. Bunca zahmete ne gerek vardı? Bir duvarın dibine götürmek için, arabanın yanından geçip çukurların etrafından dolaşmak niye? Hepsi birlikte o an havaya uçabilirlerdi, nöbetçi askerler, araba, hükümlüler. Hüküm derhal ifa edilmeliydi; o altısı öylesine savaşta düşmemeliydi. Arabadan yüzlere doğru baktı. Bomboşlardı, ölümün eşiğindeydiler. Bu lanet çemberdeki herkes gibi, diye düşündü Wenzlow, herhalde herkes gibi. Diğerleri yarın, şu altısı hemen. Aklından hızla geçti: Bunların darağacını boylama zamanı gelmişti. Birkaç adım önünde duran ikincisi, ağzını hareket ettirdi, ona seslendi veya seslenmiş gibi yaptı. Nöbetçi askerlerden biri onu geri çekti. Araba neredeyse onlara dokunacaktı.

On beş dakika sonra uzun tiz ıslıklar ve sonra da yeni "Saldırın" uğultuları başlamıştı bile. Araba aynı yoldan döndü. Başıma bir şey gelmedi, diye düşündü Wenzlow, kendim halletmeliyim. Brauns kendi halletmişti. Biraz önceki altı kişiyle karşılaştıkları noktaya geldiler, hükmü uygulamak için bir yerlere götürülüyorlardı. Eğer oracıkta işlerini bitirmemişlerse. Ne de olsa kendisi "İşlerini bitirin!" diye bağırmıştı. Islıklar ve uğultular arasında kendi sesini duydu: "İşlerini bitirin! İşlerini bitirin!" Bir yankının peş peşe duyulması gibi peş peşe dizilen bir ses. Sesinin de salt bir yankı olduğunu sandı. Dünyada ilk ses ne zaman duyulmuştu acaba? Hangi dağın, hangi mağarasında? Nerede? Şu oğlan da eski bir tanıdıktı, altısı arasındaki sağdan ikincisi. Onu daha önce görmüştü, nerede, ne zaman? Utanmaz yüzü, hızla arkaya atılan kafayı, cam gibi parlak, delici bakışı, sanki karşısındakini tanımak önemliymiş gibiydi. Artık kim olduğunu biliyorum diye düşünmüştü.

Ama Wenzlow bu düşüncenin sonunu getiremedi; arkasında bir bomba patladı. Araba taşlarla yıkıntılar arasında iki kere havaya fırladı. Tam önünde bir tane daha patladı. Araba geriye fırladı; sert bir kavis yapıp bir çukura saplandı. Kıvrak, becerikli, soğukkanlı şoför, sanki sıradan yol engellerinin içinden geçiyormuş gibi kullanıyordu arabayı ölümle yaşam arasında. Basık burnunu Wenzlow'a çevirip, "Sanırım komutanım yaya gitseniz daha iyi olacak," dedi. Wenzlow

arabadan atladı. Geri dönmek zorunda olduğu binayı geriye kalan enkazından tanıdı; şimdi bu enkaz da ikiye bölünmüştü. Enkazın arasından alevler göründü; nöbetçi dış girişin önünde aynı noktada durmaya devam ediyordu, isabet almamıştı, sadece başında beklediği şeyden dumanlar çıkıyordu. Wenzlow hızla aşağı inemedi çünkü bir takım asker, önünden geçmekteydi. Bir çukurun üstünden atladı, enkazı temizleyen askerler onu görünce yol açtılar. Çaprazlamasına üst üste düşen iki ölünün etrafından dolaştı; hızla merdivenlerden aşağı indi. Brauns'un kapısındaki nöbetçinin önünden kendi sığınağına koştu. Nöbetçi hâlâ Kuhlmay'dı, Wenzlow'u görünce de aklından, Bak sen; döndün demek, işini bitir! diye düşündü, sonra da düşmanın eline düşmek istemediğine göre sen de Brauns gibi yapmalısın. Ama buna cesaretin varmış gibi görünmüyorsun, diye de düşünmeye devam etti.

Wenzlow, yüzbaşıdan bir tahta duvarla ayrılan sığınağında kendisine heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatan iki arkadaşını buldu. Onların söylediklerinden bir şey anlamadı, anlamak da istemiyordu, ikisini de Fiedler'e gönderdi.

Şu anda sığınağın zemini de, duvarları da titremesine rağmen Wenzlow burada daha sakindi; bir anlığına yalnız kalmak istiyordu. Kuhlmay, kapının altından içerisinin karanlık olduğunu fark etti. Şimdi başlıyor; elbette kolay değil. İnsan dediğin her şeye umut bağlar, diye düşündü.

Wenzlow tabancasını önüne koydu; birkaç dakika yalnız kalmasına izin verilebilirdi. Karanlıkta sadece beyazımsı, sonra kırmızı ve yeşil noktalar uçuştu. İç dünyasında parlayan renkleri insan yeryüzünde özlemle arardı; bunları ne çayırlarda ne tarlalarda, ne de kilise pencereleri veya Çin'de bulmuştu; onları sadece izinlerde eve geldiğinde hayran kaldığı o küçük balkon pencerelerinde bulabilmişti. Bazen dışarıda fener yanarken ve balkon pencereleri gizemli bir şekilde parlarken gizlice balkonda dururdu. "Ne oturuyorsun karanlıkta?" diye sordu Amalie Hala. Sanki kendisi de balkonda gizlice vakit geçirmiyormuş gibi sertti sesi. Wenzlow da sakin sakin cevap verdi: "Birazdan işi bitireceğim!" Amalie Hala burnunun

ve sivri çenesinin öne çıktığı profilini döndü ona. "Ne duruyorsun, acele et!" – Wenzlow gözlerini kapadı çünkü parlak renkler gözlerini kamaştırıyordu. "İşlerini bitirin!" Bu emri ona ilk kim vermişti? Her şeyi hatırlıyordu. Şimdi bu oğlanı, kurşuna dizilmeye götürülen o küstah ve açık renkli saçlı oğlanı daha önce nerede gördüğünü de hatırladı. Yüzbaşı Klemm, merhum eniştesi de "İşini bitirin!" demişti. Başka kim vardı yanlarında? Klemm'in şoförü; biraz önceki kendi şoförü gibi yassı burunluydu o da. Tutukluyu götüren şu nöbetçi askerin sıradan köylü yüzünü de gördü apaçık gözünün önünde. Bir de Klemm çok değer verdiği için kıskandığı şu Lieven. Peki, Klemm gözdesi Lieven'e değil de, neden kendisine ateş etme emri vermişti? Oğlanı gömüp üzerine kum dökmüşlerdi. Daha sonra ceset bulunur diye endişelendiğindeyse Lieven ona gülmüştü. O gün ateş etmekte zorlandığını kimse tahmin etmemişti, kendisi bile. Fransa'dan dönüp de Berlin sokaklarında savaşırken aklına böyle bir düşünce gelmemişti. İlk kez Grunewald'dan geçerlerken ve tutuklu önünde otururken bir an, bana çok benziyor, benimle yaşıt diye düşünmüştü. – Ama hemen sonra arabadan inmişlerdi. Sonra da Klemm bir işaretle ateş emrini vermişti.

Onu öldürüp gömmüşlerdi. Ama nasıl olmuştu da genç kalmıştı bu oğlan? O gün bu işte parmağı olanların hepsi da çoktan ölmüş olmalıydı. Kendisine hayatın yükü taşınamayacak kadar ağır geliyordu, bir ihtiyara bile bu kadar ağır gelmezdi. Ama şu biraz önceki oğlan, sağdan ikinci, kafasını genç bir tay gibi arkaya atmıştı. Sanki ölüm ona dokunmamıştı. Noskeler, Lichtschlaglar, Kapplar ve Lüttwitzler, hepsi de üzerinden geçmişti. Ama nasıl olmuştu da o genç kalmıştı! Naziler ona dünyada cenneti vaat etmişlerdi, ama o onlara kanmamıştı. Onu bütün değirmenlerde öğütmüşlerdi, kemikleri çatırdamıştı; sonra da savaşa sokmuşlardı, bir çarpışmadan diğerine; ama kurşun işlememişti ona; genç kalmıştı. Hatta şimdi, her şeyin yitirildiği şu anda bile bir daha her şeyi yeniden göze almaya hazırdı.

Renkler göz kapaklarını yakıyordu, Wenzlow gözlerini açtı. Etrafında balkon penceresi değil, sadece karanlık vardı; artık Amalie

Halasının yüzünü de görmüyordu. Sadece sert sesini duyuyordu: "İşini bitir!"

Kuhlmay, epeydir beklediği tabanca sesini duydu; başını salladı. Koşuşmaları ve bağrışmaları hareket etmeden dinledi.

VII

Bir cumartesi akşamüstü Marie eve geldiğinde barakasında yabancı bir kadınla karşılaştı. Kadın onu görür görmez ayağa fırladı. Marie, onun oğlunun sevgilisi küçük Emmi olduğunu anladı. Marie'nin onu gördüğü anda yaşadığı mutluluk da yüzünün sessiz ve hafif parıltısını güçlendirdi. Kız da sanki neredeyse yabancılaştığı bu kadında kendisini rahatlatan bir şeyin olduğunu fark etmiş gibi ona sokuldu. Marie'nin evini bulmak için zor izin aldığını anlattı. Aylardır Hans'tan haber almamıştı; acaba Marie bir şeyler biliyor muydu? Marie üzüntüyle başını iki yana salladı. O da uzun zamandır haber almamıştı. Kız söylemeden onun bir çocuk beklediğini gördü. Marie başını salladı. Yüzü sevinçle aydınlandı. Bunu gören Emmi kızdı. "Neden sevinecekmişim? Burada çocuğumu bir hayvan gibi bir delikte doğurmam gerekecek." Somurtkan küçük yüzündeki gözleri kararmış, öfkeyle bakıyordu. Marie, "Hans dönecek diye umuyorum hâlâ," dedi. "Ondan bir çocuk beklediğimi anlattığım mektubu aldı mı bilmiyorum bile; gerçi bu haber onu hayatta tutmaz ya." Marie, "Tutmaz," dedi. Kızın kendisinden daha akıllı ve öfkeli olduğunu düşündü. O da bir zamanlar çocuk beklediği için erkeğin derhal döneceğine inanacak kadar aptaldı. Bu kız da herhalde Hans'ı seviyordu, kendisinin sevgilisini sevmiş olduğu kadar.

Bayan Hübner işten döndü. Çay demleyip içtiler. Bayan Hübner, akşam yatağın en dış tarafına doğru yattı, böylece Emmi duvara ve Marie de ortaya yatabilecekti.

Hava saldırısı alarmıyla uyandılar. Emmi'nin yüzü gündüz de öyle soğuktu ki, hiçbir kası hareket etmemişti. Yakında patlayan bombalarda, çığlıklar ve bağrışmalarda, içeri ve dışarı koşuştur-

malarda da bir heykel gibi kaldı. İki saat sonra Marie'yle Emmi tekrar yan yana yatıyorlardı. Bayan Hübner, en küçüğü ağladığı için Bayan Kläber'in çocuklarının yanına yatmıştı. Yaşlı adam da horlamaya başlamıştı bile. Sanki toplaşan dinleyicilerin önündeymişçesine bir asker sövüyor, bir Bayan Kläber hırıltılı sesiyle uzun, yüreklendirici nutuklar atıyordu. Marie'yse kızın gözlerinin hâlâ açık oluşundan uyumayı düşünmediğini anladı; koluna dayanmış yatıyordu. Dışarıda birçok adım, emir ve araba sesi duyuldu.

Emmi, "Bıktım bütün bunlardan," dedi. "Artık yaşamak istemiyorum." Marie, "Çocuğun doğuncaya kadar belki her şey biter," dedi. – "Bitse ne olur? Sağ salim eve döneceği anlamına gelse. Senin Hans'ın kemiklerini Ruslar çantada buraya getirecek değiller ya. Gerçekten bana dönmeyecekse çocuğun da doğmaması daha iyi olur. İlk başta Hans dönecek diye ummuştum. Mektubumu alırsa bana döner diye düşünmüştüm."

Ben de aynısını yaşadım, diye düşündü Marie. Ben de başlarda hep bir şeyi bilse yeter bana dönmesi için diye düşündüm. – Kız acıyla ve vakur bir sesle sözünü sürdürdü: "Bu dünyada bizim gibi birbirine ait başka kimse yoktu. Onu sevdim – o kadar çok sevdim ki anlatamam sana. Yan yana yattık. Her şeyi birlikte düşündük." Marie, "Birden de bitmiş olamaz," dedi. "Sen de sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi olmasını istemezsin." Alçak sesle bir süre daha Emmi'yi ikna etmek için konuştu, sonra kızın uyuduğunu fark etti. Kolunu başının altından çekmişti. Kararmış gözleri nihayet kapanmıştı, artık huzurlu da görünüyordu. Marie saçlarını okşadı; sonra kendisi de uykuya daldı. Oda da yavaş yavaş sessizleşmişti. Yüzleri birbirine yaklaşmış, sakin sakin nefes alarak yatıyorlardı gecenin son saatlerinde ve aralarında da henüz dünyanın ışığını görmemiş çocukla.

Ölüler Genç Kalır, Alman dilinin en büyük yazarları arasında sayılan Anna Seghers'in en önemli ve en kapsamlı romanıdır. Almanya'nın 1918-1945 yılları arasında yaşadığı büyük çalkantıları, emekçi ayaklanmalarını, Nazizmin iktidara gelişini ve İkinci Dünya Savaşı'nı büyük bir gerçeklikle anlatır. Roman, farklı sınıflardan ve siyasal eğilimlerden insanların hayat hikâyelerini bir araya getirerek zengin bir panorama sunar. Romanın başkişileri, 1918'de Spartakist ayaklanmasına katılmış genç bir komünistin "yargısız infazı"yla çeşitli derecelerde ilişkili kişilerdir. Bu şekilde hem faillerin ve onların akrabalarının, hem de kurbanın akrabalarının hikâyesini anlatan bir kurgu ortaya çıkmaktadır.

34 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-5541-65-1

Yordam Kitap